

TELEVISIONMORAALIN MUUTOS SUOMESSA
– ANALYYSI HELSINGIN SANOMIEN MIELIPIDEKIRJOITUKSISTA 1970–2003

Jyväskylän yliopisto

Taiteiden ja kulttuurin
tutkimuksen laitos

Taidekasvatus
Lisensiaatintutkimus
Syyskuu 2010

Ilkka Salomäenpää

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Ilkka Salomäenpää	
Työn nimi – Title Televisiomoraalin muutos Suomessa – Analyysi Helsingin Sanomien mielipidekirjoituksista 1970–2003.	
Oppiaine – Subject Taidekasvatus	Työn laji – Level Lisensiaatintutkimus
Aika – Month and year Syyskuu 2010	Sivumäärä – Number of pages 331
Tiivistelmä – Abstract	
<p>Tutkimuksessa tarkastellaan televisiomoraalin muutosta 1970-luvulta 2000-luvulle Helsingin Sanomien yleisönosaston mielipidekirjoitusten diskurssianalyysillä. Televisiomoraali on käsitys siitä, mitä on hyväksyttävää esittää televisiossa. Televisiomoraali muovautuu televisiokenttään kohdistuvan normatiivisen sääntelyn, kuten lainsäädännön, ohjeiden ja viranomaistoiminnan vaikutuksessa. Suomessa televisiomoraali perustaa snellmanilaiseen sivistysajatteluun. Tällöin hyväksyttäväksi ohjelmaksi on mielletty vastuullisen viestinnän ja sivistävän ohjelmiston televisio. Televisiomoraalin käsitteen tarkastelussa tutkimus soveltaa Oleg Drobnitskin moraalikäsitteen teoretisointia. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys kytkeytyy humanistis-yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Vallan ja median suhdetta tarkastellaan Frankfurtin koulukunnan, Michel Foucault`n ja Stuart Hallin avulla – ja erityisesti Hallinkin huomioiman Antonio Gramscin hegemonian käsitteen avulla. Taiteen ja moraalien välistä suhdetta tutkimuksessa tarkastellaan siten, että taiteen tehtävänä nähdään yksilöiden kasvattaminen ympäröivää yhteiskuntaa kriittisesti tarkasteleviksi kansalaisiksi. Näkökulmaa lähestytään Frankfurtin koulukunnan Theodor W. Adornon esteettisen teorian lisäksi myös Ernst Blochin, Nicolas Bourriaudin ja Pierre Bourdieun ajatusten avulla.</p> <p>Tutkimus huomioi televisiomoraalin tarkastelussa suomalaisen yhteiskunnan televisiokenttään kohdistamat tavoitteet ja tarpeet, eli televisioon vaikuttavien viestinnän normien muutokset ja teknologis-ekonomisten arvojen korostumisen. Televisiosensuuri on seuraus, joka saattaa tapahtua, kun televisiomoraalin rajat ylitetään. Sääntely/itsesääntely ovat rajoitussanoina nykyisin kuvaavampia kuin sensuuri/itsesensuuri. Itsesääntelyllä tarkoitetaan median oikeutta tai käytäntöä valvoa ohjelmistoaan mahdollisimman laajasti itse. Taide-aloista valvotu on elokuva, mutta nyt taiteen vapaus yhteiskunnassa tunnustetaan. Elokuvien valvonta ja televisio-ohjelmiston sääntely yhdistyvät lastensuojelussa. Keskeisimmäksi televisio-ohjelmistoon vaikuttavaksi normatiiviseksi tekijäksi tutkimuksessa nousee televisioyhtiöiden välinen lastensuojelullinen sopimus (2004/2007). Normatiivisen sääntelyn tarkastelu osoittaa, että televisioon vaikuttavat useat erilaiset muutostarpeet. Yleisradio toteuttaa perinteisiä arvoja kaupallisia kanavia enemmän, sillä sen tehtävät on laissa säädetty.</p> <p>Tutkimus selvittää diskurssianalyysillä, kuinka television ohjelmiston herättämä katsojapalaute on muuttunut 1970–2003 -välisenä ajanjaksona, ja kuinka suomalaiset ovat televisiomoraalin näkökulmasta käsittäneet ja hyväksyneet television ohjelmatarjonnan. Aineistona ovat Helsingin Sanomien yleisönosaston vuosien 1970, 1981, 1992 ja 2003 mielipidekirjoitukset, joita tarkastellaan laajemman vuosikymmenen yleistä viitekehystä vasten. Mielipidekirjoitukset yhtenevät yhteiskunnan ja televisiokentän yleisiin tapahtumiin ja muutoksiin. Tulosten mukaan katsojien asenteiden voidaan katsoa muovautuneen aiempaa hyväksyvämmiksi, joustavammiksi ja suvaitsevaisemmiksi. Yleisö on kasvanut mediaa monipuolisemmin ymmärtävään audiovisuaaliseen kulttuuriin.</p>	
Asiasanat – Keywords Televisio, moraalit, hegemonia, sensuuri, elokuva, mediakasvatus	
Säilytyspaikka – Depository Taidehistoria/Taidekasvatus (Juomatehdas)	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

Tiivistelmä

1 Johdanto	6
1.1 Tutkimus televisiomoraalista	14
1.2 Tutkimus osana suomalaista mediatutkimusta	19
1.3 Tutkimuksen rakenne	25
2 Moraali ja sensuuri: käsitteiden määrittely	27
2.1 Moraalikäsitys	27
2.1.1 Marxilainen tulkinta moraalikäsitteestä	29
2.1.2 Taiteen jännitteinen suhde moraaliin ja televisioon	34
2.2 Televisiomoraali	41
2.2.1 Televisiomoraalin vaikeat rajat	48
2.2.2 Televisiosensuuri	55
3 Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat	60
3.1 Frankfurtin koulukunnan kriittinen teoria	61
3.2 Foucault`n vallan käsite	66
3.3 Stuart Hall ja Antonio Gramscin hegemonian käsite	69
3.4 Hegemonisen television varjossa	72
4 Televisiomoraali normatiivisen sääntelyn valossa	77
4.1 Televisiota koskeva oikeudellinen sääntely	81
4.1.1 Sananvapauden perusoikeudellinen merkitys	82
4.1.2 Uuden direktiivin varjosta: Laki televisio- ja radiotoiminnasta	85
4.1.3 Mainonnan valvonta	89
4.1.4 Ohjeistukset hyvään tiedonvälitykseen	95
4.1.5 Poliittinen valta ja julkinen palvelu	100
4.2 Taiteen vapaus ja rajat	110
4.2.1 Rikoslain rajat ja suvaitsevaisuuden rajat	113
4.2.2 Moraalin ja oikeuden rajat haastava taide	116
4.2.3 Taiteen kaupallisuudesta	124
4.3 Elokuviennakkotarkastus	126
4.3.1 Elokuvatarkastuksen synty ja television eriytyminen	127

4.3.2	Pois sensuurista: videolaki tukahdutti sananvapautta	129
4.3.3	K13-ikäraja: synty ja toimiminen	133
4.4	Lasten suojelu haitallisilta ohjelmilta	140
4.4.1	Lastensuojelullisen sopimuksen toimiminen	147
4.4.2	Yllättävä ratkaisu: Television vastuu kasvaa?	156
4.5	Yhteenveto	162
5	Tutkimustehtävä, aineisto ja metodi	169
5.1	Tutkimustehtävä	170
5.2	Aineistosta	172
5.3	Mielipidekirjoitusten analyysi	175
6	Informaatiota vai propagandaa - poliittinen televisio	177
6.1	Kiroilua ja irstailua vastaan	188
6.2	Lapsiin kohdistuu poliittista propagandaa	190
6.3	Televisiossa liikaa väkivaltaa	192
6.4	Ohjelmat ovat ala-arvoisia	193
6.5	Televisio kristillisten arvojen vastainen	195
7	Viihdettä, vaihtoehtoja ja moraalipaniikkia	197
7.1	Ulkopolitiikkaa ei saa arvostella	209
7.2	Vakavilla asioilla ei saa pilailia	211
7.3	Ohjelmat masentavat katsojan	212
7.4	Dallas vaarantaa yhteiskunnan arvot	213
7.5	Väkivaltainen lastenohjelma kauhistuttaa	216
8	Televisiokentän murros - kanavakilpailun synty	217
8.1	Tasa-arvon puolesta	228
8.2	Naiskansakin kaipaa silmäniloa	230
8.3	Kuvakielen ongelmallisuus uutisissa	233
8.4	Häiritsevät mainokset	235
8.5	Televisiossa ei saa näyttää tupakointia	238
9	Ohjelmavirran pyörteissä - kahleita vai kasvatusta?	239
9.1	Onko sotakin viihdettä?	250
9.2	Inhorealismia asiaohjelmissa	252
9.3	Ei aikuisten ongelmia lapsille	253

9.4 Varjelua aikuisten maailmalta	255
9.5 Televisiota ei tarvita	256
10 Televisiomoraalin muutos	258
10.1 Väkivalta	260
10.2 Kielenkäyttö	261
10.3 Seksi	262
10.4 Aivopesusta manipulaatio	264
10.5 Lastensuojelu	265
10.6 Tasa-arvo	265
10.7 Hyvinvoiva yhteiskunta	266
10.8 Sensuuri	269
11 Televisiomoraalin kaupallistuminen -ehdottomuudesta joustavuuteen	270
12. Lopuksi: Televisiomoraalin haasteita	275
12.1 Huoli väkivallasta	276
12.2 Tosi-tv ja lainsäädäntö	279
12.3 Monikulttuurisuus ja suvaitsevaisuus	281
12.4 Televisioteknologiasta: Yle ja Nokia	283
12.5 Kohti vuotta 2016	286
LÄHTEET	289
LIITE 1: Televisioyhtiöiden lastensuojelullinen sopimus	316
LIITE 2: Tutkimusaineisto	320

1 Johdanto

Television ohjelmien taso on heikentynyt siitä, mitä se oli ennen vuotta 1965. Tätä mieltä on lähes joka toinen suomalaisista äänestysikäisistä. (Helsingin Sanomat 1970a, 14.)

Näin tiedotettiin Helsingin Sanomissa viisi päivää sen jälkeen, kun Erkki Raatikainen oli ottanut Yleisradion ohjat. Yhtiön edellisen johtajan Eino S. Revon reporadion aikakausi oli edelliset viisi vuotta ollut informatiivisen ohjelmapolitiikan kukoistusta, mikä on jäänyt eritoten mieliin vasemmistolaisten yhteiskuntakriittisten ohjelmiensa vuoksi. Voimakkaita reaktioita herättäneet informatiiviset kansaa valistavat ohjelmat herättivät närkästystä etenkin oikeiston piirissä. (ks. esim. Kortti 2007, 77.) Kuitenkin on huomioitu myös esimerkiksi se, että suomalainen TV-journalismi ja -dokumentti itse asiassa syntyivät tuona aikana, ja vakiintuivat 1970-luvun ensimmäisinä vuosina (ks. esim. Cavada 2007, 225–228).

Keskustelu televisio-ohjelmien heikkenevästä tasosta on ollut leimaavaa lähes koko television historian ajan. Heikolla ohjelmistolla on tarkoitettu niin poliittisesta propagandasta syytettyjä ohjelmia, kuin kaupallista ja viihteellistä ohjelmistoa, josta eritoten amerikkalainen viihteellinen televisio-ohjelmisto on löytänyt aina vastustajansa. Tarkasteltaessa suomalaista televisio-ohjelmistoa arvottavaa keskustelua, on huomioitava televisiosta käyty kädenvääntö sen sivistävistä lähtökohdista lähestyttävän julkisen palvelun viestintäpolitiikan ja kaupallisten yhtiöiden vapaata kilpailua painottavan viestintäpolitiikan välillä. Ilkka Heiskasen (1986, 93) mukaan television aikuistumisvaihe, 1960–70-luvun vaihe oli televisiopelon aikaa. Se koski television vaikutuksia poliittisen ja ideologisen taistelun välineenä sekä kansallisen moraalisen selkärangan murtajana (mt. 93). Tämä uusi media pelotti uhkakuvissa yhteiskuntajärjestystä rappeuttavana viihdemasiinana, jonka väkivaltainen amerikkalainen ohjelmisto pilaisi suomalaisen kasvatuksen. Arvostelevien näkökulmien on voitu nähdä kytkeytyvän snellmanilaiseen kansakunnan valistukseen, jolloin television moraalinen rooli tiedotusvälineenä on ensisijaisesti kansan sivistystä ja demokratiaa palvelevana, eli kaikille yhtäläiset mahdollisuudet tiedonsaantiin mahdollistavana mediana. Televisioon on luotu odotuksia kansanvalistustyötä harjoittavana julkisena palveluna, jonka ohjelmat lisäävät tietoutta yhteiskunnallisista

asioista, avartavat kansalaisten maailmankatsomusta ja herättävät ajattelemaan itsenäisesti sekä kriittisesti ympäröivää todellisuutta. Juhani Wiion mukaan sivistys on sekä yksilön että yhteisön pääomaa, ja kuuluu kaikille kansalaisille. Yksilön sivistykseen kuuluvat muun muassa tiedolliset valmiudet ja kommunikoinnin taidot, eettinen ja esteettinen ymmärtäminen ja avarakatseisuus, sekä myös tarvittavat tiedot toimia työelämässä ja yhteiskunnan jäsenenä. (Wiio 2007, 403.)

Toisaalta kaupallisuus televisiotoiminnassa on ollut Suomessa alusta alkaen vahvasti mukana – väheksyttynä, mutta merkityksellisenä. Tiedotusväline on myös valjastettu viihteen veturiksi - rentoutumisvälineeksi, jonka ohjelmien parissa voi unohtaa harmaan arjen huolet ja rasittavat koulutehtävät. Viihteellinen kevyempi ohjelmisto toimii kaupallisten kansainvälisten yhtiöiden ehdoilla, jolloin yhteiskunnan sijasta palvellaan markkinoita ja kansalaiset valjastetaan kuluttajiksi; katsoessaan rentouttavaa viihdettä kuluttajat katsovat eritoten kaupallisten kanavien tärkeintä sisältöä eli mainoksia. Kaupallisten televisioyhtiöiden kanavilla on ohjelmatarjonta suunniteltu tavoittamaan mainostajien toivomaa huomiota ja katsojamääriä. Voidaan ajatella, että sille, minkä arvoinen ohjelma on, ei kaupallisella televisiokentällä¹ ole painavaa merkitystä. Markkinatalouteen eivät yksinkertaisesti vaikuta sopivan esimerkiksi moraalinäkökulmat. Juha Herkman on siteerannut Roger Silverstonea, jonka mukaan media on jo rakenteellisesti amoraalinen. Media ei ole siis moraaliton, vaan kysymys moraalista ei yksinkertaisesti ole markkinavetoisen toiminnan kannalta kiinnostava. (Herkman 2005, 307.) Tosin digitaalisen television tulon myötä yleistynyt maksutelevisio on alkanut muuttaa kaupallisen television muotoa myös mainoksettomaan ohjelmistoon – tietenkin maksua vastaan.

Television ensimmäinen puolivuosisatainen historiamme on taivallettu näiden kahden lähtökohdiltaan erilaisen näkökulman tasapainottelussa; julkisen palvelun ohjelmia tuottava Yleisradio (1990-luvulta alkaen myös lyhenteellä Yle) on kulkenut ja kehittynyt kaupallinen televisio rinnallaan. Televisiotoiminnan maassamme aloittaneen TES-TV:n

---

¹ Käytän tutkimuksessani usein termiä kenttä Juha Herkmanin tapaan, jolloin kenttä kuvaa joukkoviestinnän eri osa-alueiden sijoittumista toisiinsa, samoin kuin sitä, että osa-alueet ovat aina vuorovaikutuksessa keskenään ja osa laajempaa yhteiskunnallista, taloudellista ja kulttuurista kokonaisuutta (Herkman 2005, 58). Ajatus pohjaa ranskalaisen sosiologi Pierre Bourdieun kenttäteoriaan, jossa jokaisen kentällä toimivan instituution rooli ja tunnuspiirteet määrittyvät kentän omien muista riippumattomien rakenteellisten jännitteiden kautta.

selätti silloinen Suomen televisio (Yleisradion television alkuperäinen nimi) Oy Mainos-TV Ab:n (Mainos-TV & MTV, MTV3 vuodesta 1993 alkaen) avulla. MTV:n oma selviäminen taas 1960-luvun lopulla on jopa pieni ihme. Kuitenkin syy ihmeeseen oli arkinen: mainosten tuottama raha, josta siis Yleisradio hyötyi, piti mainosrahoitteisen television päättä pinnalla. (Salokangas 1996, 202–203.) Omaa televisiokanavaa tavoitelleen Sanoma Oy:n (sittemmin SanomaWSOY vuodesta 1999 ja Sanoma vuodesta 2008) tietä Yle jarrutteli pitkään. Nelosen aloitettua toimintansa vuonna 1997, oli uusi aikakausi alkanut, eikä Yle ole enää huolehtinut kaupallisten toimijoiden asioista kuin omina asioinaan.

Televisio koki merkittävän murroksen 1990-luvulla kanavauudistuksen ja uuden kilpailutilanteen myötä. Markkinoiden vapauduttua myös suhtautuminen kaupalliseen televisiotoimintaan avartui laajemmassa viestintäpoliittisessa ilmastossa, eikä kaupallisen voittoa tavoittelevan toiminnan tarvinnut enää yrittää olla enempää kuin mihin se on tarkoitettu, eli viihteellisten ohjelmien avulla mainoksia esittävä televisioalan haara. Viestinnän kaupallistuminen kuitenkin heitti myös Yleisradion uuteen tilanteeseen, jossa katsojat olivatkin kuluttajia eri kohderyhmistä. Kanavien uusi kilpailutilanne loi Veijo Hietalan (1996, 44) mukaan ohjelmien suosiota mittaaville katsojatilastoille Suomessa uuden erityisstatuksen. Ohjelmia lopetettiin vähäisten katsojamäärien takia ja keväällä 1994 koko Yleisradion johto pääjohtajaa myöten vaihdettiin kanavauudistuksessa asetettujen katsojatavoitteiden epäonnistuttua. Katsojaluvut vaikuttivat aivan uudella tavalla ohjelmistopolitiikkaan. (Mt. 44–45.) 1960–70 -lukujen taitteessa voimakasta kohua monella kriittisellä asiaohjelmallaan synnyttänyt ja edelleen 1990-luvulla kansakuntaa ehkä liikaa holhonneita mielipiteitä omannut Reino Paasilinna irtisanottiin. Kaupallisten kanavien roolin merkitystä ei enää väheksytty aiempien vuosikymmenten tapaan, eikä niiden odoteta tuottavan Yleisradion ohjelmiston tapaan sivistyksellistä ohjelmatarjontaa. Nyt asetelmassa on ollut nähtävissä linja, jonka mukaan yleisradioyhtiöiden pitäisi ainoastaan täydentää ohjelmistollaan kaupallisia kanavia – eli tarjota ohjelmia, joiden ei nähdä tarjoavan mahdollisuuksia kaupalliseen voittoon. Uusliberalistinen markkinoiden kilpailullista asemaa korostava yleiseurooppalainen linjaus on EU:n viestintäpolitiikassa laajentanut kaupallisen televisiotoiminnan tasa-arvoiseksi tekijäksi julkisen palvelun yleisradiotoiminnan rinnalle, ja myös Yleisradiossa aatokset - niiltä osin kuin julkisen palvelun velvollisuudet sallivat - vaihtuivat kannattavan yritystoiminnan velvoitteisiin.

Kokoan tutkimuksessani television yhteiskuntahistoriallisen viitekehyksen, jonka avulla tavoitan ajan hengen muovautumisen julkisen palvelun monopolista markkinakilpailuun. Keskityn tutkimuksessani erityisesti siihen, kuinka muutos on vaikuttanut käsityksiin siitä, mitä televisiossa on moraalisesti hyväksyttävää esittää. Suhtautuminen ohjelmistoon on kohdannut vuosituhannen vaihteessa muutoksia, joita ehkä vain harva osasi 1970-luvulla odottaa. Mainittakoon vaikkapa tosi-tv, joka mursi uudella tavalla realismin ja fiktion rajoja. Myös televisiokanavien määrällinen kasvu, ja kanavien tuottaman ohjelma-ajan kasvu ovat tehneet laajenevasta tarjonnasta sirpalemaisemman - sekä sisällöltään että laadultaan. Televisiolähettykset ovat laajentuneet kattamaan yöaikaa, jolloin on myös mahdollista esittää ohjelmissa aiempaa uskaliaampaa sisältöä. Lapsien suojelua harjoitetaan tiedottamisella, kuten ikärajoituksin sekä ohjelma-ajoin; yleinen virallinen näkökulma on soraäänistä huolimatta vahvistanut, että kello 21.00 vedenjakajan jälkeen ohjelmat ovat lapsikatsojien ulottumattomissa kodeissa, joissa vanhemmat huolehtivat katselusta. Päävastuun television valvonnassa odotetaan olevan kotona vanhemmilla. Vaikka säännöstöä lasten suojelemiseksi kyseenalaisilta aineistoilta onkin valtakunnallisten televisioyhtiöiden välisellä erityisellä lastensuojelullisella sopimuksella vuonna 2004 (ks. liite 1) tarkennettu, monet asiat vaativat edelleen parannusta.

Teknologia on aina ollut viestinnän pohja ja kehityksen mahdollistaja. Esimerkiksi Raymond Williamsin mukaan yksi yleisen lukutaidon tuottajista oli teollinen vallankumous (Williams 1981, 109). Teknologian kehittyminen on muokannut television toimintaa ja mahdollisuuksia. Yksi digitaalisen television perustavanlaatuisia hyökkäyssegmenttejä oli parempi televisiokuvan laatu (äänen laadullista parantumista sillä ei varsinaisesti saatu aikaan), mikä muistuttaa hyvin paljon 1970-luvun alkua ja väritelevisiön tuloa. Askeleet kohti mediakonvergenssia², eli television muovautumista yhteen muiden medioiden, kuten internetin, kännyköiden ja pelikonsolien kanssa on otettu. Vaikka televisio on pimentänyt analogisen edeltäjänsä, olemme edelleen keskellä digitaalisen teknologian murrosta; on meneillään opettelu- ja totutteluvaihe.

Televisiosensuuriin suhtaudutaan negatiivisesti. Kuitenkin yhteiskunta heijastaa ja vaikuttaa eri tavoin mediassa sisällöstä vastanneisiin siinä, mitä milloinkin on sopivaa

---

² Mediakonvergenssista lisää esimerkiksi Herkman 2005, 71.

näyttää. Vuosikymmenten aikana televisiota ovat ohjanneet poliitikot ja poliittiset elimet, joita nimitettiin ohjelmaneuvostoiksi³. Ohjelmistoa on syynäty myös muissa medioissa sekä erilaisissa tilaisuuksissa, kuten journalistisissa ja lastensuojelullisissa seminaareissa. Digitaalisen median murroksessa on mediakasvatus kehittynyt vastaamaan muuttuvan ja kasvavan mediamaiseman tarpeisiin – eivätkä sivistyksen ja lastensuojelun äänet ole vaienneet. Juha Suorannan mukaan kasvatuksen alaan kuuluu itsestään selvästi huoli nuoremasta sukupolvesta ja yleensä maailman tilasta. Kasvatushuolen ei tarvitse olla vain puhetta riippuvuuksista, sairauksista ja suorista vaikutuksista, vaan nykyelämän ongelmista voidaan puhua elämäntaidollisina ja yhteiskunnallisina ongelmina. Pohditaan kysymyksiä, kuten miksi väkivaltaviihdettä tehdään? Miten aikansa voisi käyttää niin, ettei väkivaltaohjelmia tarvitsisi katsella? (Suoranta 2003, 80–81.)

Television ohjelmatarjontaan vaikuttavat seikat, kuten kanavakilpailu kohderyhmineen, televisioyhtiöiden itsesääntely ilman ulkopuolista elintä, televisioviihteen kehitys, ja amerikkalaisten ohjelmien ylitarjonta markkinoilla, ovat esimerkkejä monista syistä, jotka omalta osaltaan ovat johtaneet rajojen, mitä television ohjelmatarjonnassa esitetään, koettelemiseen ja uudistamiseen. On mahdollista, että kaupallisilla kanavilla kynnys näiden rajojen kokeilemiseen on ollut Yleisradiota alhaisempi, koska niiden ohjelmien tavoittaessa negatiivistakin huomiota, voidaan kyynisesti ajatella tämän huomion vain mainostavan ohjelmaa. Television yleisen kanavakilpailuistumisen myötä ovat katsojaluvut tulleet tärkeimmiksi perusteiksi sille, mitkä ohjelmat loppuvat ruudusta, ja mitä sarjaa jatketaan tai tilataan lisää vielä seuraavallakin kaudella. Katsojaluvut osoittavat, kuinka perusteltua ohjelman esittäminen on, vaikka tietenkin

---

³ Television ohjelmaneuvoston toimintaa voitiin arvostella monesta syystä. Kaupallisen amerikkalaisen väkivaltaisen televisioviihteen vastustajana se oli erittäin voimakas. Samankaltaista moraalipaniikkia, mitä neuvosto ruokki kommentteillaan esimerkiksi *Ritari Ässästä* ja *Charlien enkeleistä* ei varmasti enää kaivata – mutta estääkö tämä myös muunlaisen väkivaltaisen televisio-ohjelmiston arvostelun, on hyvä kysymys. Usein television ohjelmaneuvoston päätöksistä Helsingin Sanomien sivuilla raportoinut toimittaja Marjatta Möttölä muisteli vuonna 2006 neuvostoa, joka toimi aiemmin suomalaisen television makutuomarina ja käytöksen valvojana ja huolehti poliittisesta tasapuolisuudesta. Ohjelmaneuvosto kävi läpi kausisuunnitelmat ja hyväksyi ne. Möttölä mukaan neuvostoa ei kukaan kaipaakaan, ja häntä onkin mietityttänyt mitä ohjelmaneuvokset nykyohjelmistosta sanoisivat. (Möttölä 2006, D11.) Yleisradion entisen johtajan Sakari Kiurun mukaan ohjelmaneuvostot toimivat eduskuntapuolueiden näkökohtien esittäjinä, mutteivät objektiivisina tasapuolisuuden ja totuuden valvojina. Ne kuitenkin parhaimmillaan ohjasivat toimittajakuntaa ja ohjelmajohtoa kiinnittämään huomiota esimerkiksi viihdeväkivallan vahingollisuuteen ja sen välttämiseen tv-ohjelmistoissa. (Kiuru 2001, 45.)

suuria katsojalukuja kerääviä ohjelmia saatetaan lopettaa vaikkapa kustannuksellisista syistä. Suuret katsojaluvut ovat kuitenkin tae sille, että ohjelmaa kannattaa esittää.

Vaikka katsojaluvut eivät olisikaan suuret, vaikuttaisi seuraavan esimerkin mukaan kohuelokuva houkuttelevan myös mainostajia. Kun kiistelty ranskalainen elokuva *Baise moi* (Pane mua, 2000) sai televisioensiy-iltansa Nelosella 16.12.2005, oli sen esitysaika pornografisen sisältönsä vuoksi kello 00.45. Raja K18 -elokuvilla on yleisesti kello 23.00, ja viestintävirasto on pitänyt myös tärkeänä, ettei pornografisia teoksia esitetä ennen klo 24.00 (Viestintävirasto 2004, Tiedote 24.3.2004). Valtion elokuvatarkastamo oli määrännyt elokuvalla K18 -ikärajan, joka tarkastaja Maarit Pietisen mukaan johtui elokuvan runsaasta väkivallasta ja raiskauskohtauksen pornografisuudesta. Elokuvan taiteellinen arvo oli kiistanalainen, sitä oli kritisoitu keskinkertaiseksi, mauttomaksi ja teennäiseksi yhteiskuntakritiikissään. Kotimaassaan Ranskassa elokuva vedettiin kolme päivää ensi-iltansa jälkeen pois levityksestä, ja elokuvan ensin saama 16-vuoden ikäraja muutettiin X:ksi, jolla merkittyä elokuvaa saa Ranskassa esittää vain pornoelokuvateatterissa. (Muwanga 2005, 167–168.) Mitä tämänkaltaisen elokuvan yönäytöksestä sanoivat mainostajat? Elokuvan aikana esitettiin yöllä yli 40 mainospottia. Katsojia tavoittelivat muun muassa seuraavat yritykset, liikkeet tai tuotteet: Giganti, Berocca, R-kioski, Elisa, Philips, Koff, Axe, McDonalds, Musta Pörssi, Coca-Cola, Turun Sinappi, Expressbus sekä myös ehkäisevän päihdetyön, lastensuojelun ja terveydenhuollon järjestöjen *Anna Lapselle Raitis Joulu* -kampanja. Maksutelevisio Canal+:n mainoksen mainoslauseessa luki ”parasta on, että esitetään ilman mainoskatkoja”, mikä kieltämättä sopi elokuvan pitkille mainoskatkoille. Kun elokuva esitettiin seuraavan kerran televisiossa SubTV -kanavalla 23.1.2007, oli esitysaika jo alempi 23.00, eli lähetysaika ei noudattanut Viestintäviraston toivetta.

Televisio-ohjelmisto on aiempaa hurjempaa, mutta on vaikea vetää johtopäätöksiä siitä, kuinka laaja-alaisesta rajojen uudistumisesta on kyse, sillä televisiohistoriassa on esimerkkejä myös heiluriliikkeestä. Kuten Ilkka Heiskanen jo 1980-luvulla totesi, on televisiokäsityksissä suhdannevaihteluita, jolloin se on välillä paha passivoija, välillä hyvä tiedon välittäjä ja kulttuuristen arvojen ylläpitäjä (Heiskanen 1986, 93; ks. myös Heiskanen 1981, 146). Katja Valaskiven mukaan Yleisradion ohjelmapolitiikasta kertovat asiakirjat ja televisiolehtien kirjoittelu osoittavat, että näkemykset viihteestä ovat vaihdelleet paitsi eri aikoina, myös yhtiön eri osastojen välillä kunakin aikana

(Valaskivi 2002, 13). Teemat ja huolet television roolista yhteiskunnassa tulevat aina uusina aaltoina esiin liitoksissa moniin muihin vaikuttaviin asioihin. Nämä vuodet nykyhetkestä eteenpäin kehittävät suomalaista televisiota muutenkin kuin kaupallisen television omistuspohjan jatkuvalla evoluutiolla, ja keskustelu television sisällön moraalista puolesta pysyy mukana. Perusta voidaan nähdä edelleen Ilkka Heiskanen määrittelyn mukaisena, jolloin television katseluun liittyvän ahdistuksen lähde on yhteiskunnallinen kontrollidiskurssi, joka korostaa keskiluokkais-puritaanisesti television mahdollisia yksilöllisiä, perhettä heikentäviä ja yhteiskunnallisia haittavaikutuksia. Television katseluun kohdistuva kontrollidiskurssi on keskeinen osa yleistä yhteiskunnallisen moraalin ylläpitämiseen tähtäävää suojele- ja sensuuridiskurssia, jonka kohteena on tavallisesti väkivallan, seksin ja Jumalan pilkan julkinen esittäminen. (Heiskanen 1989, 157.) Valaskivi on huomionnut kaksijakoisen suhtautumisen television katseluun lasten tapauksessa. Vääränlaisten ohjelmien katselun katsotaan vahingoittavan, mutta asiallisten ohjelmien katselua pidetään hyödyllisenä. Televisio on siis hyväksyttävä sopivassa suhteessa, liikakatselu on kuin makean ahmintaa – se aiheuttaa mahanpuruja. (Valaskivi 2002, 8.) Yleisesti ottaen voidaan kannanottojen takaa tunnistaa huoli, jonka mukaan väärällä ohjelmistolla on väärälle katsojalle (siis lapselle ja nuorelle) epäsuopa vaikutus, ja seuraukset ovat haitallisia yhteiskunnalle.

Tutkimuksessani liitän televisioon taiteen ja moraalin välisen suhteen tarkastelun. Taiteen rinnastaminen televisioon on haaste, vaikka television journalistinen tehtävä katsotaan samansuuntaisena vallan kriittisenä tarkastelijana ja taiteen yhteiskunnallinen tehtävä sinänsä sopii television tiedonvälityksellisen tehtävän raameihin. Televisiota ei ole kuitenkaan mielletty taide-elämysten välittäjäksi, ja myös sen sopivuus tähän on kyseenalaistettu; esimerkiksi elokuvataiteen ystäviltä saatetaan kuulla väitteitä, että televisiosta esitetyt elokuvat ovat latteita, eivätkä välitä samankaltaista elämystä kuin jos elokuvan näkisi suurelta valkokankaalta. Kuitenkin voidaan ajatella, että yhtäläisyyksiä taiteen ja television välillä voidaan löytää. Pekka Gronow on verrannut radiota ja televisiota parhaimmillaan valtakunnan konserttisaliin, valtavaan elokuvateatteriin tai mahtavaan kansallisteatteriin. Vaikka ne ovatkin suosineet esittäviä taiteita, radio ja televisio ovat välittäneet tietoa kaikista taiteen aloista. Jakelutehtävänsä lisäksi ne ovat olleet mesenaatteja, työllistäjiä ja jopa uuden taiteen luoja. (Gronow 1987, 8.)

Taiteelliset teokset ovat myös osa televisioviestintää, vaikka viestin onkin ennen kaikkea journalistiseksi joukkotiedotusvälineeksi mielletty. Taiteellisella ilmaisulla esimerkiksi elokuvissa tai televisiodraamoissa on mahdollista käsitellä ja argumentoida ympäröiviä asioitamme monipuolisesti ja kriittisesti. Television representaatio sellaisenaan luo moraalista reflektiivisyyttä mahdollistavan etäisyyden, jolloin voimme tarkastella toimintaa ja ottaa siihen kantaa. Televisiossa on myös runsaasti viihdettä, jota ei lasketa taiteeksi, mutta jonka asioiden käsittelytavoissa on samoja lähtökohtaisia elementtejä ja esitystapoja. Usein televisio-ohjelmia arvioidaan taiteen kriteereillä.⁴ Joskus moraalinen närkästys kohdistuu ohjelmaan siitä huolimatta, että sen tarkoitus on ollut palvella niitä eettisiä arvoja, jotka yhteiskunnassa yleisesti tunnustetaan. Ohjelma voidaan tulkita epämoraaliseksi, ja vasta aika näyttää todellisen yleisen moraalisen⁵ arvion. Televisiomoraalin käsittelyssä kiinnostus on siinä, kuinka moraalista sanomaa viestivän teoksen tulkitaan sisältönsä johdosta edistävän moraalittomuutta. Tällöin taideteosten herättämät kiistat saattavat käsitellä yhteiskunnallisia epäkohtia ja osoittaa meille esimerkiksi suvaitsemattomuutta, joka on verhottu moraalista lähtökohtaisesti perustaneiden normien erheelliseen tulkintaan ja käyttöön. Taiteen ja moraalien välisen jännitteisen suhteen tarkastelussa tulen tutkimuksessani laajentamaan televisiomoraalin käsitettä hieman yli mediakulttuurin tutkimuksen tavanomaisten rajojen. Taiteen tehtävänä nähdään tutkimukseni valossa yksilöiden kasvattaminen kriittisiksi kansalaisiksi.

Taidekasvatuksen tutkielmalleni on ominaista vahva poikkitieteellinen sävy, ja sen keskeiset näkökulmat kumpuavat sekä humanistisesta taiteen- ja kulttuurintutkimuksesta että yhteiskuntatieteellisestä viestinnän tutkimuksesta. Tutkimuksessani keskeistä on tutkittavan aiheen historiallinen ymmärtäminen ja tarkastelu osana siihen vaikuttanutta kulttuuripoliittista kehitystä sekä kriittinen analysointi, jossa argumentointi ensisijaisesti kohdistuu empiiriseen laadulliseen tutkimusotokseen. Tutkimukseni jatkaa kotimaisen television tutkimusperinnettä, jolle on ollut ominaista aikaan sitoutuneisuus; oman aikakautensa tutkimukset osin hahmottavat – osin ovat jopa määränneet sitä, millaisena

---

⁴ Sari Elfving on viitannut Caren Demingin (1990) huomioon liittyen televisiosarjojen arvosteluun, että televisiokritiikki tarkastelee televisio-ohjelmia taiteen näkökulmasta, jolloin esimerkiksi saippuaopperan jatkuva kerronta ei saa arvostusta (Elfving 2008, 199).

⁵ Pauli Rautiainen käyttää käsitettä julkinen moraal, jolla viitataan moraalien osa-alueeseen, joka koskettaa kaikkia kansalaisia ja asettaa raamit yksittäisen kansalaisen yksityiselle moraalille. Taiteellinen toiminta saattaa ajautua vastakkain julkisen moraalien kanssa. (Rautiainen 2007, 78.) Itse käytän hyvin samankaltaisesti termiä yleinen moraal.

mediana televisio käsitetään. Otan tutkimuksellani osaa digitaalisen television murroksessa käytävään moniääniseen tieteelliseen keskusteluun.

1.1 Tutkimus televisiomoraalista

Televisiomoraalin kohdistuessa siihen, mitä sisältöä kanavilta on hyväksyttävää näyttää, voidaan televisiomoraalia luonnehtia välineelliseksi moraaliksi. Tällöin suhtautumisemme ohjelmiin määräytyy niitä määrittelevien normien välityksellä, eli hyväksyntämme on osin kiinni lähetyskellonajoista ja ohjelmalle asetetuista ikärajoista. Hyväksyntämme saattaa vaihdella myös kanavakohtaisesti. Yleisradiolta odotetaan julkisen palvelun tehtävien puolesta sivistyksellisempää ohjelmistoa kuin kaupallisilta kanavilta. Televisiomoraali eriytyy yleisestä moraalista myös viestimen välittämän sisällön luonteen mukaisesti. Ohjelmissa esiintyvä moraalittomuus hyväksytään ohjelmassa joko tiedonvälitystä palvelevana, tai sitten draamallisena elementtinä - kuten väkivalta fiktiivisille jännityselokuville tyypillisenä tarinaan liittyvänä merkityksellisenä osana. Hyväksymme epämoraaliset teot osana tarinaa, vaikkei moraalimme niitä oikeassa elämässä hyväksyisikään. Asia on ollut myös kiistanalainen. Esimerkiksi Minna Virtanen huomioi tutkimuksessaan *Television itsesensuuri Suomessa – Väkivaltakuvausten ja ei-toivottujen ohjelmasisältöjen säätely julki- ja piilotasolla* (1988), että 1970- ja 1980-luvulla käydyssä väkivaltakeskustelussa väkivaltaviihde joutui samojen moraalikriteerien alaiseksi kuin todellisuuden väkivaltaiset tapahtumat. (Virtanen 1988, 35.)

Televisiomoraali on erityislaatuinen, herkästikin muovautuva sekä monitahoinen johdannainen yleisestä moraalista. Televisiomoraalin saatetaan nähdä yhdyntävän yleiseen moraaliiin television esittäessä todellisia tapahtumia, jotka herättävät närkästystä sekä tapahtuneella, että myös tämän näyttämisellä. Televisiomoraali vaikuttaa voimakkaammin asioihin, jotka ovat lähellä - eli kotimaan uutisissa ei onnettomuuksien ruumiita näydetä, mutta ulkomaiden osalta ei välttämättä toimita samoin. Televisiomoraalissa vaikuttaa myös kiistanalainen vaatimus asioiden esittämisestä siten, kuin niiden reaalielämässä oletetaan tapahtuvan. Tosi-tv -ohjelmisto on muovannut televisiota toden ja fiktion välillä, etenkin kun ohjelman esittäjätila, ohjelman henkilöille asetetut vaatimukset tai muut määrätyt juonen kulkuun vaikuttavat seikat

ovat esiintyvistä henkilöistä riippumattomia. On mahdollista saada kilpailija toimimaan moraalinsa vastaisesti televisio-ohjelmassa sillä edellytyksellä, että kyseessä on tilanne, jossa lähtökohtaisesti kieroilevat kilpailijat lyövät rehelliset vastapelurinsa. Tapahtunut ei ole todellista kuin ainoastaan televisiossa ja toimintapuitteet on määritellyt ohjelman tuotantoyhtiö.

Tarkastelen televisiomoraalia painottaen televisiokentän yhteyttä sitä koskevaan yhteiskunnalliseen viestinnän normien muutokseen ja teknologis-ekonomiseen vaikutukseen; monikerroksisen kehityskulun osia ymmärtämällä voidaan esittää päätelmiä televisiomoraalista. Tulen tarkastelemaan televisiomoraalia marxistifilosofi Oleg Drobnitskin (1933–1973) moraalikäsitteen teoretisoinnista johdattamanani sovelluksena. Tällöin lähtökohtaisesti televisiomoraalin tarkastelun on huomioitava yhteiskunnan televisiokenttään kohdistamien tavoitteiden ja tarpeiden ymmärtäminen. Kartoitan tutkimuksessani nykyhetken näkökulmasta televisioon oleellisesti vaikuttavaa normatiivista sääntelyä, eli eettisellä tasolla televisiotoimintaa määrittävää lainsäädäntöä, sopimuksia ja ohjeistuksia, jotka ovatkin viimeisen vuosikymmenen aikana muuttuneet monin osin.

Suomalaisen televisiokentän historia televisiomoraalin kehyksenä luo kullekin ajalle käsityksen siitä, mitä ruudusta on soveliaista esittää. Selvitän tutkimuksessani, kuinka television ohjelmiston herättämä katsojapalaute on muuttunut vuosikymmenten aikana. Kuinka suomalaiset ovat käsittäneet ja hyväksyneet television ohjelmatarjonnan 1970-luvulta uuden vuosituhatvuoden alkuun? Koska televisiomoraalin yleinen olemus on alati muovautuva, selvitän tutkimukseni empiirisessä diskurssianalyysiosassa vain sen kehitystä. Analysoin televisiomoraalisiksi tulkitsemiani mielipidekirjoituksia 1970-luvulta 2000-luvun alkuun kullekin vuosikymmenelle rakentamaani aikansa televisiokentän viitekehystä vasten. Tarkastelulla tavoittelen televisiomoraalissa tapahtuneen kehityksen puristamista suhteessa kullekin vuosikymmenelle ominaiseen ajan henkeen. Lopuksi teen laajemman yhteenvedon, jonka myötä voin tulkita, kuinka televisiomoraali on kolmessa vuosikymmenessä muuttunut. Kartoitan tutkimusvuosikymmenten eroja ja samankaltaisuuksia ohjelmiston moraaliosassa hyväksyttävyydessä, ja myös minkälaista televisiosensurointia on kyseisinä aikoina tapahtunut – vaikkakin sensuurin osalta tutkimus on erittäin viitteellinen johtuen sensuurin vaikeasta tutkittavuudesta.

Televisiokentän ajan hengen rakentamiseksi käytän kirjallisten lisäksi lehtikirjoituksia, etupäässä Helsingin Sanomien julkaisemia televisioon liittyviä lehtijuttuja. Analysointiaineiston muodostan Helsingin Sanomien mielipidekirjoituksista. Heijastan yleisönosaston kirjoitukset kunkin vuosikymmenen yleiseen ajankuvaan. Käsitellen työssäni ainoastaan kirjoituksia ottamatta varsinaisesti kantaa itse ohjelmiin, mutta yleisellä tasolla suoritan hieman myös ohjelmiston kartoitusta. Yleisönosastokirjoituksia tarkastelen vuosilta 1970, 1981, 1992 ja 2003, eli vuoden kultakin vuosikymmeneltä tasaisin väliajoin. Valitusta rajatusta aineistosta yleisönosastokirjoituksia syvennän kuvan siitä, kuinka vuosikymmenien välillä tapa puhua ohjelmistosta ja sen hyväksyttävyyden rajoista on ilmennyt. Onko televisiomoraali muuttunut television ja yhteiskunnan teknologis-kaupallisen murroksen mukana kevyempään viihdettä suosivaan ajatteluun pois kasvatuspoliittisista näkökulmista, ja siten samalla kohti suvaitsevampaa ilmapiiriä? Tutkimukseni lopussa esitän näkemykseni siitä, miten tutkittujen vuosikymmenten aikana televisiomoraali on muovautunut ja arvioin, kuinka televisio-ohjelmisto heijastaa viestintäpoliittisia arvoja⁶. Analysoinnin kautta on mahdollista myös visioida prosessia television nykyisen digitaalisen olomuodon ja lähitulevaisuuden välillä.

Tutkimukseni alkaa 1970-luvulta, vaikka televisio juurtui Suomeen 1950-luvulla ja yleistyi seuraavalla vuosikymmenellä. Suomalaisen tv-lähetystoiminnan alkamispäivänä voidaan pitää 24.5.1955, jolloin Teknillisen korkeakoulun radiolaboratorioon sijoitetusta studiosta lähetettiin Radioinsinööriseuran televisiokerhon rakentamislaittein ensimmäinen julkinen tv-lähetys. Maaliskuusta 1956 alkaen televisiolähetykset muodostuivat säännöllisiksi kolmena iltana viikossa, ja seuraavan vuoden alusta otettiin käyttöön TES-TV (Tekniikan edistämissäätiön rahasto televisiotoiminnan kehittämistä varten). Toimintaan kuului televisio-ohjelmien tuottamisen lisäksi myös tutkimustoiminnan edistäminen, mutta taloudellisten vaikeuksien myötä yhtiö ajautui vuonna 1964 Yleisradiolle. (Kytöniemi 1968, 12–15.) Yleisradion televisiotoiminta lähtikin liikkeelle oikeastaan pakosta, jonka TES-TV oli sille asettanut⁷. Ensimmäinen Yleisradion varsinainen ohjelmilta järjestettiin erilaisten mittaus- ja koelähetysten

---

⁶ Tutkimuksessani käsittelen arvon varsin yleiseltä näkökulmalta, jolloin se välittyy jonakin toivottavana, haluttavana.

⁷ Televisiokerhon aloittamisen aikoihin Yleisradio oli vielä ilmaissut kantanaan, ettei televisiotoiminta ollut ajankohtaista Suomen kaltaisessa maassa (ks. esim. Lukkarinen & Nurmimaa 1988, 33).

jälkeen Pasilasta 13.8.1957 yhdessä Mainos-TV:n kanssa. Vuodenvaihteessa 1958 kanava sai oman tunnuksensa lisäksi oman nimen *Suomen Televisio* ”Yleis-TV:n” tilalle. Katselijoille tuli tutuksi myös tv-lupa, joka heidät velvoitettiin maksamaan. (Zilliacus 1968, 16–17.) Suomessa kanavakilpailu alkoi heti välittömästi Yleisradion televisiotoiminnan lähdettyä käyntiin 1950- ja 60-lukujen vaihteessa. Toiminta olisi voinut lähteä liikkeelle myös yhteistyössä, mutta Yleisradio ei suhtautunut TES-TV:n kanssa tehtävään yhteistyöhön suopeasti ja varsinkin kaupallista toimintaa vastustettiin. (Lukkarinen & Nurmimaa 1988, 22–24.) Teknillinen korkeakoulu puolsi televisiolähetysten järjestämistä tekniikan opetuksen ja tieteellisen tutkimustyön vuoksi, ja Tekniikan Edistämissäätiö sai määräaikaisen toimiluvan Posti- ja lennätinhallitukselta (mt. 28). Yleisradio pyrki kukistamaan kaupallisen, mutta myös tv-alan tutkimustoimintaa tukevan Tesvision, joka oli perustettu 1959 tuottamaan ohjelmaa TES-TV -asemille siinä onnistuenkin ja voitti monopoliaseman itselleen poliittisen vallankäytön lisäksi kaupallisella toiminnalla. Yleisradion valtti kilpailussa oli Pentti Hanskin johtama Mainos-TV⁸, jonka tuomat markat verottivat Yleisradiolle Tesvision mainosrahoitusta. Tesvisionin tilalle syntyi (tuleva) Ylen TV2. (Mt. 158–159.)

1970-luku on suomalaisen televisioyleisön mielipidekirjoittamiseen oikea lähtökohta, vaikkakin televisiotoiminta maassamme alkoi siis jo 1950-luvulla. Tietenkin myös koko televisiohistorian aika ilman rajausta olisi ollut tutkimuksessa toinen vaihtoehto, mutta 1950-luvun loppupuoli on luettavissa pioneeritoiminnaksi – tuolloin ihmiset vielä ylipäättään ihmettelivät, mikä televisio on.⁹ Näin ollen televisiomoraaliset kannanotot saattavat olla vielä liian paljon luuloille ja ennakoasenteille pohjaavia. 1960-luvulla televisio toki jo yleistyi koteihin, ja siitä tuli osa kodin arkea. Risto Sinkon lähteeseen viitaten Sari Elfving on huomionnut television katselun lisääntyneen 1960-luvulla voimakkaasti, jonka jälkeen katselu tasaantui. 1970-luvun alkuun mennessä katsomisen

---

⁸ Mainos-TV aloitti lähetystoimintansa siis samana päivänä Yleisradion kanssa siltä vuokratulla lähetin- ja studiotekniikalla. Mainoksia tuli lähes 20 peräkkäin kymmenen minuutin mainoskatkon aikana. Ohjelmatoiminnan liikkeelle saamiseksi sallittiin alkuvuosina myös kustannetut ohjelmat, jotka lopetettiin vuonna 1966 oman ohjelmatuotannon myötä. (Hanski 1968, 23.)

⁹ Jukka Kortin mukaan suomalaisten sosiaalisessa elämässä tapahtui television myötä suuri murros. Television tulo koettiin vaihtelevasti: televisioon saatettiin suhtautua negatiivisesti etenkin uskonnollisissa piireissä tai sitä saatettiin hämmästellä suurena teknisenä ihmeenä. Ja olihan televisiota hankala tuodakin tupiin, joissa ei vielä ollut sähköä. Jotkut myös saattoivat jopa ymmärtää laitteen toimintaidean väärin ja luulla televisioesiintyjien näkevän myös heidät. (Kortti 2007, 96 & 111–112.)

alkuhuuma ja töllöttäminen oli ohitse. (Elfving 2008, 13 & 84.) 1960-luvun viimeistä viittä vuotta leimasivat Eino S. Revon johtaman reporadion hyvin erityislaatuinen ja muista vuosikymmenistä erilainen vasemmistopoliittisesti väritynyt radikalismi. Toisaalta 1970-luvun ohjelmapolitiikka ei ole reporadion jälkeisestä poliittisesta normalisoinnistaan huolimatta siitä kaukana, ja tämä osiltaan huomioidaan vielä myös mielipidekirjoituksissa. Erik Allardtin mukaan televisioituminen oli alkanut 1950-luvun puolessa välissä, ja vielä 1960-luvulla televisiolla oli voimakas yhdenmukaistava ja yhtenäiskulttuuria luova vaikutus. Kuitenkin 1970-luvulla tilanne muuttui monisäikeisemmäksi ja vaikeammin hallittavaksi. Kansainväliset sarjaohjelmat muodostuivat monen katsojan arkipäivän tärkeäksi osaksi. (Allardt 1989, 193.)

Television alkutaivalta ei pidä kokonaan sivuuttaa, vaikkakin rajaan empiirisestä analyysiosuudesta ensimmäisten vuosikymmenten yleisönosastokirjoitukset pois. Ensimmäisten vuosien tapahtumat ovat osaltaan muokanneet lähtökohtaisesti televisiokentän muodostumista ja käsityksiä, kuinka ohjelmapolitiikkaa tulisi hoitaa. Näin ollen alun kanavakilpailua TES-TV:n ja Yleisradion välillä, sekä sitä seuraavaa reporadion aikaa ei täysin tutkimuksessani sivuuteta. Neljän vuosikymmenen diskurssianalyttisessä tarkastelussa oleva ajanjakso on kuitenkin tarvittavan laaja tuottaakseen luotettavan kuvan televisiomoraalin muutoksesta.

Tutkimukseni tavoitteena on kehittää mediakulttuurimme laaja-alaista ymmärrystä huomioiden myös taiteen asema osana tätä yleensä etupäässä viestinnän näkökulmasta käsitettyä kenttää. Poikkitieteellinen tutkimukseni edellyttää siten erilaisten kenttien vaativaa yhteensovittamista. Rajaan tutkimuksestani pääosin pois omat työkokemukseni, joihin sisältyy esimerkiksi usean vuoden työkokemus Yleisradiossa ja valtion taidehallinnossa. Olen toiminut leikkaajana Yleisradion TV2:n jälkikäsitelyssä, ja olen myös suorittanut tutkimusprojektin TV2:lle, jolloin tutkin yleisölukuja ja -koostumuksia valtakunnallisten kanavien eri genretyyppien ja ohjelmien välillä. Olen työskennellyt myös projektisihteerinä ja myöhemmin pääsihteerinä Pohjanmaan alueellisessa taidetoimikunnassa, ensin Länsi-Suomen lääninhallituksen alaisena, ja myöhemmin opetusministeriön¹⁰ ja Taiteen keskustoimikunnan alaisuudessa.

---

¹⁰ Opetusministeriön nimi muutettiin keväällä 2010 opetus- ja kulttuuriministeriöksi. Tutkimuksessani käytän kuitenkin nimitystä opetusministeriö, sillä kyseinen ministeriö on toiminut tällä nimikkeellä tutkimuksessa tarkastelemissani yhteyksissä ja käyttämissäni lähteissä.

1.2 Tutkimus osana suomalaista mediatutkimusta

Tarkastelen seuraavaksi oman tutkimukseni kannalta kiinnostavaa suomalaista mediatutkimusta - valtaosahan televisiotutkimuksista on erilaisia katsojaluku- tai median kulutuksen tilastomittauksia. Yleisradiossa yleishyödyllisestä tutkimuksesta on luovuttu 2000-luvulla, ja tutkimuslähtökohdat nojaavat samoihin intresseihin kuin kaupallisissakin mediataloissa. Käyttötarkoitus- ja kulutustutkimuksen lisäksi keskeisiä tutkimuskohteita ovat yleisön rakennetta ja mielipiteitä kartoittavat laadulliset tutkimukset. (Herkman & Vähämaa 2007, 44.) Yleisradion tutkimukset menneiltä vuosikymmeniltä kertovat ajastaan. Yleisradion Tutkimus- ja kehitysosasto julkaisi muun muassa television ja väkivallan suhdetta koskeneen seminaarin aineiston (1988), sekä sitä seuranneen Anu Mustosen tutkimuksen *Aggressio Suomen televisiossa* (1991), jossa kartoitettiin seminaarin jälkeistä television väkivaltaohjelmistoa. Teokset osin osoittavat sensuroinnin ja sen vaateiden kytkeytyvän yleiseen kulttuuriseen ilmapiiriin. Toisena ajanjaksona varsin määrätietoisesti päätetyt säännöt eivät asenteiden tai painotusten vaihtuessa välttämättä pysy sitovina.

Psykologinen tutkimus on suomalaisessa tutkimuskentässä eniten pyrkinyt vaikuttamaan käytännössäkin televisiomoraaliin. Näkökulma on kuitenkin moraalisen painotuksen sijaan terveydessä, mitä osan televisioaineistoa on tulkittu psyykkisesti vahingoittavan. Jakaessaan huolen yhteiskunnan nuorten kehityskasvusta on näkökulma ollut otollinen valjastaa moralisoivan keskustelun tueksi. 1980-luvun behavioristisissa tutkimuksissa omaksuttiin kausaaliajattelu, jonka mukaan televisio-ohjelma aiheuttaa katsojaan ärsykereaktion: väkivaltainen ohjelma saa katsojan käyttäytymään väkivaltaisesti. Vuosikymmenen puolivälissä julkaistiin väkivallan katsomisen seurauksista tutkimuksia, jotka herättivät laajaa kiinnostusta. Esimerkiksi Turussa vuonna 1981 (tutkimus julkaistiin 1985) professori Kirsti Lagerspetz ja filosofian maisteri Kai Björkqvist tutkivat väkivaltaviihteen vaikutuksia lapsiin näyttämällä heille erilaisia ohjelmia, ja tallentamalla reaktiot videokameralla. Samaiset tutkijat varoittivat *Charlien enkelien* kaltaisten tv-sarjojen yleistymisen lisäävän tyttöjen väkivaltaisuutta, vaikka tyttöjen väkivaltaohjelmien katselun ja väkivaltaisen käyttäytymisen välillä ei havaittu juurikaan korrelaatiota. (Backman 1981, 14.) Tutkimuksissa saatettiin (melko kyseenalaisestikin) näyttää pienille lapsille väkivaltaista ohjelmaa, ja tarkkailla heidän reaktioitaan. Tutkimuksien asetelmat vaikuttivat liian määrättyiltä ja mahdollisesti liittyivät uusien

mediamuotojen herättämiin epäluuloihin ja ahdistukseen synnyttäen moraalista paniikkia (Kytömäki 1999, 8-9). Nämä psykologiset tutkimukset ovat yksipuolisessa käsittelyssään ja kohun välittämänä palvelleet televisiosensuuria vaativia tahoja.

Tutkimuksissa ei juuri nähty vanhempien toimintaa arvioivia johtopäätöksiä, vaan pyrittiin antamaan ohjeita vanhemmille tai esittämään faktoina väkivaltaohjelmien katsomisen seurauksia, joita tutkimustuloksissa on saatu (Kytömäki 1999, 90). Jo 1980-luvun lopulla katsottiin psykologisten behaviorististen tutkimusten väistyvän mediatutkimuksessa tapahtuneiden painotusmuutoksien ja uusiin tieteellisiin näkökohtiin eriytymisen myötä (ks. esim. Virtanen 1988, 5-6). Kuitenkaan eivät psykologisen tutkimuksen linjat median lasta traumatisoivan vaikutuksen painotuksesta ole muuttuneet, kuten Riitta Martsolan ja Minna Mäkelä-Rönholmien teos *Lapsilta kielletty. Kuinka suojella lasta mediatraumalta* (2006) osoittaa. Kirjoittajien kärkevä kritiikki muistuttaa edelleen aiemmin moraalipaniikkia lietsoneita kirjoituksia. Kirjoittajien näkökulmasta suurimpana haasteena lasten mediasuojelun saralla on, että huomio moraalisten tai sananvapaudellisten kysymysten sijaan kiinnitettäisiin mielenterveydellisiin, lasten terveyttä edistäviin näkökohtiin (Martsola & Mäkelä-Rönholm 2006, 18). Tutkijat kuitenkin myös viittaavat 1980-luvulla Suomessakin syvästi vaikuttaneen Neil Postmanin kirjoituksiin, ja katsovat että amerikkalainen viihdeteollisuuden hallitsema globaali opetusautomaatti on ottanut koulutuksen paikan (mt.32). Teoksessa kirjoittajat siten itsekin laajentavat psykologisen mediatutkimuksen osaksi moraalikeskustelua. Psykologian tutkimukset eivät lukeudu oman tutkimukseni teoreettiseen taustaan, mutta ne ovat vaikuttaneet suomalaisen televisiomoraalin kehityksessä. Itse huoli lasten kyvystä ymmärtää ja käsitellä mediaa on säilynyt yhtenä keskeisenä elementtinä mediakasvatuksen kehittyessä.

Vaikka itse televisiomoraalia ei ole keskitetysti ja jäsennetysti tutkittu, voidaan suomalaisesta televisiotutkimuksesta huomioida eritoten sosiologiassa 1980-luvulla kehittynyt elämäntapatutkimuksen suuntaus. Tuolloin Yleisradion Suunnittelu- ja koulutustoiminnassa¹¹ keskityttiin uuden viestintäympäristön tutkimukseen, ja kolme

---

¹¹ 1960-luvun puolessa välissä perustettiin Yleisradion Pitkän Tähtäyksen Suunnitteluelin (PTS), jonka tuli tuottaa tietoa ihmisten ajankäytöstä ja mahdollistaa oikeat ohjelmat oikeaan aikaan. PTS tuotti 1970-luvulla tutkimuksia yleisöjen suhtautumisesta ohjelmiin, sanomien perillemenosta sekä yleisöjen maailmankuvista. Ensimmäistä kertaa tutkittiin television merkitystä elämässä. (Koivunen 1997, 62.) Elin kulki myöhemmin Yleisradiossa myös nimellä Kehitystoiminta, mutta nyt se on lakkautettu. Myös

teosta (*Kymmenen esseitä elämäntavasta, Elämää kuvavirrassa ja Nykyajan sadut*) näki päivänvalon. Teoksissa pyrittiin kertomuksia tarkastelemalla edistämään ohjelmien ja yleisön välisen suhteen laadullista tarkastelua. Menetelmät ja tarkastelukulmat laajenivat poikkeus-tieteellisiksi ja tutkimuskenttään tuli esimerkiksi kertomustutkimusta sekä reseptitutkimusta, joissa korostettiin vastaanottajan ennakkotietoja ja -käsityksiä (Alasuutari & Kytömäki 1991, 8-9). 1980-luvun lopulla uudet näkökulmat kehittivät tutkimusta ohjelmien sisällön tutkimuksesta niiden vastaanoton tutkimiseen. Tutkimuksen lähtökohdaksi valittiin esimerkiksi elämäkerran näkökulma: Television suhdetta elämäntapaan ei ole mahdollista kokonaisuutena selvittää ilman katsojien elämäkerrallista taustaa (Roos 1989, 38). Televisio hallitsi elämää, sille annettiin rooleja ja tehtäviä, kuten lapsenvahtina oleminen (mt. 43). Elämäkertakuvausten avulla voitiin havainnollistaa television asemaa arkielämän osana (Allardt 1989, 185). David Morleyn tutkimus *Family television* (1986) toi kvalitatiiviseen televisiotutkimukseen oivalluksen television sosiaalisesta ominaisuudesta. Stuart Hallin alkusanojen mukaisesti huomio, että televisiota katsotaan perheissä, jolloin televisio kutoutuu osaksi perheiden vuorovaikutusta, oli merkittävä. (Kytömäki 1999, 54.) Morley tutki perheenjäsenten eroja ja sosiaalisesti sekä kulttuurisesti erilaisten perheiden eroja. Morleyn mukaan katselua määrittävien laajempien sosiaalisten ja kulttuuristen tekijöiden kontekstissa voidaan ymmärtää yksilön katseluvalintoja ja tulkintoja. (Rajalahti 2006, 56.) 1980-luvulta alkanutta tutkimusta, jossa tarkastellaan television katselua osana sitä määritteleviä sosiaalisia käytäntöjä ja perhesuhteita, kutsutaan usein mediaetnografiaksi. (ks. esim. Peteri 2006, 56.) Mediaetnografiassa tutkija huomioi myös omat henkilökohtaiset median kokemuksensa verraten näitä yleisiin tutkimusaineiston kokemuksiin. Jukka Kortti painottaa viestinnän sosiaalista, kulttuurista ja yhteiskunnallista kontekstia tutkimuksessaan *Näköradiosta digiboksiin – Suomalaisen television sosiokulttuurinen historia* (2007). Kortin tutkimus valaisi, kuinka suomalaisten television katsominen on muuttunut television kehittyessä ”niukkuudesta runsauteen”, sekä kuinka televisio konkreettisesti uppoutuu arjen toimintoihin. Tutkimus vahvisti televisioetnografien huomiota, että television kuluttaminen on sen tekstien kuluttamista – ohjelmien seuraamista – mutta myös perheenjäsenten välistä

---

myöhempi Yleisötutkimusosasto on 2000-luvulla lopetettu. Yhtiön organisaatiossa strategisen suunnittelun osasto vastaa yhtiön tutkimuksesta.

vuorovaikutusta. Televisioon liittyy paljon perheen sosiaalisuutta, joka etenkin lasten näkökulmasta on tärkeää, intiimiä ja lämmintä yhdessäoloa.¹² (Kortti 2007, 364.)

Diskurssianalyttisen metodin kannalta keskeinen mediatutkimus valmistui 1991, kun Pertti Alasuutari tarkasteli sosiologisessa elämäntapatutkimuksessaan tamperelaisten perheiden television katselutottumuksia ja ohjelmamieltymyksiä vuonna 1991. Hän tutki haastattelututkimuksella, miten moraalinen kysymys television katsominen meille suomalaisille on. Television katsomista tutkittiin siis moraalisena puheenaiheena, jossa kerrotut katselutottumukset erotettiin todellisuuden toiminnasta; reseptio-tutkimuksessa yksittäiset teokset tuli nähdä osana kokonaisuutta, jonka läpi näitä kulttuurituotteita katsottiin. Sisältö ja merkitys riippuivat tulkinnasta, joka vaihtui eri kulttuureissa ja eri aikoina. (Alasuutari & Kytömäki 1991, 16–17.) Alasuutarin tutkimus on kotimaisista televisiotutkimuksista vaikuttanut suuntaa näyttävänä omaan tutkimukseeni. Alasuutarin diskurssianalyysi puhetavoista, joilla ihmiset kertovat suhteestaan televisioon ja sen ohjelmiin paljasti, että eri ohjelmatyypeillä on lähtökohtaisesti erilainen arvostus. Yleinen tietoisuus vallitsi siitä, että joitakin ohjelmia (kuten amerikkalaisia sarjafilmejä) tai ohjelmatyyppejä pidetään huonompina kuin toisia. Sosiaaliset normit määräävät arvoja ja joidenkin ohjelmien seuraamista ei perustella, toisten seuraamista taas pitää perustella silloin, kun niiden katsotaan olevan ainakin periaatteellisesti arvojen vastaisia. (Alasuutari 1991, 233–237.) Vaikka eri yksilöt katsovat erilaisia ohjelmia, olivat puhetavat tulkittavissa saman kollektiivisen arvohierarkian mukaan (mt. 249). Alasuutarin tutkimus osoitti, että ihmiset ovat katselijoina tietoisia ympäristönsä moraalisisista arvoista, mutta eivät välttämättä noudata niitä. Alasuutarin tutkimuksesta johtaen voidaan muutokset televisiokäsityksissä kytkeä yhteen yleisen kulttuurisen ilmapiiirin muutokseen, mutta on muistettava, että ne ovat lopulta yksilökohtaisia.

2000-luvulla on kiinnostavien mediatutkimusten määrä kasvanut, ja osa on jatkanut Morleyn ja Alasuutarin jalanjäljillä. Esimerkiksi väitöskirjassaan (2006) Hanna Rajalahti tutki televisiosarjojen vastaanottoa naiskatsojien keskusteluissa. Rajalahden mukaan televisiosarjan tarjoama elämys jaetaan usein puhumalla lähipiirissä (Rajalahti 2006, 7). Tutkimus tarkasteli tulkintoja sarjoista keskusteluissa, eli vuorovaikutuksessa, jossa

---

¹² Myös Juha Kytömäki on huomionut aiemmassa tutkimuksessaan, etteivät lapset kehity television katsojina sosiaalisessa tyhjiössä, vaan vuorovaikutuksessa sosiaalisen ympäristönsä kanssa (Kytömäki 1999, 88).

neuvotellaan televisiosarjan merkityksistä. Kuinka asioista puhuttiin ja mitä merkityksiä ne saivat, avasi Rajalahden mukaan näkymiä televisio-ohjelman ja sen katsojien laajempaan kulttuuriseen yhteyteen. (Mt. 12.) Kulttuurissa vallitsevat tulkintatavat ohjaavat televisiota koskevaa puhetta. Suomessa kulttuurituotteissa arvostetaan realistisia kuvauksia ja hyvän elämän mallia, ja sivistyminen on kulttuurin kuluttamisessa arvossaan. Rajalahden tutkimuksen aineisto vahvistaa käsitystä suomalaisista realismia arvostavana katsojakuntana, muttei sisällä televisionkatselua moraalisenä huolenaiheena käsittelevää aineistoa. (Mt. 169–170.)

Sari Elfvingin tutkimuksesta *Taikalaatikko ja tunteiden tulkit. Televisio-ohjelmia ja -esiintyjä koskeva kirjoittelu suomalaisissa lehdistä 1960- ja 70-luvuilla* (2008) löytyy omaan tutkimukseeni yhdistäviä tekijöitä televisiohistorian tarkastelussa. Elfving lähestyi vuosien 1965 ja 1975 välillä julkaistuja televisiota kommentoivia kirjoituksia aikaistulkintoina, jolla viitataan tavoitteeseen ymmärtää ja tulkita oman aikansa kehitystä (Elfving 2008, 49). Elfvingin tutkimus avasi näkökulman televisioviihdettä ja sen katsomistapoja koskeviin normatiivisiin oletuksiin. Televisioon kohdistuneita aikaistulkintoja tarkastelemalla Elfving pyrki ymmärtämään viihteellistymiseksi kuvatun kehityksen historiallisten muotojen rakentumista. (Mt. 32–35.)

Tutkimuksessaan Elfving myös Kortin tapaan tiedosti omat muistonsa, sillä hän kuuluu 1970-luvulla syntyneeseen niin kutsuttuun televisiosukupolveen. Vaikka itse olenkin tutkimuksessani pyrkinyt rajaamaan pois kokemukseni televisiosta niin katsojana, ohjelmatyöntekijänä kuin projektitutkijana, on mielestäni erittäin kiinnostavaa lukea, kuinka yleinen televisiomoraali on myös vaikuttanut nykyisiin televisiotutkijoihin silloin, kun heidän kokemuksensa liittyvät yleisiin kokemuksiin. Elfving koki *Dallas*-sarjan katsomisen häpeällisenä, ja mietti kuinka selittää sarjassa kuolleen fiktiivisen henkilön aiheuttamaa surua. Myös television väkivaltakeskustelussa paljon käsitelty *Ritari Ässä* vaikutti tutkijastakin nuorena väkivaltaiselta, ja ohjelman ihannoiti oli siten kyseenalaista. (Mt.12.) Mielestäni olennaista on se, kuinka lapset käsittivät sarjat juuri tuon aikaisen yleisen televisiomoraalisen mielipideilmapiirin mukaisena, eikä esimerkiksi Ritari Ässää edes lasten keskuudessa lähestytty fantasiaseikkailuna, jossa seikkailee ihmeautolle puhuva ritari. Elfving on huomannut, kuinka hänen kokemuksissaan on nähtävissä ohjelmaneuvostojen ja psykologien ohjailema yleinen mielipide. Kuitenkin halu ymmärtää television viihteen välittämiä tunteita ja niiden artikuloimisen vaikeutta johti hänet tutkimuksensa pariin. (Mt.12.)

Tutkimukseni kannalta kiinnostavia ja hyödyllisiä uudempia kotimaisia tutkimuksia ovat olleet Juha Herkmanin ja Eeva Mäntymäen väitökset. Herkman tarkasteli tutkimuksessaan *Kaupallisen television ja iltapäivälehtien avoliitto. Median markkinoituminen ja televisioituminen* (2005) televisiota koskevien kirjoitusten määrällistä jakautumista sanoma- ja iltapäivälehdissä ja sitä, kuinka kanavat ovat saaneet näissä julkisuutta. Herkmanin mukaan omistuspohja liittyi selvästi televisiokanaville annetun julkisuuden määrään ja laatuun tietyissä lehtien osissa, selkeimpänä esimerkkinä mainokset (Herkman 2005, 163). Herkman katsoi tutkimuksensa sijoittuvan kriittisen poliittisen taloustieteen jatkumoon siinä mielessä, että hän tarkasteli siinä Suomen mediakentässä tapahtuneita muutoksia suhteessa ajankohdan taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen viitekehykseen (mt. 28). Tutkimukseni etenkin normatiivisen sääntelyn tarkastelussaan liittyy taloudellis-yhteiskunnallisella tasolla Herkmanin tutkimuksen edustamaan viestintätutkimuksen sarkaan.

Tutkimuksessaan *Hyvinvointivaltio eetterissä. Yleisradion rakentuminen populaarien diskurssien kentällä* (2006) Eeva Mäntymäki tutki, kuinka median käyttäjät ilmaisevat näkemyksiään Yleisradiosta. Hänen tavoitteenaan oli vastata siihen, kuinka kansalaisuutta ja kuluttajuutta artikuloivat Yleisradio-diskurssit suhteutuvat toisiinsa. Hän liitti johtopäätökset laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin ja tarkastelu vahvisti, että institutionaaliset ja ei-institutionaaliset Yleisradio-diskurssit kytkeytyvät laajempiin yhteiskunnallis-kulttuurisiin hahmotustapoihin. (Mäntymäki 2006, 301–302.) Kun Mäntymäki tarkasteli Yleisradiota sekä kansalaisuuden että kuluttajuuden näkökulmasta, hahmottui se ensimmäisessä näkökulmassa valtiolliseksi toimijaksi. Libertaristisessa diskurssissa valtiollinen Yleisradio näyttäytyy markkinahäirikönä, kun taas snellmanilaisessa diskurssissa juuri julkisrahoitteisuuden vapaus kaupallisista intresseistä turvaa viestinnän laadun ja vapauden. Uuskeynesiläisessä diskurssissa taas julkisen palvelun yhtiö turvaa mediamarkkinoiden monipuolisuuden. (Mt. 308–310.) Mäntymäen tutkimus avaa hyvin tutkimuksessanikin käsiteltävää kamppailua, jota uusliberalistinen kaupallinen televisiotoiminta ja julkisen palvelun Yleisradio käyvät, ja jossa panoksena on julkisen palvelun merkitys televisiokentällä. Televisiomoraalisessa lähtökohdassa vaaka kallistuu laajan julkisen palvelun Yleisradion puolelle, sillä sen toiminnan voidaan nähdä olevan lastensuojelussa varmemmalla pohjalla kuin kaupallisella medialla. Mäntymäen tutkimus avasi kiinnostavasti myös kuluttajuuden ja

kansalaisuuden merkitystä televisiokentässä, mikä taas omasta tutkimuksestani on rajattu ulos. Mäntymäen huomioissa oli olennaista, ettei kuluttajuutta ymmärretä kansalaisuuden vastakohtaksi, vaan siitä puhutaan käytäntöinä. (Mt. 57.) Kiinnostava huomio on, että esimerkiksi rationaalisessa kuluttajuudessa¹³ huolta kannetaan toisten kyvystä tehdä rationaalisia valintoja, eli ennen kaikkea huolta kannetaan lapsista. Mediamarkkinoiden valtiollisen sääntelyn vastustajat korostavat suvereenia ja aktiivista kuluttajuutta. (Mt. 237.) Mäntymäen huomio selittää osaltaan, kuinka televisiomoraalin lastensuojelullinen painotus löytyy myös kuluttajuudessa. Mäntymäen tutkimuksen keskeinen johtopäätös oli, että Yleisradion nykyinen ristiriitainen asema voimistuvan individualismin ja yhä edelleen vahvan kansakunnan rakentamisen perinteen välillä on rinnastettavissa hyvinvointivaltion tilanteeseen, jossa yhteiskunnallinen hiipuu ja kulttuuri individualisoituu. (Mt. 313.)

Tutkimukseni jatkaa aikalaisena teknologisen ja taloudellisen murroksen ajan yhteiskunnallista televisiokeskustelua ja pohtii televisio-ohjelmiston moraalisen hyväksynnän suhdetta yleiseen yhteiskunnalliseen viestinnän kentän (ja erityisesti televisiokanavien toiminnan) arvottamiseen ja sääntelypolitiikkaan.

1.3 Tutkimuksen rakenne

Johdantoluvussa olen nyt kertonut tutkimuksen lähtökohdista ja esittänyt tutkimuskysymyksen. Olen myös tarkastellut tutkimukseni kannalta kiinnostavaa suomalaista mediatutkimusta. Toisessa luvussa määrittelen tutkimukseni keskeiset käsitteet. Käsitteinä televisiomoraali ja -sensuuri ovat johdannaisia peruskäsitteistään moraalista ja sensuurista, mutta etenkin televisiomoraalin käsite vaatii sen luonteen erityistä monikerroksista ymmärtämistä ja käsittelyä. Lähestymistapani televisiomoraaliin soveltaa Oleg Drobnitskin marxilaista moraalikäsitteen tutkimusta. Televisiomoraalin voidaan katsoa alun alkaen rakentuneen Suomessa snellmanilaiselle sivistysihanteelle. Tällöin television katsottiin toteuttavan kansansivistystyötä. Televisiosensuuria käsittelen televisiomoraalille alisteisessa suhteessa.

---

¹³ Vastakohtaksi asettuu massakuluttajuus, joka edustaa hallitsematonta ja kontrolloimatonta median käyttöä (Mäntymäki 2006, 244).

Kolmannessa luvussa selvitän tutkimuksen teoreettista viitekehystä. Tutkimukseni taustalta löytyvät kriittiset teoriat, joiden valossa yhteiskuntaan vaikuttaa poliittisten kenttien välinen hegemoninen valtataistelu. Selvitän Frankfurtin koulukunnan Max Horkheimerin ja Theodor W. Adornon sekä kulttuurintutkimuksen teoreetikoiden, brittiläisen Stuart Hallin ja ranskalaisen Michel Foucault'n, ajatuksia. Tutkimuksessani keskeisen hegemonian teorian on luonut italialainen Antonio Gramsci.

Neljännessä luvussa tarkastelen televisiokenttään vaikuttavaa tutkimukseni kannalta olennaista normatiivista sääntelyä, kuten lainsäädäntöä, ohjeistuksia ja viranomaistoimintaa. Luon tarkastelun pohjalta kuvan nykyhetken televisiomoraalista. Normien käsittelyssä risteävät viestinnän kentän ja taiteen kentän sääntely. Tarkastelun lähteinä ovat valikoimani kirjatut säännöt, sekä osin myös niihin liittyvät selvitykset, raportit tai tutkimukset. Luvun lopuksi esitän näkemykseni televisiomoraalin olemuksesta nykyisen normatiivisen sääntelyn valossa.

Viidennessä luvussa esittelen tutkimustehtävän ja tutkimuksen metodin. Tutkimukseni on laadullista tutkimusta, jossa sovellan diskurssianalyysia yleisönosastokirjoitusten, yksittäisten mielipidekirjoitusten, analysointiin. Televisiomoraalin nykyhetken olemusta, jota tarkastelin luvussa kolme, vertaan myös empiirisen analyysini tuloksiin.

Kuudennesta luvusta eteenpäin analysoin yleisönosastokirjoituksia vuosikymmenensä kehyksessä. Jotta aineiston televisiomoraalin yhteys laajempaan kulttuuriseen tilanteeseen on havaittavissa, rakennan lähdeaineiston avulla jokaisesta vuosikymmenestä kehyksen, jolla kartoitan televisiokentän kehittymistä ja muutoksia. Näin ollen liitän tutkimani yksittäiset vuodet ajanjaksonsa laajempiin tapahtumiin ja käsittelen kirjoituksia kunkin vuosikymmenen valossa.

Tutkimukseni johtopäätöksissä ja yhteenvedossa pyrin selventämään, kuinka televisiomoraali on muovautunut kulttuurisen televisiokentän murroksen myötä. Luvussa 10 vertailen vuosikymmenien analyysijä toisiinsa esiin nousseiden aihealueiden kautta. Luvussa 11 muodostan johtopäätökset siitä, kuinka televisiomoraali on tarkasteltavassa jaksossa muuttunut ja on yhteydessä televisiokentän nykyhetken

sääntelyyn. Tutkimukseni lopuksi luvussa 12 tarkastelen television nykyhetken tilannetta.

2 Moraali ja sensuuri: käsitteiden määrittely

Esittelen seuraavaksi tutkimukseni keskeiset käsitteet. Käsitteinä televisiomoraali ja -sensuuri ovat johdannaisia peruskäsitteistään moraalista ja sensuurista, mutta etenkin televisiomoraalin käsite vaatii sen luonteen erityistä monikerroksista ymmärtämistä ja käsittelyä. Televisiomoraalin käsitettä ei suomalaisessa mediatutkimuksessa ole juuri yritetty määrittellä. Käsite on tutkimuksissa esiintynytkin melko yliolkaisesti ja hajanaisesti. Televisiomoraali voidaan sekoittaa esimerkiksi mediaetiikkaan, joka on journalistinen ammattikäsite. Poikkeuksena tutkimuskentällä on huomioitava Pertti Alasuutarin tutkimus, jossa hän selvitti makuhierarkioita tarkastelemalla, *missä mielessä televisio on moraalinen kysymys* (Alasuutari 1991, 233). On hyvä huomioida, etten ole automaattisesti yhdistämässä moraalin ja sensuurin sinänsä toisistaan erillisiä käsitteitä vaivattomasti yhteen, vaikka ne ovat tutkimukseni lähtökohtaisessa näkökulmassa liitettyinäkin, eli televisiosensuuri on yhteydessä televisiomoraaliin sitä mahdollisesti seuraavana toimintona.

2.1 Moraalikäsitys

Moraalin käsitettä on filosofian historiassa pohdittu antiikista alkaen, eikä lukuisten moraaliteorioiden läpikäyminen ole tutkimukseni kannalta oleellista. Moraalin perimmäinen luonne voidaan määrittellä Timo Airaksisen (1993, 62) tapaan seuraavasti: Moraali on preskriptiivistä (kehottavaa), universaalia (yleistä), autonomista (itsenäistä) ja ylivertaista (tärkeintä ihmiselle). Moraalisen totuuden ajatus merkitsee, että jotkut asiat ovat väärin, kuten esimerkiksi vanhuksen ryöstäminen. Moraalisysteemin eli -instituution hyväksyvälle ihmiselle moraaliväitteet ovat yhtä päteviä kuin vaikkapa tieteelliset totuudet. (Mt. 21–22.) Moraaliin liittyy käsite etiikka¹⁴ (eli moraalifilosofia),

---

¹⁴ Kun moraalin sanan alkulähde latinassa tulee tavasta – mos, mores = tapa, tavat. moralis = tapoja koskeva, tulee myös etiikan alkuperä tavasta – ethos = tapa, erityisesti hyvä tapa (Pietarinen & Poutanen 1998, 13).

joka merkitsee tieteenalaa, jonka tutkimuskohteena on moraalitieteet. Etiikka selvittää moraalilain luonnetta sen sijaan, että osallistuisi arkipäivän moraalikeskusteluun¹⁵. Moraalitiete tarkoittaa empiiristä ilmiötä, josta voidaan tehdä huomioita. Moraalilain toiminta perustuu yhteisöissä vallitseville säännöille ollen siis yhteisöjen ja näiden jäsenten toiminnan piirre. (Pietarinen & Poutanen 1998, 12–13.) Etiikan teorioissa ei ole yksiselitteisesti vallitsevaa moraalikäsitystä. Erilaisilla eettisillä teorioilla on yhteyksiä toisiinsa, ja ne käsittelevät monesti kysymyksiä toisiaan kritisoiden. Esimerkiksi utilitaristisen teorian¹⁶ mukaisen ajattelun voidaan tulkita olevan länsimaissa yhtä aikaa hyväksyttyä, kuin myös laajasti vastustettua.

Erilaisissa yhteiskunnissa ja kulttuureissa on myös keskenään erilaista moraalilain – mikä toisessa kulttuurissa tuomitaan moraalittomana, on toisessa moraalilain hyväksyttävää (ks. esim. Drobnitski 1980, 148–149). On havaittavissa myös erilaisia ns. moraalikausia, jolloin saman yhteiskunnan historiassa saattaa moraalilain käsityksissä ja painotuksissa olla huomattavia eroja jopa lyhyinkin aikaväleihin riippuen siitä, kuka pitelee käsissään valttia. Esimerkkeinä tällaisista nopeista muutoksista voidaan mainita 1990-luvulta Etelä-Afrikan apartheid-järjestelmän purkaminen tai etnisen vihan nouseminen Ruandan tai entisen Jugoslavian eri väestöjen välillä, sekä vaikkapa Yhdysvalloissa vuoden 2001 terrori-iskujen seurauksesta tapahtunut hetkellinen hyväksyntä kidutukselle kuulustelumenetelmänä. Moraalikaudet kertovat osaltaan moraalilain kytkeytymisestä aina vallitseviin yhteiskunnallisiin oloihin ja valtaapitävien linjaan. Yleistäen voidaan ajatella, että meillä Euroopan unionin kansalaisilla on suurpiirteisesti samankaltainen käsitys siitä, mikä on oikein tai mikä on väärin. Voimme ajatella, että meillä on yksimielinen käsitys siitä, että tappaminen tai kiduttaminen on väärin, eivätkä ne ole osa sivistysvaltion harjoittamia toimintoja. Kuitenkin mielipiteet jakautuvat käsiteltäessä

---

¹⁵ Etiikka merkitsee tutkielmassani samaa, kuin mitä Pietarinen ja Poutanen ovat muotoilleet *Etiikan teorioita* -teoksessaan. On kuitenkin huomioitava, että etiikka -termiä käytetään hyvin monella eri tavalla – kuten aiemmin sivuamani mediaetiikan tavoin. Useilla eri ammattialoilla on omat eettiset sääntönsä, jotka koskevat ammatillisten tekojen eettisyyttä. Ne ovat esimerkiksi ammattiliittojen laatimia toimintaohjeita, joilla ei ole kuitenkaan normaalisti lainvoimaa. (Räikkö 1998, 15–18.)

¹⁶ *Utilitarismin* (1861) pääteoksenaan kirjoittaneen John Stuart Millin mukaan onnellisuusteoria on oppi, joka asettaa moraalilain perustaksi hyödyn tai suurimman onnellisuuden periaatteen. Tekojen voidaan laskea olevan oikein siinä määrin, kuin ne edistävät onnellisuutta, ja väärin, kuin ne aiheuttavat onnettomuutta. (Mill 2004, 17.) Utilitarismin on valittavan helppo soveltaa oman onnellisuuden edistämiseksi yli muiden, jolloin sortokin voidaan pukea moraalilain kaapuun.

esimerkiksi miesten ja naisten välistä tasa-arvoa, eläinkokeita, uhkapeliä tai oman taloudellisen voiton tavoittelua. Universaalius ei todellisuudessa useinkaan toteudu.

Avainkysymys on, kuinka sitten monien moraalikäsitteiden valikoimasta voidaan parhaiten lähestyä televisiomoraalia. Erilaiset moraalikäsitteet vaikuttivat televisiokentän lähtökohtaan hankalasti sopivilta tai täysin epäsovelialta – kuinka moraalikäsite huomioisi televisiokentän monikerroksisuuden ja sen lukuisat keskenään ristiriitaiset erilaisten vaikuttimien alaiset moraaliset näkemykset? Valinta tutkimukseeni löytyi marxilaisesta etiikasta - mikä myös liittyy moraalikäsitteen avartamisen melko vaivattomasti tutkimukseni teoreettiseen taustaan ja esimerkiksi hegemonian käsitteen yhdistämisen televisiomoraalin muovautumiseen – tällöin televisioon vaikuttavien talouspoliittisten suhteiden ja teknologisen kehityksen huomioiminen kohoaa itse esitettävien ohjelmien rinnalle. Drobnitskin marxilaisessa historiallis-materialistisessa tulkinnassa moraalia pidetään historian myötä kehittyvänä spesifisti yhteiskunnallisena ilmiönä. Moraalia määrää yhteiskuntaelämän kokonaisuus, jolloin moraalitieteiden ja periaatteiden noudattamisessa määrittyy sosiaalisten suhteiden lajiksi, joka on säätelemässä ihmisen käyttäytymistä yhteiskunnassa. (Drobnitski 1980, 8.) Marxilaiseen tutkimusperinteeseen, eli kriittisesti yhteiskuntaa arvioivaan ja kehitystä painottavaan tutkimukseen, on kulttuurintutkimuksen kentältä ponnistavalla taidekasvatuksen tutkimustyöllä otollinen tarttumapinta. Drobnitskin ajatuksien perustalta voidaan sopivien askelin tarkastella televisiomoraalin käsitettä, eli kuinka moraalista voidaan esittää normatiivisen sääntelyn tarkastelun avulla päätelmiä.

2.1.1 Marxilainen tulkinta moraalikäsitteestä

Tutkimuksessani tarkastelen televisiomoraalin muutosta vuosikymmenien aikana suomalaisessa televisiokentässä aineistonani mielipidekirjoitukset. Itse moraalikäsitteen osalta tutkimukseni yhdistyy marxilaiseen moraalikäsitteen tutkimukseen, jonka pohjalta tarkastelen televisiomoraalia siihen vaikuttavan normatiivisen sääntelyn avulla. Oleg Drobnitski tarkasteli teoksessaan *Moraalikäsite marxilaisen analyysin valossa* (1974, suom. 1980) kriittisesti länsimaista moraalifilosofiaa pyrkien rekonstruoimaan moraalikäsitteen ongelman ja selvittämään kokonaiskäsityksen sekä menneen ja nykyisen ajattelun erot. Kiinnostuksen kohteena ei ole historia sinänsä, vaan ongelman

kehityskulku ristiriitoinen. (Drobnitski 1980, 12.) Käsittelen tässä luvussa marxilaista tulkintaa yhteiskuntahistorian kehityksen merkityksestä ja moraalikäsitteen selvittämistä normatiivisen sääntelyn tarkastelun avulla - mitä myös myöhemmin tutkimuksessani sovellan televisiomoraalin olemuksen tarkastelussa.

Timo Airaksisen mukaan marxilaisessa etiikassa moraali voitiin yhteiskunnallisessa mielessä ymmärtää kussakin historian vaiheessa yhden luokan etua palvelevaksi ideologiaksi. Moraalin tehtävä oli yhteiskunnallinen, jolloin sen muotoja voitiin ymmärtää funktionalistisesti. (Airaksinen 1993, 105.) Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770–1831) vaikutti Karl Marxiin (1818–1883) hengen käsitteellään ja erityisesti dialektisella metodilla, jonka mukaan kehitys vapautteen kulki dialektisten heilahdusten kautta - hyvää ei voitu saavuttaa ilman vastakohtaisuuksia ja taistelua. Hegelillä henki kehittyi asteittain, ja jokaisella asteella vallitsi ajalle ominainen henki. Maailmanhistoria ilmensi itse *Ideaa* ja hengen kehityskulku tietoisesti vapaudestaan saavutti päämääränsä lopulta valtiossa. (Noro 1978, 4-6 & Hegel 1978, 25–31.) Marxilainen näkemys toi Hegelin historian prosessia kriittisemmän näkökulman, jossa kehitys kulkee ideologioiden välisten kamppailuiden myötä eteenpäin. Marxilla historiaa liikuttivat hengen sijasta taloudelliset ja teolliset prosessit. Niin oikeussuhteet kuin valtiomuodotkin perustavat juurensa aineellisiin elämänolosuhteisiin. Ihmiset elävät yhteiskunnassa tuotantosuhteiden alaisina, mikä muodostaa yhteiskunnan taloudellisen rakenteen, josta kohoaa oikeudellinen ja poliittinen ylärakenne. Uudet tuotantosuhteet kehittyvät, kun niiden aineelliset olemassaolon ehdot ovat yhteiskunnassa valmiit. (Marx 1938, 121–122.) Marxilla kansantaloustiede siirsi yksityisomistuksen ihmisen olemukseen ja pyrki asettamaan itsensä ainoaksi politiikaksi¹⁷ (Marx 1972, 94).

Drobnitskin mukaan Hegelin ansio oli moraalin historiallisen muovautumisen kuvaaminen sekä moraalin kahtalaisen (siveellisyys ja moraali) tulkinnan osoittaminen eettisissä teorioissa; siveysoppi toi esiin monet moraalin yhteiskunnalliset ja historialliset momentit. (Drobnitski 1980, 80.) Hegelin mukaan valtion siveellisessä kokonaisuudessa ihmisen tarpeiden subjektiivinen tahto ja yleinen järjellinen tahto yhdistyivät (Hegel 1978, 43–45; ks. myös Hegel 1994, 160, 204 & 210).

---

¹⁷ Uskonto, perhe, valtio, oikeus, moraali, tiede ja taide ovat vain erikoisia tuotantoaloja ja tuotannon yleisen lain alaisia (Marx 1972, 104).

Drobnitskin mukaan Hegelin katsoessa, että moraalin on muututtava siveellisyydeksi, menetti moraalit itsenäisen olemassaolon oikeuden olla vain ihanneolojen toivomista. Vaikka moraalit pystyi arvostelemaan todellisuutta ja kohoamaan sen yläpuolelle, siinä kuitenkin myös vaikutti subjektiivisuus ja hyvän tahdon epäkäytännöllisyys. Hegel ei saanut sovitettua keskenään subjektiivisia ja sosiaalisia momenteja siveellisyydessä ja moraalissa. (Drobnitski 1980, 86–88.) Drobnitskin mukaan moraalivaatimus saattaa olla vastakkainen ympäröivälle todellisuudelle ja merkitä muutosta, joka ei synny kerran tapahtuvan velvollisuuden täyttämisen tuloksena, vaan historiallisen kehityksen tuloksena. Käytännön elämässä moraalivaatimus ei ole siis järkevä ohje, vaan velvoitus. (Mt. 376–377.) Drobnitskin teoretisointi huomioi, että moraalit toimii kriittisenä voimana; muutosvaateena vallitsevalle todellisuudelle.

Erilaiset moraalivaatimukset eri asioiden, kansojen tai ajanjaksojen välillä kertovat enemmän moraalin heterogeenisyydestä kuin homogeenisyydestä. Usein moraaliteoriat lähtevät kuitenkin moraalit yhteneväisyyden oletuksesta. Kuinka sitten Drobnitskin mukaan voitaisiin yhtenäinen moraalikäsite muodostaa? Drobnitski siteerasi Marxia, jonka mukaan yleisimmät abstraktiot ovat historiallisten konkreettisten olosuhteiden tuotteita, jotka muodostuvat kehityksen myötä ja joilla on täydellinen merkitys vain niitä määräävien olosuhteiden kannalta. Kokonaismerkityksellisyyttä voidaan verrata vain kehittyneemmän kautta. Tästä johdettuna siveellisyydenkin määrittelyssä on lähdettävä moraalit kehittyneimmästä muodosta ja projisoitava tunnusmerkit vähemmän kehittyneisiin oloiloihin. Siveellisyys osoittautuu historiallisesti kehittyväksi ilmiöksi, joka vähitellen erottuu muista sääntelytavoista. Moraalit on määriteltävissä vain moraalit ulkopuolisten teoreettisten käsitteiden avulla. (Drobnitski 1980, 149–151.) Marxilainen moraalit määrittely edellytti siis historianprosessin ymmärtämistä; moraalitajunnassa heijastuvat niin erilliset olemassaoloehdot kuin myös monien aikakausien ja eri yhteiskuntien ja luokkien yleishistoriallinen kokemus. (ks. esim. Mt. 237.) Drobnitskin mukaan määrittely ei ole vain moraalit muodollisten tunnusmerkkien toteamista, vaan moraalit ulkopuoliset edellytykset - jotka samalla toimivat siveellisyyden objektiivisina, yhteiskunnallis-historiallisina edellytyksinä - ovat merkityksellisiä. Drobnitskin mukaan määrittelyn perustana on oltava moraalikäsitettä yleisempi käsite - tällaisena toimii normatiivinen sääntely, jonka tarkastelussa voidaan selvittää toiminnan yhteiskunnallis-historialliselle määräytymiselle ominaisia piirteitä. Käyttäytymisen yhteiskunnallis-normatiiviset säännöstelijät ovat luonteeltaan erilaisia, ja moraalit erotetaan muista

säännöstelymuodoista. (Mt. 238–239.) Drobnitskista johdettuna televisiomoraalin tulkinnassa voidaan ajatella heijastuvan esimerkiksi niin television sivistysajattelun (jonka merkitystä suomalaiselle televisiomoraalille tarkennan luvussa 2.2) määrittelemät tehtävät, tiedonvälityksen historiassa muovautuneet periaatteet, kuten sananvapaudelliset arvot tai maamme sitovat kansainväliset sopimukset. Televisioon kohdistuvan normatiivisen sääntelyn tarkastelun lähtökohtainen ajatus voidaan ottaa Drobnitskin käsityksestä normeista: normatiiviset sääntelijät ovat sosiaalisen valvonnan välikappaleita, ja niiden tarkoituksena on mukauttaa käyttäytyminen yhteiskunnallisiin tarpeisiin (mt. 252). Normatiivisen säännöstelyn kohteeksi tultuaan teko esiintyy kulttuurisesti tajuttuna ilmiönä, ja sillä on myönteinen tai kielteinen merkitys, eli arvo. Jokainen suoritettavaksi määrätty tai kielletty teko on jo ennakolta arvioitu. (Mt. 260.) On kuitenkin hyvä muistaa, ettei moraalilla ole objekti, joka voidaan irrottaa ihmisen yhteiskunnallisesta olemisesta, jossa keskenään erilaiset ainekset ovat punoutuneet toisiinsa; elävä todellisuus on aina rikkaampi kuin teoreettinen käsite. Todellisuudessa ihmisten teot ovat monien seikkojen vuorovaikutuksen tulosta, eivät vain siveellisyyden. (Mt. 392–394.)

Sovellan televisiomoraalin määrittelyssäni Drobnitskin kiinnostavaa ajatusta, ja muodostan käsitykseni televisiomoraalista siihen keskeisesti vaikuttavan normatiivisen sääntelyn ja televisiokenttään televisiomoraalin näkökulmasta vaikuttavan yhteiskunnallis-historiallisen prosessin tarkastelulla. Tutkimuksessani ei ole kyse kokonaisvaltaisesta Drobnitskin teoretisoinnin noudattamisesta. Tutkimukseni kiinnostus televisiomoraalin muutoksesta ei lähde lopullisuuden olettamisesta eikä se kaipaa lopullisen televisiomoraalin projisointia historialliseen kehitykseensä (ks. esim. Drobnitski 1980, 240) - vaan on osa päättämätöntä yhteiskuntahistoriallista prosessia. Vertaamalla televisiokenttään vaikuttavan normatiivisen sääntelyn tarkastelua tutkimustulokseeni televisiomoraalin muutoksesta, voidaan esittää huomioita ja päätelmiä muutoksen yhteydestä yleisempään televisiokentän yhteiskunnallis-historialliseen muutokseen. Drobnitskin oivallisen teoretisoinnin soveltaminen mahdollistaa siis televisiomoraalin monikerroksisuuden hahmottamista. Olen yhdistänyt mielipidekirjoitusten laadullisen diskurssianalyysin tulokset normatiivisen sääntelyn perusteella rakennettuun televisiomoraaliin, ja mielestäni tällä tavoin voidaan mielekkäästi tarkastella televisiomoraalin muutosta yleisessä moraalitajunnassa. Tätä tutkimusmetodiani Drobnitski itse ei edes välttämättä olisi hyväksynyt, sillä hän

suhtautui moraalin kielen analyysiin kriittisesti, eikä uskonut, että tämä voisi sisältää kulttuurihistoriallista kokemusta, yhteiskunnan suhteiden ilmaisua. (ks. esim. mt. 183–184). Drobnitski pelkäsi, että siveellisyyden ongelma rajoitetaan tunnepuolen psyykkisiin ohjausmenetelmiin. Moraalista tulee pinnallinen välikappale; keino taivuttaa ihminen kannanottoihin ja tekoihin. (Mt. 186.) Katson, että huomioimalla mielipidekirjoitusten diskurssianalyyseissa myös viitekehys, sekä vertailemalla tätä analysointia normatiivisen sääntelyn tarkastelun valossa muodostettuun käsitykseen televisiomoraalista, vältetään Drobnitskin pelko analyysin jäämisestä pintatasolle. Tutkimuksessani ei televisiomoraalin käsitettä varsinaisesti rakenneta mielipidekirjoituksista, vaan niiden tehtävä on toimia lyhtynä, jonka valossa tarkastellaan televisiomoraalin muovautumista yhteydessä yleiseen televisiokentän muutokseen.

Heta Häyryn (nykyinen Gylling) mukaan moraalien muuttuminen on yksi aikamme keskustelun vakioaiheista, kun puhutaan aatteiden ja ihanteiden kuolemasta, arvojen kaaoksesta ja esimerkiksi kovista asenteista. Miettessään, kuinka asiaa voisi huomioida akateemisessa moraalifilosofiassa, Häyryn mukaan olisi ensimmäiseksi selvitettävä mitä moraalilla voidaan järkevästi tarkoittaa keskusteltaessa moraalien muutoksesta. Määrittelyssä kannattaisi välttää moraalisia kannanottoja ja liittämistä johonkin suureen ideaalisen etiikan teoriaan. Vaikka moraalit vaihtelevat, voidaan yksilön moraalien ajatella olevan monisyisesti yhteisön arvojen ja normien määrittämiä. Kansalainen huomaa moraalien muutoksen vasta, kun hänen omaa toimintaansa koskevat kiellot murtuvat. (Häyry 1997, 199–202.) Häyryn mukaan moraalien muutokset voidaan nähdä kolmella tavalla, jolloin ensinnäkin muutokset ovat koko historiallisen kehityksen ensimmäinen liikuttaja, toiseksi muutokset seuraavat jotain toista henkistä kulttuuritekijää, kuten taidetta tai uskontoa, tai kolmanneksi historiallisen materialismin mukaan moraalit (samoin kuin muut henkisen kulttuurin osat) heijastelevat taloudellisen perustan tilaa ja muuttuu sen siirtyessä vaiheesta toiseen. Moraalien muutos vaikuttaa muihin kulttuurin tekijöihin, ja myös muiden tekijöiden kehitys vaikuttaa moraalien. (Mt. 204.) Kokonaiskuvan saadakseen jostakin moraalisesti merkittävästä asiasta joudutaan omaksumaan ja huomioimaan selvitystyössä monia erilaisia näkökulmia, jotka ovat osittain keskenään yhteensopimattomia (mt. 211). Häyryn ajatus on mielekäs ja Drobnitskin teoretisointia täydentävä. Televisiomoraalien muutoksen tarkastelu voi mahdollistua tutkimuksen lähtöoletuksen valossa tarkastelemalla yhteisön arvoja ja

normeja. Julkisen keskustelun, eli yleisönosastokirjoitusten ja televisiokenttää koskevan normatiivisen sääntelyn avulla voidaan nähdä televisiomoraalin muutos ja hahmottaa sen nykyhetken olemusta.

Lähtökohtaisesti siis televisiomoraalin tarkastelu mahdollistuu tutkimalla vallitsevia televisiotoimintaa määrääviä normeja. Huomioin tutkimuksessani televisiomoraalin kannalta keskeisen lainsäädännön, ohjeet ja sopimukset. Vaikka Suomessa lainsäädännöstä on erotettu moraalinen aspekti osin perustellusti, ei oikeus ole Riku Neuvosen mukaan suljettu järjestelmä, vaan esimerkiksi politiikka ja moraalit vaikuttavat oikeuteen (Neuvonen 2005, 62). Tietenkin keskenään erilaiset normatiiviset sääntelykanavat on muistettava pitää toisistaan erillisinä tekijöinä, vaikka ne kaikki vaikuttavatkin televisiomoraalin muodostumiseen. Ammattieettiset normistot (eli ns. hyvät tavat) eroavat oikeusperiaatteista ollen yleisen eettisen yhteiskunnan säännön hienostuneempia muotoja (mt. 198). Lait määräävät television eettisiä sääntöjä ja ohjeita Suomessa ja vaikka ohjeet halutaan erottaa oikeudellisesta merkityksestä, rakentuvat ne samalla lakien yhteydessä niitä peilaten ja soveltaen: Mitä laissa sanotaan, ei tarvitse ohjeissa sanoa; Mitä laissa sanotaan, sovitaan käytännön toiminnassa sopimuksella ja niin edelleen. Esimerkiksi sananvapauslakia ei voida sivuuttaa tarkasteltaessa televisiomoraalia, koska se on perustava normi tasa-arvolle ja suvaitsevaisuudelle. Taiteen vapautta ei rajoiteta, mutta rikosoikeuden kriminalisoinnit määräävät taiteen rajoja. Valtion elokuvatarkastamon toiminta on televisiomoraalin tarkastelussa yksi huomioitavimpia ja oleellisimpia yksittäisiä tekijöitä, ja sen toiminta perustuu lainsäädäntöön. Kuten Gylling on moraalintarkastelusta esittänyt, yksilöiden moraalit on monisyisesti yhteisön arvojen ja normien määrittämää, jolloin tarkastelun voi rajoittaa vallitseviin arvoihin ja normeihin sekä samalla moraalit tietynlaisena inhimillisen kulttuurin osa-alueena. Televisiomoraali on suhteessa yhteiskunnan kaupallisteknologiseen kehitykseen, joka vaikuttaa koko yhteiskuntaan. Niinpä televisiomoraalin tarkastelussa on huomioitava sitä laajalla rintamalla määrittävä normatiivinen sääntely.

2.1.2 Taiteen jännitteinen suhde moraalit ja televisioon

Tässä luvussa käsittelen taiteen suhdetta moraalit taiteen eettisen tehtävän ja taiteen vapauden näkökulmasta. Taiteen yhteys yhteiskunnalliseen elämään sitä heijastavana ja

käsittelyinä on televisiomoraalinkin käsittelyn kannalta merkityksellinen, vaikka kriittisten näkökulmien mukaan televisiota ei pidetä taiteen välineenä, vaan kaupallisena taidetta hyödyntävänä välineenä. Televisiossa menestyy vain taide, jonka suuret yleisöt hyväksyvät. Televisio on kuin taidemuseon vastakohta, ja sinne astuessaan taiteilijat suorittavat symbolisen loikan kohti populaarikulttuuria. (Huffman 1993, 195.)

Tutkimuksestani rajautuu pois populaarikulttuurin ja korkeakulttuurin välinen tarkastelu.

¹⁸ En lähtökohtaisesti ota asetelmassani kantaa television välittämän taiteen laadullisuuteen, mutta katson, että television merkitys taiteen välittäjänä on tunnustettua suurempi. Televisio välittää taidetta, ja taiteen esitystapoja hyödynnetään muissakin television välittämässä audiovisuaalisissa ohjelmissa. Taiteen osalta käsittelyni kulkee teoreettisella tasolla, sillä laadullisessa diskurssianalyysissäni tarkastelen ainoastaan televisiomoraalin yleistä muutosta.

Taiteeseen on aina suhtauduttu varauksellisesti. Taiteilijoiden vastustajiin kirjattiin jo Platon, jonka ihanneyhteiskunta oli rationaalinen. Hän hyökkäsi Valtio-teoksessaan taiteilijoita vastaan, koska heidän toimintansa perustuivat tunteisiin ja siten irrationaalisuuteen. Aistillinen kauneus oli aidon kopiointia, hyödyttöä harhaa ja perustelemattomuutta. (Eaton 1995, 32; Plato 1998, 191–195.) Kuitenkin jo Aristoteleen ajatukset taiteesta erosivat Platonista. Aristoteleen mukaan taide auttaa ymmärtämään rationaalisesti ihmisten käytöstä. Voimme oppia taiteesta, ja se antaa tunteillemme ilmaisukanavan. (Eaton 1995, 32.) Anita Sepän mukaan estetiikan ja taiteen arvo ja tehtävät on määritelty aina suhteessa hallitsevaan valta-järjestelmään. Riippumatta siitä, kuinka taiteilijalle on yhteiskunnassa julkista puheoikeutta suotu, on antiikista alkaen tiedostettu, että taiteella on yhteiskunnallista voimaa, ja se kykenee vaikuttamaan ihmisten ajattelutapoihin ja arvoihin tarjoamalla vaihtoehtoisia tapoja nähdä asiat. Taide on myös valjastettu palvelemaan vuoroin erilaisia tarkoituksia. (Seppä 2007, 41.)

Marcia Muelder Eatonin mukaan taiteessa esteettiset ja moraaliset arvot saattavat yhdentyä ongelmallisesti, jolloin tunteet ja moraaliset periaatteet sokaistavat (Eaton

---

¹⁸ Populaari juontuu latinan kansaa tai joukkoa tarkoittavasta sanasta *populus*, joten populaarikulttuuri on siten viitannut ensinnäkin laajan yleisön tai suosion saamaan kulttuuriin erotukseksi pienen yleisön korkeakulttuurista tai taiteesta. Populaarin ja taiteen erottamiseen liittyy myös arvostelma, jossa populaarikulttuuri on nähty alempiarvoisemmaksi kuin korkeakulttuuri. Populaarikulttuuri on nähty myös arvokkaaksi kansankulttuuriksi päinvastoin kuin korkeakulttuuri, joka on eliitin ylhäältä päin määrittelemä instituutio. (Herkman 2007, 23.)

1995, 13). Epämiellyttäviä asioita käsittelevä taideteos saatetaan tulkita epämoraalisena. Negatiivista tuntemusta seuraa vääristynyt tulkinta, että teos on moraaliton sen esittämän asian sijaan. Samasta teoksesta voi olla erilaisia tulkintoja, sillä me käsittelemme teoksia henkilökohtaisesti erilaisista näkökulmista. Wendy Steinerin mukaan taide on kuin ehdotus, jonka taiteilija tarjoaa, ja joka tulee vahvistetuksi asiantuntijan avulla museoissa. Jäljelle jää päättää, onko teos hyvää ja kestävä taidetta. (Steiner 1995, 54.) Taide voi näyttää meille suhteen sen välillä, miten me reagoimme ja mitä me olemme; suhteen nautinnon ja periaatteiden välillä. Näiden avulla voimme verrata toisiamme ja ideologioitamme. (Mt. 59.) Eatonin mukaan esteettinen arvo on seurausta sekä tuntemuksestamme, että uskomuksistamme. Esteettinen arvo liittyy kulttuurin traditioihin. Näiden traditioiden tarkastelu kertoo, mitä ihmiset objektiivisesti tietyissä kulttuureissa esteettisesti arvostavat. (Eaton 1995, 173.)

ARS 06:n yhteydessä järjestetyssä Toden tuntu -seminaarissa Kiasmassa vuonna 2006 oli yksi puhujista performansitaiteilija Roi Vaara. Vaara esitteli teoksiaan kysymällä olivatko ne taidetta, ja jos eivät olleet – niin mitä ne sitten olivat? Itse ajattelisin, että vaikka teoksissa on yleensä keskipisteenä Vaara yksin, kohdistuu huomio samalla myös koko ympärillä olevaan todellisuuteen; itse vastaanottaminen on teosten analysoinnissa tärkeämpää kuin esitys. Nicolas Bourriaud on esittänyt relationaalisen etiikkansa nojalla, että taiteilijat ennen kaikkea tekevät tiettyjä rakenteita näkyviksi. Teosten rooli ei enää ole hahmottaa kuvitteellisia tai utopistisia todellisuuksia, vaan olla elämäntapoja sekä toimintamalleja vallitsevassa todellisuudessa (Bourriaud 2009, 13). Nykytaiteen teoksia ei enää voi katsoa tiloina, joiden läpi kuljetaan, vaan ajanjaksoina, joiden läpi eletään. Ne toimivat avauksena rajoittamattomalle keskustelulle. (Mt. 15.) Kun Vaara esitti kuuluisan katuperformanssinsa *Valkoinen mies* (1983), jossa hän käveli pitkin Helsingin katuja kauttaaltaan valkoiseksi puettuna ja maalattuna, varmisti hän ennen esitystä poliisilta, ettei tule vahingossa rikkoneeksi mitään lakia tai järjestyssääntöä. Poliisi oli tilanteessa ihmeissään. Vaaran sallittiin tehdä performanssi, mutta poliisi varjosti häntä. Vaaran teos kertoo mielestäni oivallisesti, kuinka helposti taiteilija saattaa tavoittaa sallivuuden rajan. Teoksen ei tarvitse olla shokeeraava, jotta se voi auttaa näkemään ja ymmärtämään kulttuuris-historiallisen muutoksen. Bourriaudin mukaan nykytaide - kuten performanssi - järjestää tapaamisen hallinnoimassaan ajallisessa rakenteessa. Se on usein ei-tarjolla, sillä se voidaan katsoa vain tiettyinä aikoina. Yleisö ei välttämättä ole osallisena, eikä myöskään esityksestä jäljelle jäävää dokumentaatiota pidä sekoittaa itse

teokseen. (Mt. 29.) Vaaran performanssista tapahtuneesta kuvatussa materiaalissa ei vain kävele valkoinen mies, vaan myös häntä kaikkialle seuraava poliisi. Nyt ajatellen tapaus on tietenkin huvittava, mutta toisaalta ymmärrettäväkin ajan poliittisessa ilmapiirissä.

Theodor W. Adornon (johon palaan luvussa 3.1) mukaan voidaan tekijän moraalinen tietoisuus tulkita eriasteiseksi vastaanottajan moraaliin nähden, jolloin vasta ajallinen perspektiivi osoittaa, minkä tuomion teos lopulta saa - taideteoksilla on sisäinen voima tunkeutua saavuttamiensa yhteiskunnallisten rajojen yli (Adorno 1989, 81). Etenkin teokset, joiden sanoma on kätkeyty tai tulkinnanvarainen, ovat olleet ongelmallisia. Taide saattaa parhaimmillaan toimia yhteiskunnallisena muutosvoimana, ja se kertoo osaltaan yhteiskunnan ja sen yleisen moraalin muutoksesta historiallisessa perspektiivissä. Mikä herätti 1960-luvulla kauhistusta, ei herätä sitä nyt – ja jopa kummastellaan teoksen aikaansaamaa kauhistusta.¹⁹ Toisien teoksien vaikutus ei taas ole vanhentunut, vaan ne herättävät edelleen yleisössä samanasteista reaktiota kuin aiemmin. Taiteen suhde vallitseviin moraalikäsitteisiin on erityislaatuinen – taide kyseenalaistaa yleisen moraalin luomia sääntöjä ja periaatteita, ja pyrkii luomaan ehdotuksia uudistuksille.

Taiteen yhtenä perustehtävänä katson sen toimivan Drobnitskin luonnehtimassa moraalisuhteiden ytimessä yhteiskunnan kriittisenä tulkitsijana; vallitsevan siveellisyyden muutosvaateena tai vastahegemonisena voimana, jonka tukeminen on demokraattisen valtion etujen mukaista. Tämän suhteen käsitteleminen avartaa myös televisiomoraalin käsitteen tarkastelua. Drobnitskin mukaan moraalitajunnan esittäessä vaatimuksia, joiden toteuttaminen vallitsevissa oloissa ei ole mahdollista, saatamme tuntea, etteivät moraaliset vaatimukset sovi yhteen käyttäytymisemme kanssa. Todellisen käyttäytymisen eroavuus moraalitajunnasta selittyy moraalisuhteissa: Ongelmat ovat ristiriitaisuutta moraalisuhteissa, jotka heijastavat yhteiskuntahistoriallisia ristiriitoja. Moraalisuhteet yhdistävät välirenkaana moraalisen käytännön ja tajunnan toisiinsa. Moraalisuhteiden käsitteellä Drobnitski pyrki osoittamaan, ettei siveystajunta vain projisoi sosiaaliseen todellisuuteen käsityksiä tai ilmennä subjektiivista maailmankäsitystä, vaan se myös sisältää määrätynlaista tietoa. (Drobnitski 1980, 267–268.) Moraalisen velvollisuuden täyttäminen merkitsee usein

---

¹⁹ Kuuluisana esimerkkinä Pentti Saarikosken suomentama Henry Millerin romaani *Kravun kääntöpiiri*, joka epäsideellisten julkaisujen valvontalautakunnan lausunnon perusteella määrättiin takavarikoitavaksi vuonna 1962. Tulkintojen nopeasta muuttumisesta ajassa kertoo paljon se, että kun teoksesta otettiin uusi painos kahdeksan vuotta myöhemmin, se ei enää herättänyt reaktioita. (Rautiainen 2007, 80.)

kamppailua ja luopumista totutusta. Ihminen on samalla sitä mitä hän on, ja sitä miksi hänen pitää tulla. (Mt. 293–294.) Drobnitskin moraalisuhteiden käsite voidaan yhdistää taiteen merkitykseen moraalikäsitteen tarkastelussa. Taiteella voimme käsitellä asioita, jotka eivät ole toteutuneet tai eivät voi toteutua elämässämme, mutta joiden toteutuminen olisi moraalisesti välttämätöntä.

Marxilaiset esteetikot ovat korostaneet taiteen kritiikkiä liittyen poliittisiin ohjelmiin. Taide, kuten muutkin elämän osat, perustuu ja on suhteessa historialliseen tilanteeseen sekä niihin tarpeisiin, joita taidetta tekevät tuntevat. Taide kommunikoi tiedolla, joka on medioitunut historian kautta, ja on yhtä aikaa konkreettinen ja abstrakti. Marxilaiset teemat ovat myös pohjanneet lukuisia nykyestetiikan teorioita, joiden kriittisyys ei välttämättä sido itseään marxismiin. Berel Langin mukaan estetiikan kysymys oli Marxilla ja Engelsillä erityislaatuinen kysymys totuudesta. Suhde materiaaliseen todellisuuteen käsitellään sen tietoisena representaationa. (Lang 1998, 185–188.) Moraalisten asenteiden kriittinen suhde todellisuuteen voi johtaa tilaan, jolloin vallitsevat olosuhteet eivät kelpaa ehdottomaksi totuudeksi. Ratkaisuna on löytää perusteet, mutta jos näitä ei ole, saatetaan vastapainoksi asettaa utopia, eli ihannetila. Adornolla taide voi ilmaista absoluuttisella negatiivisuudellaan sitä, mikä ei ole ilmaistavissa, eli utopiaa. Taide on oikeaa tietoisuutta aikakaudesta, ja utopia voisi olla mahdollinen, niin kuin täydellinen tuhoutuminenkin. Mikään ei voi välttyä objektiivisen tilanteen kosketukselta, ja tämän sivuuttavat teokset ovat Adornolle arvottomia. (Adorno 1989, 68–69. & ks. myös Larsen 1998, 190.) Nykyhetkemme epäoikeudenmukaisuutta ja toivottomuutta käsittelevien taideteoksien voidaan katsoa usein toteuttavan Adornon ajatuksia. Tärkeintä on kysymysten asettaminen. Mikäli taiteen utopia toteutuisi, voisi se samalla merkitä taiteen loppua ja moraalisuhteiden kategoria olisi tarpeeton, mikäli moraali ja elämämaailma olisivat ristiriidattomassa suhteessa keskenään.

Minkälainen on sitten taiteen merkitys yhteiskunnallisen utopian ilmaisussa? Taiteen tehtävä on hankala toiminnan tapahtuessa ristiriitaisella kentällä – sen täytyisi kuvata maailmaa sellaisena kuin se on, eikä sellaisena, kuin se valikoituu nähtäväksi televisiosta. On totta, että vastapainona television tarjoamalle viihteelle taideteokset jäävät alakyntein niin huomiossa kuin tästä usein johdettuna tärkeydessäkin. Sanansaattajan kuunteleminen ei välttämättä houkuttele, kun toiselta kanavalta on

luvassa helpompi eskapismia²⁰ tarjoava vaihtoehto. Voidaan pelätä, että televisio tarjoaa maailman valmiina ilman utopiaa; se saattaa esittää maailman sosiodikeana, jossa vallitseva yhteiskunta on vioistaan huolimatta paras yhteiskunta. (ks. esim. Bourdieu 1999a, 57.) Tällöin me kärjistetysti elämme valheellisen utopian vääristyneessä tilassa, jossa täydellisyydestä ei osata enää unelmoida, saati pyritä toteuttamaan.

Ernst Blochin (1885–1977, *Utopian henki*, 1918) mukaan utopia on toivon yhteiskunnallinen ilmenemismuoto, mikä merkitsee hyvän elämän realistista, tieteellistä ja konkreettista ennakointia. Ihmisten kyky haaveiluun on inhimillisen edistymisen edellytys. Utopiaa ei ole rajattu: sen voi löytää vaikkapa kansanjuhlista, humalasta, Hollywood -elokuvista, taiteesta ja työtaistelusta. Haaveet ilmaisevat ihmisten tarpeita, jotka eivät saa tyydytystään jokapäiväisestä elämästä, ja tarjoavat materiaalia yhteiskuntakriittiselle tiedostamiselle. Konkreettinen utopia on abstraktin utopian vastakohta, se kytkeytyy yhteiskunnan lainalaisuuksiin ja perustuu sivilisaatiohistoriallisen kehityksen analyysiin. (Rahkonen 1985, 18–19.) Mielikuvien ansiosta on olemassa jotakin, mikä on asetettu esiin, ja vasta tämä muodostaa harkitun suhteen tulevaisuuteen. Ongelma on siinä, onko ajatuksien utopia-ainekselle mitään vastinetta tässä maailmassa, jossa elämme. Ihminen on muutosta haluava olento - utooppi onkin mahdollisuus ihmisessä, se on kuin ”ei-vielä-oleminen”. (Bloch 1985, 26–27.) Blochin mukaan kyky haaveilla on edistyksen tae, eikä tätä kykyä ole rajattu tiettyyn elämänalueeseen. Silloin sekä taide että media voivat olla yhtäläisiä kanavia yhteiskuntakriittisille ajatuksille. Taidekenttä on hyvin vahva kriittinen vastavoima²¹ hegemoniselle tiedonvälitykselle median omilla ilmaisukeinoilla. Syntyneet teknologian tarjoamat ilmaisukeinot ovat samankaltaisia verrattuna mediaan, kuten esimerkiksi toiston käyttäminen elementtinä, assosiaatioiden ohjaaminen ääntä ja kuvaa yhdistämällä, kuvamanipulaatio ja vuorovaikutuksellisten mahdollisuuksien käyttäminen. Gene Youngblood painottaa, että taide on aina riippumaton välineestä, eikä esimerkiksi videotaide ole televisiotaidetta. Taiteella ja viestinnällä on ristikkäiset

---

²⁰ Eskapismin eli todellisuuspakoisuuden on siis saatettu käsittää kehittyvän sellaisten ohjelmien myötä, jotka puhuttelevat katsojia tunnetasolla. Passivoiva tunnekokemus on koettu vastakohtana tiedostavalle katsomiselle. (ks. esim. Elfving 2008, 319.)

²¹ Jo useat videon ensimmäisistä käyttäjistä katsoivat toteuttavansa perustavanlaatuisia yhteiskunnallista kritiikkiä, joka kohdistui hallintoon, jonka valtaa televisio pönkitti. Taiteilijat reagoivat massayleisön aseman lisäksi siihen, että taide hiljennettiin massamediateollisuuden avulla. Kyse oli kulttuuriteollisuuden ja tajuntateollisuuden vastakkaisuudesta. (Rosler 1993, 151.)

tarkoitukset. Taide on eräänlainen tutkimus- ja kysymysprosessi, se ei ole materiaalia massaviestinnälle, vaan taiteen pitäisi tarjota tälle vaihtoehto. (Youngblood 1993, 15.)

Tarkasteltaessa viime vuosia Suomessa vaikuttaisi vahvasti siltä, että yhteiskunnallinen keskustelu ja ristiriidat sekä taiteen kentän sisällä että sen ja yhteiskunnan muiden kenttien välillä ovat vain yleistymässä. Kysymys taiteen vapaudesta, joka on nykyiseen Suomen perustuslakiin kirjoitettu perusoikeus, on noussut esiin. Taidetta on Suomessa pyritty rajoittamaan teoskohtaisesti, ja jopa taidealakohtaisesti (ks. esim. Rautiainen 2007, 12–13.). Taide-aloista valvotuin on elokuva, ja etenkin elokuvaseksensuurin muutos vuosikymmenten aikana liittyy oleellisesti myös televisio-ohjelmiston kehitykseen. On yleisesti hyväksytty, että taiteellisestikin korkeatasoiset, mutta järkyttävät elokuvat saavat ikäraajat, sillä ne saattavat houkuttaa myös nuoria katsojia – toisin kuin monet muut taidealat. Elokuva-alalla ikärajoja, rangaistusveroja, leikkauksia tai poistoja ovat tehneet elokuvataiteesta hyvin vähän ymmärtäneet henkilöt, mikä tietenkin on suuttanut yleisöä.

Television taide- ja kulttuuritarjonta on usein sivuosassa television painottuessa tiedonvälityksen lisäksi esimerkiksi urheiluun ja etenkin populaariin viihdeohjelmistoon. Ideologinen taide ei sovellu määräyksin asetettuihin, saati kaupallisiin raameihin. Kuitenkin suomalaisessa televisiohistoriassa reparaation ajanjaksolla toteutettiin erikoislaatuisesti ja järjestelmällisesti kriittistä televisio-ohjelmistoa – ja taiteen tehtävä oli televisioteatterin televisio-näytelmissä informatiivinen ja yhteiskuntakriittinen. Televisioteatterin kohuttu ohjaaja Timo Bergholm totesi vaatimuksiin siitä, ettei ohjelma saisi loukata ketään, että kaikki ohjelmat loukkaavat aina jotakin. Teatteriohjelmien moninaisuudella ja erilaisten mielipiteiden sallimisella turvataan ohjelmapalvelun puolueettomuus paremmin kuin kielloilla; on lähes aina parempi sallia kuin kieltää. (Bergholm 1968, 107–108.). Bergholmin mukaan televisioteatterikin oli luonteeltaan tiedotusväline, jossa oli mietittävä mitä tiedotetaan ja kenelle tiedotetaan (mt.110). Televisionäytelmä tuskin esittää rakentavia vaihtoehtoja yhteiskunnallisiin epäkohtiin, eikä sen tehtävä ole löytää vastausta olemassa oleviin kysymyksiin, vaan vastausten asemasta etsiä oikein asetettuja kysymyksiä (mt. 114). Oleellista oli Bergholmin suhtautuminen televisioteatteriin, hän määritteli taiteen tehtävän televisiossa tiedotusvälineen luonteiseksi.

Televisio-ohjelmisto on tuotettua ja valvottua – se on ohjattu osa vallitsevaa yhteiskunnallista historiallista hetkeä; se on tämän hetken muovaama tuote, ja myös tätä hetkeä muovaava tuote. Taiteen osalta ei voida välttämättä sanoa näin, mutta mitä enemmän taide noudattaa markkinatalouden pelisääntöjä ja tulee kulutukselliseksi osaksi ihmisten elämää, sitä enemmän taiteen voidaan katsoa toiminnassaan sitoutuvan yhteiskunnallis-historiallisiin ehtoihin ja luopuvan autonomian vaateestaan. Tällöin nousee esille kysymys taiteen merkityksestä vastavoimana. Siinä, missä taiteen vastahegemoninen merkitys on taiteen tekemisen edellytys, on sulauttaminen hegemoniaan sitä uhkaava kohtalo.

2.2 Televisiomoraali

Suomalainen televisiomoraali perustuu tutkimukseni lähtökohdassa television kasvattavalle roolille ja sivistysperiaatteille, jolloin julkisen palvelun valtion yhtiön Yleisradion tehtäviin on vaikuttanut voimakas kansanvalistuksen perinne. Esimerkiksi Alasuutari huomioi 1990-luvun vaihteen tutkimuksessaan, että valistuksellinen suhtautumistapa läpäisi tuolloin koko televisiokenttää ja valistuksen henki on keskeinen koko Yleisradion historiassa. Kansanvalistusajattelun tuleminen yleisradiotoiminnan ohjenuoraksi on Alasuutarin mukaan heijastuma länsimaisesta kulttuurista, jossa kertomusten tarkoituksena nähdään eettisesti perusteltujen elämänmallien antaminen. (Alasuutari 1991, 281–281.) Elfvingin mukaan suunnittelutalouden aikakaudella television valistustehtävä saatettiin nähdä myös osana yhteiskunnan laaja-alaisempaa rakentamista ja suunnittelua (Elfving 2008, 321.) Katson, että käsitys televisiomoraalista on mahdollista muodostaa tarkastelemalla television yhteiskunnallishistoriallista toimintakenttää, joka yleisellä tasolla muodostuu stabiilin (snellmanilaisen) ja muutosta haluavan (uusliberaalin) poliittisen näkemyksen hegemonisen kamppailun vaikutuksesta. Timo J. Hämäläinen & Risto Heiskala ovat katsoneet *Sosiaaliset innovaatiot ja yhteiskunnan uudistumiskyky* (2004) raportissaan, että 1990-luvun laman myötä syntyi uusi kulttuurinen paradigma. Vanha suunnitteluparadigma oli mennyttä, ja sijalle omaksuttiin tehokkuus-, markkina-, teknologia- ja kilpailusuuntautunut paradigma. Sosiaalisesta vastuusta markkinaehtoisuuteen siirryttäessä median teksteistä tulee hyödykkeitä, viihteen merkitys kasvaa ja yleisöt konstruoidaan kuluttajiksi. (Wiio 2006, 30.)

Tutkimukseni perustavanlaatuisen lähtöasetus televisiomoraalin käsitteelle on sen sivistyksellisessä yhteiskuntaa tukevassa merkityksessä, jossa kunnioitetaan kansakunnan siveellisiä arvoja. Lähtökohta liittyy J.V. Snellmanin (1806–1881) luomaan suomalaiseen sivistysvaltioajatteluun, joka juontaa aatteensa G. W. F. Hegelin teoretisoinnista²², jota sivusin marxilaiselle moraalikäsitteelle omistetussa luvussakin. Hegelin mukaan (1994, 197) kansalaisyhteiskunnalla on oikeus ja velvollisuus valvoa ja ohjata vanhempien harjoittamaa kasvatusta, että heidän lapsensa kasvavat yhteiskunnan jäseniksi. Snellman katsoi siveellisyyden yhteiskuntaan ja valtiolliseen politiikkaan kietoutuneeksi erityiseksi moraalisen tunteen lajiksi: Yksilö ei ollut vapaa eikä moraalinen ilman yhteiskunnallista ja valtiollista vastuuta (Sorainen 2006, 31). Sivistys painottui (Hegelin kansakunnan sijasta) voimaksi, joka lopulta voittaisi historiassa (mt. 33). Kun televisiomoraali perustuu snellmanilaiseen sivistysajatteluun²³, on tällöin televisiomoraalisesti hyväksyttävää vastuullisen viestinnän ja sivistävän ohjelmiston televisio. Kaupallinen viihdeohjelmisto sitä vastoin vetoaa yksilölliseen mielihyvään ja eskapismiin, eikä kuulu moraaliarvojen mukaiseen hyväksyttävään toimintaan. On tiedostettava, että osa televisiomoraalisesta arvostelusta voi perustua yleisesti televisioon negatiivisesti suhtautuvaan lähtökohtaan, eli myös Yleisradion televisiotoiminta voidaan nähdä moraalisen paheksunnan kohteena, eikä sen sivistysroolia tunnusteta. Myös Mäntymäki (2006, 169) on huomionnut, että televisio voidaan nähdä kokonaisuutena huonona - sekä kaupallinen että julkisen palvelun televisio. Asetelmassani kuitenkin myös tämänkaltaiset kritiikit lähtevät snellmanilaisesta traditiosta käsin, ja ovat siten osin sovellettavissa televisiomoraalin käsitteen määrittelyyn – silläkin erolla, että näissä kritiikeissä televisiomoraali on erottamaton yleisestä moraalista. On myös huomioitava, ettei median sivistysroolia yhteiskunnassa saa sekoittaa siihen, että sen tulisi olla yhtä

---

²² Snellman julkaisi Tukholmassa 1842 *Opin valtiosta* (Läran om staten), joka oli ensimmäinen hegeliläinen kirjanlaajuinen tieteellinen esitys valtioteoriasta Hegelin oman oikeusfilosofian jälkeen (Manninen & Wahlberg 1994, 32). Antu Soraisen mukaan Hegeliltä suodattuneessa Snellmanin filosofiassa siveellisyys kuvasi poliittista toimintaa, ja sen piiriin kuuluivat perhe, kansalaisyhteiskunta ja valtio. Siveellinen perhe eli avioliitossa, ja siinä kasvatettiin lapsia. Sitten siveellisyys on Soraisen mukaan seksuaalisoitunut ja epäpoliittisoitunut, vaikka rikosoikeudessa siveellisyyden käsite organisoisi vielä yleistä järjestystä esimerkiksi epäsiiveellisten julkaisujen kautta. (Sorainen 2006, 37.)

²³ Eeva Mäntymäki on viitannut Yleisradion kahtalaista roolia julkisena palveluna ja mediamarkkinoilla toimivana mediakonsernina käsitelleessä väitöstutkimuksessaan Tuija Pulkkinen snellmanilaisen poliittisen filosofian tarkasteluun. Snellmanilaisuuden voidaan katsoa vaikuttavan suomalaisessa poliittisessa kulttuurissa edelleen, mikä näkyy esimerkiksi yksityisten taloudellisten intressien ja yleisen edun jyrkässä vastakkaisuudessa, sekä myös kansalaisten sivistyksellisten velvollisuuksien korostamisessa (Mäntymäki 2006, 208).

mieltä valtion päättäjien kanssa. Sivistysnäkökulmaan on liitettävä median journalistinen ja taiteellinen vapaus, jonka tehtävä on toiminnallaan tukea valtion toimintaa paljastamalla ongelmia ja esittämällä ratkaisuja.

Televisiomoraalin muutoksessa 1970-luvulta tämän vuosituhannen ensimmäiselle vuosikymmenelle on kiinnostavaa ajan hengen historiallisen muovautumisen vaikutus suhtautumiseemme televisio-ohjelmistoon. Televisiomoraalin valjastuessa hegemonisen kamppailun kohteeksi siihen vaikuttavat laajemmat yhteiskunnalliset tekijät. Valtion sääntelyn vähentyminen, televisiokentän sirpaloituminen ja markkinavoimien voimistuminen ovat mahdollisesti muuttaneet televisiomoraalia suvaitsevammaksi. Näin kehityksen synnyttämät muutosvoimat (marxilaisittain ideologiat) valjastavat toimintapäämääränsä itselleen ongelmallisen todellisuuden kriittiseksi vastavoimaksi, joka vallitsevia olosuhteita kritisoiden vaatii tasa-arvoisempaa televisiokulttuuria, mutta jonka perustava tarkoitus on tuoda omat päämäärät hallitseviksi. Tätä puolta käsittelen Antonio Gramscin luoman hegemonian käsitteen avulla luvussa 3.3.

Televisiomoraalisesti hyvänä toimintana voidaan nähdä puolueettoman tiedonvälityksen harjoittaminen, mikä lähtökohtaisesti palvelee kansalaisia tarjoten objektiivista monipuolista ja kriittistä tietoa maailmasta. Televisio-ohjelmat voivat tällöin esimerkiksi lisätä tietoutta yhteiskunnallisista asioista, avartaa kansalaisten maailmankatsomusta ja pyrkiä herättämään itsenäiseen ajatteluun, joka mahdollistaa kriittisen suhteen ympäröivään todellisuuteen. Tasapuolinen ja -arvoinen sivistävä ohjelmatarjonta valistaa kansalaisia erilaisista kulttuureista ja edistää suvaitsevaisuutta, sekä aktivoi kansalaista käytännön elämän toiminnassa. Televisiotoiminta tarjoaa katsojilleen korkeatasoista kulttuuriohjelmaa sekä älykästä viihdettä. Kaupalliseen ohjelmistoon ja mainoksiin suhtaudutaan negatiivisesti. Fiktiivinen televisio-ohjelma on realistinen, eli sen suhde todellisuuteen antaa yhteneväisyyden vaikutelman. Pertti Alasuutarin (1991, 275) mukaan 1990-luvun alun suomalainen televisiomoraali ei hyväksynyt valheellista kuvaa elämästä. Television odotettiin tarjoavan eettisesti kestäväällä pohjalla olevia elämän malleja. Televisiomoraali on perustunut yleisiin moraalikäsitteisiin, joissa suomalaisen arkielämän kovuus muistuttaa protestanttisesta uskonnollisuudesta ja sen puritaanisuudesta. Kovaan elämään perustuvat moraalin periaatteet ovat hyväksyneet esimerkiksi väkivaltaiset toimintasarjat realistisempina kuin haaveilevat epätodelliset perhesarjat. Ihmisten tavat puhua tv:n katselun tottumuksista ja mieltymyksistään

heijastavat laajemmin suomalaista kulttuuria ja sen moraalisia periaatteita. (Mt. 275–278.)

Alasuutarin (1999, 209) mukaan televisiomoraalin takaa paljastuu valistuksen idean läpitunkema käsitys fiktiivisistä ohjelmista, jossa oletetaan, että niiden tulee tarjota moraalisesti perusteltuja elämänmalleja. Television odotetaan tukevan yhteiskuntaa ja sen ideologisia arvoja. Moraalia horjuttavat ja kyseenalaistavat ohjelmat herättävät kohua, ja ohjelmien saatetaan katsoa olevan yhteiskuntajärjestyksen vastaisia. Mikäli televisio-ohjelma sisältää moraalisesti väärää käyttäytymistä, kuten väkivaltaa, seksiä, päihteiden käyttöä, huonoa kielenkäyttöä tai muuta kyseenalaistettavaa sisältöä, on esittäminen hyväksyttävää vain perustavanlaatuisesta valistuksellisesta syystä. Minna Virtanen eritteli televisiossa käytyä keskustelua väkivallasta 1960-luvulta 1980-luvun alkuun, ja hänen mukaansa keskustelu televisioväkivallasta voidaan nähdä monikerroksisena kudoksena mielipiteitä osana länsimaisen moraalisensuurin historiaa, jonka käsittelemien asioiden on katsottu vioittavan yhteiskuntajärjestystä. Virtanen pohti televisioväkivallan määrittämisen vaikeutta, koska siihen vaikuttaa ajan henki. (Virtanen 1988, 4.)

Lähtökohtaisesti televisiomoraalinen ajattelu television tehtävistä perustuu yleisiin käsityksiin, joita suomalaisessa televisiokentässä ja erityisesti Ylen historiassa on viljelty. Monet tässä luvussa luettelemani asiat ovat tunnustettuja selviä arvoja niin tiedotuksellisesti, kasvatuksellisesti kuin myös taiteellisesti. Televisio nähdään valtion kansalaisten sivistämisestä huolehtivana julkisena palveluna. Televisio tarjoaa lapsille ja nuorille heidän kehitykselleen sekä kasvulleen sopivaa ohjelmaa, ja pyrkii toiminnassaan suojelemaan näitä sopimattomilta ohjelmilta. Kaupallinen voittoa tavoitteleva ja viihteeseen painottuva televisiotoiminta uhkaa sivistystyön hedelmien satoa. On muistettava, että tarkastelussani on olennaista televisiomoraalin muutoksen tutkimus osoittamani televisiomoraalisen lähtökohdan näkökulmasta sen sijaan, että asettaisin itse normatiivisia ehtoja televisio-ohjelmistolle. On huomioitava jatkuvassa muutoksessa kehittyvä julkinen keskustelu, jossa pyritään yhteisesti myös määrittämään televisio-ohjelma moraaliseksi tai moraalittomaksi – asia voi tietenkin jäädä ratkaisemattakin. Vaikka television lähetystoiminnassa monet perusarvot ovat kunniaassaan, on toisaalta nähtävissä suvaitsevaisuuden kasvua ohjelmiston suhteen; sen ei välttämättä tarvitse saada yleistä hyväksyntää taakseen.

Median kaupallistumiskehityksen myötä snellmanilaiset arvot ovat joutuneet törmäyskurssille uusliberalistisen kehityksen tiellä. Siinä, missä Mäntymäki tarkasteli Yleisradion kahtalaista roolia, esiintyy tutkimuksessani markkinatalouden aseman voimistuminen ja vaikutus sääntelyn vapautumiseen televisiomoraalia väistämättä muokkaavana asiana. Toisaalta suomalainen televisio säilyttää juurensa sivistystehtävässään, toisaalta suvaitsevaisuus muunlaiseen, kuten fiktiiviseen viihteeseen on kasvanut perustuen valinnan vapauteen. Katsoisin, että televisiomoraalille keskeinen lastensuojelullinen huoli ei kuitenkaan niin helposti murru uusliberalistisessakaan kehityksessä. Televisiomoraalin voidaan nähdä tässä kehityksessä eriytyvän yleisestä moraalista monitulkintaiseksi erityislaatuiseksi käsitykseksi siitä, mitä ohjelmia televisiosta on sopivaa näyttää.

Kuinka televisio on sivistämistehtävässään määritelty, on vaihdellut eri aikoina. Vaikka myös kaupallisessa televisiotoiminnassa on kasvatuksellista ohjelmatoimintaa jonkun verran harjoitettu, sivistysrooli on pääsääntöisesti kytkeytynyt Yleisradioon (ks. esim. Mäntymäki 2006, 310). Ylen sivistystehtävän juuret ovat syvällä kansansivistystyöhön ankkuroituneen radion historiassa ja yhtiön alkutaipaleella sivistysjärjestöjen merkitys oli suuri; kansansivistys kirjattiin sen ensimmäiseen toimilupaan säilyen aina vuoden 1994 lakiin saakka. Sivistyskäsitteeseen pohjasi 1900-luvun alun yhteiskuntarakenteelle ja kansansivistämisellä tarkoitettiin sivistymättömän haja-asutusalueiden kansanosan opetusta²⁴. (Wiio 2007, 405–407.) Yleisradion televisiotoiminnan käynnistyttyä ei ole löydetty asiakirjoja, joista olisi selvinnyt miten television sivistysroolista oli keskusteltu. Mutta Lea Pulkkinen viitaten Juhani Wiio on todennut, ettei televisiolle asetettu kuitenkaan samalla tavalla sivistyksellisiä tavoitteita kuin radiolle aikanaan, vaan ohjelmapolitiikka sopeutui radion ohjelmapolitiikkaan. Televisio oli alusta alkaen enemmän viihdeväline kuin radio, mutta 1960-luvun edetessä sen mahdollisuudet sivistäjänä alettiin tiedostaa paremmin. (Mt. 410–411.) Reporadion ihanteena oli televisio, joka aktivoi katsojista yhteiskunnan osallistuvia jäseniä. Fiktiivisten ohjelmien

---

²⁴ Suppeimman käsityksen mukaan sivistyksellisinä ohjelmina on nähty vain koulu- ja opetusohjelmat ja laajimman näkemyksen mukaan lähes kaikkia asiallisia ohjelmia voidaan pitää sivistävinä. Vaikka kulttuuriohjelmat voidaan itsestään selvästi lukea sivistäviin ohjelmiin, sisältyy moniin fiktiivisiin ohjelmiin asioita, joilla on merkitystä yleisen tietämyksen, elämän eettisyyden ja inhimillisen sivistyksen kannalta. (Wiio 2007, 403–404.)

odotettiin myös auttavan katsojia näkemään, miten todellisia sosiaalisia olosuhteita voitiin korjata ja aloittaa parempi elämä. (Ruoho 2007, 126.)

Reporadion aikana yhtiön toiminta- ja ohjelmapolitiikkaa kehitti Pitkän Tähtäyksen Suunnitteluelin (PTS). Informatiivista ohjelmapolitiikkaa oli yleissivistävän kansalaistiedon muodostaminen ja jakelu. Keskenään hyvin erilaisilla ohjelmilla voitiin katsoa olevan sivistyksellistä merkitystä. Vaikka ajatukset tulkittiin radikaaleiksi, voidaan Wiion mukaan niiden katsoa perustuneen enemmän liberaaleille kuin vasemmistolaisille ajatuksille. 1970-luvulla koettu normalisoinnin aika ei juuri vaikuttanut yhtiön sivistystehtävään. Ohjelmatoiminnan valvontaa korostettiin ja ohjelmatoiminnan säännöstö uusittiin, mutta varsinaista informatiivisen ohjelmapolitiikan alasajoa ei järjestetty. Sivistystehtävän hoidosta alkoi tulla yhä enemmän osa Yleisradion television normaalia päivittäistä ohjelmatoimintaa. (Wiio 2007, 412–415.) Toisaalta Yleisradion kasvatusrooli ei ole televisiohistoriassa välttämättä ollut selkeä, sillä silloin kun Yleisradiossa reporadion aikana harjoitettiin todella tehokkaasti kasvatusta, herätti se paheksuntaa ja poliittista vastustusta. Kriittisen kasvatuksen katsottiin vastustajien puolelta pikemminkin vahingoittavan yhteiskuntaa, jolloin asetelma kääntyy yleisellä tasolla nurin – toisaalta televisiotoiminnan on voitu ajatella tuolloin toimineen monien ihanteiden mukaisesti vallitsevien yhteiskuntaolojen ja hegemonian kriittisenä vastavoimana. Tutkimuksessani en käsittele kuitenkaan televisiokentän 1960-lukua syvemmin, vaan asian tiedostaminen riittää.

Yle alkoi erityisesti korostaa ohjelmatoiminnassaan sivistystä kun MTV sai oman kanavansa. Vuonna 1992 hyväksytyssä ohjelmatoiminnan säännöstössä sivistys oli esillä yhtenä päätehtävistä: Tiedonvälitys, sivistys ja viihde muodostivat pohjan Yleisradion ohjelmatoiminnalle. Sivistystehtävän nousu jopa kilpailuvaltiksi ilmaistaan vuoden 1993 laissa Yleisradiosta, jota on myöhemmin myös täydennetty esimerkiksi virikkeellisen viihteen²⁵ tarjoamisella. (Wiio 2007, 418.) 2000-luvulla etenkin Teema -kanava on ottanut haltuunsa suuresti Ylen sivistämis- ja kulttuuritehtävät. Nyt laissa Yleisradion tehtäväksi määritellään oppimisen tukeminen laaja-alaisemmin ja informaalista

---

²⁵ Yleisradion toimilupaan viihde oli kirjattu sopivana ajanvietteenä, mutta lain Yleisradiosta astuessa voimaan 1993 viihde katosi Yleisradiolle säädettyjen velvollisuuksien joukosta. Tosin laissa puhuttiin yleisesti kulttuurin tuottamisesta, jonka osaksi myös viihde oli tulkittavissa. Television kilpailutilanteessa vuonna 2005 laki uusittiin ja virikkeellinen viihde palasi osaksi julkisen palvelun televisiotoiminnan velvollisuuksia. (Palokangas 2007, 339.)

oppimista painottavammin kuin aiemmissa lain versioissa. Sivistymättömien valistuksen sijaan painotetaan yksilön oman kehittymisen halun tukemista. Wiion mukaan Yle on tehnyt sivistyksestään jopa kilpailuedun: sivistävien ohjelmien katsotaan vahvistavan yhtiön asemaa televisiomarkkinoilla, ja se nähdään positiivisesti erottelevana tekijänä kanavakilpailussa. (Mt. 421–422.)

Media-termin yhdistämisessä moraalien käsitteeseen mediatutkimuksen laajalla kentällä on ollut ongelmallista johtuen eri tieteiden välisistä tulkinnoista. Virve Peteri tutki sosiologian väitöskirjassaan *Mediaksi kotiin. Tutkimus teknologioiden kotouttamisesta* (2006), kuinka uusia mediateknologioita kotoutetaan ja millä tavoin kotouttaminen kytketty moraalisuuteen. Kotouttamisen käsite tähdentää sitä, että teknologia on vieras, joka saapuu keskuuteemme. (Peteri 2006, 61.) Peteri viittasi Pertti Alasuutarin tutkimukseen ajatuksenaan, ettei moraalinen tarkoita median käytön moralisointia, vaan huomion kiinnittämistä siihen, miten joitakin valintoja perustellaan. (Mt. 70.) Kuitenkin Alasuutarin tutkimus liittyy televisio-ohjelmien sisällöstä lähtevään moraaliseen arvottamiseen (ks. esim. Alasuutari 1991, 235). Siinä, missä televisio-ohjelmien valintaa käsittelevä moraalipuhe löytää yhteyden moraalikäsitteen yleiseen kuvaukseen, on mediateknologioiden (vaikkapa ajankäytöllisen tai sisustuksellisen) käytön liittäminen moraalisiin ongelmallisiin. Peterin mukaan mediaan ja tekniikkaan liittyvää puhetta voi kutsua moraaliseksi, koska mediateknologioiden käytöstä tuotetaan arvioita sen suhteen, miten oikeanlaista tai väärää käyttö on (Peteri 2006, 176). Peterin tutkimuksessa käyttämät termit, kuten mediateknologioiden moraalimaantieto tai mediamoraali ovat uskaliaita. Termi mediamoraali sekoittuu helposti käsittämään median sisältöjä tai journalistisia sääntöjä, kuten mediaetiikka-termi. Itse olisin Peterin sijaan tutkimuksessa voinut käyttää esimerkiksi oikeisiin tapoihin liittyvää etiketti²⁶-termiä, ja kodin mediaetiketti olisi ollut kuvaavampi Peterin tutkimuksessa.

Televisio on nyt digitaalisen aikakauden murroksessa, jossa globaalien televisioyhtiöiden valta käy eri tahtiin kasvattajien kanssa, ja viihteen lähetyksien määrä suoltaa läpi vuorokauden ohjelmaa, jota ei aiemmin olisi hyväksytty ohjelmistoon. Televisiomoraalinen keskustelu on suhteellisen vähäistä ja epätasaista, mikä kertoo osin

---

²⁶ Esimerkiksi kynsien pureskelu tai nenän kaivaminen eivät ole hyviä tapoja, mutta eivät moraalityttömiä. Oikeat ja väärät tavat kuuluvat etiketin piiriin, eivät etiikan – etenkin silloin, kun niistä ei aiheudu vahinkoa muille (ks. esim. Gylling 2007, 178–179).

vaikeasti käsiteltävästä muutostilasta. Kaupallisten kanavien ohjelmiin ei ehkä moraalikeskustelussa puututa aivan niin helposti kuin Ylen, joka julkisen palvelun yhtiönä taasen vaikuttaisi olevan herkimmän tarkkailun alaisuudessa. Televisiomoraalin käsite on sirpaloitunut, eli sen muoto rakentuu ohjelmiston eri tavalla käsittävien ja hyväksyvien yksilöiden kombinaatiosta.

2.2.1 Televisiomoraalin vaikeat rajat

Käsittelen seuraavaksi televisiomoraalin rajojen vaikeuksia. Esimerkiksi sukupuolisen tasa-arvon ja mediaväkivallan kysymyksissä voidaan muodostaa television yhteys yleisempiin yhteiskunnassa vallitseviin asetelmiin tai näkemyksiin. Television on myös odotettu palvelevan ja vakiinnuttavan yhteiskunnassa hyväksytyjä arvoja. Kuitenkaan ei ole yksinkertaista arvioida kuka määrittelee ja millä perustein yhteiskunnallisen sivistystehtävän toteutumista, sillä televisio heijastaa kunkin ajan yhteiskunnan poliittista ja kulttuurista tilannetta. Televisio on vanhempia lasten kasvatustehtävässä tukeva väline, mutta suhtautuminen ohjelmien katsomiseen ja niiden merkitykseen on moniulotteista – kuten myös ohjelmisto on. Televisiomoraalin rajat liikkuvat ohjelmien, kanavien ja kellonaikojen välillä. Kriteereiksi siinä, mitä televisiosta voidaan esittää, nousevat moniarvoistuneessa mediamaisemassa erilaiset asiat. Television sivistystehtävä ei ole kaupallisessa näkökulmassa keskeinen.

Moraalin rajat eivät ole yksiselitteisiä sukupuoliseen tasa-arvoon liittyvissä yhteyksissä. 1960-luvun Jatkoaika-ohjelmassa uskaltauduttiin näyttämään moraalista rajaa koettelevaa striptease-esitystä. Naiskatsojien pyydettyä samaa näytöstä miehen esittämänä, rohkeus kääntyi huumoriksi, jossa hitaasti riisuvan naisen sijaan näytettiin nopeasti pukeutuva mies. Rohkeus ja rajojen kokeilu pysyivät kiltisti miehisen maailman rajojen sisällä. (Valaskivi 2002, 26–27 & ks. myös Valaskivi 2007, 373.) John Fiske on huomionnut käsitellessään *Charlien enkelit* sekä *Cagney & Lacey* -televisiosarjoja, että sarjat eivät olisi olleet suosittuja, mikäli etsivänaiset olisivat toimineet sarjoissa täysin ilman patriarkaalista hallintaa. Näennäisen voimakkaiden ja itsenäisten naisten takana oli kuitenkin mies. Populaarikulttuuriset tuotteet voivat olla hyökkääviä, mutta eivät täysin vapaita sen yhteiskunnan arvojärjestelmästä, jossa ne ovat suosittuja. (Fiske 1989, 133–134.)

Fisken mukaan väkivaltaisen populaarikulttuurin syitä tulisi etsiä sosiaalisista syistä (ennemmin kuin psykologisista). Fiske tulkitsee televisioväkivallan olevan representaatiota yhteiskuntaluokkien välisistä konflikteista ja ongelmista. Esimerkiksi naisten roolina on usein olla joko uhri tai huora, minkä voi asetelmallisesti katsoa ylläpitävän miehistä sovinnista valtaa. (Fiske 1989, 134–137.) Mediaväkivallan sijaan voitaisiin tutkia esimerkiksi, miksi lapset katsovat paljon televisiota, mitä funktioita tuo katselu täyttää, ja miten lasten katselu nivoutuu aikuisten katseluun (Hemánus 1988, 133). Pertti Hemánuksen mukaan väkivaltatilastoja ei aina katsota oikein. Väkiältä on aina ollut hetkittäin yleistä eri ajanjaksoina. (Mt. 124.) Television väkiältä on hyvä vihollinen, jota on helppo soimata, ja jättää siten huomio pois keskeisemmistä yhteiskunnallisista ongelmista, eli oikeista syistä (mt. 130). Kaarina Nikusen mukaan ajatus televisiosta kulttuurisena foorumina sisältää kuvastojen ristiriitaisuuden, jolla tarkoitetaan esimerkiksi television välittämien naiskuvien epäyhtenäisyyttä tai erilaisten arvomaailmojen tuottamista. Televisio on foorumi, jossa kulttuurimme tapoja ja normeja vahvistetaan, mutta myös murretaan. Televisio ei ole vain ikkuna todellisuuteen, vaan todellisuutemme muokkaaja. (Nikunen 1997, 74.) Sirpaloituneet televisioyleisöt on luotu televisioyhtiöiden markkinointi- ja ohjelmajohdantestrategioilla. Joukkoviestintä ei ole vain joukoille viestimistä, vaan myös niiden luomista, jolloin se voi koota todellisia ryhmiä yhteen, mutta myös luoda kuvitteellisia ryhmiä omilla identiteeteillään. (Ks. esim. Kunelius 1998, 17–18.) Todellisuudessa tietenkin viimeisen sanan sanoo katsoja, jolla on mahdollisuus aina vaihtaa kanavaa.

Moraalisten rajojen on katsottu olevan liitoksissa katsojien taustoihin. Esimerkiksi Alasuutarin mukaan moraaliviittauksia ovat tehneet ne, joilla on alemman asteen koulutustausta. Esittämällä psykologisen tulkinnan korkeakoulutetut ihmiset viestittävät, että he eivät suhtaudu fiktiivisiin ohjelmiin naiivisti tai muulla häpeämällään tavalla. Vaarana pidetään, että ihminen menettää kykynsä nähdä todellisuuden ja median välittämän kuvan ero. (Alasuutari 1991, 264–266.) Katsomistavan ääripäinä ovat katsojat, jotka eläytyvät (jopa) sekoittaen fiktion todellisuuteen tai katsojat, jotka vahvistavat katsomalla kulttuurista ylemmydentunnettaan. Suurin osa katsojista liikkuu jatkuvasti ohjelmaan osallistumisen ja siitä etääntymisen välimaastossa, ja he käyttävät katselun kuluessa useampia tapoja mieltää ohjelmaa. (Kytömäki & Savinen 1997, 82.) Juha Kytömäki on huomionnut, että vanhemmat eivät pidä lastensa television katselua

moraalisena kysymyksenä, mutta omaa katseluansa korostetunkin moraalisena. Lasten erityislaatuisuus mahdollistaa heidän katselunsa kuvaamisen neutraalilla tavalla, koska lapset aikanaan kasvavat ulos tavastaan katsoa televisiota. (Kytömäki 1999, 92–95.) Tutkimuksista heijastuu usein mediakasvatuksellinen näkemys, jossa kypsyy ja koulutus antavat kyvyn käsitellä televisiota ja sen ohjelmia.

Television merkitys arjen keskellä nähdään tärkeänä lastensuojelullisena asiana. Lähtökohtaisesti televisiomoraalisen lastensuojelullisen paheksunnan kohteen voidaan katsoa edustavan voimaa, joka turvalliseen kotiin tunkeutuessaan vioittaa lapsen kasvua yhteiskuntakelpoiseksi kansalaiseksi. Mediaväkivallan vaikutus lasten aggressioihin on johtanut moraalipaniikkiin, kun näyttävissä jutuissa oivotaan tutkimustuloksia julkisuuden tarpeita vastaaviksi. Vappu Viemerön psykologian tutkimus (1986) mediaväkivallan vaikutuksista lasten aggressiiviseen käyttäytymiseen aiheutti suuren kohun. Lehtien otsikointi oli usein mieliä kiihottavaa, sillä esimerkiksi otsikko ”Televisio aiheuttaa jopa viidesosan väkivallasta” voisi olla myös ”Televisio aiheuttaa vain viidesosan väkivallasta” (Werner 1996, 131–132.) Viemerön tutkimus yhdistettiin lehtikirjoituksissa nuorten tekemiin väkivallan tekoihin, ja se sai aikaan joukkohysterian television vaarasta kasvatuksen sabotoijana ammattikasvattajien keskuudessa. Televisiokeskustelu kävi kiivaana ja televisiota paheksuttiin, mutta kuitenkin katsottiin salaa. (Suoninen 1993, 7-8.) Televisiomoraali kohtaa joskus tekojen ja ajattelun ristiriitaisuuden. Mediakasvatuksen myötä televisiopuhe on tullut tiedostavammaksi ja rehellisemmäksi, toisaalta myös arvojen kääntyminen kohti teknologiataloutta on ohjannut puhetta siihen, että se mikä ennen katsottiin negatiiviseksi, saattaa nyt tuntuakin kaupallisten näkökulmien kautta aivan normaalilta.

Vanhempien aikapula määrää television roolia perheessä (ks. myös Valkonen, Pennonen & Lahikainen 2005, 64). 1990-luvulla Anita Werner huomioi, että televisiota käytetään lapsenvahtina, jonka avulla saadaan vapaa-aikaa lapsilta ja piirrettyjä käytetään aamuisin herätyskellona. Televisiosta kasvaa kontakti aikuisten ja lasten välille, ja sen parissa vietetään yhteistä aikaa. Televisio on lapsille tärkeä sosiaalisen ja tiedollisen oppimisen väline; lapset saavat valtaosan välittömän kokemuspiirinsä ulkopuolisesta tiedosta televisiosta. Televisio tarjoaa sekä suoraa että epäsuoraa tietoa käytännön tilanteissa selviämistä. (Werner 1996, 104–106.) Aikuiset näkevät itsensä ainoana kasvattajina, mutta ongelmia kohdatessa syytetään muita kuin itseä. Kuitenkin televisio on aikuisille

rentoutumisväline. Annikka Suoninen on kysynyt miksi sen pitäisi olla lapselle muuta - leikki on lapsen työtä. (Suoninen 1993, 86.)²⁷ Televisionkatselu on itsestään selvä osa lapsiperheen arkea, johon kuitenkin liittyy Suomessa kirjoittamattomia sääntöjä. Nämä normit ja ohjeet on laatinut Suonisen mukaan nimetön ylempi auktoriteetti, ja noudattaminen on jätetty lasten vanhempien vastuulle. Lasten televisionkatseluun kohdistuva arvostelu kohdistuu välillisesti koko perheen katseluun. Rajoittavin keino aikuisilla on rajoittaa omaakin katselua. (Mt. 85.)

Vanhemmilla on yleensä käsitys siitä, kuinka paljon lapsi saa katsoa televisiota, ja mitä ohjelmia hän saa katsoa. Kohtuullisuuden mittarina on, että lapselle ei synny katsomiseen pakkomielleitä, vaan lapsi on valmis luopumaan katsomisesta muiden syiden vuoksi. Kielletyt ohjelmat saattavat vaihdella vanhempikohtaisesti. Lapset hyväksyvät säännöt ja rajoitukset, kun ne on kunnolla perusteltu. Vanhemmat opettavat lapsensa täten itsesensuuriin. (Werner 1996, 99–101.) Kouluiän kynnyksellä vanhemmat kohtaavat perheen ulkopuolisen auktoriteetin, ja katseltava ohjelmisto laajenee kavereiden vaikutuksesta. Myös kotona katselu saattaa vaihtua kavereiden luona katsomiseen. Lukutaidon oppimisella voidaan katsoa olevan myös paljon merkitystä Suomessa, koska sen myötä katseltavien ohjelmien määrä kasvaa huomattavasti. (Mt. 109–110.) Television rooli kotona on todennäköisesti pitkälle samankaltainen nyt kuin edellisenä vuosikymmenenä ajateltaessa pienten lasten perheitä. Nuorilla saattaa kuitenkin nykyisin olla oma televisio, jota katsotaan vanhemmista erillään. Ennen kaikkea nuorten kohdalla kasvanut mediatarjonta, kuten konsolipelit tai internet ovat myös muuttaneet television roolia ja asemaa kotona. Vanhempien valvonta ja ymmärrys eritoten internetin suhteen on vaihteleva – ja tämän osalta käydään aivan omaa keskustelua mediakasvatuksen ja medialukutaidon kehittämiseksi.

Televisionmoraalia määrittävät useat näkökulmat ajan hengestä henkilökohtaisiin mieltymyksiin ja jopa koulutukseen. Televisiota on helppo syyttää ongelmista, vaikka vikaa voisi löytää vakavammista yhteiskunnallisista asioista. Televisionmoraalin rajoja koetellaan - jonkun mielestä paljon, jonkun mielestä vähän riippuen katsojasta ja tämän moraalikäsitelmästä - mutta voidaan olettaa, että itse media ja tätä valvova hallinnon

---

²⁷ Entä miksi vanhempien tv-käyttäytyminen on osa heidän kasvattajan ja aikuismallin rooliaan? (Alasuutari 1991, 236). Television kasvatuksellinen luonne on myös kahlehtiva, sillä siitä eroon pääseminen viihteen ajaksi vaikuttaa miltei mahdottomalta.

virkakoneisto määrittävät lopulta yleisen linjan. Rajojen kokeilu tapahtuu suurten raamien sisällä, rangaistukset ja sensuuritoimenpiteet ovat vähäisiä, ja ne ovat etupäässä seurausta määräysten suorista rikkomuksista. Iris Ruohon mukaan informaatioon sitoutunut ohjelmapolitiikka ja yritykset säädellä ohjelmatuotantoa olivat olennainen osa modernin yhteiskunnan ja sen kommunikaatiojärjestelmän rakentumista Suomessa. Ihmisten sivistystarpeen painottaminen on jatkunut televisiotoiminnassa. (Ruoho 2007, 125.) Suomalaisessa televisiokulttuurissa on ollut normina julkisen palvelun televisio, jota vasten kaupallista televisiota on arvioitu, mikä on näkynyt erityisesti televisioviihteestä kirjoitettaessa. Populistinen televisioideologia hyödynsi eritoten suuria katsojalukuja ja purkautui läpi 1980-luvulla: populaarimaku nostettiin esiin ja televisiojohtajilta vaadittiin irtautumista katsojien holhoamisesta. (Mt.122.) Televisio on kilpailuajatteluun vetoamalla entistä läpinäkyvämmiin alkanut heijastaa aikansa muitakin arvoja kuin televisiomoraalin perustana olevia – ja toimii myös moraalirajoja rikkovana, tai ainakin niitä koettelevana välineenä.

Usein voidaan nähdä moraalirajojen liikkuvuutta intressien mukaan; taloudelliset näkökohdat, katsojalukujen tavoittelu ja kaupallisten ilmiöiden rakentaminen saattavat toteuttaa ohjelmassa uskaliaasta moraalin rikkomista, joka toisessa yhteydessä tuomittaisiin jopa ohjelman tekijöidenkin puolesta. Ilkka Heiskanen mukaan mediaväkivaltakeskustelun konservatiivinen siipi haluaa säädellä yleisöä ja tuotteita (kellonajat ja ikäraajat). Liberaalinen kaupallinen puoli puolustaa kieltojen poistamista ja lieventämistä. Viime kädessä sensuurisuhtautumisessa on kuitenkin kyse moraalisisestä valinnasta, joka riippuu päätöksentekijöiden omista mieltymyksistä ja inhon kohteista. (Heiskanen 1988, 93.) Nyt kuitenkin on melko selvää, että taloudelliset näkökohdat, kuten mainostajien tai yleisön tavoittelu, ajavat kaupallisessa televisiotoiminnassa myös ohjelmatuottajien henkilökohtaisten mieltymysten edelle. Huonotkin ohjelmat ajetaan televisiosta ulos vaikka öisin, jos niitä on jouduttu ostamaan parempien ohjelmien yhteydessä ohjelmapakettien mukana.

Television rajojen liikkuvuus itse välineen sisällä, riippuen lähetettävästä ohjelmasta (esimerkiksi uutinen vai viihdeohjelma), lähetyskanavasta (Yleisradio vai kaupallinen kanava) tai kellonajasta (päivällä vai illalla), tekee sen erityislaatuisesta moraalista monitulkintaista. Myös ohjelman sisällä voidaan kokemuksieni mukaan nähdä rajojen liikkuvuus, kuten uutislähetyksissä, joissa kuolleiden ihmisten näyttäminen on

hyväksytympää sen mukaan, kuinka kaukana uutisen tapahtumapaikka on. Kotimaan uutisissa kuolleita ei näytetä, mutta ulkomaan uutisten kohdalla ollaan laveaperäisempiä. Toisaalta, kuten Kunelius on todennut (1998, 172), nämä uutiset eivät ulkomailta muuten tulisi edes esiin. Tämän hetken televisiomoraali on kiinnostavassa murroksessa, joka pohjaa 1980-luvulla alkaneeseen television kaupallistumiseen. Televisiomoraalisia kysymyksenasetteluita ei huomioida markkinatalouden ja teknologisen kehityksen intresseissä, vaan niiden vaikutuksesta halutaan oikeastaan päästä pois. On kiinnostava tilaisuus analysoida televisiomoraalia nyt keskellä sen murrosta, jolloin on mahdollisuus helpommin tavoittaa sen kehitykseen vaikuttavat mahdolliset signaalit kuin stabiilissa tilanteessa.

Televisiomoraali elää aina ensisijaisesti suhteessa päättäjiin ja lainsäädäntöön. Televisiomoraalin liittäminen sivistysvaltion arvoihin antaa televisiolle sivistävän merkityksen: viestimen tehtävä on kasvattaa yhteiskuntakelpoisia kansalaisia - ja tällöin televisio-ohjelmisto, joka ei näin tee, on epäsiiveellistä; yhteiskunnan vastaista. Kuitenkin näkökulmat television tehtävään vaihtelevat. Televisiomoraalia olisi periaatteessa täysin mahdollista toteuttaa kokonaisvaltaisesti säännöillä – mikä taas moraalissa voi olla vain utopia tai dystopia riippuen sääntöjen suvereniteetista; tulkitsemme säännöt sensuurina. Television ohjelmatuotanto ja lähetystoiminta olisi mahdollista valjastaa tarkan valvonnan alaiseksi. Viestintäpoliittisesti arvostettu monimuotoisuus kuitenkin edellyttää keskenään erilaisia televisiokanavia, -ohjelmia ja myös yleisöjä – minkä taas katsotaan edellyttävän merkittävää televisioyhtiöiden itsesääntelyoikeutta. Televisio on enemmän kuin kansansivistykseen tähtäävä tiedotusväline, eikä ristiriitaisuuksien tunnusteta koskettavan toisiaan. Televisio välittää jokaiselle vain tämän valitsemaa ohjelmaa, ja yhteys julkiseen mielipiteeseen himmenee. Kuitenkin toimilupaa hakiessaan televisiokanavat sitoutuvat tiettyihin velvoitteisiin²⁸, joiden noudattaminen ja noudattamatta jättämisen seuraukset määrittelevät myös eettisesti kuinka valtio televisiotoiminnan tulkitsee.

---

²⁸ Wiion mukaan vaikka kaupallisille televisiotoimijoille ei ole koskaan annettu varsinaista sivistysvelvoitetta, niillä on kuitenkin toimilupien kautta annettu moraalinen velvollisuus tuottaa myös sellaista ohjelmistoa, jolla on merkitystä tiedon ja sivistyksen kannalta (Wii 2007, 425). Kansanvalistusajattelun sävyttämä ankara televisiomoraali on aiemmin pakottanut myös MTV3:n kehittämään profiiliaan asiapitoisemmaksi kuin tyypilliseltä kaupalliselta kanavalta odottaisi. Sopimuksia tai toimilupia ei koskaan valvottu kirjaimellisesti, vaan lähtökohtana oli löytää kaikkien osapuolten tyytyväisyys ja toimeentulo; MTV toi kuitenkin rahaa Ylälle. (Hellman & Sauri 1997, 35.)

Yhdistän Suomen televisiokentällä vaikuttavasta normistosta tekemäni tarkastelun empiirisen tutkimusaineiston antamiin tuloksiin, eli käsittelen yleisen mielipiteen, yleisönosastokirjoitusten diskurssianalyysin tuloksien yhteyttä vallitsevaan normistoon. Diskurssianalyysia varten rakennan televisiokentän tutkittavista vuosikymmenistä kehykset, jotka ilmaisevat ajan hengen. Yhdessä normatiiviset säädökset ja yleinen mielipide osoittavat televisiomoraalin muutoksen. Projisoimalla moraalisia kannanottoja ohjelmistosta televisiokentän sosiokulttuurisen historian kehykseen ja vertaamalla tätä tarkasteltavan ajanjakson televisiokentän normatiiviseen muovautumiseen, on mahdollista esittää päätelmiä televisiomoraalin muutoksesta ja nykyisestä olemuksesta. Lopullisia päätelmiä ei kannata alkaa metsästä - televisiomoraali on epästabiili ja etenkin digitaalisessa murroksessa nopeammassa muovautumisessa kuin koskaan aiemmin. Kyse on pyrkimyksestä avartaa televisiomoraalin käsitettä ja sen prosessuaalista muovautumista sidoksissa ympäröivään yhteiskuntaan.

Viestinnän kentässä Euroopan Unioni on yhtenäistänyt maiden välistä lainsäädäntöä, ja yhtenäisyys näkyy myös muussa viestintäpoliittisen kentän muutoksessa, joka on tulkittavissa erilaisten lakien, ministeriöiden ja virastojen strategioiden, ohjeistuksien ja sopimusten painotuksissa. Televisio-ohjelmiston osalta tämä on merkinnyt jännitteen syntymistä erilaisten perustavanlaatuisten näkökulmien välillä. Näiden vanavedessä myös katsojaryhmät jakaantuvat televisiomoraalissaan: osa katsojista sallii esimerkiksi tietyn asteisen väkivallan, seksin ja huumeiden käytön esittämisen televisiossa, osa taas ei salli, ja osa pysyttelee siinä välillä; hyväksytään, mutta esimerkiksi lastensuojelullisin ehdoin. Viestinnän tutkimuksessa moraalien määritelmät eivät usein ole laajasti perusteltuja²⁹, mutta esimerkiksi Nieminen ja Nordenstreng ovat käsitelleet kiinnostavasti tapakulttuurin termillä itsestäänselvyyksiä, jotka määrittävät sitä, mikä on julkisesti sopivaa ja sallittua, mikä taas sopimatonta ja kiellettyä. Tapakulttuurin sääntöjä on vaikea havainnoida, emmekä yleensä huomaa noita sääntöjä, ennen kuin joku loukkaa niitä. Ongelmia ei ole, mikäli joukkoviestinnän osapuolet jakavat saman

---

²⁹ Esimerkiksi Juha Herkmanin mukaan moraalivalinnoissa on kyse asenteista, jolloin asenne tarkoittaa yksilön arvottavaa - myönteistä tai kielteistä - suhtautumistapaa johonkin asiaan, ilmiöön, tapahtumaan tai ihmisryhmään. Erotukseksi mielipiteestä asenteen nähdään olevan kohtuullisen vakiintunut ja rakenteellisesti määrätynyt. (Herkman 2007, 219.) Mielestäni moraalivalinnan liittäminen asenteisiin on hankalaa. Me kuitenkin saatamme toimia toisin, kuin mitä moraalimme sanoo, sillä kaikkiin epämoraalisiksi koettuihin asioihin ei voida yksilötasolla vaikuttaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että olisimme asenteissamme, eli arvottavissa suhtautumistavoissamme, hylänneet moraalisesti oikean, tai ettemme välittäisi sen toteutumisesta.

kulttuurisen taustan, arvot ja normit, mutta yhä useammin viestimet kokoavat yleisökseen eri kulttuurisen taustan omaavia ihmisiä (sukupolvet, kokemustaustat ja uskonnot). Miten silloin viestimet ja niissä toimivat ihmiset kykenevät ottamaan huomioon yleisöjen moninaisuuden ja neuvottelemaan sisällön moniarvoisuutta ja moninaisuutta kunnioittaen? (Nieminen & Nordenstreng 2001, 252.) Nyt ja ehkä vielä enemmän tulevaisuudessa ihmisten moraalisiin pohjaavat arvot ja normit kokevat haasteen kulttuuriympäristön moniarvoistuesssa. Avainsanana on suvaitsevaisuus, jota ilman ei vaadittava laaja-alainen kommunikaatio ole mahdollista.

Siinä missä televisiomoraalin alkulähtökohtana on sivistysvaltiota tukeva toiminta, voidaan televisiomoraalin katsoa myös muovautuneen tästä lähtökohdastaan. Olisi toisaalta kiinnostavaa pohtia, miten määrittelisimme televisiomoraalin, eli sen mitä televisiosta on soveliaista näyttää, mikäli televisio saapuisi koteihimme nyt tässä kulttuurihistoriallisessa ja viestintäpoliittisessa tilanteessa?

2.2.2 Televisiosensuuri

Televisiosensuurin käsite on johdettavissa sensuurin käsitteestä. Päiviö Tommilan mukaan (1980, 1) sensuuri ei ole esiintyessään itseisarvoinen paha tai sortotoimenpide. Sensuuri on olennainen osa sitä ylläpitävän valtakunnan ulko- ja sisäpolitiikkaa. Sensuuria ylläpitävän hallitusvallan näkökulmasta sanan valvonta on aina oikeata ja sallittua sekä legitimoitua turvallisuuspolitiikan nimissä. Vastaavasti toisinajattelijoiden näkökulmasta sensuuri on sortotoimenpide, kiusantekoa ja elämää tukahduttavaa. (Mt. 1.) Tommilan näkemys liittyy osin kirjoitusajankohtansakin puolesta Kekkonen ajan Suomeen, missä suhteiden ylläpitäminen Neuvostoliittoon oli tärkeätä ja valtion ulkopoliittisen linjan mukaista. Sensuurin käsitteellä oli siten myös valtiota suojeleva, ei vain negatiiviseksi koettu merkitys. Kuitenkin sensuuria voidaan pitää ääri rajoituksena, jolloin muut lievemmat toimenpiteet eivät ole saaneet haluttua tulosta aikaiseksi. Sarsilan mukaan (1990, 14) sensuuri voidaan yleisellä tasolla määritellä erilaisten julkaisujen ennakkotarkastukseksi poliittisesti, uskonnollisesti, moraalisesti tai muusta syystä tuomitun aineksen poistamiseksi. Sensuuri voi olla ulkoista tai sisäistä, jolloin ulkopuolelta tulevaa sensuuria on esimerkiksi valtion tai yleisön painostuksen seurauksena syntyvä sensuuri. Sisäistä sensuuria on puolestaan yleisten

normijärjestelmien, poliittisten linjojen tai vallitsevan kulttuurin noudattaminen. Meitä valmistetaan sensoreiksi kasvatuksen ja kokemusten kautta samalla, kun opimme yhteiskunnan vallitsevat arvot ja normit. (Mt. 14.)

Toisin kuin moniulotteisempi televisiomoraali on televisiosensuuri sensuuria, joka kohdistuu televisioon – kanaviin, ohjelmiin tai alan työntekijöihin. Teknologia mahdollisti televisiossa ohjelmiin puuttumisen ennen niiden lähetystä. Jo 1950-luvulla suorien lähetysten rinnalle tulivat nauhoitetut lähetykset. Ohjelmien nauhoittaminen etukäteen mahdollisti lähetysten tarkemman suunnittelun ja toisaalta aukaisi sensuurille mahdollisuuden puuttua ohjelmien sisältöön. (Simola 2001, 179.) Vaikka televisiosensuuri ei poikkea itse sensuurin käsitteen merkityksestä, voidaan sensuroinnilla televisiossa ajatella keskenään laadullisesti hyvin erilaisia toimintoja. Sensuuri on televisiossa moraalittomuuden poistamisen kaapuun puettu toimenpide, jota on saatettu tai saatetaan käyttää elämyksellisen fiktiivisen ohjelman poistoon, mutta voidaan myös käyttää journalistien vaientamiseen valtaapitävien intressien ajamiseksi yhteiskuntarauhan nimissä. Sensuuri voi olla poliittista tai lastensuojelullista, määrättyä tai vapaaehtoista, näkyvää tai salattua. Ennakkosensuuria ei televisiossa ole ollut samankaltaisena viranomaisten harjoittamana toimenpiteenä kuin elokuvissa sen jälkeen, kun televisiossa esitettävien elokuvien ennakkotarkastus siirtyi Valtion elokuvatarkastamolta televisioyhtiöiden itsensä hoidettavaksi vuonna 1966. Lapsia on pyritty suojelemaan sopimattomalta materiaalilta ohjelmien sijoittelupolitiikalla, josta tuorein sopimus on toiminut valtakunnallisten televisioyhtiöiden välillä vuodesta 2004 ja uudistettu vuonna 2007 (ks. liite 1). Iltayhdeksän on mielletty vedenjakajaksi jo 1960-luvun loppupuolelta lähtien - tuolloin lapsille sopimattomia ohjelmia tuli esittää uutisten jälkeen. Parhaasta katseluajasta klo 18–21 käytetään myös Suomessa englanninkielistä nimitystä prime time, ja se on pyhitetty koko perheelle; tällöin oletetaan koko perheen olevan ruudun äärellä. Televisio elää kanssamme noudattaen ensinnä päivärytmiä, ja toiseksi myös ydinperheen vuosirytmii. (Hietala 1996, 34.)

Televisiosensuuri, jolla on poliittiset - ehkä kiistanalaiset - syyt, perustuu yhteiskuntaa ylläpitävän moraalin tehtävän kanssa samankaltaiseen lähtökohtaan silloin, kun sensurointi oikeutetaan yhteiskuntajärjestyksen suojelulla. Kuitenkin tämänkaltaiseen toimintaan on liittynyt väärinkäytöksiä, jolloin moraalin kustannuksella on käyty kädenvääntöä ennen kaikkea sananvapauden kanssa. Poliittinen sensuuri oli 1970-

luvulla varsin yleistä. Tällöin holhoava valta tuli esiin omien hegemonisten intressiensä valvojana. Sensuuri televisiossa on käsittelyssäni siis etupäässä (silloin, kun sensuuri ei ole poliittista sananvapautta rajoittavaa sensuuria) moraaliarvoihin perustuvaa ennakkosensuuria, jossa ennakkoon otetaan kantaa siihen, mikä on ohjelmissa hyväksyttävää esittää. Toisaalta sensuuri saattaa olla esimerkiksi seurausta väkivaltaisen audiovisuaalisen ohjelman esittämisestä, jolloin ensin esitetty ohjelma herättää pahennusta sitä suvaitsemattomissa tahoissa, ja tästä mahdollisesti kasvaessaan yleiseksi moraalipaniikkireaktioksi aiheuttaa kyseisen ohjelman sensurointia – eli esimerkiksi sarjan tapauksessa sen lopettamista. Moraalipaniikki nousee yleiseen tietoisuuteen toisten medioiden, usein etupäässä sanomalehdistön avulla. Johan Fornäsin mukaan mediasta (ja nuorisosta) tulee yhteiskunnallisten ongelmien ja pelkojen syntipukkeja, jolloin marginaaliset ilmiöt herättävät säännönmukaisia paniikkireaktioita. Syntipukkeja etsivä paniikki estää ymmärtämästä ongelmia³⁰ ja näkemästä välttämättä oikeita ratkaisuja niihin. Moraalipaniikeilla on perusta, joka tähtää nuorison sosiaalistamiseen ja yhteiskuntajärjestyksen ylläpitämiseen. (Fornäs 1998, 260.)

Sensuuri on elokuvan yli satavuotisen historian aikana aaltoillut ankan ja liberaalin välillä, eri maissa eri tahtiin, yhteiskunnallisen ilmapiirin ja historiallisten tapahtumien mukana. Suunta on ollut yleensä ankarasta yhä suvaitsevampaan, vaikka yksittäisissä kysymyksissä on ollut myös päinvastaista liikettä. (Paloheimo 2003,15.)

Mediaväkivallan historia on Heiskasen mukaan osa laajempaa moraalisen sensuurin historiaa, joka on kohdistunut jumalanpilkan, seksin ja väkivallan esittämisen muodostamaan kolminaisuuteen, ja jota pidetään uhkana järjestyneelle yhteiskunnalle. Heiskaselle sensuuri on liian jyrkkä sana televisioväkivallan ja viestintän suhteen tarkasteluun, ja hän puhuu sen sijaan valvonnan intressistä. Kun yhdellä alueella valvontaa kiristetään, se heijastuu myös muilla alueilla, ja siten voidaan ajatella valvonnan intressien vaihteluiden selittyvän yhteiskunnan liberaalisuuden ja konservatiivisuuden välisellä dynamiikalla. (Heiskanen 1988, 82–83.)

---

³⁰ Fornäsin vertaus, jossa verrataan Death metal-konserttien yleisöä ja Macbethin esitystä seuraavia aikuisia, kuvaa hyvin ennakkoluuloisuutta. Death metal -yleisön pelätään ryhtyvän konsertin johdosta satanistiseksi murhaajiksi, kun taas toisen esityksen katsojien ei oleteta imitoivan esityksen veristä mallia. (Fornäs 1998, 260.)

Sensuuritoimenpiteet ovat kiinni alati muovautuvassa kulttuurissa, ja siten myös televisiosensuuri muuttuu eri aikoina noudattaen aina hegemonista linjaa. Minna Virtanen (1988, 34) huomioi, että sensuurissa kajotaan vain ohjelmiin, ei instituutioon. Televisiomoraalin lailla televisiosensuuri koskee vain tuotantoa sen sijaan, että kyseenalaistettaisiin hegemoniaa, johtajia ja päättäjiä (vrt. Yleisradion johdon vaihto kylläkin huonon katsojatuloksen vuoksi 1994). Yleisradiotoiminnan poliittisen ja ideologisen kahlehdinnan voidaan ajatella säätelevän piilodiskurssin toimintaa, joka on tehty jo ennen televisiotoiminnan tuloa. Piilodiskurssi muodostuu hyvin heterogeenisesti hajautuneesta ja hierarkkisesti järjestäytyneestä sensuurista, ja sen tarkastelu osoittaa suuren osan television valvonnasta tapahtuvan anonyymilla, lausumattomalla ja hierarkkisesti järjestäytyneellä sensuuritasolla, joka säätelee ohjelmien teon ja arvioinnin lausumattomia käytäntöjä. Valtasuhteet ovat anonyymejä ja televisio vallanalainen. (Mt. 78–83.)

Pierre Bourdieun mukaan televisioon pääsyn vastapainona on jopa itsenäisyyden menetys. Sensuuria tapahtuu jo siinä, että aiheet ja toteutuksen ehdot annetaan ylhäältä päin. Ihmiset mukautuvat, ja kurinpalautuksia ei juuri tarvita. (Bourdieu 1999, 25.) Televisiosensuuri on piilotettua ennako- ja itsesensuuria. Jälkirangaistukset ovat satunnaisia, ja sääntöjen (kirjattujen tai näkymättömien) rikkominen näyttäytyy vahingollisena poikkeuksena. Se, kuinka televisiomoraalinen keskustelu vaatii sensuuritoimia televisio-ohjelmissa eri aikoina osoittaa omalta osaltaan, miten televisiomoraali ja sen vaatima televisiosensuuri elävät eri aikoina eri voimakkuuksin ja muovautuvat yhteiskunnallisen muutoksen paineessa. Sensuuri noudattaa hegemonista linjaa, jossa vaikuttavat intressit helposti peitetään. Yllättäviä konflikteja ovat aiheuttaneet tekniset muutokset, kuten 1980-luvulla kaapelitelevision ja videon saapuminen koteihin. Uusi viestintäteknikka murensi kontrolloimattomuudellaan television valvonta- ja kasvatustehtäviä, jotka ovat sensuroivan diskurssin perustana, ja myös ohjelmasijoittelu menetti merkitystään. (ks. esim. Virtanen 1988, 24–27.) Videon osalta ylireagointi johti jyrkkään videolakiin. Laki lakkautettiin epäonnistuneena vuonna 2001.

Suomessa sensuuri on kohdistunut erityisesti amerikkalaisiin sarjafilmeihin, joiden viihdeväkivalta on vieraan kulttuurin ja kielen jäsentämä, ja jotka rikkovat suomalaisen

kulttuurin kirjoittamattomia sääntöjä (Virtanen 1988, 56–58). Väkivallan ihannoinnista tuli vankka perusta väkivaltakuvausta sensuroiville toimille: Väkiältä televisiossa oli eettinen ongelma, eikä todellisuuden vertailua kyseenalaistettu. (Mt. 16–17.)

Yleisradion ohjelmapoliittisena periaatteena on karttaa ihannoidun väkivallan esittämistä. Koska televisiota arvosteltiin huonojen käyttäytymismallien esittämisestä, halusi Yleisradion hallintoneuvosto selvittää tutkimuksella 1990-luvun alussa kritiikin todellisuus pohjaa. Anu Mustosen tekemän tutkimuksen mukaan aggressio televisiossa oli käsitteenä abstrakti, ja hän peräsikin luokitusjärjestelmien tiivistämistä (Mustonen 1991, 132 & 148). Aggressiivisuus oli erittelemätöntä; samaan nippuun laskettiin niin ampuminen kuin aseella uhkaaminenkin (mt. 66–67). Mustosen mukaan lapsia halutaan suojella epärealistisilta väkivaltakuvauksilta, joista heille välittyy väärä kuva väkivallan todellisista seurauksista. Koska aggressio on yleinen inhimillisen käyttäytymisen piirre, joka värittää myös tv-ilmaisua, on mahdoton suojella lapsia loputtomiin sen näkemiseltä. Mustonen painotti tutkimuksessaan mediakasvatuksellista jatkokehittelyä. (Mt. 3-4 & 156.) Liikenne- ja viestintäministeriö teetti lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aulan aloitteesta noin viisitoista vuotta myöhemmin tutkimuksen lastenohjelmatarjonnasta perustuen luokiteltuun määrälliseen ja laadulliseen tarkasteluun. Selvityksen mukaan yli puolet lastenohjelmista ei pitänyt sisällään lainkaan väkivaltaa tai sen uhkaa. Kuitenkin kaupallisten kanavien lastenohjelmat olivat huomattavasti väkivaltaisempia kuin Yleisradion. (Suoninen 2007a, 8 & 81.) Tutkimus kertoo julkisen palvelun lastenohjelmien olevan väkivallan suhteen lapsia suojelevampia kuin kaupallisten kanavien.

Sensuuria sanana kavahdetaan helposti. Siinä mielessä kuin sensuuria voidaan ajatella toimintaa ohjaavana määrittäjänä, voidaan termin nykyversiona paremmin ajatella käytettäväksi termiä sääntely – mutta ainoastaan siltä osin, kuin se toimii television ohjelmistosisältöä säätelevänä tekijänä. Sääntely ei tietenkään ole sensuurikäsitettä vastaava. Sääntelyllä viitataan sensuurin kaltaista totaalista ulkopuolisen tekijän harjoittamaa rajoittamista perustellumpaan lievempään rajoitukseen, joka usein pohjaa hyväksytyihin julkaistuihin sopimuksiin ja toimii käytännön televisio-ohjelmaportaalla alan itsensä harjoittamana itsesääntelyä. Sääntelyllä saatetaan turvata alan toimintaa ja puolustaa sekä edistää kaupallisen toiminnan etuja esimerkiksi purkamalla tätä estäviä rajoituksia. Nykyisin televisioyhtiöillä on suuri ohjelmapoliittinen valta, eli televisiokenttä toimii laajasti itsesääntelyä. Itsesääntelyllä tarkoitetaan median oikeutta

tai käytäntöä valvoa ohjelmistoaan mahdollisimman laajasti itse. Itsesääntelyä puoltavat näkökulmat perustavat siihen, että se on parempi vaihtoehto sille, että poliitikot vaikuttaisivat mediaan. Kriittisesti mediayhtiöiden valta voidaan taas nähdä myös epäluotettavana ratkaisuna, sillä kaupallinen media saattaa valvoa omia etujaan, eikä avoin tiedonvälitys välttämättä toimi, jos uutisessa käsitellään esimerkiksi samaisen median omistajatahon asioita.

Nykyhetken televisiokentässä sääntely/itsesääntely siis rajoitussanaan osin kuvaa selkeämmin vallitsevaa tilannetta kuin sensuuri/itsesensuuri. On kuitenkin muistettava, että sensuuri-termin käyttäminen on edelleen paras termi puhuttaessa osin tai kokonaan poistetusta ohjelmasta, mikäli tätä poistoa ei tehdä esimerkiksi sisällön lainvastaisuuden johdosta tai lastensuojelullisessa merkityksessä, jolloin kyseessä on sääntelypohjaisen sopimuksen noudattaminen. Televisiosensuurin rajaus ja käsittely eivät ole helppoja tehtäviä, ja käsittelen televisiosensuuria tutkimuksessani televisiomoraalille alisteisessa merkityksessä; tulkitsen televisiosensuuria seurauksena, joka tapahtuu kun televisiomoraalin rajat ylitetään. Tutkimuksellisesti ensisijaisena mielenkiinnon kohteena minulla on lastensuojelullisten näkökulmien aiheuttama sensuuri tai sen vaade - vaikka kuitenkin yhteiskunnallisen tarkastelun kautta poliittinen sensuuri on yhtä tärkeä ja yleinen suomalaista televisiokenttää koskeva sensuurin laji ja keskeinen televisiokentällä toiminut/toimiva vaikutin.

3 Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys kytkeytyy humanistis-yhteiskuntatieteellisessä kentässä (media-)kulttuurintutkimukseen ja yhteiskuntateorioihin, jotka versoivat Frankfurtin koulukunnassa 1920-luvulla ja Birminghamin koulukunnassa 1960-luvulta alkaen. Frankfurtin koulukunnan taidekäsitteet eivät olleet yhtenäisiä, ja tutkimukseni näkökulma taiteen merkityksestä ja suhteesta moraaliiin viittaa koulukunnan edustajista ainoastaan Theodor W. Adornon käsitteisiin. Vallan merkitystä käsittelen ensin ranskalaisen filosofin Michel Foucault`n valtateoretisoinnin avulla, minkä yhteyteen ja jälkeen itsenäiseen käsittelyyn liitän Antonio Gramscin hegemonian käsitteen. Birminghamin koulukunnan Stuart Hall on kritisoinut Foucault`n valtakäsitettä ja painottanut hegemonian käsitteen toimivuutta valtasuhteiden tarkastelussa.

Tutkimukseni teoreettiselta taustalta Hallin edustaman kulttuurintutkimuksen lähestymisote on tärkeä ja se on vaikuttanut suomalaisen mediatutkimukseen laajasti. Kulttuurintutkimus on mahdollista ymmärtää jatkuvasti käsitteellisiä ja strategisia kamppailuja käyvästä kriittisenä hankkeena. Hallin mukaan absoluuttisia jatkumoa ei ole, vaan olennaisia ovat murtumakohdat, joissa vanhat ajatusurat revitään hajalle ja järjestetään uudelleen eri alkuehtojen ja teemojen avulla. Kulttuurintutkimus syntyi tällaisesta murtumasta 1950-luvulla. Kulttuuri ei ole kuitenkaan loogisesti tai käsitteellisesti yksiselitteinen, vaan toisiaan lähentyvien tutkimusintressien kenttä. (Hall 1992, 63, 65–66.)

3.1 Frankfurtin koulukunnan kriittinen teoria

Katson, että televisiomoraali on kytkeytynyt yleiseen yhteiskunnalliseen ilmapiiriin, jota televisio sekä toistaa että uusintaa. Yhteiskunta ohjautuu poliittisten kenttien välisestä hegemonisesta valtataistelusta. Taiteen tehtävän voidaan katsoa olevan niin valtataistelun esille tuominen kuin vallitsevan hegemonian kyseenalaistaminenkin: Yhteiskunnan ohjenuorina toimivat normit tulevat kriittisten huomioiden ja muutosvaatimusten kohteeksi. Kun joukkoviestintää käsitellään yhteiskunnallisen vallankäytön välineenä kriittisen teorian pohjalta, juontuvat tutkimusasetelmat marxilaisista yhteiskuntateorioista. Taloudelliset suhteet ovat ensisijaisia selitettäessä yhteiskunnan toimintaa. Käsitteet kuitenkin eroavat siinä, miten valta määritellään, ja miten vallan eri muotojen väliset suhteet mielletään. (Kunelius 1998, 186.) Taloudellisten suhteiden haltijat hallitsevat myös yhteiskuntaa ja tiedotusvälineitä, jotka välittävät meille sopivia ajatussisältöjä (mt. 190). Poliittisen taloustieteen näkökulmasta joukkoviestintä palvelee vallitsevaa valtarakennetta ylläpitämällä väärää tietoisuutta (mt. 195).

Tutkimukseni liittyy lähtökohdiltaan vahvasti kriittisen teorian perinteeseen, joka kehittyi Frankfurtin koulukunnassa. Normatiivisen sääntelyn tarkastelussa kohoavat esiin markkinoiden vaatimukset saada liiketaloudelliset päämääränsä yleisesti hyväksytyiksi päämääriksi. Koulukunnassa huomioitiin taloudellisten suhteiden vastuu vallitsevasta elämästä; yhteiskunnassa, jonka kokonaisuus on taloudellisten suhteiden määräämä, sisältyy kaikki ei-taloudellinenkin talouteen. Herbert Marcusen mukaan

kriittisen teorian ihanneyhteiskunnassa talous alistettaisiin yksilöiden tarpeille, vapaudelle ja onnelle. (Marcuse 1991, 59 & 67.) Lähtökohtana oli teoreettinen ajattelu ja tavoitteena yhteiskuntaa selittävän ja tulevaa perustelevan kriittisen teorian kehittäminen. Ajatukset löysivät perustansa Marxin kapitalismiteorian vaihtoon perustuvasta taloutta koskevasta luonnehdinnasta, jossa kapitalistiseen talousmuotoon kytkeytyvät yhteiskuntaa säätelevät olemukselliset suhteet. Kuitenkaan Marxin kilpailukapitalismia koskeva teoria ei ollut nyky-yhteiskunnassa kattava, ja voittomotiivin sijaan voitiin tulkita myös valtamotiivin hallitsevan taloutta. Kriittinen teoria tähtäsi yhteiskunnalliseen muutokseen ollen samalla teoriaa ja nyky-yhteiskuntakritiikkiä, ja rakentui useisiin erityyppisiin teoreettis-kriittisiin interventioihin. (Pietilä 1997, 217–219.) Horkheimerin mukaan kriittisen teorian funktio on teoretikon toiminta dynaamisena kokonaisuutena hallitun luokan kanssa, jolloin teoretikon esitys muodostaa kannustavan ja muuttavan tekijän. Syntyvä kitka on vuorovaikutusta, jossa tietoisuus yhdessä vapauttavien voimien kanssa mahdollistaa etenemisen. (Horkheimer 1991, 31.)

Kulttuuriteollisuuden moniulotteinen käsite otettiin käyttöön Adornon ja Horkheimerin teoksessa *Dialektik der Aufklärung* (Valistuksen dialektiikka, 1947). Suuryhtiöiden ohjaama tuotanto ja joukkoviestintää ei voinut lähestyä neutraalina sosiaalisena kommunikaationa tai viestintäteknikoina, vaan kyse oli ihmisten kontrolloimisesta, vallasta. (Ampuja 2004, 20–21.) Kulttuuriteollisuuden ideologisuus piili siinä, että se poisti ihmisten tietoisuudesta vaihtoehdon kapitalismille. Adorno piti tätä esineellistynyttä olemassaoloa uhkana demokratialle. Jos mediajärjestelmä toimisi oikein ja valistuneesti, se kyseenalaistaisi jatkuvasti yhteiskunnan oikeutuksen. (Mt. 25.) Adornon mukaan kulttuuriteollisuudessa massojen kulutukseen räätälöidyt tuotteet määrittelevät suuressa määrin tämän kulutuksen luonteen. Kehittyneen tekniikan sekä myös talouden ja hallinnon keskityksellä mahdollistuu, että eri tuotehaarat ovat samanlaisia rakenteessaan tai sopivat toisiinsa muodostaen aukottoman järjestelmän. Kulttuuriteollisuus yhdistää kuluttajansa yläpuolelta; kuluttaja ei ole kuningas. Ilmausta teollisuus ei pidä kuitenkaan ottaa liian kirjaimellisesti, sillä se viittaa asian standardisointiin ja jakelutekniikoiden rätionalisointiin, mutta ei suoraan tuotantoprosessiin. (Adorno 2001a, 98–100.) Taloudellisen voiton tuottaminen markkinalakien alaisuudessa edellyttää tuotannon jatkuvaa rätionalisointia ja kustannusten minimointia. Tuotteiden standardisointi eli samanlaistuminen toimii

perustana, jolle rakentuu tuotteita erilaistavia, näennäisesti yksilöllistäviä strategioita. (Pietilä 1997, 220–221 ja ks. myös Ampuja 2004, 22.) Horkheimerin mukaan kriittinen yksilö ei hyväksy yhteiskunnan toiminnalleen asettamia rajoituksia luonnollisina. Yhteiskunnallista elämää hallitsevien kategorioiden kriittinen tunnistaminen sisältää myös niiden tuomitsemisen. (Horkheimer 1991, 23–24.) Yhteiskuntaongelmat perustuvat sopimattomiin tuotantosuhteisiin, jolloin tuotanto ei palvele kokonaisuuden elämää, eikä vastaa yksittäisten ihmisten vaatimuksia (mt. 29).

Neonkyltit kaupungeissa loistavat yön luonnollista valoa. Riippuu ihmisistä itsestään, voidaanko valot voittaa ja herätä todellisuudesta, joka on olemassa vain niin kauan kuin ihmiset uskovat siihen. (Adorno 2001, 96.) Adornon mukaan (2001a, 104) kulttuuriteollisuuden ideologian voima on siinä, että mukavuudenhalu on korvannut tietoisuuden. Kulttuuriteollisuuden kokonaisvaikutus on anti-valistus, jossa massapetoksella tekninen luonnon hallinta on valjastettu tietoisuutta kahlehtiviin tarkoituksiin estäen demokraattisen yhteiskunnan perusedellytykset, kuten riippumattomuuden kehityksen ja itsenäiset yksilöt (mt. 106). Frankfurtin koulukunnan kulttuurikritiikissä massakulttuuri on siis eskapistista nautintoa hakevia kuluttajia valjastava kulttuuriteollisuuden tuotannon haara (Alasuutari 1991, 234). Kulttuuriteollisuutta tarkasteltiin viihdetuotantona, joka herättää tarpeita luvaten tyydytystä, jota ei koskaan tule. Lupauksen ja täyttämättä jättämisen dialektiikka houkuttelee ihmiset jatkuvaan kuluttamiseen. (Pietilä 1997, 226.) Levittäessään tavarakeskeistä ajattelutapaa kulttuuriteollisuus laajentaa rahan vaihtoarvoon perustuvan logiikan kulttuurin piiriin, jolloin se valjastetaan kulutushyödykkeisiin verrattavaksi kaupankäynniksi, jossa pääosassa on rahalla saatu nautinto ja viihdyke. Turruttamalla täten yhteiskunnallisen tietoisuuden syntyä samoin kuin kiinnostusta poliittiseen aktiivisuuteen, kulttuuriteollisuus pitää yllä yhteiskunnallisia valtasuhteita, jotka palvelevat eliitin etuja. (Herkman 2007, 21.) Televisio on Suomessa nähty esimerkkinä populaarikulttuurista ja massojen mausta. Kotimaisen kulttuurikentän suhde viihteellisiin sarjoihin on noudattanut pitkälle massakulttuurin kritiikkiä ja vaatimusta realistisista, todellisuutta vastaavista sisällöistä. (Ruoho 2007, 127.)

Kriittistä teoriaa on usein kritisoitu siitä, että se edustaa nyky-yhteiskuntaan pätemätöntä massayhteiskuntateoriaa (ks. esim. Pietilä 1997, 235). Yleisön käsittely massana on vaarantanut sen aliarvioinnille ja homogenisoinnille. Adornon on väitetty nähneen

kulttuuriteollisuuden tuotannon ja ideologian liian yksiulotteisena. Esimerkiksi Douglas Kellnerin mukaan kulttuuriteollisuuden sisällöt ja muodot ovat muuttuneet niin paljon, ettei kriittinen teoria voinut sitä kuvitella, eikä tapoja, joilla ihmiset vastustavat ideologista hallintaa, kyetty hahmottamaan. Ihmiset eivät ole passivoituja subjekteja, vaan aktiivisia toimijoita, ja vastaanottavat mediatekstejä eri tavoin. John Fiske kritisoi Adornon kulttuuriteollisuuden homogeenisyyttä, sillä tuotannon logiikka on lähtökohtaisesti heterogeeninen. (Ampuja 2004, 26–27.) Katson, että kulttuuriteollisuudella voidaan viitata standardoituun tuotteistukseen. Mikäli mahdollisimman suurille kuluttajamäärille suunnatun tuotteen mainonta onnistuu, tuote saavuttaa kattavan aktiivisten toimijoiden kiinnostuksen. Tämä palvelee kulutuksen lisäämistä ja voiton tavoittelua. Tuotteistus tapahtuu prosessissa portaittain aina suhteessa menestykseen. Kulttuuriteollisuuden tuotteistukselle on olennaista menetelmien standardointi ja tuotteiden ulottaminen kaikkiin kohderyhmälle suunnattuihin tuotteisiin kaupan hyllyillä – kuluttajan valinta jää esimerkiksi lasten retkipullon osalta (omien kokemuksieni mukaan suurella kotimaisessa automarketissa) siihen, mitä tuotetta mehupullon kyljessä mainostetaan. Massakulttuuri on siten toimiva käsite kulttuurituotteille, jotka pyritään standardisoimaan sekä perinteisissä että uusissa jakelutekniikoissa. Ennen kaikkea yhdyn näkemykseen siitä, ettei kriittisen teorian kritiikki ota huomioon, ettei se ollut massojen arvostelukyvyyn kritiikkiä vaan kulttuurin ja vallan - jonka pyrkimys on kontrolloida ihmisten tietoisuutta - kytkösten kriittistä tarkastelua (Ampuja 2004, 31 & ks. myös Herkman 2007, 21). Länsimaiset mediajärjestelmät ovat rakentuneet pääosin kapitalistisesti markkinoiden ehdoilla, eivätkä Adornon käsittelemät teemat kulttuurin, mainonnan ja ideologian kytköksistä ole vanhentuneet (Ampuja 2004, 34). Pehdyttäessä Adornon kirjoituksiin kulttuuriteollisuudesta on hyvä muistaa, ettei hän yritäkään luoda objektiivista, sosiologista analyysia ilmiöstä. Enemmänkin kysymys kulttuuriteollisuudesta käsittelee sen suhdetta sosiaalisen muutoksen mahdollisuuksiin. Kulttuuriteollisuus pitää ymmärtää sen mahdollisuudesta tukea tai sulkea vapaus. (Bernstein 2001, 2.) Tutkimuksessani kriittisen teorian vaikutus näkyy oletuksessa, että saavuttaakseen kiistattoman valta-aseman viestintäkentällä markkinavoimat pyrkivät saamaan ehtonsa päteviksi koko televisiosektorilla - jolloin myös julkisen palvelun Yleisradion merkitys nähdään alisteisena niiden toiminnalle. Kiinnostavaa on, kuinka murros Suomessa syntyi 1980- ja 1990-luvuilla osana yleistä yhteiskuntakehitystä, ja miten tämän murroksen myötä käsityksemme televisio-ohjelmistoon on muuttunut.

Taiteen ja moraalien välistä suhdetta käsitellessäni huomioin Frankfurtin koulukunnasta vain Theodor W. Adornon taiteen teoriaa³¹ (*Ästhetische Theorie*, keskeneräiseksi jääneenä julkaistu postuumisti 1970), jonka yhteys Adornon ja Horkheimerin kulttuurikritiikkiin avaa tutkimukseni näkökulmaa taiteeseen kritiikin välineenä. Adorno painotti, että kulttuuriteollisuus tarkoituksenmukaisesti yhdistää sen kuluttajia pakottaen myös korkean ja matalan taiteen rauhaan. Korkealta taiteelta hylätään sen vakavuus ohjelmoimalla sen vaikutus. Matala taide kahlehditaan ja siltä otetaan pois sille luonnollinen sosiaalisen kontrollin kuriton vastarinta. (Bernstein 2001, 20.) Kulttuuriteollisuus merkitsi sovinnaisuutta, sillä vaikka konflikteja käsitellään, toimitaan ilman konfliktia. Todellisen elämän representaatio on tekniikka, jolla estetään kehittyminen ja saavutetaan pysähtyneisyys. (Adorno 2001, 71.) Frankfurtilaisilla taide tarjosi mahdollisen vapautuksen ideologisen kulttuuriteollisuuden yksiuotteisesta yhteiskunnasta. Adornolla³² avantgardistinen moderni taide, joka kieltäytyy kopioimasta olemassa olevaa ja säilyttää kuilun taiteen ja todellisuuden välillä, voi ylittää todellisuuden. Autonominen taide kieltää empiirisen todellisuuden, josta se on lähtöisin, torjuu markkinoiden vaatimukset ja toimii niitä vastaan. (Pietilä 1997, 228.) Jussi Kotkavirran mukaan Adornolla yksi keskeinen momentti oli taiteen autonomia, jonka se on saavuttanut erottautumalla muusta kulttuurista sekä luomalla omat lainalaisuutensa. Omalakisuuuden ansiosta taide voi vastustaa pyrkimyksiä valjastaa sitä ulkoisiin tarkoituksiin. Taide sanoutuu irti palveluksesta. Säilyttääkseen totuudellisuutensa taiteen on sekä puolustettava autonomiaansa, että kyseenalaistettava se asettumalla kriittiseen suhteeseen todellisuuden kanssa. Sen on kyseenalaistettava sekä oma autonomiansa, että tämän kyseenalaistaminen. Adorno kiteyttikin, että taide on yhteiskunnan yhteiskunnallinen vastakohta. (Kotkavirta 2007, 37.)

---

³¹ Frankfurtin koulukunnan keskeisistä vaikuttajista tutkimuksestani rajautuu pois tällöin esimerkiksi Walter Benjamin, joka ei pitänyt kulttuuriteollisuutta ja kulttuuristen uusintamistapojen mekanisoitumista ensisijaisesti massoja vieraannuttavana, vaan näki näiden merkityksen maailman hahmotus- ja jäsenystapojen syvänä rakennemuutoksena (Herkman 2005, 262). *Taideteos teknisen uusinnettavuuden aikakaudella* -esseessään Benjamin esitteli näkemyksen elokuvasta massojen taiteena, jolla ei ollut samankaltaista auraa kuin muiden taiteenalojen teoksissa, koska sitä uusinnetaan. Kortti näkee television massauusintajana tärkeänä siinä, kuinka ihmiset hahmottavat maailman ja itsensä. (Kortti 2007, 355.)

³² Pietilän mukaan Adornon taidekäsitelmä oli frankfurtilaisten joukossa ääripäätä, ja Horkheimer ja Marcuse hahmottivat taiteen kriittisen luonteen hivenen toisin painottaen nyky-yhteiskunnan kritiikin sijaan taiteen utooppisia aineksia (Pietilä 1997, 230). Näin teki myös Bloch.

Ilona Reinersin mukaan Adorno yhdisti moraalisen ulottuvuuden taideteoksiin. Taiteella oli kyky pitää yllä oikean elämän hahmoa viitaten käännteiskuvana oikeaan elämään. Taide ei voi konkretisoida utopiaa, mutta vihjaa toisenlaisen todellisuuden mahdollisuuteen esittämällä asiat kuten ne ovat. (Reiners 1998, 184.) Taide kohtaa käsitellessään epämiellyttäviä asioita kuitenkin ymmärtämättömyyttä ja vastustusta. Adornon mukaan esimerkiksi Jean-Paul Sartren näytelmä *Kuolleet ilman hautajaisia* oli herättänyt kriitikossa ahdistusta, ja tämä oli kääntänyt käsiteltävän asian kauheudesta syytöksen Sartreen, joka nosti esiin tuon kauheuden. Se, että ahdistusta ei haluta käsitellä, eikä sen sallita tulla lähelle, kätkee Adornon mukaan Auschwitzin toistumisen vaaran. (Adorno 1995, 234.) Adornon mukaan taiteesta tulee autonomisessa oppositioasemassa yhteiskunnallista. Hylkäämällä vallitsevat sosiaaliset normit ja saavuttamatta yhteiskunnallista hyväksyntää taide kiteytyy omaksi itsekseen, jolloin se kritisoi yhteiskuntaa pelkällä olemassaolollaan. Ilman yhteiskunnallista vastarintaa taiteesta tulee pelkkä tavara. (Adorno 1989, 84–85.)

3.2 Foucault`n vallan käsite

Kulttuurisista ilmiöistä puhuttaessa viitataan Alasuutarin mukaan teoreettiseen viitekehykseen, joka ottaa merkityksen käsitteen ja yhteiskuntaelämän merkitysvälitteisyyden vakavasti. Kulttuurintutkimuksessa tarkastelun kohteena on kulttuuristen käytäntöjen nivoutuminen valtasuhteisiin. (Alasuutari 1999, 56.) Kulttuurintutkimuksessa korostetaan, että merkitysrakenteet eivät käytä ihmistä. Maailmaa jäsentäessään ja siinä toimiessaan ihmiset soveltavat merkitysjärjestelmiä. Yhteiskunnassa käytetyt mallit tuottavat ja uusintavat sosiaalista todellisuutta ja ovat sosiaalisen todellisuuden osa. (Mt. 72.) Norman Fairclough`n mukaan diskurssin tarkastelu todellisuuden sosiaalisena konstruktiona ja tiedon muotona Foucault`n jälkistrukturalistisessa yhteiskuntateoriassa voidaan yhdistää kielitieteiden käsitykseen diskurssista, jos se on ihmisten sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta, eli ihmisten kanssakäymistä todellisissa sosiaalisissa tilanteissa (Fairclough 2002, 31). Sanna Valtosen mukaan Michel Foucault`n tutkimuksessa kyseenalaistaminen ja jyrkkä kontekstualisointi oli keskeistä. Foucault oli kiinnostunut siitä, miten alistavat valtasuhteet syntyivät eri tavoin sosiaalisissa käytännöissä tarkoituksenaan paljastaa tiedon luonnollisina pidettyjen rajojen kontingentti, satunnainen luonne. (Valtonen 2004,

208.) Foucault irrottautui länsimaiselle tieteelle tyypillisistä jatkuvuuden ja edistyksen ideoista episteemin käsitteellään, jolla hän tarkoitti diskursiivisia käytäntöjä, joiden varassa käsitykset maailmasta rakennetaan ja joiden varaan myös tieteet on rakennettu. Episteemit eivät ole selkeärajoja tai loogisia tiedon muotoja, vaan niiden periaatteiden summa, joiden varassa ihmiset liittävät asioita toisiinsa esimerkiksi luokitellen, arvottaen ja merkityksellistään. (Mt. 210–211.)

Tarkkailla ja rangaista -teoksessaan (1975) Foucault käsitteli rangaistusjärjestelmän muutosta Ranskassa, jossa kuningaskunta-aikainen rangaistuksen kohde siirtyi ruumiista sieluun (Foucault 2000, 26). Hänen mukaansa 1700-luvulla muotoutui uusi rankaisuvallan strategia. Rangaistuskäytännöt kehitettiin koko yhteiskunnan kattavaksi säännönmukaiseksi toiminnaksi, jolla pyrittiin tunkemaan rankaisuvalta syvemmälle yhteiskuntaruumiiseen ja tekemään se huomaamattomaksi. Näin ollen yhteiskunta tulee hallitsemaan yksilöitä niin, että hallintaa ei enää huomata. (Mt. 113.)

Rangaistustoimenpiteitä ei arvostella, koska ne ovat niin syvälle juurtuneina meihin, että me pidämme järjestelmää ainoana oikeana vaihtoehtona. Yhteiskuntamme pohjautuu valvontaan, jossa merkkien järjestelmä määrittää vallan kiintopisteet. Yksilö valmistetaan tarkan taktiikan tuotteena. (Mt. 296–297.) Mekanismin sarja tähtää siihen, että valtasuhteet tulisivat lopullisiksi. Kurinpitotoimien painotetaan olevan moraalinen vaatimaton mutta konkreettinen muoto, vaikka ne kuitenkin ovat fyysis-poliittisten keinojen yhdistelmä. (Mt. 306.) Valtosen mukaan kurinpidon verkoston oleellisin tehtävä on tuottaa subjekti, joka kontrolloi, hallinnoi ja normalisoi itsensä (Valtonen 2004, 221). Foucault korosti vallan ennemminkin tuottavan todellisuutta kuin hallitsevan sitä. Toimintakentät, tiedon ja tahdon muodostava valta jäsentää lopulta ruumiin, jossa vallankäytön strategiat ja taktiikat konkretisoituvat. Totuutta tuotetaan tarpeiden mukaan; totuus on valtaa käytännöllisessä mielessä. Foucault'n valta ei ole kenenkään, vaan se on muuttuvien voimasuhteiden päättämätöntä kamppailua. (Mt. 218–219.)

Alasuutarin mukaan Foucault'n valta on ymmärretty negatiivisena rajoja asettavana antienergiana, jonka malli tulee juridisesta vallankäytöstä. Valta on siedettävää vain, koska se peittää osan itsestään, eikä sitä hyväksyttäisi, ellei sitä nähtäisi vain halulle asetettuna rajana - joka jättää kuitenkin pienen vapauden koskemattomaksi. Valta käsitettynä vapauden rajana on siis sen hyväksyttävyyden muoto. Valta tulisi sen sijaan ymmärtää nimenä monimutkaiselle strategiselle tilanteelle jossain tietyssä

yhteiskunnassa, joka ei ainoastaan kahlitse, vaan myös tuottaa subjekteja haluineen ja pyrkimyksineen. (Alasuutari 1999, 66–67.) Julkista diskurssia tarkastelemalla nähdään millainen käsitys asiasta on vallitseva. Julkisuuskuvaa voidaan erikseen tutkia perehtymällä asiaa käsitteleviin lehtikirjoituksiin. (Mt. 221.)

Brittiläinen kulttuurintutkimuksen teoreetikko Stuart Hall kritisoi Foucault´a siitä, että tälle valtakäsite oli yleinen, eikä hän nähnyt yhteiskunnan luokkaeroja³³. Kaikki olivat samanlaisia; toisilla vain oli valtaa, toisilla ei. Olennaista on kuitenkin se, että joillakin ryhmillä on valtaa säilyttää heidän saavuttamansa edut. Antonio Gramscin 1930-luvulla kehittämässä hegemonian käsitteessä valta mahdollistuu ihmisten vapaaehtoisen suostumuksen ja hyväksynnän kautta ja hegemonia rakentuu monimutkaisten kamppailuprosessien tuloksena. (Hall 1992, 347–349.) Aito hegemonia on aina prosessi, jota on jatkuvasti uusinnettava ja muokattava (Williams 1988, 130). Kulttuurintutkimuksellisista lähtökohdista tarkastelen televisiomoraalisessa puheessa hegemonian vaikutusta. Kuinka televisiomoraalinen puhe on rakennettu ja mitä tavallinen kansalainen toistaa ympäröivästä kulttuuri-ilmapiiristä, jota esimerkiksi valtion virkakoneistot, lehtien kriitikot ja yliopiston tutkijat välittävät? Laadullinen tutkimus ja kulttuurintutkimus perustuvat ymmärtävään selittämiseen, jossa keskeistä on ilmiön paikallinen selittäminen; tehdään ymmärrettäväksi juuri tietty historiallisesti ja kulttuurisesti ehdolliseksi ymmärretty asia. (Alasuutari 1999, 55.)

Yleensäkin sosiologiseen selittämiseen on sisään rakennettuna eräänlainen yleistävä operaatio. Selittäminen perustuu siihen, että ilmiö tehdään ymmärrettäväksi eksplikoimalla ne yhteiskunnalliset tai kulttuuriset reunaehdot, joiden alaisina ihmiset toimivat käytännön tilanteissa ja jotka tekevät nuo tilanteet ja toimintamallit ymmärrettäviksi. (Alasuutari 1999, 240.)

Minna Virtanen (1988, 6) tutki diskurssianalyysillä Suomen television itsesensuuria. Eritasoiset valtaprosessit määrittävät sitä, mikä näyttäytyy rationaalisena tietona. Virtanen pyrki kuvaamaan periaatteita, jotka järjestävät diskursseja. Suomen väkivaltakeskustelu on kehittynyt tietynlaisessa ilmastossa, johon keskustelijat ovat

---

³³ Frankfurtin koulukunnan myöhempi vaikuttaja Jürgen Habermas on myös huomauttanut Foucault`n valtakäsityksen irrallisuudesta; valtaa ei kytkeä yhteiskunnan rakenteisiin. Valta-analyysit eivät kytkeydy yhteiskunnassa tapahtuviin sosiaalisiin, taloudellisiin tai rakenteellisiin muutoksiin. (Valtonen 2004, 223.)

sidottuja. Jo kysymyksenasettelut on säädelty. Virtanen perusti ajatuksensa Foucault'iin; yhteiskunnassa diskurssin tuotanto on valvottua, valikoitua ja organisoitua. Jokaisella yhteiskunnalla on omat totuutensa säätelyn tapahtuessa kielen ja tiedon alueella: Emme sano mitä tahansa milloin tahansa. Televisio voidaan nähdä yhteiskunnallisena ja kulttuurisena kielenkäyttöfoorumina, jonne on pesiytynyt tietoa ja valtaa, joka säätelee television diskursseja, (kuten ohjelmepoliittiset diskurssit, joissa nimenomaisesti on muodostettu keskusteluja tv-väkivallasta). Virtanen katsoi television väkivaltasensuuri-diskurssissa olevan kaksi päinvastaisesti toimivaa strategiaa, eli lausuttu (julkidiskurssi) ja lausumaton (piilodiskurssi). Ensimmäisen nojautuessa keskiluokkaiseen perheideologiseen ja demokraattiseen retoriikkaan, toinen painottuu kurin ja kontrollin mikrovallan käyttöön, joka on tuottavaa, anonymia ja toimii tietoisien kontrollin ulottumattomissa luoden alueita, jotka tunnustetaan vähitellen rationaalisuuden nimissä. (Mt. 6-9.)

Foucault'n elämää kontrolloivasta biovallasta voidaan johtaa myös ajatus televisiomoraalista, joka on verhottu moraaliseen kaapuunsa peittääkseen sen, että se on valtaa ylläpitävä mekanismi. Toisaalta televisiomoraalin merkityksen tai vaikutuksen kieltäminen esimerkiksi sananvapautta painottaen peittää vapauden nimissä mahdolliset muut tarkoitukset, jotka voivat tukea esimerkiksi markkinatalouden ehtoja. Tutkimukseni teoreettinen viitekehys pohjaa Foucault'n lisäksi myös hänen valtakäsitetään kritisoineen Stuart Hallin ajatuksiin.

3.3 Stuart Hall ja Antonio Gramscin hegemonian käsite

Brittiläinen tiedotusvälineiden diskurssin tutkimus nojautuu Birminghamin yliopiston nykykulttuurin tutkimuskeskuksen kulttuurintutkimukseen. Keskus syntyi vuonna 1964 strukturalistisista ja kulturalistisista lähtökohdista, joissa nähtiin kulttuuri todellisena yhteiskunnallisena tekijänä. Stuart Hall tutki teoksessaan *Encoding and Decoding in the Television Discourse* (1973) joukkoviestinnän viestien kaksinaista luonnetta. Sanoman tulkitsee vastaanottaja ja lähettäjä, eikä vastaanotettu viesti ole täysin sama kuin lähetetty viesti. (Alasuutari & Kytömäki 1991, 17–19.) Sisäänkoodaus/ uloskoodaus - malli tarkoittaa, että tekstin tuottaja rakentaa sanoman, joka ei välttämättä sellaisenaan

välity tekstin kuluttajalle, vaan nämä tulkitsevat sen omista lähtökohdistaan käsin. (Pantti 2004, 232.)

Hall liittyy toisen britin, marxilaisen kulttuurin ja kirjallisuuden tutkijan Raymond Williamsin teorioihin jalostaessaan marxilaisia periaatteita ja kysymyksiä italialaisen teoreetikon, Antonio Gramscin ajatuksista. Hallin mukaan Gramsci ymmärsi, ettei valmiita intressejä ollut olemassa, vaan ne täytyy tuottaa poliittisesti ja ideologisesti (Hall 1992, 39). *Vankilavihkoissaan* Gramsci painotti kriittistä suhtautumista ympäristön määräämään maailmankatsomukseen sen sijaan, että hyväksyy passiivisesti itsensä valettuun muottiin. Tarkastelemalla omaa maailmankatsomusta kriittisesti on mahdollista kehittyä. (Gramsci 1979, 35–36.) Terveenä järkenä pidetään sellaista, joka on paremmin liittynyt hallitsevan ryhmän maailmankatsomukseen (mt. 62). Älyllinen kehitys tulisi olla sivistyneistön ja alempien yhteiskuntaluokkien liiton myötä mahdollista kaikille. Poliittinen tietoisuus; kunkin yksilön tietoisuus olemisestaan osana tiettyä hegemonista voimaa, on kehityksen ensimmäinen aste, jossa teoria ja käytäntö tulevat Gramscin mukaan yhtymään. Oman itsensä kriittinen käsittäminen tapahtuu poliittisten hegemonioiden taistelussa ensin etiikan alalla ja sitten politiikassa - kunnes oma käsitys todellisuudesta saavuttaa korkeimman asteen. (Mt. 45–46.)

Gramscin mukaan yksi harhaluulo on siinä, että uskotaan kaikesta olemassa olevasta, ettei asia voi olla muutoin. Uudistuspyrkimykset eivät tule pysäyttämään elämän kulkua, koska perinteiset voimat jatkavat vaikuttamistaan ja siis itse elämää. (Gramsci 1982, 55.) Gramsci näki, että porvariluokan vallankumous oli perustunut sen yhdenmukaistamisvaatimukseen. Porvaristo oli sulauttanut itseensä koko yhteiskunnan mukauttamalla sen omaan kulttuuriseen ja taloudelliseen tasoonsa. (Mt. 124.) Hegemonia edellyttää hegemonian kohteena olevien ryhmien etujen ja pyrkimysten huomioimista; kompromisseilla saavutetaan tietty tasapaino, jolloin johtava ryhmä tekee olennaisten asioiden ulkopuolisia taloudellisia uhrauksia. (Mt. 72.) Raymond Williamsin mukaan Gramscin hegemonia on yli elämän eri alueiden ulottuvien käytäntöjen ja odotusten kokonaisuus, joka käsittää niin tuntemuksemme ja toimintatapamme kuin itsemme ja maailmaamme hahmottavat havainnot. Hegemonia on konstituoituvien ja konstituoitujen merkitysten ja arvojen eletty järjestelmä, eli yksi kulttuuri, jota tarkastellaan jokapäiväisenä tiettyjen luokkien herruutena ja toisten luokkien alistamisena. (Williams 1988, 127.) Hegemonia ei ole puhdasta ylivaltaa, vaan kaikilla

rintamalla käytävää taistelua vallan painopisteiden muuttamisesta (ks. esim. Pantti 2004, 246). Kun rangaistustoimien ja televisiosensuurin voidaan katsoa olevan foucaultlaisittain vallan mekanismi ylläpitää valtaa, on toisaalta televisiomoraali gramscilainen hegemoninen tuote, jolloin sen voidaan katsoa asioita arvottavana televisiopuheen perustana tukevan tai ylläpitävän vallitsevaa hegemoniaa.

Stuart Hallin mukaan diskurssiteoria osoittaa sekä strukturalismiin että marxismiin jääneen aukon. Subjekti on hajakeskitetty ja ristiriitainen kielellisten ja tiedollisten positioiden joukko, jonka kautta kulttuuri saa äänensä. (Hall 1992, 84.)

Viestintäprosessissa lähestytään marxilaista tavarantuotantoa, jossa jatkuva kierto voi toteutua muodonmuutosten kautta. Vaikka tuotteen valmistivat aineelliset välineet, tuotteen leviäminen tapahtuu diskursiivisessa muodossa. Kulutuksesta voidaan puhua, kun merkitys on omaksuttu ja vaikutuksesta vasta, kun se on nivelletty käytäntöön. Sanoman lähetys ja vastaanotto eivät ole satunnaisia vaiheita, jotka voidaan jättää huomioimatta. Television tuotantorakenteet luovat televisiodiskurssin, mutta eivät muodosta suljettua järjestelmää, vaan ammentavat aiheensa muista lähteistä. Ne muodostavat diskurssinsa laajemmasta sosiokulttuurisesta ja poliittisesta piiristä. (Mt. 133–135.)

Diskursiivinen ”tieto” ei ole tulosta ”todellisuuden” läpinäkyvästä esittämisestä kielessä vaan seurausta kielen artikuloimisesta suhteessa todellisiin oloihin ja suhteisiin. Ymmärrettävää diskurssia ei voi tuottaa käyttämättä koodia. Siksi ikonisetkin merkit ovat koodattuja --- Kieltä on artikuloitu tietyllä tavalla suhteessa ”todellisuuteen”. Se on tulosta diskursiivisesta käytännöstä. (Hall 1992, 138.)

Ydinkysymys on, mitkä diskurssit ovat valta-asemassa: Yhteiskuntaelämän eri lohkot järjestyvät diskursiivisina alueina hierarkkisesti hallitseviksi merkityksiksi. Koodit on merkityksellistetty hegemonian tavalla. Hallin mukaan naturalisoituneiden koodien toiminta ilmentää koodien syvyyttä ja lähes yleispätevyyttä. Ne tuottavat näennäisen luonnollista tiedostusta, mikä peittää koodauskäytännöt. Denotaatiot (kirjalliset merkitykset) ja konnotaatiot (merkin tuottamat merkitykset) yhdistyvät diskurssin merkeissä. Monimerkityksellisyyttä ei pidä sekoittaa pluralismiin, sillä konnotaatiiviset koodit eivät ole yhdenvertaisia, vaan jokainen kulttuuri pyrkii saamaan sosiaalista,

kulttuurista ja poliittista maailmaa koskevat luokituksensa voimaan yksinomaisina. (Hall 1992, 139–146.)

Sikäli kuin tiedämme, mikään luokka ei pitkän päälle voi säilyttää valtiovaltaa, ellei se samanaikaisesti toteuta hegemoniaansa ideologisiin valtiokoneistoihin ja näissä koneistoissa (Althusser 1984, 103).

Voidaan ajatella, että yleisradiotoiminta on ollut edellisinä vuosikymmeninä ja on edelleen monin osin muuttuneessakin mediamaisemassa instituutioasemassa althusserilaisena ideologisena valtiokoneistona. Ideologisia valtiokoneistoja on useita, kuten uskonnolliset, koulutukselliset, ammatilliset ja kulttuuriset koneistot. Ne toimivat sortavan valtiokoneiston tuotantosuhteiden uusintajina. (Althusser 1984, 100–106.) Hall kritisoi Althusseria prosessin esittämisestä yksiulotteisena, funktionaalisesti hallitsevan ideologian uusintamisena (Hall 1992, 178). Antonio Gramscin ajatukset korjasivat Althusserin funktionalismia tuomalla ideologiaan ja kieleen merkityksistä käytävän kamppailun³⁴. Hall painottaa, että Gramscin huomattavin oivallus oli, että hegemonia ymmärretään suorituksen tulokseksi. Johtaminen onnistuu vain kaikkien yhteiskuntaryhmien suostumuksella. Viestimet tuottavat konsensusta eri yhteiskuntaryhmien välille. (Mt. 187–188 & ks. esim. myös Herkman 2005, 300.)

3.4 Hegemonisen television varjossa

Kun viestimet tuottavat konsensusta eri yhteiskuntaryhmien välille, voidaan televisio nähdä hegemonian instrumenttina. Syvennän hegemonia -käsitteen teoriaa esittelemällä tässä luvussa eri tutkijoiden näkemyksiä tiedotusvälineiden ja erityisesti television vaikutuksesta hegemonisessa merkityksessään. Tutkimukseni jatkaa televisiokriittisten esitysten mukaisena, vaikkakin niiden ennustavat kannanotot vain osiltaan ovat pitäneet. Viestinnän kehitys on tuonut yllättäviä käännteitä – esimerkiksi internetin merkitys on kasvanut hyvin nopeasti, eikä sitä siten ole aiemmissa tutkimuksissa huomioitu.

---

³⁴ Väärän tietoisuuden sijaan Hall viittaa ideologialla niihin mielikuviin, joiden viitekehyksessä me miellämme, tulkitsemme ja ymmärrämme jotain yhteiskunnallisen todellisuuden puolta. Ideologia on representaatiojärjestelmä, jolla maailmaa jäsennetään ja kerrotaan muille. Sama käsite voidaan asemoida eri tavoin eri ideologioissa. (Hall 1992, 268–269.)

Vaihtoehtoiset sisällöntuottajat - usein tavalliset kansalaiset - tallentavat entistä vaivattomammin uutisia digitaalisilla tallennusvälineillä, kuten matkapuhelimien kameroilla. Kansainvälisenä julkaisukanavana toimivat internetpalvelimet, kuten YouTube, joka on saanut Suomessa useinkin huomiota. Esimerkiksi vuonna 2006 sillä julkaistiin puhelimen kameralla kuvattu video suomalaisten vartijoiden väkivallasta Kontulan ostoskeskuksessa. Videon näki pian 100 000 ihmistä. (Erkkilä & Kerkelä 2006, A15.) Kuitenkin televisio on edelleen vaikuttavin media aikuisten käytössä. Pierre Bourdieun mukaan television arkikäyttöön sisältyvien poliittisten vaarojen voidaan katsoa tulevan kuvan kyvystä tuottaa todellisuusvaikutus. Kuva saa ihmiset uskomaan näkemäänsä ja lähtemään liikkeelle haitallisten negatiivisten mielikuvien lietsomina. Televisio kuvaa ja määrää yhä enemmän sosiaalista todellisuutta. (Bourdieu 1999, 33–34.) Reporadion aika ja sen lopettaminen muistuttavat Bourdieun sanojen totuudesta. Laajat yleisömäärät tavoittaakseen tiedotusvälineen on pyrittävä särmättömyyteen, eli se ei saa järkyttää ja nostaa esiin ongelmia, vaan sen pitää vältellä yhteentörmäyksiä. Ajattelu perustetaan moraalisesti sovinnaisiin asioihin, ja näitä perinteitä haastavasta radikalismista vaietaan. (Mt. 64–66.)

Painottamalla pikku-uutisia ja täyttämällä kallisarvoinen aika tyhjyydellä tai mitättömyyksillä työnnetään syrjään asiallisia tietoja, joita kansalaisella tulisi olla hallussaan demokraattisten oikeuksiensa harjoittamiseksi (Bourdieu 1999, 29).

Useat mediatutkijat ovat käsitelleet erityisesti Yhdysvaltojen tapaa olla näyttämättä kuolleiden sotilaidensa ruumiita tai ruumisarkkuja estääkseen sodan vastaisen reaktion. Emme edes huomaa kaivata tietoa, jota ei esitetä. Tietoa salataan lisäämällä tiedon määrää: Persianlahden sodasta välitettiin niin paljon kuvia, että kaikki luulivat nähneensä sodan. (Ramonet 2001, 64–65.) Avital Ronell on analysoinut, miten paljon ruumiin näkeminen televisiossa voi vaikuttaa ihmisiin. Amatöörikuvaaja tallensi videollaan, kun Los Angelesin poliisit pahoinpitelivät aseettoman Rodney Kingin sairaalaan. Salaa kuvattu video oli yllätyksellinen häiriö hegemonian valvomilla kanavilla. Video pakotti kohtaamaan traumaattisen kokemuksen, jossa huumesotaa käyvä poliisi metsästi kaikkea mikä liikkui. Ronell yhdisti Kingin tapauksen Persianlahden sodan ruumiisiin, joita näytettiin hyvin vähän, ettei inhimillinen myötätunto heräisi vastustamaan sotaa. Rodney Kingin tapauksessa King edusti

irakilaista, jota suuri amerikkalainen ylivoima runnoi. King oli ruumis, jota suuren yleisön ei pitänyt nähdä. (Ronell 1995, 112–117.) Poliisien vapauttaminen aiheutti mellakat, joiden voimaa viranomaiset eivät kyenneet ennustamaan. Jos videota pahoinpitelystä ei olisi ollut, ei mellakkaakaan olisi ollut. Suomessa videot, kuten juuri mainittu Kontulan tapaus, eivät ole aiheuttaneet vakavia mielenilmauksia. Toisaalta vartijan asema ei ole suoraan verrannollinen poliisiin.

Kotimaan tiedotusvälineissä kuolleita näytetään ulkomaisten uutisissa; vastaavissa kotimaan tapauksissa näin ei tehdä. Televisiokanavilla käytäntö on tietenkin hieman vaihteleva, mikä kertoo tapauskohtaisesta harkinnasta. Yhdysvaltojen käymän seuraavan Irakin sodan uutisointi vaikutti vielä olevan ainakin vuosituhatien alkupuolella hyväksytympää tiedotusvälineissä. Yksi tapaus kertoo osin, kuinka kotimainen tiedotusväline otti sodasta välitetyn tiedon sellaisenaan ja välitti myös raakat kuvat leikkaamatta. Keväällä 2004 uutisoitiin kotimaisissa tiedotusvälineissä irakilaisista, jotka tappoivat Fallujan kaupungissa amerikkalaiset rakennusurakoitsijat kranaatti-iskulla ja raahasivat sitten riemuiten palaneita ruumiita kadulla. MTV3 -kanava näytti Kymmenen uutisissa julmat kuvat. Kuolleiden näyttämistä kanava perusteli olemattomasti. (MTV3 2004.) MTV3:n uutisointi oli erittäin hyvä esimerkki vielä sodan alkuaikoina Yhdysvaltojen sotaa tukevan länsimaisen hegemonian yksipuolisesta tiedottamisesta, jossa syyllistettiin mieltämättä irakilaiset yksipuolisesti sodan mielipuoliksi. Falluja ei ollut uutisoinnissa sotatoimialuetta edes silloin, kun Yhdysvaltojen sotajoukot vetäytyivät kaupungista. Seuraavana päivänä uutinen näytettiin vielä uudelleen, tällä kertaa juontaja unohti varoittaa herkkiä katsojia kuvien materiaalista (MTV3 2004a). Ilmeisimmin kuvien katselu oli jo tuonut turtumuksen. Uutisessa shokeeraava materiaali ajoi ohi neutraalin ja objektiivisen normaalin uutiskäsittelyn. Usein hegemonian alaiset tiedotusvälineet välittävät sen, mitä käsiinsä saavat. Toimittajat haastattelevat toisiaan, koska heillä ei ole ketään muutakaan, jonka kanssa keskustella. Mutta järjestelmä toimii, se informoi. (Ramonet 2001, 41.) Todd Gitlin on käyttänyt termiä mediakehys, jonka raameissa puhumattomat ja tiedostamattomat valtaapitävät koneistot järjestävät maailmaa viestintävälineiden tiedotuksen kautta. Media luo kuvia järjestyksestä ja journalistit tekevät vain työtään tiedottajina kyseenalaistamatta tietoa. Gitlin kyseenalaistaa mediakehysten: Miksi kehys on juuri sellainen kuin se on? Millä säännöillä se toimii? Miten kehys vaikuttaa koko maailmaan? Mediakehysten kautta hegemoninen idea pyrkii arkijärjeksi. Gitlinin mukaan vastarinnankin on tavoiteltava

uutistapahtumia, ja siten lähestyttävä mediaa. (Gitlin 1995, 96 & 98.) Yhdessä viestintäteknologian murroksen ja esimerkiksi arabiankielisten kanavien mukaantulon kanssa Yhdysvaltojen terrorismin nimissä humanitaarisia oikeuksia polkenutta politiikkaa vastaan on herätty. Tämä on myös mahdollisesti vienyt tiedotusvälineet kohti monikulttuurisempaa tiedotusta ja särkenyt hegemonista diskurssia länsimaisessa mediassa.

Oleellinen kysymys on, kuinka voimme olla varmoja, ettei tieto palvele sitä välittävää yhtiötä? Taloudellinen sensuuri vaikuttaa televisioon (ks. esim. Bourdieu 1999, 25). Ajateltaessa Italian pääministerin Silvio Berlusconiin mediaomistusta Italiassa ja sen käyttämistä omien poliittisten ja taloudellisten etujen ajamiseen, ei voida välttyä epäilykseltä tiedotusvälineiden riippumattomuudesta (ks. myös esim. Wiio 2006, 27). Voivatko Berlusconiin omistamien televisiokanavien työntekijät tehdä ohjelmia, jotka olisivat omistajansa etujen kanssa ristiriitaiset? Risto Kunelius kyseenalaistaa omistussuhteet pienistä paikkakunnista lähtien. Jos kaikki on saman omistajan alla, on tietoon vaikea luottaa. Joukkoviestinnän keskittyessä keskittyy myös yhteiskunnallinen valta. (Kunelius 1998, 78.) Fairclough'n mukaan Jürgen Habermas on osoittanut, kuinka viime vuosisadalla alkanut kaupallistuminen on johtanut siihen, että tiedotusvälineet ovat lakanneet olemasta politiikan julkinen areena, joka tarjoaa tilaisuuden rationaaliselle keskustelulle ja väittelylle. Katsojia puhutellaan viihteen kuluttajina, ei kansalaisina. Taloudelliset kulutusmallit leviävät julkisiin palveluihin, taiteisiin ja tiedotusvälineisiin. (Fairclough 2002, 63 & 73.)

Kaupallistuminen merkitsi liberalistisen sananvapausajattelun uutta vaihetta. Esimerkiksi lehti muokkautui konkreettiseksi tavaraksi markkinoille. Lehden tekeminen ei nojannut enää poliittisen vaikutusvallan pohjalle, vaan lisäksi sen tuli tuottaa rahaa. (Kunelius 1998, 60.) Informaatio on kauppatavaraa, ja otsikot myyvät välinettä (Ramonet 2001, 7). Juha Herkmanin mukaan sananvapauden varjolla julkaistaan enenevässä määrin sensaatiohakuista ja viihdyttävää materiaalia, jonka ensisijainen päämäärä on myydä mediaa sekä yleisöille että mainostajille (Herkman 2007, 46). Viihteellisyys on tuonut mukanaan kvasi-tähteyden, jossa esikuvallisuudella ja omilla kyvyillä ei ole kovinkaan paljon tekemistä tähteyden kanssa, vaan olennaista on julkisuus, jonka katsotaan vievän onneen. Kvasitähteyden edustama ajattelu on pohjana

esimerkiksi monissa tosi-tv:n välittämissä ohjelmissa.³⁵ Douglas Kellnerin mukaan arkipäivän elämää hallitaan mediasta käsin ja ihmisten identiteettiä kasvatetaan samaistuttamalla heitä median tarjoamiin tähtiin. Kuluttajakulttuuri tarjoaa häkellyttävän määrän tavaroita ja palveluita, jotka saavat ihmiset osallistumaan kaupalliseen tyydytykseen perustuvaan järjestelmään (Kellner 1998, 11). Televisio on perustavanlaatuinen lähde myös aikakauslehdille. Lehdet, kuten *7 päivää*, ovat sekoittaneet ohjelmat, viihteen ja julkiset luomalla televisiosta kuvaa tähtijuontajien ja -näyttelijöiden puuhamaana - asiaohjelmat ovat jääneet toisarvoiseen asemaan.

Hegemonian instrumenttina media välittää koteihin viestiä, jossa yhteiskunnallinen elämämme esitetään parhaana vaihtoehtona. Suuret markkinavoimat ovat globaaleina voimina vaikutusvaltaisempia kuin yksittäiset demokraattiset valtiot. Neil Postman on siteerannut Aldous Huxleyn visiota, jonka mukaan maailmassa ei tarvita Isoa Veljeä, jotta ihmiset menettäisivät itsenäisyytensä, kypsyytensä ja historiansa. Ihmiset alkavat rakastaa sortoa, jumaloida tekniikkaa, joka murentaa heidän ajattelukykyänsä. Huxley pelkäsi, että se mistä nautimme, tuhoaa meidät. (Postman 1987, 3-4.) Postmanin mukaan on hälyttävää, että meille television kautta esitetty maailma näyttää luonnolliselta sen sijaan, että se näyttäisi oudolta. Outouden tajun menetys on merkki sopeutumisesta. Instituutiot, jotka eivät noudata ajan henkeä, näyttävät oudoilta, jos ne eivät opi puhumaan television ehdoilla. Televisio muuttaa kulttuurimme show-bisneksen areenaksi. (Mt. 84–86.) Vaikka Kellner on katsonutkin (ks. aiemmin s.167), ettei kriittinen teoria voinut kuvitella tai kyennyt hahmottamaan tapoja, joilla ihmiset tulevat vastustamaan ideologista hallintaa, turvautuvat ihmiset hänen mukaansa kuitenkin mediakulttuuriin paetakseen yhteiskunnallista kurjuutta, unohtaakseen hetkeksi arkipäivän huolet ja köyhyyden. Media auttaa heitä näkemään elämässä jotain tarkoitusta ja samaistumista. Kellner on miettinyt haastavasti, kuinka tulevaisuudessa ihmiset ymmärtävät todellisuutemme, joka oli passiivisten televisiotöllöttäjien valtakautta. (Kellner 1998, 373.)

Mikäli media valjastetaan hegemonian instrumentiksi herää kysymys, kuinka mediasisältöjä voidaan lähestyä niin, että voidaan tunnistaa mahdolliset tiedon

---

³⁵ Arto Haapala on kirjoittanut tähtien ja kvasi-tähtien eroista. Siinä missä tähdet ovat suosittuja tekojensa, kykyjensä ja karismansa vuoksi, ovat kvasi-tähdet suosittuja siksi, että he haluavat olla kuuluisia hinnalla millä hyvänsä ja ovat valmiita tekemään melkein mitä tahansa saavuttaakseen kuuluisuuden. Populaarilehdistö suosii kvasitähtiä, koska heistä saa lehtiä myyviä kohujuttuja. (Haapala 1999, 137.)

taustavaikuttajat? Yhtenä mahdollisuutena Juha Herkman on esitellyt kriittiseen teoriaan pohjautuvan kriittisen kasvatuksen, joka toimii valistuksellisenä vastavoimana markkinalogiikan kaikenkattavuudelle. Kriittinen kasvatusta yhdistyy mediakasvatukseen kriittisen medialukutaidon tai mediakompetenssin käsitteissä. Herkman näkee mediakasvatuksen osaksi kriittistä kasvatusta, joka korostaa yhteiskunnallisia kysymyksiä unohtamatta lastensuojelua ja aikuisten vastuuta. (Herkman 2007, 10–12.) Median ambivalentti luonne on tunnistettava, eli media voi sekä tukea kansalaisyhteiskunnan rakentamista että tavoitella taloudellista voittoa. On päästävä yli monoliittisestä mediakäsityksestä ja välinekeskeisyydestä - kriittinen mediakasvatusta valmentaa näkemään median erilaisia toimintatapoja, intressejä ja käyttötarkoituksia eri yhteyksissä, ja kriittinen näkökulma liittyy median yhteiskunnalliseen viitekehykseen, jossa mediaa tuotetaan ja kulutetaan. (Mt. 47.) Tutkimukseni voidaan sijoittaa kriittisen kasvatuksen kentälle, sillä se pyrkii osoittamaan suomalaisen median sääntelyn vapauttamisen vaikuttavan ja johtavan mediayhtiöiden vallan lisääntymiseen myös mediasääntelyn kentällä yli yhteiskunnassa mielletyn rajan. Pelättävissä on, että kaupallinen media alkaa itsesääntelynsä lisäksi säännellä myös vähitellen yhteiskuntaa vastaten sen lastensuojelullisten rajojen asettamisesta. Media korostaa vastuunkantokykyään lapsista, mutta taloudellisen voiton tavoittelu saa samaan aikaan haluamaan mahdollisimman suuret kuluttajaryhmät tuotteille.

Globaalin markkinatalouden puristuksessa sinnittelevä kansallisvaltio joutuu antamaan yhä enemmän sijaa markkinavoimien vaatimuksille, joihin valistuksen ihanne kriittisesti ajattelevasta kansalaisesta istuu huonosti. Valistuksen ihanne elää kuitenkin edelleen vahvana. Se edellyttää eettistä arvopohjaa, jota ei voi alistaa markkinoille. (Herkman 2007, 19.)

4 Televisiomoraali normatiivisen sääntelyn valossa

Tarkastelen seuraavaksi kotimaiseen televisiokenttään vaikuttavan normatiivisen sääntelyn instrumentteja, ja tekemäni havainnot ja päättelyt yhdistyvät tutkimukseni yleisönosastokirjoitusten diskurssianalyysistä muodostamiini johtopäätöksiin. Televisio-ohjelmat koostuvat pitkästä tuotantoprosessista ideasta valmiiseen yleisölle esitettyyn

tuotteeseen. Normatiivinen sääntely, eli arvoperusta ja erilliset instrumentit, kuten lainsäädäntö ja ohjeistukset, vaikuttavat televisio-ohjelmissa koko tähän tuotantoketjuun (ks. esim. Nieminen 2006, 5). En tarkastele itse ohjelmien tuotantoprosessiin vaikuttavaa sääntelyä, vaan käsittelen television sääntelyä kokonaisuutena, johon vaikuttaa viestintäpoliittinen ilmasto Journalistin ohjeista toimilupiin. Media toimii valtiovallan, markkinavoimien ja kansalaisyhteiskunnan keskellä, ja ne kaikki vaikuttavat siihen, niin kuin mediakin vaikuttaa osin näiden toimintaan (Nieminen & Nordenstreng 2001, 254). Joudun rajaamaan televisiomoraaliin vaikuttavien erilaisten ryhmien (kuten yhteiskunnalliset päätöksentekijät, kaupallisen alan toimijat, viestinnän asiantuntijat ja tutkijat, viestinnän työntekijät, kriitikot ja katsojat) tarkastelua tutkimuksessani – kiinnostukseni kohteena ovat valvontaa harjoittavat viranomaiset ja lainsäädännön toimiminen käytännössä.

Yleisellä tasolla tarkastelen lähteiden avulla ensinnäkin perustuslain takaamia oikeuksia, eli sananvapautta (12 §) ja taiteen vapautta (16.3 §). Näiden perusoikeuksien rajoja määrittävät niin hyväksytyllä rajoituslausekkeella laki kuvaohjelmien tarkastamisesta (775/2000), sananvapauden ja median suhdetta tarkentava laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (2003/460), kuin rikoslain määrittämät rajatkin. Viestinnän lainsäädännöstä Euroopan Unionin aiempi *Televisio ilman rajoja* -direktiivi (89/552/ETY, 97/36/EY) tuli Suomenkin sääntelyn perustaksi. Tv-direktiivi muutettiin direktiiviksi audiovisuaalisista mediapalveluista (2007/65/EY), ja sen implementoiminen Suomen lainsäädäntöön tapahtui muuttamalla lakia televisio- ja radiotoiminnasta (1998/774). Julkisen palvelun yleisradiotoimintaa ei ole harmonisoitu direktiivitasolla. Suomessa tehtävistä on säädetty useasti muutossäädetyssä laissa Yleisradio Oy:stä (1993/1380). Televisiomainoksia koskee Kuluttajansuojalaki (1978/38). Huomioin tutkimuksessani myös alan itsesääntelyä, tärkeimpänä Suomen Journalistiliiton *Journalistin ohjeet* (JO) ja journalistien hyviä tapoja valvova Julkisen sanan neuvosto (JSN).

Valvontavirastojen (Valtion elokuvatarkastamo, Viestintävirasto ja Kuluttajavirasto) ja itsesääntelyelinten toiminta avartaa normatiivisen sääntelyn monimuotoisuutta käytännössä. Kaikkia mahdollisia televisiomoraaliin vaikuttavia normatiivisia tekijöitä en tutkimukseni rajoissa käy läpi, ja osa jää pienen tarkastelun tai sivuamisen osaan. Yhtenä näistä voidaan mainita YK:n lasten oikeuksien sopimus (LOS), jonka

toteutumista Suomessa arvioi lapsiasiavaltuutettu. Tutkimukseni keskeisimmäksi televisio-ohjelmistoon vaikuttavaksi normatiiviseksi yksittäiseksi tekijäksi nousee televisioyhtiöiden välinen lastensuojelullinen sopimus vuodelta 2004 (päivitetty sittemmin 2007). Sopimus toimii televisioyhtiöiden itsesääntelyn varassa lain radio- ja televisiotoiminnan toteuttamisesta vastaavan Viestintäviraston valvonnan alla. Sopimus on kokonaisuudessaan liitteessä 1.

Olen kiinnostunut siitä, miten lainsäädäntö vaikuttaa televisiomoraaliin olemukseen - sillä televisiomoraali, joka määrittää mitä televisiosta hyväksytään esitettäväksi, liittyy oleellisesti siihen, mitä televisiosta on sallittua esittää. Esimerkiksi televisioyhtiöiden välisen lastensuojelullisen sopimuksen tarkastelu ei ole toimiva ilman lainsäädännön huomiointia. Sopimus menettäisi yhteiskunnallista merkitystään ja ennen kaikkea sopimuksen toimivuuden oleellisen tärkeyden. Ohjelmatoimintaan vaikuttavien periaatteellisten ohjeiden tarkastelu ei ole vakuuttava ilman sananvapauden perustuslaillisen oikeuden huomiointia. Vaikka oikeuden tulisi vastata moraalia, ei lainsäädännön käsitteleminen moraalin yhteydessä ole silti yksiselitteistä.

Tarkastelussani on oleellista huomioida normatiivisen sääntelyn alueelta ne keskeiset painotukset, jotka ensisijaisesti auttavat televisiomoraalin hahmottamisessa – lakien, ohjeiden tai sopimusten sisällöllinen tarkka luettelointi ei ole tarkoitukseni.

Televisioon vaikuttavan normatiivisen sääntelyn käsittelyssä risteävät viestinnän kentän ja taiteen kentän sääntely³⁶. Valikoidun tarkastelun lähteenä ovat niin kirjatut säännöt, kuin osin myös niihin liittyviä selvityksiä, lausuntoja, raportteja tai tutkimuksia. Tiedotusvälineiden yhdistäminen taiteen kanssa saman luvun alle on harvinaista ja ehkä mahdollistakin vain poikkitieteellisessä tutkimuksessa. Kenttien yhdistäminen ei ole kuitenkaan lopulta niin iso harppaus kuin miltä ensin mahdollisesti tuntuu, vaikka televisiota koskeekin enemmän viestinnän sääntely. Ristiriitainen suhde taiteen vapauteen on oleellista tiedostaa. Vaikka taide ei ole tiedotusvälineiden harjoittamaa journalismia, eli Kuneliuksen (1998, 18) määritelmän mukaan ajankohtaista ja faktapohjaista joukkoviestintää, on taide mielletävissä viestinnäksi. Sen tunne-

---

³⁶ Perustuslaissa säädetyt sananvapaus ja taiteen vapaus ovat keskeisiä tarkasteluni kohteita, joiden osalta viittaa sananvapauden osalta Eero Paukun ja Riku Neuvosen tutkimuksiin ja taiteen vapauden osalta Pauli Rautiaisen tutkimukseen.

elämykselliset sisällöt³⁷ välittyvät televisiossa – ja herättävät katsojissa esteettisten elämysten lisäksi eettisiä tunteita. Lähtökohta, jossa taiteen tehtävä on toimia yhteiskunnan kriittisenä tarkastelijana ja hegemonisena vastavoimana, on tietyn vapauksin yhdistettävissä myös vallan vahtikoiraksi siteerattuun tiedonvälitykseen. On huomioitava, että viestinnän sääntely koskee televisiota niin viestinnän kuin taiteen osalta, sillä televisio mediana kattaa informatiivisen journalistisen tiedonvälityksen, taiteen, sekä populaarikulttuurisen korkeatasoisen ohjelmiston. Näiden vastapoolina voidaan nähdä kaupallinen ohjelmisto, usein siis alemmpitasoisiksi katsotut viihdeohjelmat ja mainokset. Vaikka viestinnän ja taiteen sääntelyistä ei voi televisiomoraalin tutkimuksessa jättää toista pois, ei taiteen kentän ja tiedonvälityksen kenttää saa muuten sekoittaa. Siinä missä viestinnän normit on helppo soveltaa ja yleistää televisiomoraalin olemuksen muodostamiseen, täytyy taiteen osalta liikkua varovaisemmin lukuun ottamatta televisiotoimintaan liittyvää elokuvien tarkastustoimintaa, joka tosin taiteen vapauden sijaan perustuu sananvapauden rajoitussäännökseen. Taiteen vapaus on joutunut elokuvaa koskevassa lainsäädännössä sananvapaudelle alisteiseen asemaan, vaikka taiteen vapauden asema on perustuslaissa rajoitussäännötön. Kun elokuvataiteen rajoituslausekkeet kytkeytyvät sananvapauteen, niin siihen ovat monesti vedonneet alan kaupalliset tekijät, esimerkiksi levittäjät. Taiteen vapauden ja sananvapauden suhde on varsin kimurantti, ja se on vähentänyt taiteen vapauden perusoikeuden huomiointia. Taiteelle pitäisi suoda yhtäläinen, ellei suurempi vapaus kuin tiedotusvälineille lainsäädännön valossa. Näin ei silti aina ole.

Sananvapaus on television sääntelyssä keskeisin käsite ja myös jatkuva kiistakapula monessa suhteessa. Viestinnän sääntely on ollut myös aina sananvapauden ja taiteellisen ilmaisun sääntelyä, jossa kiistat ovat tulkintaerimielisyyksiä siitä, mitä saa esittää ja miten sen saa tehdä. Toisen puolen mielestä asia on tulkittavissa vapauskysymyksenä, ja toinen painottaa, että vapaudessa on huomioitava viestinnän vastuullisuus ja velvollisuudet, jolloin ihan mitä tahansa ei tarvitse julkaista. Vaikka televisiomoraali linkittyy mielipiteissä yksityiskohtaisiin konkreettisiin asioihin, kuten väkivallan esittämiseen televisiossa, on tutkimuksessa keskityttävä laajempaan viestinnän ja taiteen

---

³⁷ Televisiotutkijat ovat puhuneet erityisestä televisioestetiikasta. Iris Ruohon mukaan 1970-luvun taitteessa oli vielä tarve arvioida televisiosarjoja taiteena yleensä, ei erityisenä televisioestetiikkana. Televisiokritiikki oli tuolloin vielä lähellä taidekriittikiä: televisiodraamaa arvioitiin kuten kirjallisuutta, teatteriesityksiä tai elokuvia. (Ruoho 2007, 128.)

kentän sääntelyn tarkasteluun, joka myös konkretisoituu esimerkkien myötä käytännöksi. On tärkeitä huomioida, että televisioon liittyvä sääntely elää murroksessa. Normatiivisen sääntelyn tutkimukseni kannalta oleellisimmaksi kiinnostuksen kohteeksi nousee erityisesti televisioyhtiöiden lastensuojelullinen sopimus.

4.1 Televisiota koskeva oikeudellinen sääntely

Televisiotoiminnan julkisen sääntelyn keskeisiä välineitä ovat Suomessa lait ja asetukset, toimilupapolitiikka sekä lupamaksujärjestelmä³⁸. Teknologisilla uudistuksilla on perusteltu arvojen uudelleenarviointia ja jakeluteiden vapautumisen on katsottu vähentävän median kansallisen sääntelyn painoarvoa. Painotus on kansainvälisellä sääntelyllä, ja erityisesti itsesääntelyn merkitys on korostunut. Yhteiskunnan mediaa säätelevä taho, eli liikenne- ja viestintäministeriö, päättää minkälaisilla perusviestimillä on yhteiskunnan käytössä olevien reunaehtojen puitteissa olemassaolon oikeus, ja millä reunaehdoilla ne saavat sisältöjään julkaista. (Wiio 2006, 42–43.) Sääntelyn merkitys on kansallinen. Rajoitettaessa television sisältöä (audiovisuaalista ohjelmaa tai sen osaa) käsitellään kysymystä useimmiten sananvapauden rajoituksena. Tulkinta ratkaisee, onko rajoitusperuste hyväksyttävä. Sananvapauden keskeisenä tavoitteena on informaation monimuotoisuuden turvaaminen joukkoviestinnässä. Keskeisenä erottavana tekijänä televisio- ja radiotoiminnan ja lehdistön sääntelyn välillä on julkisen vallan rooli. Sananvapaus ymmärretään tv- ja radiotoiminnassa usein lähettäjän oikeutena. (Pauku 2005, 43.) Sananvapauden rajoittaminen on vakavimmillaan yhteiskunnallisesti tärkeän informaation peittelyä. Sananvapaus on sensuurinvastustajien mielipiteiden perusta journalistisessa, mutta myös taloudellisessa merkityksessä - mihin sitä ei ole alun alkaen välttämättä mielletty ja tarkoitettu. Neuvosen mukaan sananvapaus on nähty maassamme vastakohtana sensuurille. Sananvapaudesta ei ole kuitenkaan olemassa yhtä käsitystä

---

³⁸ Liikenne- ja viestintäministeriö valmistelee sähköistä viestintää koskevat lait ja viestintäasiat sekä valvoo myönnettyjä toimilupia. Toimilupamaksut tulivat lainsäädäntöön 1999 jatkona perinteisemmälle julkisen palvelun maksulle, jota MTV oli maksanut Yleisradiolle. Kun kaupalliset toimijat televisiokentällä kohtasivat vaikeuksia taloudessaan, myös toimilupamaksut nostettiin esiin ongelmallisina. Toisaalta maksua voidaan pitää myös esimerkiksi korvauksena siitä, ettei julkisen palvelun yhtiö hyödynnä omaa mainospotentiaaliaan. Digitaalinen televisiotoiminta on vapautettu toimilupamaksusta 1.9.2010 saakka, ja siitä mahdollisesti luovutaan. (ks. esim. Näränen 2006, 129–130.)

vaan sen kuva on pirstaloitunut ja pohjimmiltaan varsin abstrakti. (Neuvonen 2005, 60–61.)

4.1.1 Sananvapauden perusoikeudellinen merkitys

Sananvapaus on Suomessa perustuslaissa säädetty yksilölle kuuluva oikeus. Perusoikeuksista myös yksityiselämän suoja (10 §) liittyy keskeisesti viestintään, mutta sen käsittely rajautuu tutkimuksestani pois. Rautiaisen mukaan perusoikeuksiksi määritetään vain erityisen tärkeät oikeudet, jotka ovat mielleltävissä perustuslaissa ilmaistuiksi yhteiskunnan perusarvoiksi. Perustuslaki sijoittuu normien hierarkiassa tavallisten lakien yläpuolelle velvoittaen valtiovaltaa toimimaan tai pidättäytymään toimimasta tietyllä tavalla tai säätämään asiasta lailla. (Rautiainen 2007, 28.) Perusoikeuksien kautta valtio (eräissä suhteissa rajoittaen) antaa yksilölle riippumattoman vapauspiirin. Taustalla vaikuttaa liberaalin oikeusvaltion teoria, joka korostaa yksilön julkiselta vallalta turvattua vapauspiiriä. Lainsäätäjää voidaan nähdä sekä perusoikeuksien uhkaajana että suojelijana. (Mt. 24.) Sananvapautteen liittyy perusoikeusnormin lisäksi sitä konkretisoiva lainsäädäntö. Ns. sananvapauslaki, eli laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (460/2003) kumosi painovapausslain (1/1919) ja radiovastuulain (219/1971) keskeisenä tehtävänä yhdistää laeissa olevat vastuujärjestelmät (Neuvonen 2005, 70–72, 83 & Paukku 2005, 8).

Matti Wuoren mukaan sananvapautta on tarvittu valvomaan valtaa. Ilman riippumattomia tuomioistuimia ja tiedonvälitystä kansalaisyhteiskunta ei toteudu eikä voi toimia. Yksityisyys ja sananvapaus ovat yksinkertaistettuna syntyneet vertikaalisesta jännitteestä hallitsijan ja alamaisen, vallan ja kansalaisen, välillä. (Wuori 2002, 13.) Etenkin kansallisuusaatteen herättyä 1800-luvulla sananvapauden merkitys kasvoi, ja maan itsenäistyttyä vuoden 1919 perustuslaki takasi painovapauden, eikä tätä säädöstä muutettu ennen vuotta 2004. Toinen maailmansota aiheutti tosin sen, että Suomi joutui tinkimään sananvapaudesta. Sensuurilaitoksen (1939–1945) sotasensuurilla estettiin akselivaltojen arvostelu ja kotirintaman moraalin kyseenalaistaminen, mutta käytännössä ennakkosensuuria ei ollut. (Neuvonen 2005, 51.) Lehtiä valvottiin ohjein ja määräyksiin ja sensuuri toimi toimitusten itsesensuurina, jolloin päätoimittaja valvoi annettujen ohjeiden noudattamista. Ulkopoliittisesti Neuvostoliiton uhka jatkui myös sodan jälkeen,

ja sananvapaudesta tingittiin aina Neuvostoliiton luhistumiseen saakka 1991. Sodan jälkeisessä Suomessa jatkettiin presidentti J.K. Paasikiven ja Urho Kekkosen johdolla itesesensuurin linjalla, jossa tärkeäksi kohosivat eritoten televisiossa ulkopoliittiset suhteet; kaunat itänaapurია kohtaan oli unohdettava. (Tommila 2001, 57–58.) Voidaan ajatella, että itesesensuurin juuret Suomessa juontavat vahvasti sotatilanteessa syntyneeseen ja omaksuttuun toimintamalliin, vaikka enää poliittisten päättäjien valtaa mediaan ei mediassa juuri tunnusteta. Markkinatalouden voittokulku Neuvostoliiton hajoamisen ja kylmän sodan päättymisen jälkeen on tuonut sananvapauteen uuden ulottuvuuden, jossa kansalaisten oikeudeksi katsottu perusoikeus on ollut myös yrityselämän hyödynnettävissä. Euroopan Unioniin (EU) liittymisen myötä sananvapauden käsitykset ovat laajenneet koskemaan henkilöiden lisäksi yhä enemmän yrityksiä.

Kun lainsäädäntöä ja säännöstöjä on viimeisen vuosikymmenen aikana muokattu median teknologista kehitystä vastaaviksi, on joukkoviestinnän sääntelyyn myös alkanut vaikuttaa yhä enemmän ylikansallinen lainsäädäntö; Euroopan integraatiokehityksen myötä Suomea sitovat yhä useammat kansainväliset sopimukset. (Pohjolainen 2001, 235–236.) Vuonna 1948 syntyi Yhdistyneiden Kansakuntien ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. Sananvapaus ei ole julistuksessa rajoittamaton oikeus, vaan sitä voidaan rajoittaa muiden oikeuksien, moraalien, julkisen järjestyksen ja yleisen hyvinvoinnin nimissä. YK:n julistuksen lisäksi Suomea sitoo juridisesti merkittävimpänä Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus. Toteuttamista valvova Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) vaikuttaa lainsäädäntöön ja tuomioratkaisuihin. Sopimuksen sananvapautta koskevan artiklan 10 mukaan jokaisella on sananvapaus, mutta se ei estä valtioita tekemästä radio- televisio- ja elokuvayhtiöitä luvanvaraisiksi (toisin kuin lehdistöä). Tuomioistuin on ratkaisuihissaan painottanut oikeutta mielipiteen ilmaisuun ja sananvapauden poliittista ulottuvuutta; kaupallisen sananvapauden käytön on katsottu olevan kapeamman suojan piirissä. (Neuvonen 2005, 15–18. & Paukku 2005, 21.) Tuomioistuin on korostanut, että kaupallisen viestinnän rajoittamisessa jäsenvaltioiden harkintavalta on suurempi (Neuvonen 2005, 20–21).

EU:n oikeuden sananvapausdoktriinin sisältöä voidaan hahmottaa perusoikeuskirjan 11 artiklan sanan- ja tiedonvälityksen vapautta koskevan säännöksen, sekä perusoikeuskirjan turvaamien oikeuksien kattavuutta koskevan 52 artiklan yleisen

rajoitussäännöksen turvin. Artiklan 2 kappaleen mukaan oikeuksien rajoituksessa ei saa poiketa EY/EU:n perustamissopimuksen määräyksistä. Jos perusoikeuskirjassa turvattua oikeutta säännellään myös EY:n perustamissopimusten määräyksin, on rajoittamisessa noudatettava jälkimmäisiä säädöksiä. Oikeuden rajoittamisen hyväksyttävänä tarkoituksena voivat olla vain unionin tunnustamat yleisen edun mukaiset tavoitteet tai tarve suojella toisten henkilöiden oikeuksia ja vapauksia. Esimerkiksi joukkoviestintään soveltuvat sisämarkkinasäännökset, jotka turvaavat palveluiden ja tavaroiden vapaata liikkuvuutta ovat etulyöntiasemassa punnittaessa palvelujen tarjoamisen vapautta ja sananvapautta - etusija tulisi antaa sisämarkkinasäännöksen soveltamiselle. (Pauku 2005, 48–49 & 51.) Lainsäädännössä kohdataan suuri ongelma audiovisuaalisten ohjelmien lastensuojelulliselta kannalta, jos sisämarkkinasäännöksiä tullaan arvottamaan sananvapauden yli. Perusoikeudellista sananvapautta voidaan rajoittaa lapsien suojelemiseksi, muttei silloin, jos markkinavoimat katsovat tämän vahingoittavaksi toiminnaksi. Siten audiovisuaalisten ohjelmien tarjoajan kannattaa vedota sisämarkkinasäännöksiin sen sijaan, että vetoaisi sananvapauteen – missä taas kaupallinen sektori kuuluu reuna-alueelle. Siinä, missä sananvapauteen hyväksytään rajoitteeksi lastensuojelu, ei sisämarkkinasäännöksissä asia ole relevantti. Asia on ongelmallinen, sillä sisämarkkinasäännöksiä voidaan käyttää hyväksi puututtaessa televisiomoraaliin vaikuttavaan normatiiviseen sääntelyyn. Markkinatalouden hegemonia pyrkii asettamaan siten itsensä ylimmäksi sääntelijäksi, jolloin muut arvot ovat sille alisteisia, vaikka niiden käsittelypiiriin ei sisälly vapaan kaupan ja palveluiden liikkuvuuden ala.

Jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla. Lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia. (Suomen perustuslaki 731/1999, 12 §.)

Sananvapaus kirjattuna perustuslakiin on nykymuodossaan suhteellisen tuore. Perusoikeusuudistuksessa (969/1995) sananvapaussäännös uudistettiin ja siirrettiin uuteen Suomen perustuslakiin (731/1999). Sananvapaussäännös kirjoitettiin välineneutraaliin muotoon, joten sananvapaus on turvattu viestimestä riippumatta. Sisältöneutraaliin oikeuteen kuuluvat kaikenlaiset viestit, mutta sananvapauden on

katsottu olevan ennen kaikkea poliittinen perusoikeus. Kaupallinen viestintä on sijoittunut perusoikeuden reuna-alueelle, mikä on merkinnyt sitä, että mainontaa on voitu säännellä muuta viestintää tiukemmin loukkaamatta sananvapautta. (Pauku 2005, 11–13 & ks. myös Neuvonen 2005, 30.) Perusoikeuden rajoittamisesta on säädettävä tarkkarajaisella lailla, joka on myös perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuden kannalta hyväksyttävä. Rajoituksella ei voida puuttua perusoikeuden ydinalueeseen, eikä se saa olla ristiriidassa ihmisoikeussopimuksien kanssa. (Neuvonen 2005, 13.) Sananvapaus ei ole siis rajoittamaton oikeus, vaan oikeuden käyttöön sisältyy myös vastuita ja velvoitteita. Perusoikeuksien yleistä turvaamisvelvollisuutta koskeva perustuslain 22 §:n säännös yhdistettynä sananvapaussäännökseen sisällytettyyn sääntelyvaraukseen on korostanut julkisen vallan velvollisuutta turvata sananvapauden toteutumista, mutta sääntelyvaraus myös mahdollistaa toiminnanharjoittajien oikeuksien (sananvapaus, elinkeinovapaus ja omaisuuden suoja) rajoittamisen tarkemmassa sääntelyssä. (Pauku 2005, 148–149.) Sananvapaus ja sen rajoittaminen perustuslain 12 §:n mukaisesti, jolloin ”lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia” on tärkeä. Kaikilla on sananvapaus, mutta lasten suojeleminen kuvaohjelmien suhteen vaatii *välttämättömiä rajoituksia*.

4.1.2 Uuden direktiivin varjosta: Laki televisio- ja radiotoiminnasta

Suomen lainsäädäntö määrittelee television toimintaa koskevia säädöksiä sananvapauslain lisäksi lailla televisio- ja radiotoiminnasta, lailla Yleisradiosta ja tietenkin myös rikoslain asettamin rajoin.³⁹ Suomen liittyttyä Euroopan talousalue ETA:an (European Trade Area) 1994 ja Euroopan Unioniin (tuolloin EY) 1995, merkitsi se tämän televisiotointaa koskevan sääntelyn tulemistä myös Suomen sääntelyn perustaksi. Esimerkiksi Herkmanin ja Vähämaan mukaan Suomen viestintäpolitiikka koki murroksen, jossa siirryttiin painottamaan entistä enemmän markkinasääntelyn ja kilpailun merkitystä - sitoutuminen Euroopan sisämarkkinoihin liittyvään kilpailu- ja

---

³⁹ Tavallisimmin ajankohtais- tai uutisohjelmistossa tulee vastaan kuitenkin yksilönsuojalaki, jota tulkitaan välillä eri tavoin eri kanavilla. Raja tutkimuksestani perustuslain 10 §:n yksityiselämän suojan käsittelemisen. En käsittele myöskään sananvapauslain (2003/460) 16 §:n lähdesuojaa ja oikeutta anonyymiin ilmaisuun, vaikkakin ne ovat olleet kiinnostavan yhteiskunnallisen kiistelyn kohteena.

markkinasääntelyyn muutti viestintäpolitiikan ideologisesta talouslähtöiseksi. (Herkman & Vähämaa 2007, 10.)

EU:n TV- direktiivillä *Telesio ilman rajoja* (89/552/ETY; 97/36/EY) on pyritty toteuttamaan Euroopan Unionin audiovisuaalisen politiikan tavoitteet, eli luomaan yhteisön alueella televisio- palvelujen kilpailulle vapaat eurooppalaiset sisämarkkinat. Toimilupakysymykset, hallinnolliset luvat ja verotus jäivät direktiivin ulkopuolelle, eikä ohjelmien sisältöä ole säännelty direktiivissä. (Paukku 2005, 56–57.) Direktiivi sisältää määräyksiä esimerkiksi televisioyhtiöihin sovellettavan lain määrittelystä, televisiomainonnasta ja alaikäisten suojelusta. Televisiomoraalin kannalta keskeisen direktiivin 22 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on toteutettava toimenpiteet sen varmistamiseksi, että televisiolähetyksissä ei ole ohjelmia, jotka saattaisivat vahingoittaa alaikäisten fyysistä, henkistä tai moraalista kehitystä. Lähetysajan valinnalla tai teknisin keinoin on varmistettava, etteivät alaikäiset tavallisesti kuule tai näe kyseisiä lähetys-kiä. Jäsenmaiden on myös varmistettava, ettei ohjelmiin sisälly yllytystä rotuun, uskontoon tai kansallisuuteen perustuvaan vihaan. (Hautala-Kajos, Norbäck, Paloheimo & Pietinen 2003, 35; EUR-Lex 31997L0036.) Direktiivin 22 artikla on pantu täytäntöön televisio- ja radiotoiminnasta annetun lain 19 §:ssä, jonka nojalla:

Televisiotoiminnan harjoittajan on huolehdittava siitä, että televisio-ohjelmat, jotka väkivaltaisuutensa tai seksuaalisen sisältönsä vuoksi tai kauhua herättämällä taikka muulla näihin rinnastettavalla tavalla ovat omiaan vaikuttamaan haitallisesti lasten kehitykseen, lähetetään sellaiseen aikaan, jolloin lapset eivät tavallisesti katso televisio-ohjelmia.

Jos televisiotoiminnan harjoittaja lähettää 1 momentissa tarkoitetun ohjelman, sen haitallisuudesta lasten kehitykselle on ilmoitettava ennen ohjelman lähettämistä. Ilmoitusta ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos lähetyksessä on koko ohjelman lähetysajan näkyvissä tunnus, josta ilmenee ohjelman haitallisuus lasten kehitykselle.

Mitä 1 ja 2 momentissa säädetään, ei koske televisio-ohjelmia, joiden vastaanottamiseen tarvitaan suojauksen purkulaite. (Laki televisio- ja radiotoiminnasta 1998/744, 19 § Lasten kehitykselle haitalliset ohjelmat.)

Tämä on tutkimukseni kannalta keskeisin televisio-ohjelmiin ja niiden sijoittamiseen ohjelmistossa vaikuttava lain pykälä, ja palaan siihen televisioyhtiöiden solmiman lastensuojelullisen sopimuksen (ks. Liite 1) yhteydessä luvussa 4.4. Televisio- ja radiotoiminnasta annetun lain ohjelmistoja koskevien säännösten noudattamista valvoo liikenne- ja viestintäministeriön alainen Viestintävirasto. Joulukuussa 2007 Euroopan parlamentti ja neuvosto antoivat soveltamisalaa televisiotoiminnan lisäksi sähköisissä verkoissa välitettäviin tilausohjelmopalveluihin laajentavan Audiovisuaalisia mediapalveluja koskevan direktiivin (2007/65/EY). Uuden AV-direktiivin määräaika täytäntöönpanoille jäsenvaltioissa oli kaksi vuotta (19.12.2009 mennessä), mutta prosessi saatiin eduskunnassa päätökseen vasta huhtikuussa 2010. Itse televisio- ja radiotoiminnasta annetun lain 19 §:ään muutosprosessi toi yhden lisäyksen:

Tilausohjelmopalveluja koskevista toimenpiteistä alaikäisten suojelemiseksi säädetään kuvaohjelmien tarkistamisesta annetussa laissa (775/2000) (Eduskunta 2009, HE 87/2009 vp).

Lakimuutoksessa jäi toteuttamatta AV-mediapalveluiden sääntelytyöryhmän ehdottama alkuperäinen lisäys lain 19 § 4 momentiksi, jonka mukaan tilattavien audiovisuaalisten sisältöpalvelujen tarjoajien olisi toteutettava palvelut siten, etteivät alaikäiset tavallisesti näe tai kuule ohjelmia, jotka voivat vakavasti haitata heidän kehitystään. Menetelmää ei määrätty, vaan ratkaisevaa oli, että palvelut estävät alaikäisten pääsyn heille haitallisiin sisältöihin. (AV-mediapalveluiden sääntelytyöryhmä 2008, 7.) Alaikäisten suojaamista on ajanut etenkin työ- ja elinkeinoministeriön alainen Kuluttajavirasto.⁴⁰ Hallituksen esityksessä tilausohjelmopalvelun tarjoajille ehdotettu velvoite estää alaikäisten pääsy heille haitallisiin ohjelmiin pidettiin lausunnoissa⁴¹ toisaalta riittämättömänä ja toisaalta

---

⁴⁰ Kun EU:n komissiossa oli esillä TV-direktiivin muuttaminen vuonna 2006, Kuluttajavirasto painotti lausunnossaan liikenne- ja viestintäministeriölle lastensuojelua. Virasto huolehti interaktiivisten palveluiden ikävalvonnasta, jossa rastittamalla olevansa täysi-ikäinen saa kielletyn aikuisviihde-elokuvan katseltavakseen. Kuluttajavirasto oli kiinnittänyt sähköisten palveluiden tarjoajien huomiota vastuuseen ja olemassa olevien lainsäännösten noudattamiseen tuloksetta. (Kuluttajavirasto 2006, Dnro 2006/70/0402.)

⁴¹ Hallituksen esitys valmisteltiin Liikenne- ja viestintäministeriössä perustetussa AV-direktiivin voimaansaattamista valmistelevalle työryhmässä. Luonnos hallituksen esitykseksi lähetettiin lausuntokierrokselle yli kolmelle sadalle taholle tammikuussa 2009. Vastanneet 36 tahoa saivat mahdollisuuden vaikuttaa säännöksen muotoiluun. Lausunnot kannattivat melko yleisesti minimidirektiiviä, joka kasvattaa kaupallisen viestinnän mahdollisuuksia, mutta sponsorointi ja piilomainonta herättivät vastustusta. Kuluttaja- ja lapsiasioita edistävien tahojen mielestä tuotesijoittelu tuli kieltää lasten katseluaikaan esitettävissä ohjelmissa. (Eduskunta 2009, HE 87/2009 vp.)

ongelmallisena muun muassa suhteessa lakiin kuvaohjelmien tarkastamisesta (jota tarkastelen luvussa 4.3). Lausunnossaan 5.3.2009 direktiivin täytäntöönpanosta liikenne- ja viestintäministeriölle Kuluttajavirasto muistutti, että direktiivinkin mukaan jäsenvaltioiden tulee tehdä tarvittavat toimenpiteet, etteivät alaikäisten kehitystä vahingoittavat ohjelmat ole näiden ulottuvilla. Olisi korostettava palvelun tarjoajien velvollisuutta ottaa käyttöön tekniikka, joka estää alaikäisten pääsyn heille haitallisiin sisältöihin. Kuluttajavirasto näki myös huolta siitä, mitä tarkoitetaan tilanteilla, joissa alaikäiset eivät *tavallisesti* näe tai kuule ohjelmia? Kuluttajaviraston mukaan sana *tavallisesti* luo aukon alaikäisten suojeluun. Sana olisi poistettava. (Kuluttajavirasto 2009, KUV/1172/48/2009.) Tämä ei kuitenkaan toteutunut.

Lakimuutosprosessi kertoi osin sääntelyn ongelmallisesta jakautumisesta Suomessa Viestintäviraston, Valtion elokuvatarkastamon ja Kuluttajaviraston välille. Sivistysvaliokunta totesi lausunnossaan lakiesityksestä audiovisuaalisen alan toimijoiden valvontajärjestelmän olevan nykyisellään vaikeasti hahmotettava, ja sitä tuli selkiyttää lastensuojelunäkökulmasta. Kuvaohjelmalakia, radio- ja tv-toimintaa koskevaa lakia ja osin kuluttajansuojalakia tulisi alaikäisten suojelun kannalta tarkastella uudistustyössä kokonaisuutena. Kuvaohjelmien, kuten myös pelien, tilausohjelmalveluiden ja televisioyhtiöiden valvontakin tulee keskittää selkeästi yhdelle toimijalle. (Eduskunta 2009, SiVL 9/2009 vp - HE 87/2009 vp.) Televisio- ja radiotoimintaa koskevaan lakiin lisättiin viittaukset myös kuvaohjelmien tarkastamisesta annettuun lakiin (775/2000) ja kuluttajansuojalakiin (38/1978) kansallisen sääntelyn johdonmukaisuuden vuoksi (Eduskunta 2009, HE 87/2009 vp).

Televisiolain muutoksen yhteydessä käyty keskustelu osin avarsi televisiokentällä käytävää hegemonista kamppailua markkinatalouden ja kansalaisia palvelevien tai lastensuojelullisten näkökulmien välillä ja auttoi hahmottamaan televisiomoraaliin vaikuttavia asetelmia. Esimerkiksi televisiotoiminnan harjoittajille ehdotettu velvoite saattaa ohjelmistot näkö- ja kuulorajoitteisten saataville ei saanut kannatusta kaupalliselta elinkeino- ja viestintäsektorilta (Eduskunta 2009, HE 87/2009 vp).

Viestinnän Keskusliiton lausunnon mukaan velvollisuuden asettaminen merkitsi liiallista kajoamista kaupallisen television toimintaedellytyksiin. Kansalaisten yhdenvertaisuutta takaavat palvelut kuuluivat julkisin varoin rahoitettaviksi osana yleisradiotoiminnan julkista palvelua. Kun velvoitetta perusteltiin erityisryhmien sananvapauden sisältyvällä

oikeudella ottaa vastaan viestejä, katsoi Viestinnän keskusliitto toteuttamisen johtavan ohjelmatoiminnan harjoittajien ja ohjelmasisältöjen yksipuolistuessa yleisönkin sananvapauden kaventumiseen. (Viestinnän keskusliitto ry 2009.) Perustelut osoittivat, kuinka kaupallinen sektori vetosi sananvapauden reuna-alueelle sijoitettuna kuitenkin suuremman yleisön sananvapauden kaventumiseen. Vaikka sananvapauskysymyksissä tulkitaan televisioviestinnässä useimmiten olevan kyse lähettäjän sananvapaudesta, haluaa kaupallinen sektori antaa asialle painoarvoa vetoamalla myös vastaanottajien sananvapauteen. Tekstitys- ja selostusvelvoite päätettiin erottaa hallituksen esityksestä valmisteltavaksi viestintämarkkinalain (393/2003) 134 §:n siirtovelvoitteen uudelleentarkastelun yhteydessä (Eduskunta 2009, HE 87/2009 vp). Sivistysvaliokunta piti lausunnossaan asian pikaista jatkovalmistelua välttämättömänä, sillä kysymys on erityisryhmien osalta sananvapaudesta ja yhdenvertaisuudesta. Tähän Suomea velvoittavat direktiivin lisäksi YK:n vammaisten henkilöiden yleissopimuksen säännökset. (Eduskunta 2009, SiVL 9/2009 vp - HE 87/2009 vp.) Viestinnän keskusliitto vastusti myös eurooppalaisten ohjelmien kiintiön pakollisuutta esittäen, että kiintiötä koskevaan säännökseen lisätään direktiivin sallima mahdollisuus poiketa tavoitteesta tilanteissa, joissa viestintämarkkinoiden tilanne sitä edellyttää (Viestinnän keskusliitto ry 2009). Lausunto osoitti hyvin, kuinka taloudellinen voitto on ratkaisevasti etusijalla televisiopalveluiden tarjoamisessa - rasitteita ei haluta, vaikka mainosten määrän kasvu nostaa voitto-odotuksia. Myös ei-eurooppalainen ohjelma halutaan täyttämään ruudut – usein tällä tarkoitetaan amerikkalaista halpaa viihdeohjelmistoa.

Direktiivin osalta lausunnoissa käsiteltiin erityisesti mainonnan määrän kasvua. On oletettavissa, että kaupallisen viestinnän osuus tulee uuden direktiivin myötä televisiokentän normatiivisessa sääntelyssä kasvamaan. Tämän kehityksen luonnetta ja ongelmia tarkastelenkin seuraavassa luvussa.

4.1.3 Mainonnan valvonta

Mainonta on ollut osa televisio-ohjelmistoa koko suomalaisen televisiohistorian ajan, ja siihen on suhtauduttu myös kielteisesti koko tämän ajan. Yleisradion johtajan Eino S. Revon suunnitelmat 1960-luvulla Mainos-TV:n lopettamiseksi olivat ehkä kriittisin yksittäinen hetki mainosten osalta. Tuolloinkin mainostulot olivat niin huomattavat, ettei

Yleisradiolla ollut varaa ajaa toiminnan lopettamista. Nyt julkisen palvelun yleisradioyhtiö on yksi kilpaileva televisioyhtiö muiden joukossa, kaupallisten kanavien ei tarvitse pelätä toiminnassaan tätä – päinvastoin ne ovat kritisoineet hyökkäävästi Yleä, kun ovat katsoneet sen polkeneen etuuksiaan. Nykyhetkellä televisiomainonta on yksi selkeimmin muuttuvista television sisältöalueista, sen määrä ja esitystavat laajenevat.

Audiovisuaalisia mediapalveluja koskevan direktiivin (2007/65/EY) vuoksi mainonnan määrä kasvaa ja tuotesijoittelu tulee sallitummaksi. Direktiivin implementoimisessa kansalliseen lainsäädäntöön muutettiin siis huhtikuussa 2010 lakia televisio- ja radiotoiminnasta (1998/744). Televisio-ohjelmien sisältöä ja mainontaa valvovan Viestintäviraston rinnalla on Kuluttajavirasto ja kuluttaja-asiamies valvomassa televisiomainonnan sisältöä ja mainontaa koskevien säännösten noudattamista.⁴² Kuluttajansuojalakia päivitettiin vuonna 2008, jolloin myös lain toisen luvun 2 §:n markkinoinnin hyvän tavan vastaisuuden sisältöä uudistettiin. Vuoden 2010 lain televisio- ja radiotoiminnasta uudistuksessa lain neljännen luvun kaupallisen viestinnän yleisissä periaatteissa (21 §) noudatetaan nyt samaista kuluttajansuojalain pykälää markkinoinnin hyvän tavan vastaisuudesta. (Eduskunta 2009, HE 87/2009 vp.)

Markkinointia pidetään hyvän tavan vastaisena, jos se on selvästi ristiriidassa yleisesti hyväksytyjen yhteiskunnallisten arvojen kanssa ja erityisesti jos:

- 1) se loukkaa ihmisarvoa taikka uskonnollista tai poliittista vakaumusta;
- 2) siinä esiintyy sukupuoleen, ikään, etniseen tai kansalliseen alkuperään, kansalaisuuteen, kieleen, terveydentilaan, vammaisuuteen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai muuhun henkilöön liittyvään seikkaan perustuvaa syrjintää; taikka
- 3) siinä suhtaudutaan hyväksyvästi toimintaan, jossa vaarannetaan terveyttä, yleistä turvallisuutta tai ympäristöä ilman, että tällaisen toiminnan esittämiseen on markkinoitavaan hyödykkeeseen liittyvää asiallista perustetta.

Alaikäisille suunnattua tai alaikäiset yleisesti tavoittavaa markkinointia pidetään hyvän tavan vastaisena erityisesti, jos siinä käytetään hyväksi alaikäisen kokemattomuutta tai herkkäuskoisuutta, jos se on omiaan vaikuttamaan haitallisesti alaikäisen tasapainoiseen kehitykseen tai jos siinä pyritään sivuuttamaan vanhempien mahdollisuus toimia täysipainoisesti lapsensa kasvattajina. Hyvän tavan vastaisuutta

---

⁴² Myös sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira valvoo alkoholi- ja tupakkamainontaa, mutta rajaa sen tarkastelun pois.

arvioitaessa otetaan huomioon markkinoinnin yleisesti tavoittamien
alikäikäisten ikä ja kehitystaso sekä muut olosuhteet.
(Kuluttajansuojalaki 1978/38, 2 luku, 2 §.)

Miten sitten Viestintäviraston ja Kuluttajaviraston mainonnan valvontatehtävät eroavat toisistaan käytännön tasolla? Esimerkkitapauksena Viestintäviraston toiminnasta voidaan ottaa vuoden 2005 tutkimus televisiomainonnan kestosta ja sijoittelusta kolmella kaupallisella kanavalla (MTV3, Nelonen ja Urheilukanava). Vaikka mainoksia tuli tiheämmin kuin mitä säännön mukaan voisi, noudatettiin tutkimuksen mukaan kanavilla televisiomainontaa koskevia säännöksiä kohtuullisen hyvin. Muissa pitkissä ohjelmissa kuin elokuvissa 20 minuutin sääntöä ei täysin noudatettu, vaan mainoskatkojen välissä esitettiin keskimäärin 15 - 17 minuuttia varsinaista ohjelmaa. (Viestintävirasto 2005, Tiedote 7.4.2005.) Vuositasolla vääristymän voidaan laskea kasvavan kohtuullisen suureksi. Viestintävirasto ei ole ollut tarkka asetettujen rajojen suhteen, mutta tämä ei kerro, kuinka nyt mainonnan määrän kasvaessa rajojen noudattamiseen kiinnitetään jatkossa huomiota.

Kuluttajavirasto on puuttunut televisiomainoksissa esimerkiksi tarpeettoman väkivallan ja lapsille sopimattomien käyttäytymismallien esittämiseen. Lokakuussa 2008 virasto käsitteli *Specsavers* -optikkoliikkeen ja *Smash!* -makeisten televisiomainokset, jossa ensin mainitussa optikko löi asiakkaita vitsalla ja asiakas potkaisi optikkoa haaraväliin ja jälkimmäisessä puolestaan mies töni ja kaatoi makeismerkin asuun pukeutuneen myyntiedustajan maahan rohumukseen lisää näytemakeisia. Kuluttajansuojalain mukaisesti mainokset olivat hyvän tavan vastaisia ollen ristiriidassa yleisesti hyväksytyjen arvojen kanssa, eikä markkinoinnissa voi kannustaa vaarantamaan toisten terveyttä tai yleistä turvallisuutta ilman perusteita. Mainoksista välittyi kuva siitä, ettei toisten koskemattomuutta tarvinnut kunnioittaa ja jälkimmäisessä mainoksessa myös, että mieliteon tyydyttämiseksi on luvallista käydä toisten kimppuun. Väkivaltaan kytkettiin lisäksi huumori, mikä vähättelee väkivallan haitallisuutta ja viestittää väkivallan seurauksineen olevan huvittavaa. Mainoksia esitettiin aikoihin, jolloin myös lapset ovat television ääressä. Kuluttajavirasto edellytti mainosten taustalla olevilta yrityksiltä, etteivät ne jatkossa käytä markkinoinnissaan väkivaltaisia kuvauksia ilman luonnollista yhteyttä markkinoitavaan tuotteeseen. Kuluttajaviraston mukaan markkinointi kertoo aina siitä, miten markkinoiva yritys kunnioittaa yhteiskunnassa

vallitsevia yhteisiä arvoja. Hyvän tavan noudattaminen markkinoinnissa on osoitus yhteiskuntavastuusta. (Kuluttajavirasto 2008, Tiedote 15.10.2008.) Kuluttajaviraston suhtautuminen osoittautui tapauksissa jyrkäksi ja mainoksia on pitänyt leikata. Yleisellä tasolla vertaillaessa televisio-ohjelmien samaan aikaan esitettäviin sisältöihin, voidaan Kuluttajaviraston katsoa noudattavan mainosten valvonnassa erittäin tiukkaa linjaa. Väkivallan yhdistämistä huumoriin ei ymmärretä. Viraston puuttuminen mainoksiin muistuttaa suhtautumista televisio-ohjelmiin vielä muutama vuosikymmen sitten. Esimerkki kertoo osaltaan siitä, kuinka arvopohja määrittää suhtautumisen voiman ja myös suvaitsevaisuuden asteen. Siinä, missä televisio-ohjelmistossa hyväksytään sirpaloitunut ohjelmisto, jossa yhteistä arvopohjaa ei ilmaista, toimii Kuluttajavirasto tarkan lainsäädännön vaikutuksessa. Televisio-ohjelmissa suuren painoarvon saava levittäjän sananvapaus ei päde mainonnassa, mikäli se rikkoo lakia olemalla hyvän tavan vastainen tai ristiriidassa yleisesti hyväksytyjen yhteiskunnallisten arvojen kanssa. Lainsäädännön kautta Kuluttajavirastolla on selkeästi moraalinen linjansa, jota se toteuttaa määrätietoisesti.

Televisiomainonnan hyviä tapoja valvoo myös Mainonnan eettinen neuvosto (MEN). Itsesääntelyelimen toiminnasta vastaavat Keskuskauppakamari ja Mainonnan neuvottelukunta ja siihen kuuluu esimerkiksi Suomen Televisioiden Liitto. Neuvosto keskittyy ensisijaisesti kuluttajilta tuleviin käsittelypyyntöihin ja asioihin, joilla katsotaan olevan yleistä merkitystä. Lausunnot perustuvat muun muassa Kansainvälisen kauppakamarin markkinointisääntöihin ja neuvoston hyvää markkinointitapaa koskeviin periaatteisiin. (Keskuskauppakamari, Mainonnan eettinen neuvosto.) MEN on täsmentänyt Mainonnan kansainvälisiin perussääntöihin viitaten erityisesti sukupuolen ja seksuaalisuuden roolia mainonnassa (Herkman & Vähämaa 2007, 13). Vuoden 2009 aikana MEN antoi 31 lausuntoa, joihin sisältyi yksi huomautus televisiomainokselle. Tapauksessa erotiikka-alan tuotetta esittelevää lapsille sopimatonta mainosta esitettiin *The Voice* -kanavalla klo 7.00–18.00 välisenä aikana. (Keskuskauppakamari 2009.)

Anita Wernerin mukaan lapsia halutaan suojella mainosten haitallisilta vaikutuksilta, ja myös lasten käyttöä mainosten esiintyjinä on rajoitettu. Ongelmia ovat tuottaneet eniten ulkomaiset mainokset, jotka saattavat noudattaa eri sääntöjä. Vielä vuonna 1996 tuotteiden ja ohjelmien yhdistyminen oli uutta – tällöin niitä ei voinut selkeästi erottaa toisistaan. *Prätkähiirten* katsottiin olevan ensimmäisenä sekä piirretty ohjelma että

mainos (Werner 1996, 157–158.) Nyt useat lastenohjelmat ovat tuotteistettuja; samaan aikaan kun uusi sarja alkaa pyöriä televisiosta, saapuvat lelut kaappoihin. Lapsille on nyt omien kokemuksieni mukaan välillä erittäin vaikeata löytää kaupan hyllyiltä joitakin käyttötavaroita, joita ei olisi täysin tuotteistettu mainostamaan kyljessään esimerkiksi elokuvaa. Kaupallisilla kanavilla on aiemmin ollut melko vähän lastenohjelmia, mutta suunta on ollut ohjelmatarjonnassa kasvava ainakin maksu-tv:n puolella.

Kuluttajavirasto on lausunnoissaan liikenne- ja viestintäministeriölle (02/2006, 03/2009, 9/2009) suhtautunut kriittisesti av-direktiivin mainontaa ja tuotesijoittelua koskeviin periaatteisiin. Kuluttajavirasto on kritisoinut mainoskatkojen kasvua ja tuotesijoittelua. Kuluttaja-asiamiehen ratkaisukäytännössä on katsottu, että vastiketta vastaan tapahtuva tuotesijoittelu on laissa kiellettyä piilomainontaa. (Kuluttajavirasto 2009, KUV/1172/48/2009.) Edelleen virasto vaati palautteessaan hallituksen esitykseen lain televisio- ja radiotoiminnasta muuttamisesta, että tuotesijoittelu lasten katseluaikaan lähetettävissä ohjelmissa on kiellettävä, sillä muutoin kyse on lasten kannalta laissa kielletystä piilomainonnasta. Kuluttajavirasto vaati myös, että alaikäisen suojeleminen sopimattomalta sisällöltä on toteuduttava käytännössä, ohjelmia koskeva mainonta on saatava selkeästi valvontavastuun piiriin ja valvontatyöhön riittävät resurssit. (Kuluttajavirasto 2009, KUV/7439/48/2009.) Myös sivistysvaliokunta esitti harkittavaksi tuotesijoittelun selkeää kieltämistä alakouluikäisten katseluaikaan esitettävissä ohjelmissa. Liikenne- ja viestintävaliokunta ei kuitenkaan kannattanut sivistysvaliokunnan ehdotusta, koska tilausohjelmalveluissa katsojat valitsevat itse katseluaikansa ja ohjelmilla on televisioyhtiöille suuri taloudellinen merkitys. (Eduskunta 2010, LiVM 2/2010 vp - HE 87/2009 vp.) Vuoden 2010 lain muutoksessa tuotesijoittelu lastenohjelmissa kielletään 4 luvun 28 §:ssä, mutta tuotesijoittelua ei lasten television katsomisaikana muuten kielletä. 4 luvun 23 §:ssä sallitaan yli puoli tuntia kestävän lastenohjelman keskeyttäminen mainoksilla tai teleostoslähetyksillä - mitä taas uskonnollisten tilaisuuksien televisiolähetyksien kohdalla ei saa tehdä. (Eduskunta 2009, HE 87/2009 vp.) Televisiomoraaliselta katsannolta voidaan katsoa, että mainonnan tarpeet arvostetaan osin yli lastensuojelullisten näkökulmien, mutta uskonnollisia ohjelmia ei kaupallisella toiminnalla keskeytetä. Tältä osin uskonnollisuuden merkityksen muuttuminen koko yhteiskunnan tasolla ei ole heijastunut televisio-ohjelmien perustavaan näkemykseen niiden pyhästä koskemattomuudesta.

Viime vuosien ongelma on ollut televisiossa kuitenkin ennen muuta kasvava mainonnan sekoittuminen journalismiin. Uuden direktiivin myötä tuotesijoittelu tulee hyväksyttäväksi osaksi televisio-ohjelmistoa. Suhtautuminen asiaan on kuitenkin ollut kielteinen. Viestinnän alan itsesääntelyelimen Julkisen sanan neuvoston (JSN) linja on Journalistin ohjeita noudattaen ollut piilomainontaan tiukka.⁴³

Ilmoitusten ja toimituksellisen aineiston raja on pidettävä selvänä.
Piilomainonta on torjuttava. (Journalistin ohjeet, 19 §.)

Tuotesijoittelun sallimisen voidaan ajatella kertovan ehkä osin sen kitkemisen epäonnistumisesta. Koska tuotesijoittelua ei saada kuriin, on se lopulta hyväksyttävä. Tuotesijoittelu tuli 2000-luvulla aivan uudella tavalla osaksi kotimaisia ohjelmia tosi-tv -formaatiohjelmissä kuten *Big Brother*, joka ei muuttanut tekotapojaan pahenuksesta huolimatta. Juha Herkmanin mukaan tuotemerkeistä ja niiden esittelystä on joissakin tv-formaateissa ja elokuvatuotannoissa tullut keskeinen osa sisältöä, milloin voidaan kyseenalaistaa tuotannon itsenäisyys ja hyväksyä frankfurtilainen ajatus kulttuurin tavaroitumisesta: markkinalogiikka läpäisee tuotesijoittelun motivoimia tuotantoja siinä määrin, että niiden valistukselliset ja viihdyttävät tavoitteet tulevat tuolle logiikalle alisteisiksi. (Herkman 2007, 158.) Piilomainonta on tunkeutunut myös muihin medioihin, esimerkiksi internetin *YouTube* -sivustoa käytetään televisio-ohjelmien markkinoimiseen. Kun SubTV markkinoi sketsisarjaansa sivustolla, kävi mainostrailerin editoija myös suomalaisilla keskustelupalstoilla levittämässä sanaa. Ongelma oli, ettei hän esiintynyt ohjelmakanavan edustajana, vaan siviilinä. Tekijä ei tuntenut toimineensa eettisesti kovinkaan väärin, vaan painotti, että ihmisillä pitäisi olla medialukutaitoa. (Koistinen 2006, B5.) Tapaus avartaa sitä, kuinka mediatyöntekijät saattavat ajaa työnantajansa etua sen sijaan, että he ajattelisivat yleistä etua. Tätä tapausta olisi kuitenkin hyvin vaikea havaita medialukutaitoisenaan paitsi ajattelemalla, ettei mikään tieto ole täysin luotettava.

---

⁴³ JSN:n periaatelausuma (3484/L/05) vuodelta 2005 käsitteli piilomainontaa televisio-ohjelmissä *Sillä Silmällä* (Nelonen) ja *Big Brother* (Subtv). Lausuman mukaan piilomainonta oli torjuttava, eikä journalistista uskottavuutta saa vaarantaa hämärtämällä kaupallisen ja toimituksellisen aineiston rajaa. (Mäntylä & Karilainen 2008, 53 & Herkman 2007, 155–157.) Myöhemmin esimerkiksi MTV3 sai langettavan päätöksen piilomainontaa koskevassa asiassa tammikuussa 2006 ohjelmasta *Idols*. Elisa Oyj:n sponsoroinnin aste ylitti sallitun. Yhtiö näkyi ohjelman sisällä kannatusplakateissa, ilmapalloissa ja äänestyspuhelinnumeron yhteydessä ruudussa. (Julkisen sanan neuvosto 2006.) JSN on antanut aiemmin kriittisen lausunnon myös (3586/L/06) *Televisio ilman rajoja* -direktiivistä, koska se sallii tuotesijoittelun vähäisin rajoituksin (ks. Mäntylä & Karilainen 2008, 53).

JSN:n linja eroaa EU:n linjasta, eivätkä asiat tule helpottumaan lain muutoksen myötä. On ilmeistä, että laadukas hyviä tapoja noudattava journalismi erottuu televisiossa entisestään kaupallisesta viestinnästä. On kysymysmerkki, mikä JSN:n rooli ja merkitys tulee tuotesijoittelun ja piilomainonnan rajalla olemaan. Uuden direktiivin osalta lausuntoja antaneet eri tahot ilmaisivat omia keskenään hyvinkin ristikkäisiä tavoitteita. Jo muutamat lausunnot auttavat hahmottamaan, että säädetty laki ei ole helppo, eivätkä ratkaisut miellytä kaikkia. Televisiomoraalin kannalta on huomioitava, että lainsäädäntö on monen tekijän summa, jossa nyt kaupalliset tekijät ovat vahvoja. Euroopan Unionin vaikutuksesta kaupallinen toiminta sai vapaammat kädet mainontaan. Kun mainonta oli vielä 2000-luvun puolessa välissä erotettavissa helposti ohjelmista ja piilomainonta oli kiellettyä, rajoitettiin televisiomainosten sijoittelua ja sisältöä koskevilla säännöksillä palveluiden vapaata liikkuvuutta ja mainostajien sananvapautta yleisen edun mukaisilla perusteilla. Tavoitteena olivat kuluttajien ja televisionkatsojien suojaaminen liialliselta mainonnalta ja televisio-ohjelmien laadun ylläpitäminen kulttuuripoliittisin perustein. (Paukku 2005, 60–64.) Uudet ratkaisut eivät ole helppoja ohjelmissa, joissa on paljon tuotemainontaa ja ohjelman sisällössä kuljetaan hyvän maun rajoilla. Kuinka Viestintäviraston ja Kuluttajaviraston yhteistyö tulee toimimaan, jää nähtäväksi.

4.1.4 Ohjeistukset hyvään tiedonvälitykseen

Lainsäädännön lisäksi ohjeistukset ja sopimukset vaikuttavat televisio-ohjelmiston sisältöön ja liittyvät tätä kautta televisiomoraalin tarkasteluun. Kotimaiseen ohjelmatoimintaan vaikuttavista eettisistä ohjeista⁴⁴ tärkein on *Journalistin ohjeet (JO)*, mutta myös yleisradiotyöntekijöiden osalta olennainen ohjeistus on *Ohjelmatoiminnan säännöstö (OTS)*⁴⁵. Nämä ovat vapaasti noudatettavia ohjeistuksia, joita kuitenkin

---

⁴⁴ Edellisessä luvussa mainittiin myös Kansainvälisen kauppakamarin Mainonnan kansainväliset pelisäännöt, joka on alan itsesääntelykoodisto.

⁴⁵ Yleisradion sisäiseen käyttöön tehty ohjelmatoiminnan säännöstö on samansuuntainen journalistin ohjeiden kanssa ja sisältää periaatteet tasapuolisuudesta, monipuolisuudesta, puolueettomuudesta ja avoimesta tietojen hankinnasta. OTS korostaa julkisen palvelun tehtävää, puolueettomuutta ja riippumattomuutta kaupallisista ja poliittisista intresseistä. Säännöstön noudattamista on valvonut ohjelmalautakunta, joka vaikuttaa kuitenkin toimivan harvoin, eikä tietoa päätöksistä ole saatavilla. Neuvonen päättelee lautakunnan olevan vain nimellisesti olemassa. Lisäksi Yleisradiolla on hartausohjelmien valvontaelin. (Neuvonen 2005, 131–132.)

kunnioitetaan asiallisina sääntöinä. Tarkoituksena on varmistaa totuudenmukaisen journalismin toteutuminen. Toimittajia ovat saattaneet Yleisradiossa rajoittaa tieteenkin niin sisäiset kuin ulkoiset tekijätkin. Sisäisiä ovat rekrytoimis- ja erottamisperiaatteet, ohjeet ja ennakkotarkastukset, johdon toimintatavat, toimittajakollegojen käsitykset ja oma itesesensuuri tai käsitykset siitä, mikä on hyväksyttävää. Ulkoiset paineet tulevat muiden tiedotusvälineiden, yleisön, viranomaisten ja poliitikkojen tai talouselämän ja tieteen piiristä. (Ks. esim. Aula 1991, 49.)

Risto Kuneliuksen (1998, 63) mukaan journalistisen kentän ammatillistuminen merkitsi samalla myös säännöstöjen luomista. Hannu Niemisen ja Kaarle Nordenstrengin mukaan viestintä - kuten kaikki yhteiskunnallinen toiminta, edellyttää yhteisiä pelisääntöjä, eli sääntelyä voidakseen toteutua. Sääntelyllä pyritään selkeyttämään sananvapauttaan joukkoviestinnässä käyttävien yksilöiden oikeuksia, velvollisuuksia ja vastuuta. Kuten kansainväliset ihmisoikeussopimukset korostavat, ei sananvapaus merkitse lupaa tehdä mitä tahansa, vaan velvoittaa punnitsemaan viestinnän sisältöjä.⁴⁶ Viestinnän sääntelyä on tarkasteltava analyttisesti kaikkeen yhteiskunnalliseen toimintaan liittyvänä säännönmukaisuutena. Sääntely voidaan jakaa kolmeen eri tasoon, jotka ovat lainsäädännöllinen (normatiivinen ja tekninen) taso, itsesääntelyn taso ja tapakulttuurin taso. Lainsäädännön tehtävä on ohjata yhteiskunnallista toimintaa eli ilmaista, mikä on yhteiskunnallisesti hyväksyttävää. Viranomaiset valvovat lakien noudattamista ja rikkojaa rangaistaan säädetyllä tavalla. Itsesääntely on toimijoiden pehmeämpi sääntelyn muoto. Pelko on, että jos itse ei valvota, julkinen valta alistaa joukkoviestinnän valvontaansa. (Nieminen & Nordenstreng 2001, 249–251.) Journalismin itsenäisyys viittaa siihen, että journalistien ammattikunta pyrkii suojelemaan työtään erilaisilta manipulointi- ja vaikutusyrityksiltä (Kunelius 1998, 19). Neuvosen mukaan itsesääntely on jäsentymätön sääntelyn muoto: sekä viranomaisten kanssa tapahtuvaa norminmuodostamista, että vapaaehtoista toimintaa. Itsesääntely on kehittynyt alalla, jossa koetaan suurta muutosnopeutta ja joustojen tarvetta. Lainsäädännön puitteissa toimiva itsesääntelyjärjestelmä korvaa yksityiskohtaisen lainsäädännön. (Neuvonen 2005, 112.) Joukkoviestinnän omana mekanismina itsesääntelyllä rajoitetaan sananvapauden käytön ylilyöntejä - mutta myös turvataan riippumattomuus

---

⁴⁶ Itsesääntely joko rajoittaa sananvapautta ilman EIT:n kriteerien täyttymistä, tai sitten sen tulkitaan edistävän sananvapautta, jolloin sen rajoittava vaikutus on demokraattisessa yhteiskunnassa positiivinen sananvapauden merkityksen kannalta (Neuvonen 2005, 137).

valtiovallasta (mt.137.) Lähtökohtana on, että kaikkien journalistisella alalla toimivien itsesääntelyn perustana ovat ammattieettiset periaatteet, eli Journalistin ohjeet. Mikäli sääntöjä rikotaan, on seurauksena häpeärangaistus, eli virheen tehneen on tiedotettava rikkomuksestaan ja langetetusta ammattikunnan tuomiosta julkisesti.

Vuonna 2005 Ohjelmatoiminnan säännöstö⁴⁷ päivitettiin ajanmukaiseksi lainsäädännön muutoksien takia. Säännöstö on edelleen pitkälle sama kuin aiemmin, mutta ottaa huomioon nyt virallisesti lastensuojellisuuden sopimuksen (ks. Liite 1.) kehottaen välttämään tarpeettoman väkivallan näyttämistä televisiossa. Myös uutis- ja ajankohtaistoiminnassa tulee tuntee vastuu lasten kehitykselle haitallisen materiaalin esittämisessä. Esittämistä koskevia periaatteita tulee kuitenkin soveltaa niin, että ne eivät estä tiedonvälitystä. (Ohjelmatoiminnan säännöstö 2006.) Myös muut mediayritykset ovat laatineet talon sisäisiä toimintaohjeita, kuten myös aikanaan Tesvisio, joka pyrki hillitsemään väitteitä, että sen ohjelmatoiminta toimi mainostajien ehdoilla huonosti valvotuin ohjelmin (ks. asiasta Lukkarinen & Nurmimaa 1988, 66–68). Sisäiset ohjeet ovat hyvä lisä itsesääntelyssä ja korostavat yritysten sitoutumista eettisiin sääntöihin. Kuitenkin valvonnan ja puolueettomuuteen perustuvan julkisen luotettavuuden vuoksi sisäiset ohjeet ja niitä valvovat lautakunnat eivät voi nousta samaan asemaan kuin Journalistin ohjeet ja Julkisen sanan neuvosto. (Neuvonen 2005, 132.)

Uudet Journalistin ohjeet astuivat voimaan myös vuoden 2005 alusta. Uudistukset kertoivat journalistisen työn luonteesta tapahtuneista muutoksista. Nämä puolestaan liittyvät viestintäjärjestelmän rakenteellisiin muutoksiin, joissa kilpailu ja markkinalähtöisyys vaikuttavat itsesääntelyn periaatteisiin. (Herkman & Vähämaa 2007, 13–14.) Ohjeiden muutosta vuosilta 1995–2007 tutkittiin. Ohjeet olivat väljentyneet esimerkiksi tiedon totuudellisuuden suhteen. Uusista ohjeista katosivat myös tiedon olennaisuuden ja monipuolisuuden painotus. Kansalaisten oikeus saada olennaisia tietoja vaihtui oikeuteen vastaanottaa tietoja ja mielipiteitä. (Mäntylä & Karilainen 2008, 29–32.) Viittaukset sananvapauteen tulivat ohjeisiin mukaan (mt. 39). Uudistuneiden ohjeiden ideologista painolastia karsittiin, eikä enää ole pakko edistää rauhaa ja yhteisymmärrystä. Uusissa ohjeissa korostetaan niiden sopimattomuutta

---

⁴⁷ Vuoden 1972 Ohjelmatoiminnan säännöstö oli tehty reporadion ajan jälkeen, ja sen viihteellisten asiaohjelmien vuoksi säännöstö painotti faktan ja fiktion selkeätä erottamista (Palokangas 2007, 342). OTS päivitettiin vuonna 1991 lyhentämällä ja selkeyttämällä (Salokangas 1996, 348).

oikeusprosesseihin – on eroteltava laki ja hyvä journalistinen tapa toisistaan. (Neuvonen 2005, 127–128.) Mäenpään mukaan jos tuomioistuimet ryhtyvät arvioimaan journalismia Journalistin ohjeiden mukaan, koventuvat journalistin rikosoikeudellinen vastuu ja median korvausvastuu. Itsesääntely on sananvapauden toteuttamiseen perustuva legitiimi ja välttämätön alue. Pehmeää sääntelyä tarvitaan, jotta tuomioistuimia ei kuormiteta asioilla, joita ne ovat liian järeitä ratkaisemaan. (Mäenpää 2002, 126.) Journalistin ohjeet on nyt kirjoitettu siten, että viittauksia lainsäädäntöön ei olisi. Ohjeiden johdannossa korostetaan, että ne on laadittu alan itsesääntelyä varten, ei rikos- tai vahingonkorvausvastuun perusteina käytettäväksi. Vaikka viittaukset valtioon ja sen elimiin, lakeihin ja sopimuksiin on poistettu, on Mäntylän ja Karilaisen mukaan toisaalta vaikea kuvitella miten itsesääntely voi toimia irrallaan yhteiskunnasta ja oikeuslaitoksesta. (Mäntylä & Karilainen 2008, 49–50.)

EIT:n kannanoton mukaisesti vain vapaaehtoinen itsesääntely tulkitaan sananvapautta edistäväksi (Neuvonen 2005, 212). Itsesääntelyn perustana on median hyväksyntä sille, että tavoitteena ei ole taloudellisen tai muun hyödyn tuottaminen omistajille, vaan että medialla on yhteiskunnallinen vastuu yhteisen hyvän tuottamisessa, vakauden ja demokratian ylläpitämisessä ja edistämisessä. Median sisällöllinen itsesääntely on kannatettavaa myös julkisen vallan näkökulmasta, sillä se tukee julkisen vallan asemaa silloin kun tavoitteena on vakauden ylläpitäminen ja liberaalin demokratian edistäminen. (Nieminen, Aslama & Pantti 2005, 16.) Suomessa Journalistin ohjeissa on edelleen mukana vakaumuspykälä, joka merkitsee toimittajan oikeutta kieltäytyä vakaumustaan loukkaavasta työtehtävästä. Joissakin maissa pykälä on kuitenkin poistettu ilmeisenä tarkoituksena teettää toimittajilla piilomainontaa. Suomessakin ohjeita uudistettaessa Viestinnän keskusliitto ja kaupalliset televisiot esittivät kohdan poistamista ohjeista. (Mäntylä & Karilainen 2008, 54.) Toimittajan yhteiskunnallista tehtävää ajatellen menttiin uudistuksessa heikompaan suuntaan, kun yleisen edun käsite poistettiin. Tilalle tulleet käsitteet, eli yleinen ja yhteiskunnallinen merkittävyys ovat epäselvempiä ja tulkinnanvaraisempia. (Mt. 56). Markkinatalouden säännöt ovat siis pyrkineet vaikuttamaan ammattikooditasollakin toimittajiin. Tulos on osin kompromissinomainen, osin journalistit ovat pysyneet eettisissä periaatteissa vankkoina. Voidaan kuitenkin odottaa, että lainmuutoksessa sallittu laajempi tuotesijoittelu televisiossa synnyttää ristiriitaisuutta Journalistin ohjeisiin ja vaatii jatkotoimenpiteitä.

Käytännön eettisiä ongelmia ratkoo edellisessä luvussa piilomainonnan yhteydessä sivuttu Julkisen sanan neuvosto (JSN), johon mediakenttä instituutioista ammattijärjestöihin on sitoutunut. JSN:n tehtävänä on tulkita hyvää journalistista tapaa, puolustaa sanan- ja julkaisemisen vapautta, sekä käsitellä toimittajan menettelyä tietojen hankinnassa. Kantelun voi tehdä, jos tiedotusvälineissä on loukattu hyvää journalistista tapaa, vaikka asia ei koskisikaan kantelijaa itseään ja mikäli hyvää journalistista tapaa on rikottu, annetaan rikkojalle julkaistava huomautus. (Julkisen sanan neuvosto 2009.) Esimerkiksi vuonna 2003 televisioon kohdistuvia valituksia JSN sai käsiteltäväkseen viisi kappaletta (yhteensä 66 valituksesta), joista langettavia päätöksiä annettiin vain kahdessa tapauksessa, kerran väärin tietojen esittämisestä ja kerran väkivallan esittämisestä (Julkisen sanan neuvosto 2004). Julkisen sanan neuvostoa on syytetty passiivisuudesta, ja uudistuksista on käyty vilkasta keskustelua koko 2000-luku. Vuoden 2008 alussa valittiin puheenjohtajaksi Pekka Hyvärinen, joka ilmaisi halunsa kehittää neuvostoa aktiivisemmaksi ja vahvalinjaisemmaksi sananvapauden puolustajaksi. JSN:n asemaa oli median murroksessa vankistettava - alan toimijat muokkaavat itse pelisäännöt, eivät viranomaiset. (Korhonen 2008, 4.) Helsingin Sanomat huomioi langettavien päätöskien kiihtyvän tahdin vuonna 2008. Myös kanteluiden määrä oli kasvussa, vaikkei Hyvärinen uskonut viestinten sinänsä rikkovan journalistista tapaa aiempaa herkemmin. Ihmiset olivat valveutuneet. (Kerkelä 2008, A6.) Kun JSN antoi joulukuussa 2009 vapauttavan päätöksen kanteluun, joka koski Ylen TV2:n *Silminnäkijä*-ohjelmaa, erosi Hyvärinen tehtävästään. Televisio-ohjelmassa kerrottiin pääministeri Vanhasen saaneen Nuorisosäätiön puheenjohtajana ilmaiseksi arvokkaita lautoja rakennusliikkeeltä, joka pyrki edesauttamaan jatkourakoita säätiön kohteissa. JSN:n päätöksen mukaan nimettömään lähteeseen perustuva väite oli erittäin vakava, mutta Ylellä oli omien selvitystensä perusteella riittävät perusteet väitteelle. (Julkisen sanan neuvosto 2009.) Päätös sai suuren arvosteluryöpyyn niin politiikan kuin median kentiltä.

Torstai oli hyvä päivä niille, jotka vaativat valtiollisia elimiä määrittelemään hyvän journalismin rajoja. Ja huono päivä niille, jotka uskovat median itsesääntelyyn. Vakava linjaristiriita journalismin peruskysymyksistä – lähteiden käytöstä ja tietojen varmistamisesta – kertoo, ettei neuvosto taida kyetä hoitamaan tärkeää tehtäväänsä viestintäalan itsesääntelyelimenä. Epäjohdonmukaisilla päätöksillään se kaivaa hautaansa aikana, jolloin eettisiä ja moraalisia linjauksia kaivattaisiin kipeämmin kuin koskaan. (Meriläinen 2009, A5.)

Kuten lainattu Helsingin Sanomien Näkökulma-kolumni osoittaa, epäilyksiä journalistisen itsesääntelyelimen toimintaan löytyy. Myös käsittelemäni sallittu laajempi tuotesijoittelu tuonee ongelmia JSN:n (ja uuden puheenjohtajan Risto Uimosen) toimintaan, ja ennen kaikkea toiminnan vakuuttavuuteen.

4.1.5 Poliittinen valta ja julkinen palvelu

Yleisradiota on sen historian ajan ohjailtu tai pyritty ohjailemaan erilaisista poliittisista ja kaupallisista pyrkimyksistä käsin. Tulen seuraavaksi käsittelemään Yleisradion kehitystä ja asemaa siirryttäessä poliittisen vallan ajasta markkinoita korostavan viestintäpolitiikan aikakauteen, jossa kaupallinen televisiotoiminta pyrkii vaikuttamaan siihen, minkälainen julkisen palvelun tulisi Suomessa olla.

Suhtautumista yleisradiotoiminnan organisointiin leimasi 1960- ja 1970-luvuilla vahva poliittinen ohjaus, ja sananvapauden sisältö toiminnassa muodostui poliittiseksi tarkoituksenmukaisuuskysymykseksi (Paukku 2005, 110). Suhteet Neuvostoliittoon olivat toisen maailmansodan jälkeen politiikassa etusijalla ja vaikuttivat myös Yleisradioon (ks. esim. Salminen 1996, 152–153). Yleisradion historian koonneen Raimo Salokankaan mukaan yhtiön toimiluvasta päätettäessä vuonna 1973 kahdeksi vuodeksi eteenpäin valtioneuvoston pöytäkirjaan liitettiin lausuma, jossa myöntäessään toimiluvan hallitus edellyttää yhtiön ottavan huomioon Suomen pyrkimykset pitää yllä hyviä suhteita kaikkiin maihin, ja erityisesti naapurimaihin. Ahti Karjalainen yritti jopa saada suoraan toimilupaan velvoitetta, että Yleisradion olisi noudatettava hallituksen ulkopoliittikkaa, mutta ehdotus ei mennyt läpi. Vuonna 1977 ruotsinkielisen radion ohjelmapäällikkö Paul von Martens pohti ohjelmaneuvostossa Yleisradion ulkopoliittista vastuuta. Periaatteessa Yleisradion tuli voida olla yhtä vapaa kuin esimerkiksi Helsingin Sanomien, mutta käytännössä se ei ollut. Ohjeita erityisvastuusta ei ollut, eikä rajoja ja sisältöä määritelty. (Salokangas 1996, 323.)

1980-luvun aikana Yleisradion organisaatio koki suuria muutoksia. Nopeasti muuttuva ympäristö tarvitsi tehokasta julkisen palvelun toimintaa ja ohjelmayksiköt saivat enemmän vastuuta. (Salokangas 1996, 353.) Presidentin vaihduttua Urho Kekkosesta

Mauno Koivistoon julkisuuden suhde johtaviin poliitikkoihin alkoi vapautua. Koiviston ja Yleisradion välillä oli kädenvääntöä presidentin lausuntojen julkaisutavoista. Asia kärjistyi, kun Yleisradio sekoitti lausunnot toimikausista ja Koiviston halusta jatkaa toinen kausi. (Mt. 358–359.) Tuloksena Koivisto alkoi antaa ainoastaan suoria haastatteluja. Salokankaan mukaan 1980-luvun keskustelut osoittivat television ja politiikan suhteen siirtyneen uuteen aikakauteen. Tiukan säännöstellyn poliittisen julkisuuden kausi oli mennyttä ja tilalle oli tulossa tietoisempi ja harkitumpi television käyttö todellisuuden luomiseen.⁴⁸ (Mt. 361.) Vuoden 1987 television suuri vaalikeskustelu⁴⁹ herätti kohua ja ohjelmaneuvostonkin olemassaoloa arvosteltiin. Näissä tv-vaaleissa politiikan keskiöön nousivat toimittajat Leif Salmén ja Pekka Oksala. Samalla eduskuntavaalit viihteellistyivät, tunnelma oli jännittävämpi ja populistisempi – Salmisen mukaan jopa viihteellisempi. (Salminen 2006, 86–89.)

Vuonna 1982 julkisuudessa käytiin keskusteluja televisio- ja radio-ohjelmia valvovien ohjelmaneuvostojen lopettamisesta. Ohjelmaneuvostojärjestelmän tilalle olisi kehitettävä ohjelmatoiminnan valvontajärjestelmä ilman poliittisia valvontaelimiä. Ohjelmaneuvostot lakkautettiin vuonna 1992 (17 valtakunnallista ja eri kielialueellista ohjelmaneuvostoa, 173 jäsentä!) ja tilalle perustettiin ohjelmalautakunta neljällä jäsenellä, jotka edustivat säännöstön ja yleisen viestintäetiikan asiantuntemusta. Hallitus oli oikeutettu halutessaan asettamaan ohjelmaneuvottelukunnan toimimaan yhtiön operatiivisen johdon apuna korkeatasoisuuden ylläpitämisessä ja kehityksessä. Hallitus perusti neuvottelukunnan vuonna 1993 sekä hyväksyi säännöt, joiden mukaan sellainen asetetaan kahden vuoden välein avustamaan yhtiön johtoa ohjelmatoiminnan yleisessä kehittämisessä. (Salokangas 1996, 346–348.) Ohjelmaneuvostojen lakkauttaminen Yleisradiota valvovina eliminä on todennäköisesti ollut käytännön tasolla erittäin merkittävä uudistus, jolla julkisen palvelun yhtiö tuli vapaaksi poliittisista kädenväännöistä. Hellmanin mukaan Yleisradion legitimizeetti oli hankala poliitikoille.

---

⁴⁸ Aika ajoin tapauksia kuitenkin mainitaan. Vuonna 2005, kun Ylen *A-piste* käsitteli presidentti Halosta, tarkasti TV1:n Riitta Pihlajamäki jakson ennakkoon. Tuolloin Yleisradion hallintoneuvoston jäsen Kalevi Lamminen syytti Yleisradiota epätasapuolisuudesta, sillä muista presidenttiehdokkaista Matti Vanhasesta ja Sauli Niinistöstä tehtyjä ohjelmia ei oltu tarkastettu ennakkoon, vaikka jälkimmäisen kerrottiin nostaneen pientä kohuakin. A-pisteen tuottaja Ari Korvola kielsi kuitenkin, että kyseessä olisi ollut ennakkosensuuri. (Kurki 2005, A7.)

⁴⁹ Vaaliohjelmat aloitettiin vuoden 1960 kunnallisvaaleissa. Hemánuksen mukaan poliitikot uskoivat television vaikutukseen. Vuonna 1975 SDP vaati puoluetenttinsä siirtämistä toiseen lähetysaikaan, koska toiselta kanavalta tuli samaan aikaan suosittu *Columbo*. (Koski 2007, 206.)

Jos yleishyödyllinen laitos ei täyttänyt poliitikkojen kaikkia toiveita, synnytti tämä kiukuttelua. Kiukku purettiin yksittäiseen ohjelmaan, jota sitten syynättiin hallintoneuvostossa ja ohjelmaneuvostoissa. Yksi valtioneuvoston käsissä oleva todella huomattava kiristin oli Yleisradion toimilupa, johon valtioneuvostolla oli mahdollisuus tehdä muutoksia. Käytännöllisin ilmaus valtioneuvoston vallasta olivat kuitenkin tv-lupamaksut. (Hellman 1988, 106–107.)

Radio- ja televisiokomitea otti 1980-luvulla toimintansa lähtökohdaksi (tuolloin hallitusmuodon 10 §:ssä turvaton) sananvapauden toteutumisen sekä alan toiminnassa vallitsevana olevan radioaaltojen niukkuustilanteen yhteensovittamisen. Moniarvoisessa yhteiskunnassa tuli voida esittää erilaisia katsomuksia, jotka saattoivat olla toisilleen vastakkaisia. (Paukku 2005, 111.) Sananvapaus tulkittiin juridisena oikeutena, jonka mukaisen ohjelmapolitiikan tuli vastata yleisön tarpeita ja turvata tiedon vastaanottajan sananvapauden toteutumista. Vuonna 1988 eduskunta esitti hallitukselle toivomuksen valmistella esitys yleisradiolaiksi. Lakiehdotuksen tavoitteina oli säätää Yleisradion tehtävistä, hallinnosta ja rahoituksesta, sekä myös siitä, että yhtiö tulisi toimimaan ilman toimilupaa.⁵⁰ (Mt. 113.) Lain Yleisradiosta astuminen voimaan 1993 oli menetys vallassa oleville poliittisille puolueille, koska Yleisradion ei enää tarvinnut anoa toimilupaa kuten muiden kanavien, ja siten poliittisten elinten painoarvo yhtiön toiminnassa väheni.

Aula huomioi tarkastellessaan televisiokentän muutosta 1990-luvun alussa, että toimittajien rooli kasvoi, ja heistä tuli julkikkia anonyymien tiedottajien sijaan⁵¹ (Aula 1991, 21). Sähköisen viestinnän kentän muutokset ovat toisaalta helpottaneet myös poliitikkoja, sillä viestintäkanavien monimuotoisuus antaa valinnanmahdollisuuksia suotuisiin toimittajiin ja kanaviin päin. Suosittu poliitikko voi jopa kilpailuttaa

---

⁵⁰ Vuoden 1948 *Lex Jahvetin* myötä oli Yleisradion hallintoneuvoston jäsenten vaali siirretty yhtiökokoukselta eduskunnalle, joka valitsi sen kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Yleisradion toiminta perustui valtioneuvoston myöntämään määräaikaiseen toimilupaan, joka annettiin niillä ehdoilla, jotka valtioneuvosto katsoi tarpeelliseksi määrätä. Toimilupa saattoi sisältää esimerkiksi ohjelmatoimintaa, mainontaa, ohjelmien ennakkotarkastusta, sekä taloudenhoitoa koskevia ehtoja. (Paloheimo 1968, 27–28.)

⁵¹ Journalistista kenttää on kritisoinut voimakkaasti muun muassa ranskalainen sosiologi Pierre Bourdieu, jonka mukaan sen keskeinen asema yhteiskunnassa on seurausta siitä, että sillä on hallussaan tiedon tuottamisen ja levittämisen monopoli. Julkista tilaa vartioidaan kansalaisilta, taiteilijoilta, tiedemiehiltä. Poliitikoille julkinen maine on elintärkeää (esimerkiksi asiantuntijuuden ja pätevyyden kustannuksella), ja toimittajat saavat huomiota paljon enemmän kuin heidän todellinen ansionsa mukaan. (Bourdieu 1999, 67 & 110.)

tiedotusvälineitä.⁵² (Mt. 215.) Kun Martti Ahtisaari voitti Elisabeth Rehnin ja tuli valituksi tasavallan presidentiksi ensimmäisissä suorissa vaaleissa vuonna 1994, katsottiin Suomen omaksuneen länsimaisen henkilöihin kohdistuneen vaalisirkuksen, jossa perinteisen objektiivisuuden toteutuminen henkilöityneessä kilpailuasetelmassa oli hankalaa. (Mt. 126.) Vuoden 2006 TV1:n presidentin vaalititit herättivät niin yleisön kuin poliittisen eliitin paheksuntaa päällekkäystä tyylistään (ks. esim. Mäntymäki 2006, 336). Myös presidentinvaalien alla Tarja Halonen sai yllättävää julkisuutta aina Yhdysvalloista asti, kun talkshow -isäntä Conan O'Brien väänsi vitsin jos toisenkin heidän samankaltaisesta ulkonäöstään. Siinä, missä politiikan vaikutus mediassa ja Ylessä on näyttänyt julkisella tasolla eriytyneen viimeistään suuren vaalirahakohun ja pääministerin lautajupakan myötä vuonna 2009, ei tietenkään voida unohtaa, että yleisradiotoiminta on sitä turvaavasta laista huolimatta myös politiikan alaista; sen tehtävistä ja rahoituksesta päätetään politiikan kentällä. Keskustelua käydään EU:n tasolla pitkälle kaupallisen median esittämien kysymysten sävyssä, jolloin yleisradiotoiminta nähdään viestintäsektoria uhkaavana tekijänä.

Laki Yleisradio Oy:stä (1993/1380) vaimensi poliittisten elinten ylenmääräisen vallankäytön yhtiön asioihin. Käsitykset Ylen tehtävistä tai sen ohjelmien vastuullisuudesta eivät ole toisaalta pääosiltaan paljoa vuosikymmenten saatossa muuttuneet. Kuitenkin asemaansa suomalaisessa viestintäkentässä 2000-luvulla etsinyt julkinen palvelu on joutunut kaupallisten mediayhtiöiden turhautumisen kohteeksi. Yleisradion rahoitusta ja valvontaa käsittelevä keskustelu on ollut vilkasta ja kaupallinen sektori on ollut asiassa erityisen äänekkäs. Yle on pärjännyt kanavakilpailussa. Yhtiön TV1 kamppailee suosituimman televisiokanavan tittelistä MTV3:n kanssa. Journalisti-lehti huomioi Finnpanelin tv-mittaritutkimuksesta, että viikon 11/2009 mittareissa Nelonen ei saanut lainkaan ohjelmia 50 katsotuimman joukkoon (Journalisti 6/2009, 2). Lain Yleisradio Oy:stä⁵³ mukaan julkisen palvelun yhtiön tehtävänä on tuoda täyden palvelun televisio- ja radio-ohjelmisto siihen liittyvine palveluineen jokaisen saataville yhtäläisin ehdoin.

---

⁵² Television aiheuttamat imagopulmat olivat olleet Suomessakin esillä jo 1960-luvulla. Kokoomus asetti 1965 työryhmän pohtimaan puolueihmistensä tv-esiintymiskoulutusta. Elokuvaohjaaja Mikko Niskanen opetti Harri Holkeria esiintymään. (Salminen 2006, 22.)

⁵³ Laissa säädetään myös mainonnan kiellosta (12 §) ja yhtiön velvollisuudesta antaa viestintävirastolle vuosittain kertomus tarjotusta julkisesta palvelusta ja esittää tiedot, jotka ovat tarpeen viraston televisio- ja radiotoiminnan valvontatehtävissä. Virasto antaa kertomuksesta valtioneuvostolle lausunnon. (Laki Yleisradio Oy:stä, 1993/1380, 12 a §.)

Julkisen palvelun ohjelmatoiminnan tulee erityisesti:

- 1) tukea kansanvaltaa ja jokaisen osallistumismahdollisuuksia tarjoamalla monipuolisia tietoja, mielipiteitä ja keskusteluja sekä vuorovaikutusmahdollisuuksia;
- 2) tuottaa, luoda ja kehittää kotimaista kulttuuria, taidetta ja virikkeellistä viihdettä;
- 3) ottaa ohjelmistossa huomioon sivistys- ja tasa-arvonäkökohdat, tarjota mahdollisuus oppimiseen ja itsensä kehittämiseen, painottaa lapsille suunnattuja ohjelmistoja sekä tarjota hartausohjelmia;
- 4) kohdella ohjelmatoiminnassa yhtäläisin perustein suomen- ja ruotsinkielistä väestöä, tuottaa palveluja saamen, romanin ja viittomakielellä sekä soveltuvin osin myös maan muiden kieliryhmien kielellä;
- 5) tukea suvaitsevaisuutta ja monikulttuurisuutta sekä huolehtia ohjelmatarjonnasta myös vähemmistö- ja erityisryhmille;
- 6) edistää kulttuurien vuorovaikutusta ja ylläpitää ulkomaille suunnattua ohjelmatarjontaa;
- 7) välittää asetuksella tarkemmin säädettäviä viranomaistiedotuksia ja varautua televisio- ja radiotoiminnan hoitamiseen poikkeusoloissa. (Laki Yleisradio Oy:stä, 1993/1380, 7§.)

Yleisradion tehtävien määrittely on noussut kiistelyssä myös yhdeksi kuumaksi perunaksi. Kun lakia Yleisradio Oy:stä uudistettiin vuonna 2005, kirjattiin siihen virikkeellisen viihteen tuottaminen, luominen ja kehittäminen. Kiristyneessä kanavakilpailussa Yleisradion viihdeohjelmien katsottiin syövän kaupallisten kanavien mainosmarkkoja. (Palokangas 2007, 351.) Kansanedustaja Mika Lintilän Yleisradion toimintaa ja rahoitusta tutkineen työryhmän raportti (04/2009) esitti televisiomaksun korvaamista julkisen palvelun mediamaksulla ja myös ehdotukset julkisen palvelun määritelmään ja valvontaan (Yleisradio Oy:n julkista palvelua ja rahoitusta selvittävä työryhmä 2009, 7-8). Työryhmän esitys ei ole toistaiseksi johtanut konkreettisiin uudistuksiin, vaan asia on jäänyt politikoinnin jalkoihin. Lintilän työryhmän raportti liittyy laajempaan keskusteluun siitä, kuinka me Ylen roolin näemme kulttuuri-identiteettimme kannalta, ja kuinka sivistysvaltiomme julkisen palvelun toiminnan rahoittaa. Viisi vuotta ennen Lintilän työryhmän raporttia Liikenne- ja viestintäministeriö tilasi *Julkisen palvelun televisio- ja radiotoiminta 2010* -esityksen vastaavalta työryhmältä. Esityksessä käsiteltiin yhtiön rahoituskysymystä ja sitä, miten julkisen palvelun tehtävät vastaavat ajankohtaiseen viestintäpolitiikkaan ja konvergoituvan toimintaympäristön haasteisiin. Tuolloin raporttiin kirjattiin, että Suomi haluaa pitää huolta kansallisen identiteettinsä, kulttuurinsa, kieltensä ja osaamisensa

erikoislaadun kehityksestä ja viestimet ovat demokraattisen tietoyhteiskunnan rakentamisen keskeisiä välineitä. (Televisiotoiminta ja Yleisradio Suomessa 2010 - työryhmä 2004, 7.) Julkisen palvelun tehtävän määrittelyyn esitettiin muutoksia, sillä sen ohjelmistoon katsottiin kirjattavaksi myös lastenohjelmat ja tasa-arvo. Työryhmä halusi painottaa, että julkisen palvelun toiminta ei ole kuluttajille, vaan kansalaisille suunnattua; Ylen täytyy olla vuorovaikutuksessa kansalaisyhteiskunnan kanssa tukien suvaitsevaisuutta ja demokratiaa. (Mt. 39.) Yleisradion rooli haluttiin irrottaa kaupallisten yhtiöiden vaikutuksesta, jolloin se toteuttaa tehtävänsä selkeämmin. Tasa-arvo ja lapsille suunnatut ohjelmat lisättiin julkisen palvelun määritelmään lain Yleisradiosta 7 §:ssä (2005/635). Yleisradion tehtäviä käsittelevät työryhmät ovat kannattaneet televisiomoraalisesti perinteisiä näkökulmia.

Tutkimukseni valossa on kuitenkin kiinnostavaa, että Lintilän työryhmä katsoi lain 7 §:n julkisen palvelun tehtävän määrittelyn vastaavan sille asetettuja vaatimuksia, muttei ilman muutoksia. Yksi näistä koski julkisen palvelun tehtävän yleistä määrittelyä. Työryhmä esitti täsmennystä siten, että velvoite täyden palvelun ohjelmistoista korvataan velvoitteella tuoda monipuolinen ja kattava ohjelmisto jokaisen saataville yhtäläisin ehdoin. (Yleisradio Oy:n julkista palvelua ja rahoitusta selvittävä työryhmä 2009, 9.) Viestinnän Keskusliitto, joka on joukkoviestintäalan ja graafisen teollisuuden kattojärjestö ja edustaa noin 800 yritystä ja yhteisöä, on ollut aktiivinen ja voimakas Ylen kritisoija. Lintilän työryhmälle antamassaan lausunnossaan 04/2008 se toi esiin kantansa, ettei julkisen yleisradiopalvelun käsitettä tulisi venyttää - valtiollista mediayritystä ei nähty itseisarvona, vaan välineenä. Määritelmän tulisi pohjautua arvioon siitä, mitkä palvelut on välttämätöntä tarjota kaikille kansalaisille julkisin varoin, ja toiminnan pitäisi keskittyä ydintehtäviin. Yleisradion julkisen palvelun määritelmä täysi palvelu ei Viestinnän Keskusliiton mukaan ollut EU-oikeudellisesti kestävällä pohjalla, ja laissa tulisi sen sijaan kirjata vain, että julkisen palvelun olisi tyydytettävä yhteiskunnan demokraattisia, yhteiskunnallisia ja kulttuurisia tarpeita. (Viestinnän Keskusliitto ry 2008.) Lintilän työryhmä ehdottikin täydestä palvelusta luopumista. Viestinnän Keskusliiton lausunnossa kaupallisen media-alan huoli samaistettiin kansalliseksi huoleksi, jota Ylen palveluiden laajuus uhkasi – kuten lainauksesta ”Päätökset julkisen palvelun laajuudesta ja sisällöstä on tehtävä ensisijaisesti kansalaisten ja veronmaksajien, ei palvelun tarjoajan näkökulmasta” voidaan todeta (mt). On mahdollista, ettei kaupalliseen voitontavoitteluun ja

markkinoiden kilpailuun haluttu vedota ainoana motiivina, vaan kantaa haluttiin perustella huolena kansalaisista. Kaupallisen viestinnän sijoituessa viestinnän sananvapauden reuna-alueelle, ovat näkökannat vahvempia perustuessaan kansalaisten etujen ajamiseen. Markkinatalouden hegemoniassa kaupallinen viestintä luo käsitystä, että sen ajamat näkökulmat ovat kyseenalaistamattomia ja oikeita. Kaupallisella viestinnällä ei kuitenkaan ole velvoitteita kansalaisia kohtaan. Viestinnän Keskusliitto on ollut aktiivinen myös EU:n komission suuntaan koskien julkisen palvelun tehtäviä – keskustelu on toisaalta myös yleiseurooppalaista. Keskustelua julkisen palvelun rajaamisesta käydään, koska sen tarjonnan pelätään vääristävän kilpailua. Yhteisten pelisääntöjen sopiminen ei saisi kuitenkaan merkitä sitä, että julkisen palvelun toimintaa rajoitettaisiin tulevaisuudessa aloilla, joilla toimii kaupallinen palveluista laskuttava media.

Mediatoimiala on ravintoketjun huipulla, ja sen vuositulokset tähtäävät yhä suurempiin voittoihin (ks. esim. Ojala, Lamberg, Uotila, Könönen & Näsi 2005, 249). Vuosien 1997–98 jälkeen kotimaassamme kaksi suuryhtiötä erottautui kaupallisessa mediassa: Sanoma-WSOY (nykyinen Sanoma) ja Alma Media⁵⁴. Murroksen voidaan katsoa alkaneen, kun kyseiset yhtiöt alkoivat ajaa kanaviensa maksamien palvelumaksujen lopettamista Yleisradiolle (ks. esim. Herkman 2005, 308). Suomalainen televisioideologia vaikuttaa kääntyneen osin siten, että ennen monopoliasemassa olleen julkisen palvelun tulisi eräissä mielipiteissä vain paikata kaupallisen toiminnan aukkoja. Tällöin toiminta kattaisi yhteiskunnalliset sivistävät erityistehtävät, joilla se täydentäisi kaupallista tarjontaa. (ks. esim. Kortti 2007, 164 & Mäntymäki 2006, 35.)

Informatiivisten ohjelmien katselun osuus on Ylen kanavilla suurempi kuin kaupallisilla kanavilla, ja vastaavasti tilanne on toisinpäin viihteen ja ulkomaisen fiktion osalta.⁵⁵ Ylen tarjonnan merkityksen voidaan katsoa kasvavan kaupallisten kanavien eriytyessä entisestään sivistyspalvelullisesta ohjelmistosta. Kun kaupallisten kanavien digitaaliset lisäpalvelut maksavat, voidaankin niiden katsoa jakavan yleisöä voimakkaasti myös varakkuuden mukaan. Ne, joilla on varaa, katselevat televisiosta laadukkaita ohjelmia

---

⁵⁴ Alma Median televisiotoiminta on sittemmin siirtynyt ruotsalaisen Bonnier AB:n omistukseen (MTV Media).

⁵⁵ Yleisradion julkinen palvelu korostaa informatiivisten ohjelmien osuutta tarjonnassaan; tarjontaan suhteutettuna ajankohtais-, asia- ja kulttuuriohjelmat sekä opetusohjelmat ovat käytännössä miltei täysin julkisen palvelun genreja (ks. esim. Aslama & Wallenius 2004, 8).

oman makunsa tai tiedontarpeensa mukaisesti. Köyhemmät katsojat saavat mitä saavat, etupäässä mainoksilla täytettyä viihdettä.

Markkinoita korostava viestintäpolitiikka heikensi 2000-luvulla Yleisradion taloudellista perustaa ja vahvisti kaupallista televisiotoimintaa vapauttamalla sen asteittain toimilupamaksuista digitaalisten lähetysten alkamiseen mennessä 31.8.2007 (ks. myös Mäntymäki 2006, 114–115). Tuloksen voidaan nähdä palvelevan markkinatalouden hegemoniaa. Televisiomoraalin perustuessa television sivistyksellisten palveluiden tarjonnalle ja lastensuojelulle on julkisen palvelun merkitys ja asema sekä median kaupallinen monipuolistuminen suuri vaikutin ja moraalikäsitteiden muodostumiseen vaikuttava muutostekijä. Julkisen palvelun yleisradiotoiminnan ja kaupallisen median välillä käytävässä kilpailussa on kaupalliselle medialle suotuisaa vedota Euroopan unioniin kiistakysymyksissä. EU:n markkinoita ja kilpailua turvaavien säännösten mukaan tehokkaan audiovisuaalisen sektorin sisämarkkinoiden ajatellaan edistävän taloudellisten tavoitteiden lisäksi informaation monimuotoisuuden ja sananvapauden toteutumista sekä kulttuurista monimuotoisuutta. (Ks. esim. Paukku 2005, 150.)

Kaupallistumisen⁵⁶ seurauksena televisio- ja radiotoiminnan sääntely on muodostunut markkinoiden vapautta sekä sananvapautta ja yleistä etua tukevien argumenttien vuoropuheluksi. (Paukku 2005, 2.)

Hannu Niemisen mukaan EU:n edustama tieto-, yhteiskunta- ja viestintäpolitiikka⁵⁷ on ristiriidassa median perinteisten Suomen perustuslakiin sisältyvien sananvapauden ja viestintäoikeuksien edistämisen periaatteiden kanssa. Tällöin se pyrkii edistämään

---

⁵⁶ Kaupallinen menestys määrää yhä enemmän median sisältöjä ja sisältöjen tuotantoa. Taustalla oleva markkinoitumisen laajempi prosessi tarkoittaa uusliberalistisen kehityksen mukaista muutosta markkinakriteereiden ja retoriikan ulottamiseksi koskemaan myös julkisia palveluja. (Nieminen et al. 2005, 29.) Median keskittyminen kytkeytyy globalisaatioon, jota on 1990-luvulta lähtien vauhdittanut kaupparajoitusten purkaminen. Keskittymisen on nähty johtavan yleisön valinnanmahdollisuuksien ja maailmankuvan kaventumiseen. Vaakalaudalla on sananvapaus, sillä harvojen mediayhtiöiden hallinnassa saattavat näiden intresseille vastakkaiset mielipiteet jäädä kuulematta. (Mt. 30–32 & ks. myös Kunelius 1998, 78.)

⁵⁷ Liikenne- ja viestintäministeriön *Toiminta- ja taloussuunnitelma 2006–2009* korosti voimakkaasti tieto- ja viestintäteknologian käyttämistä tuottavuuden ja kilpailukyvyn parantamiseksi. Viestintäpolitiikan ensimmäisenä painopisteenä on huolehtia Euroopan ja Suomen elinkeinoelämän kilpailukyvyn parantamisesta ja säilyttämisestä maailman kärjessä. Tasa-arvon ja hyvinvoinnin edistäminen tulevat vasta tämän jälkeen. (Nieminen et al. 2005, 8.)

media-alan tuottajien oikeuksia tai kilpailulainsäädännön mukaisesti luomaan alalle kilpailuolosuhteet kansalaisten oikeuksien sijasta. (Herkman 2005, 70.) Eduskunnan *Demokratia ja lainsäädäntöpolitiikka* -seminaarissa vuonna 2006 esitelmöineen Niemisen mukaan median ja demokratian välinen psykologinen sopimus liittyy joukkoviestinten sosiaalisen vastuun teoriaan⁵⁸, jonka mukaan media on vastuussa kansalaisille ja toimii näiden etujen valvojana. Niemisen mukaan tilanne on muuttunut: media on ottanut etäisyyttä sosiaalisen vastuun periaatteisiin ja toimintaa ohjaavat yhä selkeämmin markkina-arvot. Poliittikkaa tehdään median ehdoilla kansalaisten tarpeiden sijaan. Julkinen itsesääntely yrittää edelleen pärjätä vanhentuneen sääntelyjärjestelmän keinoin. Tilanteen korjaamiseksi on esitetty vastuullisempaa median itsesääntelyä - itse median sisältöihin puuttumiseen lainsäädännöllä ei ole tehty montaakaan vaatimusta lasten ja nuorten suojelua koskeneiden vaatimuksien lisäksi. (Nieminen 2006, 1-3.) Median markkinoitumisen myötä valtaosa maamme mediasta perustuu nykyään liiketoimintaan, joka tähtää tuloksen tekemiseen pörssiyritysten omistajille (Herkman 2007, 44). Herkmanin mukaan kiristynyt kilpailu on johtanut myös Ylen muuttamiseen (uudistuksina organisaatiossa ja kanavaprofiilin rakentamisena kohdeyleisöjen perusteella koko kansan ihanteen sijaan) enemmän kaupallisten toimijoiden kaltaiseksi. Viestintätalouden muutokset kytkeytyvät kansainvälisiin virtauksiin ja valtiojohtoisen politiikan vaikutusvallan pienenemiseen. Suomi on tullut osaksi niin globaalia markkinakilpailua kuin Euroopan unionin talousstrategioita ja kilpailu- ja viestintäpolitiikkaa. (Mt. 41.)

Julkisen palvelun yleisradiotoimintaa ei ole direktiivi-tasolla harmonisoitu. EY:n oikeudessa julkisen palvelun yleisradiotoiminnalla pyritään edistämään sananvapauden ja erilaisten yhteiskunnallis-kulttuuristen tavoitteiden toteutumista. Laaja-alaisuus yhdistettynä julkisen palvelun ohjelmistojen korkeisiin katsojaosuustavoitteisiin on käytännössä merkinnyt sisällöllisesti väljää ja toimintaympäristön muutoksiin mukautuvaa julkisen palvelun määritelmää. (Pauku 2005, 93.) Yleä vastaan on kaupallisten tahojen puolelta esitetty tihenevässä määrin kritiikkiä ja valituksia sen

---

⁵⁸ Lehdistön kaupallistumiskehityksen myötä avoin poliittisuus heikentyi. Kustantajat ja toimittajat kehittivät sosiaalisen vastuun teorian, joka korosti lehdistön vastuuta julkaistavien tietojen oikeellisuudesta sekä sensationalismin vastustamista. Konkreettisimmillaan teoria muotoili erilaisia toimintanormistoja - osin myös siksi, ettei lehdistön sisältöön vaikutettaisi lainsäädännöllä. (Hemánus 1992, 60–61.)

laajentaessa toimintaansa yli perinteisten julkisen palvelun rajojen, kuten jakamalla uutisia digitaalisilla mainostauluilla. Kaupalliset konsernit luovat jatkuvaa painetta Yleä kohtaan, koska ne näkevät sen toimivan vapaita markkinoita häiritsevänä tekijänä. Seurauksena on EU:n komission johdolla syntynyt julkisuudessa paljonkin puitu keskustelu esimerkiksi siitä, että yleisradioyhtiöillä tulisi olla yhtiön johdosta riippumaton valvontaelin (ks. esim. Kervinen 2009, A15). Poliittinen kiista valvontaelimestä on vaikuttanut Lintilän työryhmän esityksen toteutumisen ongelmiin. Työryhmän loppuraportissa asia oli myös esillä. Komission tiedonantoluonnos (11/2008) korosti sekä julkisen palvelun tehtävän täyttämisen, että julkisen palvelun talouden valvontaa. Muutosesitys koski merkittävien uusien palvelujen ja toimintojen ennakoarvioinnin vaatimusta. Tiedonantoluonnos herätti kritiikkiä, ja sen katsottiin olevan ristiriidassa *Amsterdamin pöytäkirjan*⁵⁹ kanssa. Suomen valtio puolusti kannanotossaan kansallisten viranomaisten harkintavaltaa ja jäsenvaltioiden vapautta määrätä itse valvonnan järjestämisestä. Suhtautuminen oli varauksellista esitettyihin markkina-analyysivelvoitteisiin yksittäisten uusien palvelujen osalta, sillä yleisradioyhtiöiden tehtävä on alati kehittyvä kokonaisuus. Amsterdamin pöytäkirjan mukaan tehtävän määrittely on jäsenvaltioiden toimivaltaan kuuluva asia. (Yleisradio Oy:n julkista palvelua ja rahoitusta selvittävä työryhmä 2009, 14.) Julkisen palvelun yleisradiotoimintaa ja sen arvoja Suomessa kannatetaan, eikä kaupallisen sektorin vaikutusvaltaa haluttu nostaa. Sivistysvaltiota palvelevat tavoitteet säilyvät perustavana tekijänä televisiomoraalin muodostamisessa. Mediateknologian kehittyessä ja uusien viestintäkanavien syntyessä julkisen palvelun toiminta laajenee⁶⁰ turvaamaan monimuotoista tiedonvälitystä uusille viestintäaloille - ja tämä ärsyttää markkinoita. Kaupallisen media-alan kamppailu Ylen kanssa tulee jatkumaan.

---

⁵⁹ Amsterdamin pöytäkirjalla (1997) pyrittiin selventämään valtion tukia ja yleishyödyllisiä palveluja koskevien säännösten soveltumista julkisen palvelun yleisradiotoimintaan, sekä määrittämään sen tavoitteita yhteisön oikeudessa. Lähtökohtana oli, että julkisen palvelun yleisradiotoiminnalla on merkittävä asema unionin yhteiskuntaelämän, demokratian ja kulttuurin saralla. Pöytäkirja vahvisti dualistisen televisio- ja radiotoiminnan mallin osaksi toimialan EY-oikeudellista sääntelyä. (Paukku 2005, 84–86.)

⁶⁰ Julkisen palvelun velvoitetta laajennettiin teknisesti viestintämarkkinoita koskevan lainsäädännön ensimmäisen uudistuksen yhteydessä jo vuonna 2001, kun Ylelle annettiin oikeus tarjota julkisen palvelun sisältöä kaikissa televerkoissa. Tällöin huomioitiin tarve turvata julkisen palvelun elävä ja kehittyvä perinne, sekä mahdollisuus seurata sähköisen viestinnän teknistä kehitystä. (Paukku 2005, 116.)

4.2 Taiteen vapaus ja rajat

Televisiokentän normatiivinen sääntely vaatii viestinnän sääntelyn lisäksi taiteen kentän huomioimista. Ranskalainen sosiologi Pierre Bourdieu on puolustanut taiteen autonomisuutta riippumattomana ulkopuolisten intressien vaatimuksista. Bourdieun mukaan vain valtio voi taata tietyt kriittisen kulttuurin olemassaolon edellytykset. Valtiolta on vaadittava välineitä vapauden harjoittamiseen suhteessa taloudelliseen sekä poliittiseen valtaan - eli valtioon itseensä. Valtion alkaessa ajatella ja toimia kannattavuuden ja hyödyn logiikan mukaisesti sairaaloita, kouluja, televisiota ja museoita koskevissa asioissa uhattuina ovat ihmiskunnan korkeimmat saavutukset. Näiden etujen virallinen takaaja on kuitenkin valtio. Taiteilijoiden onkin käytettävä valtion takaamaa vapautta valtiota vastaan lisätäkseen valtion sitoutumista. (Bourdieu & Haacke 1997, 82–83; ks. esim. myös Sevänen 1998, 256–257.) Haacken mukaan taideinstituutit ovat koulujen kaltaisia sivistyksellisiä paikkoja. Taidemaailma ei ole erillinen maailmansa, vaan se ilmaisee koko yhteiskuntaa ja vaikuttaa siihen tietynlaisen ilmaston tasolla. Taiteen ja yhteiskunnan keskinäistä riippuvuutta on vaikea osoittaa, mutta juuri tämä ilmasto määrää yhteiskuntiemme yleiset kehityslinjat. (Bourdieu & Haacke 1997, 108–109.) Taiteen ja yhteiskunnan keskinäistä riippuvuutta voidaan käsitellä taiteen kaupallistumisen kehyksessä, jonka voidaan ajatella muodostuneen yhteiskunnan kaikkialle ulottuvassa markkinoitumisprosessissa. Taiteelta voidaan myös vastahegemonisena voimana odottaa kriittisyyttä vallitsevia yhteiskunnallisia oloja kohtaan, mille on myös Suomessa taattu perustuslaissa mahdollisuus periaatteessa – vaikkakin käytännön edellytykset ovat asia erikseen. Taidekenttä elää ja muotoutuu kaksijakoisessa tilanteessa: että taiteella olisi tarvittavat resurssit olla kaupallisuuden vastainen voima, tarvitsee se usein myös kaupallista toimintaa rahoittamaan kriittisyyttään.

Taiteen keskustoimikunnan tutkijana toimineen Pauli Rautiaisen tutkimus taiteen vapaudesta perusoikeutena käsittelee ennen kaikkea taiteen ja kulttuurin tukemista Suomessa⁶¹ (Rautiainen 2007, 14). Rautiaisen mukaan kansalaisyhteiskunnan puitteissa

---

⁶¹ Rautiaisen lähestymistavan taustalla on ajatus taiteen vapaudesta sivistyksellisen TSS-oikeuden (taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet) ja sananvapauteen kietoutuvan vapausoikeuden hybridinä. Taiteen vapaus on Suomessa sijoitettu osaksi sivistyksellisiä oikeuksia, eikä sananvapauden täsmennykseksi. (Rautiainen 2007, 20.)

toimiessaan taide on mielletävä kommunikaation muodoksi, ja sen vapaus tukee moniarvoisuutta ja vapaata mielipiteenvaihtoa. Taiteen vapauden oikeutus kietoutuu yleisen ilmaisunvapauden oikeutukseen: Jokaisella on oikeus osallistua ajatusten ja mielipiteiden vaihtoon. Taiteellisen toiminnan vapauden oikeutukseksi on nähtävissä sen sivistyksen muodossa toteutuva hyvinvointia edistävä tehtävä. Kuten Rautiainen on siis huomionnut, taide ei ole lopulta kaukana viestinnästä. (Mt. 56.) Televisiomoraalin tutkimukseni kannalta tämä on oleellinen lähtökohta. Televisiomoraalin käsitteen muodostamisessa ei voida jättää huomioimatta taiteen eettis-sivistyksellistä merkitystä; televisiomoraalia ei voida tarkastella vain viestinnän sääntöjen valossa, vaan siinä on keskeistä myös taiteen vapaus.

Vaikka taide Suomessa on kansalaisten perusoikeus (PeL 16.3 §: *Tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus on turvattu*), ei taiteen vapautta perusoikeutena ole käsitelty kovin paljoakaan. Oikeustieteessä taidetta on lähestytty tekijänoikeuden näkökulmasta, jolloin taide näyttäytyy kulutushyödykkeenä (Rautiainen 2007, 5). Taiteen vapautta koskeva perusoikeussäännös on muotoiltu lyhyesti, abstraktisti ja yleislausekemaisesti absoluuttisen oikeuden muotoon. Turvattuna on taide – koko taidemaailma luomistyöstä vastaanottoon. Jos henkilö kokee olevansa tekemisissä taiteen kanssa, on hän silloin potentiaalisesti taiteen vapauden subjekti. (Mt. 61–62.) Rautiaisen mukaan taiteen vapauden ydin on julkisen vallan velvollisuudessa olla puuttumatta taiteelliseen toimintaan (taiteen valmistamiseen, jakeluun ja vastaanottoon), suojata taiteen vapautta suhteessa kolmannen oikeuden loukkaustoimiin ja turvata riittävät materiaaliset edellytykset taiteellisen toimintaan taidemaailman autonomisuuden periaatetta kunnioittaen (Mt. 66.) Tässä tutkimuksessani en käsittele taiteen edellytyksien turvaamista. Kiinnostukseni on siinä, kuinka julkinen valta taiteen vapautta käsittelee.

Taiteen vapautta koskevalla perusoikeussäännöksellä on myös selvä liittymäkohta perustuslain 12 §:ään, jossa turvataan jokaiselle sananvapaus eli *oikeus ilmaista ja vastaanottaa kaikenlaisia tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään sitä estämättä*, koska taiteellinen ilmaisu on eräs sananvapaussäännöksen suojaama ilmaisun muoto. Sananvapaus on perinteisesti nähty poliittis-yhteiskunnallisena vapausoikeutena, jolla turvataan kansanvaltaisen yhteiskunnan perusta. (Rautiainen 2007, 15.)

Taiteen vapaus on nähtävissä erityisen taiteellisen ilmaisun turvaavana oikeutena, joka on osin päällekkäinen sananvapauden kanssa. Vapaudet eivät sulje toisiaan pois. Ongelmallisena voidaan katsoa sitä, ettei taiteen vapaudelle ole tehty selkeyttävää linjausta, kun taas perustuslain sananvapaussäännös on käsitetty sisältö- ja menetelmäneutraaliksi ilmaisunvapauksiksi. On epäselvää, mitä sellaisia oikeuksia taiteen vapaus sisältää, mitä ei voisi johtaa sananvapaudesta - vaikka taiteen vapaudella on sananvapaudesta riippumaton ulottuvuus. Perusoikeusuudistuksen valmisteluasiakirjoissa viitattiin taiteen vapautta koskevaan säännökseen kuvaohjelmien ennakkotarkastusta koskevan lainsäädännön uudistamisen yhteydessä, jolloin tämä muutettiin vastaamaan uudistuksen myötä sananvapautta koskevaa säännöstä. Hallitus katsoi esityksessään taiteen vapauden liittyvän kuvaohjelmien ennakkotarkastukseen, mutta käytännössä käsitteli esitystä lähinnä sananvapaussäännöksen ja siihen liittyneen rajoituslausekkeen näkökulmasta. Esityksessä todettiin, että sananvapaus suojaa viestintää myös taiteena. (Rautiainen 2007, 60–61.)

Rautiainen (2007, 29) mukaan taiteen vapautta koskevan perusoikeuden kohdalla ei sananvapauslain tapaista perusoikeuden konkretisoimiseksi säädettyä lainsäädäntöä ole. Lailla säätämisen veloitteesta seuraa se, ettei taiteen vapauden rajoituksista voida säätää asetuksella eikä ministeriöiden määräyksillä. Taiteen vapauden kohdalla rajoitusten hyväksyttävyyttä (eli painavan yhteiskunnallisen tarpeen edellytys) voi johtaa erilaisiin soveltamisiin. Perusoikeusrajoitus ei voi olla ristiriitainen suhteessa sananvapaudenkin yhteydessä sivuttuihin Suomea sitoviin ihmisoikeusvelvoitteisiin, joista Rautiainen nostaa esiin YK:n Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen (KP-sopimus) 19 artiklan⁶² mielipiteen ja sananvapauden sekä Euroopan neuvoston jäsenmaiden allekirjoittaman Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS), eli Yleissopimuksen ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi 10 artiklan⁶³ sananvapauden rajoitusedellytykset. Rajoituksen on täytettävä samanaikaisesti

---

⁶² KP-sopimuksen 19.3 artiklan mukaan vapauksien käyttö merkitsee erityisiä velvollisuuksia ja vastuuta, ja voidaan siksi saattaa tiettyjen rajoitusten alaiseksi. Rajoitusten tulee olla laissa säädettyjä välttämättömiä toisten henkilöiden oikeuksien tai maineen kunnioittamiseksi, valtion turvallisuuden tai yleisen järjestyksen, terveydenhoidon tai moraalien suojelemiseksi. (Yhdistyneiden Kansakuntien Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 8/1976.)

⁶³ EIS:n 10 §:n toisessa momentissa rajoitusten on oltava laissa säädettyjä ja välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa sekä perustuttava joko kansallisen turvallisuuden, alueellisen koskemattomuuden tai yleisen turvallisuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi,

kaikki yleisten rajoitusedellytysten luettelon vaatimukset unohtamatta kuitenkin poikkeuksia – eli poikkeuslakeja. Rajoitusedellytyksiin liittyvä harkinta on ensisijaisesti perustuslakivaliokunnan tehtävä. (Mt. 32–33.) Samat kansainväliset sopimukset turvaavat niin sananvapautta kuin taiteen vapautta.

4.2.1 Rikoslain rajat ja suvaitsevaisuuden rajat

Taiteellisella ilmaisulla on arvoihin perustuvat rajansa. Näiden taustalla liikkuu yleinen moraalii, joka asettaa raamit kansalaisten yksityiselle moraalille (ks. alaviite 5). Lukuun ottamatta audiovisuaalisia ohjelmia (muuta kuin televisio-ohjelmia), taideteoksille ei määrätä sitouttavia ikärajoja. Kokeilevalla taiteella on mahdollisuus joutua törmäykseen rikoslain kriminalisointien kanssa, jolloin kriminalisointien pitäisi täyttää perusoikeuksien rajoittamisen yleiset edellytykset ja kyseisen perusoikeuden erityisedellytykset (Rautiainen 2007, 71). Teokset saattavat rikkoa normatiivista tajuntaa, mutta aina kyse ei ole lain rikkomuksesta. Epämiellyttävää aihetta käsittelevä taideteos saattaa välittää epämiellyttävän tuntemuksen katsojalle. Ongelmallista on, jos teoksen sanoma tällöin ymmärretään väärin, ja teosta syytetään asiasta, jota se kritisoi. Syntyneet kiistat eivät ratkea välttämättä selkeästi oikeudessakaan, ja teoksen saaman tuomion oikeutus voidaan arvioida vasta ajan kuluessa. Suomen tapaukset osoittavat, etteivät teokset aina kannan tuomiota harteillaan ikuisesti. Myöhemmin samat teokset saattavat olla hyvin arvostettuja. Toiset teokset eivät häivytä historiankaan saatossa ongelmakehystään, ja tulevat aina jakamaan mielipiteitä, aivan kuten silloin, kun ne olivat uunituoreita⁶⁴. Taiteen alan monipuolisesta tulkinnasta kertoo se, ettei sen historiasta löydy epämoraalisiksi tulkittuja teoksia, jotka olisivat saaneet kaikkien varauksettoman tuomion. Taiteen ilmaisunvapauden rajoitusperusteita ja suvaitsevaisuuden käsitettä pohtinut Heta Gylling katsoo ilmaisunvapauden rajoittamisen johtavan vain mielivaltaiseen mielipiteiden tyranniaan (Gylling 2007, 164).

---

terveyden tai moraalii suojaamiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi, tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi. (Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999.)

⁶⁴ Kotimaisista taideteoksista yksi kuuluisimmista on Teemu Mäen kissan tappamisen ja teon jälkeisen masturbaation sisältänyt taidevideo *Sex and death*, jonka Valtion elokuvatarkastamo kielsi vuonna 1989. Mäen teosta on käsitelty edelleen kriittisesti taiteen kentällä. Mäki on kieltänyt syyllistyneensä tahalliseen eläinräkkäykseen, josta hänet tuomittiin sakkoihin (Mäki 2005).

Sensuurin puolestapuhujat holhoavat muita omien tuntemuksiensa pohjalta (mt. 167). Gylling kysyy, miten arvoja voitaisiin loukata, sillä ne eivät ole tuntevia olentoja. Eikö tällöin loukata ihmistä, jolle kyseiset arvot ovat merkitseviä? Kenenkään ei pitäisi olla pakotettu ajattelemaan kuten toiset; monikulttuurisessa ja -arvoisessa yhteiskunnassa ei kenelläkään voi olla arvojen ja uskomusten monopolia. (Mt. 169–171.) Suvaitsevaisuus erilaisia mielipiteitä ja uskomuksia kohtaan on ollut valistuksen ajoista länsimaisen demokratian perustavia arvoja perustuen filosofian teoksiin kuten John Locken *A Letter Concerning Toleration* (1690). Suvaitsevaisessa yhteiskunnassa hyväksytään jokaisen yksityinen usko, mikäli tämä ei vahingoita muita, kun taas suvaitsemattomassa yhteiskunnassa vain yhdenlaiset mielipiteet ovat sallittuja. Gylling myös miettii pitäisikö suvaitsevaisuuden nimissä hyväksyä mitä tahansa. Hänen mukaansa suvaitsevaisuus ei voi merkitä tätäkään. Kohteen tulee täyttää reunaehdot. (Mt. 175–177.)

Taiteen on viestinnän lailla vapaudesta huolimatta huomioitava rikosoikeudelliset säädökset – erityisesti rikoslain 17. luku *Rikoksista yleistä järjestystä vastaan*. Käytettäessä taidetta välineenä ilmaisemaan tiettyä maailmankatsomusta tai maailmankatsomuksellisten kysymyksien käsittelyssä, saattaa taiteen vapautta rajoittaa uskonrauhan rikkomista koskeva kriminalisointi (RL 17:10). Kotimaisista oikeudenkäyntitapauksista tunnetuimmat ovat 1960-luvulta Hannu Salaman *Juhannustanssit* -romaanin ja kuvataiteilija Harro Koskisen teosten *Sikamessias* ja *Sikakrusifiksi* tapaukset. Rautiaisen mukaan EIT:n ratkaisut ovat osoittaneet, että vaikka taiteilijan taiteellisen ilmaisun vapaus kuuluu EIS:n suojaaman sananvapauden piiriin, valtion harkintamarginaali on uskonnollisia aiheita käsittelevän taiteen rajoittamisessa laaja. Rautiainen on myös huomionnut, kuinka Salaman tapaus osoittaa taiteen vapauden ja uskonnon vapauden välisen rajanvedon yhteyden yhteiskunnassa vallitseviin arvoihin. Missä näiden kahden perusoikeuden rajat kulkevat, ei ole oikeustieteellinen kysymys – vaan poliittinen ja historiallinen. Taiteen vapauden ja yleisen moraalin suojelemisen välillä vallitsee selvä jännite. (Rautiainen 2007, 82–84.)

Siveellisyyden rajat ovat rajoittaneet taidetta. Suomessa 1920-luvulla annetun lain epäsideellisten julkaisujen levittämisen ehkäisemisestä (23/1927) nojalla asetettiin epäsideellisten julkaisujen valvontalautakunta, joka harjoitti jälkikäteissensuuria. Vuonna 1962 Pentti Saarikosken suomentama Henry Millerin romaani *Kravun*

kääntöpiiri takavarikoitiin, kustantajaa sakotettiin, ja teos tuomittiin hävitettäväksi⁶⁵. Kun teoksesta otettiin uusi painos kahdeksan vuotta myöhemmin, se ei enää herättänyt reaktioita. Vaikka laki kumottiin rikoslain uudistuksessa 1998, sen tulkinta muuttui jo lain voimassaolon aikana. (Rautiainen 2007, 79–80.) Siveellisyyslaki tuotti tulkintaongelmia erityisesti elokuvien tarkastuksessa. Myös elokuvamainoksien valokuvat ovat saattaneet loukata sukupuolikuria ja säädyllisyyttä ja toivatkin 1960-luvulla sakkoja mainostettaessa K18 -seksielokuvia (Sedergren 2006, 339). Epäsiveellisyys muuttui yleisen siveellisyyskäsityksen mukana. Kun 1970-luvulla rajat alkoivat kaatua, hyväksyttiin vuonna 1973 Bernardo Bertoluccin taide-elokuva *Viimeinen tango Pariisissa* (1972) ensimmäisenä eroottisena elokuvana leikkauksitta. Hieman myöhemmin *Emmanuelle* -elokuvien hyväksyminen muutti seksuaalisuuden esittämisen standardeja Suomessa. (Mt. 362–364.) Kun vuoden 1927 laki rikoslain uudistuksessa kumoutui, voitiin periaatteessa julkaista kaikki se, mitä aiemmin oli pidetty epäsiveellisenä. Uudistuksessa väkivaltainen pornografia, eläinpornografia ja lapsipornografia (RL 17:18, 17:18a & 17:18b) kiellettiin. (Mt. 440.)

Rikoslain 17 luvun 17 artiklassa on kielletty raakaa väkivaltakuvausta sisältävän taiteeseen valmistaminen, jakelu ja esittäminen. Kriminalisoinnissa huomioidaan taiteen vapaus (kuten tehdään myös 18 artiklassa), sillä mikäli asia on teoksen ilmeisen taiteellisen arvon tai tiedonvälityksellisen luonteen kannalta perusteltu, voi esittäminen olla myös sallittua. Kuitenkaan taiteellinen arvo ei päde, mikäli teos täyttää törkeän sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittämisen tunnusmerkit. Myös sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän todellisuudenmukaisen kuvatallenteen hallussapito (RL 17:19) kuten sukupuolisiveellisyden julkinen loukkaaminen (RL 17:21) on kriminalisoitu. Rautiaisen mukaan RL 17:21 vaatisi myös lisäyksen, ettei sitä sovellettaisi taiteellisesti perusteltuun tekoon. (Rautiainen 2007, 81–82.) Kuvaohjelman levittämisen ja julkisen esittämisen voi kieltää vain tuomioistuin. Lainsäädäntö ja sen tulkinta on hyväksytty taiteen tapauskohtaiseksi

---

⁶⁵ Sensuuria on voitu toteuttaa menettämisseuraamuksen eli konfiskaation kautta, milloin taideteos rikoksen tekovälineenä tuomitaan valtiolle menetetyksi ja hävitetyksi. Suomessa kohua herättäneitä kotimaisia teoksia ei ole konfiskoitu rikosoikeudenkäynneissä, mutta mainitun Kravun kääntöpiirin käännökappaleet sekä painamiseen käytetyt painolaatat todellakin takavarikoitiin ja tuhottiin. (Rautiainen 2007, 72–73.) Poikkeuksellisesti Ulla Karttusen teoksen Neitsyhuorakirkko materiaalista osa tuomittiin menetetyksi ensin käräjäoikeuden päätöksellä 2008, ja tuomio vahvistettiin hovioikeudessa maaliskuussa 2009. Teoksen sisältämät kuvat rikkoivat rikoslakia (RL 17:19). Käsittelen Karttusen tapausta myös seuraavassa luvussa.

ohjausmekanismiksi. Tunnepohjaiset reaktiot tulkitaan taidekentällä yleisesti vääriksi, mikäli ne jalostuvat rajoittamisvaateiksi. Sensurointia ei saa oikeuttaa ihmisten henkilökohtaisilla tuntemuksilla taideteoksen äärellä. Yleisenä oletuksena on, että jokaisen omalla vastuulla on arvioida kykyään vastaanottaa teos. Taiteen vapauskysymykseen liittyy vaatimus kokijan kyvystä käsitellä teosta. Ilmaisutavoilla on tietenkin suuri merkitys. Audiovisuaalinen teos voi välittyä sen käsittelyyn liian nuorelle aivan eri tavalla kuin kirjallinen teos. Televisiossa taiteen vapautta ei pitäisi lain mukaankaan rajoittaa. Televisio-ohjelmistossa rajoja koettelevaa taidetta ei kuitenkaan kovinkaan järjestelmällisesti esitetä. Teoksilla on tietenkin samankaltaiset ikärajoitukset kuin muullakin televisioaineistolla, eli lapsia pyritään suojelemaan myöhäisillä lähetysajoilla ja tiedotuksella ohjelmista, jotka eivät näille vielä katseltavaksi sovellu. Lainsäädännön pohjalta televisiomoraalinkin tulisi sallia taideteoksille käsittelyvapaus myös sellaisia vaikeita asioita kohtaan, mitkä muuten saattaisivat herättää moraalista paheksuntaa.

4.2.2 Moraalin ja oikeuden rajat haastava taide

Tappouhkauksia. Poliiseja elokuvateatterissa. Iso kenraali sensuroimassa kulttuuria. Pääministeri tuomitsemassa ilman todisteita. Takautumia Natsi-Saksasta? Ei, vaan taiteen todellisuutta Suomessa vuonna 2008. (Sirnö 2008, 5.)

Suomessa esimerkit moraalin ja oikeuden rajoja haastavasta taiteesta kertovat rajatapauksina moraalin alueen vaikeasti määriteltävistä rajoista. Tutkimuksessani en pyri taiteen määrittelemiseen, vaan kiinnostus on taiteen asemassa ja merkityksessä moraalisten rajojen koettelijana. Taiteen osalta esteettinen ulottuvuus ei ole keskeinen tai välttämätönkään oletusarvo. Taideyhteisön ja ns. institutionaalisen taiteen määritelmän näkökulmasta kaikki se, mitä taideyhteisö hyväksyy taiteeksi, on taidetta - ja tätä on myös käytetty aseena sensuurin vastaisessa taistelussa. Lähestymistavan perustava ongelma on siinä, ettei taideyhteisö voi määrätä sitä, ovatko teokset eettisesti hyväksyttäviä tai tuomittavia. (Häyry & Häyry 1997, 273.) Rautiaisen mukaan taidejärjestelmä nähdään itsenäisenä määrittelyvallan käyttäjänä, jonka piirissä käydään

jatkuvaa kamppailua. Ei-taiteen ja taiteen välinen raja on jatkuvan uudelleen määrittelyn kohteena. (Rautiainen 2007, 44–45.) Taidejärjestelmä on kietoutunut yhteen yhteiskunnan poliittis-hallinnollisen osajärjestelmän kanssa osana hyvinvointiyhteiskunnallistumista ja yhteiskunnan taloudellisen osajärjestelmän kanssa osana kulttuurin taloudellistamista (mt. 46). Taiteen keskustoimikunnan pääsihteeri Jarmo Malkavaara käsitteli 1980-luvun lopun väitöskirjassaan vuorovaikutussuhteita taidepohjaisen kulttuurijärjestelmän ja yhteiskuntaa ohjaavan poliittis-hallinnollisen järjestelmän välillä. Taidejärjestelmän toimijoiden on omattava järjestelmän toimintakäytäntöihin osallistuessaan tietty kulttuurinen kompetenssi, joka merkitsee kykyä osallistua sen määrittelyyn, mitä järjestelmän piirissä pidetään hyvänä taiteena. Kielellisesti määrittely tapahtuu käyttämällä jatkuvassa muutostilassa olevia esteettisiä ilmenemismuotoja koskevia kategorioita ja argumentteja. (Malkavaara 1989, 19.) Taiteen kentän sisäisessä valta-asemien tavoittelussa erilaiset toimijat pyrkivät vahvistamaan asemiaan taideteosten synnyttämis- ja arviointiprosesseissa (mt. 44). Taiteen arvottamiseen liittyvä kompetenssi muotoutuu taidejärjestelmän piirissä tapahtuvan vuorovaikutuksen tuloksena ja säännöt opitaan osallistumalla toimintakäytäntöihin (mt. 50). Malkavaaran kompetenssi ei välttämättä käsitteenä ole selkein mahdollinen, mutta kuitenkin ymmärrettävä käsite valta-asetelmalle, jonka perustana on tunnustettu asiantuntijuus. Kyky ymmärtää ja kommunikoida taidejärjestelmän arvojen mukaisesti on edellytys toiminnalle ja vaikuttamiselle.

Taideteokset herättävät keskustelua ja ovat usein myös paheksuissa ja ristiriitaisissa otsikoissa. Kohusta huolimatta teoksia ei useinkaan sensuroida, eivätkä ne ole aiheuttaneet tekijöilleen oikeudellisia seurauksia, mutta poikkeuksiakin on. Kohua aiheuttaneista teoksista viime vuosilta nousee laajuudessaan ja voimakkuudessaan yli muiden kaksi. Ensinnäkin Kristian Smedsin ohjaama *Tuntematon sotilas* (2007) Kansallisteatterin näyttämölle herätti suurta kohua, vaikka se oli samalla kiistaton arvostelumenestys. Teos ”ei rienannut, vaan esitti moraalisen puheenvuoron kalliisti lunastetusta, mutta halvalla myydystä maasta. Hyvinvointivaltiota, joka on yksille yhdenlainen, toisille aivan toisenlainen” - kuten Suna Vuori kirjoitti (Vuori 2007, C1). Toiseksi Katariina Lillqvistin *Uralin perhonen* -animaatio (2008) homoseksuaalisesta marsalkka Mannerheimista järkytti, vaikka itse ohjelma olikin jo esitetty aiemmin esimerkiksi näytelmänä ja kuunnelmana. Hannu Salaman ja Katariina Lillqvistin käsikirjoittamassa nukkeanimaatiossa marsalkka Mannerheim kuvattiin korsettiin

pukeutuvaksi homoksi, jonka alavartalona on matkalaukku. Kun kansanedustaja Bjarne Kallis esitti hallitukselle kysymyksen siitä, miten hallitus suhtautuu animaatioon, joka on herättänyt voimakkaita reaktioita veteraanisukupolvessa siitä saatujen tietojen perusteella (Eduskunta 2008, Täysistunnon pöytäkirja PTK 16/2008 vp), vastasi pääministeri Matti Vanhanen seuraavasti:

Arvoisa puhemies! Tässä taas joutuu tilanteeseen, jossa näkemättä joutuu ottamaan kantaa. ---

Mutta itse tähän kysymykseen siitä, millä tavalla suhtaudutaan siihen, että laajoja väestöpiirejä loukataan. Minusta se on semmoinen tapojen ja toisten tunteiden kunnioittamisen kysymys. Hallituksella ei ole tähän virallista linjaa. Tämä ei ole mikään erityinen poliittinen kysymys. Tässä on enemmän kysymys siitä, millä tavalla kunnioitetaan toisten ihmisten tunteita, niitä asioita, jotka toisille ihmisille ovat tärkeitä tai pyhiä, ja tässä varmasti on kaikilla vähän oppimista. Nykyaikana tällaisia pyhiä asioita tuntuu olevan aika vähän. (Eduskunta 2008, PTK 16/2008 vp.)

Tommi Nieminen käsitteli elokuvan aiheuttamaa kohua: kuinka 30-senttinen, raudasta ja paperimassasta rakennettu nukke herätti kohun niin helposti? Kun aihepiiri koskettaa kansallisidentiteettiä, ei tarvittu kuin kuva nukesta iltapäivälehteen ja kohu alkoi nousta. Ylen tuolloinen toimitusjohtaja Mikael Jungner lupasi, ettei elokuvaa esitetä televisiossa itsenäisyyspäivänä, jolloin siis Niemisen mukaan taiteilija Lillqvistin sananvapautta kunnioitetaan yhtä päivää lukuun ottamatta. (Nieminen 2008, D5.) Elokuva esitettiin TV1:ssä maaliskuussa 2008 ja se sai animaatiolle runsaat 452 000 katsojaa, joista yksi teki ohjelman levittämisestä kantelun oikeuskanslerille. Apulaisoikeuskanslerin sijainen Risto Hiekkataipale oli ohjelman sallimisen kannalla, sillä yksittäisten ohjelmien tai sarjojen ei tarvitse vastata jonkin yleisöryhmän vakaumusta, käsityksiä tai mieltymyksiä hyvästä ohjelmatarjonnasta. Ylen lähettämät lakisääteiset hartausohjelmat voivat myös loukata joidenkin katsojien käsityksiä. Ohjelmaa ei ole pakko katsoa. (Helsingin Sanomat 2008e, C1.) Itse Lillqvist kuvasi elokuvaa vahvan symboliseksi eurooppalaiseen marionettiperinteeseen pohjaavaksi pasifistiseksi teokseksi, ja hänen elokuvansa ovat aiemminkin herättäneet erilaisia katsantokantoja edustavien ihmisten parissa voimakkaita vastareaktioita. Lillqvist kertoi, että vaikka mielipidetaisteluita onkin uran aikana kertynyt, ei hän ole koskaan katunut yhdenkään elokuvansa puolesta.

(Lillqvist 2008, 31.) Taiteilijoiden katumusta ei juuri taidekonfliktien yhteydessä esiinny; vaan omaa teosta puolustetaan.

Taidekiistoja yhdistää usein hankala asetelma, jossa teos tuomitaan eettisesti sitä näkemättä – johtui tämä tuomitseminen sitten ennakoivista mielikuvista tai yksinkertaisesti siitä, että teos on poistettu, eikä sitä voi nähdä. Televisio-ohjelmien moraaliosassa ohjelman näkemättä paheksuminen on kuitenkin mielestäni harvinaisempaa; ahdistulkintainenkin paheksunta syntyy yleisimmin sen jälkeen, kun ohjelma on esitetty. Smedsin *Tuntematon sotilas* puolestaan keräsi Suomen Kansallisteatterin pääjohtaja Maria-Liisa Nevalan mielestä hämmäntävästi yhteiskunnan näkyvissä asemassa olevien tuomionjulistukset esityksestä, jota he eivät olleet nähneet. Nevala viittasi asian suhteen Helsingin Sanomien haastattelussa Minna Canthin vuonna 1885 näytelmällään *Työmiehen vaimo* aiheuttamaan keskusteluun, jolloin eräs senaattoreista tuomitsi teoksen sitä näkemättä yllytyksestä lakia ja yhteiskuntajärjestystä vastaan. Seurauksena näytelmä ja useat muut Canthin näytelmät kiellettiin. (Moring 2008, C1.) Smedsin *Tuntemattomasta sotilaasta* esitettiin Yle Teemalla helmikuussa 2008 ohjaaja Mikko Kuparisen televisiosovitus, joka tehtiin yhteistyössä Tutkivan teatterityön keskuksen kanssa. Vaikka varsinaiset taidekiistat eivät siis ole suoraan liittyneet televisioon, on se toiminut näiden teosten kansallisena viestimenä. Television vaikutusta taiteen kentällä ei voida siten väistää. Toisaalta teokset ovat myös herättäneet vastareaktiota senkin jälkeen kun teokset on nähty, jolloin televisiolähetys uusintaa jo koetun kohun. Kun Smedsin *Tuntematon sotilas* esitettiin televisiossa, herätti se uudelleen keskustelua. Kritiikki liittyi vanhan arvostetun teoksen käsittelemiseen kypsymättömällä tavalla sekä sodan käyneiden kokemusten unohtamiseen – yhtä mielipidekirjoittajaa häiritsi vääränlainen kuva (esimerkiksi näytelmän jatkuva kiroilu ärsytti), ja hän toivoikin että esitys olisi jäänyt teatteriin. On huomattava, ettei kirjoittajaa häirinnyt teoksen nyky-yhteiskuntakritiikki. (Kanninen 2009, C4.) Yleisessä kriittisessä keskustelussa oli esillä puhtaasti taiteen kentälle sijoittuvaa keskustelua teoksen onnistumisesta, kuin myös erilaisiin lähtökohtiin perustavien tulkintojen kamppailua (sodan todellisuuden ja aiheeseen liittyvän taiteellisen ilmaisun välillä). Teoksien osalta käyty keskustelu oli värikkästä, ja osaltaan ne osoittivat taiteen merkityksen yhteiskunnallisen keskustelun avaajana ja myös sen, että taiteen vapaus vaikuttaa toimivan, eikä esimerkiksi paheksunta muutu sensuuriksi.

Taiteen vapauden rajat liian ahtaiksi seurauksineen koki lapsipornoa kritisoinut Ulla Karttunen *Neitsythuorakirkko* (2008) -teoksellaan, joka aiheutettuaan *Ekstaattisia naisia* -näyttelyn avajaisissa kohua joutui helmikuussa 2008 poliisin esitutkintaan. Poliisi takavarikoi (RL 17:19 perusteella) Kluuvin galleriasta teoksessa olleita paperitulosteita lapsipornona, vaikka taiteilijan mukaan teoksen tarkoitus oli kritisoida lapsipornoa. Tuntia ennen poliisin takavarikkoa Helsingin kaupungin taidemuseon johtoryhmä oli jo sulkenut teoksen yleisöltä selvittääkseen, onko teos lakia loukkaava. (Sirén 2008, C2.) Karttusen teoksen sanoma oli vastustaa internetissä vapaasti levitettävää aineistoa, josta teoksen aineisto oli myös koostettu. Varsinaisesta esteettisestä taideteoksesta ei nähtävästi ollut kyse, vaan teoksen sanoma oli eettinen ja taidenäyttely toimi viestintävälineenä. Toisaalta osana laajempaa näyttelyä teos samalla sijoittui nykytaiteen kentälle. Tapaus toi erinomaisesti esiin kysymyksiä taiteen viestinnällisyydestä ja taiteen ja oikeuden välisten tulkintojen ongelmallisuudesta (myös asioissa, joissa kaikki ovat eettisesti periaatteessa samaa mieltä). Tutkimukseni kannalta se osoitti keskeisesti taiteen kentän sisäisen sekä sen ja oikeuden kentän välisen kompetenssitaistelun, joka kuvastaa rangaistuksia ja sensuuria paremmin, miten taiteen eettiset rajat jatkuvasti muovautuvat.

Karttusen joutuminen poliisin hampaisiin herätti suuren kohun niin puolesta kuin vastaan. Teoksen viestintäympäristö sijoitettiin taiteen kentälle ja taiteen vapauden piiriin kuuluvaksi. Kuitenkin epäily rikoslain rikkomuksesta sijoittaa teoksen myös poliisiviranomaisten asiaksi. Malkavaara kuvasi tutkimuksessaan kompetenssin välineellistä käyttöä, joka voidaan ulottaa koskemaan myös eri järjestelmien välisiä suhteita. Suuri valtiomies voi arvovallallaan pakottaa taiteilijan polvilleen ja arvostettu taiteilija voi taas lannistaa poliittisen päätöksentekijän perustellen ja rationalisoiden oman järjestelmänsä arvoperustaa koskevilla argumenteilla. (Malkavaara 1989, 70–71.) Karttusen teoksen sijoituessa taidemaailmaan siihen kajoanutta poliisia syytettiin oman kompetenssinsa yliarvioinnista ja välineellisestä käytöstä. Toisaalta heräsi kysymys, tekivätkö teoksen puolustajat myös samoin. Oikeus päätti, ettei Karttusta tuomita, sillä tämä pyrki samaan, mihin lainsäätäjänkin on pyrkinyt lapsipornon hallussapidon ja levittämisen rangaistavaksi säättäessään. Rikos oli rinnastettavissa anteeksiannettavaan tekoon. Taideteoksen purku, näyttelyn keskeytys ja kuvien takavarikointi katsottiin riittäväksi rangaistukseksi. Karttunen ei ollut tyytyväinen tuomioonsa. Hänen mukaansa taiteilijalla on kapeampi ilmaisuoikeus kuin esimerkiksi toimittajalla tai tiedemiehellä

laittoman materiaalin käsittelyssä. Tämä ei kuitenkaan nykytaiteessa, jossa taide lähenee journalismia ja tiedettä, ole Karttusen mukaan mahdollista. (Kivirinta 2008, C3.)

Tapauksen oikeuskäsittelyn asetelmaa leimasi koko valitusten myötä jatkuneen prosessin ajan se, että oikeuden käsittely vaikutti pysyvän omalla kentällään, jossa taide toimi säädetyille rikoslaille alisteisena. Taiteen ilmaisunvapaus kuitenkin tunnustettiin lievän tuomion kautta: Taiteilijan tarkoitusperiä ei eettisesti epäilty, mutta teos ylitti kuitenkin toteutuksellaan kriminalisoinnin rajat.

Karttusen teosta vastustettiin myös taiteen kentällä. Taiteilija Osmo Rauhala mietti Aamulehden kolumnissaan mitä olisi tapahtunut, jos Kluuvin galleriaan olisi tuonut lapsipornoa keski-ikäinen mies. Tällöin poliisi ei olisi napannut mukaansa vain tulosteita, vaan taiteilija olisi lähtenyt mukaan. Ongelmallisena Rauhala näki lapsiuhrien tunnistettavuuden, jolloin lastenpsykologiselta katsantokannalta teon jatkuminen levitetyissä kuvissa on lapsen kannalta erityisen tuhoavaa. Rauhala ymmärsi Karttusen pyrkivän verkkosensuurin kiristämiseen, mutta taiteen keinoin lapsipornon vastustaminen olisi tehtävä muulla tavalla kuin syyllistyen kaksinaismoraalisesti samaan, mistä maan lakeja kritisoi. Rauhala esitti, että myös taiteilijan harkintakyky voi pettää, eivätkä taiteilijat voi olla koskemattomina muiden yläpuolella. (Rauhala 2008, B15.) Rauhala huomioi kolumnissaan taiteen eettisen ilmaisun ongelmallisuuden, kun se toimii tiedonvälityksellisessä merkityksessä. Teos ei kohoa asiansa yläpuolelle, vaan yhdistyy asiaan. Toisaalta Rauhalan todentuntuisesta vertauksesta miestaiteilijan kohtalosta, mikäli tämä olisi tehnyt samankaltaisen teoksen, voitaisiin lukea myös kompetenssin epäaito asetelma, jossa arvostettu miestaiteilija kyseenalaistaa naistaiteilijan oikeutta käsitellä asiaa. Malkavaaran tutkimuksessaan huomioima alistava hybris kohdistuu ylimielisyytenä järjestelmän toisten toimijoiden kompetenssia kohtaan. Epäaidoissa asetelmissa esimerkiksi taiteilija pyrkii kompetenssiaan välineellistyneenä aseena käyttäen kyseenalaistamaan toisen taiteilijan oikeuden taiteelliseen työskentelyyn, tai kyseenalaistamaan vastaanottajan oikeuden taiteen arviointiin tai arvottamiseen. Vastaanottaja pyrkii taas vetoamaan massan valtakirjaan ja tällä väitetyllä valtuutuksella kieltämään taiteilijan tai esimerkiksi kriitikon oikeuden taiteen tai sen arvioinnin kielen uudistamiseen. (Malkavaara 1989, 54–55.)

Karttusta puolustivat prosessin aikana esimerkiksi Juulia Jyränki ja Harri Kalha, jotka ovat kirjoittaneet tapauksesta myös teoksen *Tapaus Neitsythuorakirkko* (2009).

Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla he vastustivat museonjohtaja Asko Mäkelän näkökulmaa mediapeliä pelaavasta taiteilijasta. Jyrängin ja Kalhan mukaan Karttunen ei ennakoanut oikeudenkäyntiä. Kun kontekstistaan irrotettu kuva tuodaan taiteilijan tekona galleriaan, siitä tulee osa taiteen keskustelemaa instituutiota. (Jyränki & Kalha 2008, C3.) Jyrängin ja Kalhan mukaan teoksen käsittely ei kuulunut taiteen instituution ulkopuolelle. Karttusen puolustajien näkökulmat vaikuttivat laajalti kulkevan kenttien välisessä kompetenssilvassa, eivätkä niinkään käsitelleet itse syntyneitä ongelmia. Karttusen tapaus jakoi joka tapauksessa mielipiteitä, joista monet keskenään vastakkaisetkin tuntuvat mielestäni osin oikeilta tai hyvin perustelluilta. Tämä osaltaan osoittaa, että taiteen vapaus edellyttää vastuullista harkintaa. Karttusen mukaan taiteilijan vapaus käsitellä lapsipornomateriaalia on pienempi kuin tiedemiehen tai toimittajan, mutta mielestäni kyse voi olla kuitenkin käsittelyn perusteista ja laadukkuudesta.

Kritiikin Uutiset -lehti julkaisi Karttusen teostaan käsittelevän puheenvuoron, jossa hän koki itsensä uhriksi. Teostakavarikkoa seurannut laaja keskustelu oli viimeistään todistanut Karttuselle, että lapsipornoistumisen ilmiö ei ole tiedossa. Karttusen ilmiantaneen toisen taiteilijan asiantuntijuutta hän vähätteli viitaten tämän jopa olleen humalassa: Korutaiteilija oli löytänyt itsensä harhailemasta viinilasi kädessä puistosta. Karttunen leimasi puheenvuorossaan väitteet kuvien uhrien tunnistettavuudesta tietämättömiksi teinipornon luonteesta. Ongelmaksi nousi kysymys siitä, oliko asiassa kyse lainkaan lapsipornosta. Karttunen jakoi lapsipornon käsitteen kahteen osaan: Lapsiporno A on lasten hyväksikäyttöä dokumentoivaa rikosmateriaalia, Lapsiporno B on teollista laillista pornoa, jossa mallit ovat nuoren näköisiä. Karttusen kuvat kuuluivat B:n piiriin. (Karttunen 2008, 6-9.) Teoksen keskeinen sanoma vaikutti lopulta käsittelevän kysymystä, olivatko kuvat lapsipornoa, vai sitä muistuttavaa, mutta laillista pornografista materiaalia. Tämä selittää näyttelyn motiivin paremmin, sillä näyttelyn avulla asian, josta rikosilmoituksen teolla ei olisi ollut vaikutusta, sai tuotua julkisuuteen ja mahdollisesti edesauttamaan asian kriminalisointia. Karttunen on myös saattanut huomioida, että vaikka teinipornografiassa on harvoin alle 18-vuotiaita, sai vielä 2000-luvun alkuvuosina Hollannissa, Ruotsissa ja Tanskassa pornotuotantoihin osallistua 15-vuotiaatkin lapset (Sedergren 2006, 501), ja tämä materiaali saattaa levitä edelleen internetissä. Karttusen teoksesta voidaan osin löytää yhteyttä Bourriaudin relationaalisen estetiikan teoriaan, jonka mukaan taiteessa olennaista ei ole yksittäinen teko, vaan

yhteiskunnassa vallitsevat käytännöt. Kohtaamistilana taide on avoin vuorovaikutukselle ja kanssakäymiselle (Bourriaud 2009, 18). Relationaalisessa taiteessa on merkityksellistä nykyhetken tarkkailu ja taiteellisen aktiivisuuden pohdinta. Utopiaa taide ei pyri esittämään, vaan pikemminkin rakentamaan konkreettisia tiloja. (Mt. 44 & 46.)

Puheenvuorossaan Karttunen käsitteli kulttuurisotia, jolloin taiteilijan saadessa syytteen teoksestaan, taustayhteisöt lähtevät puolustamaan häntä. Helsingin kaupungin taidemuseo ei taiteilijaa puolustanut, vaan vetäytyi asiassa ollen vain tilojen vuokraaja. Karttunen vertasi itseään Sally Manniin kohdistuneeseen tutkintapyyntöön, jossa museo oli puolustanut Mannia. Karttunen vertasi teostaan myös poliitikoiden kritisoimaan Kristian Smedsin Tunte mattomaan sotilaaseen sillä erotuksella, että hän sai tuomion taiteen kentältä itseltään. (Karttunen 2008, 9-10.) Karttunen samaisti teoksensa vaikeudet muiden nimekkäiden taiteilijoiden kohtaamiin ongelmiin, ja haki tällä tavoin itselleen asemaa arvostelijoihinsa nähden. Karttunen oikeudenkäynti osoitti toisaalta, että suomalainen oikeus huomioi taiteen ja taidekenttä on aktiivinen käytävässä keskustelussa. Asia oli jo lähtökohtaisesti erittäin vaikea, sillä tuomioistuimen tehtävä on rangaista rikoslain rikkomuksista riippumatta teoksen taiteellisesta arvosta. Hyvin suunnitellut, valmistellut ja toteutetut teokset ajavat asiansa järkyttävästäkin sisällöstä huolimatta aina perustellummin kuin teokset, joiden toteutus antaa mahdolliselle kritiikille pohjaa. Kritiikki perustuu vastuun korostamiseen; taiteen vapautta ei ole ilman vastuuta. Yhteiskunnan suhtautuminen heijastuu myös taiteen kentän sisäiseen kamppailuun, jossa määrittelyvaltaa käytetään siitä, mikä on eettisesti hyväksyttävää taidetta.

Jari Julan mukaan taide mielletään kivuttomasti yhteiskunnallisen vaikuttamisen kanavaksi. Taiteelta odotetaan yhteiskunnallista kantaaottavuutta, jota myös siedetään melko hyvin. (Jula 2007, 7.) Karttunen tapauksessa taiteen vapauden ja tarkoitusperien ymmärtäminen luonnistui melko hyvin myös tuomioistuimelta. Kuitenkin taas taiteen kentällä suhtautuminen on osin jäykähköä ja teoksen onnistumisesta olisi toivonut keskittyneempää keskustelua puolesta/vastaan -asetelman sijaan. Karttunen tapaus oli joka tapauksessa varsin erityislaatuinen; teoksen tarkoitus oli puhtaasti vaikuttaa lainsäädäntöön. Karttunen teoksen yhteys esimerkiksi poliisin internet-suodatukseen⁶⁶

---

⁶⁶ Vuoden 2007 alusta tuli voimaan laki lapsipornografian levittämisen estotoimista ja Keskusrikospoliisi alkoi kerätä salaista estolistaa lapsipornosivujen suodattamiseksi. Kritiikki nousi kun havaittiin, että

olisi ollut myös yksi kiinnostava ja merkittävä lähtökohta siihen, mitä internetin valvonnassa voidaan tehdä. Tätä julkinen keskustelu kuitenkin käsitteli vähemmän.

4.2.3 Taiteen kaupallisuudesta

Taidemaailman ja talousjärjestelmän suhde on taiteen vapauden kannalta ongelmallinen. Taiteen merkitys ja yhteiskunnallinen asema ei ole välttynyt yleisen kehityksen myötä lähentymiseltä kaupalliseen ajatteluun.⁶⁷ Taiteilijan on päästävä museoon saadakseen tukea, museolla täytyy olla kulttuurista arvostettavuutta saadakseen sponsoreita (Bourdieu & Haacke 1997, 26). Anita Sepän mukaan aivan kuten kaikki muutkin poliittiset aatejärjestelmät pyrkii myös uusliberalismi valjastamaan taiteen ja luovat alat intressiensä välineeksi. Siinä, missä humanististen arvojen mukaisesti materiaalisesta hyvinvoinnista voidaan jalostaa henkistä kulttuuria ja sivistystä, on asetelma kääntynyt toisinpäin. Sivistys ja henkinen kulttuuri ruokkivat taloudellista kilpailukykyä. Kilpailuvaltiksi on noussut luova sisällöntuotanto. (Seppä 2007, 43.)

Taide on avautunut kaupallisuuden kasvun myötä kohti populaarimpaa kulutusta⁶⁸ – oopperan kävijöiden vierailuun liittyy yritysjuhla tai edustustapahtuma.

Korkeakulttuurinen taide lähentyy populaareja näkemyksiä, markkinointitapoja ja esityskanavia. Suuremmissa kaupungeissa toimivista taidevuokraamoista on mahdollisuus vuokrata taidetta tilapäisesti esimerkiksi yrityksen aulaan tai juhliin. Taidetta on ehkä siten saatavilla enemmän, ja sen luonne on osin sisällyttänyt

---

listalla oli myös aiheettomia sivuja. Matti Nikin kyseistä nettisensuuria vastustava sivu joutui listalle, koska se sisälsi linkkejä estolistan kielletyille sivuille. (Juutilainen 2008, A6.) Nikki ei saanut syytettyä lapsipornon estolistan julkaisemisesta, sillä valtakunnansyyttäjävirasto teki asiasta syyttämättäjäättämispäätöksen maaliskuussa 2009. Päätös ei vaikuttanut Nikin sivun pitämiseen estolistalla, sillä estotoimintaa koskeva laki ei edellytä rikosta. (Passi & Pullinen 2009, A4.)

⁶⁷ On toinen asia, että taidetta ovat aina tukeneet kokoelmiaan kartuttaen esimerkiksi suomalaiset pankit ja yritykset.

⁶⁸ Taiteen aseman yhteiskunnallista muutosta osoittaa esimerkiksi sponsoroinnin määrän kasvu. Suomessa kulttuurin rahoitus on ollut ennen muuta valtion tehtävä, ja muuta tukea on vieroksuttu. Tilanne on kuitenkin muuttunut, kuten esimerkiksi vuosien 1983 ja 1995 Ars-näyttelyitä vertaamalla huomataan. Kun aiemmassa yhden sponsorin näkyminen aiheutti närästystä, olivat kaupalliset tukijat myöhemmin jo osa näyttelyn markkinakuvaa ja esillä jopa näyttelytiloissa. (Kaitavuori & Büchi 1997, 7.) Nykytaiteen museo Kiasman ARS 06:n graafisen ilmeen suunnitteli mainostoimisto Taivas Design Oy.

kaupallisuuden ja kulutuksen. On etsitty jotakin elitistisen esittämisen ja laajan yleisön tavoittelun väliltä. Tämä korostui esimerkiksi Helsingissä syksyllä 2006 taiteilija Jani Leinosen *Pikasso*-projektissa, jossa määräaikainen *Taiteen Supermarket* -tavaratalo herätti suurta huomiota ja menestystä. Pikasso toteutettiin mainostoimisto Bobin kanssa tukijoinaan Helsingin Sanomat ja HOK-Elanto. Taiteen kaupallistumiskehityksen koetaan uhkaavan sen autonomista asemaa yhteiskunnallisena vaikutustekijänä, ja kaupallisuutta on myös vastustettu esimerkiksi jakamalla taidetta ilmaiseksi. Joka tapauksessa perinteisten kulttuuristen järjestelmien välille on muodostunut yhteisiä ja päällekkäisiä alueita. Kulttuurituotteita saattaa olla vaikeaa luokitella kuuluvaksi esimerkiksi taiteen tai joukkoviestinnän piiriin. (Sevänen 1998, 252.) Pop-taiteen ja television kautta taide on kulttuurisena arvojärjestelmänä lähentynyt populaarikulttuuria. Vastaavasti muut kulttuuriset järjestelmät ovat avautuneet taiteelle, ja saaneet taiteenkaltaisia piirteitä. Yhteiskunta on estetisoitunut, kuitenkin niin, että ilmiöistä puuttuu taidelajeille ominainen filosofisen, moraalisen, sosiaalisen tai psykologisen tematiikan käsittely. Taiteenkaltaisuuden asteen kasvu tapahtuu muodollisten ominaisuuksien tasolla. (Mt. 250–251.) Taide saa yhteiskunnallisen tehtävän sisällöllisenä kulutuselementtinä, joka ei kuitenkaan pääse elitistisestä leimastaan täysin eroon, vaan valjastaa nyt kansalaiset tuntemaan arvonsa paikkalippujensa hintojen mukaisesti.

Taidekentällä käsitellään keskenään hyvin erilaisiakin asioita, jotka liittyvät vakavaan yhteiskuntakeskusteluun ja moraaliseen suvaitsevaisuuteen. Taiteen asema yhteiskunnan arvoja käsittelevänä kenttänä voidaan yleisesti katsoa mielestäni elävän kriittisessä vaiheessa, jossa seuraavat vuodet näyttävät, kuinka kentän toiminta yhteiskunnallisena osana muotoutuu. Voidaanko taiteen kenttäkin alistaa palvelemaan kaupallisteknologisen yhteiskunnan innovatiivisena osastona, jonka työn tarkoitus on kasvattaa globaalia vientiä? Näin on pelätty tapahtuvan vuonna 2010 toimintansa aloittaneen Aalto-yliopiston kohdalla, joka yhdisti Taideteollisen korkeakoulun Helsingin kauppakorkeakouluun ja Teknilliseen korkeakouluun. Kaupallisuudesta tulee kielteinen vaikuttaja, mikäli markkinatalous sanelee taiteen tekemisen ehtoja ja määrittää kulttuuripoliittisia toimintalinjoja. Ajatus, jossa taiteilijana oleminen samaistetaan yrittäjyyteen, voi uhkakuvissa merkitä askelta kohti taiteen ja tekijän kuolemaa. (ks. esim. Jula 2007, 9.)

4.3 Elokvien ennakkotarkastus

Taide-alan tarkastelussa elokuva nousee erityisasemaan, sillä elokuva on historiansa aikana 1900-luvun alulta alkaen toiminut Suomessa tavalla tai toisella sekä itsesääntelyä että ennakkotarkastuksen ja sensuurin alla.⁶⁹ Elokvataiteen asiantuntijoiden, kuten kriitikoiden mielipiteet ovat eronneet tarkastusviranomaisten linjasta lukuisissa tapauksissa elokuvahistorian aikana. Elokvataiteen osalta asiantuntijat eivät ole kuitenkaan voineet vaikuttaa juurikaan elokuvien esittämiseen; kriitikon näkökulma ei ole estänyt elokuvaan tehtäviä leikkauksia. Elokvataide onkin taiteen muodoista ainoa, jonka taiteellista vapautta ovat määrittäneet muut kuin taideinstituutiot. Kun taideteokset tarvitsevat taidemaailmassa vaikuttavien instituutioiden hyväksynnän, jotta ne luetaan taiteeksi, on elokuvan osalta raja häilyvämpi taideinstituutioiden ja muiden elinten välillä. Tietenkin suuri osa elokuvista kuuluu populaarikulttuurin alueeseen ja on kohdistettu viihteeksi suurille yleisöille. Tämän voidaan katsoa olleen osasy s elokuvan eriarvoiseen asemaan. Valtion elokvatarkastamo toimii opetusministeriön virastona, ja sen toiminta kuvaohjelmien tarkastuselimenä alati muuttuvan lainsäädännön valossa on tutkimukseni normatiivisen sääntelyn yksi keskeisin tarkasteltava osa-alue – ja siihen on myös kohdistunut jatkuvaa muutospainetta. Televisio-ohjelmia ei ole tarvinnut tarkastamossa tarkistaa. Television ohjelmistossa esitetään paljon elokuvia, ja elokvatarkastamon ohjeistusta on pyritty vaihtelevasti noudattamaan myös televisio toiminnassa. Kuitenkaan se, mikä on sitovaa elokvanäytännöissä, ei ole sitä televisiossa.

Valtion elokvatarkastamo on kokemassa muutoksia. Opetusministeriön asettama työryhmä on maaliskuussa 2010 julkaissut ehdotuksensa hallituksen esityksen muodossa. Työryhmä katsoo, että lasten suojeleminen mediaympäristössä edellyttää uusia toimenpiteitä ja muutoksia lainsäädäntöön. Muun muassa Valtion elokvatarkastamo muutettaisiin Mediakasvatus- ja kuvaohjelmakeskukseksi ja nykyuotoisesta kuvaohjelmien ennakkotarkastuksesta luovuttaisiin.

---

⁶⁹ Markku Nenonen on käsitellyt väitöskirjassaan *Elokvatarkastuksen synty Suomessa* (1999) toiminnan alkuvaiheita. Valtion elokvatarkastamon 60-vuotisjuhlavuoden kunniaksi ilmestyi Jari Sedergrenin tutkimus *Taistelu elokvasensuurista – Valtiollisen elokvatarkastuksen historia 1946–2006* (2006).

(Kuvaohjelmalainsäädännön kokonaisuudistusta valmisteleva työryhmä 2010, 8.)⁷⁰

Tulen normatiivisen sääntelyn osalta tarkastelemaan suomalaisen elokuvatarkastustoiminnan historiaa ja yhteyttä kotimaiseen televisiotoimintaan, sekä televisioyhtiöiden lastensuojelullista sopimusta. Palaan lopuksi tarkastelussani pohtimaan uuden lakiesityksen muotoon kirjatun ehdotuksen merkitystä ja mahdollisuuksia.

4.3.1 Elokvatarkastuksen synty ja television eriytyminen

Elokuvan sääntelypolitiikka on ollut aina yhteydessä sananvapauteen, ja painotukset ovat vaihtuneet kausittaisesti siinä, kumpi katsotaan tärkeämmäksi. Vuonna 1919 elokuvat vapautettiin senaatin kahdeksan vuotta aiemmin määräämästä ennakkotarkastuksesta silloisen sananvapaussäännöksen nojalla. Alalla toimi itsesääntely⁷¹ aina sodan yli vuoteen 1946, jolloin Valtion elokuvatarkastamo perustettiin.⁷² Tosin opetusministeriön päätökseen perustuvilla ohjeilla oli ollut jo aiemminkin huomattavan painava rooli. (Rautiainen 2007, 74.) Ulkopoliitiikka vaikutti elokuvateattereiden tarjontaan Neuvostoliiton hajoamiseen saakka. Kun toisen maailmansodan aikana saksalaispropagandaa näytettiin myös täällä, välirauhan tultua itsesääntelyelimenä toiminut Valtion Filmitarkastamo kielsi heti parikymmentä

---

⁷⁰ Opetusministeriö on tarkastellut myös vuoden 2009 kulttuuripolitiikan strategiassaan Kansallisen audiovisuaalisen arkiston (KAVA) ja Valtion elokuvatarkastamon (VET) toimintoja, joita voitaisiin laajentaa mediakasvatukselliseen tutkimus- ja kehittämistyöhön (Opetusministeriö 2009, 30). Pohjaksi strategialle toimi opetusministeriön johtajan Rauno Anttilan selvitystyö (09/2008), joka tarkasteli asiaa valtion tuottavuusohjelman kannalta. Ydintehtävien osalta yhteistyön tiivistäminen ei ollut tuottavuuden kannalta hyödyllinen, mutta mikäli tarkastamon toimintaa voitaisiin tulevaisuudessa suunnata jälkitarkastuksen suuntaan luopumalla ennakkotarkastuksesta, avaisi tämä mahdollisuuden yhtenäistämiseen. Mikäli virastot yhdistettäisiin, voitaisiin ottaa huomioon valtion tuottavuusohjelman vaatimukset, eli vähentää työntekijöitä. (Anttila 2008, 17–18.) Mediakasvatuksen voimistamiseen voisi löytyä voimavaroja tarkastuksesta vapautuvilla resursseilla, jolloin tehtävät kohdistuisivat jatkossa muun muassa markkinoiden arviointiin, medialukutaidon edistämiseen, yleiseen tiedottamistoimintaan sekä koululaitoksen ja lasten kanssa tekemisissä olevien toimintojen tukemiseen mediaturvallisuuden kysymyksissä. (Mt. 7 & 17.)

⁷¹ Elokuva-ala toteutti kuitenkin Sedergrenin mukaan puolivirallista elokuvasensuuria valtion ja Suomen Filmikamarin kanssa, sillä se halusi valtakunnallisen sensuurin estääkseen paikalliset levitystä haittaavat sensuurimuodot ja jälkikäteen puuttumisen elokuvan esittämiseen. (Sedergren 2006, 16–17.)

⁷² Uuden lain (1945/1175) taustalla oli sota-aikana elokuva-alan ristiriitoja ja ongelmia ratkoneen filmikomitean mietintö. Sananvapauteen puuttumisen vuoksi laki elokuvien ennakkotarkastuksesta säädettiin 1945 perustuslain edellyttämässä järjestyksessä. Kieltoerusteet säädettiin perustuslain tasolla, koska eduskunnan perustuslakivaliokunnan mukaan kyse oli kansalaisoikeuksista. Osa kieltoerusteista oli moraalisia, osa poliittisia. (Sedergren 2006, 44–45.)

kotimaista elokuvaa ilman virallisia määräyksiä. (Sedergren 2006, 59.) Lokakuun 1947 jälkeen Valtion elokuvatarkastamon elokuvasensuurin ulkopoliittinen linja määriteltiin käytännössä pääosin ulkoministeriössä (mt. 66).

Kun vuosikymmen myöhemmin televisiotoiminta alkoi, ei tarkastamolla ollut kuitenkaan resursseja televisio-ohjelmiston lainmukaiseen valvontaan (Sedergren 2006, 198). Tarkastustoimintaa oli kuitenkin harjoitettava, ja etenkin ulkopoliittinen sensuuri vaikutti myös televisioon (mt. 90–91, 103 & 124–125). Resurssipulan vuoksi elokuvatarkastamon oli pakko hyväksyä vuonna 1958 Suomen Television ehdotus uutiskuvien tarkistuksesta ilman filminsiirtoa tarkastamoon. Vain siinä tapauksessa, että tarkastamo välttämättä haluaisi nähdä elokuvan, se toimitettaisiin.⁷³ Kun Tesvisio pyysi vastaavaa sopimusta vuonna 1960, ei se onnistunut. (Mt. 217–218.) Tesvision ja Yleisradion kohtelussa oli nähtävissä eriarvoisuutta elokuvatarkastamossa, mikä kertoo suhtautumisen kaupalliseen televisiotoimintaan olleen varauksellista.

Televisiotarkastusten ongelmat kasvoivat, eikä elokuvatarkastamo kyennyt suoriutumaan tehtävästään (mt. 221). Tarkastamon vetoamus vuonna 1963 eduskunnan oikeusasiamiehelle ei tuonut tulosta. Silloinen johtaja Arvo Paasivuori sai vain käskyn korjata virheelliset työtavat. (Sedergren 2006, 229–232 & ks. myös Lukkarinen & Nurmimaa 1988, 125.) Käytännön ongelmat johtivat lopulta lain uudistamiseen (Laki elokuvien tarkastuksesta 299/1965) ja televisio-ohjelmisto vapautettiin tarkastamon vastuulta. Elokuvatarkastustoiminnan irtautuminen televisiosta oli ennen kaikkea resurssikysymys - itse tarkastustoimintaa ei varsinaisesti kyseenalaistettu. Valtion elokuvatarkastamon toiminta on vaikuttanut edelleen televisiomoraaliin, sillä sen säätämät ikäraajat toimivat osoittimina televisiokanaville.⁷⁴ Se, että puutteellinen toimintabudjetti johti aikanaan tarkastamon toiminnan rajaukseen, muistuttaa osiltaan nykyhetken muutostarpeiden lähtökohtia. Valtion elokuvatarkastamon toimintaa

---

⁷³ Kuusi kertaa viikossa pyörineen Suomen Television *Kamerakerroksen* esityksen osalta tarkastamo sai käsiinsä vain kuvaluettelon. Mikäli luettelon perusteella haluttiin jotain tarkastukseen, leikkasi Suomen Televisio tämän ajan niukkuuden vuoksi pois. (Sedergren 2006, 221.)

⁷⁴ Kun elokuvasensuuri ja televisio-ohjelmiston tarkastus olivat eriytyneet, kuvasi 12 vuotta myöhemmin tarkastamon johtaja Jerker A. Eriksson tilannetta siten, että televisioon päti hiljainen sopimus noudattaa samoja periaatteita kuin elokuvatarkastamo. (Sedergren 2006, 251.) Toisaalta MTV3 käytti oikeuttaan esittää Robert Bressonin *Taskuvaras* (1959) ilman tarkastusta jo vuonna 1967 – tosin elokuvan osalta tarkastamon perusteissa oli myös kyseenalaistamisen varaa (mt. 331). Televisio on usein ollut välittämättä elokuvasensuurin näkemyksistä ja on liberalisoinut myös esitysaikoja koskevia periaatteitaan sekä seksin että väkivallan suhteen. Televisio on siirtänyt vastuuta vanhemmille. (Mt. 332.) Television kautta suuri osa kuvaohjelmista on tullut yleisön katseltavaksi ilman ennakkotarkastusta tai ilmoitusta ja rekisteröintiä (Hautala-Kajos et al. 2003, 11).

muokataan muuttuvan mediaympäristön tarpeiden lisäksi valtion tuottavuusohjelman puitteissa – resurssit ovat liian pienet.

4.3.2 Pois sensuurista: videolaki tukahdutti sananvapautta

Ongelmallinen laki video- ja muiden kuvaohjelmien tarkastamisesta (697/1987) syntyi videoväkivaltakeskustelun ja moraalipaniikin seurannaisena. Videoiden ennakkotarkistuksissa oli ollut ongelmia, esimerkiksi vuonna 1982 vain kaksi väkivaltaisten videoiden levittäjää tarkistutti elokuvansa. Videosensuuria ehdotti pääkirjoituksessaan esimerkiksi Helsingin Sanomat. (Sedergren 2006, 423.) Videolain tekovaiheessa vaikuttanut tarkastuksen tasapuolisuusargumentti romuttui, sillä videoelokuva, elokuvateatterielokuva, sekä television esittämä elokuva eivät olleet samalla viivalla (mt. 428). Laki ei sallinut lainkaan alle 18-vuotiailta kiellettyjen elokuvien levittämistä videolla, minkä yhtenä seurauksena syntyivät pornon laajat alamarkkinat (ks. esim. Simola 2001, 182). Videolaki tuomittiin laajasti epäonnistuneeksi; sananvapauden kanssa ristiriitaista aikuissensuuria ei suvaittu. Vuonna 1996 opetusministeriö asetti toimikunnan, joka sai ratkaistakseen aikuissensuurin ongelman ja sen, kuinka säännökset elokuvien ja muiden kuvaohjelmien tarkastamisesta ja luokittelusta koottaisiin yhteen lakiin (Opetusministeriö 1998, 5). Elokuvasensuurin lopullinen purkaminen alkoi vuonna 2000 perustuslain perusoikeussäännöksiä uudistuttua (ks. esim. Sedergren 2006, 441).

Vuoden 2001 lain kuvaohjelmien tarkastamisesta tavoitteena oli saattaa ennakkotarkastusjärjestelmä sopusointuun perustuslain 12 § sananvapaussäännöksen kanssa, minkä rajoituslausekkeen mukaan sananvapautta voidaan rajoittaa kuvaohjelmien suhteen, kun tarkoituksena on lasten suojeleminen. Elokuviin ja muiden kuvaohjelmien tarkastamista koskevat säännökset yhtenäistettiin, jolloin laki elokuvien tarkastamisesta (299/1965), laki video- ja muiden kuvaohjelmien tarkastamisesta (697/1987) ja laki elokuvien tarkastuksen toimittamisesta (300/1965) korvattiin ja koottiin uuteen lakiin kuvaohjelmien⁷⁵ tarkastamisesta (775/2000) ja

---

⁷⁵ Kuvaohjelmalla tarkoitetaan elokuvaa tai muuta liikkuvina kuvina katseltavaksi tarkoitettua tallennettua, kuten filmiä, videokasettia, tietokonelevykettä tai kuvalevyä (Hautala-Kajos et al. 2003, 13).

tarkastusviranomaista koskevat säännökset Valtion elokuvatarkastamosta annettuun lakiin (776/2000). (ks. esim. Sedergren 2006, 493–494; Hautala-Kajos et al. 2003, 11–12; Paloheimo 2003, 13–14; Rautiainen 2007, 75.) Lakiuudistuksen myötä myös rikoslain 17 lukuun lisättiin uusi rangaistussäännös (18 b §), jossa säädettiin rangaistavaksi kuvaohjelman laiton levittäminen tai esittäminen alaikäiselle. Myös Televisio- ja radiotoiminnasta annetun lain 19 §:n 1 momentin määritelmää lapsille haitallisista ohjelmista muutettiin yhdenmukaiseksi kuvaohjelmien tarkastamisesta annetun lain 7 §:n kanssa. (Hautala-Kajos et al. 2003, 12.) Vaikkei tarkastamon lastensuojelullinen toiminta ole ristiriidassa sananvapaussäädösten kanssa, ei rajoitus taiteen vapauden kannalta ole Rautiaisen mukaan puhtaasti hyväksyttävä, sillä tarkastusmenettelyn ja taiteen vapauden väliseen suhteeseen ei kiinnitetty huomiota. Taiteen rajoittamista olisi tullut tarkastella perusoikeuksien yleisten rajoitusperusteiden valossa – eikä vain toiseen perusoikeuteen liittyvän rajoituslausekkeen pohjalta. Hallitus totesi esityksessään sananvapauden suojaavan viestintää myös taiteena, eikä perustuslakivaliokunta peilannut lakiehdotusta lainkaan perustuslain taiteen vapautta koskevaan perusoikeussäännökseen. (Rautiainen 2007, 77.)

Lasten kehitykselle haitallisena kuvaohjelmana pidetään kuvaohjelmaa, joka väkivaltaisuutensa tai seksuaalisen sisältönsä vuoksi tai kauhua herättämällä taikka muulla näihin rinnastettavalla tavalla on omiaan vaikuttamaan haitallisesti lasten kehitykseen (Laki kuvaohjelmien tarkastamisesta 775/2000, 7 § Lasten kehitykselle haitalliset ohjelmat).

Kuvaohjelmien ennakkotarkastus tarkastamossa rajoitettiin koskemaan vain kuvaohjelman julkista esittämistä ja levittämistä alaikäisille. Elokuvatarkastamo tarkastaa ennakolta alaikäisille tarkoitettut kuvaohjelmat ja luokittelee ne siten, ettei lapsille koituisi haittaa katselusta asettaen ohjelmille lainvoimaiset ikäraajat. Ennakkotarkastus kohdistuu ainoastaan alaikäisille tarkoitettuihin kuvaohjelmiin; kyse on lastensuojelusta ja vanhempien kasvatusvastuun tukemisesta. Vaikka kuvaohjelmista oli mahdollista poistaa lapsille haitallisia kohtia, ei näin enää tarkastamon johtajan Matti Paloheimon mukaan tehty. Olennaista oli, ettei tarkastamo enää voinut kieltää kuvaohjelmia. (Paloheimo 2003, 8-9.) Paloheimon mukaan (mt. 56) kaikkea väkivaltaa ei voida kitkeä pois, ja kieltämällä nuorilta väkivaltaiset kuvaukset jouduttaisiin suuri osa teoksia poistamaan. Vastineena väkivalta asetetaan ikäraja-asteikkoon, jolla

tietyntykaltaiselta väkivallalta suojellaan tiettyjä ikäryhmiä.⁷⁶ Laki salli jälleen K18 -ohjelmiston myymisen ja vuokraamisen 13 vuoden tauon jälkeen. Elokuvatarkastajana toimineen Pasi Nyysösen mukaan laki oli korostetusti lastensuojelu- ja kuluttajanvalistuslaki, joka ei rajoittanut aikuisten sanan- ja ilmaisunvapautta. Tarkastaja ei enää ollut synonyymi sensuroijalle. (Nyysönen 2005, 70.)

Lastensuojelu on tärkeintä. Sananvapauden alttarille ei ole syytä uhrata yhdenkään lapsen mielenterveyttä tai vaarantaa kenenkään henkistä kehitystä. (Paloheimo 2003, 18.)

Itse lasten näkemyksiäkin ikärajoista on tutkittu. Martsola ja Mäkelä-Rönholm selvittivät vuonna 2003 lasten suhtautumista ikärajiin helsinkiläisen ala-asteen oppilaiden kuvaohjelmiin liittyvien kokemusten ja näkemysten kartoituksella. Ala-asteen oppilaat ilmoittivat katsoneensa useita K15-kiellettyjä elokuvia. (Martsola & Mäkelä-Rönholm 2006, 35.) Lasten televisionkatselua on käsitellyt myös Raisa Koivusalo-Kuusivaara väitöskirjassaan *Lapset, media ja symbolinen vuorovaikutus - Suomalaisien, englantilaisten ja saksalaisten lasten mediasuhteen tarkastelua* (2007). Vaikka perheissä on säännöt television katselulle, katsovat lapset heiltä kiellettyjä ohjelmia salaa - kuten kuusivuotias Olli perheen kellarin televisiota (Koivusalo-Kuusivaara 2007, 190–191). Kirsi Pohjola on käsitellyt elokuvien ikärajoja arvokoneistona, eli kuinka elokuvien ikärajoista käytävässä keskustelussa jäsennetään lapsuuden mediasuhteita (Pohjola 2009, 149). Pohjolan mukaan elokuvien ikärajoissa on kysymys ennen kaikkea yhteiskunnallisista odotuksista ja käytännöistä ja sosiaalinen sekä yhteiskunnallinen näkökulma ovat nousseet esille kotimaisissa keskusteluissa lasten ja nuorten osallisuudesta mediakulttuurissa. Netissä käydyt/käytävät ikärajakeskustelut ovat yksi tällainen viestin, jossa itseä koskeviin asioihin voivat osallistua myös lapset ja nuoret. (Mt. 162.)

Suurin ongelma ikärajoissa on ollut, että esimerkiksi vanhempien osalta monet luulevat niitä varoituksiksi tai suosituksiksi. Ikärajat ovat sitovia ja Paloheimo on verrannut niitä

---

⁷⁶ Ikärajaperusteet löytyvät Valtion elokuvatarkastamon kotisivuilta (<http://www.vet.fi/>), josta löytyy linkki kuvaohjelmien ikärajatietokantaan, joka kattaa päätökset 1950-luvulta lopulta alkaen. Haku auttaa sekä lasten vanhempia että median tiedonsaantia ikärajojen suhteen. Hakukoneen sisältämät tiedot aiemmista elokuvien ikärajapäätöksistä ja niiden muutoksista valaisevat osaltaan ikärajoitusten muuttumista. Hakukoneella voi ottaa myös itse kantaa ikärajiin äänestämällä niiden paikkansapitävyydestä.

alkoholin ja tupakan rajoituksiin. (Paloheimo 2003, 27.) Kuitenkin rangaistukset ovat melko harvinaisia, ja resurssit valvontaan pienet (Karjalainen 2004, 2). Ikärajojen noudattamisessa on ollut ongelmia sekä elokuvateattereissa että videoliikkeissä, ja asiakkaiden kanssa tulee riitaa ikärajoista (mt. 27–28). Esimerkiksi vuonna 2007 elokuvatarkastamon teettämässä Tilastokeskuksen kyselytutkimuksessa selvisi, että 72 prosenttia vastaajista luuli ikärajojen olevan vain suosituksia (VET 2008a, 3). Julkisuudessa on käsitelty myös vaikutusvaltaisten henkilöiden sääntörikkomuksia, kuten tapausta, jossa eduskunnan puhemies kävi katsomassa liian nuorten lapsiensa kanssa Harry Potter -elokuvaa (ks. esim. Pohjola 2009, 149). Yksi mahdollinen sekoittava tekijä on ikärajojen joustosääntö, jolloin kahdella vuodella ikärajan alittava lapsi saa tulla mukaan näytökseen vanhempansa kanssa, mikäli elokuva ei ole K18-ikärajalla määrätty. Vanhemmille annetaan vastuu valvoa, mitä elokuvia heidän lapsensa katsoo. Monille suurille Hollywood-elokuville joustosääntö on tärkeä, ja se on pelastanut myös lukuisten *Harry Potter* -fanien päivän. (Paloheimo 2003, 27–28.) Noin 40 % elokuva-alan levittäjistä arvioi elokuvateatteriyleisön käyttävän joustosääntöä paljon tai melko paljon kyselyssä vuonna 2008 (VET 2008, 23). Vasta suuren yleisön ymmärtäessä ikärajoitusten merkityksen voivat ikärajat ja niiden sisällölliset perusteet saavuttaa tarkoituksensa.

Kun uudistettu laki kuvaohjelmien tarkastamisesta oli toiminut kaksi vuotta, asetti opetusministeriö toimeksiannon hallitusneuvos Erkki Norbäckille ja ylitarkastaja Kristina Hautala-Kajokselle opetusministeriöstä sekä johtaja Matti Paloheimolle ja ylitarkastaja Maarit Pietiselle Valtion elokuvatarkastamosta tehdä arviointi lainsäädännön vaikutuksista ja sen tavoitteiden toteutumisesta sekä alan kehitystoimista Euroopassa. Arviossa lain rakenne oli osoittautunut hyväksi, eikä ongelmia tai muutostarpeita ollut ilmennyt. (Hautala-Kajos et al. 2003, 14). Muutostarpeita oli kuitenkin luvassa nopeasti. Kannatus K13-ikärajan lisäämiseen elokuva-alalla kasvoi vuosikymmenen edetessä. Seuraavassa luvussa käsittelen tarkemmin uuden K13-ikärajan syntyprosessia, joka osiltaan valaisee elokuva-alan suhdetta elokuvien lastensuojelullisiin ikärajoituksiin sekä tarkastusviranomaisten toimintaa muutosvaateiden keskellä. Lainmuutoksen tarkoituksena voidaan katsoa olleen lapsikatsojista kilpailevien levittäjien sananvapauden parantaminen, mutta lopulta uusi ikäraja vaikutti toimivan uusien kiistojen synnyttäjänä.

4.3.3 K13-ikäraja: synty ja toimiminen

Elokuvien levittäjät eivät ole aina tyytyväisiä Valtion elokuvatarkastamon elokuville asettamiin ikärajoihin, ja päätöksiä on myös kumottu levittäjän valituksien jälkeen Valtion elokuvalautakunnassa⁷⁷. Valtion elokuvatarkastamon ja lautakunnan välit ovat vaihdelleet ristiriidoista konsensukseen riippuen ajanjaksosta ja sensuurin ankaruudesta (ks. esim. Sedergren 2006, 147–148 & 414). Valtion elokuvatarkastamon ollessa epävarma linjauksestaan on elokuvalautakunta toiminut suuntaa näyttävänä elimenä (mt. 152). Jerker A. Erikssonin (johtaja 1966–1996) mukaan Jörn Donnerin *Naisenkuvien* (1970) kohdalla elokuvalautakunnan korjattua tarkastamon päätöstä, käsitti Eriksson oikaisun kohdistuvan tarkastamon liian ahtaaseen tulkintaan käsitteistä hyvien tapojen vastainen ja epäsiiveellinen. Lautakunnan tarkistus muistutti, että käsitteet muuttuvat ajassa ja kuvastavat yhteiskunnan normiston muutoksia. (Mt. 342–343.) Elokuvien ikärajat muuttuvat, ne joustavat ja niitä rikotaan. Yhteiskunnallinen muutos elokuvaväkivallan hyväksyntään näkyy ikärajoissa, jolloin moni ennen K18 -ikärajan saanut elokuva on alennettu K15 -luokkaan. Näin on käynyt esimerkiksi Stanley Kubrickin elokuville *Kellopele appelsiini* (1971) ja *Hohto* (1980). Vanhojen elokuvien ikärajat saatetaan laskea vuosia myöhemmin uudelleen käsittelyssä. Monet esimerkiksi 30 vuotta sitten tehdyt elokuvien kieltopäätökset vaikuttavat jo perusteettomilta, ja ajan hengen muututtua ikärajan alentaminen on tarkastajienkin mielestä ymmärrettävää (Paloheimo 2003, 7).

Toisinaan elokuvalautakunta on ottanut etäisyyttä elokuvatarkastamoon ja ohjannut päätöksillään ikärajojen asettamiskriteereitä. Viimeisin tämänkaltainen murros voidaan katsoa tapahtuneen vuonna 2006. Valtion elokuvatarkastamo ei hyväksynyt vuodenvaihteessa 2006 lautakunnan ikärajojen laskemista⁷⁸ suoraan, vaan aktivoitui tarkastamalla ikärajaperusteensa ja toivoi julkisesti mediassa tarkastamon ja lautakunnan väliseen yhteistyöhön selkeyttä ja keskinäistä kommunikaatiota. Asia oli kiinnostava erityisesti siksi, että julkisuuteen annettujen tietojen mukaan tarkastamon päätösten

---

⁷⁷ Elokuvan tarkastuttaja voi valittaa Valtion elokuvatarkastamon päätöksistä Valtion elokuvalautakunnalle, jonka tehtävänä on tutkia valitukset kiireellisinä. Elokuvialautakunnan päätöksestä voi edelleen valittaa Korkeimpaan hallinto-oikeuteen. (Laki kuvaohjelmien tarkastamisesta 2000/775, 5 luku.)

⁷⁸ Myös Herkman on huomionnut, että Valtion elokuvalautakunta näytti 2000-luvun alussa alentavan mielellään erityisesti kotimaisten elokuvien sekä suosituimpien ulkomaisten elokuvien ikärajoja. (Herkman 2007, 115.)

lastensuojelulliset perusteet vaikuttivat kumoutuneen elokuvan levittäjän sananvapautteen vetoamalla - vaikka perustuslain suomaa sananvapautta piti saada ongelmitta rajoittaa lastensuojelussa. Vaikutti, että painotus vaihtui lastensuojelullisista näkökulmista elokuvamarkkinoiden näkökulmaksi, jolloin erityisesti suuren yleisön elokuvia olisi suosittava niin, että ne tavoittavat myös lapset ja nuoret. Elokuvan ollessa kaupallinen toimiala⁷⁹ ratkaisee odotettu kassavirta osaltaan kannan, kuinka elokuvatarkastamon ikärajäpäättökseen suhtaudutaan. Mitä suuremmalle yleisölle elokuva sallitaan, sitä suurempaan voittoon on mahdollisuudet.

Useiden nuorille suunnattujen Hollywood-elokuvien sisältöä luonnehditaan etenkin Suomen tarkastushistorian⁸⁰ muistaen ongelmalliseksi fantasiaksi, eli elokuvan katsotaan hurjista kohtauksista huolimatta olevan niin selkeästi satua, että myös nuoret ymmärtävät sen fiktiivisen luonteen. Sadunomaiset Harry Potter -elokuvat ovat kuitenkin myös jännittäviä noitineen ja hirviöineen ja yliluonnolliset, vauhdikkaat ja pelottavat kohtaukset ovat niille olennaisia. Harry Pottereissa ei leivota erivärisiä taikinoita tai mökötetä, vaan taiotaan, kieroillaan ja taistellaan. Elokuvat noudattavat satujen kaavoja, niissä kuolla tai hirtetään kissa, mitä ei sitten oikeasti tapahtunutkaan, vaan kyseessä olikin taika – elokuva tapahtuu fantasiassa, mikä myös auttaa alemman ikärajan saamisessa. Kuinka Potter -elokuvia olisi sitten arvioitu 1980-luvulla? Ehkä vastaavia nuoria katsojia kiinnostivat silloin Steven Spielbergin nuorille suunnatut elokuvat *E.T.* (1982, K7) *Goonies - Arkajalat* (1985, K11), *Indiana Jones* -trilogia tai *Gremlins* (1984, K15). Ensimmäinen Indiana Jones -seikkailu *Kadonneen aarteen metsästäjät* (1981) sai ikärajan K16, mutta laski myöhemmin vuosituuhannen vaihteessa K11 -ikärajaan, koska sitä verrattiin *Muumioon* (1999), joka sai vastaavan ikärajan vuonna 2000. Ajatellen 1980-luvun aikakauden moraalipaniikkia, joka aiheutti videolain

---

⁷⁹ Elokuvatarjontaa hallitsevat kansainväliset mediayhtiöt, ja samat elokuvat pyörivät lähes jokaisessa elokuvateatterissa. Useat monikansalliset mediayhtiöt, kuten Time Warner, Viacom, NBC Universal tai The Walt Disney Company ovat tuttuja myös elokuvan alalla. SanomaWSOY:n omistama Finnkinon on suurin elokuvalevittäjä Suomessa. Yhteys on näkynyt ainakin mainonnassa, sillä Finnkinon elokuvateattereissa esitettiin vuonna 2002 Helsingin Sanomien mainoskampanjaa (kuten myös Nelonen tv-kanavalla) ja Finnkinon julkaisemaa uutislehteä jaettiin Helsingin Sanomien liitteenä vuosina 2003 ja 2004. (Herkman 2005, 274).

⁸⁰ Suomessa on kauhuun ja erityisesti yliluonnollisia aineksia sisältäviin kauhuromanttisiin teemoihin suhtauduttu länsimaiden mittapuussa poikkeuksellisen tiukasti. Tarkastamo salli *Frankenstein* -elokuvia ensimmäisen kerran 1970-luvulla. Elokuvien mahdollinen huumori vain pahensi asiaa. (Sedergren 2006, 292.) Suomalaisilta leikattiin *Ihmissusi Lontoossa* (1981) elokuvan kuuluisa ihmissudeksi muuttumiskohtaus. Sama kohtaus näytettiin kuitenkin televisioidussa Oscar-gaalassa, jossa maskeeraaja palkittiin. (Mt. 454.)

syntymisen, Potter -elokuvat eivät todennäköisesti olisi menneet K11 -luokituksella läpi. Nykyisin fantasiahirviöt ovat arkipäiväistyneet lasten elokuvaan. Murroksen voidaan katsoa tapahtuneen 1990-luvulla Steven Spielbergin *Jurassic Park* -elokuvalla (1993, K11), joka pelottavuudestaan huolimatta kiinnosti lapsia ja synnytti myös dinosauruseluboomin.

Fantasiakontekstissa melko yksityiskohtaista väkivaltaa, kauhutehosteita ja muodonmuutoksia. Kilpailutilanteeseen sijoittuva pahan ja hyvän välinen taistelu, jossa jatkuvaa kuolemanuhkaa. (*Harry Potter ja liekehtivä pikari* -elokuvan ikärajan K11 -perustelut VET Elokuviain ikäraajatietokannassa.)

Ennen ikärajaa K13 käytiin usein kiistoja elokuvien K15 ja K11 -ikärajoitusten välillä. Paloheimo käsitteli kirjassaan *Seksiä ja väkivaltaa, kysymyksiä elokuvatarkastajalle* (2003) myös tarkastamon ja lautakunnan välisiä tulkintaeroja. Esimerkkeinä tapauksista olivat kotimaiset elokuvat *Pahat pojat* ja *Nousukausi* vuodelta 2002. Kun ensimmäisen ikäraja laski K15 -rajasta K11 -ikärajaan, pysyi jälkimmäinen K15 -rajoituksessa. Elokuvatarkastamon mukaan Pahoissa pojissa perheväkivallan kuvaus oli realistista, monilta osin järkyttävää, ahdistavaa ja painostavaa. Selkeästi komediallinen *Nousukausi* taas piti sisällään lapsikatsojille liian raisun rakastelukohtauksen. Vaikka *Nousukausi* oli Paloheimon mukaan muutoin lähempänä K11 -merkintää, elokuvaalautakunta arvioi toisin. Kyse ei ollut varsinaisesti seksistä, sillä kumpikin elokuva sisälsi sitä. (Paloheimo 2003, 56–60.) Mikä vaikutus elokuvalla annetulla ikäraajalla sitten konkreettisesti on? Tässä tapauksessa kummatkin elokuvat olivat teattereissa suuria menestyksiä, *Nousukausi* keräsi vuonna 2003 163 160 katsojaa, *Pahat pojat* 614 757 katsojaa (SES, Kotimaiset katsojatilastot 1995–2003).

Valtion elokuvaalautakunnan alentaessa tarkastamon asettamia ikärajoja, on kyseessä ikärajojen uskottavuus; sitovien ikärajoitusten muuttamiset eivät vakuuta tarkastamon työstä. Kun vielä vuonna 2003 tilatussa arviossa (mukana sekä tarkastamon Paloheimo että lautakunnan Norbäck) uuden lain rakenne oli yhdessä todettu hyväksi, eikä ongelmia tai muutostarpeita ilmennyt, käsiteltiin jo 2006 tulkintaerimielisyyksiä viraston seinien ulkopuolella julkisuudessa. Elokuvalautakunta ei vaikuttanut huomioivan

elokuvatarkastamon ikäraajaperusteita.⁸¹ Mediassa käsiteltiin pian kriittiseen sävyyn suuren yleisön elokuvien päätösten kumoutumista lautakunnassa, vaikkakaan tapauksia ei ollut paljon. Ylen ajankohtaisohjelma A-piste esitteli asiaa otsikolla *Miksi väkivaltaa ja pornoa sisältävien elokuvien ikäraajat liukuvat yhä alemmas?* kohdistuen kritiikkiä siihen, ettei päätöksistä esitetty perusteita. Lautakunnan puheenjohtaja Erkki Norbäck kieltäytyi A-pisteen haastattelusta. (Jokelin 2006.) *Eikö King Kongin tuska järkytä lapsia?* – otsikoitiin näyttävästi Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla. Hollywood-spektaakkeli klassikon uudelleen filmatisoinnin ikäraja K15 oli alennettu lautakunnassa K11 -rajaan, vaikka tarkastamon perusteina ikärajalta olivat olleet elokuvan sisältämät pelottavat kauhuelementit, yksityiskohtainen väkivalta ja pitkäkestoinen kuolemanuhka realistisessa miljöössä. Norbäck antoi Helsingin Sanomille haastattelun, muttei selkeyttänyt ikärajoja alentaneiden päätösten perusteita. Tarkastamon ikäraajaperusteet eivät olleet lakitekstiä, joten niiden käsittely elokuvalautakunnassa ei ollut ehdotonta. Norbäck kertoi valituselimen keskeiseksi käsittelykriteeriksi sananvapauden, jota punnitaan suhteessa lastensuojeluun. Norbäck puhui lehdessä ilman tarkennusta piirien vallitsevasta näkemyksestä, jonka mukaan tarkastamo ei uskaltanut antaa elokuville oikeita ikärajoja. Paloheimo taas toivoi elokuvalautakunnalta avoimuutta ratkaisujen suhteen. Vain päätös tiedottamalla jää epäselväksi se, mitkä perusteet kumosivat tarkastamossa tehdyt päätökset. (Virtanen 2006, C1.) Uutisoinneissa elokuvalautakunnan päätökset esitettiin kyseenalaisessa valossa, ja tarkastamon toiveet tiedotuksesta liitettiin osaksi lautakunnan arvostelua. Saatujen vähäisten tietojen pohjalta oli mahdollista tulkita lautakunnan asettaneen levittäjän sananvapauden lastensuojelun edelle. Vaikka vallitsevan lain mukaan lapsen kehityksen turvaaminen on lautakunnassa huomioitava, eikä päätöksiä saa syntyä ilman, että lapsen kehitykseen perehtynyt asiantuntija on läsnä – ei tämä merkitse vielä sitä, että lastensuojelullinen näkökulma asiassa voitaisi. Asiat päättää äänestystulos. Äänten mennessä tasan voittaa valittajalle edullisempi mielipide. (Laki kuvaohjelmien tarkastamisesta 2000/775, 19 §.) Käytäntö mahdollistaa, että elokuvalautakunta voi sivuuttaa YK:n Lasten oikeuksien yleissopimuksen 3. artiklan, jonka mukaan lasten etu on ensisijainen hallintoviranomaisten, lainsäädäntöviranomaisten ja tuomioistuinten päätöksissä. Yleissopimuksen 18. artiklan

---

⁸¹ Vuoden 2006 tammikuussa esimerkiksi Helsingin Sanomat uutisoi lyhyesti *Matti* -elokuvan saaneen K11 -ikärajan levittäjän tehtyä valituksen Valtion elokuvalautakuntaan. Elokuvialautakunta oli kumonnut elokuvatarkastamon asettaman K15 -ikärajan, joka määrättiin elokuvan sisältämän väkivallan ja päihteen vuoksi. (Helsingin Sanomat 2006, C1.) Myöhemmin tammikuussa uutisoitiin elokuvatarkastamon tarkentavan ikärajalukuituksen perusteita, koska elokuvalautakunta toistuvasti alensi elokuvatarkastamon määräämää ikärajaa (Helsingin Sanomat 2006a, C1).

mukaan vanhemmilla on ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta ja kehityksestä. Suomen Perustuslain 19. pykälän 3. momentin mukaan julkisen vallan tulee tukea perheitä ja muita lapsen huolenpidosta vastaavia lasten hyvinvoinnin ja yksilöllisen kasvun turvaamisessa. Valtion elokuvatarkastamo, Viestintävirasto ja Kuluttajavirasto tukevat tätä kotien kasvatustyötä. (Ks. Martsola & Mäkelä-Rönholm 2006, 83.)

Vaikka Euroopan Ihmisoikeussopimuksen turvaama sananvapaus suojelee myös kaupallista viestintää, ei kaupallinen viestintä kuulu sananvapauden ytimeen ja valtioilla on jäänyt oikeus kieltää haitallinen materiaali lasten suojelemiseksi. Valtion elokuvalautakunnan päätökset kyseenalaistivat tarkastamon linjan ja olivat alkuna lainsäädännön muutokselle. Lapset eivät valittaneet sananvapautensa rajoittamisesta sillä perusteella, että heidän kykynsä vastaanottaa kyseisiä elokuvia oli tarkastamossa tulkittu liian ahtaasti. Valittajina olivat elokuvien levittäjät – kyseessä oli siis elokuvanlevittäjien sananvapaus, jonka elokuvalautakunta päätöksessään huomioi. Norbäckin lausumasta ”Ratkaisut tehdään mieluiten sananvapauden puolesta” Helsingin Sanomille näin voidaan otaksua (Virtanen 2006, C1 & ks. myös Sedergren 498). Onko levittäjien valituksissa kyse sananvapaudesta vai halusta kaupallisen voiton tekemiseen? Apisteessä haastateltu Buena Vistan toimitusjohtaja Jussi Mäkelä arvioi lapsiyleisön merkityksen kaupallisesti hyvin suureksi ja puhui jopa sadoista tuhansista katsojista menestyselokuvien kohdalla (Jokelin 2006). On kuitenkin huomioitava, että vaikka päätökset ikärajan alentamisesta osuivat usein menestyselokuville, ei tapauksia ole monta – eikä odotettavissa oleva kaupallinen menestys takaa ikärajan alenemista. Oli kuitenkin selvää, ettei elokuva-ala hyväksynyt, että fantasiapainotteiseen elokuvaan suhtauduttaisiin samalla tavalla kuin muihin vastaavaa väkivaltaa sisältäviin elokuviin.

Kulttuuriministerinä toiminut Tanja Karpela antoi valmisteltavaksi lakimuutoksen kuvaohjelmalakiin uudesta ikärajusta K13. Syyskuussa 2006 Ylen uutiset huomioi asian. Uutinen alkoi irrallisilla kohtauksilla *Pirates of the Caribbean: Dead Man’s Chest* -elokuvasta. Ahdistavat kuvat vaikuttivat tarinastaan irrotettuina hurjilta elokuvalla, joka on saanut K11 -ikärajan⁸². Uutinen aloitettiin siis katsojia ravistavilla kuvilla, ja toimittaja kertoi elokuvan sisältävän reippaasti raakuutta. Uutisjutun vaaka kallistui

---

⁸² Esimerkiksi Pasi Nyssönen on korostanut, että elokuvatarkastajan rooli kasvaa tärkeäksi kokonaisuuden arvioijaksi silloin, kun elokuvan yksittäiset väkivallanteot muutoin helposti nostetaan katsojaan vaikuttaviksi tekijöiksi (Nyssönen 2005, 70).

ikärajan tarpeellisuuteen: K11 elokuvat olivat liian pelottavia, ja osalle elokuvia olisi K13 -ikäraja sopivampi. Uutisessa viitattiin epämääräisesti lasten kehitystä tutkiviin ammattilaisiin, joita ei kuitenkaan haastateltu, kuten ei myöskään elokuvatarkastamon edustajaa. (Loponen 2006). Uutta ikärajaa koskeva lainmuutos astui vuoden 2007 alusta voimaan. Uuden ikärajan lisäksi myös ikärajamerkintöjen valvonta tehostui, sillä nyt elokuvatarkastajilla oli oikeus tehdä tarkastuksia poliisin, tullin tai rajamiesten avulla levittäjien toimitiloihin lainmukaisten merkintöjen varmistamiseksi. (Eduskunta 2006, HE 176/2006 vp.)

Jo toukokuussa 2007 Yleisradion television pääuutislähetys huomioi uudenkin ikärajan aiheuttavan kiistoja. Uutisjutun kuvitus koostui vuorotellen kassamagneettielokuvien *Spiderman*-, *Pirates of the Caribbean*- ja *Harry Potter* -elokuvaosien uusimpien osien mainoskohtausten sekä Helsingin Tennispalatsin elokuvamainonnan ja lipunmyynnin kuvilla. Uutisessa Buena Vista Internationalin toimitusjohtaja Jussi Mäkelä syytti elokuvatarkastamon määräämiä ikärajoja kyseisille elokuville liian korkeiksi. Mäkelän mukaan tarkastamo kiinnitti huomiota vain jännittäviin paikkoihin, vaikka elokuvan kokonaisuus ansaitsisi alemman ikärajan. Elokuvanlevittäjällä ei ollut tarkastamon toiminnasta tietoa siinä, että tarkastamo arvioi elokuvan kokonaisuutta ikärajaa määrätessään (ks. alaviite 82). Mäkelä maalasi ilmaan katastrofia. Mikäli hittien katsojakuntaa rajoitetaan, teattereita uhkaa ovien sulkeminen - eikä näissä teattereissa esitetä enää uusia Röllejä, tai muita lastenelokuvia. Uutisessa Paloheimo tyytyi kommentoimaan ikärajan samankaltaisuutta Yhdysvaltoihin, mutta toimittaja huomioi tilanteen nurinkurisuuden siinä, että elokuva-ala oli itse ajanut uutta ikärajaa. Toimittaja kertoi myös kasvavasta elokuvakäynnistä Suomessa, jolloin levittäjän valitus vaikutti rahanahneudelta. (Aromaa 2007.) Yleisradion uutisointi kertoi sen, että uusi ikäraja toimi lastensuojelullisesti. Päätöksistä valittaneiden katsantokannassa linja olisi pitänyt olla ennen uutta ikärajaa tulleiden elokuvalautakunnan päätösten mukainen. Esimerkiksi *Spiderman 3:lle* (ikäraja K13, 2007) piti saada yhtäläinen ikäraja kuin *Spiderman 2:lle* (ikäraja K11, 2004). Uutisjutussa käsiteltyjen elokuvien ikärajat olivat myös Yhdysvalloissa K13. Alan edustajayhdistyksen Suomen Filmikamari ry:n hallitus esitti 29.5.2007 järjestetyssä kokouksessaan huolensa tarkastamon tiukentuneesta linjasta⁸³

---

⁸³ Elokuvatarkastamon johtaja Paloheimo kirjoitti Helsingin Sanomien vieraskynässä 30.6.2007 uudesta ikärajasta, ja tarkastamon saamasta kritiikistä antaessaan jatko-osille K13 -ikärajan. Uuden ikärajan vaikutukset aiempaan vuoteen verrattavissa olivat alentaneet K15 -ikärajaisten elokuvien määrää 20

koskien menestyselokuvien jatko-osia ja nimesi työryhmän keskustelemaan aiheesta tarkastamon edustajien kanssa. Tapaamiset eivät johtaneet uusiin toimenpiteisiin. (FK 2008.) Buena Vista Internationalin toimitusjohtajan sanoma uutisissa tuntui kuitenkin olevan, että jos ei lapsille hurjempia elokuvia sallita, ei tule oikeita lastenelokuviakaan.

Tarkastellut televisiouutisoinnit asiasta kertoivat osin toimittajien helposti kääntyvän moraalipaniikkia lietsoviksi, kuten myös TV1:n uutisinsertti osoitti: tapaan kertoa asiasta kuuluvat shokeeraavat kuvat. A-pisteen jutun seurauksena Helsingin Sanomien yleisönosastokirjoituksessa 14.2.2006 kauhisteltiin elokuvien liian alhaisia ikärajoja. Kirjoittaja totesi, ettei käy lainkaan elokuvissa, mutta oli televisio-ohjelman nähtyään kauhistunut – ainakin siihen kirjoittajan lauseet ”silmani rävähtivät hetkeksi sepposen selälleen...” ja ”veisittekö todella esimerkiksi oman 13-vuotiaan tyttärenne katsomaan televisiossa esitettyä seksikohtausta?” viittasivat (Nyberg 2006, C4). Median kaupallistumisen viitekehyksessä on myös kiinnostavaa huomioida, että Sanoman omistaman Helsingin Sanomien käsittelyssä näkökulma kallistui elokuvatarkastamon puolelle. Näin ollen konsernin taloudelliset intressit asiaan Finnkinon kannalta eivät vaikuttaneet lehden journalismiin. Valitukset ikärajoista olivat julkisia ja asia tärkeän julkisen keskustelun arvoinen. Myös elokuva-ala toimi suhteellisen avoimesti tavoitellen taloudellisen voiton maksimointia, ja siksi myös alhaisia ikärajoja elokuville. Kuitenkin Norbäckin kommentit piirien käsityksistä antaisivat aiheen jopa miettiä, miten asioista sovitaan ja ketkä niistä sopivat julkisen keskustelun ulkopuolella. Selkeyttävää oli, että elokuvalevittäjä ei ainakaan uutisjutussa vedonnut sananvapauteensa, vaan kyse oli voitosta; tarkastamon toiminnan kerrottiin uhkaavan toimialan toimeentuloa. On totta, että monet pienet maaseututeatterit elävät näiden Hollywood-elokuvien varassa. Mutta ajatus siitä, että niitä olisi tuettava lastensuojelun kustannuksella, on kyseenalaistettava. Valtion elokuvatarkastamo osoitti uuden ikärajan syntymiseen johtaneessa kiistassa sekä sen jälkeen määrätietoisuutta. Ensinnä tarkastamo uusi ikärajaperusteensa päätöksensä kumoutumisten seurauksena tammikuussa 2006, ja toiseksi uuden ikärajan astuttua voimaan tarkastamo osoitti pitävänsä kiinni yleisestä arviolinjastaan.

---

prosenttia ja K11 -elokuvien määrää 5 prosenttia. Kaiken kaikkiaan K13 -ikärajaisten elokuvien osuudeksi tuli 26 prosenttia. Tämä kertoi siitä, että K15 -ikärajan käyttö väheni, mutta K11 -ikärajan suhteen tilanne oli ollut aiemmin selkeämpi. Levitysyhtiöiden valitukset päätöksistä Valtion elokuvalautakuntaan olivat tällä kertaa turhia. (Paloheimo 2007, A2.)

Kun elokuva-ala oli odottanut etupäässä K15 -ikärajan saaneiden elokuvien laskua alempaan ikärajaan K13 – mitä tapahtuikin – ei se ollut odottanut, että myös useat Yhdysvaltalaiset kassamagneettielokuvat saavat tuon samaisen ikärajan – eikä K11 -ikärajaa, kuten aiemmin. Odotukset sille, että uusi ikäraja alentaisi valitusten määrää, ei aivan toteutunut. Vuonna 2007 valitusmäärä (14 kpl) oli hieman tavallista suurempikin - lautakunta tosin hyväksyi näistä kolme. (VET 2008a, 2.) Vuonna 2008 valitusmäärä laski yhdeksään (VET 2009, 4). Elokuvatarkastamon tekemän asiakaskyselyn (2008) mukaan hieman yli puolet elokuvalevitysalasta näki lapsille esitettävien ja levitettävien kuvaohjelmien tarkastamisen tarpeellisena ja hieman yli 30 % melko tarpeellisena. Tarpeetonta sen katsoi olevan vain noin 5 % vastanneista. (VET 2008, 3.) Lain kuvaohjelmien tarkastamisesta näki hyvänä kuitenkin vain hieman yli 20 % vastanneista, ja noin 10 % mielestä se oli jopa huono. Kuvaohjelmien ikäraja-asteikkoa kannatti melkein 70 %. (Mt. 7-8). Elokuvatarkastamon kuvaohjelmalle antama ikäraja vastasi käsityksiä sopivasta ikärajasta melko usein tai aina noin 80 %:n mielestä (mt. 10). Ennen seuraavaa lainmuutosta dvd -sarjojen tarkistuttaminen oli tuolloin televisiosarjojen osalta vielä kallista, jolloin levittäjät vain ilmoittivat ohjelman. Ikärajaksi tulikin K18, vaikka sisältö olisi myös lapsille sopivaa. Erään vastauksen mukaan asia ei juuri lasten sananvapautta rajoittanut: *He kasvavat nopeasti aikuisiksi ja voivat sitten halutessaan katsoa näkemättä jääneet K18 elokuvat. En usko että niiden näkemättä jättäminen haittaa kenenkään ihmisen elämää.* (mt. 15.) Tapaus osoittaa hyvin, kuinka kyse on toisaalta pelkästä bisneksestä. On havaittavissa esimerkiksi automarkettien sekoittavan eri ikärajaisia elokuvia hyllyillä keskenään, niin että jopa K18 -elokuvia ja lasten elokuvia on samassa telineessä. Ikärajojen noudattaminen ei toimi kelvollisesti.

Palaan muuttuvaan elokuvaalainsäädäntöön luvussa 4.4.2. Tarkastelen seuraavaksi televisioyhtiöiden lastensuojelullista sopimusta, sen toimivuutta ja televisio-ohjelmien valvonnan toimintaa. Tämän käsittelyn jälkeen palaan kuvaohjelmia koskevaan lainsäädäntöön, jonka yhteys televisio-ohjelmistoon vaikuttaa tiivistyvän.

4.4 Lasten suojelu haitallisilta ohjelmilta

Televisiossa on huolehdittava lastensuojelun toteuttamisesta. EU:n vuonna 1998 asetetun Televisio ilman rajoja -direktiivin alaikäisten suojelua koskevat säännökset

toteutettiin Suomessa televisio- ja radiotoiminnasta annetun lain 19 §:n muuttamisella (ks. luku 4.1.2). Valtakunnalliset televisioyhtiöt, eli Yleisradio, MTV3 ja Ruutunelonen allekirjoittivat vuonna 1998 yhteisymmärryssopimuksen, joka sisälsi ohjeet lasten kehitykselle haitallisten ohjelmien lähettämisestä. Sopimattomia ohjelmia ei saanut näyttää ennen kello 21.00:tä, ohjelmat oli merkittävä K-tunnuksella, ja ikärajatunnus oli näytettävä myös ennen ohjelman alkua. (Opetusministeriö 2004, 13–14.)

Viestintävirasto teetäti vuonna 2003 lastensuojelukäytäntöjen toimivuutta koskevan selvityksen, jonka tuloksena ilmeni, etteivät alle 16-vuotiaiden lasten vanhemmat tunne hyvin alan toimijoiden menettelytapoja lasten suojelemiseksi, eivätkä myöskään kellonaikaa, jolloin lapsille soveltumatonta ohjelmaa aletaan lähettää. (Viestintävirasto 2004, 300/9220/2004.) Selvitys itsesääntelyn toimivuudesta osoitti, etteivät televisioyhtiöt kyenneet keskinäisen sopimuksensa perusteella takaamaan riittävää alaikäisten suojelua. Sopimus uusittiin maaliskuussa 2004 (ks. Liite 1), jolloin K18-ohjelmien lähettämisen aikarajaksi määräytyi klo 23.00, K15-ohjelmien klo 21.00 ja K11-ohjelmien (arkisin) klo 17.00. Yhtiöt sitoutuivat tiedottamaan lapsille haitallisista ohjelmista lisäämällä ikärajatunnukset sekä haitallisuuden perusteet ohjelmatiedotukseen, eli ohjelmatietoihin, ohjelmia edeltäviin kuulutuksiin sekä ennakkomainoksiin. Uudet käytännöt otettiin televisioyhtiöissä käyttöön kesäkuussa 2004. (Opetusministeriö 2004, 13–14.)

Televisioyhtiöt vastasivat itse ohjelmien luokittelusta apunaan Valtion elokuvatarkastamon ikärajalukuokituksen perusteet. Viestintävirasto katsoi keinot tähän riittäviksi, kunhan pornografisia ohjelmia ei tule ennen puoltayötä. (Viestintävirasto 2004, 300/9220/2004.) Huoli lasten suojelemiseksi konkretisoitui allekirjoitetuksi sopimukseksi. Näin haluttiin turvata sekä lasten suojeleminen näille haitallisilta ohjelmilta, että myös televisioyhtiöiden itsesääntely. Päätös tuki televisiomoraalia, jonka arvoihin kuuluvat niin lastensuojelu kuin viestinnän vapaus. Myös mainoksien pitäisi noudattaa ohjelmiston linjaa. Uutis- ja ajankohtaisohjelmissä käytäntöjä noudatettaisiin soveltuvasti journalistisin kriteerein, ja tarpeetonta väkivaltaa pyrittäisiin karttamaan. (ks. Liite 1.) Ohjelmatoiminnan säännösten liitteen mukaan muutokset ikärajojen tarkempaan määrittelyyn käytännössä siirsivät K18 -ohjelmat myöhäisemmäksi kello 21.00 vedenjakajasta. Myöskään lapsille sopimattomien ohjelmien ennakkomainoksia ei lähetettäisi pääsääntöisesti ennen yhdeksää. Ohjelmien tiedotusta parannettaisiin lisäämällä K-merkintä mainoksiin, ja myös perustelut, miksi ohjelma on sopimaton

lapsille. (Ohjelmatoiminnan säännöstö 2006, 23–24.) Televisioyhtiöt vaikuttivat ymmärtäneen suojeletoimenpiteiden vaatimukset ja tarvittavat toimenpiteet olivat tyydyttävät.

Viestintäviraston pyrkiessä tukemaan lastensuojelunormiston toteutumisessa televisioalan itsesääntelyä (ks. esim. Viestintävirasto 2004, 5), luottaa se valvonnassaan pitkälle televisioyhtiöihin.⁸⁴ Pääasiana on, ettei lapsille sopimatonta ohjelmaa lähetetä lapsille otolliseen katseluaikaan – itse ohjelmien laadulle ei ole asetettu kriteerejä. Kun televisioyhtiöissä huomioidaan sopimus käytännössä, tapahtuu se pitkälle yhtiöiden omilla ehdoilla. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että viikonloppuisin lasten suojele on vähemmän altista, koska taloudellisesti kannattavaa on tavoittaa kotona olevat aikuiset (alemmat ikäraajat ovat käytössä vain arkisin). Päivisin näytettävien uutisten esittämää väkivaltaa ei määritellä. Se, että yhtiöt saavat asiassa huomattavaa vastuuta valtiolta, osoittaa toisaalta markkinatalouden hegemonian vaikuttavan valtion arviointikykyyn. Televisioyhtiöt konkreettisesti määrittävät television sääntelyä, ja tätä kautta televisiomoraalia. Yksi ongelma on sanktioiden riittämättömyys, mikä vaikuttaa ohjelmasisällöllisten ylilyöntien ja virheiden toistuvuuteen. On aina muistettava, että ikärajamerkintön televisio-ohjelma on yhtiön vastuulla, ei katsojan - tai hänen medialukutaitonsa.

Viestintävirasto selvitytti ikärajamerkintöjen ja aikarajoitusten toimivuutta kun ne olivat olleet käytössä noin vuoden ajan. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat alle 18-vuotiaiden lasten vanhemmat. Kun tutkimuksessa selvitettiin itsesääntelykeinojen spontaania tunnettuutta, vain puolet vanhemmista muisti K-merkinnät. Tulos ei ollut parantunut sopimuksen aikana lainkaan ja tietoisuus haitallisten ohjelmien sijoittamisesta myöhäisiltan oli jopa laskenut puoleen edellisestä kahden vuoden takaisesta tutkimuksesta. (Viestintävirasto 2005, Tiedote 27.6.2005.) Tutkimus osoitti, ettei television sääntely toiminut kuin pitäisi – suurimpana ongelmanaan ikärajatiedotus. Vuonna 2007 Viestintävirasto teetti jatkona toisen seurantatutkimuksen. K-merkintöjen ja aikarajoitusten tunnettuudessa oli edelleen parantamisen varaa: alle puolet

---

⁸⁴ Viestintäviraston mukaan käytännöstä on käytetty nimitystä itsesääntely, vaikka se perustuukin lakiin ja on valvontaviranomaisen ohjaamaa. Itse- ja yhteissääntelyn välinen rajankäynti ei ole aina selvää. EU:n linjauksessa yhteissääntelyllä tarkoitetaan ”mekanismia, jonka mukaisesti yhteisön säädöksellä annetaan lainsäädäntövallan käyttäjän määrittelemien tavoitteiden toteutus tehtäväksi kyseisen alan tunnustetuille osapuolille”. (Viestintävirasto 2009, 14.)

vanhemmista tunti ikäraja-merkinnät spontaanisti ja muisti K-merkintöjen käytön ohjelmätiedoissa. Ohjelmakuuluttajien varoitukset muisti nähneensä vain neljännes vastaajista, ja vajaa viidennes muisti ohjelmien myöhäisemmän lähetysajan. Vanhemmat kaipasivat lisää tietoa ohjelmien sisällöstä: tiedottamisen parantamista erityisesti K11-merkittyjen ohjelmien osalta, sekä tarkempaa tietoa ohjelmien sisällöstä ohjelmakuulutusten yhteydessä. (Viestintävirasto 2007, Tiedote 3.10.2007.) Helsingin Sanomien haastattelussa Viestintäviraston apulaisjohtaja Merja Saari kertoi tutkimustulosten antavan aiheita neuvonpitoon tv-yhtiöiden kanssa (Tiikkaja 2007, C1).

Neuvonpidon tuloksista ei jaettu tietoa, mutta televisioyhtiöiden lastensuojelullinen sopimus uusittiin marraskuussa 2007 (ks. Liite 1). Syynä oli K13-ikäraja, joka uudistuksessa lisättiin otettavaksi käyttöön ohjelmissa niiden periaatteiden mukaisesti, joita Valtion elokuvatarkastamo käyttää omissa luokituksissaan. K13 -merkinnällä merkittyjen ohjelmien alkamisajaksi sovittiin kello 19.00 arki-iltaisina. Televisiokanavat kertoivat tuntevansa vastuunsa lapsia ja näiden vanhempia kohtaan. Uuden ikärajan tulo sopimukseen ei ollut televisioyhtiöiden ajama. Televisioyhtiöiden ehdotuksen mukaisesti K13-merkinnällä merkityt ohjelmat olisi voitu esittää K11-rajoituksen mukaisesti. Tämän tyrmäsi kuitenkin muun muassa lapsiasiavaltuutettu, jolta Viestintävirasto oli pyytänyt lausuntoa tv-yhtiöiden suunnittelemasta luonnoksesta toukokuussa 2007. Lapsiasiavaltuutettu ehdotti, että K13-merkinnällä merkityt ohjelmat alkaisivat kello 21.00 jälkeen ja K15-ohjelmat siirrettäisiin alkamaan kello 22.00 jälkeen. Lapsiasiavaltuutettu muistutti, että YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 13 ja 17 artiklojen perusteella lapsilla on oikeus sekä sananvapauteen että oikeus tulla suojelluksi ikä- ja kehitystasolleen sopimattomilta väkivaltaisilta, pornografisilta ja rasistisilta sisällöiltä. Kun artiklan 18 sopimus korostaa vanhempien ensisijaista kasvatusvastuuta, velvoittaa se samalla sopimusvaltiot antamaan huoltajille asiallista apua lastenkasvatustehtävän hoitamiseen. Lapsiasiavaltuutettu korosti myös tiedotuksen parantamista ikärajoista. Lastensuojelun kannalta ongelmallisia tapauksia oli ollut erityisesti K15- ja K18-elokuvien mainosten osalta varhaisillan ohjelmien yhteydessä. Ohjelmamainokset olisi siirrettävä näytettäväksi vasta ikärajaa koskevan vedenjakaja-ajan jälkeen. (Lapsiasiavaltuutettu 2007.) Myös Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) ehdotti omassa lausunnossaan ohjelmien esittämisajankohdiksi samoja aikoja kuin lapsiasiavaltuutettu; klo 22.00 vedenjakajaa puolsi myöhemmäksi siirtynyt lasten nukkumaanmenoaika. MLL suositti

Viestintävirastolle seurannan tai ainakin poikkileikkaustutkimuksen käynnistämistä siitä, miten tv-kanavat onnistuvat noudattamaan lasten kehitykselle haitallisten tv-ohjelmien esittämisajankoja. Olisi tärkeää tietää, kuinka televisiokanavat noudattavat sopimuksiaan ja käytännössä ottavat huomioon ohjelmien esitysaikat lasten suojelemiseksi. (MLL 2007.) Lapsiasiavaltuutetun ja MLL:n lausunnot olivat samankaltaiset, mikä kertoi huolesta normatiivisen sääntelyn toimivuudesta. Televisiomoraalin lastensuojelulliset arvot ovat yleisesti tunnustettuja. Olennaiseksi vaikuttimeksi nousee kysymys siitä, kuinka valmiita arvoja ollaan käytännössä toteuttamaan.

Viestintäviraston mukaan tutkimustulosten ja niiden pohjalta käytyjen neuvottelujen perusteella televisiotoiminnan harjoittajat ovat muokanneet alan itsesääntelysopimusta tarvittavilta osin ajanmukaisemmaksi (Viestintävirasto 2009, 7). Toiminta tulosten parantamiseksi ei ole kuitenkaan näkynyt seuraavissa seurantatutkimuksissa vuosina 2008 ja 2009.⁸⁵ Tulokset kertoivat, ettei television ikärajamerkintöjä tunneta. Lastensuojelullinen sopimus ei ole alkanut toimia viidenkään vuoden jälkeen. On esiintynyt useita ongelmia, joiden parantamiseksi ei ole tehty tarvittavia toimia. Pelkona on väistämättä, ettei sopimus tule koskaan toteutumaan suunnitellun mukaisesti. Eikä pelko ole turha, sillä näin on käynyt Suomessa aiemminkin. Vuonna 1987 Yleisradio ja MTV (sekä Kolmostelevisio) sitoutuivat valppauteen väkivaltaisten ohjelmien valinnoissa, lisäämään etukäteistietoja ohjelmista, sekä tiedottamaan lasten vanhemmille tv-väkivallan vaikutuksista. Yleisradio sitoutui lisäksi tutkimustoimintaan. Lapsille sopimattomat ohjelmat oli sijoitettava kello 21.00 jälkeen ja tiedotuksen asiasta tuli olla tehokasta. (Yleisradion hallintoneuvosto 1987.) 1980-luvun loppupuolen kokouksen päätös vanheni nopeasti, MTV3 (silloinen MTV) sai oman kanavansa ja Nelonen aloitti toisena kaupallisena valtakunnallisena televisiokanavana. Itse asia ei siis vanhentunut, mutta sopimus ja sen noudattaminen vaikuttivat unohtuneen. Televisioyhtiöiden tiedotustavoitteiden nopeasta heikentymisestä löytyy kotimaisesta televisiohistoriasta

---

⁸⁵ Vuonna 2008 lapsille haitallisten ohjelmien ikärajamerkintöjen ja lähetyssaikojen muistaminen spontaanisti oli suunnilleen samalla tasolla kuin aiempinakin vuosina, eikä ennakkokuulutusten ja haitallisten ohjelmien myöhäisten lähetyssaikojen muistaminen ollut parantunut - molempien spontaani tunnettuus jäi alle 20 prosenttiin. Vanhemmat, jotka tunsivat ikärajakäytännöt, hyödynsivät niitä. (Viestintävirasto 2008, Tiedote 22.10.2008.) Vuonna 2009 neljännen seurantatutkimuksen mukaan spontaanissa tunnettuudessa ei ollut tapahtunut muutoksia viimeisten neljän vuoden aikana; ainoastaan K-merkinnät muistettiin hieman aiempaa paremmin. Haitallisia ohjelmia edeltävien ennakkokuulutuksien ja ohjelmien myöhäisempien lähetyssaikojen suhteen tilanne ei ole hyvä. Muutosta aiempiin vuosiin on kuitenkin tapahtunut K11-ohjelmien lähetyssajan käytössä, jonka säännöllinen hyödyntäminen on lisääntynyt kolmanneksella vuoteen 2005 verrattuna. (Viestintävirasto 2009, 17.)

myös aiempi esimerkki. Käsitellessään televisio-ohjelmien tarkastusta 1960-luvulla Margaretha Starck huomioi että television alettua vastaamaan itse ohjelmista, olivat ohjelmatiedotuksen ilmoitukset tiettyjen lähetyksien kiellosta lapsille tai nuorille vain kahdessa vuodessa muuttuneet maininnoiksi. (Starck 1968, 199–200).

Ikärajoitusten vaikutusta lasten television katseluun on tutkittu Suomessakin jo 1960 -luvulla ennen kuin televisio-ohjelmien tarkastus siirtyi elokuvatarkastamolta television omaan valvontaan. Anneli Jalkasen vuonna 1963 Kansalaiskasvatus Keskukselle yhteistyössä Mannerheimin Lastensuojeluliiton kanssa tekemän tutkimuksen lähes puoli vuosisataa vanhat tulokset ja päätelmät eivät poikkea kovinkaan paljon nykyhetkestä – kielletyt ohjelmat alkoivat suurin piirtein samaan aikaan. Lähes viideltä tuhannelta oppilaalta kysyttiin mitä ohjelmia oppilaat katsoivat kotonaan tai muualla, mikäli kotona ei ollut televisiota (1331 oppilasta). Tutkimuksen tulos oli tuolloin, että ikärajoitukset olivat merkityksettömiä; lapset katsoivat heiltä kiellettyjä ohjelmia – myös niitä, joiden alkamisajankohta oli myöhäinen. Vanhemmat eivät näyttäneet ymmärtäneen ikärajojen noudattamisen tarpeellisuutta lasten kehitystä suojaavana toimintana. (Jalkanen 1963.)

Vaikka lapsilta kielletyt ohjelmat on yleensä pyritty esittämään myöhään illalla, ei se ole johtanut siihen, etteivät lapset näkisi niitä. Televisioyhtiöt ja Valtion elokuvatarkastamo tulkitsevat elokuvien ennakkotarkastuksesta annetun lain siten, että elokuvien esittäjinä pidetään lasten vanhempia. Milloin televisioelokuva on kielletty, tulisi vanhempien siis valvoa, etteivät heidän kulloistakin ikärajoitusta nuoremmat lapsensa näkisi kiellettyä ohjelmaa. (Jalkanen 1963, 5.)

Siinä, missä televisiomoraalissa on nähtävillä vapautumista ja suvaitsevaisuuden kasvua, ovat televisioyhtiöiden ongelmat tiedotuksessa ja ikärajojen asettamisessa olleet olemassa television koko historian ajan. Asia on kiinnostava siksi, että 1960-lukua ei televisio-ohjelmiston suhteen ole helppo verrata nykypäivään ohjelmatarjonnan määrän tai sisällön tasolla. Se, että tämän päivän tutkimustulokset poikkeavat noin 45 vuotta vanhoista tuloksista yllättävän vähän, kertoo osin siitä, että televisio-ohjelmiston on sallittu toimia yleisessä kehyksessä paljon vapaammin kuin elokuvan. On kuitenkin muistettava, että televisio-ohjelmistoon on aiemmin pyritty kanavien ulkopuolisista tahoista käsin vaikuttamaan enemmän ja sitä on arvioitu tarkemmin kritiikeissä. Kaarle

Stewen kirjoitti television elokuvien sijoittelusta vuonna 1968, että keskeinen kuvaohjelmien sijoittelun periaate on, ettei lapsille tai nuorille soveltuvaa ohjelmaa lähetetä aikaisin. Stewen huomioi, että sijoitteluun liittyvät vaikeat kysymykset on hyvin tiedostettu television taholla, mutta tarvitaan runsaasti television vaikutukseen kohdistuvaa tutkimusta, ennen kuin ongelma on selvitetty. Ongelmana eivät olleet vain elokuvat, vaan koko televisio-ohjelmisto uutislähetystyksiä myöten. Kukin tapaus olisi katsottava erillisenä, eikä stereotyyppisiä ratkaisumalleja ollut olemassa. (Stewen 1968, 135.) Nyt kun televisio-ohjelmiston skaala on laajentunut eikä kaikkea voida katsoa, televisiokanavien oman tiedotuksen merkitys kasvaa. Vaikuttaisi siltä, että vaikka periaatteessa lastensuojelulliset käytännöt televisiossa on kehitetty jo varhaisessa vaiheessa televisio toimintaa, eivät televisiokanavat ole onnistuneet vaadittujen toimenpiteiden toteuttamisessa. Verrattaessa vaikkapa tupakan vähentämiseen tähtäävien kieltojen valvontaan, televisio-ohjelmiston lakien, sääntöjen ja sopimuksien noudattamisessa ei ole päästy likimaillekaan samanlaiseen tehokkuuteen. Miksi sitten ei näin ole tehty? Yksi syy kieltämättä voisi olla televisiokentän muutos; kanavien kilpailu, ohjelmien kasvava määrä ja markkinaehtoistuminen, toinen syy mahdolliset aiemmat ylilyönnit, joissa kriittiset lausunnot ovat olleet ylimitoitettuja tai hankalat tutkimusrajaukset⁸⁶ ovat pikemminkin sekoittaneet linjauksia, kolmas syy yleisöjen pirstaloituminen ja yleisen suvaitsevuuden kasvu, neljäs syy televisioyhtiöiden itsesääntely, tehoton valvonta ja vaikuttamattomat rangaistukset sopimattomasta toiminnasta.

Lastensuojelullisen sopimuksen mukaista tiedotustoimintaa ei ole saatu toimimaan käytännössä. Jos vanhat keinot eivät toimi, olisi mietittävä uusia keinoja.

Lastensuojelulliset näkökohdat ovat olleet nyt suhteellisen hyvin esillä, ja konkreettinen toiminnan vaade on voimistunut. Valitettavan usein mediakasvatuksellisessa keskustelussa väistetään puuttuminen mediayhtiöiden toimintaan ja keskitytään ihmisten taitoon käyttää viestimiä oikein. On nähtävissä vaara, että myös mediayhtiöt hyväksikäyttävät mediakasvatusta painottaen vastuuta vain kotona. Suomessa Viestintävirasto huolehtii radio- ja televisiolain säännösten toteuttamisesta ja valvoo televisioyhtiöiden keskinäisen sopimuksen noudattamista alaikäisten suojelemiseksi.

---

⁸⁶ Anu Mustonen huomioi, että periaatteessa vuoden 1987 Yleisradion, MTV:n (ja Kolmoskanavan) solmiman sopimuksen vastaisesti aggressiivisia kohtauksia sisältäviä ohjelmia esiintyi edelleen kummallakin puolella iltayhdeksän vedenjakajaa, koska kellonaikaa aiemmin esitettiin esimerkiksi piirrettyjä, jotka olivat usein väkivaltaisia (Mustonen 1991, 137).

Panostus asiaan ei riitä, sillä tehtävä on viraston koko toimenkuvan kannalta marginaalinen. Keskustelua on 2000-luvun aikana käyty uuden viraston perustamisesta, mikä voisi parantaa alan tehtävien toteuttamista. Valtion Elokuvatarkastamon toiminnassa on kaavailtu resurssien suuntaamista tämänkaltaiseen toimintaan.

4.4.1 Lastensuojelullisen sopimuksen toimiminen

Vuonna 2004 televisioyhtiöiden välillä solmitun sopimuksen (Liite 1) toimivuudessa on ongelmia. Viestintäviraston resurssit sopimuksen käytännön valvontaan ovat rajallisemmat, kuin mitä sopimuksen noudattamisen seuranta vaatisi. Olen sopimuksen solmimisen jälkeen seurannut televisio-ohjelmistoa ja siitä tiedottamista, ja ongelmia tai kyseenalaistettavia toimintamalleja on esiintynyt runsaasti. Olen koonnut aineistoa sopimuksen toimivuuden tarkastelemiseksi keräämällä televisio-ohjelmista jaettavaa ennakkotietoa, sekä tallentamalla ohjelmien tiedotusta ennalta valikoiduista ohjelmista. Koottu aineisto rajautuu tutkimuksestani pois, mutta nyt esittämäni sopimuksen toimivuutta arvioivat ajatukseni perustuvat tämän aineiston keräämisen yhteydessä tehtyihin huomioihin.

Ohjelmien sijoittelu ja niistä tiedottaminen on toteutunut käytännössä kokonaisuudessaan vain välttävästi. Eniten virheitä olen havainnut kaupallisilla kanavilla, muttei myöskään Yle saa toiminnastaan kiitettävää arviota. Suurimmaksi ongelma-alueeksi tiedotuksessa nousee katsojien puhuttelu ennen ohjelmaa, joka on köykäistä. Tämänkaltaisen toiminta nakertaa rajoitusten uskottavuutta ja sitä kautta niiden noudattamista. Heikoista seurantaloksista huolimatta on selvää, että televisioyhtiöt myös paransivat tiedotustaan solmittuaan lastensuojelullisen sopimuksen ja osoittivat täten, että parempaan toimintaan olisi mahdollisuus. Ohjelmien sijoittelussa on myös ongelmia, vaikkakin näiltä osin sopimus näyttäisi toimivan tiedotusta paremmin. Ikäraajat toimivat usein kohtuullisesti ja K15- ja K18-ikärajaiset elokuvat alkavat niille määrätyn ajoin. Televisioyhtiöt ovat vaatineet K15-ikärajan pitämistä kello 21.00:ssä. Katsotuimmat ohjelmat löytyvät eniten amerikkalaista kaupallista

viihdettä tarjoavilla kanavilla illasta⁸⁷. Useista toiveista huolimatta vedenjakajaa ei ole siirretty tunnilla myöhäisempään.

Ikärajoissa on jo sopimuksen solmimisen yhteydessä sovellettu erilaisia käytäntöjä, joiden yhteneväisyys lainsäädäntöön on tulkinnallinen. Sopimuksen lähtökohdissa huomioitu asetelma, jolloin viikonloppuna, kun aikuisten oletetaan olevan kotona, alemmat ikärajakellonajat eivät päde, venyttää valmiiksi tulkintoja. Kun ikärajakellonaikoja aletaan muuntaa poikkeuksin sopimusvaiheessa, ei tämä lupaa hyvää niiden tunnettuudelle - sama voidaan päätellä myös Viestintäviraston seurantatutkimuksista. Ylen kanavilla on alkanut ohjelmia, joissa on K-15 tunnus esimerkiksi kymmentä vaille yhdeksän⁸⁸. Sopimuksen lähtökohtaisten rajojen muuntuminen noin -rajoiksi tekee sopimukselle hallaa. K15 -raja klo 21.00 vaikuttaa toimivan parhaiten, mutta alemmissa ikärajoissa tiedonvälitystä tai kellonaikojen noudattamista on harjoitettu huterammin tai ei ollenkaan. On myös tapauksia, jossa elokuva saa korkeamman ikärajan televisiossa kuin mitä sille on elokuvateattereissa määrätty. Esimerkiksi *Pahat Pojat* sai K15 -ikärajan tarkastamon antamasta K11-ikärajasta huolimatta, kun se esitettiin Ylen TV2:ssa. Epäyhtenäisyys linjauksille ei ole hyvä asia ikärajojen noudattamisen kannalta. Suorittaessani vuonna 2004 tutkimusta Yleisradiossa huomioin katsojalukumittareista, että niistä näkee myös lapsikatsojien osuuden ohjelmissa. Tätä ei kuitenkaan pidetä oleellisena lastensuojelulliseen sopimukseen sitoutuvilla kanavilla, vaikka mittarit muuten ovatkin jatkuvassa tarkassa ja jatkuvassa tutkinnassa. Mikäli ohjelmalla on liikaa lapsikatsojia, pitäisi sen lähetysaikaa siirtää myöhemmäksi.

Lastensuojelullisen sopimuksen noudattamisen suurimpana ongelmana voidaan nähdä puutteellinen tiedottaminen. Tiedottaminen toimii linjattomasti kaikilla kanavilla ja on

---

⁸⁷ Verrattaessa televisiokanavien (TV1, TV2, MTV3, Nelonen ja SubTV) kahdeksan kärkeä 12.–18.6.2006 Finnpanelin mittauksien mukaan, TV1:n ohjelmista viisi, TV2:n kuusi ja MTV3:n seitsemän ja Nelosen seitsemän on lähetetty vedenjakajana toimivan kello yhdeksän jälkeen. (Helsingin Sanomat 2006b, D13.) Siinä missä Ylen ohjelmien paino oli jalkapallon MM-kisoissa kummallakin kanavalla sekä asia- ja ajankohtaisohjelmissa, on kaupallisten paino amerikkalaisessa sarjaviihteessä, jossa K15 merkintä ja vedenjakaja ovat paikallaan. 20.–26.11.2006 samojen televisiokanavien kuuden kärjestä Finnpanelin mittauksissa TV1:n, TV2:n ja MTV3:n kuuden kärjestä vain kaksi on lähetetty vedenjakajana toimivan kello yhdeksän jälkeen. Nelosella näitä ohjelmia on viisi ja SubTV:llä neljä. (Helsingin Sanomat 2006c, D15.)

⁸⁸ Esimerkiksi pääsiäisviikolla vuonna 2005 Yleisradion kanavilla K-15 merkityt ohjelmat (TV2 Remontti & TV1 Kristuksen viimeinen kiusaus) alkoivat kummatkin klo 20.50.

näyttänyt edelleen heikkenemisen merkkejä. Tiedotuksen epämääräisyys lisääntyy ja määrä vähentyy. Lapsille haitallisten ohjelmien perustelut ovat usein mitättömiä tai yliolkaisia, eikä kuvaa kiellon vakavuudesta välity kotikatsomoihin. Toisaalta voidaan kyseenalaistaa jo sopimuksessakin hyväksytty tapa varoittaa voimakkaista elokuvista. Voidaan miettiä sitä, onko voimakas paras mahdollinen termi kuvaamaan lapsille sopimatonta elokuvaa, sillä lapset ja nuoret voivat tulkita adjektiivin positiivisesti. Seuraavat kuulutukset avartavat kaupallisen kanavan ja Yleisradion eroa harjoittaa tiedotusta:

Moikka taas ihmiset! Viimeistään tässä vaiheessa iltaa kannattaa teipata se kaukosäätimen nelosnappula pohjaan. Meillä on täällä Nelosella niin kova torstai taas - ihan luksus ilta, että tässä ennen yhtätoista ei tahdo päästä edes vessaan. Katsokaapa vaan ruutua, niin näätte kyllä miksi. Nyt siis ihan ensin *Lost*, ja jakso *Älä vahingoita*. Ja huomatkahan taas tuo K-merkintä. Ohjelma sisältää voimakkaita kohtauksia, jotka saattavat olla haitallisia lapsille. (Nelonen 2006).

Näemme nyt jälkimmäisen osa brittiläisestä minisarjasta Ruutusalaliitto. Eletään 1500 -luvun loppua. Kilpailu Skotlannin katolilaisen Maria Stuartin ja hänen serkkunsa, Englannin protestanttisen Elisabeth I:n välillä on ajanut suvun riitoihin ja juonitteluihin. Tulehtuneessa tilanteessa Marian poika Jaakko nousee sekä Englannin, että Skotlannin valtaistuimelle. Painot synnyttävät kaunaa ja uskonnon nimissä suunnitellaan salajuoni nimeltä ruutusalaliitto. Nyt selviää ovatko hallitsijan kohtalonhetket käsillä. Tätä draamaa ei suositella alle 15-vuotiaille sen sisältämän väkivallan vuoksi. (Yle TV1 2006.)

Yleisradion pääkanavien tiedotukset ovat selkeämpiä, ja niiden osalla on käytetty myös kiinnostavia vaihtoehtoja. Kun Jappe Päivisen ohjaama kaksiosainen televisiodraama *Skene* (2004) esitettiin televisiosta uusintana heinäkuussa 2006, alustettiin sen aiheena ollutta suomalaista huumekulttuuria kummankin ohjelman alussa keskustelulla. Tuolloinen Ylen viihdetuotannon päällikkö Kari Kyrönseppä keskusteli aiheesta ensin draaman ohjaajan ja sitten sen tuottajan kanssa. Yle käsitteli draaman tekemistä ja näyttämistä syventävän pohdinnan avulla. Ylen kanavista tiedotuksessa ehkä eniten eroaa Teema, joka on vuosien 2009–2010 tiedotuksessa tyytynyt yleensä vain mainitsemaan ikärajan ilman perusteluita, vaikka kanavalla on aiemmin toimittu

tarkemmin. Toisaalta perusteluiden määrä on nyt yleisestikin vaikuttanut Ylen kanavilla vähentyneen.

Tiedotuksen osalta kaupallisilla kanavilla ongelmia on nähtävissä siinä, että tiedotuksen jälkeen lähetettävät mainokset eristävät varsinaisen tiedotuksen useilla minuuteilla ohjelman varsinaisesta alkamisesta, eikä juuri ennen ohjelman alkua kanavan aukaisut katsoja näe ohjelman tiedotusta. Ohjelman alussa tulevassa lyhyessä tiedossa, jonka tarkoitus on erottaa mainokset alkavasta ohjelmasta, ei perusteita enää esitetä, vaikka ikäraja näkyisikin. Tiedotuksissa yleinen ongelma jokaisella kanavalla on myös, että tiedotusten yhteydessä mainostetaan muita ohjelmia jopa niin, että alkava ohjelma vain mainitaan tiedotuksen lopuksi. Eritoten kaupallisilla kanavilla tiedotuksen yhteydessä esiintyy myös muiden ohjelmatietojen lisäksi mainontaa. Siinä missä K15-ikäraja lukee pienellä, pyörivät ympärillä grafiikassa purukumipakkaukset ja karkkiaarreakut musiikin säestyksellä. Kollaasinomainen tiedotuksen ja mainonnan sekoittaminen heikentää mainonnasta ilmoittavan signaalin vaikutusta ja korostaa television keskeytymättömän ohjelmavirran⁸⁹ luonnetta.

Suurimmassa osassa aikaisemmin lähetettävää ohjelmaa tiedotus puuttuu kokonaan, kuten myös erittäin myöhäisissä ohjelmissa. On nähtävissä ristiriitaisuuksia ja epäselvyyttä siinä, mikä ohjelma menee minkä ikärajan alle. Helsingin Sanomien yleisönosastokirjoitus joulukuulta 2006 puhuu sopimuksen noudattamisen unohtuvan pientä lasten osalta. Kirjoittaja yritti selvittää etukäteen, sopiiko televisiosta tuleva elokuva lasten katsottavaksi. Tietoa ei löytynyt lehdestä, kuten ei myöskään teksti-tv:n tai internetin tarjoamista ohjelmatiedoista. Tieto oli haettava erään filmivuokraamon internet-sivuilta. Erittäin hyvä kirjoittajan huomio mielestäni oli, että mikäli ohjelmissa ei ole ikärajamerkintää, voivat katsojat olettaa niiden soveltuvan kaikenikäisille. (Korhonen 2006, C8.) Olen kirjoittajan kanssa samaa mieltä siinä, että televisiossa täytyisi olla ikärajat periaatteessa kaikille ohjelmille paitsi sallituille.⁹⁰ Poikkeuksena

---

⁸⁹ Raymond Williamsin aikanaan teoksessaan *Television. Technology and Cultural Form*, (1974) lanseeraama keskeytymätön ohjelmavirta, flow, on samalla rakennettujen ohjelmakaavioiden mukaisten suunnitelmien, tilauksien, toteutuksien ja lähetysten säännönmukainen standardoitu tulos (ks. Näränen 2006, 20; Williams 1990, 91–92).

⁹⁰ Yleisönosastokirjoitus kertoo myös siitä, että Valtion elokuvatarkastamon sivuilta löytyvän ikärajahakupalvelimen tunnettavuudessa oli parannettavaa.

voidaan kuitenkin nähdä uutis- ja ajankohtaisohjelmat, jotka muutoin mahdollisuuksien rajoissa huomioivat lastensuojelulliset rajat.

Elokuvien trailerit tarkastetaan Valtion elokuvatarkastamolla hyvin tarkasti, sillä katsoja joutuu näkemään ne ilman omaa valintaa ja valmistautumatta (Paloheimo 2003, 30). Ohjelmien ennakkomainosten eli trailerien kanssa ongelmat on hyvin laajasti tiedostettu, vaikka niiden sijoittelusta on vaikeata kerätä tilastoa. Trailereiden käsittely on hankalaa, koska niitä ei näy ohjelmatiedoissa, mutta tiettyjä vakituisia mainosvälejä tarkkailemalla saadaan käsitys mahdollisista ylilyönneistä. Julkisuudessa ohjelmamainoksien ongelmista on uutisoitu esimerkiksi Helsingin Sanomat vuonna 2007, jolloin MTV3 esitti K15-merkityn ohjelman mainoksen puoli kahdeksan aikaan. Koska mainoksella oli ohjelman kanssa sama K15 -luokitus, koski sitä ehdottomasti kello 21.00 vedenjakaja. MTV3:n ohjelmajohtaja Jorma Sairasen mukaan kyseessä oli vahinko. (Helsingin Sanomat 2007b, C3.) Tilanteen korjaamistarpeeseen on vastattu lain televisio- ja radiotoiminnasta muutoksella, jonka mukaan kuluttaja-asiamies voi puuttua 19 §:n 1 momentin nojalla tulevia ohjelmia koskevien ilmoitusten lähetysaikaan (Eduskunta 2009, HE 87/2009 vp).

Ongelmista huolimatta televisio-ohjelmistossa löytyy myös esimerkkejä, jotka osoittavat ikärajojen harkinnasta. Esimerkiksi televisiosarjan yksittäinen osa on katsottu K15 -ikärajaiseksi ja myöhemmin lähetettäväksi, vaikka muuten sarja olisi nuoremmille sallittu. Tämä on osoitus televisioyhtiön lastensuojelullisen sopimuksen huomioimisesta, vaikka useampi korva on voinut itse tiedotuksen osalta tulevien ohjelmien mainostamisen lomassa herpaantua kuuntelemasta.

Ensi tiistaina tällä ohjelmapaikalla alkaa mielenkiintoinen sarjauutuus nimeltään Kadotettu, joka ammentaa vaikutteita muun muassa maikkarillakin tutuista C.S.I ja 24 -sarjoista. Rikosdraaman keskiössä on senaattori Jeffrey Collins, jonka näyttelijä John Allen Nelson on itse asiassa 24:n ystäville tuttu tältä kaudelta roolistaan presidentin henkilöstöpäällikkö Walt Cummingsina. Nyt kuitenkin illan O.C.:n pariin, josta nähdään seuraavaksi kolmannen tuotantokauden kolmanneksi viimeinen jakso, Valmistujaisjuhla. Perheen päälle tiedoksi, että tämän illan jakso on kielletty alle 15 -vuotiailta. Ja ensi tiistainahan sarja palaa taas normaaliin päiväjärjestykseen, eli alkamisaika on kello 20. (MTV3 2007.)

Ohjelmien siirrot vaikuttavat melko harvinaisilta. Sitä vastoin ohjelmausinnat saattavat tulla paljon aiemmin, kuin mitä ensiesityksen kellonajaksi on arvioitu. Uusinnoissa sääntöjä noudatetaan siten epäselvemmin. Kuitenkin säännöt voivat pelata vain, jos niitä ehdottomasti noudatetaan ja televisioyhtiöt sitoutuvat niihin tehtävän vaatimin panoksin. Viestintäviraston toiminta on osoittanut, ettei ainoastaan neuvottelemalla saada lainsäädäntöä televisioyhtiöiden kanssa toteutumaan. Seurantatutkimukset ovat osoittaneet sopimuksen tulosten jääneen vähäisiksi. Voidaan ajatella, että markkinatalouden hegemonia on ohjannut valtion viraston toimimaan yhtiöille suotuisalla tavalla. Vaikka virasto on myötävaikutteinen, ovat kuitenkin kansalaiset ilmaisseet huolensa, ja rikkeet yleisesti huomioidaan kansalaisten aktiivisuuden ansiosta. En ole kuullut televisioyhtiön tiedotteesta, missä se olisi itse omatoimisesti pahoitellut huomattuaan tehneensä virheen ja lähettäneensä ohjelman televisiosta liian aikaisin ja ilman asianmukaista tiedotusta. Nyt vaikuttaa siltä, etteivät televisioyhtiöt tiedä tehneensä virheitä ennen kuin niille niistä kerrotaan. Viestintäviraston toimintaan onkin tullut terästäytymisen merkkejä.

Lastensuojellisen sopimuksen toimivuutta avartaa myös Viestintäviraston toiminnan tarkastelu, kun se on saanut lapsille haitallista ohjelmaa koskevan katsojavalituksen. Ensimmäinen esimerkki kertoo viraston kevyemmästä linjasta. Tapauksessa virasto vastaanotti katsojavalituksen koskien lokakuussa 2008 klo 14.30 - 15.30 esitettyä *Big Brother Game* -ohjelmaa, jossa mieskilpailija työnsi sukukalleutensa toisen kilpailijan päätä vasten. Televisioyhtiö Subtv:n selvityksen ja tallenteen⁹¹ saatuaan Viestintävirasto ilmoitti käyttävänsä soveltuvien osien tulkintaohjeena Valtion elokuvatarkastamon ikärajaluokituksen perusteita, ja piti saatujen tietojen perusteella selvänä, ettei esitetty kuvamateriaali ollut soveliaista esitettäväksi alkuiltapäivän ohjelmistossa. Virasto katsoi yhtiön rikkoneen televisio- ja radiotoiminnasta annetun lain 19 §:ää ja siten lain 36 §:n mukaisesti antoi huomautuksen. Yhtiötä kehoitettiin huolehtimaan jatkossa siitä, ettei lapsille sopimatonta materiaalia esitetä ennen sille määrättyä ajankohtaa; yhtiön tulee vastata ohjelmien oikeasta sijoittelusta lain 19 §:n kannalta kaikissa tilanteissa. Subtv Oy

---

⁹¹ Kuten esimerkkitapauksessakin, ei yhtiöillä usein enää ole arkistossaan tallennetta ohjelmasta, sillä ohjelmat säilytetään kovalevytallennuksena vain lakisääteiset 21 vuorokautta (Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä 2003/460, 6 §) esittämisen jälkeen. Subtv toimitti tallenteen kaapeliverkon 24/7 -materiaalista, joka oli yhtenevä ohjelmassa esitetyn materiaalin kanssa, ja myönsi, että esitettyyn ohjelmaan sisältyi lapsille sopimatonta sisältöä kontrollista huolimatta. (Viestintävirasto 2008, 1618/9224/2008.)

ilmoitti huolehtivansa, ettei lapsille sopimatonta materiaalia jatkossa esitetä ohjelmistossa ennen sille määrättyä kellonaikaa. Tähän tyytyväinen Viestintävirasto katsoi, ettei asiassa ole tarpeen ryhtyä muihin toimenpiteisiin. (Viestintävirasto 2008, 1618/9224/2008.) Esimerkki kertoo osaltaan television lastensuojelullisesta toimivuudesta. Ensinnä on huomioitava yleisön merkitys television valvonnassa, sillä ilman sitä lainrikkomusta ei olisi käsitelty. Yhtiöt eivät vaikuta itse toimivan aloitteellisesti omien rikkomuksiensa käsittelijänä, vaikka tässäkin tapauksessa olisi voitu ilmoittaa heti tapahtuneesta vahingosta. Näin olisi voitu välttää kuva televisioyhtiöstä, jonka arviot ohjelman ikärajaluokituksesta eivät ole asianmukaiset. Tapaus osaltaan vahvistaa luottamusta yleisön valistuneisuuteen, osaltaan vähentää luottamusta itsesääntelyyn. Toiseksi on huomioitava Viestintäviraston selvitysprosessin luonne, että vaikka itse selvitys sujui moitteetta, näkyi ratkaisussa konsensushakuisuutta. Automaattinen luottamus yhtiön vakuutukseen on huhera, ja ongelman suhteen olisi voitu sen sijaan harkita selkeitä ratkaisuja, kuten kieltää ohjelmassa käytettävä vaikeasti kontrolloitava livekuva.⁹² Verrattaessa Kuluttajaviraston mainoksien sensurointiin, Viestintävirasto on harjoittanut varovaisempaa viestintäpolitiikkaa. Kuitenkaan vähäiset sanktiot eivät tee suurta vaikutusta.

Vuoden 2009 osalta Viestintäviraston tarkasteltavista huomautuksista ensimmäinen avartaa viraston näkemystä lastensuojelullisen sopimuksen kattavuudesta. Viestintävirasto huomautti TV5 Finland Oy:tä elokuussa 2009 televisio- ja radiotoiminnasta annetun lain 19 §:n rikkomisesta. Katsojayhteydenottojen myötä virasto oli verrannut kanavan lähettämien useiden elokuvien poikenneen lähetyksessä ja ikärajoissa elokuvatarkastamon elokuville asettamista ikärajoista. Virasto kertoi voimassa olevan tulkinnan perustuvan televisioyhtiöiden (Yle, MTV3 ja Nelonen) väliseen sopimukseen, mutta nyt toisin kuin yleensä itsesääntelyssä, sopimus koskee kaikkia kotimaista televisiotoimintaa harjoittavia – eli myös niitä, jotka eivät ole allekirjoittaneet sopimusta.⁹³ Viestintävirasto ilmoitti (kannanottonsa 12/2007

---

⁹² Helsingin Sanomat julkaisi tapausta käsittelevän lyhyen uutisen, jossa Subtv Oy:n apulaisjohtaja Henrik Laine kertoi kanavan kuitenkin mieltävän livekuvan välittämisen lopettamista peliohjelman taustalla, muuta vaikutusta tuotantoon huomautuksella tuskin hänen mukaansa oli. (Helsingin Sanomat 2008.)

⁹³ Kun Helsingin Sanomien sivuilla kysyttiin *Miksi? -palstalla* elokuussa 2007, miksei Nelosen maksukanava KinoTV huomioinut televisioyhtiöiden välistä lastensuojelullista sopimusta, vaan näytti lapsilta kiellettyjä elokuvia myös päivällä⁹³, siirtyi kanavajohtaja Pirjo Airaksisen mukaan maksukanavien osalta vastuu ostajille. Muuten Nelonen aikoi noudattaa sopimusta, eikä ollut siitä luopumassa. (Mäkinen 2007, C4.) Herää kysymys vahvistavatko poikkeukset sopimussääntöä, vai hajottavatko?

mukaisesti) soveltavansa periaatteita kaikkiin kotimaisten televisiotoimintaa harjoittavien ohjelmistoihin. Valvonnassa elokuvatarkastamon ikärajaluokitukset määrittävät noudatettavan linjan suoremmin kuin mitä aiemmin on kirjattu. Vaikkei laissa näin sanota, kirjattiin tämä aikanaan lain perusteluihin (HE 34/1998 vp). Jos tarkastamo oli tarkastanut ohjelman, tulisi ohjelman sijoittelussa sopivin osin ottaa ikärajaluokitukset huomioon. Toinen tarkasteltava huomautus vuodelta 2009 osoittaa televisioyhtiön vähäisen välittämisen huomautuksesta, ja tämä johtaakin ongelmien jatkumiseen vuonna 2010. Sanoma Television Oy:n JIM -kanavalla esitetty *Hurjat Poliisivideot* -ohjelma sai vastaavan huomautuksen lain rikkomisesta. Ohjelma oli lähetetty aiemmin (klo 22.00) kuin elokuvatarkastamon ohjelmille määräämä K18-ikäraja sallisi (klo 23.00). Yhtiö perusteli, ettei ikärajatietoja ollut ohjelmaa sijoitettaessa ja olikin itse arvioinut sen K15 -ikärajaiseksi. Virasto muistutti, että ohjelman voi epäselvissä tapauksissa tarkastuttaa, eikä lähetyssuunnittelun ajankohta ole merkityksellinen arvioitaessa kuinka lakia on noudatettu. TV5 Finland Oy vastasi virastolle toimineensa erheellisesti ja lupasi korjata virheelliset lähetysaikansa ja tiedotuksen itsesääntelysopimuksen mukaiseksi. Tämän katsottiin virastossa riittävän, eikä muihin toimenpiteisiin ollut tarvetta ryhtyä. Katumusta ei Sanoma Television Oy:n puolelta esitetty, mutta asialla ei ollut merkitystä – jatkotoimenpiteistä ei viraston puolesta edes mainittu. (Viestintävirasto 2009, 943/9224/2009 & Viestintävirasto 2009, 1502/9224/2009.) Viestintäviraston tulkinnoissa oli havaittavissa tiukentumista. Sanktioiden käyttämiseen viraston kynnys on kuitenkin suuri, ja tämä alkoi näkyä myös Sanoma Television Oy:n asenteessa.

On tärkeätä, että joka tapauksessa sopimuksen sitovuudesta pidetään huolta sen sijaan, että odotetaan sen vähitellen kehittyvän toimivaksi. Viestintäviraston on valvottava, että sopimusta noudatetaan tarkasti, selkeästi ja järjestelmällisesti. Muuten sopimuksen kohtalona on hajota lukuisiin erilaisiin tulkintoihin ja tilannekohtaisiin rikkoihin, jotka venyttävät vähitellen sallitun rajat muodottomaksi ennen kaikkea siitä syystä, että rikkomuksesta ei rangaista. Paheksuntakin voidaan valjastaa ohjelmaa mainostavaksi huomioksi. Kun virheitä tiedotustoiminnassa ei tarvitse korjata ja televisio-ohjelmien lähetyssajoissa tapahtuu virheitä, olisivat muutokset toivottavia. Viestintäviraston tutkimukset puhuvat puolestaan, että haitallisten ohjelmien myöhäisempi esitysaika on toivottua. (ks. esim. Viestintävirasto/Tutkimuskooste 2005, 15.) Miksi ei lapsille sopimatonta ohjelmaa voida esittää myöhemmin?

Vuoden 2010 huhtikuussa Viestintävirasto otti askeleen kohti vakuuttavampaa valvontaa ja teki päätöksen televisio- ja radiotoimintalain rikkomisesta ja uhkasakon asettamisesta Sanoma Television Oy:lle. Katsojayhteydenottojen myötä virasto otti käsittelyyn kolme jaksoa JIM -kanavalla lähetetystä *Uskomattomat videot* -ohjelmasta. Yksi ohjelmista oli lähetetty klo 19.25 ja kaksi klo 16.05. Sanoma Television Oy:n selvityksen mukaan kyse oli ollut uusinnoissa ajankohdan osalta karttasuunnitteluun liittyvästä teknisestä virheestä. Valtion elokuvataarkastamo arvioi ohjelmat Viestintäviraston pyynnöstä. Arvioinnissa yksi ohjelmista sai K15 -ikärajan ja kaksi K18 -ikärajan. Esitysajankohdat eivät siten olleet lähelläkään sopivia. Viestintävirasto huomioi antaneensa aiemmin Sanoma Television Oy:lle laajan huomautuksen saman kanavan Hurjat poliisivideot - ohjelmasta, joka oli ohjelmatyypiltään vastaava. Viestintävirastollekin oli viimein ilmeistä, ettei huomautus ilman uhkasakkoa tehoa. Se katsoi päätöksessään Sanoma Television Oy:n osoittaneen Uskomattomat videot -ohjelmien lähettämällä ennen määrättyä ajankohtaa piittaamattomuutta huolehtia televisio- ja radiotoimintalain lastensuojelullisten säännösten noudattamisesta. Sanoma Television Oy kiisti omassa lausunnossaan tarkastamon arviot katsoen yhden lähetetyistä jaksoista olevan K13 ja muiden K15. Yhden jakson osalta yhtiö perusti väitteensä siihen, että myös *Duudsonit* -ohjelmaa esitetään K-13 merkinnöin. Kahden muun jakson osalta yhtiö katsoi, etteivät ne sisältäneet elokuvataarkastamon K-18 luokituksen mukaisia elementtejä. Viestintävirasto totesi päätöksessään yhtiön *Duudsonit* -ohjelman vertailusta, että jaksot ovat saaneet elokuvataarkastamolta ikärajaluokituksia K-11, K-13 ja K-15. Virasto painottikin, että sarjaohjelmien osalta ikärajaluokitus ja sijoittelu on aina arvioitava jokaisen jakson osalta erikseen. Yhtiö kertoi poistaneensa ohjelman klo 19 ohjelmapaikalta ja totesi aikaisin lähetettyjen ohjelmien olleen inhimillinen virhe, joiden syntymistä pyritään välttämään vastaisuudessa. Yhtiö totesi, että mahdollisessa uhkasakossa kohtuullinen summa olisi 1000 euroa. Yhtiö sai Viestintävirastolta huomautuksen televisio- ja radiotoiminnasta annetun lain 19 §:n rikkomisesta. Virasto velvoitti yhtiötä huolehtimaan jälleen lähetysajoista ja tiedotuksesta vaaditulla tasolla asettaen JIM -kanavan ohjelmiston korjausvelvoitteen tehosteeksi 50 000 euron uhkasakon. (Viestintävirasto 2010, 144/9224/2010.)

Viestintävirasto on vuonna 2010 terästytynyt valvontatehtävässään, joka on lastensuojelullisen sopimuksen toimivuuden kannalta ehdotonta. Televisioyhtiöt eivät

ole noudattaneet edes keskenään yhteisiä pelisääntöjä, vaan jokainen kanava tulkitsee ikärajoja omalla Valtion elokuvatarkastamon päätöksistäkin eroavalla tavallaan. Vaikkei valvonta ehkä voikaan täysin koskaan onnistua tavoitteessaan, on säännöistä kiinni pitäminen ja niiden toiminnan vakiinnuttaminen se tekijä, joka huomioidaan myös kotien asenteissa ja käytännöissä liittyen lasten televisionkatseluun. Lopulta vastuu lasten ja nuorten televisionkatselusta on heidän huoltajillaan. Median käytössä vanhempien on parasta myös itse käsitellä ja miettiä ohjelmia, joilta lapsiaan suojelevat. Digitaalisen television ajalla erilaiset tekniset estotavat mahdollistuvat, mutta mielestäni näiden pitäisi olla vain toissijainen keino. Estolaitteet saattavat viedä suojelun liialliseen sensuuriin vaientaen lasten ja vanhempien välisen kommunikaation siitä, mitä televisiosta voidaan katsoa. Estolaitteiden voisi ajatella toimivan julkisissa paikoissa ja tilanteissa, joissa valvonta on heikompaa ja paikalla on keskenään eriasteisesti kehittyneitä lapsia ja nuoria, kuten nuorten vapaa-ajan viettopaikoissa.

4.4.2 Yllättävä ratkaisu: Television vastuu kasvaa?

Laki kuvaohjelmien tarkistamisesta (775/2000) on havaittu toimivaksi. Näin totesi esimerkiksi opetusministeriön ylijohtaja Kalevi Kivistö esipuheessaan vuoden 2003 arvioinnissa kuvaohjelmien tarkastamista koskevan lainsäädännön toteutumisesta (Hautala-Kajos et al. 2003, 9). Tilastokeskuksen ikärajatutkimus kertoi vuonna 2007, että lähes 90 % 15–74 –vuotiaista suomalaisista piti elokuvien ja dvd-tallenteiden tarkastuskäytäntöä hyvänä (VET 2007). Paineet lain uudistamiseen kuitenkin jatkuivat kaupallis-teknologisessa kehityksessä jo ennen vuosituhannen ensimmäisen vuosikymmenen loppua – ja kyse ei ole ainoastaan uuden ikärajan K13 lisäyksestä. Elokuvatarkastamon tekemästä tärkeimmästä työtehtävästä, eli kuvaohjelmien ennakkotarkastuksesta lastensuojelullisessa merkityksessä, ollaan jopa luopumassa.

Tammikuussa 2008 opetusministeriössä asetettiin Tuula Lybeckin johtama työryhmä, jonka tehtävänä oli kuvaohjelmien tarkastamisesta annetun lain (775/2000) uudistaminen. Tärkein syy uudistukselle olivat kuvaohjelmiin liittyvät audiovisuaalisia viestintäpalveluja koskevan direktiivin vaatimat uudistukset kansallisessa lainsäädännössä myös kuvaohjelmien osalta, mutta mukaan liitettiin myös muiden tarpeiden kartoitus kuvaohjelmalainsäädännön kehittämiseksi. Kohdan yksi osalta

työryhmä antoi ehdotuksensa 12.9.2008 ja ehdotukseen liittyvä lainmuutos (381/2009) tuli voimaan 1.7.2009. Opetusministeriö täsmensi toimeksiantoan joulukuussa 2008 toisenkin kohdan osalta siten, että työryhmän tuli tehdä ehdotuksensa kuvaohjelmalainsäädännön kehittämiseksi hallituksen esityksen muodossa. (Kuvaohjelmalain kokonaisuudistusta valmisteleva työryhmä 2010, 7-8.) Muiden tarpeiden kartoitus kuvaohjelmalainsäädännön kehittämiseksi herättää kysymyksiä asetetuista lähtökohdista. Yleinen keskustelu on ajanut muutosta, jossa Valtion elokuvatarkastamon toimintaa muokattaisiin lastensuojelullisia haasteita vastaavaksi. Lastensuojelun kehittäminen katsotaan keskeiseksi asiaksi. Valtion tehokkuusohjelma kuitenkin myös samalla estää keskustelun resurssien kasvattamisesta. Toisaalta kaupallisen kentän paine hallita ikärajarjestelmää yli tarkastamon linjan on kasvanut – eivätkä esimerkit K13-ikärajan tapauksessa tai television lastensuojelullisen sopimuksen toimivuudessa anna yritysten toiminnasta tyydyttävää kuvaa. Lybeckin työryhmän kummastakin ehdotuksesta voidaan lukea lähtökohtaiseksi tavoitteeksi mediasektorin tukeminen.

Kummassakin ehdotuksessa – jo vuonna 2009 hyväksytyssä lain muutoksessa kuvaohjelmien tarkastamisesta, sekä nyt kokonaan kuvaohjelmalain korvaavan uuden lain ehdotuksissa tärkeitä muutoksen perusteluita ovat seuraavat asiat. Ensinnäkin tarkastus kohdistuu vain pieneen osaan aineistoa, joka voi tulla lasten ja nuorten saataville. Toiseksi kuvaohjelmamateriaalia on tarjolla niin paljon, ettei sen ennakkotarkastaminen ole käytännössä mahdollista ja myös taloudellisista syistä epätarkoituksenmukaista. Uuden lain ehdotuksessa pidettiin myös ikärajarjestelmää monimutkaisena ja usean erilaisen ikärajarjestelmän käyttöä ongelmallisena. (Eduskunta 2009, HE 14/2009 vp; Kuvaohjelmalain kokonaisuudistusta valmisteleva työryhmä 2010, 8 & 20.) Työryhmä katsoi, että tarvetta uudistuksille muuttuneessa mediaympäristössä oli ja panostus halutaan laittaa mediakasvatukselliseen toimintaan (mt. 11). Tähän resurssit siirretään lastensuojelua harjoittavalta ennakkotarkastusjärjestelmältä, jonka työryhmä ei katsonut suojaavan riittävän hyvin lapsia (mt. 20). Työryhmä päätyi siten etupäässä resurssipulan vuoksi kannattamaan tarkastusjärjestelmän muuttamista. Elokuvatarkastamon resurssit ovat liian pienet toimintaan alati kasvavassa ja muuttuvassa kuvaohjelmakentässä. Resurssien lisäämisen sijaan olisikin muutettava toimintaa resursseja vastaavaksi. Jo Anttilan selvityksessä ennakkotarkastusta esitettiin poistettavaksi alan yhdentyessä television kanssa

itsesääntelyyn ja jälkikäteiskontrolliin. Työryhmän ensimmäisen ehdotuksen mukaisesti lakia kuvaohjelmien tarkastamisesta muutettiin siten, että nyt televisiossa ennen kello 21 lähetettyjen tai lähetettävien kuvaohjelmien ennakkotarkastuksesta luovutaan, vaikka ne esimerkiksi dvd-tallennejulkaisuun kuuluisivat Valtion elokuvatarkastamon tarkastettavaksi. Tarkastamon toiminnan vähentäminen oli askel kohti uudistusta, jonka tavoitteena olisi lopettaa ennakkotarkastus. (Eduskunta 2009, HE 14/2009 vp.)

Vuoden 2010 Lybeckin työryhmän esityksessä pyritään lähestymään sääntelyä Euroopan unionin komission suositamasta yhteissääntelyn näkökulmasta, missä yhdistetään itsesääntelyä ja oikeudellista sääntelyä. Haasteena yhteissääntelyssä on tiedostettu juurettomuus, jos valtiovalta ja alan toimijat eivät yhteisesti sitoudu siihen. Tämän vuoksi mallissa on korostettava toimialan osallisuutta järjestelmän toimeenpanossa. (Kuvaohjelmalain kokonaisuudistusta valmisteleva työryhmä 2010, 22–23.)

Lähtökohtaisesti uudessa esityksessä valtaa on annettava toimijoille, sillä muuten nämä eivät lähde mukaan vaaditulla sitoumuksella. Toisaalta televisioyhtiöiden solmiman sopimuksen tarkastelu kertoo, ettei yhteissääntelyllä riittäviä tuloksia ole saatu aikaan. Ennen kaikkea linjallinen ja selkeä ohjaus valtiovallan suhteen vaikuttaisi toimivuuden tärkeimmältä takeelta. Viestintäviraston tehtävään kuulunut televisio toiminnan valvonta lasten suojelemisen näkökulmasta liitettäisiin uuteen Mediakasvatus- ja kuvaohjelmakeskukseen, joka myös korvaisi Valtion elokuvatarkastamon. Uuden keskuksen tehtäviin kuuluisivat muun muassa markkinoiden jälkivalvonta, tiedotus, tutkimus ja mediakasvatuksen koordinointi. (Mt. 25.) Erityisesti Viestintäviraston toimintamallia muistuttaa se, että Mediakasvatus- ja kuvaohjelmakeskuksen keskeiseksi tehtäväksi on katsottu edistää audiovisuaalisen alan itsesääntelytoimia lasten suojelemiseksi – mikä taas ei Valtion elokuvatarkastamossa ollut oleellista.

Lybeckin työryhmän ehdotuksen mukaan kuvaohjelmien ikärajojen luokittelu siirrettäisiin pääosin kuvaohjelma-alalla työskentelevien henkilöiden tehtäväksi. Näiden tulisi olla viranomaisen hyväksymiä kuvaohjelmaluokittelijoita. (Kuvaohjelmalain kokonaisuudistusta valmisteleva työryhmä 2010, 8. & 10.) Työryhmä totesi televisioyhtiöiden suunnittelevan valtakunnallisesti ohjelmistonsa ja lähetyssaikataulut ottaen huomioon lasten suojelemiseen liittyvät näkökohdat, ja niiden ohjelmistojen suunnittelun erityiseen ammattiosaamiseen kuuluvan ohjelmien sisältöjen arviointi. (Mt. 13.) Voidaan kysyä, mihin esityksen käsitys ohjelmien sisältöjen arviointikyvystä

käytännössä rakentuu? Toisaalta epäily erityisen ammattiosaamisen tasosta on kirjattu ehdotukseenkin, sillä kuvaohjelmia luokittelevien yritysten työntekijöiden olisi lain muutoksen mukaan osallistuttava viranomaisen järjestämään koulutukseen. Mikäli luokittelija toistuvasti luokittelisi kuvaohjelmia virheellisesti, voisi viranomaisen peruuttaa hänen luokittelulupansa. (Mt. 23–24.) Kuvaohjelmaluokittelijoilta edellytettäisiin siis viranomaisen hyväksyntä ja luokittelulupa olisi määräaikainen. Luokittelijoilla olisi luvan perumisen uhalla velvollisuus osallistua uusiin koulutuksiin. Kuvaohjelmanluokittelijat olisivat siten ehdotuksen mukaan koulutettu ja tarkasti säädelty ammattiryhmä, minkä toimintaa viranomaisen edelleen valvoisi. (Mt. 28.) Se laaja-alainen ammattitaito, mitä kuvaohjelmien luokittelussa on voitu käyttää hyödyksi, täytyisi standardisoida ja opettaa niille, joita yritykset tehtävään määräävät. Viranomaisen toiminnan painopiste siirtyisi kuvaohjelmamarkkinoiden jälkivalvontaan, joka muistuttaa myös hyvin paljon Viestintäviraston toimintamallia televisio-ohjelmien valvonnassa. Ehdotuksen mukaan kuka tahansa voisi tehdä viranomaiselle pyynnön kuvaohjelman luokittelun muuttamisesta ja viranomaisen voisi myös omasta aloitteestaan ottaa kuvaohjelman luokiteltavaksi. Laissa asetettujen velvoitteiden laiminlyönnistä viranomaisen voisi antaa huomautuksen ja viime kädessä määrätä uhkasakon. Vakavimmat rikkomukset säädettäisiin rangaistaviksi teoiksi. (Mt. 8 & 24.) Mikäli uudelle keskukselle voidaan rikkomuksista valittaa niin suuresta ohjelmamäärästä kuin tarkastuksen piiriin olisi tulossa, herää väistämättä epäily siitä, että myös uuden keskuksen resurssit tulevat olemaan tiukoilla.

Ikärajajärjestelmän suhteen ehdotuksen uudistukset yhtenäistävät ja järjeistävät toimintaa. Ehdotuksen mukaan kuvaohjelmalain keskeisin keino lasten suojelemiseksi, eli ikärajojen asettaminen Suomessa tarjottaviin kuvaohjelmiin, säilyisi. Kaikki Suomessa tarjottavat kuvaohjelmat luokiteltaisiin yhdenmukaisesti tarjottavaksi kaikenikäisille taikka ikärajoilla 7, 12, 16 tai 18. Luokittelu koskisi kaikkia kuvaohjelmia elokuvista peleihin ja kaikkia kuvaohjelman tarjontatapoja. Ikärajajärjestelmää täydennettäisiin haitallisesta sisällöstä kertovilla sisältösymboleilla, joiden tarkoitus on kertoa vanhemmille tarkemmin, millä perusteella kuvaohjelma on arvioitu tietyn ikäistä nuoremman lapsen kehitykselle haitalliseksi. (Kuvaohjelmalain kokonaisuudistusta valmisteleva työryhmä 2010, 23.) Symboleita on käytetty aiemmin peleissä kuvaamaan sisältöä. Työryhmän mukaan sisältösymboleiden käyttäminen suomalaisessa järjestelmässä on lasten suojelemisen näkökulmasta merkittävä

edistysaskel (mt. 27). Ehdotuksen mukaan myös ongelmia aiheuttaneista ikärajoista 13 ja 15 luovutaan ja tilalle tulevat ikärajat 12 ja 16. Vanhat ikärajapäätökset jäävät voimaan, mikäli muutosta ei levittäjän puolelta haeta. Ehdotetussa laissa ei ole kuitenkaan enää merkintää kahden vuoden joustosta aikuisen seurassa, mikäli elokuva ei ole K18 -ikärajainen. Siten voitaisiin ajatella uuden lain olevan tiukempi. Televisiotoiminnanharjoittajien toiminnan tavoite olisi hyvin samankaltainen, kuin mitä lastensuojelullisella sopimuksella on jo tavoiteltu. Ehdotuksen mukaisesti kuvaohjelman, jolla on 18 vuoden ikäraja, tarjoaminen alle kahdeksantoistavuotiaille olisi edelleen kriminalisoitua rikoslaisissa - siis muun kuin televisiotoiminnan osalta. Muiden ikärajojen vastainen kuvaohjelmien tarjoamisen kriminalisointi poistettaisiin uuden ehdotuksen mukaan kokonaan. (Mt. 24.) Televisio-ohjelmiston yhdistäminen muiden kuvaohjelmien alle niin, että televisio säilyttää erikoisasemansa saattaa vaikeuttaa sitä, ettei ikärajajärjestelmä edelleen tule yleisesti ymmärretyksi ja tunnustetuksi suuren yleisön parissa. Ongelmaa on Valtion elokuvatarkastamossa sivuttu koko viimeinen vuosikymmen, ja se on todettu television osalta Viestintäviraston seurantatutkimuksissa. Ehdotuksessa ei asiaa pyritä tarkemmin nostamaan esiin, vaikka ikärajajärjestelmän tärkeys lastensuojelullisena elementtinä tunnustetaan ja symbolien käyttöönotto on selkeä parannus. Uuden keskuksen mediakasvatus- ja tiedotustehtävien katsotaan riittävästi parantavan yleisön tietoisuutta ikärajoista.

Työryhmän ehdotuksen mukaisesti lakimuutokset tulisivat kohdistumaan myös televisio- ja radiotoiminnasta annettuun lakiin, jossa lain 19 §:ssä tultaisiin vain viittaamaan ehdotettuun uuteen kuvaohjelmien luokittelusta ja merkitsemisestä annettuun lakiin. Uuden lain määrittelmä (10 §) olisi lähes nykyisen lain kuvaohjelmien tarkastuksesta määrittelyn (7 §) mukainen – sillä erotuksella, että kauhun sijaan lakiin kirjattaisiin ahdistus. Ehdotuksen mukaisesti näiden ohjelmien lähettämisen sääntely siirtyisi uuteen lakiin ja valvonta siirtyisi Viestintävirastolta Mediakasvatus- ja kuvaohjelmakeskuksen tehtäväksi. (Kuvaohjelmalain kokonaisuudistusta valmisteleva työryhmä 2010, 47.) Laki ei olisi aiheuttamassa muutoksia siihen, kuinka televisiolähetysten ikärajoihin liittyvistä lähetysajoista sovittaisiin. Lastensuojelullinen sopimus kirjattaisiin kuitenkin uudelleen Mediakasvatus- ja kuvaohjelmakeskuksen toimiessa nyt Viestintäviraston sijaan viranomaistahona. (Mt. 33.) Myös rikoslakiin ehdotettiin tehtäväksi uudistuksen edellyttämät muutokset. Muuttuneessa mediaympäristössä *levittäminen* sanana vaihtuisi pykälissä *tarjoamiseen*. Rikoslain 17:17, 17:18 ja 17:18 a §:n vastaisten kuvaohjelmien

levittämisen valvonta ehdotettiin siirrettäväksi resurssineen Valtion elokuvatarkastamosta osaksi poliisin toimintaa. Poliisissa yhtenä vaihtoehtona olisi, että toiminta sijoitettaisiin keskusrikospoliisin lapsipornoyksikön yhteyteen. (Mt. 26 & 61–63.) Se, että poliisi vastaisi kokonaan rikoslain valvonnasta kuvaohjelmien suhteen, voi tietenkin aiheuttaa myös hankaluuksia. Vaikka taiteelliset tai tiedonvälitystä palvelevat ohjelmat ovat edelleen lain soveltamisen ulkopuolella, voi poliisiviranomainen kohdata ongelmia tapausten ratkaisemisessa. Taiteen vapautta uudessa kuvaohjelmäsäädännössä ei käsitellä, vaan ehdotusta ja siinä käsiteltäviä asioita verrataan sananvapauteen.

Vaikka jo nyt Valtion elokuvatarkastamon kuvaohjelmien ennakkotarkastus koskeekin Suomessa vain pientä osaa kaikista esitettävistä ohjelmista, on se toiminut yleisesti hyväksyttynä, hyvänä ja asiallisena perustana. Mikä tärkeintä – siihen on voitu mielekkäästi verrata muuta ohjelmistoa. Kuinka tämä tulisi jatkumaan ehdotuksen mukaisessa ratkaisussa, on hankala ennustaa koulutustoiminnasta huolimatta tai siitä johtuen. Mediakasvatuksen kehittämiseen vetoamalla tarkastustoiminnan lopettaminen vaikuttaa ristiriitaiselta. Asiaa ajavat tahot palvelevat markkinatalouden näkemyksiä sääntelystä – johon lastensuojelun toteuttaminen sopii hankalasti. Tarkastellessa ikärajan K13 syntyä ja toimintaa voidaan pelätä, että elokuvalevittäjien kaupalliset intressit vaikuttavat elokuville annettaviin ikärajoihin.

Uusi Mediakasvatus- ja kuvaohjelmakeskus tulisi toimimaan ennen kaikkea tiedotuksellisenä ja koordinoivana tekijänä, ei ikärajojen asettajana. Ikärajat asettaisi kaupallinen sektori, kuten televisioyhtiöt ja elokuvalevittäjät. Kotimainen televisiohistoria kertoo vähäisestä motivaatiosta lastensuojeluun, vaikka se arvona on aina ollut yhteisesti tunnustettu. Ikärajojen tuntemus kokonaisuudessaan ei ole hyvä.⁹⁴ Lakiehdotus toteutuessaan tulee ehkä selkeyttämään valtion toimintaa, mutta tuleeko se ratkaisemaan media-alan lastensuojelulliset ongelmat, on eri asia. Toimintaan pitäisi lisätä resursseja, että kiitettävällä tasolla toimiva lastensuojelullinen työ muuttuvassa mediamaailmassa todella mahdollistetaan. Valtion elokuvatarkastamon resurssipulan

---

⁹⁴ Kuvaohjelmainsäädännön uudistamispyörteen yhteydessä opetusministeriö tutki vielä audiovisuaalisen median sääntelyn toimivuutta ja kehittämistarpeita vanhempien näkökulmasta puhelinhaastatteluin. Tutkimuksessa selvitettiin, kuinka vanhemmat tuntevat ja käyttävät elokuvien, televisio-ohjelmien sekä pelien ikärajaajärjestelmiä. Tulosten mukaan elokuvien ikärajoista vanhemmat tunsivat parhaiten ikärajat K15 ja K18 (hieman alle 80 %). Televisio-ohjelmien vedenjakaja-ajoista tunnetuin on klo 21 (70 % vastaajista), mutta klo 19 rajaa ei muistanut enää kuin 18 % vastaajista. Muut vedenjakaja-ajat eivät ole vanhemmille tuttuja. (Engdahl & Turja/Taloustutkimus Oy 2009, 12.)

vuoksi pakolliset myönnytykset on vain valjastettu toiminnan muuttamisen perusteluiksi, kuten vuoden 2009 läpi menneessä lakiesityksessä, jossa huomioitiin syyskuussa 2007 käyttöön otettu kevennetty menettely⁹⁵. Kyseessä oli tilapäisratkaisu tilanteessa, jossa dvd-myyntiin yleisön saataville asetettiin suuri määrä ohjelmia, jotka oli jo lähetetty televisiossa lapsille sopivaan aikaan. Tällaisen ohjelmiston tarkastamista tarkastamossa ei pidetty tarpeellisena ja menettely toteutettiin muuttamalla tarkastamon ja elokuvaalautakunnan suoritteiden maksullisuudesta annettua opetusministeriön asetusta (1235/2006). (Eduskunta 2009, HE 14/2009 vp.) Tilapäisratkaisu vie muuhun kuin ongelman ratkaisemiseen. Tilausohjelmamalli olisi voitu myös soveltaa käytännöllisenä toimintamallina koko televisio-ohjelmistoon koskematta lainkaan tarkastamon perustoimintaan. Linjaus, mikä televisiossa on toiminut, on toiminut noudattamalla Valtion elokuvatarkastamon päätöksiä. Nyt muutos palvelee markkinatalouden hegemoniaa. Viestinnän Keskusliitto kannattikin vuoden 2009 esitystä niiltä osin, kuin se antaa lastensuojelun yhtiöiden itsesääntelyn käsiin (Viestinnän Keskusliitto 26.3.2009).

4.5 Yhteenveto

Olen tarkastellut televisiomoraalia painottaen televisiokentän yhteyttä sitä koskevaan yhteiskunnalliseen viestinnän normien muutokseen ja teknologis-taloudelliseen vaikutukseen. Tavoitteenani on monikerroksisen kehityskulun osia ymmärtämällä esittää päätelmiä televisiomoraalista. Kuten Drobnitski katsoi, yhteiskuntaelämä heijastuu normeihin; oikeudessa ja tavassa on kyse subjektien tahdosta. Lainsäädännöllä voidaan konkretisoida hallitsevan tahtoa. (Drobnitski 1980, 344.) Normatiivisen sääntelyn tarkastelussa nousivat esiin sääntelyn jatkuvat muutostarpeet. Hyväksi todettu lainsäädäntö saattaa vanhentua hyvinkin nopeasti. Suomea hallitsevat puolueet ovat lainsäädännön myötä vastuussa televisioon vaikuttavasta sääntelystä. Työryhmät selvittävät ja tekevät ehdotuksia hallituksen esityksiksi myös ennalta määräytyistä

---

⁹⁵ Kevennetyissä tarkastusmenettelyssä televisioyhtiö lähettää Valtion elokuvatarkastamolle ikäraajahakemuksen, jonka liitteenä on tiivistelmä ohjelman sisällöstä sekä tarkastuttajan ehdotus ikärajaksi riittävine perusteluineen (väkivalta, kauhu, seksi tai muu sellainen kehitykselle haitallinen sisältö). Tarkastaja arvioi hakemusta esitetyn kirjallisen materiaalin pohjalta ja vertaa ehdotettua ikärajaa mahdollisiin muiden maiden tekemiin ikärajäpäätöksiin. Jos tarkastajalla on kevennetyn tarkastusmenettelyn jälkeen aihetta epäillä ehdotetun ikärajan sopivuutta, voi Valtion elokuvatarkastamo määrätä kuvaohjelman tarkastettavaksi. (Eduskunta 2009, HE 14/2009 vp.)

asetelmista. Se, kuinka normatiivista sääntelyä muuttavat ja televisiomoraaliin täten vaikuttavat tilaukset syntyvät, kuuluu poliittisen tutkimuksen piiriin. Kansainväliset ja kotimaiset säädökset, suhteet eri vaikuttimien sekä yhteydet erilaisten tekijöiden välillä vaikuttavat yhdessä siihen, minkä arvoisiksi me lopulta asioita tulkitsemme.

Tutkimukseni kriittisessä näkökulmassa televisiokentän voidaan nähdä rakentuvan hegemonisessa prosessissa, jossa markkinatalous ja suurten yhtiöiden etu on noussut normeja voimakkaasti ohjaavaksi. Markkinaehtojen painotus on EU:n ohjauksessa olevassa viestintäpolitiikassa keskeistä. Yhtiöiden riippumattomuus valtiosta on toiminnassa yksi keskeinen lähtökohta. Jatkuvat muutostarpeet syntyvät kaupallisen sektorin ja mediateknologian kehityksen synnyttämästä paineesta. Sääntelyn perustana televisiomoraalisessa merkityksessä on säilynyt lastensuojelu, mutta se ei saa vahingoittaa kaupallista toimintaa.

Esitän seuraavaksi yhteenvetona näkemyksen televisiomoraalin olemuksesta nykyisen normatiivisen sääntelyn valossa, ennen kuin siirryn tutkimukseni diskurssianalyysi osuuteen. Sääntelykentällä tapahtuva jatkuva muutos on huomioitava argumenteissani, jotka ovat osin keskusteleuvia perustuen päätösten sijaan suunnitelmille. Mikäli normatiivisen tarkastelun painoarvo televisiomoraalissa nähtäisiin kenttänä, sijoittaisin sen ytimeen normatiivisesta sääntelystä sananvapauden, lain Yleisradio Oy:stä, Euroopan televisiotoimintaa koskevan direktiivin ja sen kansallisen voimaansaattamislain (laki televisio- ja radiotoiminnasta), lain kuvaohjelmien tarkastamisesta sekä televisioyhtiöiden lastensuojelullisen sopimuksen. Normatiivisen sääntelyn läpikäymisessä ei lakien, ohjeiden tai sopimusten systemaattinen ja sisällöllinen tarkka luettelointi ollut tarkoitukseni, vaan oleellisten asioiden huomioiminen. Televisioyhtiöiden lastensuojelullinen sopimus liittyy tutkimukseni näkökulmassa paremmin Valtion elokuvatarkastamon käsittelyn jälkeen, kuin että se olisi ollut muiden itsesääntelysopimusten yhteydessä tai suoraan lain televisio- ja radiotoiminnasta yhteydessä. Valtion elokuvatarkastamo sopi taas käsiteltäväksi taiteen vapauden jälkeen, vaikka laki kuvaohjelmien tarkastamisesta onkin säädetty vain sananvapauden rajoittamissäännökseen vedoten.

Normatiivista sääntelyä kartoittaessani olen tehnyt televisiomoraalin nykyisestä olemuksesta seuraavat päätelmät:

1) Yleisradio kaupallistumiskehityksestään huolimatta jatkaa myös perinteisten televisiomoraalisten arvojen toteuttamista palvelen kansalaisia. Televisiomoraalin perustan voidaan katsoa olevan Ylen kohdalla lähes muuttumaton, vaikkakin suvaitsevaisuus myös muunlaista tarjontaa kohtaan on kasvanut.

Kuten Paukku on todennut, televisio- ja radiotoiminnan sääntely ja viestintäpoliittinen ohjaus on perustunut kahden erilaisen ideologisen lähtökohdan varaan: toisaalta julkisen palvelun, ja toisaalta markkinoiden vapauden logiikalle (Paukku 2005, 152). Mielestäni Yleisradion julkisen palvelun asema on vahva markkinoiden luoman paineen allakin. Julkisen palvelun määritelmä on laissa yleisradiosta laaja, (ja se on sitä edelleen Lintilän työryhmän esityksenkin jälkeen). Perusta televisiomoraalisissa yleisradiotoiminnan lähtökohdissa on säilynyt, vaikka myös suvaitsevaisuus ohjelmistossa viihdettä sekä esimerkiksi yhtiön strategiassa yleisellä tasolla kilpailutoimintaa kohtaan on kasvanut. Television historia kertoo osin yhtiön alkuajan liiallisesta monopolista, jonka päätyttyä se on syystäkin joutunut vastaamaan kaupallisten yhtiöiden paineeseen – siinä vähitellen onnistuen. Kilpailevat kaupalliset televisioyhtiöt haluaisivat nostaa etunsa Ylen toimintaa määrääväksi, mutta eivät ole saaneet tahtoaan ainakaan vielä läpi. Kanavakilpailun ansioksi voidaan lukea kotimaisen televisiokentän henkisen ilmapiirin avautuminen, joka edesauttoi sen ohjelmien kehittymistä monipuoliseen suvaitsevampaan televisio-ohjelmistoon. Yleisradio noudattaa tulkintani mukaan parhaiten lastensuojelullisen sopimuksen toteutumista, vaikka puutteita on siltäkin.

2) Televisiomoraaliin vaikuttavat useat erilaiset muutostarpeet. Lastensuojelullinen perusta on uhattuna, sillä sen yhteiskunnallinen arvo ollaan alistamassa niin valtion tehokkuuslähtökohdille kuin kaupallisen voiton tavoittelemisellekin.

Televisioon vaikuttavaa normatiivista sääntelyä on uuden vuosituhaten alussa muokattu ja uudistettu, eikä työ ole todennäköisesti vielä loppumassa. Muutokset selittyvät monista asioista, ajanmukaistamista on esimerkiksi pitänyt tehdä teknologian kehityksen ja uusien palveluiden myötä. Toisaalta muutoksia on pitänyt tehdä kehittyvän ja laajenevan mainonnan myötä. Kolmanneksi muutoksia on tehty yhteiseurooppalaisten viestintäpoliittisten paineiden alla markkinoita myötäilevämpään sääntelyyn. Neljänneksi on pelättävissä muutoksia

säästösuunnitelmien vuoksi. Sääntely on toisaalta tarkentunut, mutta osin myös keventynyt sananvapauden reuna-alueella toimivan kaupallisen sektorin hyväksi. Koko uuden vuosituhanen tarkasteluprosessin alaisena ollut laki kuvaohjelmien tarkastamisesta kertoo huolestuttavasti eettisten näkökulmien ja toimivuuden vähittäisestä unohtamisesta korulauseisiin. Mediayhtiöiden ja kaupallisen sektorin vaatimuksiin on taivuttu, vaikka nämä eivät ole saaneet merkittäviä tuloksia aikaan lastensuojelullisen sopimuksen noudattamisessa. Televisiokanavat eivät itse virheitään huomaa – mikäli tällaiseksi ei lasketa erilaisten suorien lähetyksien yhteydessä sattuneiden osallistujien kiroilujen vaientamista kehotuksella. Itsesääntely ei ole toiminut tarpeeksi laadukkaasti. Mikäli valvonta toimii jo nyt näin ongelmallisesti, tulevat vaikeudet moninkertaistumaan tulevaisuudessa.

3) Taiteen vapaus yhteiskunnassa tunnustetaan, mikäli teokset eivät riko rikoslakia. Taiteessa erilaiset näkemykset pyrkivät saamaan oman mielipiteensä yleisesti hyväksytyksi. Arvioinnin perusteet uudistuvat jatkuvasti – siten taideteokset toimivat hyvinä mittareina tarkasteltaessa moraalikäsitusten muutosta. Taideteoksista käydään arvokeskustelua yleisen moraalikeskustelun kehyksessä – myös televisiossa esitetyn taiteen osalta.

Olen käynyt läpi televisiotoimintaa turvaavaa sääntelyä yritystoiminnan osalta. Euroopan Unionissa tuetaan ja edistetään myös taiteen kentän toimintaa - etenkin mikäli se perustuu markkinataloudellisiin lähtökohtiin; lähtökohtaisesti EU suosii liiketoimintaa. Taidekentässä tämä kaupallisuuden murros on kyseenalaisempi. Taiteen edistämisen mahdollisuuksilla on taiteen vapaudelle suurempi merkitys kuin normatiivisella sääntelyllä. Taidetta arvioidaan yleisen moraalin näkökulmasta – taiteessa sanoma ei välineellisty institutionalisoituneessa taidemaailmassa, vaikka televisiossa esitetyt elokuvat voivat kuulua myös välineellistyneen televisiomoraalin arviointipiiriin. Tämä tekee taiteen yleisellä tasolla voimakkaaksi ja kestäväksi yhteiskunnalliseksi voimatekijäksi. Yhteiskunnassa esteettiset arvot liittyvät sosiaalisiin ja moraalisiin arvoihin ja niistä tulee tällöin julkisen päätöksenteon kohteita. Taiteeseen eivät liity lastensuojelu tai ikärajat, sääntelykysymykseen ei taiteen kentällä oikeastaan oteta edes syvällisemmin kantaa, sillä galleriaan ei ole pakko saapua, eikä televisiosta esitettyä taidetta ole pakko katsoa – kuten ei mitään muutakaan ohjelmaa.

Sääntelyn sijaan taideteoksista käydään esteettis-eettistä näkemyksien kamppailua sekä taiteen kentän sisällä, että sen ja muiden yhteiskunnan kenttien välillä.

Avainsanana taiteen vapauteen on kuitenkin taiteen vastuu: Mitä valmistellumpia ja perustellumpia teokset ovat, sitä vähemmän niiden vastainen kritiikki voi niitä vahingoittaa. Kun taidekenttää käytetään vain eettiseen sanomaan ilman esteettistä funktiota, tulee teoksesta mielenilmaus: Kuin mielenosoitus, joka on eduskuntatalon portaiden sijaan järjestetty taidenäyttelyssä. Taiteen vapaus on yhteiskunnassa tunnustettua, eikä vapautta rajoita kuin rikoslaki. Rikoslaisa määritellyt rajat koskevat niin taidetta kuin viestintääkin – ja tietenkin televisiota. Audiovisuaalisen kuvaohjelman levittämisen ja julkisen esittämisen voi kokonaan Suomessa kieltää vain tuomioistuin.

- 4) Televisiomoraalin sananvapaudellinen perusta journalistisesti korkeatasoisessa tiedonvälityksessä on alan itsesääntelyohjeissa, ja näkyy myös JSN:n huolella journalismin ja mainosviestinnän sekoittamisesta. Kaupalliset kanavat eivät kuitenkaan katso luotettavuuden tai totuudenmukaisuuden kriteerien ulottuvan juuri uutis- tai ajankohtaisohjelmia laajemmalle.

Sääntelyssä ei sisältöjä määritellä, vaan ohjelmatoimintaa ohjataan yleisten periaatteiden avulla. Journalistisen alan itsesääntely pyrkii asialliseen objektiiviseen tiedonvälitykseen, jolla myös varmistetaan alan suvereenius. Uhkaksi on perinteisen sananvapaushistorian valossa nähty valtiovalta, mutta myös mediayhtiöt ovat halunneet säännöstöä uusittaessa horjuttaa Journalistin ohjeiden ammatillisen aseman viidettä pykälää: *Journalistilla on mahdollisuus kieltäytyä tehtävistä, jotka ovat ristiriidassa lain, henkilökohtaisen vakaumuksen tai ammattietiikan kanssa* (Journalistin ohjeet). Kaupallisen ja toimituksellisen asian sekoittuminen piilomainonnassa nähdään journalistietiikassa uhkana. Ala vastustaa kaupallistumiskehitystä, jolloin sen peruseriaatteet luotettavuudesta alkaen kohtaisivat ongelmia. Sekä Journalistin ohjeiden että Ohjelmatoiminnan säännöstön voidaan pääosin tulkita ohjaavan tiedonvälityksellistä televisiotuotantoa ja sen tuotantoketjun eri osia. Keskeisinä journalistisina arvoina ovat pysyneet puolueettomuus, luotettavuus ja totuudenmukaisuus. Tietyllä sanattomalla yhteydellä yleiseen moraaliin asiallisuuden voidaan ehkä katsoa

tuovan mukanaan nimeämättömiä käyttäytymissääntöjä; asiaohjelmissa vältetään huonoa käytöstä. Sananvapauden käyttämiseen liitetään vastuuta.

5) Television kansakuntaa palvelevan merkityksen paine hellittänyt kaupallisilla kanavilla, mikä näkyy esimerkiksi toimilupapolitiikassa. Kansalaispalvelut tai sivistävä ohjelmisto eivät enää lukeudu kaupalliseen ohjelmatarjontaan.

Television moraalin muotoutuminen on kulkenut samanaikaisesti televisioyhtiöiden itsesääntelyvallan kasvun kanssa. Televisioyhtiöiden vastatessa ohjelmien valvonnasta laajasti itse, sekoittuu institutionaalinen normatiivinen sääntely ja ei-institutionaalinen ohjelmatarjonta. Tässä tapauksessa subjektin (valvonta) ja objektin (televisio-ohjelmisto) keskinäinen suhde vaikeutuu. Viestintäviraston valvonnan ongelmat ovat nähtävissä siinä, minkälaisia sanktioita esimerkiksi vääristä tiedoista, piilomainonnasta tai lastensuojelusopimuksen rikkomuksista seuraa. Viestintäviraston neuvottelulinja ei ole toiminut. Esimerkiksi kun virasto vuonna 2005 tutki televisiomainonnan kestoa ja sijoittelua, se huomioi ohjelmia katkaistavan mainoksille jopa 25 % määrätystä minuuttimäärästä tinkien. Viestintävirasto ei puuttunut asiaan. Television moraalin kysymys ei ole oleellinen mainoseurojen tavoittelussa. Kuitenkin samanaikaisesti televisio-ohjelmiston valvontaa luovutetaan yhtiöille.

6) Markkinatalouden hegemoniasta ja television kaupallisuuskehityksestä huolimatta perinteiset televisiomoraaliset arvot ovat edelleen kunnioitettuja ja kaupalliseen mainontaan suhtaudutaan valvonnassa tiukasti.

Traditionaalisen televisiomoraalin näkemyksillä on vankka perustansa, johon Yle myös edelleen pohjaa. Kansalaisaktiivisuus televisio-ohjelmien rikkeiden huomioimisessa kertoo osaltaan perinteisten näkökulmien kannatuksesta, sekä huolesta niiden heikkenemisestä. Kun Viestintävirasto on toiminnassaan toteuttanut markkinatalouden hegemoniaa, on taas Kuluttajavirasto edustanut toisenlaista näkemystä. Mainonta on perinteisen televisiomoraalin alainen. Kuluttajavirasto pitää alaikäisten suojelun vaatimusta ehdottomana toimien aktiivisesti ja tiukasti asian hoitamisessa. Vaikka kaupalliset toimijat ovat valjastaneet sananvapauden perusteisiinsa astella yli lastensuojelullisten

painotusten, suhtautuminen puhtaasti kaupalliseen toimintaan on edelleen varauksellinen. Toimijat televisiokentällä helposti haluavatkin perustella toimintaansa muilla syillä, kuin kaupallisen voiton tavoittelulla. Jos tasa-arvon ja sosiaalisen vastuun ihanteet vaihtuisivat avoimesti kilpailun ja voiton korostamiseen, johtaisi se mahdollisesti linjan kovenemiseen suhtautumisessa mediayhtiöiden itsesääntelyyn.

7) Lastensuojelu on yhteiskunnan keskeinen arvo ja televisiomoraalin pysyvä arvo. Lastensuojelun merkitystä ei haluta kuitenkaan nostaa keskeiseksi viestintäpoliittiseksi asiaksi, vaan pikemminkin sen arvomerkitys pyritään vaimentamaan, sillä lastensuojelun tavoitteet vaativat kustannuksia.

Perusoikeudet ovat yhteiskunnan perusarvoja ja abstraktiksi käsitteeksikin luonnehdittu sananvapaus on nähty osana kansallisen kulttuurin, kansansivistyksen ja itsenäisyyssaatteen leviämistä. Kotimaisessa politiikassa ja virkamiesbyrokratiassa lastensuojelun painotus on vaihteleva. Ongelmana voidaan nähdä, etteivät lastensuojelulliset päämäärät näy tarpeeksi painavana viestinnän kentän työryhmien tavoitteissa. On muistettava, ettei perusoikeuksia voida rajoittaa kuin näihin perusoikeuksiin painoarvoltaan verrannollisella asialla. Kun lastensuojelulla rajoitetaan sananvapautta, täytyy sillä olla silloin yleisesti tunnustettu painava arvo. Tästä on myös osoituksena se, että lastensuojelullisen rajoitusmahdollisuuden poistaminen vaatisi Suomessa perustuslakiin puuttumista. Verrattaessa kaupalliseen viestintään, joka ei kuulu sananvapauden ytimeen, on lastensuojelun ja sananvapauden välillä toimiva arvosuhde.

Mikäli kaupalliselle viestintäkentälle annetaan lastensuojelullinen tehtävä jatkossa käytännön tasolla kokonaan, rikotaan vallinnut arvoasetelma markkinatalouden ehdoilla. Markkinatalouden hegemoniasta voidaan puhua ennen kaikkea sen vuoksi, että kotimaisen mediasääntelyn kehitys siten, kuin se on tapahtunut, ei ole koskaan ollut pakollinen ainoa vaihtoehto. Muita vaihtoehtoja ei ole kuitenkaan huomioitu asian vaatimalla vakavuudella. Sääntelykehityksestä vastaavat työryhmät käsittelevät toimeksiantonsa mukaisesti muutoksia, kuin ne olisivat pakollinen ja ainoa ratkaisu, joka pelastaisi myös lastensuojelullisen toiminnan.

Televisiomoraali on siis osin edelleen perustansa kaltainen sitä määrittelevän normatiivisen sääntelyn valossa. Kaupalliselle kentälle moraalikysymys ei tosin ole oleellinen. Siinä, missä televisiomoraali on monin osin toimivasti muovautunut yleisestä moraalista viestintävälineen luonnetta vastaavaksi, on uhkana kuitenkin yhteiskunnallisen lastensuojelullisen perustan alistaminen markkinasäädöksille. Tämä tapahtuu valtiovallan mahdollistamalla kehityksellä, jossa resursseja vähentämään pyrkivä hallituksen tuottavuusohjelma etsii perusteita toiminnalleen kyseenalaistamatta lähtökohtaa.

5 Tutkimustehtävä, aineisto ja metodi

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, jossa diskurssianalyysin keinoin erittelen televisiomoraalin ja myös -sensuurin ilmentymistä mielipidekirjoituksissa. Aineistona käytän Helsingin Sanomien yleisönosastokirjoituksia. Jotta analysoimieni yksittäisten kirjoitusten sijoittaminen oman aikansa kehykseen olisi mahdollista, rakennan sitä varten tutkimus- ja muun kirjallisuuden pohjalta yleiskuvan kustakin vuosikymmenestä. Se auttaa minua ymmärtämään eri vuosikymmenillä käytyä keskustelua ja niin kutsuttua ajan henkeä. Tämä varmistaa sen, että tutkijana voin asettua niiden ihmisten asemaan, joiden mielipidekirjoituksia erittelen ja pyrin ymmärtämään (ks. Patton 1990, 47, 165). Avartaakseni televisiomoraalin käsitettä, olen tarkastellut sen nykyhetken olemusta televisiokenttään vaikuttavan normatiivisen sääntelyn avulla, ja vertaan tätä tarkastelua empiirisen analyysini tuloksiin.

Televisio on tutkittavana ajanjaksona kokenut muutoksia Suomessa kolmella päärintamalla. Yleisradion rooli poliittisten päättäjien vallan alaisuudessa on muuttunut etenkin lain Yleisradiosta astuttua voimaan. Televisiokenttä on toiseksi muokkautunut talouden rintamalla, kanavakilpailun syntyessä ja viihteen määrän kasvuna ensin kaapelikanavien, sittemmin kaupallisten kolmos- ja neloskanavien myötä. Suomen televisiojärjestelmä oli vielä 1980-luvulle saakka Yleisradion monopolia, vaikkakin järjestelmällä on luonnehdittu olleen myös duopolin (julkisen palvelun ja kaupallisen toiminnan tasapaino) piirteitä. 1990-luvulla syntyi kaksoisjärjestelmä, jonka televisiojärjestelmät rakentuvat toisaalta julkisen palvelun televisiotoiminnan ja toisaalta kaupallisen televisiotoiminnan varaan. (Ks. esim. Wiio 2001, 115.) Kolmanneksi

television muutos on tapahtunut jatkuvan teknologisen kehityksen seurauksena, ja osittain teknologiateollisuuden (eli Nokia Oyj:n) vaatimuksesta, kuten esimerkiksi Kolmoskanavan syntyessä. Viestintätekniiikan soveltamisessa Suomi on esimerkiksi Nordenstrengin ja Wiion (2001, 15) mukaan ollut aina kehityksen kärkimaita. Aineiston perusteella vuosikymmenistä voi löytää paljon yhteistä. Tämä osoittaa, että monet asiat ja aiheet ovat pysyneet muuttumattomina: milloin televisio-ohjelmien toteutusta ja kielenhuollollisia asioita moititaan, milloin niiden huonoa lähetysaikaa. Jatkuvan teknisen kehityksen käsittely ja keskustelu (väri-tv, teksti-tv, kaapeli-tv, digi-tv) on yhteistä eri vuosikymmenille. Myös rahoitusasiat, kuten tv-maksun suuruus ovat olleet puheenaiheina jatkuvia. Muutokset television käsittämisessä ja käsitteellistämässä voidaan tietenkin myös mieltää laajemman yhteiskunnallisen kehityskaaren osaksi.

Median muotoutuminen yhteiskunnan mukana on vaikuttanut sen rooliin eri tavoin eri aikoina. Kanavakilpailu erityisyleisöineen on vaikuttanut siten, että ohjelmat eroavat toisistaan eri katsojaryhmien välillä. Television keventyminen viihdevälineeksi keventää myös asenteita sen ohjelmistoa kohtaan. Yhteisten pelisääntöjen päivittäminen on alkanut siinä, mikä katsotaan hyväksyttäväksi, mikä taas ei. Rakennan jokaisen vuosikymmenen tapahtumista ja virtauksista kirjallisuuden pohjalta vuosikymmentä luonnehtivan kehityksen, joka auttaa minua liittämään mielipidekirjoitukset laajempaan yhteiskunnalliseen viestintäkulttuuriseen yhteyteensä.

5.1 Tutkimustehtävä

Tutkin televisiomoraalin tutkimuksessani:

- Kuinka television ohjelmiston herättämä katsojapalaute on muuttunut tutkimukseni ajanjaksolla?
- Kuinka suomalaiset ovat televisiomoraalin näkökulmasta käsittäneet ja hyväksyneet television ohjelmatarjonnan, ja miten katsojien asenteet ovat muuttuneet 1970-luvulta uudelle vuosituhannele?
- Onko televisiomoraali muuttunut rajoiltaan hyväksyvämmäksi, ja kuinka tämä muutos voidaan nähdä?

Tutkimusaineistonani ovat Helsingin Sanomien yleisönosaston mielipidekirjoitukset televisiosta. Tarkastelen niitä vasten yleistä viitekehystä, joka rakentuu television yleisestä ajankuvasta – puheenaiheista ja toimenpiteistä, sellaisena kun ne lähdekirjallisuuden sekä Helsingin Sanomien julkaisemien kirjoitusten valossa ilmenevät. Selvitän, kuinka suhtautuminen television ohjelmistoon on muuttunut 1970–2003 -välisenä ajanjaksona; kuinka ihmisten televisiomoraaliset käsitykset heijastuvat heidän kirjoituksissaan, tavoissaan puhua televisiosta. Television katsojapalautteen analyysillä voidaan osoittaa, minkälaiset asiat katsotaan televisioon sopimattomiksi. Tutkimus ei keskity käsittelemään mitään erityistä televisiomoraalin ja mahdollisesti televisiosensuurin hampaisiin joutunutta kohdealuetta, kuten viihteellistä väkivaltaa, vaikkakin väkivalta ja seksi useammin nousevat esille kuin esimerkiksi eläinräökkäys tai kiroileminen.

Tutkimukseni neljännessä luvussa normatiivisen sääntelyn tarkastelulla mahdollistui käsityksen luominen siitä, kuinka yhteiskunnan virallinen kanta siihen, minkälainen televisiokenttää sääntelevä moraalikoodi on, muodostuu erilaisten sääntelymuotojen yhdistelmänä. Oleellisinta normatiivisen sääntelyn tarkastelussa on nähdä televisiomoraaliin vaikuttavat sääntelyn painotukset, huolenaiheet ja kysymykset. Myös historiallisen kehityskulun tiedostaminen on tärkeitä ja auttaa ymmärtämään laajemmin sitä, kuinka nykytilanteeseen on tultu. Tarkastelussa nousivat esille sekä televisiokentän normatiivisen sääntelyn yleinen kuva, että siinä käytävät monet toisiinsa osin kietoutuneet prosessit, jotka kuvastavat hegemonista kamppailua kansalaisvastaustallisen viestintäpolitiikan ja markkinatalouden pelisääntöjä toteuttavan viestintäpolitiikan välillä. EU:n lainsäädäntö ja mediadirektiivi vaikuttavat usean eri sääntelytekijän toimintaan Valtion elokuvatarkastamosta Julkisen sanan neuvostoon. Vertaan yleisönosastokirjoitusten empiirisen analyysin tuloksia normatiivisesta sääntelystä muodostamaani televisiomoraalin yhteiskunnan ”viralliseen koodiin”. Ovatko tulokset linjassa säädösten kanssa vai kenties siitä eriäviä?

Ilkka Heiskanen mukaan näkökulma, josta tarkkailemme televisiota ja erittelemme sen vaikutuksia sekä pohdimme sen merkitystä, muuttuu ja vaihtuu jatkuvasti. Televisio kulttuurimuotona ja teknologiana muuttuu; ajattelutapamme ja tulkintamme televisiosta ja kulttuuriympäristöstämme muuttuvat. Jälkimmäiseen muutokseen vaikuttaa, miten julkisuus, eli joukkoviestimet ja tutkimus näkevät television. (Heiskanen 1986, 93.)

Esittelemällä kulttuurisen televisiokentän muutoksia muodostan kuvaa siitä, mitä eri vuosikymmenillä on pidetty sopivana tai sopimattomana esittää. Tähän tarkoitukseen käytän lähdeaineistona pääosin viestinnän alan tutkimuksia ja historiateoksia, jotka avartavat, kuinka mediakentän tapahtumat ovat myös liittyneet yleiseen talouden ja teknologian kehitykseen. Tutkimukseni tavoitteena on huomioida perinteisesti vain viestinnän tutkimuskentälle mielletyn televisiotutkimuksen lisäksi taiteen merkitys kriittisenä yhteiskunnallisena tekijänä. Tieteellisesti laaja-alainen tutkimus yhdistääkin viestinnän, taiteen, sosiologian, historian tutkimuksen ja oikeustieteen näkökulmia tavoitteenaan kattava tutkimus suomalaisesta televisiomoraalista.

5.2 Aineistosta

Tutkimusaiheeni kannalta relevantit kirjoitukset olen pyrkinyt harkiten valikoimaan niiden edustavuuden mukaan. Laadullista tutkimusta luonnehtiva piirre on, että aineisto on harkinnanvarainen, teoreettinen tai tarkoituksenmukainen poiminta tai harkinnanvarainen näyte (Eskola & Suoranta 2003, 61). Olennaista mielestäni on, että aineistoa argumentoidaan muilla kuin määrällisillä suhteilla. Tieteellinen havainnointi tapahtuu keskeisten selitettävien huomioiden kautta, jotka toimivat johtolankoina yleistettäviin päätelmiin.

Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään usein myös varsin pieneen määrään tapauksia ja pyritään analysoimaan niitä mahdollisimman perusteellisesti. Aineiston tieteellisyyden kriteeri ei näin ollen olekaan sen määrä vaan laatu, käsitteellistämisen kattavuus. Tutkija pyrkii sijoittamaan tutkimuskohteen yhteiskunnallisiin yhteyksiinsä ja antamaan siitä historiallisesti yksityiskohtaisen ja tarkan kuvan. (Eskola & Suoranta 2003, 18.)

Tarkastelen vuosien 1970, 1981, 1992 ja 2003 osalta Helsingin Sanomien televisiota käsittelevät kirjoitukset (uutisoinnit, jutut, yleisönosastokirjoitukset ja ohjelmakritisoinnit) keskittyen tutkimukseni analyysissä yleisönosastokirjoituksiin. Olen valikoinut kirjoituksia kultakin vuodelta viisi kappaletta (eli yhteensä 20 kappaletta). Kriteerinä olen pyrkinyt kirjoituksia valitessani pitämään ensisijaisesti sitä, että kannanotto on tyypillinen edustamalleen ajanjaksolle. Mieliopidekirjoituksen täytyy olla mahdollisimman yleistettävä. Kirjoitus edustaa aikansa käsityksiä – eikä ole siten vain

yhden ihmisen mielipide, vaan samalla edustaa useita samankaltaisia kirjoituksia. Tutkimuksen kannalta on myös parempi, mitä laajempaa aluetta kirjoitusten aiheet koskevat – esimerkiksi pelkkien väkivaltaohjelmien arvostelut antaisivat liian suppean kuvan aikansa televisiomoraalista. Täten olen valinnut kirjoituksista mahdollisuuksien mukaan televisiomoraalisia, mutta aiheiltaan keskenään erilaisia kirjoituksia. Yksittäisissä kirjoituksissa olen pitänyt ensisijalla niitä, jotka selkeästi välittävät tutkimaani televisiomoraalin aluetta. Kirjoituksilla on tapana rönsyillä aiheesta tai television esitys toimii ainoastaan aihepiirin keskustelun laukaisijana.

Laadullinen tutkimus tähtää pieniin otosmääriin, jotka on valittu tarkoitushakuisesti. Keskeistä on, että aineisto, joka valitaan, on informaatorikasta. Se on mielellään intensiivinen otos mielenkiinnon kohteena olevasta ilmiöstä ja sen eri puolista. Se on laajemmassa perspektiivissä homogeeninen otos, joka huomioi nimenomaisesti tarkastelun alla olevat näkökohdat. (Patton 1990, 169–173.) Aineistoni on homogeeninen otos siten, että mielipidekirjoitukset koskevat kaikki televisiomoraalia. Tarkasteltava aineisto on kuitenkin jakautunut käsittelemään keskenään erilaisia aiheita käsittelyalueen, eli televisiomoraalin sisällä. Rajaan aineiston viiteen yleisönosastokirjoitukseen kutakin vuotta kohden. Määrä on sopivan kokoinen tutkimukseen, toisaalta täytyy muistaa, että tarkasteltavien kirjoitusten valinta tapahtuu eri vuosilta eri määristä kirjoituksia. Vaikka lehtijuttujen määrä on kasvava esimerkiksi television ohjelmatarjonnan kasvun ja lehden sivumäärän kasvun seurauksena, on itse tarkasteltavassa mielipidekirjoittelussa huomattava kirjoitusten väheneminen sen myötä, mitä lähemmäs nykyisyyttä tullaan. Kun vuoden 1970 kirjoitukset on valikoitu lähes kymmenkertaisesta määrästä kriteerit täyttäviä kirjoituksia, ovat vuoden 2003 oikeastaan kaikki käytettävissä olevat julkaistut kirjoitukset mukana. Vuonna 1970 yhtenä päivänä saattoi tutkimukseen sopivia kirjoituksia olla saman verran kuin koko vuonna 2003. Tämä kertoo osittain kulttuurisesta muutoksesta, ennen televisio-ohjelmisto aiheutti herkempää televisiomoraalista reagointia. Mutta myös muut seikat ovat varmasti vaikuttaneet kirjoitusten määrään, joista suurimpana kirjoitusten karsijana on ollut nimimerkillisten kirjoitusten kieltäminen sekä kirjoittelun asiantuntijaistuminen. Mielipidekirjoittaminen on yleisön osalta siirtynyt internetiin. Vuonna 2003 Helsingin Sanomien mielipidekirjoittelu on jo huomioitavasti muuttunut asiantuntijoiden väliseksi kommentoinniksi, jonka olen rajannut pois analyysistä – ottaen tietenkin kirjoitukset

huomioon aikansa kehyksessä luvussa 9 – sillä ne eivät edusta yleisöä, vaan mediatutkimuksen ja -kasvatuksen ammattilaisia.

Käytän aineistossa valikoitua otosta yleisönosastokirjoituksia, jotka koostuvat lehden *Yleisöltä* ja *Mielipide* -osastoilta. En ole tehnyt jakoa lyhyempien nimimerkillisten ja pitempien omilla nimillä julkaistujen kirjoitusten välillä. En ole huomionnut kirjoittajien sukupuolta, ikää, koulutusta⁹⁶ tai asuinpaikkakuntaa, mutta sitä vastoin huomion kirjoittajan työn, mikäli sillä voidaan katsoa olevan kirjoituksen kannalta sen argumentaatiota tukevaa merkitystä. Usein tiedot ovat hajanaisia – tietoa ei nimimerkillisissä kirjoituksissa sukupuolesta välttämättä ole, ja muidenkin tietojen määrä vaihtelee. Rajaan pois tarkasteltavasta aineistosta Helsingin Sanomien liitteet, kuten Kuukausiliitteen ja Nyt -liitteen. Lehden linja mielipidepalstojen osalta on hankala, erilaisia palstoja on ollut yhtäaikaaisesti ja poikkeuksia on ollut niin päivän kuin sijainnin suhteen. Yleisöltä -osasto on ollut lehdessä jo 1900-luvun alkupuolelta, ja siihen on kirjoitettu nimimerkein. Vuonna 1977 aloitti lehdessä erillinen mielipidesivu (jossa oli julkaistu pitempiä omilla nimillä kirjoitettuja mielipiteitä), joka yhdistettiin yleisöltä -osaan, joka jakaantui pitempään mielipide-osioon (omalla nimellä kirjoitetut) ja lyhyempään *lyhyesti* -osioon (nimimerkillä kirjoitetut). Vuonna 2001 mielipidesivu siirtyi pääkirjoitusten viereen ja nimimerkit poistuiivat.

Vuosien 1992 ja 2003 kirjoitukset olen hakenut Helsingin Sanomien verkkopalvelun (HS Digilehden) arkistosta⁹⁷. Koska verkkoarkisto alkaa vuodesta 1990, olen hakenut vuosien 1970 ja 1981 kirjoitukset mikrofilmeiltä. Vaikka verkkoarkisto kattaa kaikki kirjoitukset, on tallennustoiminnassa ollut alussa parantamisen varaa, ja virheitäkin on tapahtunut. Esimerkiksi erääseen yleisönosastokirjoitukseen oli kirjoittajan nimeksi vaihtunut kirjoitukseen piirretyn kuvituskuvan piirtäjän nimi – näin ollen selkeästi naispuolisen kirjoittajan nimeksi oli tullut miehen nimi. Olen tarkistanut valitsemani vuosien 1992 ja 2003 kirjoitukset mikrofilmeiltä ja korjannut mahdolliset pienet virheet hakemiini verkkoarkiston tietoihin.

---

⁹⁶ Alasuutari on huomionnut koulutustason ja sukupuolien välisten erojen heijastumista television katsomisessa. Alasuutarin tutkimus kertoi yksilön ”maun” riippuvan tämän kulttuurisesta identiteetistään, mutta myös osin erosi Bourdieun teoksen *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste* (1984) teoriasta esimerkiksi siinä, että koulutus olisi suorassa yhteydessä hyvään makuun. (Alasuutari 1991, 252–253.)

⁹⁷ <http://www.hs.fi/arkisto/>

Analyyssiosuudessa esitän teksteistä näytteitä, joihin päätelmäni perustuvat. Tarkastellut mielipidekirjoitukset löytyvät kokonaisuudessaan liitteestä, jossa on myös niiden tiedot: aineistolista kaikista analyysiin valikoiduista kirjoituksista, ja itse kirjoitukset ilmestymisjärjestyksessään. Liitetietoihin olen tallentanut kirjoittajien nimet huolimatta siitä, onko nimi oikea vai nimimerkki. Kirjoittajan paikkakunnan olen kuitenkin jättänyt pois, mikäli sellainen on mainittu.

5.3 Mielipidekirjoitusten analyysi

Tutkimuksessani sovellan diskurssianalyysia televisiokirjoitusten erittelyyn, jolloin tarkastelun kohteena ovat Helsingin Sanomien vuosien 1970, 1981, 1992 ja 2003 yleisönosastokirjoitukset. Diskurssianalyysi on väljä teoreettinen viitekehys, jolle on olennaista oletus merkityksellisen toiminnan kontekstisidonnaisuudesta, kielen käytön sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta, useiden rinnakkaisten ja keskenään kilpailevien merkityssystemien olemassaolosta, sekä kielenkäytön seurauksia tuottavasta luonteesta (Jokinen, Juhila & Suoninen 2000, 17). Diskurssit ovat historiallisia, hitaasti muuttuvia kielen käyttötapoja, jotka palvelevat maailman mieltämistä tietyltä katsantokannalta käsin. Diskurssit ohjaavat toimintaa: niiden näkemys on aina kytköksissä tiettyihin toimintatapoihin. Tavat puhua maailmasta myös asettuvat arvojärjestykseen. Diskurssien hyödyllisyys vallankäytölle on, että ne yleensä määrittävät sen, mikä on totta tai mikä otetaan normaalina. (Kunelius 1998, 199.)

Perusajatus on, että kieli ei ole – toisin kuin usein kuvitellaan – sosiaalisen todellisuuden neutraali heijastaja. Kieli on sosiaalisen todellisuuden tuote samalla kun se itse tuottaa tätä todellisuutta. Kieltä käytetään eri tavoin pyrittäessä saavuttamaan erilaisia päämääriä. Tekstit eivät ainoastaan kuvaile tapahtumia vaan ne samalla rakentavat sosiaalista elämää. Tekstit eivät siis niinkään kuvaa kohdettaan, vaan pikemminkin aktiivisesti muodostavat jonkin version asioista. (Eskola & Suoranta 2003, 140.)

Diskurssianalyysissä voidaan kysyä, kuinka teksti on suunniteltu, miksi se on siten suunniteltu ja kuinka muutoin se olisi voitu tehdä? Kuinka kyseisen kaltaiset tekstit tuotetaan? Millä tavoin niitä tulkitaan ja käytetään? Mihin laajempaan sosiokulttuuriseen

yhteyteen teksti kuuluu, mitkä ovat sen yhteiskunnalliset ehdot ja millaisia vaikutuksia sillä todennäköisesti on? (Fairclough 2002, 265.) Tekstianalyysi kohdistuu sekä tekstien merkitykseen että niiden muotoon. Muotojen ollessa erilaisia, myös merkityksissä täytyy olla joitakin eroja. Jokaisessa tekstissä on kolme funktionaalista pääkategoriaa: ideationaalinen, interpersonaalinen ja tekstuaalinen, joissa tarkastellaan kuinka tieto- ja uskomusjärjestelmät, sosiaaliset suhteet ja identiteetit rakentuvat teksteissä yhtäaikaaisesti. Mitä tekstistä puuttuu, on myös hyvin olennaista. (Mt. 79–80.)

Minkälaisiin asioihin huomio kohdentuu, miten ohjelmistoon suhtaudutaan ja mitkä ovat hyväksyttävyyden rajojen koettelemusten seuraukset? Mitkä ovat perustelut mielipiteille, ja kuinka identiteetit ja uskomusjärjestelmät tekstistä ilmenevät? Esimerkiksi kun puhutaan väkivallasta tai huumeista, mitä näillä tarkoitetaan? Vertailemalla yleisönosastokirjoituksia tutkin sitä, kuinka kirjoitukset heijastavat aikakautensa televisiomoraalista ajattelua. Norman Fairclough'n mukaan analyysiin voi sisällyttää ympäröivien institutionaalisten käytäntöjen kontekstin, jopa yhteiskunnan ja kulttuurin kokonaiskehityksen (Fairclough 2002, 85). Tarkastelun keskeiseksi elementiksi otetaan sosiaaliset käytännöt yksilön sijaan. Tarkastelu paikantuu kielenkäyttöön eri tilanteissa ja laajempiin merkitysisältöihin, joita ihmiset toiminnassaan tuottavat. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2000, 37.) Kielenkäytöllä voi olla tilannekohtaisten funktioiden lisäksi myös laajoja, yksittäiset tilanteet ylittäviä ideologisia seurauksia, jotka liittyvät diskurssien ja vallan yhteen kietoutumiseen. (Mt. 43.)

Diskurssianalyysillä tutkin, miten yleisönosastokirjoituksissa välittyvät yhteiskunnalliset arvot ja painotukset. Vertailemalla eri vuosien välillä kirjoitusten tapaa käsittää television moraalisuus ja sen tehtävät, muodostan kuvan kuinka ”yleisön puhe” on muuttunut suhteessa televisiotuotannon muuttumiseen, ja kuinka televisiomoraali näkyy televisio-ohjelmistoa käsittelevässä puheessa. Tarkastelusta rajautuu pois aineistona olevan lehden, eli Helsingin Sanomien mahdollisten arvolinjausten tai muiden julkaisuun vaikuttaneiden syiden syvempi käsitteleminen, vaikka lopultahan lehti päättää mitä mielipidekirjoituksia se sivuillaan julkaisee.⁹⁸

---

⁹⁸ Elfving on huomionnut Risto Kuneliuksen määrittelyn yleisönosastojen funktiosta korostamalla eroa mielipiteen ja tiedon välillä. Yleisönosastojen tehtävä on kuvata vapaita ja yksilöllisiä mielipiteitä, jotka kuitenkin ovat alisteisia tosiasioille. Elfvingin mukaan voidaan kysyä, onko mielipiteen ja tiedon suhdetta tarpeen nähdä toisilleen vastakkaisina journalismin kategorioina, sillä osana lehden dialogisuutta,

Fairclough on listannut tiedotusvälineiden diskurssin kriittisen analyysin metodisia tavoitteita, joista oman tutkimukseni kannalta keskeisiä ovat seuraavat: Tutkimukseni pyrkii selvittämään, kuinka mittavat muutokset yhteiskunnassa ja kulttuurissa näkyvät tiedotusvälineiden muuttuvissa diskursiivisissa käytännöissä. Aineistovalikoima valottaa niitä alueita, joilla vaihtelua ja epävakautta on huomattavissa, mutta myös vakaita ja muuttumattomia alueita. Tekstien ja käytäntöjen analyysi kytketään yhteiskunnalliseen kontekstiin analysoimalla tiedotusvälineiden yhteiskunnallisia ja kulttuurisia käytäntöjä, (joihin sisältyvät valtasuhteet ja ideologiat). Myös tekstien ja yhteiskunnan välinen suhde tulee ymmärtää dialektiseksi. Tekstit muotoutuvat sosiokulttuurisesti, mutta ne myös muotoilevat yhteiskuntaa ja kulttuuria tavoilla, jotka voivat olla uutta luovia. (Fairclough 2002, 50–51.) Tiedotusvälineiden diskurssi voidaan nähdä kolmen ryhmän (eli toimituskunnan, yleisön ja julkisen edustuksen) vuorovaikutuksena (mt. 165).

Seuraavassa luvussa aloitan tutkimukseni diskurssianalyysin. Rakennan ensimmäisenä viitekehyksen suomalaisen television 1970-luvusta ja tarkastelen viittä vuoden 1970 mielipidekirjoitusta televisiomoraalin näkökulmasta.

6 Informaatiota vai propagandaa - poliittinen televisio

Nopeuden kasvaminen mekaanisesta silmänräpäykselliseen sähkömuotoon kääntää laajentumisen eli purkautumisen tiivistymiseksi. --- kaikkien maailman asukkaiden on elettävä äärimmäisen lähekkäin, koska sähkö on saanut meidät olemaan mukana toistemme elämässä. --- Sähkön aikakaudella meidän ihonamme on koko ihmiskunta. (McLuhan 1984, 57–58, 69.)

Astronautti Neil Amstrongin astuessa ensimmäisenä ihmisenä kuun pinnalle 720 miljoonan ihmisen katselemana vuonna 1969, Marshall McLuhanin maailmankylä oli todellisuutta (Sinkko & Sisättö 1981, 18). Televisio oli tullut jäädäkseen. Suorassa lähetyksessä nähty kuukävely antoi hyvän syyn hankintaan, jos vastaanotinta ei ollut. Suomessa ylitettiin miljoonan televisioluvan raja. (Kortti & Salmi 2007, 20.) Yleisradio

---

mielipidettä ei voi nähdä alisteisena tiedolle. Elfving katsoi, että yleisönosasto on pikemminkin eräässä tapauksessa kiinteä osa lehden tuottamaa, televisiota koskevaa tietoa. (Elfving 2008, 78.)

aloitti värikoelähetykset⁹⁹ 1969 ja säännöllisiin värilähetyksiin siirryttiin vuoden 1971 aikana: Helsingissä tuolloin pidetyt yleisurheilun EM-kisat piti ulkomaisten tv-yhtiöiden vaatimuksesta lähettää Eurovisio-verkkoon värillisenä - mikä onnistuikin lainakaluin. (Salokangas 1996, 212.) 1970-luvulla televisio muovautui arkiseksi välineeksi. Aloitukset olivat ohi, ja televisio-ohjelmaa tarjottiin kahdella kanavalla Yleisradion ja MTV:n voimin. Televisio tavoitti jatkuvasti enemmän katselijoita. 1970-luvun alussa uutiset (klo 21.00) kokosivat joka ilta 1,7-2 miljoonaa katsojaa (Yleisradion vuosikirja 1971–72 1972, 100). Television ohjelmatarjonta saattoi muovata kysyntää, eikä toisinpäin. Televisio oli TES-TV:n käynnistettyä toiminnan aloittanutkin viihde-ohjelmilla, joten katsojien saaman ensivaikutelman mukaan televisioon ei siis välttämättä yhdistetty tiedonsaannin odotuksia. (Sinkko & Sisättö 1981, 21.) Kuitenkin ajankuva heijastui televisioon, jonka ohjelmisto 60-luvun lopulla muovautui informatiiviseksi ja poliittiseksi. Helsingin Sanomien kriitikkojen linja (Jaakko S. Tola ja Jukka Kanerva) edusti voimakasta viihteen vastaista rintamaa.

Yrjö Ahmavaaran teos *Informaatio. Tutkimus tiedotuksen logiikasta* (1969) oli Yleisradion informatiivisen ohjelmapolitiikan perusta. Tärkein tavoite oli kansalaisten älyllinen aktivointi tarjoamalla informaatiota, joka muuttaa vallitsevaa ajattelutapaa todellisuuspohjaisemmaksi (Ahmavaara 1969, 157). Ahmavaara ei tuominnut eskapismia, mutta piti sitä pahana nimenomaan television esitysisällöissä, sillä arkipäiväisyydellään ja jokapäiväisyydellään televisio omasi suuremman vaikutusvallan kuin esimerkiksi sirkus tai elokuva. Eskapismien torjuminen kuuluikin tärkeänä osana Yleisradion ohjelmapolitiikkaan ja perustui ajatukseen, ettei yksilö kykene itsekontrolliin suhteessa televisioon ja sen viihteelliseen tarjontaan. Kuitenkin esimerkiksi *Peyton Place* kirjoittaminen näytti jo ilmentävän mielipidekirjoituksissa katsojien tietoisuutta sekä ideaalista, että ideaalista poikkeamisen juhluudesta ja hauskuudesta: naiskirjoittajat saattoivat pyytää anteeksi ja puolustaa sarjan katselukokemuksiaan lehdessä. (Elfving 2008, 146–148 & ks. Ahmavaara 1969, 39–40.) Viihde siis valtasi ohjelmistoa lippulaivanaan *Peyton Place*. Reino Paasilinna hyökkäsi

---

⁹⁹ Väritelevisiokausi alkoi Euroopassa vuoden 1967 lopulla. Eurovision piirissä ensimmäinen suurisuuntainen väritelevisiolähetysten sarja suoritettiin Grenoblen talviolympialaisissa kevättalvella 1968 - osa Suomessakin koeluonnossa. (Mikkilä 1968, 64.) Suomessa väritelevisiot alkoivat yleistyä 70-luvulla Münchenin (1972) ja Montrealin (1976) olympialaisten myötä. (Hietala 1996, 27–28.) Kun miljoonan tv-luvan raja oli rikkoontunut 1969, kasvoi lupien määrä edelleen vauhdilla. Olympiavuoden 1976 väri-tv -luvulla Yleisradion talous koheni huomattavasti. (Salokangas 1996, 254.)

amerikkalaista ja amerikkalaistuvaa ohjelmistoa vastaan. Rin-Tin-Tinissä esitetty intiaanin höykytys oli lasten silmien edessä sallittua, mutta keskustelu yhteiskunnallisesti tärkeistä asioista oli kiellettyä. (Paasilinna 1970, 204–206.) Tiedotusvälineet eivät kyenneet hoitamaan tehtäviään yhteiskunnan kriittisenä valvojana (mt. 216).

Television viihteellisyys koettiin negatiivisena ja tavoitteena olivat sivistykselliset arvot, joissa televisiota käytettiin opetus- ja kasvatusvälineenä. Televisioteatterin tarkoituksena oli esittää laaja-alaista ohjelmistoa, jossa asetetaan itsestäänselvyydet kyseenalaisiksi ja näytetään vanhaa uudessa valossa. Vuosikirjan mukaan katselijat eivät ole aina halunneet ennakkoluulojaan ravisteltavan, mutta ennakkoluuloja vastaan taisteleminen kuului Televisioteatterin tehtäviin. (Yleisradion vuosikirja 1969–70 1970, 122.) Näin ollen 1960-luvun yhteiskunnan radikaalin politisoitumisen vaikutuksesta Yleisradio halusi välittää, millaista hyvän televisio-ohjelman täytyi olla: Sivistyksellistä, kriittistä ja informatiivista. Yleisradion vuosikirjan mukaan yleisö ei pitänyt kaikesta esitetystä, mutta sitä piti ravistella ja herättää ajattelemaan oikein, mitä voisi luonnehtia tiedostavaksi ja kriittiseksi poliittiseksi ajatteluksi. Yleisön mielipiteet ohjelmiston suhteen eivät olleet tärkeitä. 1960–1970-lukujen taitteessa TV1 koki tehtäväkseen käydä vääriin tietoihin perustuvia asenteita vastaan yrittämällä tarjota katselijoille tietoa itsenäisten johtopäätösten rakennusaineiksi. Tämä heijastui myös lasten ja nuorten ohjelmiin sekä viihdeohjelmiin, joissa viihteen keinoin lähestyttiin olennaisia ongelmia. (Mt. 109.) Lastenohjelmissä informatiivisuus näkyi hyvin vielä 1970-luvulla. Talvikaudella 1972–1973 (uusinnat 1974 ja 1975) pyöri ruuduissa Yleisradion *Hyrrä* -ohjelma, jossa psykologi valisti alle kouluikäisiä lapsia, joiden oletettiin katsovan ohjelmaa vanhempiensa kanssa. Ohjelmissä kerrottiin esimerkiksi lastenkotilasten elämästä, annettiin sukupuolivalistusta ja kerrottiin aikuisten alkoholin ja tupakan käytöstä. Syksyllä 1973 esitettiin vielä *Rasti* -ohjelmaa samalla idealla kohdeyleisön ollessa kouluikäisiä. (Suoninen 2007, 491.)

Kaupalliseen tv-toimintaan, jota Tesvisionin lopetettua vain MTV harjoitti, suhtauduttiin Yleisradiossa kielteisesti. Kaupallisessa tv-toiminnassa oli aina ensisijaista mainonnan avulla saatu voitto eli kääntäen mainostajille hankitut yleisöt. Vuoden 1968 PTS¹⁰⁰ -

---

¹⁰⁰ Ks. alaviite 11.

työryhmän mielestä kaupallinen tv-toiminta oli Yleisradion Ohjelmatoiminnan säännöstön vastaista, sillä se ei ollut informatiivista. Televisiomainonnan pelastivat sen tuomat tulot, mainonta oli kuitenkin Suomessa taloudellinen välttämättömyys. (Salokangas 1996, 202–203.) Laajemman televisiotarjonnan puolestapuhujiakin oli. Vuonna 1970 Helsingin Sanomissa julkaistiin Alphons Silbermanin kaupallisen television puolustus, jonka mukaan kaupallinen televisio takasi valinnan vapauden (Silberman 1970, 12). Kaarle Nordenstreng tyrmäsi kirjoituksen, eikä asiasta käyty enempää keskustelua (Nordenstreng 1970, 6).

Yleisradion pääjohtajana ja hallituksen puheenjohtajana vuosina 1990–94 toiminut Reino Paasilinna oli laajasti julkisuudessa 1970-luvun vaihteessa. Reporadion käsitteen yhtenä synnyttäjänä toimineen *Erikoistoimituksen* vetohahmo oli usean kohua herättävän kriittisen raportin takana aiheinaan niin vakuutusyhtiöt, ulkopolitiikka ja kuin liikenneonnettomuudet¹⁰¹. Paasilinna kirjoitti kokemastaan televisiosensuurista vuonna 1970. Hänen mukaansa sensurointia harjoitettiin ohjelmatoiminnan säännöstöä mukailleen. Jos ohjelma käsitteli arkaluontoista asiaa, saatettiin esityskieltoa perustella, että asia ei kuulunut Yleisradiolle, tai vastaava ohjelma oli jo tehty. Ohjelma saatettiin Paasilinnan mukaan myös pitää poissa ohjelmistosta niin kauan, että käsiteltävä aihe vanheni. Ohjelmia katsottiin myös toimittajalle kertomatta. (Paasilinna 1970, 143–144.) Kahdestatoista ohjelmasta, jonka tuotantoon Paasilinna oli osallistunut, vain viisi esitettiin hänen mukaansa ilman siirtoja, leikkauksia tai kokonaan hyllylle jättämistä (mt. 154). Paasilinna puolusti journalistista sananvapauttaan ja hyökkäsi sensuroivia toimenpiteitä vastaan tehden niistä myös julkisia. Kun esimerkiksi Yleisradion pääjohtaja Eino S. Repo leikkasi *Vakuutusasia sydämen asia* -ohjelmasta kohtauksen, jonka katsoi halventavan eräitä kansanedustajia ja ministereitä, nimesi Paasilinna ohjelman leikkaajaksi lopputeksteihin Revon. (Paasilinna & Saksa 1994, 74–75.) Paasilinnan mukaan tiedotusvälineitä hallittiin valtion toimesta sensuurilla, joka myötäili pääoman ja tuotantovälineiden omistajia, eli taloudellista valtaa. (Paasilinna 1970, 187.)

---

¹⁰¹ Paasilinna oli valittu johtamaan Erikoistoimitusta vuonna 1966 kahden vuoden koeajalla. Hän sai itse valita työntekijänsä. Jo ensimmäinen ohjelma herätti yleisön. *Vakuutusasia on sydämen asia* -ohjelman aiheuttamat mielenilmaisut hipovat Yleisradion ennätyksiä. Salokankaan mukaan Erikoistoimituksen ohjelmat aiheuttivat hälyä sekä talon sisällä, että julkisuudessa ja useita ohjelmia hyllytettiin. Paasilinna oli hankala alainen, ja kun tästä tuli RTTL:n puheenjohtaja, erkaannutti se Paasilinnaa Revosta entuudestaan. Määräajan päätyttyä Erikoistoimitus lopetettiin vuonna 1968. (Salokangas 1996, 220–224.)

Vuoden 1970 niin kutsutuissa protestivaaleissa vasemmisto hävisi eduskuntavaalit, joissa yhtenä vaalikysymyksenä oli Yleisradion vasemmistoradikalismin linjan vastustus. Helsingin Sanomien yleisönosastossa oli vaalivoiton jälkeen useita pojat parturiin -tyylisiä ivaavia kirjoituksia. Monet kokivat kansan voittaneen epämiellyttävän maailmankatsomuksen omaavat toimittajat. Protestivaalien jälkeen löytääkin yleisönosastokirjoituksia, joissa uhattiin vaalituloksen toistamisella, mikäli ohjelmisto ei parane. Näistä mielipidekirjoituksista on luettavissa se, kuinka syvästi Yleisradio oli kiinni politiikassa myös kansan silmissä. (Ks. esim. Helsingin Sanomat 1970e, 34.) Reporadion yhteiskuntakriittisyyttä hillittiin. Kun reporadion informatiivisen ohjelmapolitiikan ihanne pyrki viisastuttamaan kansalaisia täyden totuuden haltijoiksi, alleviivasi uusi pääjohtaja Erkki Raatikainen suhteellisuutta (Salokangas 1996, 273).

Kun vasemmistolaisia ohjelmia syytettiin oikeiston taholta puolueellisuudesta, herää kysymys oliko kuitenkin yksittäisten ohjelmien puolueettomuuden vaatimus kohtuullinen? Kritiikkiä herättäneen televisioteatterin Timo Bergholm kirjoitti vuonna 1968, että yksittäisten ohjelmien puolueettomuuden vaatimus oli televisioteatterin kohdalla liiallinen. Ohjelman ja toisaalta ohjelmapolitiikan puolueettomuus olivat kaksi eri asiaa: Yksittäisessä ohjelmassa televisioteatteri salli hyvinkin räikeän puolueellisuuden ja subjektiivisuuden, eikä Bergholmin mukaan objektiivisuutta voi vaatiakaan. Puolueettomuus on turvattava ohjelmapolitiikalla, koko ohjelmopalvelun tasapuolisuudella - ei yksittäistä ohjelmaa valmistavan ohjelmantekijän vapautta rajoittaen. (Bergholm 1968, 107.) Reino Paasilinna jatkoi edelleen provokatiivista linjaansa *Kansalaisen tietolaari*-ohjelmalla, jonka suorat lähetykset kiellettiin. Paasilinnan linja oli epäsoinnussa Raatikaisen normalisoinnin kanssa. (Salokangas 1996, 294–296.) Yleisradion esittäessä arkistojensa ohjelmia 2000-luvun loppupuolella, ovat myös Paasilinnan ohjelmat olleet uudelleen esillä esimerkiksi niiden tavassa limittää vakavaa kriittistä asiaa ja populaaria kerrontaa. Siinä missä Paasilinna joutui työssään puolustamaan sananvapautta, oli hän hieman kompleksisesti yleisön sananvapauden – nimittäin vastaanottamisen vapauden – kaventajakin. Paasilinna viljeli näkemyksiä, joiden mukaan televisiokatsojat eivät selvinneet ilman ohjausta, sillä yleisö oli mukavuudenhaluista, passiivista ja puolustuskyvytöntä (ks. esim. Hellman 1987, A19).

Raatikaisen ajan poliittisen tasapuolisuuden perusvire oli totisuus ja vakavuus. Viihteellistyminen ei ollut ongelma, koska se ajan tappamisen välineenä oli avoimesti

halveksuttavaa. (Valaskivi 2002, 8.) Haastattelututkimuksen mukaan 1970-luvun alun pidetyt televisio-ohjelmat olivat kuitenkin viihdeohjelmia kärjessään *Peyton Place*, *Naapurilähiö*, *Havukka-ahon ajattelija*, *Mennään bussilla* ja *Ällitälli*. *Peyton Place* piti tosin myös kärkisijaa vähiten pidetyissä ohjelmissa (vastustajien lukumäärän jäädessä paljon vähäisemmäksi) perässään *Speden ohjelmat*, *Ällitälli* ja *Tuhannen ja yhden yön tarinat*. Katsojat vaativat televisiosta poistettaviksi muun muassa *Peyton Placea*, mainoksia, sukupuolivalistusta ja *Speden* ohjelmia, mutta poistettavien listalla olivat myös ruotsinkielinen ohjelma, *Tänään kotona*, uskonnollisten asioiden loukkaaminen, *Pääministerin haastattelutunti* ja *Venäjän kielen oppitunti*. (Wiio 1971, 156–157.) 1960-luvun lopulla alkanut informatiivinen ohjelmapoliittikka, jonka mukaan yhteiskunnallista poliittista asiaa täytyy lisätä myös viihdeohjelmiin ja draamaan, koettiin yleisön puolella enemmän epämieluisana kuin mieluisana (57 % vastanneista) (mt. 67–68). Näin ollen näyttäisi siltä, että yleisö ei pitänyt Yleisradion linjasta, vaikkakin kaupallisuutta (mainoksia) halveksuttiin. Viihde oli suosittua halveksuttavuudestaan huolimatta. Myös *Pääministerin haastattelutuntin* ja erikielisten ohjelmien vastustus puhuivat pakkosyöttöä vastaan viihteellisemmän tarjonnan puolesta.

Informatiiviselle ohjelmistopoliitikalle totuus oli ehdoton, eikä katsojaa saanut sen suhteen koetella. Ohjelmapoliittiset kysymykset siirtyivät vähitellen ohjelmaneuvostoihin, joilla normalisoitiin aiempaa julkista keskustelua. 1970-luvun alussa televisio oli edelleen vielä uutuustuote, jonka ohjelmia seurattiin, ja jota sanomalehdet käsittelivät kiivaasti. Vuosikymmenen alun ohjelma ei olisi enää vuosikymmenen lopulla herättänyt samankaltaista poikkeuksellista huomiota. (Sisättö 1981, 69.) Seppo Sisättön mukaan siis jo yhden vuosikymmenen sisällä oli nähtävissä suhtautumisen muutos, jonka aiheutti välineen ja sitä seuraavan yleisön kasvaminen. Yhdysvaltojen sarjafilmit (suurella määrällään) närkästyttivät, koska ne antoivat epärealistisia malleja suomalaisille. Tarkasteluperspektiivi siirtyi yhteiskunnan tasolle. Kun viestimen uutuus oli 1960-luvulla kärjistänyt väkivaltakeskustelua¹⁰², vauhdittui keskustelu jälleen 1973. Huomion kohteena olivat väkivaltaohjelmat, joista rikolliset ottivat mallia. Riskiryhmänä katsottiin olevan lapset. 1974 asetettiin työryhmä laatimaan

---

¹⁰² Minna Virtasen tutkimuksen mukaan väkivaltakeskustelu oli esillä jo television alkuvuosina. 1964 hallintoneuvosto velvoitti Ylen johtoa tarkkailemaan sopimattoman materiaalin lähettämisestä. 1967 ilmestynyt *Yleisradion suunta* oli sen ensimmäinen systemaattinen ohjelmapoliittinen peruskirja. Keskustelu kantoi huolta väkivallan vaikutuksista yleisöön. (Virtanen 1988, 13.)

ohjesääntöjä väkivaltaohjelmista. Väkivaltakeskustelu oli sitoutunut yllytysteorian premisseihin. Ohjelmia, kuten *Kojak*¹⁰³, *Shaft* ja *Radiopartio* päätettiin keskeyttää. Vuosikymmenen jälkipuolella ohjelmakieltojen ja ohjelmaneuvoston kehotusten ansiosta väkivaltasensuuri alkoi keskittyä selkeästi filmiohjelmien valintaprosesseihin. MTV oli alkanut itsenäisesti seurata englantilaista kaupallisen puolen keskustelua. Englannissa IBA (valtion asettama hallinto-organisaatio) problematisoi myös uutisväkivallan: Terrorismille väkivalta oli keino saavuttaa päämääriä. IBA esikuvanaan MTV laati oman ohjeistuksensa tv-väkivallasta vuonna 1976. Ohjelmatoiminnan säännöstöön ehdotettiin kappaletta väkivallasta, mutta sitä ei koskaan kirjattu virallisesti.¹⁰⁴ (Virtanen 1988, 18–24.) Anu Mustosen mukaan väkivalta välillä vähentyi, mutta 1979 lisääntyi entiselleen, myös koko perheen katselu-aikaan kello 20.00 -21.00. (Mustonen 1991, 19.)

Television moraalin paheksunnan voidaan nähdä kohdistuneen uskonnollisten asioiden loukkaavuuteen ja sukupuolivalistukseen. 1960-luvun vapautuminen vaikutti muutoinkin yleisellä tasolla himmenevän. Helsingin Sanomissa julkaistut mielipidekirjoitukset jatkoivat myös lehden itsensä kriittistä linjaa. Esimerkiksi tammikuussa 1970 Helsingin Sanomat julkaisi huolestuneen jutun siitä, kuinka elokuvien katsominen vähensi uskonnollisuutta ja kirkossa käyntiä. Toisen Helsingin Sanomien julkaiseman uutisen mukaan Kotimaa -lehdessä syytettiin myös televisiota kirkon kalavesille tunkeutumisesta, koska ohjelmaa tuli päällekkäin kirkonmenojen aikaan. (Helsingin Sanomat 1970, 13 & Helsingin Sanomat 1970b, 6.) Uutisoinnin jälkeen lehdessä julkaistiin yleisönosastokirjoitukset, jotka kyseenalaistivat lastenohjelma *Ropsin* näyttämisen jumalanpalveluksen aikaan – ohjelman näyttämistä yleisön puolelta tosin myös puolustettiin (Helsingin Sanomat 1970c, 27 & 1970d, 31). Uskonnon ja television välinen ns. saarnasensuurikiista käytiin myös vuonna 1970. Pentti Tuovinen kritisoi sensuurina tuolloin Ohjelmatoiminnan säännösten luonnokseen otettua määräystä ohjelmien ennakkotarkastuksesta, jonka ulkopuolelle jäivät hartausohjelmat. Toimittajat katsoivat epäoikeudenmukaiseksi, että kirkon ohjelmat olisivat vapaat ennakkotarkastuksesta, mutta muut sen alaisia. Kompromissina kiistaan syntyi

---

¹⁰³ Kojak lopetettiin kun poliisipäällikkö totesi Helsingissä tapahtuneen piiritystilanteen olleen kuin Kojakista. Lehdet syyllistivät sarjan ja sarja lopetettiin. Todellisuudessa piiritystilanteen aiheuttanut mies ei ollut nähnyt kyseistä sarjaa, vaan poliisipäällikkö. (Steinbock 1986, 153 & Virtanen 1988, 63.)

¹⁰⁴ Yleisperiaatteet väkivallan esittämisestä kirjattiin Ohjelmatoiminnan säännöstöön vuonna 2005.

sananjulistusohjelmien valvonnasta vastaava hartausohjelmien valvontaelin, joka koostui kirkkojen ja uskonnollisten yhdyskuntien sekä Yleisradion erikseen nimeämistä edustajista. Lopputulos oli Tuovisen mielestä väärä, sillä oikea ratkaisu olisi hänen mielestään ollut valvonnan poistaminen myös muilta sen sijaan, että valvonta ulotettiin kirkollisiin asioihin. (Tuovinen 1970, 32–33 & ks. myös Kiuru 1992, 161–163.)

Televisiosäännöstöt kehittyivät 1960-luvun lopulta lähtien. Reporadion radikalismien vastustajat alkoivat löytää vastaiskuilleen järjestäytyneet menettelytavat. Yleisradion 1970-luvun piirre oli puoluepolitisoituminen.¹⁰⁵ Uutis- ja ajankohtaisohjelmien Neuvostoliitto oli mahtava mallivaltio. Yleisradio toimi YYA-sopimuksen hengessä ja yhteistyössä yhteistuotantoinen Neuvostoliiton Uutistoimisto APN:n kanssa. Lähtökohtana olivat yhteistyön kehittämisessä valtion ulkopoliittika, presidentti Kekkonen ja Neuvostoliiton korkeimman neuvoston puhemies N.V. Podgornyin vuonna 1973 antama kommuniké tiedotusvälineiden merkityksestä ja vastuusta maiden välisten suhteiden kehittämisessä, sekä ETYK:in päätösasiakirjan periaatteet ja 1974 alkanut yhteistyö APN:n kanssa. (Salminen 1996, 150–151.) Neuvostoliiton vaikutus näkyi ohjelmatuotannossa. Suunnittelutalous oli vahvimmillaan ja sääntöjen laatiminen oli siitä yksi merkki. Tasapuolisuuden vaatimus ja tiukat ohjelmatoiminnan säännöt, jotka kielsivät faktan ja fiktion¹⁰⁶ sekoittamisen, johtivat lajityyppirajojen vahvistumiseen. Katsojalle piti kertoa, milloin mikäkin on totta. (Valaskivi 2002, 15 & ks. myös Virtanen 1988, 19.)

1970-luvulla kohua aiheuttaneita ohjelmia oli muun muassa *Silkkisukat* - MTV:n uudenvuodenaattona 1973 esittämä 1950-luvun amerikkalainen musiikkikomedia. Sodan jälkeen Valtion elokuvatarkastamo oli kieltänyt elokuvan ulkopoliittisista syistä. Elokuvan sisällön (venäläinen naisagentti mieltyy länsimaihin ja amerikkalaiseen sankariin) vuoksi elokuva ei ollut sovelias lähetettäväksi. Ajan ilmapiirissä oli sopimatonta, että neuvostokomissaari sortuisi lännen houkutuksiin. Yleisradion pääjohtaja Raatikainen ja ohjelmajohtaja Silvola muistuttivat MTV:tä kirjallisesti siitä,

---

¹⁰⁵ Yleisradion hallintopaikat politisoituivat 1970-luvulla. Jäsenkirja ratkaisi viran ja johtajanpaikat olivat poliittisia mandaatteja. Poliittinen valtakamppailu oli kovaa ja heijastui Yleisradion toimintaan. (Salokangas 1996, 261.)

¹⁰⁶ Faktan ja fiktion sekoittamisen klassinen tapaus on Orson Wellesin radiokuunnelma Wells'n romaanista Maailmojen sota, jossa uutislähetysten muoto sai ihmiset luulemaan, että marsilaiset ovat hyökänneet maahan. Erilaiset signaalit (kuunnelma & uutislähetys) yhdistyivät ja saivat siihen tottumattomat kuuntelijat hämmennyksiin. (ks. esim. Williams 1981, 133.)

että tämä rikkoi voimassaolevan toimiluvan sääntöjä. MTV joutui selittelemään myös Neuvostoliitolle tekoaan ja puolustautui vakuuttaen, ettei tahallaan loukkaisi tai harjoittaisi provokatiivista sopimusten vastaista toimintaa. Ohjelmaneuvosto tuomitsi MTV:n teon, ja sen esittämän lausunnon mukaan Suomessa ei voitu esittää propagandaa tai todellisuutta vääristäviä ohjelmia - näin tuomittiin myös neuvostopropaganda. Salokankaan mukaan neuvostoliittolaisia tuntui eniten närästävänsä se, että Suomessa esitettiin ulkomaista (varsinkin yhdysvaltalaisista) Neuvostoliitolle vihamielistä tuotantoa. Silvola sai kuitenkin sovittua, että vaikka ulkomaisissa tuotannoissa pahennuksen aiheita sopi välttää, ei tilanne ollut niin herkkä kotimaisissa ohjelmissa. Näin Suomea koskevassa tuotannossa ei tarvinnut seurata vain yhtä totuutta, josta sitten muistutettiin *Sodan ja rauhan miehissä*. (Salokangas 1996, 331 & ks. myös Sedergren 2006, 106.) Sodan ja rauhan miehet aiheutti vuonna 1978 Yleisradion historian suurimman kohun. Historiallisessa sarjassa käsiteltiin Talvisodan tapahtumia. Aihe oli ulkopoliittisesti arka, koska Neuvostoliitto ei ollut myöntänyt hyökkääjän osapuoltaan, eikä myöskään tunnustanut Saksan kanssa solmimaansa etupiirijakoa vuodelta 1939. Sarja oli kiitetty, mutta myös taistolaisten vastustama. Sarja herätti koko kansakunnan mielenkiinnon ja lehdissä siitä julkaistiin noin 350 kirjoitusta. Ennen lähettämistään sarja oli jo maannut hyllyllä pari vuotta. Neuvostoliiton suurlähettiläs osoitti ihmetyksensä Yleisradion johdolle, kun sarja lähetettiin. Syksyllä 1994 Pekka Silvola kertoi, että sarja oli lähetetty etukäteen Moskovaan yllätyksen välttämiseksi. Suurlähettilään toimia oli pidetty erikoisina, sillä Nkp:n keskuskomitealle kirjoitettu laaja muistio yhdestä tv-ohjelmasta pienessä naapurissa oli Silvolan mukaan ihmeteltävää. (Salokangas 1996, 328–330.) 1970-luvun aikakautta leimaa suvaitsemattomuus, jolloin poliittisuus ja informatiivisuus olivat tärkeintä. Välit Neuvostoliittoon piti säilyttää. Yksiselitteisesti vuosikymmentä ei voi kuitenkaan näin kuvata, vaikka yhteenottoja poliittisissa asioissa tapahtui. 1970-luvun aikakausi oli televisiossa mullistusten aikaa.

Vuoden 1970 Helsingin Sanomien yleisönosastokirjoituksissa on myös löydettävissä yksi mahdollinen ulkopoliittisten syiden pakottama itesesensurointiesimerkki. Karjalan liiton Karjalaisten suurjuhlan vähäistä uutisointia kritisoitiin laajasti kansan parista syytöksien osuessa Silvolaan ja Raatikaiseen. Yleisradion vastauksen mukaan laajempaan televisiointiin ei ollut syytä, sillä monia tapahtumia jätettiin televisioimatta, koska ne olivat televisiosta katsottuina tylsiä. Yleisradio painotti arvostavansa karjalaisia arvoja ja tuottavansa myös ohjelmia karjalaisista. Kuitenkin aikana, jolloin televisiosta

katsottiin aiheelliseksi esittää ohjelmat herättäjäjuhlista poliittisiin tapahtumiin, olisi ohjelman luullut sopivan ohjelmistokaavioon. Mikäli nyt Helsingissä järjestettäisiin vastaava tapahtuma, eli kaupunkiin saapuisi 30 000 karjalaista, ja kulttuurihistoriallista tapahtumaa seuraisi Mannerheimintiellä moninkertainen yleisö, ei tapahtuma jäisi vain pienen uutisen mittaiseksi televisioinniksi. (Ks. esim. Helsingin Sanomat 1970f, 32; Karjalan liitto 1970, 20; Oy Yleisradio Ab Tiedotusosasto 1970, 19.)

1970-luku oli kehityksen aikaa viestimen ja ihmisen suhteessa. Keskustelu vilkastui vuosikymmenen alussa yksilön oikeuksista: Minkälaisin oikeuksin voidaan kuvata yksityistä ihmistä, ja mitä oikeuksia tv-yhtiöllä on lähetettäessä kuvaa maailmalle? Tärkeimpänä puolena oli, kuinka ihminen on turvattu mediaa vastaan. (Anderzén 1970, 6.) Vaikka ilmapiiri oli suvaitsematon, sananvapauden arvostus oli korkea. Television muotoutuminen välineenä, sen ohjelmiston kasvu ja tuottajakunnan ammatillistuminen lisäsivät säännöstön tarvetta. Yleisötutkimuksen mukaan toimittajat saivat yleisön mielestä tehdä vapaasti ohjelmia, kunhan noudattavat ohjelmasäännöstöä ja hyviä tapoja, mutta myös se, että Yleisradion johtajat valvovat toimittajia tiukasti, sai kannatusta. Tietoja ei saanut väristellä, totuudellisuuden vaatimus oli tärkeää. Yksityistä ihmistä ja ihmisten uskonnollisia tunteita ei saanut loukata. (Wiio 1971, 44–45.) 1970-luvun järjestäytyminen sai myös katsojia organisoitumaan Kristilliseksi radio- ja tv-liitoksi¹⁰⁷ ja Suomen kotien radio- ja tv-liitoksi tarkoituksenaan valvoa ja kehittää televisiotoimintaa (ks. esimerkiksi Elder 1970, 27).

Viihteen ja kaupallisuuden katsottiin olevan televisiotuotannon alinta kastia. Television käyttö välineenä vaati toimia, joilla kansaa sivistettäisiin, jotta pelot lamaantuneista töllöttäjistä vältettäisiin. Kuitenkin kaupallisuutta tarvittiin jo käytännönkin syistä, eivätkä hyökkäykset sitä vastaan tapahtuneet kuin paheksunnan tasolla. Televisiomoraali oli tiukkaa ja suvaitsematonta. Viestintäväline oli tehokkaasti valjastettu valvontaan. Tämä aiheutti sen, että rajoja siitä, mitä televisiossa voidaan näyttää, rikottiin hyvin varoen. Realistisuuden ja sivistyksellisyyden vaatimus ajan ilmapiirissä oli selkeästi tärkein painotus ohjelmiston suhteen. Väkiältä televisio-ohjelmissa herätti paheksuntaa, mutta yleisellä tasolla epärealistinen viihde vaikutti olevan vielä paheksuttavampaa. Aikakauden televisiossa sopimatonta kieltä tai humalaisia ei juuri hyväksytty.

---

¹⁰⁷ Kristillinen radio- ja televisioliitto on nykyään Kristillinen medialiitto ja jakaa muun muassa Kristillistä mediateko-palkintoa.

Vuosikymmenen lopussa yhteiskunnan suvaitsemattomuuden ilmapiiri alkoi kohdata 1980-luvun poliittisesti ja kasvatuksellisesti keskusteleavamman ja ymmärtävämmän ilmapiirin, jossa tosin ei moraalipaniikilta vältytty väkivaltaohjelmiston suhteen.

Seuraavaksi analysoin viittä Helsingin Sanomien vuoden 1970 yleisönosastokirjoitusta, joista ensinnä esitän yleisenä yhteenvetona havainnoimaani. Vuonna 1970 valtaosa kirjoituksista on televisiomoraaliselta näkökannaltaan ohjelmistoa paheksuvia. Televisio-ohjelmiston katsotaan olevan yleistä moraalialia ja yhteiskuntajärjestystä turmelevaa. Televisiota kiittäviä kirjoituksia on vähän. Yleisö on suvaitsematonta. Paheksunnan aiheina politiikan syötön lisäksi ovat porno, kielenkäyttö ja muu käyttäytyminen, uskonnonpilkka ja väkivalta. Osalla kirjoittajista on selkeä lastensuojelullinen näkökulma. Se, että väkivallasta kirjoitetaan huolestuneena, koska jokainen päivä esitetään joku väkivaltainen teko, kertoo kuitenkin ohjelmiston yleisestä siisteydestä. Myös on muistettava, ettei porno 1970-luvun kirjoituksissa välttämättä tarkoita sitä, miten me nykypäivänä pornon miellämme – pornolla on saatettu viitata 70-luvun kirjoituksissa jopa vain suukkoihin tai eroottisuuteen.

Kirjoitukset ovat hyökkäviä ja musta-valkoisia käsittelytavoiltaan. Johtuen ajan kärjistetystä poliittisesta tilanteesta vasemmiston ja oikeiston välillä, ei kompromisseille televisio-ohjelmiston suhteen vaikuta löytyvän tilaa. Vuonna 1970 reporadion vaikutus näkyy edelleen voimakkaana, vaikka pääjohtaja Eino S. Repo oli edellisenä vuonna siirretty pois televisiosta. Vuonna 1970 mielipidekirjoittajat jakavat kansan ja televisioväen erilleen kaikilla asteilla tekijöistä johtajiin, ja suuntaavat kirjoitukset suoraan syytetyille. Televisio käsitetään ohjelmantekijöiden välineenä levittää valheellista propagandaa. Neuvostoliiton vaikutus ohjelmistopolitiikkaan on ajalleen tyypillisesti suuri. Vaikka vasemmiston arvostelun kautta Neuvostoliittoa arvostellaan, ei asioista kyetä puhumaan suoraan niiden oikeilla nimillä – mikä kertoo vallitsevan ulkopoliitiikan noudattamisesta ja toisaalta vallitsevan hegemonian myötäilystä.

6.1 Kiroilua ja irstailua vastaan

Miksi tv:n ohjelman tuottajat eivät vielääkään käännä selkäänsä *kiroilun, irstailun ja pornon ohjelmille, vaikka he hyvin tietävät, että yli 90 pros. Suomen kansasta on kristillis-siveellisen elämäntapomuksen omaavia.*

Kirjoitus (Helsingin Sanomat 4.4.1970) edustaa 70-luvulle hyvin yleistä linjaa, jossa kirjoittaja suhtautuu television ohjelmistoon paheksuen. Televisio rikkoo kirjoittajan televisiomoraalia monessa asiassa, minkä hän varsin suorapuheisesti ilmaisee. Televisiossa käyttäydytään ja puhutaan sopimattomasti, sekä näytetään seksuaalisesti epäsiiveellistä ohjelmaa. Kirjoittaja ei tarkenna, mitä pornolla tarkoittaa. Kirjoittaja edustaa kristillistä linjaa, joka on hyvin keskeinen television ohjelmiston moraalien paheksujille 1970-luvulla. Hän katsoo ohjelmien ajatusten olevan ristiriidassa yleisen hyväksyttävän maailmankuvan kanssa.

Kirjoituksen mukaan ohjelmistossa esitetään usein katsojia loukkaavaa materiaalia, ja siinä myös viitataan repordion aikaiseen radikalismiin. Koska kirjoittajan televisiomoraalia ja siiveellisyyskäsityksiä oli jälleen loukattu, oli hän tarttunut kynään.

Miksi tv:n ohjelman tuottajat *eivät vielääkään* käännä selkäänsä...

Yleisradio *edelleen syöttää kaikkea roskaa* ihmisten katseltavaksi ja kuunneltavaksi.

Näimme 1.4. *jälleen loistavan esimerkin "Häädön"* muodossa.

Kirjoittajan televisiomoraalin rajat on ylittänyt kahden eri ohjelman kielenkäyttö. Nimenomaan naispuolisen käyttämänä kiroileminen oli ylittänyt linjan, mikä osin kertoo ajan naiskuvasta. Kiroilemista kirjoittaja paheksuu ja katsoo television yllyttävän ja levittävän sivistyneen yhteiskunnan vastaista huonotapaista käytöstä. Lastensuojelullinen näkökulma on mukana, mutta ei voimakkaana, vaan lisäyksen omaisena.

Mainitussa "Häädössä" kuultiin nuoren *tytön syytävän jatkuvasti kiroilijoita suun täydeltä* muuton aikana...

...aika lopettaa tv:ssä kiroilu, sillä lapsiakin ajatellen se ei ole ihailtavaa kuultavaa. Eikö jo riitä, että sitä kuullaan aivan tarpeeksi kaduilla ja kujilla jokapäiväisessä elämässä.

Kirjoittaja paheksuu samantapaisesti kielenkäyttöön liittyen toista ohjelmaa, jossa keskustelun sävy ja aihe oli ollut kirjoittajalle liikaa. Kirjoittajan mukaan televisioon eivät kuulu ihmisten yksityisasiat. Kirjoittaja ei tee eroa fiktiivisen ohjelman ja todellisuuden välillä.

Lisäksi näytettiin meille tv:ssä 2.4 tilannekuva "Pari". Senkään suhteen ei voi muuta sanoa, että aikoihin on eletty. Siinä nuoren parin sänkykeskustelua ei olisi tarvinnut tv:ssä esittää, vaan se olisi saanut jäädä heidän omaan kahden-keskiseen sänkykamariarvoonsa.

Kirjoittaja hyökkää ohjelmatekijöitä vastaan hyvin laaja-alaisesti, eikä hän kykene tarkentamaan ketä vastaan hän haluaisi erityisesti syytöksensä kohdistaa. Kirjoittaja halveksii tekijäkuntaa, eikä tunne tekijöihin lainkaan yhteyttä.

Miksi tv:n ohjelman tuottajat eivät vielääkään käännä selkäänsä...

Yleisradio edelleen syöttää kaikkea roskaa...

Kuuluttaja ei maininnut, kuka ko. tekeleen oli kirjoittanut, mutta allekirjoittanut epäilee sen kyhääjäksi jotakin toimittajaa.

Ettekö hyvät tv-herrat vielääkään usko...

Kirjoittaja asettaa Yleisradion johtajineen ja Suomen kansan vastakkaisille puolille. Vuoden protestivaalit toimivat muistutuksena, miten kansa voi käyttää valtaansa, mikäli televisiossa jatketaan moraalien turmelemista. Vuoden eduskuntavaalitulosta hyväksikäyttäen kirjoittaja yrittää antaa sanoilleen pontta. Tv-herrojen olisi kuunneltava kansan ääntä, mikäli haluavat television pysyvän työpaikkanaan. Vastakohtiksi kirjoittaja asettaa moraalien ja epäsiiveellisuuden, sekä kansan vastaan herrat. Sensuurin vaatimus voidaan tulkita uhkaavasta sävystä.

Muuten olen, ja varmasti suurin osa Suomen kansasta, sitä mieltä, että on aika lopettaa tv:ssä kiroilu...

Ettekö hyvät tv-herrat vieläkään usko, mihin johtaa moinen meno, vai tarvitaanko jälleen uudet vaalit, jolloin Suomen kansa antaa teille lopullisen muistutuksen edellä mainittujen ohjelmien järjestämisestä.

6.2 Lapsiin kohdistuu poliittista propagandaa

1970-luvulla politiikka oli erottamaton osa elämää. Kaikilla oletettiin olevan mielipide, ja oikeisto ja vasemmisto kävivät jatkuvaa kädenvääntöä. Koska televisiossa oli toimittajakuntaa, jonka ajatukset olivat hyvin radikaaleja ja vasemmistolaisia, ja joita he hyvin voimallisestikin televisiossa välittivät, sai se monet katselijat suuttumaan. Kirjoitus (Helsingin Sanomat 8.12.1970) edustaa hyvin monia samankaltaisia kirjoituksia, syytettyjä ohjelmia puoltavia kirjoituksia on vähemmän – mikä sopi Helsingin Sanomien linjaan, joka 70-luvulla kilpailevana medianäkökulmalla välitti televisionvastaisuutta. Huoli lasten aivopesusta vasemmistolaisuuteen edustaa osaltaan hyvin keskeistä aikakautensa keskustelun aihetta liian vasemmistoradikaalin ohjelmiston yhteiskunnallisista haitoista. Tarkasteltavan kirjoituksen kirjoittaja hyökkää Yleisradiota vastaan lähtökohtanaan puolustaa lapsia. Syynä on television levittämä puolueellinen propaganda (ilmeisesti useat ohjelmat), joilla pyritään vaikuttamaan pieniin lapsiin sijoittamalla ohjelmia ovelasti. Poliittisten asioiden ulottaminen lapsiin katsotaan vääränä. Kirjoitus on suunnattu Yleisradion johdolle.

Yleisradion hallintoneuvoston huomioon - lasten puolesta...

... yksipuolinen sosialistinen propaganda, jota päivittäin esitetään televisiossa ja yleisradiossa, näyttää nyt huipentuneen siihen, että palopuheet solutetaan myöskin lastenohjelmiin...

Tyyppiesimerkkinä mainittakoon...

...jonka nimeksi oli keksitty "Mitä? Asiaohjelma lapsille" ja joka oli ovelasti sijoitettu juuri ennen "Joulukalenteria" ym. lapsia kiinnostavaa ohjelmaa.

Kirjoittajan mukaan ohjelmissa ei toteudu demokratia ja televisioesiintyjät nähdään yksipuolisina kiihkoilijoina. 1970-luvulla ohjelmistoa tasapuolistettiin, mikä nouseekin ajan yhdeksi suureksi poliittisen ohjelmiston muutokseksi.

"demokraattisissa" oloissamme *ainutlaatuisen* yksipuolinen...

Tasapuolisuus oli tästäkin "asiaohjelmasta" mahdollisimman kaukana...

...naiivissa propagandistisessa yksipuolisuudessaan mainittu tekele veti vertoja "Sirkus-Pasilassa" lauantai-iltaöisin ilveilevien "sosialistilääkärien" puheenvuoroille. Viimeksi mainituilla ei nimittäin professorintitteleistä huolimatta näytä olevan siteiksikään tekemistä tiedemieheltä odotettavan kiihkottoman objektiivisuuden kanssa, oli käsiteltävä asia mikä tahansa.

...edestvastuutonta syytää marxilaista hurmahenkisyyttä tv-ohjelmien voimalla...

Kirjoittaja on ärtynyt ohjelmista, joissa ilmeisesti katsojan ei anneta ajatella, vaan mielipiteitä tyrkytetään liiaksi niinkin vaikuttavassa viestimessä kuin televisio kirjoittajalle on. Vaarassa ovat lapset.

...aikuisen korville typerän naiivissa propagandistisessa yksipuolisuudessaan mainittu tekele...

On *edestvastuutonta* syytää marxilaista hurmahenkisyyttä tv-ohjelmien voimalla lapsikatselijoihin.

...joukkotiedotusvälineiden nimen omaan television keinoin yrittää tunkeutua lapsen maailmaan.

Aivopesu on sana, joka on hyvin yleisesti käytössä 1970-luvulla, mutta joka on sittemmin vaihtunut manipulaatio -sanaan. Kirjoittajan televisiomoraali pyrkii suojelemaan lapsia, ja antamaan heidän oman ajatuksenmuodostuksensa syntyä ilman yhteiskunnan ulkoista painetta. Poliittiset elimet nähdäänkin pahoina, ja televisio on valjastettu välittämään niiden propagandaa. Sensuurin vaatimus on kehottava, kyseisistä ohjelmista tulisi kirjoittajan mielestä poistaa politiikka.

Annettakoon lapsille - kuten meille itsellemme aikanaan annettiin - mahdollisuus itsenäisen mielipiteen muodostamiseen ajallaan.

Lapsiin nähden kohdistetut aivopesun yritykset ovat mitä jyrkimmin tuomittavia.

Yhtä hyvin kuin sosialismin salonkievankelistoja tämä koskee mitä tahansa poliittista kuppikuntaa, joka joukkotiedotusvälineiden nimen omaan television keinoin yrittää tunkeutua lapsen maailmaan. Siihen ei nimittäin politiikka kuulu.

6.3 Televisiossa liikaa väkivaltaa

Kirjoittajat (ainakin nimimerkin mukaan kyse on useasta) – joiden nimimerkki ”Joukko tosikkoja” viittaa itseironisesti mahdollisten kirjoituksen vähättelijöiden mielipiteeseen - ottavat kantaa yleiseen keskusteluun lehden (Helsingin Sanomat 9.3.1970) sivuilla yleisessä television vastaisessa rintamassa. Kun kirjoituksissa televisio-ohjelmien moraalittomuudesta ovat poliittinen propaganda ja seksi nousseet pääällimmäiseksi, haluavat kirjoittajat suunnata huomiota myös muuhun television välittämään moraalisesti mielestään epäkelpoon ohjelmistoon. Suuresta kirjoitusten määrästä huolimatta kukaan ei ole nostanut esiin television väkivaltaohjelmistoa. Kirjoittajat eivät varsinaisesti pidä kirjoittelua vääränä, mutta painottavat, että televisio rikkoo kansan moraalialia myös väkivaltaisen ohjelmiston kautta.

...lehtien yleisönosastoissa ja jopa eräissä vaalimainoksissa parjataan Yleisradiota kansan moraalialia laskevista ohjelmista. Nämä syytökset ovat lähinnä kohdistuneet ihmisen seksuaalista käyttäytymistä ja yhteiskunnallisia ongelmia käsitteleviin ohjelmiin.

Kirjoittajien kanta on, että kaikki moraaliton on televisio-ohjelmiston hyväksyttävyyden rajojen ulkopuolella, ei vain seksi ja propaganda. Kirjoittajat painottavat väkivallan arkipäiväisyyttä, ja siten sen huolestuttavuutta verrattuna muiden ongelmallisiksi katsottujen ohjelmien määrään. Väkiältä on keskustelun aiheista varmasti koko televisionhistoriaa ajatellen yleisimpiä, mutta kyseisenä vuotena monet muut asiat olivat ennen väkivaltakeskustelua.

Hanakasti on kynään tartuttu. Näiden suhteellisen *harvojen ohjelmien lisäksi televisiossa esitetään joko murha, raiskaus, pahoinpitely tai henkinen julmuus j o k a i l t a, parhaana useampiakin.*

Kirjoittajat näkevät televisio-ohjelmien heikentävän yleistä moraalialia. Kysymys siitä, kenellä on kaksinaismoraalia, on ilmeisesti tarkoitettu yleiseksi kysymykseksi myös arvostelijoille, jotka jättävät väkivallan huomioimatta. Sensuuria ei vaadita, mutta ohjelmisto kyseenalaistetaan moraalin vastaisena ja siten sivistyksellisesti ja yhteiskunnallisesti vaarallisena.

Mihin suuntaan tämänsisältöiset ohjelmat kehittävät kansan moraalialia? Mihin elämänmuotoon ne kuuluvat? Kenellä on kaksinaismoraalia?

6.4 Ohjelmat ovat ala-arvoisia

Kirjoittajan (Helsingin Sanomat 8.2.1970) näkökulma on erityislaatuisesti yksilöllinen, sillä hän on sairauden takia kotona. Kuitenkin kirjoittajan näkemys television roolista sivistyksellisen ohjelman välittäjänä on aikakaudelleen hyvin yleistettävissä. Kirjoittaja tarvitsee televisiota seurakseen ja televisio-ohjelmat ovat korvanneet kirjojen lukemisen.

Kun en ole jaksanut keskittyä kirjallisuuteen, olen pitänyt Yleisradiota televisioineen ajanvietteen apuvälineenä ja seurannut sieltä tulleita ohjelmialia.

Ohjelmisto pettää hänen odotuksensa, eikä toteuta yhteiskuntaa palvelevaa tarkoitustaan. Kirjoittaja on aikakaudelleen tyypillinen television poliittisen vasemmistolinjan vastustaja, ja esittää toiveen television muutoksesta sellaiseksi, kuin se oli ennen pääjohtaja Eino S. Revon linjaa.

Olen nimittäin ollut siinä lapsellisessa käsityksessä, että ko. laitos edelleenkin hoitaisi tämänkaltaista palvelua yhteiskunnan hyväksi

kuten *silloin ennen (Repoa)*.

Kirjoittaja on pettynyt hyvin paljon ohjelmiston tasoon, jota pitää yhdessä neuvostoliittolaisen ohjelman kanssa erittäin ala-arvoisena. Kirjoittajan hyökkäys laajenee vasemmistoradikalismiin vastustuksesta ulkopoliittisiin kysymyksiin, jotka olivat usein melko vaiettu aihe keskustelussa, jossa Neuvostoliiton vaikutus oli luettavissa ainoastaan rivien väleistä (kuten karjalaisten tapahtuman televisiointia koskevassa keskustelussa).

Nyt olen kuitenkin voinut todeta, että *ala-arvoisempaa ohjelmaa* tuskin minkään valtakunnan televisio kehtaa välittää katselijoilleen kuin tämä meikäläinen ja - *itämaiset esikuvansa*.

Kirjoittajan moraalialia ovat televisiossa loukanneet monet ajalleen tyypilliset kiista-asiat, joita hän kritisoi varsin kiihtyneenä, esimerkiksi porno ja seksi ovat kahtena erillisenä mainintana. Kirjoittajan historian vääristely -syytökset ovat vielä 1970-luvulla yleisiä televisio-ohjelmistolle. On ymmärrettävä, että toisesta maailmasodasta on kulunut saman verran aikaa, kun nyt uuden vuosituhannen alussa on tarkasteltavasta vuosikymmenestä kulunut, yhteistyö Natsi-Saksan kanssa ja kunnioitus entisiä johtajia kohtaan (kuten Mannerheimia) kokee vasemmistolaisen toimituskunnan käsittelyssä varsin kovia. Kirjoittaja ei jaa mielipiteitä omaan arvoonsa, vaan katsoo television tehtäväksi välittää totuutta, joka on hänen arvojensa ja ajatuksiensa mukainen.

Ohjelmannehan käsittää nykyisin: *vääristeltyä historiaa, kommunistista propagandaa, saman hengen elävöittämiä "uutisia", sairasmielistä pornoa, eläimellisellä tasolla olevaa seksiä, joidenkin ansioita pinnalle vedettyjen "Euroopan mestareiden" teatteririenauksia ja kaikenkarvaisten radikaalien provokatio-ohjelmia asioista, joita nuo poloiset suunsa soittajat itse eivät alkuunkaan tunne.*

Kirjoittaja pitää televisiotuottajia herroina, jotka ovat unohtaneet ohjata alaisiaan tuottamaan kansan hengen ja moraalien mukaisia televisio-ohjelmia. Kirjoitus edustaa näkemystä, jossa tukeudutaan käsitykseen televisiotuottajien ja tavallisen kansan erosta. Vastuu on johtajilla, ei alaisilla – mutta alaisien erottamista vaaditaan, ei johtajien. Kirjoittaja haluaa tekijät ulos televisiosta, joten sensuurin vaatimus on kova.

Hän kyseenalaistaa ohjelmien valvonnan, ja sensuurin vaatimus ilmentyy erottamisvaatimusten kautta.

Te herrat ette varmaan ennätä seurata päivittäisiä ohjelmianne mutta kohtuudella voitaneen vaatia, että te asettaisitte alaisillenne velvoitteet huolehtimaan siitä, että ohjelmat vastaisivat tavallisen suomalaisella mentaliteetilla ja moraalikäsitteillä varustetun kansalaisen tajunnan mukaista tulkintaa.

Suomen kansa käsittää nykyisin yli 4,5 miljoonaa asukasta, joten ohjelmien toteutus ei varmaan ole riippuvainen niistä paristakymmenestä fakkinaamasta, joita on nyt saatu nähdä koko television olemassaolon ajan.

6.5 Televisio kristillisten arvojen vastainen

Kirjoittajalle (Helsingin Sanomat 26.5.1970) television sukupuolivalistus on ylittänyt hänen televisiomoraalinsa rajat. 1970-luvulla sukupuoliohjelmat olivat yleisesti erittäin paheksuttu ohjelma-alue. Kirjoittajan huoli on lastensuojelullinen ja kohdistuu ohjelmiin, jotka on suunnattu lapsille. Kirjoittajan mukaan ohjelma oli ilmeisimmin liian järkyttävä myös aikuiselle katsojalle. Kirjoituksen huoli laajenee koskemaan koko Suomen kansaa ja johdettuna yhteiskuntaa ja sen arvoja.

Joudun suurella murheella kysymään, minne Suomen kansa on menossa. ...Ohjelma oli nimittäin mitä järkyttävin rivoudessaan. Se oli "sukupuolivalistusta" 7-8 vuotiaille lapsille!

Televisio ei anna lähetettävällä kellonajalla vanhemmille mahdollisuutta valvoa lasten katsomista. Näin ollen vanhemmat eivät voi valvoa ja kasvattaa lapsiaan oikein, koska televisio lähettää ohjelmaa silloin, kun he eivät ole kotona.

TV-1 esitti 15.5. klo 17.05 lapsille ajankohtaisohjelman...

Monet vanhemmat olivat tuohon aikaan palailemassa ansiotyöstään, eivätkä näin ollen olleet valvomassa lastensa television katselua.

Sovimme silloin 8-vuotiaan poikamme kanssa, että hän saa katsoa lastenohjelmat...

Kirjoittaja edustaa kristillistä maailmankuvaa, joka ei suvaitse television ohjelmistoa, ja vaatii maailmankuvalleen sopivia ohjelmia. Televisio tekee lapsista mielisairaita, kirjoittaja kysyykin kuka maksaa yhteiskunnan saamat vauriot hyökäten teitittelyllä alussa nimeämiään tekijöitä vastaan.

... Ohjelma oli Eeva Pohjolan tekemä ja Heikki Aarvan hyväksymä...

Missä viiptyvät hengelliset ja ihanteita kehittävät lasten ohjelmat? Kuka kantaa vastuun nuorisostamme, jos te edelleen valmistatte vastaavia ohjelmia? Kuka parantaa henkiset ja fyysiset vammat, kuka rakentaa mielisairaalat?

Kirjoittaja vetoaa lainsäädäntöön, joka tuomitsee rikollisiin tekoihin yllytyksen. Sukupuolivalistus rinnastetaan väkisinmakaamisen ja raiskauksen yllyttämiseen. Televisio-ohjelmisto vaarantaa valvotun yhteiskunnan. Kirjoittaja ei huomioi ohjelman valistuksellisuutta, vaan katsoo ohjelman toimivan päinvastoin yhteiskuntaa rappeuttavana.

Eikö tämänhetkinen lakimme rankaise väkisinmakaamisesta, raiskauksesta tai yllytyksestä niihin? Eikö nykynuoriso ole vaikeasti ohjattavissa ja valvottavissa jo ilman näitä haureuteen ja syntiin kehoittavia tv-ohjelmia?

Kirjoittaja pyrkii kirjoituksellaan nostamaan televisionvastaista mielialaa, sensuuri on luettavissa kehotuksesta hylätä televisio, mikäli ohjelmisto ei kehity moraalisesti paremmaksi. Kirjoittaja käyttää tarkoitukseensa kristinuskon moraalin pohjaa, Raamatun kymmentä käskyä – ja edustaa siten voimakasta kristillistä linjaa. Televisio edustaa saatanaa, joka on tuhoamassa yhteiskunnan. Vain kristityt voivat pelastaa kansakunnan rappiolta.

Perheemme hankki television kaksi vuotta sitten. Sovimme silloin 8-vuotiaan poikamme kanssa, että hän saa katsoa lastenohjelmat. Tämän jälkeen ei kuitenkaan voi olla näin.

Mitä sitten enää voidaan televisiosta katsoa, kun lasten ohjelmien taso on laskenut nolnaan? Lienee viisainta pakata kone kellarikomeroon.

Jumala on antanut meille aikojen alussa kymmenen käskyä, joita noudattaen tulee elää. Miten suhtautuvat kristityt vanhemmat tähän televisiosaasteeseen? Onko vaiettava, kun on kysymys nuorisomme kohdalla iäisyysihmisestä? Herätkää, kristityt, valvomaan!

7 Viihdettä, vaihtoehtoja ja moraalipaniikkia

Kun edellisellä vuosikymmenellä ajanviete oli ollut kuin kirosana ja vähäistä viihdettä oli kritisoitu vaatimuksilla, että televisio tulisi täyttää täysin informatiivisella aineksella, siirtyi painopiste television tarjonnassa 1980-luvulla viihteeseen. (Hellman 1988, 127–128; kts. myös Hellman & Sauri 1988, 47.) Informoidun kansalaisen ihanteen itsestänselvyys kyseenalaistui ja uudet ihanteet kuluttajaorientaatiosta tulivat näkyvämmäksi (Valaskivi 2002, 3). Tarjonnan muutos ei ollut nopea. Vuonna 1981 Helsingin Sanomien kritiikit olivat vahvasti kaupallisen aivopesun ja väkivaltaisten ohjelmien (jopa lastenohjelmien, kuten *Tomin & Jerry*n ja *Aku Ankan* osalta) vastaista. Lehden kriitikko Jukka Kajava painotti lastenohjelmien ja koulu-tv:n roolia yli viihteellisen väkivallan. Painoarvo annettiin opetusohjelmille ja kriittisille tiedostaville ohjelmille, joiden aiheet käsittelivät useimmiten kolmannen maailman hätää, ydinsodan uhkaa tai ilmansaasteita – ohjelmat antoivat maailmasta hyvin surullisen kuvan. (Ks. esim. Kajava 1981, 43.) 1980-luvun alussa televisioarvosteluiden suhteen tapahtui muutos, kun ennakoarviot tulivat mahdollisiksi. Aikaisemmin arviot julkaistiin vasta ohjelmien esittämisen jälkeen. (ks. esim. Elfving 2008. 66–67.) Täten myös tuomitsevan kritiikin vaikutus ohjelman vastaanottoon nousi erityisesti yksittäisissä ohjelmissa uudella tavalla merkitykselliseksi.

Kun vuonna 1981 alkanut viihdesarja *Kupla* sai kritiikit puolelleen, kävi toisin *Dallasille*. Dallasin kiivas vastustus sai sarjan katsojat puolustamaan sarjaa. He puolustivat kaupallisuutta ja viihteellisyyttä kyllästyneenä kaikkialle ulottuvaan kriittisyyteen. He ymmärsivät kritiikin, mutta heillä oli oikeus katsoa mitä halusivat – eikä masentavissa ohjelmissa työpäivän jälkeen rypeminen kiinnostanut. Yleisö heräsi

puolustamaan omia mieltymyksiään kriitikoita vastaan.¹⁰⁸ Mielenkiintoista oli, että puolustaessaan viihdettä kirjoittajat kyllä ymmärsivät kritiikin näkökulmat, mutta vastustivat kriitikoiden arvolinjaa oman elämäntapansa ja -asenteensa vastaisina. (Ks. esim. Helsingin Sanomat 1981b, 13.) Toisin kuin sarjan puolesta puhuneet katsojat, Yleisradion ohjelmanevoston poliittisesti nimetyt jäsenet tunsivat olevansa vastuussa sarjan sisällöstä, ja keskustelua käytiin sarjan moraalista vaikutuksesta katsojiin. MTV:n ohjelmajohtaja Tauno Äijälä kertoi Iltalehden haastattelussa, että sarjaa kontrolloitiin ja kaksi osaa oli myös poistettu liian hurjina. MTV onnistui säilyttämään korkeiden katsojalukujen Dallasin ruudussa. (Ruoho 2007, 132.)

Kulutus- ja käyttäytymistottumukset muuttuivat. Markkinoinnissa alkoi siirtyminen laajasta yleisöstä pieniin erikoisryhmiin: nuorille suunnattu viestintä kasvoi ja merkkietoisuus levisi. Kulutusorientaatio voimistui, kun hyvinvointiyhteiskunnan rakentaminen oli muuten valmis. (Ruohonen 1997, 27.) Ohjelma-ajan määrässä tapahtui jatkuvaa kasvua.¹⁰⁹ Asenteet ohjelmistoon olivat vielä vuosikymmenen alussa kuin 1970-luvulla, eivätkä katsojat odottaneet Yleisradiolta viihdettä. Sen sijaan MTV koettiin viihteellisenä, ja Yleisradion viihdeohjelmiakin luultiin helposti MTV:n ohjelmiksi (Kalkkinen 1981, 10). Reino Paasilinna välitti teoksessaan *Miellyttävää väkivaltaa – näinkö Suomi menettää itsenäisyytensä?* pelkoa satelliittitelevision vallasta, jolloin ylikansalliset yhtiöt saavuttavat ihmiset omilla ehdoillaan informaatiojärjestelmiensä kautta. (Paasilinna 1986, 48–51.) Yhdysvaltojen valta-asema viestinnässä perustui halpuuteen, jota vastaan oli vaikea pienen maan tuotannon kilpailu. Kun Dallasin yhden jakson teko maksoi noin 6 miljoonaa markkaa, voitiin se kuitenkin myydä 20 000 markalla Suomeen. Niinpä Rooman, Berliinin ja Pariisin nuorisoa yhdistivätkin amerikkalaiset televisiosarjat - ei eurooppalaisuus. (Mt. 74–75.)

Yleisradion hallintoneuvosto oli jo vuonna 1974 halunnut vahvistaa pää- ja ohjelmajohtajan poliittista valtaa, ja erityinen ohjelmien tarkistustoimikunta (pääjohtaja, hänen varamiehensä sekä asianomaisen ohjelmayksikön johtaja) perustettiin.

---

¹⁰⁸ Myös Peyton Placen osalta on ollut jo 1970-luvun alussa tulkittavissa samankaltainen tilanne, jolloin mielipidekirjoittajat puolustivat katsojien oikeutta nauttia melodraamasta arjen vastapainona (Elfving 2008, 148).

¹⁰⁹ Vuodesta 1970 vuoteen 1985 Yleisradion ja MTV:n yhteinen ohjelma-aika kasvoi 60 prosenttia (3353 h/ 5235 h) (Hellman & Sauri 1988, 34).

Tarkistustoimikunnalla oli oikeus ottaa sen jäsenen ehdotuksesta mikä tahansa ohjelma tai ohjelmakokonaisuus käsiteltäväksi, ja milloin toimikunnan enemmistö niin halusi, oli sillä valtuudet joko kieltää tai sallia ohjelman teko tai esittäminen. Pääjohtaja Erkki Raatikaisen kaudella vuosina 1970–79 sensuuria ei kuitenkaan Sakari Kiurun mukaan ollut tapahtunut. 1980-luvulla Kiurun itse toimiessa pääjohtajana sensuuria tapahtui virallisesti kerran (epävirallisesti pari kertaa). Tuolloin sensuurin kohteeksi joutui TV2:n tuottama ohjelma lestadiolaisista, jossa paljastettiin liikkeen harjoittavan sisäistä uskonnollista painostusta. Tarkistustoimikunnan katsonnan jälkeen tulos oli, että ohjelma ei ole OTS:n vastainen, mutta Kiurun puoltavan näkemyksen kumosivat yhdessä TV2:n Tapio Siikala, joka oli kotoisin lestadiolaisalueelta, sekä Siikalaa seurannut ohjelmajohtaja Pekka Silvola. (Kiuru 1992, 81–82.)

Televisiossa alkoi 1980-luvulla suoran lähetyksen ja filmien jälkeen kuvanauhatuotanto, joka helpotti ohjelmien suunnittelua, tekoa, sekä teki myös niiden valvonnan vaivattommaksi. Tekniikan ja televisiotyöntekijöiden sukupolvi etsi uusia ilmaisutapoja, ja televisiokerronta koki haasteita. Kuvamanipulaatiokysymykset tulivat esiin, kun TV2:ssa ajankohtaistoimituksen tarpeisiin kuvaa ja puhetta leikattiin vahvoja merkityksiä ja rinnastuksia tuottavalla tavalla. Faktan ja fiktion suhteesta järjestettiin myöhemmin 1983 Yleisradion toimesta seminaari. (Valaskivi 2002, 17.) Vaikka yksikön johto pani ohjelman uusintakieltoon johtuen sen kriittisestä ja ivaavastakin luonteesta, valitsivat kriitikot kohua herättäneen Ajankohtaisen kakkosen nuoria poliitikkoja käsittelevän ohjelman *Urnilla tavataan* vuoden 1981 parhaaksi ohjelmaksi. Mainos-TV:n uutiset ja satelliittikanavat todellisina kilpailutekijöinä uudistivat television uutis- ja ajankohtaisohjelmia. MTV:ltä oli tosin kielletty¹¹⁰ tuoreiden asioiden käsitteleminen uutis- ja ajankohtaisohjelmissa vuoteen 1988 saakka, mutta *Kymmenen uutiset* sai poikkeusluvalla käsitellä lähimmän vuorokauden aikana tapahtuneita asioita (Lyytinen 2007, 197). Myös ajankohtaisjournalismissa vallinneeseen maskuliinisuuteen alkoi tulla säröjä, naisjuontajat olivat uutta ruudussa ja myös naisten osuus juttujen tekijöinä kasvoi (Hujanen 1993, 117).

---

¹¹⁰ Kaupallisen kanavan uutiset eivät kuitenkaan olleet aivan uusi asia, sillä Tesvisionilla oli uutisia jo näytetty jopa viisi kertaa päivässä. Yhtiöllä oli muun muassa sopimus englantilaisen Independent Television News-yhtiön kanssa, joka toimitti materiaalia Suomeen lentoteitse. (Lukkarinen & Nurmimaa 1988, 54 & 99.)

Poliittinen journalismi ei keventynyt suhteessa Neuvostoliittoon. Yleisradio leikkasi kotimaisia elokuvia näyttäessään niitä televisiosta, kuten *Isoviha* -elokuvaa vuonna 1985. Ulkopoliittinen linja näkyi myös siinä, että Ruotsin television ohjelmia sensuroitiin Ahvenanmaan televisiossa. Myös MTV harjoitti itsesensuuria itänaapurian kunnioittaen. Kanava sensuroi Dan Steinbockin Puolan tilannetta käsitelleen ohjelman vuonna 1982 toteamalla toisten maiden sisäisiin asioihin puuttuvan ohjelman säännösten vastaiseksi. (Salminen 1996, 154.) Harjoitetussa itsesensuurisessa journalismissa vältettiin myös presidentti Kekkonen tilan heikkenemisestä uutisointia, vaikka päämiehen tilasta oli Salmisen mukaan tietoa: Yleisradiossa Kekkonen heikosta kunnosta kertova filmi laitettiin esityskieltoon. (Mt.169.)

Maria Kaisa Aulan mukaan poliittisen journalismin murroksen käännekohta oli presidentinvaihdos Kekkosesta Koivistoon, mikä johti rajojen vapautumiseen. Presidentinvaihdos oli osa prosessia, jossa yhdistyivät ammattikunnan itsekritiikki Kekkonen sairauden salaamisesta yleisöltä, ilmapiirin ja neuvostosuhteiden tabun vapautuminen, uusi personoitunut poliittinen journalismi, poliitikkojen irtautuminen presidentin vallasta sekä samanaikainen rötösherrajahti talouselämän puolella. (Aula 1991, 93.) Poliitikot kritisoivat tiedotusvälineitä politikoinnista, kun suhtautuminen johonkin poliittikkoon, puolueeseen, tai poliittiseen instituutioon katsottiin negatiiviseksi. Tiedotusvälineet tulkitsivat tämän taasen hyökkäyksenä sananvapautta vastaan. (Mt. 1.) Syytöksiä pidettiin poliitikoille taktiikkana siirtää huomiota pois omista ongelmista tai tärkeämmästä asiasta. Toimittajan työ pyrittiin kyseenalaistamaan kansan silmissä. (Mt. 108.) Olosuhteet ja asenteet alkoivat siis vuosikymmenen kuluessa muuttua. Kymmenen uutiset kevensivät myös Yleisradion poliittista journalismia ns. painoarvon alenemisen vuoksi. Esimerkiksi vaalitentit 1983 ja 1987, joissa toimittajat Leif Salmén ja Pekka Oksala hiostivat poliitikkoja uudella hyökkävällä tavalla, ovat konkreettisia ilmentymiä uudesta räväkkyystä. Lisäksi luovuttiin puoluelain tiukasta minuuttiaikataulusta ja otettiin yhteen jopa presidentti Koiviston kanssa. (Mt. 94–95.) MTV hyötyi Koiviston Yleisradioon kohdistuneesta mediakiukuttelusta, sillä sitaattikriisissä vuonna 1985 Koivisto antoi MTV:n *Sunnuntairaportille* suoran haastattelun, jossa kritisoi Yleisradiota. (Lyytinen 2007, 198.) Kun Koivisto vieraili vähän myöhemmin uudelleen ohjelman vieraana vastailemassa katsojien kysymyksiin, alettiin kanavaa jo kutsua

presidentin kanavaksi, mikä nosti yhtiön yhteiskunnallista statusta tasavertaisena televisiokanavana. (Mt. 199.)¹¹¹

Television ohjelmaneuvosto valvoi ohjelmistoa, ja kiinnitti väkivallan suhteen huomiota esimerkiksi nuorten suosimaan *Ritari Ässä*n. MTV:ltä odotettiin toimia sarjan osalle. Opettajien mukaan oppilaat olivat levottomia sarjan esittämistä seuraavana päivänä. Ritari Ässä otettiin esille toimittaja Hilikka Vuoren (kd) aloitteesta. Useat jäsenet ohjelmaneuvostossa halusivat lopettaa sarjan ja paheksuivat sarjan menestystä. (Steinbock 1986, 153–154.) Dan Steinbock arvioi sarjan ohjelma-analysissään poikkeuksellisen siistiksi: Ritari Ässä ei pahoinpittele pienempiään, ei aloita tappeluita, vaan puolustautuu rikollisia vastaan. Hänen moraalinsa ei salli jumalanpilkkua tai rivouksia. Katsojien virhetulkinnat ovat tyypillisiä jännityselokuville, jossa leikkauksen suggestiivisuus herättää katsojassa mielikuvia väkivallasta, jota ei sisälly itse kuviin. Väitteet Ritari Ässän väkivaltaisuudesta ja sopimattomuudesta televisioon vaikuttivatkin liioitellulta. (Mt. 156–158, 163.) Ohjelmaneuvoston jäsen Hilikka Vuori on esimerkillinen tapaus siitä, kuinka paljon yksi ihminen pystyi vaikuttamaan mielipiteillään television ohjelmiston käsittelyyn. Vuori oli mukana useissa amerikkalaisten tv-sarjojen sensurointi- ja lopettamispäätöksissä, ja hän vaati sen lisäksi useita sarjoja poistettaviksi. Huonoja vaikutteita antoivat Ritari Ässän lisäksi muun muassa *Taisteluplaneetta Galactica*, *Charlien enkelit*, *Dallas*, *Rikollisia naisia* ja *Safiiri ja Teräs*. Vuoren asenne ei ollut yleisesti televisiota kohtaan suvaitsematon, vaan hän vaikutti suhtautuvan negatiivisesti etupäässä amerikkalaiseen sarjaviihteeseen. Kun ohjelmaneuvosto päätti ojentaa Uurnilla tavataan -ohjelman tekijöitä nuhteilla, puolusti Vuori ohjelmaa rohkeana yrityksenä. Hän pelkäsi nuhteiden nostavan toimittajien itsesensuuria. (Helsingin Sanomat 1981a, 47.)

Viihde oli tullut televisio-ohjelmistoon, MTV:n uutisten myötä uutiskenttä uusiutui radikaalisti ja uudet tekniikat muuttivat televisiokerrontaa nykyaikaisemmaksi. Myös 1970-luvun politiikan valtakausi oli alkanut rakoilla. Salokangas luonnehtii 1970-lukua politiikan vangingin -kaudeksi, joka kesti aina MTV:n uutistoiminnan aloittamiseen 1980-luvun alussa. (Salokangas 1996, 249.) Palokangas (2007, 346) on nähnyt 1980-luvulla

---

¹¹¹ Kiuru kirjoitti myöhemmin Yleisradion konfliktista Koiviston kanssa toteamalla kiistan olleen ainutlaatuisen koko Yleisradiolle, ja sen kannalta menestyksellinen, sillä yhtiön itsenäisyys vahvistui (Kiuru 1992, 122–129). Ks. Koiviston tapauksen käsittelystä myös esimerkiksi Salokangas 1996, 359–360.

Yleisradion suhteessa viihteeseen vapautumista. Keskeisessä asemassa oli sketsiviihde, kuten *Velipuolikuu* tai *Hukkaputki*. Uudella vuosikymmenellä oli kriittisyyttä informatiivista viihdettä kohtaan. Yleisradion apulaisjohtaja Risto Volanen kirjoitti ohjelmapoliittisessa alustuksessaan vuonna 1985 liian älyllisyyden korostamisen vieraannuttavan ihmiset ohjelmista jolloin amerikkalainen viihdeohjelmisto saatetaan kokea läheisemmäksi. (Mt. 2007, 349.)

Videoiden ja kaapelitelevisiion tulo Suomeen aiheutti uuden tilanteen katsojien valvonnassa¹¹², sillä katsojia ei kyetty enää ohjaamaan katsomaan vain lähetettäviä ohjelmia, vaan valinnanvara ylitti rajat. Syntynyt kilpailu lisäsi paineita viihteelliselle ja kaupalliselle ohjelmalle. Tämä vauhditti MTV:n tarvetta itsenäistyä ja perustaa oma kanavansa. Vuonna 1983 TV2:sta tuli koko maan kattava verkko, ja syntyi mahdollisuus rakentaa maahan kolmas verkko. (Hujanen 1993, 26 & Salokangas 1996, 363.) Kiurun mukaan Yleisradion Arne Wessberg ja Jussi Tunturi pohtivat vuonna 1985 Nokia Oy:n edustajan ajatusta yhteistoiminnasta, jolla kehitettäisiin maksu-tv:ssä käytettävien laitteiden teollista tuotantoa. Ajatus uuden suomalaisen televisiokanavan varaamisesta maksutelevisiota varten syntyi ja yhteistyössä toimisivat Yleisradio, MTV ja Nokia Oy. Hanke hankaloitti Sanoma Oy:n suunnitelmia laajentaa televisiomarkkinoille. (Kiuru 1992, 178–182 & ks. myös Salokangas 1996, 393 & 395–398.) Helsinki Televisio (HTV) oli suurin kaapeliyhtiö, ja sen osake-enemmistö oli Sanoma Oy:llä vuodesta 1981. Suuret lehtitalot perustivat Sanomien johdolla syksyllä 1985 tv-yhtiön ja alkoivat

---

¹¹² Ensimmäiset videonauhurit tulivat Suomessa markkinoille 1972. Kotikäytössä läpimurtovuosi oli 1982, jolloin jouluna videonauhuri oli kodinkoneliikkeen kysytyin tuote. (Ks. esim. Hellman 1988, 21.) Jyrkkä suhtautuminen näkyi kuitenkin jo vuonna 1981, jolloin dokumentti videoväkivallasta aiheutti esimerkiksi kansalaisadressien keräyksen ja väkivallan puimisen eduskuntatasolla (Heikkilä 1981, 15).

Vuonna 1987 tuli voimaan kaapelitelevisiolaki. Laki määräsi, että kaapeli-tv -yhtiöt tarvitsevat valtioneuvoston toimiluvan ja sisälsi säännöstöä mainosajasta ja ohjelmista. (Hellman 1988, 51–53.) Suomessa radiolainsäädäntö oli aikanaan laadittu siten, että kaapelitelevisiotoiminta jäi sen ulkopuolelle päinvastoin kuin useimmissa Länsi-Euroopan maissa. Kun laki kaapelitelevisiotoiminnasta säädettiin erikseen, eivät ohjelmat sen mukaan saaneet sisältää raakaa väkivaltaa, olla mielenröyhöttäviä vahingoittavia tai epäsiiveellisiä. (Soramäki 1988, 73–74.)

Kaapelitelevisiotoiminta nähtiin myös hyvänä taiteen ja koulutuksen välineenä, kuten Pekka Gronowin toimittamassa ”Sähköinen viestintä ja paikallinen kulttuuri, 1987” on todettu. Kaapeliverkkoja rakennettiin seuduille, jossa tavanomainen televisionkatseilu oli luonnonolosuhteiden vuoksi vaikeata tai muuten kuten ruotsinkielisellä Pohjanmaalla, jossa haluttiin katsoa Ruotsin ohjelmia omalla äidinkielellä. Vaikka 1980-luvulla televisioteknikka alkoi halveta, olivat omat tuotannot vaatimattomia. Pienillä paikkakunnilla yhteisöt tekivät monipuolista omaa ohjelmaa. (Gronow 1987, 15–17.) Itse osallistuin 1991–1992 Sodankylän paikallistelevision toimintaan, jolla oli hyvä paikallisväestön tuki ja etenkin uutisilla vastaanotto.

havitella kaupallista kanavaa itselleen. Hanke kuitenkin tuolloin vielä romuttui.
(Salokangas 2007, 47.)

Ajan yleisen vapautumisen ilmapiirissä kanavakilpailu alkoi vähitellen orastaa – osa tästä tapahtui kaupallisuutta ja viihdettä vastustavista näkökulmista: kuten aikanaan TES-TV:n tapauksessa, ajateltiin Yleisradiossa kaupallisuutta vastaan käytävässä kamppailussa parhaiten pärjättävän omalla kaupallisella toiminnalla, joka kukistaisi kilpailijansa vieden tältä katsojat ja siten tarvitut tulot. Heikki Hellmanin ja Tuomo Saurin mukaan populaarin ohjelmiston vallatessa tilaa, oli pohjoismaissa strategiana vastata ulkoisiin muutospaineisiin perustamalla kaupallisesti rahoitetut tv-kanavat julkisten yleisradioyhtiöiden rinnalle. Hybridikanavat olivat mainosmarkkinoilla kilpailevia, mutta sidoksissa toimilupapolitiikan kautta julkisen palvelun yleisradiojärjestelmään. Televisiotoiminnan rakenteen muutos oli pohjoismaissa 1980-luvulla vielä varovaista tunnustelua, mutta Suomessa kaupallisuus oli muita pohjoismaita edellä. (Hellman & Sauri 1997, 20–21.) Pohjoismaissa huoli satelliitti- ja kaapelikanavien kasvavasta vallasta ja halu pitää yleisö kansallisilla kanavilla saneli viestintäpoliittisia ratkaisuja. Strategiaksi valittiin televisiotoiminnan liberalisointi kansallisten kaupallisten kanavien tieltä. Suomessa poliittinen päätös kolmannen tv-kanavan perustamisesta tehtiin toukokuussa 1986, kun valtioneuvosto lisäsi Kolmostelevisioon Yleisradion toimilupaan. (Mt. 23.) Kiurun mukaan perinteinen yleisradiokulttuurin oikeutus asetettiin 1980-luvulla Länsi-Euroopassa kyseenalaiseksi. Yleisradiot leimattiin monopoleiksi, jotka olisi murrettava vapaan markkinatalouden nimessä. (Kiuru 1992, 57.) Satelliittikanavien mahdollistumisen myötä alkoi perinteisten maanpäällisten tv-yhtiöiden asema horjua. Julkista sääntelyä purettiin maailmalla markkinaliberalismin hengessä. (Näränen 2006, 26.) Paasilinnan¹¹³ mukaan Kolmoskanavalla käytiin viihteen keinoilla ulkomaisten kaapeliyhtiöiden roskaviihdettä vastaan, sillä muita vaihtoehtoja ei enää nähty. Samalla kanavalla voitiin padota TV1:n ja TV2:n viihteellistymiskehitys, ja kanavat voisivat keskittyä kunnianhimoisempaan ohjelmistoon. Koska Kolmoskanava toimi Yleisradion tekniikalla ja toimiluvalla, ei Paasilinna pelännyt sen valuvan MTV:n syliin. (Paasilinna 1986, 97–98.) Kolmoskanava

---

¹¹³ Paasilinna jatkoi edelliseltä vuosikymmeneltä tuttua linjaansa Yleisradiossa. Kritiikkiä sai MTV, joka kasvoi kuin horsma tunkiossa hankkimalla isoja katsojalukuja kyseenalaistettavalla ja alati väkivaltaistuvalla viihteellä. Suomi oli siirtymässä keskinkertaisen massaviihteen suurkuluttajaksi. (Paasilinna 1986, 100–101.) Puhe siitä mitä television tulisi tarjota ihmisille, oli vaimentunut teknisten ja kaupallisten mahdollisuuksien käsittelyn myötä (mt.126).

alkoi 1986 pääkaupunkiseudulla enteillen uusia kaupallisia valtakunnallisia kanavia, jotka eivät noudattaneet televisiolle aikanaan asetettuja sivistyksellisiä periaatteita. Kanavaa kritisoitiin laajasti, myös vuonna 1989 Helsingin Sanomien pääkirjoitussivulla. Ohjelmapolitiikan katsottiin olevan valovuosien päässä sille asetetuista kulttuuritavoitteista. (Lassila 1989, 9.) Kolmoskanavalla esitettiin tiheämmin ja raaempaa aggressiivista ohjelmaa kuin muilla kanavilla (Mustonen 1991, 81).

1980-luvun puolessa välissä aika oli otollinen väkivaltakritiikin aiheuttamalle moraaliselle paheksunnalle. Kohua herättäneet Neil Postmanin *Lyhenevä lapsuus*¹¹⁴ -teos julkaistiin 1985 ja Vappu Viemerön televisioväkivallan vaikutuksia lapsiin käsittelevä psykologian väitöskirja, *Relations between filmed violence and aggression*, syksyllä 1986. Tutkimukselle oli Annikka Suonisen mukaan sosiaalinen tilaus, ja se sai epätavallisen paljon huomiota akateemiseksi opinnäytteeksi. Viemerön tutkimus, jonka mukaan televisioväkivalta saattoi lisätä lasten aggressiivista käyttäytymistä, yhdistettiin lehtikirjoituksissa nuorten tekemiin väkivallan tekoihin. Kirjoitukset saivat aikaan joukkohysterian ammattikasvattajien keskuudessa. (Suoninen 1993, 7-8.) Mannerheimin lastensuojeluliiton huoli lasten television ja videoiden katselusta johti tv- ja videotyöryhmän perustamiseen, joka tuotti yhteistyössä MTV:n kanssa tietoisuusarjan. Koosteen kerrottiin olevan 200 tutkimuksen yhdistelmä. (Kalliopuska 1985, 1.) Väkivallan hyväksyminen katseltavaksi ja käyttäytymismalliksi merkitsi sitä, että yksilö on muuttanut arvojärjestelmäänsä. Televisioväkivalta lisäsi siis aggressiivisuutta ja ennen kaikkea vaarana oli yhteiskunnan väkivaltaistuminen. (Mt. 9, 13–14.)

Suomessa syntyi moraalipaniikki audiovisuaalisten ohjelmien sisältämän väkivallan vuoksi. Vuonna 1987 järjestettiin Yleisradion hallintoneuvostossa seminaari televisioväkivallasta. Seminaarin avauspuheenvuoron piti Yleisradion johtaja Sakari Kiuru, jonka asenne suosi holhousta¹¹⁵. Tosin hän peräsi myös itsekritiikkiä, näyttihän

---

¹¹⁴ Postmanin mukaan (1985, 72) lapsuuden paradigma on samalla aikuisuuden paradigma. Kun sanomme, mitä haluamme lapsesta tulevan, sanomme julki, mitä itse olemme. Televisio murtaa lapsuuden ja aikuisuuden rajaa kolmella tavalla: se ei vaadi koulutusta muotonsa ymmärtämiseksi, ei aseta korkeita vaatimuksia älylle tai käyttäytymiselle, eikä erottele yleisöään (mt. 88). Jos annamme lapsille aikuisten aineiston, lopettaa se lapsuuden (mt. 96).

¹¹⁵ Kiuru kokosi myös joitain kertoja aikuiskasvatusväkeä Yleisradioon keskustelemaan kansansivistysjärjestöjen ja Yleisradion yhteistyöstä teemana joukkotiedotuskasvatus kriittisen mielipiteen muokkaamiseksi tiedontulvaa ja tv-väkivaltaa vastaan. Valikoivan ohjelmayleisön muodostamiseen tähtäävät jutut eivät tuottaneet vaikuttavia tuloksia. (Kiuru 1992, 160.)

Yleisradio itsekin joskus väkivaltaisista ohjelmia. Vaikka televisiossa esitettyjen lapsilta kiellettyjen elokuvien prosentuaalinen katsojamäärä olikin vähäinen, veikkasi Kiuru sen olevan paljon enemmän kuin milloinkaan kaupallisessa videolevityksessä. Kiurun mukaan korkeakulttuuri unohti maanläheiset ongelmat, ja hän ilmaisi ärtymystään siitä, että mahdolliset suojelevat toimenpiteet nähtiin taidetta loukkaavina ja holhousmentaliteetin ilmaisuina, ja keskustelu kääntyi helposti kysymykseen katsojan vapaudesta. (Kiuru 1988, 3-6.) Kiurun asenne edusti perinteistä väkivaltakeskustelun sävyä, erilaiset näkökulmat tunnustettiin, mutta suosittiin kuitenkin sensuroivaa linjaa. Puheenvuorossa voidaan nähdä myös ero muuttuneeseen käsitykseen sananvapauden merkityksestä perusoikeutena - mikä ärsytti tietenkin niitä, joilla oli ollut enemmän sananvaltaa huolehtia siitä, mitä televisiossa tulisi näyttää. Teosten taiteellinen arvo tuotti ongelmia, sillä korkeatasoisten elokuvien ja sarjojen sensuroimista pidettiin sopimattomana. Tällaisissa tapauksissa, kuten esimerkiksi *Berlin Alexanderplatz* -sarjan osalla, turvaututtiin myöhäiseen lähetysaikaan (Virtanen 1988, 47). Samaisessa seminaarissa esitelmöineen Martti Soramäen mukaan televisio nojasi lähtökohdiltaan jo radiotoiminnassa kehitettyihin sivistysperinteisiin. Kuitenkin ulkomainen ohjelmisto, kuten elokuvat ja sarjafilmit, olivat uutta ja liittivät television elokuvan ilmaisuperinteisiin. (Soramäki 1988, 69.) MTV herätti paheksuntaa suunnitelmallaan esittää kesällä 1987 useita elokuvia, jotka oli kielletty Valtion elokuvatarkastamossa alle 18-vuotiailta. Syntyneen keskustelun myötä kanava poisti osan elokuvista. (Mt. 77.)

Lähden mieluummin siitä, että koko kansan sivistys- ja koulutustason noustessa ja valistuksen lisääntyessä tv-ohjelmien valintatilannekin on yhä enemmän kriittisen tarkastelun kohteena kuin siitä, että kansa vain höperöityy ja sitä täytyy ulkoajattujen toimenpiteiden avulla valvoa. (Sairanen 1988, 225.)

MTV:n Jorma Sairasen mukaan väkivaltaongelmaa liioiteltiin Suomessa. Valtakunnallisilla pääkanavilla ei ollut väkivaltaisia piirrettyjä, eikä nuorisolle suunnattuja toimintasarjoja ollut kuin *Ihmemies*, jonka osia oli tarpeen vaatiessa poistettu ja leikattu. Aikuisväkivaltaa oli muutama tunti viikossa elokuvien ja poliisisarjojen muodossa. Sairanen peräskin keskustelussa luottoa ostajiin. MTV:llä oli talon sisäinen ohjeisto otsikolla *Väkivalta ohjelmissa*, sillä elokuvia ei voitu tarkistuttaa elokuvatarkastamolla. (Sairanen 1988, 223–225.) Sairasen puolustus herätti kysymyksiä,

sillä kesäelokuvien tapauksessa tämän käsittelemättömän ohjeiston sisältö jäi hämäräksi. Myös se, että elokuvia ei voitu tarkistuttaa Valtion elokuvatarkastamolla, on ollut se linja, jota televisioyhtiöt ovat itse halunneet erotessaan tarkastamon valvonnan alaisuudesta 1960-luvun puolessa välissä.

Yleisradion Jussi Sorjosen mukaan elokuvien osalta tarkistaminen ennen esitystä oli joskus tarpeen. Periaatteena oli, että josokuva tai sarjan episodi vaatii leikkauksia, se mieluummin jätettiin esittämättä. Poikkeukset olivat harkittuja. Valintakriteereitä ei kuitenkaan kirjattu virallisesti sitovaksi luetteloksi, vaan ratkaisut tehtiin Ohjelmatoiminnan säännöstöstä ja kanavan strategisista tavoitteista yleisellä tasolla muodostuvan ohjelmapoliittisen viitekehyksen sisällä. Lisäksi säännölliset ja määrämittaiset paikat mitoittivat linjan lempeäksi ja sopivaksi koko perheelle. Sorjonen vetosikin kokemukseen ja järkeen televisio-ohjelmistoa suunniteltaessa. (Sorjonen 1988, 214–215.) Sorjonen valaisi seminaarissa Yleisradion linjaa ohjelmahankinnoissa, joka oli Sorjosen mukaan väkivallan kannalta mallikelpoista ja parempaa kuin verrattaessa esimerkiksi Yhdysvaltoihin ja Englantiin. Yleisradion linjaan ei kuulunut kaupallinen väkivalta, jossa väkivaltaa esitetään ihannoivassa näkökulmassa. Suomi oli ohjelmahankinnoissa pidättyväisin varovaisista Pohjoismaista. Suomessa hylättiin sopimattomia ohjelmia, joita muut esittivät jopa päiväsaikaan. Sorjonen moitti kaapelikanava Helsinki televisiota, sillä se esitti väkivaltaisena kohuttua *A-Team* -sarjaa. (Mt. 209–213.) Sopimukset ja myyjän lupa mahdollistavat tekijöiden oikeuksien kannalta kyseenalaiset toimenpiteet. Sensurointia oli tapahtunut sarjoissa *Bergerac* ja *Kahden keikka*, joista oli hylätty jaksoja joko kehnouden tai väkivallan vuoksi. Joitakin jaksoja oli kaunisteltu leikkaamalla, kuten poistamalla yksityiskohtainen kuvaus huumeiden valmistuksesta. Myös MTV lopetti arvostelun takia 1980-luvulla *Magnumin* ja *Simon ja Simonin*. Ohjelmapoliittisena linjanvetona oli, että elokuvat valittiin teatterilevityksestä, jotta taso on laatukriteerien mukainen. Sorjonen parjasi amerikkalaista 1980-luvun tuotantoa ja otti esimerkiksi Kolmoskanavan esittämän sarjan *Sledgehammer*, jossa hahmo rakasti asettaan ja puhui sille. (Mt. 217–219.)

Television 1980-luvun kohusarjat vaikuttavat melko kesyiltä verrattaessa tämän päivän suosittuihin amerikkalaisiin sarjoihin, kuten maksukanava HBO:n tuottamiin *Sopranosiin* tai *Deadwoodiin*. Moraalipaniikin voimakkaat seuraukset nähtiin lopulta television sijaan videoiden saralla, kun Euroopan tiukimmaksi arvioitu videolaki

säädettiin vuonna 1987. Pohdittaessa, kuinka vielä 1980-luvulla voitiin audiovisuaalisiin ohjelmiin suhtautua (ilman painavaa sananvapauden tai taiteen vapauden oikeuksien harkintaa), ei lopultakaan yllätä niin paljon se, että Suomessa asetettiin aikuissensuuri videolla levitettäviin elokuviin. Suvaitsemattomuudesta puhuu mielestäni näkökulmien ahtaus ja tosikkomaisuus; keskustelu on ajassa hyvin olematonta. Lehdet välittivät television vastaisia mielipiteitä ja otsikot olivat usein televisiolle negatiivisia. 1970-luvulta peräisin oleva valvonta ja tarkat säännöt olivat vielä taottuna ohjelmantuottajien päähän. Lehdistö nosti esille tapauksia, joissa televisio-ohjelmalla katsottiin olevan kausaalireaktio katsojaan.¹¹⁶ 1980-luvulla suvaitsevaisuuden rajoja kuitenkin murrettiin ja televisiosta tuli esimerkiksi elokuvia, joita vielä kymmenen vuotta aiemmin ei olisi kuviteltukaan näytettävän, kuten *Likainen Harry* (1971), *Bonnie ja Clyde* (1967), sekä *Kauriinmetsästäjä* (1978) (Virtanen 1988, 55).

Hill Street Blues ja *Taistelupari* sivuuttivat perinteiset sarjat keräten uuden ylemmän ja alemman keskiluokan katsojakoalition ja toivat ohjelmille laajoja yleisöjä, jotka vaikuttivat katsojarakenteisiin (Heiskanen 1986, 122). 1980-luvulla julkinen keskustelu televisiosta sai uuden näkökulman elämäntapatutkimusten myötä. Katsomiskokemus ylitti yhteiskunnalliset merkitykset. Siirryttiin elämyksellisyyden korostamiseen, jossa television parissa kasvanut sukupolvi siirtyi rock-ikään. (Valaskivi 2002, 9-10.) Uudenlaisen tv-yleisön makua heijastava *Miami Vice* oli *Hill Street Bluesin* perillinen, jossa seikkaili musta ja valkoinen poliisipari suunnittelunimellä *MTV Cops* viitaten kansainväliseen musiikkivideokanavaan MTV. Musiikkivideoiden rakenteet ja tyylikkääät rennot poliisit yhdistettiin väkivaltaiseen miljööseen. (Steinbock 1997, 197.) Pessimistinen *Miami Vice* päättyi usein onnettomasti. Sarjan musiikkivideomainen tyylikkyys ja visuaalinen glamour muodostivat räikeän ristiriidan sisältöön ja sarjaa on kuvailtu aikakautensa postmodernin kulttuurin kyynisimpänä kommentaarina kuvaruudussa. (Hietala 1996, 79.) 1980-luvun maailmankuva oli kasvavasta hyvinvoinnista ja vapautumisesta huolimatta myös pessimistinen, sillä Eurooppa täyttyi kilpavarustelun myötä ydinaseista, ja ydinsodan mahdollisuus tuntui todelliselta. Ydinsodan uhkakuva oli yksi syy pessimismiin, mutta myös muut ongelmat, kuten

---

¹¹⁶ Esimerkiksi 1981 humalainen mies katsoi televisiosta Mikko Niskasen elokuvan ”Kahdeksan surmanluotia” ja yritti lavastaa hätätilanteen ampuakseen paikalle tulevat poliisit (Helsingin Sanomat 1981, 15). Vielä vuonna 2009 uutisoitiin tapaus, jossa espoolainen yksinhuoltajaperhe otti mallia amerikkalaisesta televisiosarjasta ”The Weeds” ja alkoi kasvattaa kotonaan kannabista myytäväksi. Äiti ja alaikäiset lapset olivat saaneet idean ohjelmasta. (Mäkinen 2009, A11.)

kolmannen maailman sorto ja nälänhätä, luonnontuhot, otsonikerroksen tuhoutuminen sekä teollisuusmaiden kasvava huumeongelma maalasivat maailmasta raskasta kuvaa.

1980-luku on television kehityksessä ja keskustelussa televisiomoraalin suhteen värikkäin tutkimallani ajanjaksolla. 1970-luvun vaikutus oli vahva vuosikymmenen alussa, mutta uutta linjaa haettiin tiedostetusti. Poliitiikan painoarvo menetti vaikutustaan ja tekninen kehitys johti katsojien valinnanmahdollisuuksien kasvattamiseen ja myötävaikutti katsojien mullistamista kuluttajiksi. Uuden ohjelmistotarjonnan vuoksi kuitenkin väkivaltaiset ohjelmat aiheuttivat hysteriaa. Lapsien kasvatukseen vedoten Suomessa sensuroitiin amerikkalaisia tv-sarjoja, ja asetettiin sensuuri aikuisten videoelokuville. Tekniikan kehitys vei kohti kanavakilpailua ja valmisteli seuraavan vuosikymmenen murrosta. Yleisradiolla oli vuosikymmenen jälkeen Juha Lassilan mukaan identiteettiongelma. Reino Paasilinnan valitseminen Yleisradion pääjohtajaksi uuden vuosikymmenen vaihteessa merkitsi mahdollisesti sitä, että identiteettiä haettiin edelleen valistuksellisesta linjasta. Toimiessaan kansanedustajana Paasilinna oli ajanut holhoavaa linjaa, jossa katselijoita varjeltiin määräyksin ja lainsäädännön viihteeltä ja K-18 elokuvilta. (Lassila 1989, 39.) Paasilinnan valitseminen johtajaksi vaikutti siltä, että tasapaino uuden ajan ja vanhan suvaitsemattoman ja valvotun ajan välillä oli horjuva, ja mahdollisiin muutoksiin suhtauduttiin varoen. Näin oli asia varmasti niin Yleisradion, päättäjien, kuin tavallisten katsojienkin kohdalla.

Seuraavaksi analysoin viittä Helsingin Sanomien vuoden 1981 yleisönosastokirjoitusta, joista ensinnä esitän yleisenä yhteenvetona havainnoimaani. Vuosi 1981 oli erittäin tapahtumarikas vuosi mediakentällä, sillä silloin alkoivat MTV:n uutislähetykset ja myös politiikan valta journalistisessa kentässä alkoi murtua. Kirjoittelu pyrki kyseenalaistamaan toimittajien uuden asenteen politiikkaan, mutta melko voimattomana verrattuna aiempaan.

Vuosikymmenen alussa oli nähtävissä jo oireilevasti vuosikymmenen puolenvälin jälkeen voimistuva moraalipaniikki televisioväkivallasta. Vuoden 1981 kirjoitukset muistuttavat ehkä myös hieman 1970-luvun ja 1980-luvun symbioosia, jossa osa katselijoista edustaa hyvin jäykkää ja suvaitsematonta ajattelua – osa tiedostaa asioita useammalta näkökulmalta. Informaatiopolitiikka alkaa kyllästyttää katsojia, ja myös viihdettä halutaan. Televisiomoraali on edelleen vahvasti kytköksissä moraalisiin.

Kirjoituksissa on merkillepantavaa se, että sensuurin vaatimukset ovat muuttuneet epämääräisemmiksi kuin vuosikymmen aiemmin. Vuoden suurimman kritiikin saa Dallas, jonka pelätään turmelevan nuorison arvot – nykyisin sarja ei kykenisi edes herättämään nuorison kiinnostusta.

7.1 Ulkopolitiikkaa ei saa arvostella

Politiikan vallan murros television valvojana tapahtui 80-luvun alussa. Kekkonen syrjään vetäytyminen vuonna 1981 oli suurin yksittäinen syy journalistisen kentän ja politiikan suhteiden muutokseen. Neuvostoliiton vaikutus näkyi kuitenkin selkeästi ohjelmatoiminnassa aina seuraavan vuosikymmenen alkuun. Poliittisen journalismin oteissa voidaankin nähdä kaksijakoisuutta, suhtautuminen kotimaisiin poliitikkoihin ja suhtautuminen Neuvostoliittoon olivat eriasteisia. Matti Vanhanen kirjoittaa (Helsingin Sanomat 18.1.1981) asiaan perehtyneenä katsojana – ei poliitikkona – närkästyksensä Ajankohtaisen kakkosen ohjelmasta, jossa televisiotoimittajat ottivat kantaa Suomen ulkopolitiikkaan häkellyttävällä tavalla, joka ennusti politiikan vallan ajan loppua televisiossa – murroskautta ennen kuin markkinatalouden hegemonia lunasti paikan itselleen.

Kirjoittaja tiedostaa ja ymmärtää politiikan ja journalistisen kentän alkaneen muutoksen. Sanaa tabu käytetään positiivisessa merkityksessä, sillä kirjoittaja katsoo tabun rikkomisen olevan haitallista. Se, mitä vielä kansalaiset ja muut toimittajat tottelevat, on nyt rikottu.

...ohjelman, joka osoitti kertalyönnillä, että Suomen *ulkopolitiikan johto ei ole tabu* ainakaan ohjelman toimittajalle...

Kirjoittajan maltillisen kritisoiva näkökulma on poliitikoille myönteinen. Suomen ulkopolitiikkaa ei kannata kommentoida, jos ei kykene selkeään käsittelyyn. Kirjoittaja pitää politiikkaa liian vaikeaksi asiaksi toimittajien käsittelyyn.

...mihin ohjelmalla *tähdättiin* ja mitä sillä *tahdottiin sanoa* jäi perimmiltään *epäselväksi*...

Leikkaustyylit ja kerrontatapa ovat kirjoittajalle manipulointikeinoja, joilla itse asia on vääristelty. Koska vain osia oli käytetty, ei ulkopoliitiikan kokonaisuus välittynyt. Kirjoittaja rinnastaa yhtä tärkeiksi ulkopoliitiikan kokonaisuuden esittämisen ja asioiden käsittelemisen yksittäisten poliitikkojen ehdoilla. Tämä kertoo osaltaan ajan kuvan politiikan ja poliitikkojen mieleisestä roolista yli viestintävälineiden ja toimittajien. Järjestyksen rikkominen voi tuottaa vakavia (yhteiskunnallisia ja ulkopoliittisia) seurauksia. Toimittajien kirjoittaja katsoo toimineen vastuuttomasti.

Ohjelma *leikkoi* presidentin uusimmasta kirjasta lauseen ja virkkeen mittaisia *pätkiä* ja esitti samanlaisia muutaman sanan lauseita ulkoministerin ja alivaltiosihteerin haastattelusta. Ohjelma *ei pyrkinyt esittämään ulkopoliitiikkaamme kokonaisuutena* eikä antanut Paavo Väyrykselle tai Keijo Korhoselle enempää *mahdollisuutta kommentoida* kuin *selvittää* monia ohjelmassa esitettyjä yksittäisiä heittoja.

Ohjelman *sisältö ja vihjaukset* olivat niin *vakavaluontoisia*, että odottaisin keskustelun jatkuvan, mutta kuitenkin siten, että *vastuullisille henkilöille annetaan mahdollisuus esittää kokonaisuuksia* eikä heidän lausunnoistaan tai presidentin kirjoituksista lainattaisi *yksittäisiä toimittajan tarkoitusperiä palvelevia osia*.

Kirjoittaja hyväksyy kansalaisten vaatimukset esimerkiksi vastuusta kolmannesta maailmasta poliitikoille, mutta on sitä mieltä, että vaara uhkaa, mikäli perinteiseen ulkopoliitiikkaan kosketaan. Kirjoittaja ei vaadi sensuuria, mutta pitää ulkopoliitiikkaa asiana – tabuna – jota vastaan ei voi esittää vastakkaisia kantoja. Voidaan ajatella kirjoittajan televisiomoraalin tässä suhteessa muodostuvan kansalaistottelevaisuudesta, vallitsevan hegemonian noudattamisesta. Johtajia ei saa kritisoida. Muun kirjoittaja tuomitsee ajan mukaisesti epärealistisena.

On *hyväksyttävää* ja aiheellista se, että *kansalaiset vaativat hallitukselta...* Mutta kansalaisaktiivisuus ja tiedottajat tekevät siinä vaarallisen virheen jos he asettavat nämä vaatimukset *vastakkain* ulkopoliittisen perussuuntauksemme ja ns. *perinteisen ulkopoliitiikkamme* kanssa.

...Meidän on kyettävä asettamaan tavoitteemme idealistisestikin mutta *keinojen on oltava realistisia*.

7.2 Vakavilla asioilla ei saa pilaillla

Nimimerkki ”Ajatteleva äiti” asettaa jo nimimerkillään kirjoituksensa (Helsingin Sanomat 17.2.1981) lähtöasetelman kodin puolelle. Koti herättää vahvoja tuntemuksia, sillä usein koti on mielletty lasten turvallisen ja moraalisesti oikeanlaisen kasvatuksen perustaksi, jossa äidin tehtävänä on läpi suomalaisen kulttuurihistorian ollut moraalinen hoito ja kasvatus – siitäkin huolimatta, että perhe-elämä ja yhteiskunta ovat muuttuneet (ks. esim. Rajalahti 2006, 179). Mielipidekirjoituksen voidaan katsoa olevan linjassa nimimerkin kanssa, sillä kirjoittaja paheksuu viihdeohjelman aihealuetta, joka kertoo vankilasta. Paikasta, joka ehkä kaikista instituutioista on kauimpana siitä, minkä miellämme kodiksi. Kirjoittajan televisiomoraali ei salli yhteiskunnallisesti epäkelvoilla aineksilla pelleilyä, eikä näe asiaa mahdollisen ironian valossa. Ohjelma ei naurata, vaan herättää päinvastaisia tunteita. Kirjoittaja näkee suomalaisen televisioviihteen ajautuneen väärille raiteille.

Hepskukkuu teki katsojan todella *surulliseksi*. Ketähän tuokin vankien ja vankila-aiheen ympärille rakennettu ohjelma viihdytti?

...Onkohan suomalaisen televisioviihteen tekemisessä jotain pahasti pielessä, kun pitää rakentaa ohjelmia, jotka saavat aikaan aivan päinvastaisen lopputuloksen eli katsoja tulee kiukkuseksi ja surulliseksi?

Kirjoittaja syyttää ohjelmaa yhteiskuntavastaisuudesta. Kirjoittaja ei näe eroa moraalien ja televisiomoraalien välillä, vaikka televisiossa voidaan pilaillla asioissa, joihin huumorin kytkeminen ei ole tavallista. Kirjoittaja ei näe huumoria lainkaan, kun ohjelmassa yllytettiin vankeja karkaamaan laitoksista, vaan katsoo ohjelman levittävän vääriä vaikutteita. Kirjoittaja ei vaadi sensurointia tai rangaistuksia tekijöille, mutta kyseenalaistaa kotimaisen tekijäkunnan motiivit.

Entä mikä mahtoi olla ohjelman vaikutus ja sanoma, kun ”rakkaita vankeja” kaiken aikaa kehoitettiin karkaamaan?

7.3 Ohjelmat masentavat katsojan

”Ei marsilainen” viittaa (Helsingin Sanomat 5.3.1981) nimimerkillään sekä kritisoitavaan ohjelmaan, että myös ehkä television ohjelmiston yleiskuvaan, joka ei kirjoittajan mielestä ole välttämättä tästä maailmasta. Kirjoittaja ei hyväksy, että televisiossa näytetään masentavaa ohjelmaa – kirjoitus viittaa siihen, että ohjelmistossa näytetään samankaltaista ohjelmaa paljon. Vuonna 1981 informatiivisten ohjelmien määrä on suuri verrattaessa viihteeseen televisiossa. Ohjelma-aiheet ovat usein pessimistisiä. Helsingin Sanomien kriitikoiden linja on voimakkaasti ohjelmien puolella, ja valistuksen katsotaan olevan television tehtävä. 1980-luvun alun ydinsodan uhka ja sen herättämä pelko heijastuu voimakkaasti kirjoittajan tekstissä. Aihe on arka. Kirjoittaja puhuu kuvitteellisesta ydinsodasta, vaikka se itse fiktiivisessä ohjelmassa on varmasti ollut todellinen.

Olipa taas mieltäylentävää televisio-ohjelmaa tuossa helmikuun loppupuolella, kun esitettiin "Marsin aikakirjoja". Ohjelmissa --- näytettiin kuinka maapallolla syttyy kuvitteellinen ydinsota, kuinka kaikki ihmiset kuolevat ja osa jatkaa elämää Marsissa.

Televisio voimakkaana viestintävälineenä, jonka vaikutusta lapsiin on käsitelty, on kirjoittajan tiedossa. Hän tiedostaa ja ymmärtää mediakasvatuksellisuuden ja vanhempien vastuun kotona. Televisio on kirjoittajalle niin voimakas, että heikommat kasvattajat häviävät sille ja väkivaltainenkin ohjelmisto on katsottava.

Yritin yhtenä lauantai-iltana puhua 12-vuotiaalle pojalleni, että jospa katsottaisiin toiselta kanavalta viihdeohjelmaa ja jätettäisiin marsilaiset katsomatta. Mutta ei - en ole onnistunut kasvattamaan lapsiani niin hyvin, että olisin saanut tällaisessa asiassa tahtoni läpi.

Niin me sitten katsoimme tätä mahdollisimman masentavaa marsilaisohjelmaa. Ja sen jälkeen tuli vielä englantilaisen sarjaohjelman "Rikollisia naisia" yksi osa.

Perhe joutuu katsomaan huonoa ohjelmaa, joka masentaa ja aivopesee toivottomuuteen ennen kaikkea lapset. Siten ohjelman voidaan tulkita olevan onnellisen elämän vastainen.

Yhteiskunnallinen huoli on luettavissa huolesta lapsien mielentasapainosta, vaikka myös kirjoittajan oma masennus on kirjoituksesta löydettävissä.

Aikuinen osaa katsoa tällaisia ohjelmia järjen kanssa, mutta osaavatko esimerkiksi 12 -vuotiaat? Tuntui ihan siltä kuin tämä olisi ollut jotakin aivopesua, jolla on tarkoitus saada ihmiset - varsinkin lapset - mahdollisimman toivottomiksi ja masentuneiksi.

Kirjoittaja haluaa iloisia ohjelmia – ehkä vastapainoksi ajan pessimistisyydelle.

Kirjoittaja ei pohdi, miksi ohjelmat ovat aiheiltaan sellaisia kuin ne ovat.

Informatiivinen valistus on saattanut ylittää sietokynnyksen ja kirjoittaja on slapstickmaisen ja ei-verbaalisen ohjelmiston kannalla; ennen kaikkea hän kaipaa huoletonta ohjelmaa.

Luulisi edes lauantai-illoiksi löytyvän iloisempia ja toiveikkaampia ohjelmia - esimerkiksi luonnosta ja eläimistä tai vaikkapa vanhoja Ohukainen ja Paksukainen -filmejä, Chaplinia tai piirrettyjä.

Mikäli vaihtoehtoja ei tarjota, kirjoittaja ei näe kuin televisio-ohjelmiston totaalisen kieltämisen. Vain totaalinen televisio-ohjelmiston lakkautus vaikuttaisi estävän ihmisiä katsomasta televisiota. Kotona ei voida estää katsomasta ohjelmia, ja päätöksen pitäisi tulla ylemmältä taholta. Kirjoittaja ei osoita kirjoitusta kenellekään erityisesti. 1980-luvulla sensuurin vaatimuksia esitetään vähän ja erittäin epäsuorasti.

Voitaisiinkohan Suomessa harkita edes yhtä iltaa viikossa, jolloin televisiosta ei tulisi ollenkaan ohjelmaa?

7.4 Dallas vaarantaa yhteiskunnan arvot

1980-luvulla Helsingin Sanomien sivuillakin käytiin paljon keskustelua vuosikymmenen kohusarjasta, joka välitti ristiriitaisia arvoja. Keskustelua sävytti lehden pääkriitikon, Jukka Kajavan, vastustus, tutkijoiden mielenkiinto ja katselijoiden jakautuminen puolesta ja vastaan. Dallas oli sarja, joka sai katsojat vastustamaan kriitikoita, ja ilmaisemaan tyytyväisyytensä ohjelmaan, mikä omalta osaltaan oli merkki

televisio-ohjelmiston suunnan muutoksesta kohti kaupallista viihdettä. Nimimerkki ”Äidinkielen opettaja” otti osaa keskusteluun (Helsingin Sanomat 25.9.1981) ensimmäisten joukossa, ennen kuin lehden sivuilla oli juuri ohjelmaa puoltavia näkemyksiä esitelty. Kirjoitus kuuluu tapauksiin, joissa lehden paheksunnan jälkeen yleisönosastolle kirjoitetaan paheksunnan mukainen mielipidekirjoitus.

Kirjoittajan linja oli alusta asti auktoriteettista virallisuutta tavoitteleva, hän samaistaa itsensä tutkijoihin ja pyrkii perustamaan kantansa tutkittuihin tuloksiin – jolloin nimimerkillä kirjoitettu mielipidekirjoitus tulisi kuitenkin ottaa erityisen vakavasti. Nimimerkki kertoo koulussa järjestetyn kyselyn mukaan valtaosan oppilaista katsovan Dallas -televisiosarjaa. Joko hän yleistää oppilaansa käsittämään koko koulun oppilaita, tai sitten kysely koskee kaikkia luokkia.

Kiertokysely koulussa paljasti, että suuri enemmistö katselee Dallasia. Oli luokkia, joissa sarjaa seuranneita oli vain runsaat puolet, mutta myös sellaisia, joissa vain pari oppilasta oli tehnyt jotain muuta. Oppilaani ovat 13–15 -vuotiaita.

Koska ohjelma on suosittu, vertaa kirjoittaja sen vaikutusta ironisesti opetusohjelmiin. Viihteellisen ohjelman murros näkyy kirjoittajan käsittelyssä pelkona siitä, kuinka informatiivinen valistus vaihtuu pois ja tilalle televisiossa tulee viihdesarjan välittämä moraaliton malli.

Väitänkin, että Dallas on television tärkein opetusohjelma tällä hetkellä. Ja mikä on opetuksen sisältö: Kiristä...

Ohjelman sisällön kirjoittaja katsoo olevan arvoiltaan negatiivinen ja opettavan väärää malleja.

...Kiristä ja uhkaile, niin saat mitä haluat. Käytä muita ihmisiä surutta hyväksesi, niin menestyt. Jos olet mies, esiinny hyökkäävänä, kovana ja tunteettomana. Jos olet nainen, tärkein tehtäväsi on olla houkutteleva ja himokas.

Vaikka kirjoittaja näkee ohjelman epärealistisuuden, ei hän usko nuorten kykenevän samaan. Huoli on mediakasvatuksellinen. Kirjoittaja ottaa huomioon sarjan ympärille rakennetun julkisuuden aikakauslehdissä. Kirjoittaja katsoo näin nuorien sekä suuren yleisön tarvitsevan valistuksellista kasvatusta ja rajoituksia televisio-ohjelmien suhteen. Hän käyttää siteerausta, joka kertoo suuren yleisön maun olevan moraalitonta. Kirjoittaja ei kuitenkaan kykene käsittelemään televisioyhtiötä, joka sarjaa tekee, tai muuta mediaa, ongelmallisena. Hän vetoaa aikuisten, myös itsensä, kasvatukselliseen vastuuseen ja kohdistaa kirjoituksen siten aikuisille esimerkiksi sarjaa lähettävän MTV:n sijaan.

Aikuisen on helppo hymähtää koko ohjelma epärealistiseksi roskaksi, mutta siihen ei ole edellytyksiä arvojaan ja asenteitaan vasta muodostavalla nuorella.

Hän on nähnyt viikkokausia jokaisen aikakauslehden esittelevän sarjan henkilöitä ja lukenut sen herättäneen maailmalla suurta huomiota.

Saatammeko me kasvattajat todella silmää räpäyttämättä seurata, miten vastuullamme olevalta nuorisolta hämmennetään tietoisuutta siitä, mikä on oikein ja mikä väärin, mikä hyvää ja mikä paha?

Katsojaluvut eivät saisi olla ainoa määräävä tekijä --- suuri yleisö katselisi televisiosta mieluiten julkisia teloituksia.

Kirjoittaja kuitenkin unohtaa rakentamansa virallissävyytteisen kyselyyn perustuvan linjan sillä hänen voi tulkita laittavan myös omia sanojaan nuorten suuhun, jotka tuskin ovat kertoneet tempautuneensa sarjan maailmaan ja omaksuneensa sen välittämiä asenteita. Näin kirjoittaja välittää pelkonsa siitä, kuinka huonoja käyttäytymismalleja tarjoava ohjelma pyrkii romuttamaan nuoren terveen arvomaailman (ja sitä kautta yhteiskunnan).

Hän viehättyy komeista autoista, upeista rakennuksista ja kauniisti pukeutuneista hauskanäköisistä ihmisistä. Hän tempautuu väkisin mukaan tähän houkuttelevaan maailmaan ja tuhoisat asenteet uivat häneen vaivihkaa.

Kirjoittaja epäsuorasti vetoaa sensurointiin, perustellen sensuuria sivistyksellisistä arvoista ja moraalista johdettuna tekona. Muunlaisia arvoja välittävät ohjelmat voimistavat alhaisimpia vaistoja, joita voisi verrata epäinhimillisyyteen.

Sivistyneen yhteiskunnan olisi pystyttävä tekemään päätöksiä, joiden avulla ehkäistään ihmiseen alhaisimpiin vaistoihin vetoaminen.

7.5 Väkivaltainen lastenohjelma kauhistuttaa

Kirjoitus (Helsingin Sanomat 4.12.1981) edustaa 1980-luvun alun kirjoitusta, jossa paheksutaan liian väkivaltaista sisältöä. Vuosikymmenen moraalipaniikin suurin kohu on vielä edessä, mutta se on jo orastavana vuosikymmenen alussa, videon yleistymisen vauhdittaessa sittemmin asiaa. Vuosikymmenen alussa monien lastenohjelmien (kuten Disneyn pätkiksien) katsottiin sisältävän väkivaltaa, joka oli suoraan verrannollinen oikeaan realistiseen väkivaltaan. Kirjoittajaa on järkyttänyt lastenohjelma, joka on hänen mukaansa liian väkivaltainen. Kirjoittaja viittaa, että näin on tapahtunut useasti aiemminkin.

Toivon, että tv ilmoittaisi etukäteen, mitkä lastenohjelmat ovat väkivaltaisia, ettei tule jatkuvasti pettymyksiä...

Kirjoittajan mukaan lapsille suunnattu ohjelma oli ylittänyt hyväksyttävyyden rajat. Kirjoittaja ei käsittele ohjelman sisältöä tarkemmin, vaan hätääntyi lastensa puolesta nähtyään ohjelman sisältävän väkivaltaa. Ohjelman aihepiiri, tontut, ei antanut syytä odottaa mitään näytetyn kaltaista. Vanhempien noudattaessa tiedotusta on sallitun ohjelman kieltäminen jälkikäteen vaikeaa. Kirjoittaja samanaikaisesti tiedostaa sekä vanhempien velvollisuuden että television välineellisen voiman. Kuten nimimerkki ”Ei marsilainen”, kirjoittaja katsoo television olevan vanhempia voimakkaampi.

Lapsille oli etukäteen annettu lupa katsella Suuri tonttufilmi, ja yhtäkkiä kesken filmin kävi ilmi, että filmi ei sopinutkaan lapsille...

Aiheena oli peikkojen ja tonttujen sota, *todella yllättävää!* Nelivuotias alkoi vapista siinä vaiheessa, kun tonttulasta alettiin käyttää pesäpallona, mailana piikkinuija, ja hän siirtyi pois vapaaehtoisesti. Kuusivuotiaan kanssa oli vaikeampi: *hänelle oli luvattu katselu, ja toisaalta katselua ei voinut jättää kesken niin ahdistavaan kohtaan.*

Kirjoittaja toivoo televisioyhtiöiltä parempaa tiedotusta ja valvontaa. Kirjoittajalle esitysajankohta oli erityishuomiolla, ja hän perää pyhille rauhallisempaa ohjelmaa, josta voidaan tulkita kristillisen kasvatuksen ja yhteiskuntarauhan vaatimus. Kirjoittaja ei varsinaisesti vaadi sensuuria, mutta parempaa valvontaa televisioyhtiöiltä sekä selkeämpää ohjelmatiedotusta.

Toivon, että *tv ilmoittaisi etukäteen*, mitkä lastenohjelmat ovat...

Oli *adventtisunnuntai*. Toivottavasti *edes jouluaaton lastenohjelmasta* poistetaan peikkojen sodat, vai *katsooko kukaan niitä ohjelmia etukäteen?*

8 Televisiokentän murros – kanavakilpailun synty

1990-luvulla alkoi 1970-luvun ohjelmistopolitiikka jäädä historiaan, vaikka silloin esitettyjä näkökulmia vielä esiintyikin. Kaupallisen viihteellisen ohjelmiston kasvava määrä ja kulutus kertoivat osaltaan, että televisiota katsovat sukupolvet eivät loppujen lopuksi koskaan omaksuneet 1970-luvun suvaitsemattomuutta ja vihaa kaupallisuutta ja viihdettä kohtaan.

Televisio on loppujen lopuksi viihtymisen väline. Viihdettä katsojat televisiolta pääsääntöisesti odottavat, vaikka luonnollisesti tiedon välittämisen funktio on myös olemassa. Toisaalta tiedon hankkiminenkin voi olla osa viihtymistä, osa television elinvoimaa antavaa roolia. --- Julkisen palvelun television tulisi perinteistä informatiivisen ohjelmapolitiikan ideologiaansa laajentamalla tarjota ohjelmistoa, jossa myös viihtyminen ja tunteiden kokeminen olisi hyväksyttyä, unohtamatta ja halveksimatta tiedon välityksen funktiota. (Valaskivi, Nikunen & Ruoho 1996, 89.)

Heikki Hellman kysyi 1980-luvun lopulla, miten pitäisi suhtautua siihen, että yleisö pakenee mielellään helppojen aiheiden ääreen ja katsoo viihdettä. Miksei sitä voisi pitää tietoisena valintana? Eivät uutisetkaan ole olemassa vain informaation vuoksi. (Hellman 1988, 8-9.) Väittely television merkityksistä laajeni ja ennustukset tulevasta monipuolisesta ohjelmistosta toteutuivat hyvin nopeasti. Kaapelikanavien katsojille tämä harppaus ei ehkä ollut kovin suuri, sillä heillä oli ollut useita vaihtoehtoja jo entuudestaan. Hellman pohjasi ajatuksensa Umberto Econ määrittelemään uustelevisiön käsitteeseen, jossa valinnanmahdollisuudet moninkertaistuivat, rajattomasta tarjonnasta miellyttävän ohjelman voi valita kaukosäätimellä. Muutokset veisivät katsojat pois yhdenmukaisesta tv-kulttuurista. (Mt. 2.)

Raimo Salokankaan mukaan Suomessa tapahtui 1980- ja 1990-luvuilla prosesseja, jotka muuttivat merkittävästi yhteiskunnan jäsenten tapaa sijoittaa asioita mahdollisten ja mahdottomien, toivottavien ja torjuttavien asteikolle. Tekniikan ja talouden muutokset vaikuttivat kuten Yleisradion sisäinen asennekehitys. Päätös MTV:n uutisista merkitsi Yleisradiota hallitsevan poliittisen järjestelmän kääntymistä pois sähköisen viestinnän monopoliajattelusta. Vuoden 1989 Euroopan mullistavat tapahtumat huomioitiin esimerkiksi Viron kohdalla laajuudella, joka olisi pari vuotta aiemmin ollut järjestelmän vuoksi mahdoton. Neuvostoliiton aikakauden loputtua myös mediamaailma oli uuden aikakauden edessä. Umpipoliittinen 1970-luku oli ajautunut umpikujaan. (Salokangas 1996, 343–344.) Salokankaan mukaan siis 1970-luvun poliittinen valta vaikutti vielä 1990-luvun alkuun, jolloin Neuvostoliiton hajoaminen vei siltä suurimman pohjan tarkastella median välittämiä lausuntoja. Median vapautuessa poliitikot joutuivat uuden tilanteen eteen, jossa he kilpailivat median hyväksikäytössä. Yhtenä kuuluisimpana tapauksena on edelleen Martti Ahtisaaren ja Elisabeth Rehnin kilpaaviopareineen *Tuttu Juttu Show'ssa* ennen presidentinvaaleja 1994. Julkisuudesta oli tullut arvotavaraa, toimittajilla oli valta valita, kenen mielipiteet saivat painoarvoa. Maria Kaisa Aulan mukaan länsimaisessa kehityksessä, jossa puoluesamaistuminen vähenee, äänestäjien liikkuvuus kasvaa, kuten myös kriittisemmät asenteet. Poliitikot ovat tulleet riippuvaisemmiksi tiedotusvälineistä ja niiden luomasta julkisuuden areenasta. (Aula 1991, 9.) Television katsottiin olevan elintärkeä koko nykyaikaisen politiikan tekemiselle. Sen välittämässä politiikassa korostuivat henkilöityminen ja symboliset aspektit: Ei-verbaalinen informaatio oli noussut sanojen rinnalle mediakonsulttien avustamana. (Mt. 11.)

Vuonna 1988 Heikki Hellman ja Tuomo Sauri ennustivat ohjelmatarjonnan uutta työnjakoa, joka palvelee suuren televisioyleisön sijaan lukuisia toisistaan eriytyneitä osayleisöjä, jotka tekevät ohjelmavalintojaan tilanteen mukaan (Hellman & Sauri 1988, 13). Paras katseluaika, prime-time¹¹⁷ on silloin, kun televisiolla on eniten katselijoita. Illan parhaat tunnit on tarkoitettu suurelle yleisölle. (Mt. 16–17.) Television rakennemuutos kasvoi valinnanvaran muodossa. Perinteisten kanavien yleisön katselutottumukset pysyisivät suhteellisen ennallaan. (Mt. 102.) 1990-luvulla tapahtui murros, jossa Hellmanin odotukset pitivät paikkansa, ja kanavakilpailu erikoisryhmineen nousi etusijalle. Vuonna 1992 kolmosverkko kattoi käytännöllisesti koko Suomen, ja aika oli oikea kanavauudistukselle. (Salokangas 1996, 363.) MTV:n verkkovuokra oli viidennes Yleisradion tuloista, eli mainostuloista oli riippuvainen myös Yleisradio. Sekä taloudellisista että arvovaltasyistä molemmat tarvitsivat näyttäviä katsomoita. (Hellman 1988, 27.) Yleisradion tavoitteena oli siis pitkään ollut turvata MTV:lle riittäviä yleisöjä sen sijaan, että yrittäisi kilpailla sitä kuoliaaksi (mt. 71). Kanavauudistuksella oli siten myös taloudelliset syynsä: Mitä enemmän MTV saisi mainosaikaa, sitä enemmän Yleisradio saisi tuloja. Nokian vaikutus televisiotoiminnassa oli huomioitu, elektroniikkateollisuus vaati perustakseen toimivaa kotimaista yleisradiotoimintaa (Salokangas 1996, 396). Sanoma Oy oli yrittänyt vallata MTV:n omistajataistelussa 1991–1992, mutta ei onnistunut, kun Yleisradio osti eläkesäätiönsä nimiin 10 % MTV:n osakkeista. Valtioneuvosto myönsi MTV:lle oman toimiluvan, jossa varoitettiin omistussuhteiden merkittävän muutoksen mahdollisesti peruuttavan luvan. Tämän jälkeen yhtiön lehtiomistajat alkoivat luovuttaa. Sen sijaan Sanomien Helsinki Media hankki vuonna 1994 PTV:n (Suomen Paikallis-TV Kanavat Oy) osake-enemmistön ostamalla Aamulehden ulos. (ks. esim. Salokangas 2007, 51.) Kanavauudistuksesta päätettäessä sovittiin, että MTV toimisi 1990-luvun Yleisradion toimiluvan varassa (Salokangas 1996, 428). Kolmoskanava tuli MTV:n käyttöön 1.1.1993 Yleisradion toimiluvan nojalla sillä ajatuksella, että kaksi yleisradiokanavaa ”puhdistuu” mainoksista ja viihteestä, ja satelliitti-kaapeli-video -uhkaa vastaan saataisiin vastaus. Yleisradio saisi

---

¹¹⁷ Ohjelmat, kuten lastenohjelmat ja opetusohjelmat, on sijoitettu alkuiltaan, jolloin ne tavoittavat paremmin kohdeyleisönsä (Hellman & Sauri 1988, 36). Kun Yleisradio tukeutui prime-timessä uutisiin, asia- ja ajankohtaisohjelmiin, panosti MTV viihteellisimpiin ohjelmiin (mt. 71). Ylen ja MTV:n keskinäinen työnjako tasapainotti viihteen ja asian keskinäistä kamppailua illan parhaiden tuntien tarjonnasta (mt. 96). Yle julkisen palvelun yhtiönä ei välittänyt prime-timestä vielä 80-luvun lopulla, ja elämyksellisyyden sijaan ensisijainen tavoite oli tiedonvälityksellä. MTV turvasi talouden ja legitimitteettinsä suosituilla ohjelmatyypeillä, sarjaviihteellä. (Mt. 100.)

normaalin kanavavuokran lisäksi julkisen palvelun tukea – muuten kanava olisi rahasampo vain vuokraajille. (Kiuru 1992, 188–190 & 194.) Helsingin Sanomien pääkirjoituksissa kanavauudistusta ja kanavauudistuksen myötä kasvavaa uutisaikaa vastustettiin, eikä kehitystä katsottu mielekkäänä.

Ylen katsojatarve on kova, koska yhtiö tekee myös julkisen palvelun periaatteen mukaisia vähän katsottuja, mutta tarpeellisia ohjelmia. Tarve pakottaa väistämättä senkin keskittymään varmoihin kassamagneetteihin illan parhaaseen katselu-aikaan. Juuri tästä syystä kanavauudistus ei ehkä lisääkään katsojien valinnanvaraa. Päinvastoin on suuri vaara, että molemmat televisioyhtiöt ryhtyvät vain kilpailemaan keskenään yhä kovemmin samankaltaisella ohjelmistolla. (Helsingin Sanomien pääkirjoitus 1992.)

Perusajatus vaikuttaa paperilla hyvältä, mutta entäpä käytännössä. Yle ja MTV tuskin pystyvät tuottamaan television visuaaliset kriteerit täyttäviä täysipainoisia lähetyksiä pitkin iltaa. Määrällinen uutiskilpailu johtaa ilmeisesti nykyresursseilla käytännössä studio-osuuksien selvään lisäykseen eli radiomaiseen ohjelma-tuotantoon. Pienestä maasta loppuvat myös nopeasti tuoreet haastateltavat. Uutis- ja ajankohtaisohjelmista uhkaa tulla samojen puhuvien päiden puuduttavia studio-gallerioita ja samojen ajatusten toistamoita. (Helsingin Sanomien pääkirjoitus 1992a.)

Kolmas valtakunnallinen kanava syntyi vuonna 1993, ja uuden kaupallisen kanavan myötä kanavakilpailuun alettiin suhtautua uudella tavalla¹¹⁸. Hallintoneuvosto totesi yhden aikakauden vallankäytössään päättyneeksi. Julkisen palvelun maksua edelleen maksava MTV pääsi pois rengin asemastaan. (Salokangas 1996, 433.) Kohu kanavauudistuksesta antoi ymmärtää, että suomalainen televisiokulttuuri mullistuisi. Ennustettiin, että kilpailu MTV3:n ja Ylen kahden kanavan välillä saisi aikaan kaiken entisen nollauksen ja syntyisi uusi televisiokulttuuri. Muutokset eivät kenties olleet mullistavia, mutta katsojalukujen merkitys kasvoi kaikkien kanavien ohjelmistossa. (Hietala 1996, 44. & ks. myös Herkman 2005, 266.)

---

¹¹⁸ Yleltä vaadittiin kilpailua kaupallisen MTV:n kanssa. Suomalainen kulttuuri oli kansallisen yhtiön tehtävä. Kaksi kanavaa oli koordinoitava tarjoamaan mahdollisimman vaihtoehtoiset ohjelmistot. (Salokangas 1996, 422–423.) Kanavakilpailu aiheutti Ylelle paineet legitimitettiin kannalta saada kahdelle kanavalleen yhtä paljon katsojia kuin MTV3. Yleisradio epäonnistui: TV1:n tulos oli kelvoton. (Mt. 426.)

Kun Yleisradion televisiokanavat etsivät suurta yleisöä, käänsi MTV3 katseen kohdeyleisöihin, joille tarjottiin Yleisradion tutkijoiden mukaan radikaalimpia näkökulmia. Ärsytyskynnys oivallettiin tärkeäksi katsomiskysymykseksi – se toimi myös ohjelman vetovoimana. Yleisradio näytti suhtautuvan viihteeseen kuin Alko viinaan: tuotetta tulisi myydä, mutta kun se on pahasta. Kamppailu julkisen palvelun ideologian ja katsojakilpailun paineissa tuottikin Yleisradiossa jakomielistä ohjelmapolitiikkaa. Kriitikkojen lietsomalla kielteisellä viihdekäsityksellä havaittiin vastaavuus katsojien tavassa puhua viihteestä, ja sama puhetapa eli myös ohjelmantekijöiden keskuudessa. Viihteen sanottiin olevan suhteellisen halpaa, epärealistista, tiettyyn formaattiin tyypistettyä ja massoille tuotettua ohjelmistoa, jonka katselu ei vaadi sen suurempaa ajattelua. Tästä poikkesi ainoastaan viihdeohjelma, joka ottaa aiheensa politiikasta. Informatiivisen ohjelmapolitiikan juuret olivat professionalismissa, jossa asiaa ja sisältöä pidettiin viihdyttävyyttä ja muotoa tärkeämpinä. Populaarikulttuuria puoltavassa kritiikissä viihteen miellettiin vahvistavan niin sosiaalista kuin yksilöllistä elämänhallintaa. (Valaskivi et al. 1996, 86–87.)

1990-luvulla Yleisradio menetti monopolin televisio-ohjelmien jakelijana. Toimintatapa, joka satoi Yleisradiota julkisen palvelun televisioyhtiönä, ei koskenut kaupallisia kanavia. Lassilan ennustuksen mukaan kanavien lukumäärän kasvu lisäisi katsojan valinnanvapautta ja pirstoisi yleisöä. Suuren yleisön ohjelmat väistyivät erikoisohjelmien tieltä. Yleisradion kansanvalistustehtävä joutuisi etsimään uusia muotoja, sillä katsojia ei voitu enää pakottaa pysymään yleisradiokanavalla. (Lassila 1989, 36.) Suuri yleisö murentuisi pienempiin osayleisöihin ja sisältö muuttuisi valistuksesta yksittäisten katsojaryhmien tarpeita vastaavaan palveluun. Katsojat olisivat yhä vaativampia ohjelman laadun suhteen. (Mt. 99.) Sanoma Oy pääsi valtakunnalliselle televisiokentälle vihdoin, kun vuonna 1996 neljäs maanpäällinen tv-kanava myönnettiin Oy Ruutuneloselle, jonka toimilupaan kirjattiin velvollisuus julkisen palvelun maksusta Yleisradiolle, muttei minkäänlaisia ohjelmistoa koskevia konkreettisia vaatimuksia. (Hellman & Sauri 1997, 26.) Helsingin Sanomat ei valittanut. Herkmanin tutkimuksen mukaan televisiokanava Nelosen aloitusvuosi 1997 oli myös kulminaatiopiste Sanoma Oy:n Ilta-Sanomien tv-aiheisissa juttumäärissä, joka lisääntyi harppauksella (Herkman 2005, 113). Herkmanin mukaan omistuspohja liittyi selvästi televisiokanaville annetun julkisuuden määrään ja laatuun tietyissä lehtien osissa selkeimpänä esimerkkinä mainokset (mt. 163).

Julkisen palvelun tapa tehdä televisio-ohjelmia modernille, tiedostavalle kansalaiselle oli paradigman mukaista. 1990-luvulta saakka Yleisradio on Valaskiven mukaan puhutellut katsojiaan kulutusyhteiskunnan jäsenenä. (Valaskivi 2002, 38.) Yleisradion asema turvattiin lailla vuonna 1993, mikä merkitsi Ylen sisällön suurten linjojen poliittisen tason linjauksien vahvistusta. Yle ei ollut riippuvainen valtioneuvoston määräaikaisestä toimiluvasta, vaan yhtiön aseman muutokset vaativat eduskuntakäsittelyn. Laki merkitsi julkisen palvelun käsitteen vahvistumista, sillä se määriteltiin täytenä palveluna ja julkisen palvelun erityistehtävinä. (Salokangas 1996, 430–431.) Yle kamppaili kahden vastakkaisen ohjelmapolitiikan ristipaineissa; lakisääteisesti edellytettiin täyttä palvelua - eli kansallista sivistystyötä ja asiaohjelmistoa viihteen lisäksi. Toisaalla MTV3:n mukanaan tuoma kilpailutilanne asetti katsojaluvut keskeiseksi onnistumisen mittariksi ja viihdehän keräsi eniten katselijoita. (Hietala 1996, 46.) Television kaupallisessa murroksessa markkinavetoisen median nähtiin tarjoavan kuluttajia houkuttelevaa ja viettelevää tyydytystä. Ien Angin mukaan yleisradioiden monopolien murtumisen jälkeen oli nähtävillä yleisradioyhtiöiden heikkoutena haluttomuus ja kyvyttömyys asettaa mielihyvän tuottaminen toiminnan tavoitteeksi, eivätkä ne ottaneet kaupallisten mediayhtiöiden tavoin populaarikulttuurista nautintoa tavoitteekseen. (Mäntymäki 2006, 255 & 262.) Mäntymäki on huomionnut, että kaupallistuminen ja viiheellistyminen on ymmärretty helposti julkisen palvelun median yhteydessä rappeutumisilmiöksi, joka saattaa kyseenalaistaa koko sen olemassaolon (mt. 38). Angin viittaamaan tietynasteiseen lamaannukseen myös mielestäni Yleisradiossa varmasti osin 1990-luvulla syyllistettiin, ennen kuin julkisen palvelun linjaukset alkoivat loksahda kohdilleen.

Yleisradion suuressa organisaatiomuutoksessa vuonna 1994 organisoitiin toiminta toimialoittain, ja yhtiötä alettiin johtaa kylmämpäisemmin talousajattelun mukaisesti. Informaation jakelun ja sivistystyön oli jatkuttava, mutta mahdollisimman voitokkaana. Reino Paasilinna joutui väistymään kanavakilpailun seurauksena paikaltaan vuonna 1994. Erottamisestaan ärtyneen Paasilinnan itsensä mukaan hänen erottamisensa oli poliittista peliä, ja hänet erotettiin ilman perusteluita (Paasilinna & Saksa 1994, 228). Paasilinnan kamppailu estää Sanoma Oy:n laajentuminen televisiokentälle päättyi, kun hänet itsensä erotettiin. Paasilinna oli tyrmännyt Sanoma Oy:n toimitusjohtaja Jaakko Rauramon ehdotuksen tehdä TV2 ilta-ohjelmistoltaan maksulliseksi kanavaksi, jota

Yleisradio hallinnoisi yhdessä Sanomain omistaman Helsinki Media kanssa. Kun Sanoma Oy aikoi hankkia vuonna 1991 valtaa MTV:ssä, ostettiin liikkeellä olleet osakkeet Paasilinnan toimesta kuitenkin Yleisradioon, jolloin tästä tuli MTV:n suurin osakkeenomistaja. Kun Sanoma Oy yritti vielä vuonna 1993 kaapata MTV:n määräysvallan itselleen, Paasilinna sai sanojensa mukaan tuolloin murrettua suunnitelmat.¹¹⁹ (Mt. 250–251.)

Vuonna 1996 tehdyt kaksi merkittävää viestintäpoliittista päätöstä tulivat suuntaamaan radio- ja tv-toiminnan kilpailua, kun valtakunnalliselle mainosrahoitteiselle televisiokanavalle (ja myös radiokanavalle) myönnettiin luvat. Päätökset ilmensivät halua markkinaperustaiseen yleisradiopoliittikkaan, missä toiminnan sääntely perustuu kilpailulainsäädäntöön laajempien kulttuuri- tai viestintäpoliittisten tavoitteiden sijaan. (Jyrkiäinen 1997, 94.) Ennen kuin luvan saanut Oy Ruutunelonen aloitti lähetyksensä nimellä Nelonen 1.6.1997, tapahtui merkittävä päätös toisaalla televisiokentän kaupallisella sektorilla. MTV Oy ja Aamulehti-yhtymä Oy (ALY) sulautuivat huhtikuussa 1997 yhdistäen graafisen ja sähköisen toimialan. Sulautuman suurin yksittäinen omistaja oli ruotsalainen media-alan suuryritys Bonnier. (Mt. 91.) Uuden yhtiön liikevaihto oli 2,5 miljardia markkaa, ja siitä tuli Suomen suurin yksittäinen viestintäyritys. Omistajiin kuului myös Nokia. ALY ja MTV hakivat yhteistä tv-kanavaa, mutta koska tämä meni Sanoma Oy:n hallitsemmalle Oy Ruutuneloselle, ALY joutui valitsemaan osakekaupan päästäkseen tv-toimintaan tullen MTV:n suurimmaksi osakkeenomistajaksi 20 % osuudella. (Mt. 93.) Vuosien 1997–1998 jälkeen kaksi suuryhtiötä Sanoma-WSOY ja Alma media hallitsivat kaupallista mediaa (ks. myös Herkman 2005, 11).

Suomen televisio muuttui 1990-luvulla kulttuurisesti lopullisesti, kun Nelonen aloitti lähetykset vuonna 1997. Lassilan ennustukset toteutuivat, paitsi ehkä laadun suhteen, sillä 1990-luvun ohjelmatarjontaa ei ole varsinaisesti pidetty aiempaa parempana. Sitä vastoin Yleisradion strategiaselvitystä tehneen selvitysmies Jouni Mykkäsen visio tv-

---

¹¹⁹ Paasilinnan mukaan hänen erottamisensa vauhdittuikin vuoden 1993 tapahtumien jälkeen, kun hän oli pysäyttänyt Yleisradion johtajien Tapio Siikalan ja Arne Wessbergin auttaman Sanoma-konsernin MTV:n valtausyrityksen. Kun asioiden laita oli ensin salattu Paasilinnalta ja Yleisradion hallintoneuvostolta, oli Paasilinna lopulta kutsunut johtajat koolle, ja käskenyt lopettaa yhtiön ”sisäisen juonittelun”. Ennen kaikkea pelkona oli taloudellisen edun menetys, sillä MTV maksoi verkkovuokran lisäksi noin 170 miljoonaa markkaa yleisradiomaksua, mikä voitaisiin menettää Sanoma Oy:n saadessa määräysvallan. (Paasilinna & Saksa 1994, 256–260).

mainonnan suuresta kasvusta, joka toimi perusteena uudelle televisiokanavalle, oli virheellinen - mikä myös johti uuden Neloskanavan tappiollisuuteen ja MTV3:n taloudellisiin vaikeuksiin. (Soramäki 2007, 88.) Samalla vuonna 1997 suomalaisten jatkuvasti kasvanut televisionkatselu pysähtyi ensimmäisen kerran television koko historian aikana (Kortti 2007, 173 & Näränen 2006, 56). Nelosen ohjelmatoiminnan alkua luonnehdittiin kompastelevaksi. Yhteiskunnallista uskottavuutta haettiin kaupalliselle kanavalle tiedonvälityksen tehtävästä; kanava käynnisti myös uutistoiminnan. (Hujanen 2007, 116.)

Jo 1980-luvun alussa television suurkuluttajia olivat olleet kotiäidit ja eläkeläiset. Lapset ja yli 45-vuotiaat katsoivat eniten televisiota. (Oksanen 1981, 26.) 1990-luvun alun lama-Suomessa tapahtui Veijo Hietalan mukaan kansallinen herääminen. Maalaisohjelmat ja kotimaiset kansalliset sarjat, kuten *Metsolat* syrjäyttivät ohjelmistossa ulkomaalaisia ohjelmia. Nuoret siirtyivät kaapelikanaville jättäen kotimaiset kanavat varttuneemmalle väelle. (Hietala 1996, 48.) Myös varsinainen päivittäinen saippuaoppera *Kauniit ja Rohkeat* saapui Suomeen vuonna 1992. Sarjasta käydyssä lehtikirjoittelussa oli Jenni Ukkosen mukaan alkuaikoina pelkoa uudennlaisesta televisiosta, joka rappeuttaa suomalaiset. Vähitellen sarjaan alettiin 1990-luvun loppuun mennessä suhtautua vain pikkupaheena. Susanna Snellin, Anna Lahelman ja Pilvi Toppisen vuonna 2003 ilmestyneessä Ylen yleisötutkimuksessa huomioitiin, että television kevyempien ohjelmien katselusta oli tullut hyväksytympää verrattaessa Pertti Alasuutarin 1990-luvun alussa saamiin tuloksiin nähden. (Kortti 2007, 184.)

Televisioyleisö jakaantui entistä selkeämmin kahtia 20–40 -vuotiaiden siirryttyä ulkomaiseen tarjontaan, jota edusti kärjessä musiikkikanava Music Television (MTV), joka tuotti myös televisiosarjoja. *Beavis ja Butthead* -sarja oli 90-luvun alkupuolen suosikkisarja Music TV:llä, ja Suomessa myös Subtv on myöhemmin näyttänyt sarjaa. Piirrossarjassa pyörivät oikeat musiikkivideot, joita päähenkilöt kommentoivat. Milloin henkilöt eivät katsoneet televisiota, he tekivät jotakin eettisesti arveluttavaa, ja jopa rikoksia. Kohun sarja herätti, kun katsojat alkoivat matkia piirroshahmojen käyttäytymistä. Douglas Kellnerin mukaan sarja tarjosi kriittisen näkökulman mediakulttuurin kasvattamaan nuorisoon, joka haluaa helppoja ratkaisuja ajattelun sijaan. Vaikka sarjan vire oli ironinen, eivät sen kohderyhmän kaikki katsojat ymmärtäneet viestiä. (Kellner 1998, 170–180.) Katsojakunnan jakautuminen on

olennainen tekijä pohdittaessa televisiomoraalin muovautumista, sillä osa katsojakunnasta katsoi ohjelmistoa, jota toinen osa katsojakuntaa ei katsonut. Katsojien sirpaloituminen erityisyleisöksi ei mennyt vain maun mukaan, vaan myös niiden käsitysten mukaan, mitä televisiosta voi esittää. Nelonen muutti tilannetta näyttäen kaapeliin kadonneelle kuluttajaryhmälle suunnattua ohjelmaa. Nelosen katsojakunnan maku on muokkautunut erilaisen ohjelmiston parissa kaapelikanavien äärellä, kuin TV1:n, TV2:n ja MTV3:n katsojakunnalla, joka oli pysytellyt valtakunnallisilla kanavilla.

1990-luvulle tultaessa yleisö oli kokenut keskustelut niin väkivaltaisista ohjelmista kuin viihteen paheksumisesta. Suomalaista yhteiskuntaa ilmensi 1990-luvulla vapautuminen, jossa moralisoijat leimautuivat valittajiksi ja ilonpilaajiksi. Olennaista oli, etteivät valitukset enää aiheuttaneet aina seurauksia. Katsojia ei voitu enää luonnehtia tyhmiksi ja passiivisiksi, vaikka he käänsivätkin kanavan viihteelle. Toki tämä ei tarkoittanut sitä, että kriitikot olisivat televisioon juuri tyytyväisempiä olleet. Helsingin Sanomien Kajava paheksui esimerkiksi vuonna 1995 *Rillumarei* -ohjelmaa, jossa oli tehty pilaa sananlaskusta ”Se koira älähtää, johon kalikka kalahtaa” lyömällä koira patukalla selkään. Myös aiemman jakson vitsi vanhempien välinpitämättömyydestä oli esitetty kärjistäen käyttämällä vauvaa tuhkakuppina ja jousiammuntamaalina. Vaikka televisiossa väkivalta on jokailtaista viihdettä, Kajava kysyi oliko sadistinen esittämistapa ainoa mahdollinen? Mihin räökkäystä tarvitaan? Kodeissa, jossa lapsia kasvatetaan kunnioittamaan toisia, ei tällainen viihde tule ilahduttamaan. (Kajava 1995, D11.)

Seksielokuvat tulivat televisioon 1990-luvulla. Elokuvat eivät olleet varsinaisia pornoelokuvia, vaan myöhäisillassa lähetettäviä eroottisia elokuvia, jotka joka tapauksessa herättivät kohua. Kuitenkaan sensurointia ei elokuvien osalta tapahtunut. Sitä vastoin kohun ja sittemmin sensuroinnin kohteeksi joutui vuonna 1994 *Panumaalimainos*, jonka tahallisesti hölmön huumorin (tiukkatoppinen nainen ja maalarimies keskustelivat kaksimielisesti) katsottiin olevan naista alentavaa. Mielenpisteet jakautuivat jyrkästi kahtia, kun markkinatuomioistuin kielsi mainoksen esittämisen kuluttaja-asiamiehen kantelun jälkeen. Tuotteen valmistaja oli tyytyväinen mainoksen saamaan kokuun, joka lisäsi tuotteen tunnettavuutta huomattavasti. (Seppänen 1996, 13.) Markkinatuomioistuimen mukaan mainos vahvisti sukupuolten välistä eriarvoisuutta,

koska se välittää maskuliinisen katseen ylivaltaa (mt.16). Janne Seppäsen mukaan markkinatuomioistuin ei välttämättä kyennyt katsomaan mainosta muulla silmällä kuin miehisen katseen mukaisesti, jolloin se tuomitsi tiedostamattaan omat katsomisen tapansa, jotka oli heijastanut mainoksen ominaisuuksiksi. Toisaalta voidaan ajatella markkinatuomioistuimen kieltäneen mainoksen, sillä se esitti miehisen tirkistelyn nolouden. (Mt. 19.)

Vuonna 1996 Yleisradion tasa-arvotoimikunnan tutkimusjulkaisussa *Nainen viihteenä, mies viihdyttäjänä – viihtyykö katsoja?* selvitettiin millaisen näkymän suomalainen televisioviihde tarjosi sukupuolesta. Television nais- ja miestyyppejä tarkasteltiin lajityyppinsä osana. Tutkijat katsoivat, että on kyseenalaista vaatia fiktio-ohjelmien ja viihteen nais- ja mieshahmoilta sellaista realistisuutta, joka ei välttämättä kuulu näiden ohjelmien geneerisiin piirteisiin. Tietynkaltaisten sukupuolikuvien vaatimus voi merkitä ainoastaan entisten normien korvaamista uusilla normeilla. (Ruoho, Nikunen & Valaskivi 1996, 7-8.) Kaarina Nikusen kartoituksen perusteella naishahmon näkökulmasta kerrottuja fiktiivisiä elokuvia ja sarjoja oli yllättävän vähän riippumatta kanavasta. On tietenkin selvää, että tarinan puhuttelevuus korostuu, jos päähenkilö on katsojaa lähellä. Esimerkiksi TV1:n *Ilman kavaluutta* -sarja puhutteli vuonna 1996 laman kourissa kamppailevia suomalaisia pääosassaan nainen, joka kieltäytyi asettumasta uhriksi. Miehet olivat kuitenkin pääosassa valtaosassa elokuvista, vaikkakin suurin osa televisiosarjoista asettui ryhmään, jossa kerronnalla ei ole merkittävää painotusta kummankaan sukupuolen suuntaan. MTV3:lla nähtiin naisvetoisia sarjoja enemmän kuin Yleisradion ohjelmissa, mutta viihdeohjelmissa naisjuontajia oli selvästi vähemmän. Televisioviihteen maailma vaikutti miehiseltä, mikä Nikusen mukaan tuntui katsojille kuitenkin tolkulliselta. Se, murtaako televisio vallitsevia sukupuolikäsityksiä, ei kuitenkaan liity vain siihen, kuinka paljon miehiä ja naisia televisiossa esiintyy. (Nikunen 1996, 31–32.) Perinteiset asemat olivat vallitsevia, kuten ohjelmista *Tuttu Juttu Show* ja *Napakymppi* voitiin todeta; yleisellä tasolla juontajat toteuttivat perinteistä maskuliinisuutta ja feminiinisyyttä. Monissa viihdeohjelmissa, selkeimmin erilaisissa visailuohjelmissa, naisjuontaja oli vain koriste. Perinteisistä ohjelmista poikkesi kuitenkin MTV3:ssa kesällä 1990-luvun puolessavälissä esitetty *Amatsonia*, jonka naisjuontajakaksikon erilaiset olemukset kyseenalaistavat perinteisen feminiinisyyden ideaalin. Myös ohjelman aiheet, kuten homoliitot, olivat julkisuudessa arkoja. (Mt. 39.) Televisio ei tuottanut yhtä kiinteää arvomaailmaa ja prime-time -ohjelmistokin nähtiin

monenlaisten näkökulmien kokonaisuutena. Ohjelmistoa muovasivat 1990-luvulla niin menneisyyden jäänteet kuin uudet tuulet. Sukupuoliasetelmat toistivat vanhoja kuvioita ja televisioviihteen maailma pysyi miehisenä - vaikkakin se tutkijoiden mukaan vastasi tolkullisesti julkista kulttuuria, johon he törmäävät päivittäin. Asetelmia murtavissa sarjoissa oli keskeistä erilaisten näkökulmien moniäänisyys. Vähitellen naiset olivat lakanneet olemasta pelkästään hyviä tai pahoja; stereotyyppisiä äitejä tai huoria, ja hahmoihin rakentui uutta syvyyttä. Miehekkyyden käsittely kuitenkin toisti vanhaa kaavaa: Mies on läpinäkyvä, normi ja sukupuoleton sukupuoli, joka uusintaa kulttuurista ja historiallista Miehen normia. (Valaskivi et al. 1996, 83–85.)

Jos 1990-lukua voidaan luonnehtia televisio-ohjelmiston vapautuvaksi vuosikymmeneksi, on huomattava, että vapautuminen oli kuitenkin hapuilevaa uuden televisiokulttuurin etsintää. Tabut rikkoontuivat seksin ja väkivallan näyttämisen osalta. Länsimaalaiset televisiokulttuurin muutokset huomioitiin myös Suomessa. Persianlahden sodan teknologian sallima reaaliaikainen uutisointi loi uutta globaalia uutiskulttuuria, jossa sodasta rakennettiin pelitapahtuman kaltainen tv-show. Realistisuus nostettiin - manipuloiden tosin - uudelle tasolle kotikatsomoissa, joihin amerikkalaiset sotilaat soittivat tietääkseen, mitä sodassa tapahtuu. (Sturken 1995, 139. & ks. myös luku 4.5) Kuvamateriaalin tulva moninkertaistui ja synnytti myös uusia ideoita, kuten *Italypsy* -ohjelman, joka syntyi Ylen TV1:n uutistoimituksessa, kun keksittiin käyttöä ylimääräiselle käyttämättömälle kuvamateriaalille (ks. esim. Palokangas 2007, 350). Reality-tv, tai myöhemmin tosi-tv, eli tosielämää ja todellisia ihmisiä kuvaavat sarjat, syntyivät vähitellen 1990-luvulla kaapelikanavilla, mutta myös Yleisradio oli mukana. Aluksi into uudesta tyylistä oli vain hetkittäistä. Ohjelmayritykset, kuten Suomessa TV2:n lyhyeksi jäänyt *Heartmix*, tuntuivat tökeröiltä ilman ammattinäyttelijöitä ja käsikirjoitusta. Kuitenkin varsinkin erilaisten kilpailuohjelmaformaattien kautta tosi-tv alkoi saada jalansijaa herättäen myös moraalisia kysymyksiä.

Seuraavaksi analysoin viittä Helsingin Sanomien vuoden 1992 yleisönosastokirjoitusta, joista ensinnä esitän yleisen yhteenvedon havaintojeni pohjalta. Vuonna 1992 on huomattavissa mielipidekirjoitusten väheneminen Helsingin Sanomissa vuoteen 1981 verrattuna, vaikka ohjelmistossa kiistanalaisten ohjelmien määrä ei todennäköisesti ole laskenut. Televisio-ohjelmisto ei herätä voimakkaita tuntemuksia ainakaan kirjoitteluun

asti. Katsojat ovat kasvaneet välineen muuttuvaan ohjelmistoon ja ovat suvaitsevaisempia kuin aiemmin. Se, mihin reagoidaan, näkyy kuitenkin negatiivisina kirjoituksina, joissa ruoditaan audiovisuaalisia esitystyylejä. Tämä on yhteydessä televisiokuvakielen murroksen synnyttämään hämmennykseen.

Tasa-arvokeskustelu naisten vetämänä on esillä vuonna 1992. Esimerkiksi seksielokuvatarjonnan johdosta esitetyt mielipiteet ovat ajalleen tyypillisiä viljellen ironiaa ja suvaitsevaisuutta. Miehillä suunnatuissa kirjoituksissa välittyvät ensinnä voimakkaat naiset, joiden maskin takaa piilee kuitenkin huoli lapsista ja kenties jopa suvaitsemattomuus esitettävää ohjelmistoa kohtaan, mikä peitetään hymyn alle kritisoinnin sijaan. Yhteiskunnan murros kohti uutta kaupallista aikaa näkyy vuoden 1992 kirjoituksissa epävarmuutena ja oikeastaan epätietoisuutena siinä, mitä mieltä ohjelmistosta tulisi loppujen lopuksi olla.

8.1 Tasa-arvon puolesta

1990-luvulla se, mitä televisiosta sai näyttää, oli muuttunut melkoisesti 80-luvun alusta. Väkivaltakeskustelu oli laantunut videolain ja sopimusten mukana, mutta ohjelmiston murros kohti kaupallisia arvoja ja viihteen kasvua toi vuosikymmenen alussa myös seksuaalisten asioiden käsittelyn (niin elokuvat kuin asiaohjelmat) ohjelmistoon. Yleisön suhtautuminen ohjelmiin oli kuitenkin vaihtelevaa. Kirjoittaja (Helsingin Sanomat 6.2.1992) ottaa kantaa homo-ohjelmasta noussutta kohua vastaan, ja osoittaa televisiomoraalinsa rajojen olevan vapaammat kuin käytävä keskustelu - kirjoittajalla on näkökulma, joka puolustaa yhteiskunnan seksuaalisia vähemmistöjä yhtä lailla kuin naistenkin asemaa. Kirjoittaja kohdistaa mielipidekirjoituksensa yleisesti miehille.

Suuret kiitokset TV 1:lle Riitta Launiksen toimittamasta homo-ohjelmasta 24. 1. Suoraan sanoen en ymmärrä kohua, joka ohjelmasta syntyi.

Kirjoitus on provosoiva, kirjoittaja käyttää kieltä rohkeasti ja suvaitsemattomuutta homo-ohjelmaa kohtaan verrataan siinä huonoon itsetuntoon. Kirjoittaja ei tunnusta

ymmärtävänsä suvaitsemattomuutta, joka kohdistuu miehen vartalon ja sukupuolielimen näyttämiseen.

Onko miehen vartalo niin pyhä, ettei sitä saa näyttää ja paljastaa televisiossa, edes piirrettynä? Onko suomalaisilla miehillä niin heikko itsetunto, etteivät kestä ison peniksen näkemistä?

Kirjoittaja vertaa ohjelmaa seksielokuvaan. Ohjelmalajityypeillä ei ole selkeätä merkitystä (asiaohjelma – viihdeohjelma) kirjoittajalle. Kirjoitus voidaan nähdä kritiikkinä seksille, jota esitetään yksipuolisesti vain mieskatsojille suunnattuna tarjontana. Kirjoittaja pyrkii ilmaisemaan kantansa tasa-arvoon. Hän hyväksyy tarjonnan, mikäli se tavoittaa kummatkin sukupuoliryhmät.

Kuitenkin seksiohjelmatarjonnan pääosa suuntautuu miehille, jolloin kirjoittaja ottaa huomioon esitysajat (sopimus vuodelta 1987 on siten kirjoittajan hyvin tiedostama). Hän on tietoinen kello yhdeksän vedenjakajasta ja on huomannut sen rikkomista tapahtuneen. Huomio siitä, että lapset voivat kesälomillaan valvoa myöhempään, viittaa lastensuojelullisuuteen. Kirjoitus on myös vastaan sen kaltaista televisioyhtiöiden ajattelua, että rajoja voidaan venyttää tulkitsemalla aikuisten olevan lomalla ja viikonloppuisin kotona valvomassa lastensa televisionkatselua.

Jos naisista olisi tehty samankaltainen ohjelma, mitään kohua ei olisi syntynyt.

Lesborakastelua on nähty vaikka kuinka monta kertaa, mm. kesän pornoelokuvissa, jotka muistaakseni alkoivat ennen klo 21. Lapsillahan on kesällä lomaa...

Suuremman kohun olisi pitänyt syntyä lauantai-iltapäivänä esitetystä viihdeohjelmasta.

Kirjoittaja vertaa seksielokuvia piirrettyihin kuviin – vähemmän realistisena piirretyt ovat vähemmän vahingollisia. Kirjoittaja katsoo miesten olevan suvaitsemattomia silloin, kun ohjelma ei ole välttämättä heille suunnattu. Homo-ohjelman sisältöä paheksutaan, mutta seksielokuvia ei.

Onko miehen vartalo niin pyhä, ettei sitä saa näyttää ja paljastaa televisiossa, *edes piirrettynä*? Onko suomalaisilla miehillä niin heikko itsetunto...

...on nähty vaikka kuinka monta kertaa, mm. kesän pornoelokuvissa...

... Ne elokuvat eivät olleetkaan mitään *piirrettyjä*...

Kirjoittaja pyrkii mahdollisesti nostattamaan tasa-arvokeskusteluun kohua viihdeohjelmasta, jossa naiset riisuvat vaatteita miehen toivomuksesta. (Kyseessä oleva ohjelma voi olla viaton ohjelmakin, johon itse lähetysaika tuntuisi viittaavan – ja täten kirjoituksen tulkinnan aste kevenisi, vaikka periaatteelliselta linjaltaan pysyisi samansuuntaisena.) Kirjoittaja ei hyväksy ohjelmaa, ja suojelee lapsiaan ottamasta mallia ohjelmasta, jossa nainen on miehelle alisteinen. Kirjoittaja ei vaikuta olevan yleisesti suvaitsematon, vaan kannattaa tasa-arvoa. Hänen moraalinsa sallii seksin ja sukupuolielinten näyttämisen televisiossa, mutta ei sukupuolista alistamista.

Suuremman kohun olisi pitänyt syntyä lauantai-iltapäivänä esitetystä viihdeohjelmasta. Siinä nuoret kiltit tyttäret kuuliaisesti riisuvat puseronsa juontajasedän niin pyytäessä.

Tuli kiire selittää omille tyttärille, että naisen elämän päätarkoitus ei suinkaan ole miesten miellyttäminen.

8.2 Naiskansakin kaipaa silmäniloa

Kirjoittaja osallistuu seksielokuvien myötä alkaneeseen tasa-arvokeskusteluun lähtökohdaltaan naisnäkökulmasta osoittaen kirjoituksen (Helsingin Sanomat 14.7.1992) yleisesti miehille. Kirjoitustyyli on ironinen ja vapaa patriarkaalisesta ajattelusta. Missä toinen tasa-arvokysymyksissä painiva kirjoittaja tasapainoili vielä sen välillä, mitä hyväksyä ja mitä ei, on kirjoittaja nyt uuden ajan kannalla, jossa television ohjelmistoa eivät sido tiukat siveelliset säännöt esimerkiksi lastensuojelullisesta näkökulmasta. Kirjoittajan moraalii hyväksyy humoristissävyytä kevyttä kieltä käyttäen kaiken seksin näyttämisen televisiossa – myös miehille suunnatun. Miesten täytyy ymmärtää, että myös naiset kaipaavat samanlaista viihdettä.

On fakta, että miehen kuin *miehen silmät seuraavat* ohi purjehtivaa *terhakkaa povea* tai kepeästi *keikkuvaa peppua*.

Hyvin muodostunut miesvartalo lihaksikkaine käsivarsineen, kiinteine pakaroineen ja reisineen - puhumattakaan silmistä, niskasta ja ranteista - ei aiheuta terveelle naiselle vastaavanlaisia väristyksiä.

*Näin tuntuu kolmoskanavan tiistai-illan erotiikkapakettien käärijä luulevan. Miksi? Näin esittelyosan, jossa plösö isäntämies kertoi maireasti hymyillen kahden tyttösen myötäilemänä *silmäniloa riittävän sekä miehille että naisille. Olin iloisesti yllättynyt.**

Kirjoittaja odottaa tasa-arvon toteutuvan ohjelmissa, ja kummankin sukupuolen saavan samalla mitalla *silmäniloa*. Kuitenkin ohjelmisto on suunnattu miehille, ja kirjoittaja on pettynyt. Kirjoituksessa pysyy kuitenkin huumori mukana, ja hän pyrkii antamaan miehille ajattelemista arvostelemalla mainoksen komeaa miestä.

*... ainut *silmänilo* (ainakin minulle) oli mainoskatkon aikana nähty pätkä, jossa esiintyi vihreässä trikooasussa juokseva *näppärän näköinen heppu*...*

Muistan, että erotiikkaohjelmista käytiin keskustelua jo vuosia sitten. Joku perusteli *ohjelmien tuovan pirteätä lisää* suomalaispariskuntien ankeahkoon arkeen - ohjelman jälkeen on sitten mukava lähestyä puolisoa "piristysruiskeen" saaneena. Minä *sain vain yliannoksen adrenaliinia*.

*...Tarkoitetaanko mahdollisesti, että naisten tulisi ottaa käytösvinkkejä? (Ohjelman jälkeen rouva voisi *isännän mieliksi* pukea vaalean Helga-peruukin päähänsä, *vetää vatsaa sisään* ja *nyrjäytellä nilkkojaan* korkokengissä esiintyessään koti-Honeyna tai -Lizana, joka juuri nähtiin ruudussa? *Hauskaahan sekin varmasti olisi, mutta . . .*)*

... Voi pojat, alkakaa jo ymmärtää että naiskansakin kaipaa sirkushuveja.

Kirjoittaja kyseenalaistaa miehisen kuvan laskemalla siitä leikkiä ja kyseenalaistaa ohjelmiston miesten haluna sensuroida itseään komeampien miesten näyttämisen

televisiossa.

Voisiko olla totta, että suomalaismiehellä on todellakin niin huono itsetunto, että hän haluaa pitää lihaksikkaat nuoret miehet poissa naisensa silmistä - näin en voi enkä halua uskoa.

...Että ei ole kysyntää - tuplapah. Esimerkkinä mainittakoon taannoinen jenkkiadonisten vierailu Suomessa. En eläessäni ole nähnyt niin paljon naisia ravintolassa - kaikki kolme iltaa olivat loppuunmyytyjä...

Kirjoittaja edustaa koulutettua ja itsenäistä naista, joka on miehiin nähden tasavertainen ja jonka täytyy saada televisiosta myös silmänruokaa niin halutessaan. Kirjoittaja herättää kysymykset menestyvien naisten asemasta televisiotarjonnan kohdeyleisönä.

Onko ohjelmien tarkoitus viihdyttää vain miespuolisia katsojia, sillä naiset oli jätetty kylmästi sivuun?

Miksi meitä rohkeita, hyvin koulutettuja sivistyneitä ja naisellisia suomalaisnaisia pidetään melkein frigideinä tai ainakin naisiinmenevinä?

Kirjoittajan ironinen tyyli kertoo kirjoituksen olevan pitkälle provosoiva, eikä hän välttämättä ole myöhäisillan seksielokuvien seuraaja väitteistään huolimatta. Kirjoituksen perimmäinen tarkoitus on vaatia sukupuolista tasa-arvoa televisio-ohjelmiin.

Kirjoittajan kertoessa kokemuksistaan ravintolaesityksessä, hänen tiedostava ja tarkkaileva asenteensa nousee esiin. Kirjoittaja ei kerro tuntemuksistaan itse ohjelman katsojana tai kuvaile tarjotun esityksen sisältöä. Sen sijaan kirjoittaja kuvailee ohjelmia katsovia muita naisia ja näiden reaktioita. Hän ei liitä itseään osaksi yleisöä (eikä käytä kirjoituksessa me -muotoa). Kirjoittaja ei ole välttämättä itse ohjelmia toivova katsoja, mutta pyrkii tuomaan esiin television seksikeskusteluun naisten näkökulman ja antamaan kuvan voimakkaasta, koulutetusta naisesta, joka ei jää miehille toiseksi. Ravintolaesitystä apuna käyttäen kirjoittaja liittyy yhteen vuosikymmenen yleisen ilmapiirin vapautumisen (johon liittyi osin myös ravintoloiden eroottisen esitystarjonnan kasvu) ja television.

Tasa-arvo näyttää toteutuvan ravintoloissa, joissa myös järjestetään esityksiä naisille, mutta televisio-ohjelmissa tasa-arvo ontuu.

Kirjoituksen lopussa kirjoittaja etäännyttää itsensä katsoen velvollisuudekseen naisena ottaa osaa käytävään julkiseen keskusteluun. Kirjoittajan tarkoitus ei ole kuitenkaan etäännyä tai irrottautua joukosta, vaan se tapahtunee tarkoittamatta.

...En eläessäni ole nähnyt niin paljon naisia ravintolassa - kaikki kolme iltaa olivat loppuunmyytyjä. *Seurasin ihastuneen huvittuneena, miten tavalliset suomalaiset naiset nauttivat näkemästään, kirkuivat ja villiintyivät shown edetessä.*

Eniten minua raivostuttaa se, että joudun kirjoittamaan näin itsestään selvästä asiasta vain siksi, että olen "*heikompaa sukupuolta*" - edistyneessä ja tasa-arvoisessa Suomessa!

Kirjoituksen tarkkaileva asenne sekä hyväntuulinen ironia kertovat osiltaan kirjoittajan suvaitsevaisuudesta. Hän ei kirjoita miehille suunnattuja televisio-ohjelmia vastaan kritisoinnistaan huolimatta, vaan suhtautuu ohjelmiin suvaitsevasti. Provosoivalla huumorilla kirjoitettu mielipidekirjoitus asettaa myös mahdolliset vastakkaiset näkökulmat suvaitsemattomuuden puolelle.

8.3 Kuvakielen ongelmallisuus uutisissa

Kirjoittajan huolena ovat (Helsingin Sanomat 15.6.1992) uutisinformaation vaarat vääristää tietoa kuvan ja äänen käyttämisessä kohteenaan television uutistoimittajat. Teksti liittyy aikakautensa televisiokerronnan tyylien monipuolistumiseen ja nopeutumiseen etupäässä kaapelikanavien vaikutuksesta, minkä jotkut katsojat tulkitsevat hallitsemattomaksi. Laajemmassa kehyksessä kirjoitus liittyy television teknologiseen ja ilmaisulliseen kehitykseen, jonka seuraaminen vaatii medialukutaitoa. Kirjoittaja kokee tämän kuitenkin liian vaativana.

Television uutis- ja kuvatoimittajat käyttävät kuvaa usein juuri niin kuin ei pitäisi: vaikeuttamaan uutisen seuraamista ja viemään

ajatukset muualle. *Pintapuolisesti* kuva ja sana kyllä liittyvät toisiinsa, mutta *todellisuudessa* kumpikin kertoo omaa tarinaansa.

Kahta eri asiaa on kuitenkin lähes *mahdoton tarkkailla* samanaikaisesti. Sen tietävät useimmat ihmiset kokemuksesta. Silti *tv-uutisten suunnittelijat näyttävät edellyttävän katsojilta yli-inhimillisiä kykyjä.*

...Vielä pahemmaksi asian tekee se, että uutiskuvat vaihtuvat muutaman sekunnin välein, täysin eri rytmissä uutisjutun rakenteen kanssa.

Uutistuotannon nopearytmisyys, puhuttelevat eli vaikuttavat kuvat muistuttavat kirjoittajan mielestä musiikkivideoita. Kirjoituksessa näkyy ajan murros Pihtiputaan mummon näkökulmasta, jossa kaikki pitäisi olla erittäin helposti ymmärrettävissä. Uusi ilmaisu sekä leikkausrytmi koetaan informaation sisällön vääristämisenä ja siten manipulaationa ja katsojan harhauttamisena.

Tätä menoa uutiset alkavat muistuttaa musiikkivideoita --- musiikkivideoissa kuva ja teksti sentään liittyvät toisiinsa.

Kirjoittaja syyttää toimittajia ongelmasta, jota tapahtuu usein.

Television uutis- ja kuvatoimittajat käyttävät kuvaa *usein* juuri niin kuin ei pitäisi...

Kirjoittajan mielestä varsinkin ulkomaanuutisissa manipulointia tapahtuu toimittajien laiskuuden takia. Kirjoittaja pyrkii varsin varhaisessa vaiheessa siis puuttumaan kuvavirtaan, eikä hyväksy ohjelmistoa, jota ei ole tarpeeksi harkitusti tehty. Suuri määrä sekavaa informaatiota aiheuttaa informaation välittymisen estymisen.

Sopivaa kuvamateriaalia ei ilmeisesti ole riittävän *helposti* saatavilla, joten *toimittajat menevät yli siitä, missä aita on matalin.* Uutisjuttua visualisoimaan valitaan kansainvälisen uutistoimiston lähettämä kuvasikermä, joka *ylimalkaisuudessaan sopisi lähes aiheeseen kuin aiheeseen.*

Kirjoitus edustaa mediakriittistä näkökulmaa, jossa esimerkiksi on kritisoitu suoran lähetyksen ja shokeeraavuuden arvostamista yli analysoivan käsittelyn. Kirjoittajalle kelpaa mieluummin kuva ilman ääntä tai selostus ilman kuvaa, kuin kokemansa sekamelska, jonka kirjoittaja rinnastaa viihteeseen eli ohjelma-alueeseen, joka on informatiiviselle ohjelmalle vastakkainen.

Uutisen todellista sisältöä ei vaivauduta miettimään tarkemmin.

Tilannetta ei paranna se, että valitut *kuvat ovat yleensä varsin puhuttelevia*. Päinvastoin, näin katsojalle tehdään karhunpalvelus: jokainen uusi *kuva vetää huomion puoleensa, ja selostuksen seuraaminen käy entistä vaikeammaksi*.

...Paremmassa puutteessa kuvaruudussa voi mainiosti näkyä vaikka pelkkä uutistenlukija. *Onhan uutisten tärkein tehtävä kertoa uutiset, ei viihdyttää*.

Kirjoittaja painottaa toimittajien vastuuta ja vaatii muutosta tyyliin kierrellen: hän kehuu joitakin ohjelmia, mutta uhkaa jättää uutiset katsomatta, mikäli yleinen linja ei parane.

Katsojan tehtävä ei ole miettiä, kuinka tv-uutisen kuvat ja selostus liittyvät toisiinsa. Työ kuuluu toimittajalle. Selostuksen on annettava vastaus niihin kysymyksiin, joita kuva herättää. Jos selostus vastaa väärin kysymyksiin, se on viisainta jättää kokonaan pois.

Hyviäkin reportaaseja on. Niitä on ilo kuunnella ja katsella, ja parhaassa tapauksessa niistä jää myös jotakin mieleen. Liian usein kuitenkin uutinen menee ohi korvien pelkästään väärin kuvavalintojen vuoksi. On sääli, jos ainoa tapa ymmärtää tv-uutisia on olla katsomatta niitä.

8.4 Häiritsevät mainokset

Vuonna 1992 television esityskäytännöt ärsyttivät myös toista kirjoittajaa, jonka paheksunnan kohteena oli mainosten kovaäänisyys (Helsingin Sanomat 7.8.1992). Mainoksien lähettäminen lujemmalla äänen voimakkuudella vaikuttaisi olevan varsin

tavallista, sillä mainoksissa pyritään volyymin sallitulle ylärajalle huomion lisäämiseksi. Yleensä kaupalliset yhtiöt kiistävät kuitenkin toimivansa näin.

Kirjoittajalle kovaääniset keskeytykset ovat liikaa seurattavaksi ja kirjoituksessa on luettavissa sukupolvien välinen kuilu, jossa uudenlaista kuvarytmiä ja äänimaisemaa verrataan luonnonilmiöihin, joita ei yleensä liitetä mediakieleen. Uuden ajan televisiokieli koetaan uhkaavana ja kirjoituksen voi tulkita olevan yhtäläillä suunnattu suurelle yleisölle kuin televisioyhtiöillekin.

Samalla kun televisiokatsojan *pää sekoitetaan* alati vaihtuvien irtokuvien *revontuliräiskeessä, korvatkin kuuroutuvat*, kun ne äkkiä ja *pahaa-aavistamatta* täytetään mainoskatkojen *ukkosenjyrinällä*.

Yksin *asiaohjelmat keskeyttää välipalamusiikki*, joka ei suinkaan ole kaikkien *makuun*. Juuri kun katsojaparka pääsee kiinni aiheeseen, *ajatuksenjuoksu häiriintyy*, kun "asialinjalta" tuleekin *kovaäänistä renkutusta* tai *lyömäsoitinten kalinaa*, joka pidentää turhaan ohjelman kestoaikaa.

...Mitä vain katsot, *rauhasi häiriintyy*, kun pitää pompata paikaltaan *hillitsemään melusaastetta*.

...Eikö sana menisi paremmin perille *silkkiin ja samettiin käärittynä?*

...eikä leijonia Ruovedellä ihmettelemään, kun niitten *karjaisuja kuulee joka päivä omassa olohuoneessa*.

Kaupallisuus ja asiaohjelmat eivät sovi yhteen. Kirjoittaja yhdistää mainokset helppoälyiseen viihteeseen, joka on kaupallisten kanavien yleisin ohjelmatyyppi. Informatiivisessa ohjelmassa mainokset häiritsevät asiaan keskittymistä ja ajattelua.

"Vakavankin" asiaohjelman keskeytykset ovat rassaava piirre televisiossa ja mielestäni katselijan aliarviointia.

Kirjoittajan mielestä ohjelman katselukunta on hänen itsensä kaltaistaan. Televisioyhtiö aliarvioi vanhat katsojat, joita kirjoittaja edustaa. Kirjoituksessa kuvastuu kirjoittajan epäselvä suhtautuminen uuteen televisiokieleeseen.

Ikään kuin *aikuinen ihminen, usein eläkeikäinen*, ei ilman "viihdettä" välillä pystyisi seuraamaan keskustelua tärkeistä yhteiskunnallisista kysymyksistä.

...Kun suuri osa katseliijoista on eläkeikäisiä, *ehkä mainosten rämäkkyys onkin siksi, että heidät oletetaan puolikuuroiksi?*

Kirjoittajan mukaan mainokset eivät ylipäättään sovellu hänen ikäryhmälleen, ja niitä on siten turha näyttää. Kirjoituksesta ilmenee television tärkeä rooli kodin olohuoneen ikkunana maailmaan. Kotoa ei enää lähdetä ulos. Kirjoittaja edustaa vanhemman polven katsojia. Hän katsoo olevansa perustyyppi nykyihmiselle, joka tavoittaa kaiken kotoaan. Toisaalta kirjoittaja edustaa yhteiskunnan kiivasta elinrytmiä pakenevaa syrjäytyvää vanhusta.

Ei seitsenkymppinen enää lähde kirkontornia maalaamaan --- Ei täällä tarvitse mennä revontulia Lappiin katsomaan eikä leijonia Ruovedellä ihmettelemään, kun niitten karjaisuja kuulee joka päivä omassa olohuoneessa.

Ohjelma rinnastetaan virukseksi, eli uuden median teknologian ongelmaksi – viruksien kanssa toimiminenhan on mahdotonta, ja ne on poistettava. Näin kirjoittaja asettaa etäisen sensuurivaateen. Kirjoittaja ei suoranaisesti vaadi mainoksien poistoa asiaohjelmista, eikä niiden esitystyylin muuttamista. Kuitenkin hän vertaa niitä sairauteen ja fyysisiä haittoja aiheuttavaksi, eli pitää niitä terveydelle vaarallisina ja kyseenalaistaa trendin olemassaolon.

... Koemme tuollaisen *kaukoputkiviruksena, kuten nuo tietokoneita vaivaavat.*

Nykyihminen altistetaan joka paikassa liialliselle melulle ja ennenaikaiselle kuuroutumiselle. Onko televisionkin pakko seurata tällaista trendiä?

8.5 Televisiossa ei saa näyttää tupakointia

Kirjoittaja (Helsingin Sanomat 18.3.1992) edustaa 1990-luvulla alkaneessa ja edelleen nykyisinkin jatkuvassa tupakkakeskustelussa tupakointia vastustavaa mielipidettä. Vuosikymmenellä alkoi esimerkiksi tupakan kitkeminen pois työpaikoilta. Kirjoittaja kirjoittaa tupakanvastaisen kirjoituksen, jonka huolena on puhtaasti terveydellinen lähtökohta. Kirjoittaja vertaa televisio-ohjelmia kiellettyyn tupakkamainontaan – ja asettaa siten sensuurinvaatimuksen. Tupakointi on haitallista, mutta sen mainonta jatkuu kaikkien kolmen valtakunnallisen kanavan ohjelmissa, koska niissä näytetään tupakointia.

Mitä hyötyä on tutkia edelleen tupakan haittavaikutuksia, jos *mitään ei tehdä tupakoinnin vähentämiseksi?* Tupakoinnin haitat on tutkittu ja todettu moneen kertaan.

Tupakkamainonta rehottaa. Tupakkalaki vuotaa. Televisiosta tulee kolmelta kanavalta tuntikaupalla tupakointiesimerkkejä.

Kirjoittaja kokee tupakan näkemisenkin vaarallisena. Ihmiset siis polttavat, koska televisiossa poltetaan malliksi – ajatusmalli viittaa kausaaliajatteluun. Kirjoittajan huoli kohdistuu lapsiin, ei aikuisiin. Lapsi altistetaan epäterveellisille vaikutteille. Lapsia ei kuitenkaan valisteta tupakoinnista.

Tupakkavalistus aloitetaan liian myöhään. *Lapsi ei ehdi saada riittävää vastustuskykyä tupakointiesimerkkien luomalle houkutukselle.* Tupakointia esitetään televisiossa jopa *lasten ohjelmissa.* Sen sijaan *tupakoinnin haitoista ei puhuta lasten ymmärrettävällä tavalla mitään.*

...että tupakointi ei olisi enää *tulevien sukupolvien ongelma.*

Kirjoittaja ehdottaa ohjelmien, joissa on tupakointia, sensurointia leikkaamalla tupakoinnit pois, sekä tekemällä uusia ohjelmia, joissa tupakointia ei esitetä. Rahat työhön saataisiin tupakkaverorahoista. Television vaikutuksen kirjoittaja kokee hyvin voimakkaaksi. Jos tupakointia ei välitettäisi televisiossa, se ei enää olisi ongelma.

Jos vaikka puolet tupakkaverosta käytettäisiin televisio-ohjelmien siivoamiseen ja uusien asiallisten ohjelmien tekoon, niin uskon, että tupakointi ei olisi enää tulevien sukupolvien ongelma.

9 Ohjelmavirran pyörteissä - kahleita vai kasvatusta?

2000-luvun ensimmäinen vuosikymmenen on jatkanut 1990-luvun kehitystä, joka on johtanut television digitalisointiin¹²⁰ ja televisiotarjonnan laajentumiseen niin uusien kanavien ja niiden ohjelmatuntimäärien osalta, kuin myös ohjelmaformaattien ja lisäpalveluiden (esimerkiksi tv-pelit, chatit ja uutisikkuna) syntymiseen, sekä ohjelmatuotannon rakenteessa tapahtuneisiin muutoksiin. Digitaalinen televisio uusine kanavineen on tosiasia. Television käyttö on tullut tekniikan myötä vuorovaikutteisemmaksi¹²¹ ja erityiskohderyhmänsä löytäväksi. Televisiota välitetään internetissä ja matkapuhelimiin, mitä kehitystä myös Yleisradio on tukenut ja jonka käsittelyyn palaan vielä tutkimukseni luvussa 12.4. Televisiokanavien kilpailu erityisyleisöistä on jatkunut uuden vuosituhannen alussa tiedostetulla ja kiistellyllä jaolla julkisen palvelun kanavien ja kaupallisten kanavien välillä. Ohjelmat ovat jatkaneet uusien ohjelmatyyppien kehityksen tiellä. Vuonna 2003 Yleisradion TV1 oli kanavista

---

¹²⁰ Televisiotoiminnan digitalisoimisesta tehtiin Valtioneuvostossa periaatepäätös jo vuonna 1996. Kysymykset, kuten toimilupien lopettaminen ja Ylen jakelutekniikan yhtiöittäminen nousivat esiin. Koska oli luotava yhteinen jakelujärjestelmä, joka ei olisi minkään toimijan omistuksessa, olisi Yleisradion myytävä vuonna 1999 aloittanut Digita Oy – mikä tapahtuikin myöhemmin erissä ranskalaiselle TDF:lle. (Salokangas 2007, 53. & ks. myös Näränen 2006, 54.) Ismo Silvon mukaan vuonna 1997 Suomessa perustettiin liikenneministeriön (vuodesta 2000 liikenne- ja viestintäministeriö) johdolla digitaalisen television valmistelua edesauttava projektiryhmä, johon kuuluivat kaikki kotimaiset televisioyhtiöt, Nokia ja telehallintokeskus. Ylen hallintoneuvosto käsitteli yhtiön ensimmäistä perusteellista digitaalitelevisiota koskevaa suunnitelmaa toukokuussa 1997. (Silvo 1997, 87.)

Digilähetykset aloitettiin elokuussa 2001. Analogisten kanavien lopettamista vuonna 2006 lykättiin lopulta maanpäällisten televisiolähetysten osalta vuoteen 2007. Digi-tv:n kireä aikataulu ja kaupallisten toimijoiden suosiminen digi-tv-luvissa herättivät kritiikkiä (ks. esim. Kortti 2007, 201 & Näränen 2006, 9). Televisiotoiminta oli taloudellisissa vaikeuksissa vuonna 2001, sillä kaikki pääkanavat toimivat tappiollisesti. Yleisradion ja MTV3:n yt-neuvottelut herättivät kritiikkiä digi-tv satsauksia kohtaan. Kaupallisten kanavien maksamista toimilupamaksuista haluttiin luopua ns. Backmanin komitean (LVM 2001) ehdotuksen mukaisesti. (Näränen 2006, 56.)

Yleisradion digi-kanavien osalta on ollut ongelmia: ensin uutiskanava YLE24 lopetettiin ja tilalle perustettiin Yle Extra -kanava, joka myös lopetettiin. 1.9.2007 ei sisällöllisesti muuttanut paljoa Yleisradion viiden televisiokanavan ohjelmistoa, mutta ruotsinkielinen FST siirtyi kokonaan pois TV1:stä ja TV2:sta.

¹²¹ Varsinaisen ohjelmatarjonnan lisäksi televisiokanavat tarjosivat jo vuonna 2003 erilaisia tv -palveluja, kuten mobiilipelejä ja tv-chatteja, keskimäärin 26 tuntia vuorokaudessa (Aslama & Wallenius 2004, 6).

informaatiopainotteisin ja Nelonen esitti analogisen tarjonnan viihteellisintä ohjelmistoa TV2:n ja MTV3:n jäädessä tähän väliin. Kanavia yhdisti viihdeohjelmien määrän kasvu. Muutos oli näkyvämpää kaupallisilla kanavilla. Viihteen määrä voisi olla paljon suurempikin, koska useat viihdeohjelmat eivät lukeudu viihteeksi tilastoissa. Koska tosi-tv oli ohjelmatyypinä vielä uusi, painottuvat dokumentaarisuutta painottavat sarjat (esimerkiksi *Häähullut* ja *Sinkkunaiset Nykissä*) asiaohjelmiksi viihteen sijasta. (Aslama & Wallenius 2004, 6-7, 37.) Prime time -aikana informatiivisuus laskee kaikilla kanavilla ja viihteen osuus nousi. Lasten- ja opetusohjelmat eivät kuuluneet illan ohjelmistoon. (Mt. 21.) Vuonna 2008 valtakunnallisesta televisiotarjonnasta viihde, ulkomainen fiktio ja urheilu täyttivät jo 57 prosenttia. Uudet kanavat (Urheilukanava ja The Voice) lisäsivät toki viihteen ja urheilun osuuksia, mutta myös Ylen ohjelmat olivat raportin mukaan aiempaa viihdepainotteisempia - faktapainotteista ohjelmaa on hieman yli puolet tarjonnasta. (Lehtinen & Aslama 2009, 4-6.)

Digitaalisen television myötä maksullisten televisiokanavien tarjonta on kasvanut. Tulevaisuudessa erikoistarjonnan on myös ennustettu siirtyvän maksutelevisioille (ks. esim. Härkönen 2006, D1). Maksutelevisio kilpailee television urheilutarjonnassa - kun esimerkiksi MTV3 siirsi formulakilpailujen televisiolähetykset maksukanavalleen MTV3 Maxille, se sai siten vauhditettua maksukanavansa tilaajakasvua. Maksullisuutta perusteltiin oikeuksien huikealla hinnalla. (Markula 2006, B13.) Helsingin Sanomat kirjoitti maksullisten televisiokanavien suosion voimakkaasta kasvusta. Suomalaisten kannalta merkittävimmät urheilutapahtumat, kuten olympialaiset tai MM-kisat oli oltava katsottavissa ilman erillistä maksua EU:n direktiivinen mukaisesti. (Kallionpää 2007, B3.) Tammikuussa 2009 maksutelevision kasvun uutisoitiin pysähtyneen ja kääntyneen jo pieneen laskuun. Maksukanavia oli alle 30 prosentissa Suomen televisiotalouksista, ja maksutelevision osuus kaikesta televisiokatselusta oli kuutisen prosenttia. (Räikkä 2009, D9.)

Muuttunut televisiokulttuuri on vaatinut lainsäädännön ja ohjeistusten päivittämistä. Kehitystä alettiin 2000-luvulla hallita ja suunnitella konkreettisesti. Kun 1970-luvulla valvovien elinten määrä oli suuri, luotetaan nyt ohjelmahankkijoiden ja televisioyhtiöiden päätäntään. Suomen EU -jäsenyys on vaatinut sen sääntöjen huomioimista. Julkisen palvelun Ylen on pitänyt miettiä asemaansa ja ohjelmistoaan. EU:n perustamissopimuksen määritelmä julkisesta palvelusta antaa tulkita laaja-alaisen

ohjelmasisällön. (Paukku 2004, 11.) Julkisen palvelun rooli on muuttunut ja monopolikauden tavoitteet ovat vanhentuneita. Yle on joutunut 2000-luvulla etsimään suhdettaan kaupallisen ja ei-kaupallisen ohjelmatoiminnan välillä. Yle ei kilpaile pieniä tekijöitä vastaan, vaan liikevaihdoltaan jopa tasavertaisia ja suurempia. Paukun mukaan monimuotoisuuden ja tasapuolisuuden periaatteet voidaan Yleisradiossa kyseenalaistaa, koska ne ovat jäänteitä Yleisradion monopoliaseman ajoilta (mt. 46). Yle on tullut kilpailuun jopa hyökkävällä tavalla mukaan esimerkiksi ostaessaan vuonna 2007 amerikkalaisen HBO:n uudet sarjat ja elokuvat, joita ei ole aiemmin mielletty osaksi yleisradioyhtiön ohjelmistoa. Nelosen suosituimpiin sarjoihin kuulunut *Sopranos* on myös alkanut pyöriä uudelleen Ylessä. Ylen kansainvälisen ohjelmahankinnan päällikkö Ingegard Pesonen kertoi Helsingin Sanomien haastattelussa olleensa kade kaupallisille kanaville ja halunneensa sarjat Ylelle. (Helsingin Sanomat 2007a, C2.) Juha Herkmanin mukaan teolliseksi viihteeksi mielletty amerikkalainen televisiotuotanto on muuttunut, ja mantereelta saadaan laatudraamaa kunnollisilla näyttelijöillä ja elokuvateollisuuden budjeteilla. Väkivaltaa ei sarjoista ole poistettu, se osin on hieman perustellumpaa, koska sen suhteen tavoitellaan realistisuutta. Televisio-ohjelmien kidutuskohtaukset ovat ajan hengen mukaisia Yhdysvalloissa, joka samalla kävi terrorisminvastaista sotaa. Tv-sarjat kertovat yleisestä arvojen kovenemisestä ja pelon ilmapiiristä. (Herkman 2006, C3.)

Television lastenohjelmat ovat muodostuneet osaksi lasten päivärutiinia, ja ohjelmat toimivat lastenvahdin osassa. Vanhemmat ovat jättäneet jo kauan mieluusti lapset television kasvatettavaksi lukeakseen sillä välin lehden tai muuten levätäkseen. Yleisradion virallisten ohjelmien katsomisen voitaisiin luonnehtia kuuluvan arkirutiiniin, jopa velvollisuudeksi. (ks. esim. Suoninen 1993, 39–40). Vuodenvaihteessa 2008 Yle kasvatti lastenohjelmien määrää *Pikku Kakkosen* aloittaessa uudet arkaamujen ohjelmat. Uusilla aamuohjelmilla Yle halusi viestittää, että lastenohjelmat ovat yhtiölle tärkeä alue. Aamuvaltauksen taustalla on myös tieto, että lasten tv:n katselu on hieman viime vuosina kasvanut, mutta kasvu on kohdistunut maksukanaville, ja aamuisin tarjonta on ollut hieman turvattomiksi tunnettujen kaupallisten kanavien varassa. Lastenpalvelulla ei ole varsinaisesti tarkoitus kasvattaa lasten television katselua, totesi lehden haastattelussa Yle Vision johtaja Ville Vilén. Lapsia, jotka joutuvat televisiota aamulla katsomaan, palvellaan paremmin. (Virtanen 2007, C1.) Television lastenvahdin rooli alkaa siten uudella vuosituhannella jo aamulla. Vaikka maksu-tv:n lastenohjelmien laadukkuutta arvostellaan, ei ohjelmiin kuitenkaan kosketa – sitä vastoin laadukkuudella

lapset halutaan pois heikomman ohjelman parista. Helsingin Sanomien haastattelussa Ylen aamuohjelmien tuottaja Teija Ryösä kertoi vanhempien luottavan kanavaan niin, etteivät itse katso ohjelmia, vaan vastuu on ulkoistettu Ylelle. Ohjelmiston kiellettyjä aiheita ovat esimerkiksi sota ja päivän politiikka, eikä myöskään uskonnollisuutta käsitellä. Jotkut 70-luvun valistavat lastenohjelmat sukupuolielimistä FST:n Monica Vikström-Jokelan mukaan pöyrityttivät. Hän kertoi lehdelle, että pelottavia asioita poistetaan kuten myös arveluttavia, jolloin esimerkiksi nauretaan jollekin, mille ei saisi. Moraalin merkityksen on nähty kasvavan ja arvojen opettaminen on arvossaan. Nelosen toimitusjohtaja Pirjo Airaksisen mukaan televisio ei voi jäädä kuitenkaan hurjemmissa ohjelmissa hurskastelemaan. (Nykänen 2008, D6.) On kiinnostavaa, etteivät 70-luvun valistusaiheet täytä nykypäivän televisiomoraalin kriteereitä. Siinä missä Ylen ohjelmatekijät vaikuttavat pohtivan asioita, tyytyy kaupallisen kanavan edustaja tyrmäämään kritiikin asiaan kuulumattomana.

Salatut elämät totutti vuosituhatosen vaihteessa suomalaiset kotimaiseen saippuaan MTV3:lla. Ohjelma määriteltiin hyvin nopeasti turhaksi ja huonolaatuiseksi viihteeksi - sekä myös vaaralliseksi. Sama ambivalenssi oli ollut aikanaan Sari Elfvingin mukaan esimerkiksi Peyton Placella. Erityisesti nuoria katsojia pidettiin sarjan uhreina. (Elfving 2008, 323–324.) Vuonna 2009 sarja herätti kohua ja keskustelua väkivallasta, kun kevätkauden viimeisessä jaksossa katsoja sai kuvan, että raskaana ollut nainen haudattiin elävältä ja häätöjuhlassa räjähti ravintola. Viestintäministeri Suvi Lindén otti kohun saattelemana yhteyttä MTV3:n Pekka Karhuvaaraan, jonka kanssa keskustelu oli sivunnut myös *Madventures* -sarjaa. Linden sai kansalaisadressin, jonka oli allekirjoittanut 1900 ihmistä. Adressilla vaadittiin televisioväkivallan rajoittamista. Lapsiasiavaltuutettu Aula kannatti kanteluiden tekemistä viestintävirastolle, kun ohjelmissa on ajankohtaan sopimatonta materiaalia. Viestintävirasto ei tee itse juuri oma-aloitteisesti valvontaa. MTV3:n draamapäällikkö Sarita Harman mukaan ohjelmaa ovat kommentoineet ihmiset, jotka eivät ole nähneet itse jaksoa. (Pääkkönen 2009, C2.) Siinä missä saippuaopperan suhteen reaktiot eivät ole muuttuneet vuosikymmenien aikana niin paljon, on rajoja muovannut enemmän kokonaan uusi televisio-ohjelmisto. Tosi-tv on suosittua 2000-luvulla: kilpailujen ja elämäntilanneseurailujen lisäksi on tullut reunailmiöitä, joissa nauretaan kyseenalaisille asioille, kuten vaarallisille ja satuttaville teoille. Musiikkikanavilta alkanut *Jackass* oli ohjelmien suunnannäyttävä, ja samanaikaisesti Suomessa vastaavaa tekivät kotivideoillaan *Extreme duudsonit*, jotka

päätyivätkin lopulta myös maailmanluokan maineeseen. Tosi-tv -ohjelmista etenkin *Big Brother* on huomioitu eritasoisissa tutkimuksissa akateemisella kentällä, ja positiivisessa valossa sitä on muun muassa käsitellyt Veijo Hietala. Mikko Hautakankaan mukaan vuonna 2005 uusia formaatteja ja tuttujen konseptien jatkokausia tuotettiin jatkuvasti. Suomessakaan tosi-tv ei rajoitu vain tv-ruudulle, vaan lehdistö nostaa ohjelmien aiheita julkisen keskustelun areenalle ja sarjojen kilpailijoista on lanseerattu suomalaiseen kielenkäyttöön uusi ihmisryhmä tavikset. Hautakangas näkee tosi-tv:n juurien ylettyvän jo television alkuajoille piilokameraohjelmiin. Televisiokaluston halpeneminen edesauttoi tosi-tv:n tulemistä ja ohjelmissa videokuvan huono laatu muodosti vähitellen autenttisuuden. Ohjelmissa, kuten Hollannissa kehitetyssä *Big Brother*issa, siirryttiin dokumentaarisuudesta viihteellisen tirkistelyn saralle, ja ihmissuhteet, intiimi tunne-elämä sekä näihin liittyvät konfliktit nousivat ohjelmien keskeisimmäksi sisällöksi. Vähitellen hyvin erilaisia ohjelmia on alettu nimittää tosi-tv:ksi tietokilpailuohjelmista laulukilpailuohjelmiin ja kotivideopelleilyihin. Laaja kirjo aiheuttaa Hautakankaan mukaan sen, että tosi-tv:stä ei kuitenkaan voida puhua lajityyppinä. Suomessakin olisi aiemmasta televisiotuotannosta esimerkiksi *Lauantaitanssit* siinä tapauksessa tosi-tv:tä. Todellisuuden kuvaaminen sellaisena kuin se on, ei ole olennaista - vaan suurten tunteiden herättäminen saippuaopperoiden ja melodraamojen tapaan. Katsojan kanssa samalla tasolla olevien ihmisten intiimiä tunne-elämää ja ihmissuhteita käytetään draaman keskeisenä lähteenä. (Hautakangas 2005, 150–154.)

Useimmille tv-katsojille termi ”tosi-tv” tuntuukin tuovan ensimmäisenä mieleen juuri ylettömän emotionaalisuuden sekä huonon maun ja sosiaalisten normien rajojen koettelu (Hautakangas 2005, 153).

Taloudellisista syistä lopetettu MoonTV (1997–2003) oli kotimainen kaapelikanava¹²², joka lähetti nuorisolle suunnattua tuotannollisesti amatöörimäistä ohjelmaa, joka rikkoi sisällöltään televisiomoraalin rajoja. Ohjelmantekijät olivat usein humalassa ja kanavalla pyöri rajoja rikkovia ohjelmia Extreme duudsoneista seksielokuvia ja -välineitä esittelevään *Pornostaraan*.

---

¹²² MoonTV:n lisäksi kaapelikanavilla oli myös lyhytaikaisempi ATV vuosina 1999–2002, joka myös lopetettiin velkojen takia. ATV:n öisin ilmaiseksi välittämä porno saattoi myös vaikuttaa asiaan, sillä ATV:tä välittänyt HTV joutui kilpailemaan maksukanaviensa pornolla ATV:n kanssa. (ks. esim. Natri 2007, 238.)

Kaapelikanavien kapinalliset tunnettiin myös ajoittaisesta alkoholin käytöstä ruudussa. Yksi toimittaja veti festivaalihaastattelunsa näkyvästi oluttuoppi kädessä, toinen teki ohjelman loppuspiikin sängyssä puolisammuksissa maaten ja monet riehuivat juhlakansan mukana estoitta. (Natri 2007, 240.)

Koska MoonTV oli kaapelissa ja aika ilmeisen otollinen, ei sen toimintaan juuri julkisuudessa puututtu. Eniten julkista pahennusta herätti miss Suomen esiintyminen humalassa kanavan ohjelmassa. MoonTV koetteli rajoja ja vastusti tiukkapipoisuutta kylmän taloudellisesti ja sitä peittelemättä. Ohjelma kuin ohjelma kanavalla oli sponsoroitu. Vaikka kanavan suosio jäi marginaaliin, ei sen vaikutusta voi väheksyä ainakaan suomalaisen televisiomoraalin rajojen rikkomisessa. MoonTV keräsi myös kiitosta. Kanava antoi puhtia suomalaiselle musiikkialalle näyttämällä videoita ja tekemällä juttuja sen eri genreistä ja yhtyeistä nopealla reagoinnilla. Yleisradion Radiomafia-kanava nimesi MoonTV:n musiikkiohjelmat Vuoden tekijä 2002 – kunniamaininnalla. (Yle/Radiomafia 2002.) Kun kanavasta tehtiin dokumentti *Moon TV -hyvästi televisio*, teki Helsingin Sanomien Nyt-liite 4/2009 asiasta suuren jutun. Lehden kannessa viitattiin kanavan ohjelma-arkistoon otsikolla *Kansallisaarten jäljillä*. Varsinkin Nelonen on televisio-ohjelmistossaan käyttänyt myöhemmin MoonTV:n ideoita ja tekijöitä. Nelosen ohjelmiston *Törky-torstaiksi* nimetty torstain myöhäisiltaohjelmisto koostui pitkälti ulkomaisesta huonon maun ohjelmistosta, ja ohjelmia ennen näytettävään *Pelkokertoimeen* kuuluu olennaisesti oksentamiselle nauraminen. Törky-torstain katsojakuntaan ei juuri ohjelmia suvaitsemattomia katsojia eksynyt johtuen lähetyiskanavasta ja myöhäisestä ajankohdasta. Tosin vuosien kuluessa esimerkiksi Pelkokertoimen lähetysaika on tippunut kello 22:sta iltakahdeksaan, ja ohjelma on saanut suomalaisen versionsa. Todennäköisesti nuoret katsojat ovatkin ohjelman kohdeyleisö.

MTV3 on kilpaillut Nelosen ohjelmiston kanssa 2000-luvulla etenkin Subtv -kanavalla. Subtv:n näkyvyys ennen digi-tv:tä oli kaapelista johtuen pienempää, mutta se tavoitti oikean kohdeyleisön. Ohjelmisto on ollut erilaista kuin MTV3:lla, jonka katsojaryhmät ovatkin eri sukupolvea. Vuonna 2002 Subtv sai huomautuksen lain televisio- ja radiotoiminnasta 19 §:n rikkomisesta, sillä se oli lähettänyt ennen kello 21.00 rajaa (klo

16.40) *Madventures* -ohjelman, jossa näytettiin koiran teurastus ja syönti (Viestintävirasto 2002, 582/9220/02). Myös JSN käsitteli asian kantelun vuoksi ja antoi tapauksesta huomautuksen. Toimittaja heitti Ransuksi (myös TV2:n lastenohjelmien vakiosuosikkiahmon nimi) nimetyn koiran pään jokeen ja osallistui ateriointiin. Langettava päätös tuli raaistavan kuva-aineiston sensaationhakuisesta esittämisestä, ja kanavan ohjelmapäällikkö myönsi esittämisen ylittäneen kohtuullisena pidettävän rajan. Toisin kuin aiempina vuosikymmeninä, jolloin ohjelma olisi todennäköisesti lopetettu, se sai jatkoa.¹²³ (Iltalehti 2003, 8.) Subtv toimii myös MTV3:n kanssa rinnakkain, jolloin MTV3 lähettää koko kansan lähetyksen, ja Subtv lähettää ekstramateriaalia, jossa helpommin revitellään. Näin kanavien yhteistyöllä ja katsojaryhmien erittelylle otetaan mahdollisimman suuri hyöty pienillä kustannuksilla. Keväällä 2004 Viestintävirasto pyysi selvitystä *Miljonääri-Jussi Extran* jaksosta, koska monet katsojat olivat suuttuneet ohjelman henkilöiden seksielämän paljastuksista. Viestintäviraston mukaan ohjelma oli esitetty aikarajan oikealla puolella, eli kello 21.00 jälkeen. (Viestintävirasto 2004, 209/9220/2003.) Televisiosensuurin suhteen tapaus oli merkittävä, sillä Subtv uusi välittömästi kohutun osan. Paheksunta seksipuheista varmisti ohjelman uusimisen sen sijaan, että olisi aiheuttanut sensurointia tai sanktioita. Toisaalta vaikka kohussa kyse oli seksipuheista, voidaan tapauksessa käsitelty television lastensuojelullinen raja samalla laajentaa koskemaan ohjelmia, joissa joustetaan lainsäädännön rajoissa myös siinä, millä asteella ihmisiä voidaan käyttää hyväksi.

Yleisesti televisiossa tapahtuneen sensuurin osalta syytökset, kuten Elina Hirvosen syytös *Palaneen käry* -ohjelmasarjan lopettamisesta, ovat uudella vuosituhannella harvassa. Vuonna 2001 julkaistiin *Palaneen käry special* -ohjelmassa Matti Ahteen nimi ahdisteluväitteiden yhteydessä, mikä johtikin lopulta Ahteen erottamiseen Veikkauksen toimitusjohtajan paikalta. Hirvosen mukaan jotkut syyttivät erottamisesta asian sijaan mediaa. Sanoma -konsernin johto antoi kahden viikon kuluttua käskyn lopettaa ohjelmasarja ja peruuttaa jo tilatun ohjelman lähetys. Hirvosen konsernin sisältä kuuleman tiedon mukaan ohjelma lopetettiin, koska siinä kritisoitiin Helsingin Sanomien päätoimittajaa, eikä oman konsernin tiedotusvälinettä saanut kritisoida. Virallisesti päätös tuli kuitenkin Nelosen johdolta. (Hirvonen 2002, 137–138.) Sensuurin

---

¹²³ Kohun jälkeen vuonna 2005 alkaneita osia mainostettiin ihmissyöjäheimolla – ohjelma ironisoi tietoisesti aiemmin saavutettua kohua. Myöhemmin ohjelman vakavahenkistä sanomaa tai virettä esimerkiksi kulttuurien monimuotoisuuden suvaitsemisesta ja globaalin maailmantalouden vaikutuksista köyhiin maihin on korostettu. Sarja on ollut varsin menestyksenkäs.

sijaan on käyty keskustelua. Vuonna 2003 kulttuuriministeri Tanja Karpela kävi keskustelua televisio- ja teleyhtiöiden edustajien kanssa lapsien suojelemiseksi pornolta ja väkivallalta. Kaapelikanavat suhtautuivat suojeluun vaihtelevasti: TV-Tampere lopetti yölliset pornoelokuvat, MoonTV jatkoi pornon esittelyohjelmaansa. MTV3 ja Nelonen vakuuttivat, ettei kanavilla tulla näkemään kovaa pornoa. MTV:n Sairanen varoitti kuitenkin tekemästä ongelmaa satunnaisesta eroottisesta ohjelmistosta – kanavan chat -ohjelmassa pornotähti oli riisunut vaatteensa kohua aiheuttaen. (Kerkelä 2003.)

2000-luvun ensimmäistä vuosikymmentä voi kuvailla televisiokulttuurin murroksesta seuranneiksi villeiksi vuosiksi, jolloin televisioyhtiöt ovat laajentaneet rajoja siinä, mitä televisiosta saa näyttää ja mitä ei. Silkkisukat -elokuvasta anteeksipyyteleminen Neuvostoliitolta ja koiransyönnin pahoittelu kertovat osaltaan, kuinka paljon televisiokulttuuri on muuttunut. Kanavilla on nähtävissä huomattavan suuria eroja verrattaessa esimerkiksi Ylen TV2:n ja Subtv:n ohjelmistoa. Kun televisiomoraalin monia rajoja rikottiin 1990-luvulla, näyttävät nykypäivän näkökulmasta aiempien vuosikymmenten kohua herättäneet ohjelmat, kuten Charlien enkelit, Dallas tai *Taisteluplaneetta Galactica*, vanhentuneilta. Ne ovat menettäneet kiinnostuksensa - saati shokeeraavuutensa. Mitä se kertoo silloin televisiomoraalista? Onko televisiomoraali muuttunut vuosikymmenten aikana, ovatko katsojat muuttuneet kokemuksen – monet uhkakuvat ovat jääneet toteutumatta - kautta avarakatseisemmiksi/varovaisemmiksi tuomitakseen? Joka tapauksessa televisiomoraalin muutos ei ole yksiselitteistä, erityiskatsojaryhmien vuoksi saattavat erot suhtautumisessa olla suuret. Eri katsojaryhmät eivät eksy tuotantoihin, jotka herättäisivät heissä vastustusta. Joskus tietenkin pieniä kohuja¹²⁴ syntyy. Lainsäädännön ja sopimusten katsotaan nyt kattavan tarvittavat yleiset toimenpiteet. Televisiomoraalin ei katsota olevan irrotettavissa säädöksistä tai esityskellonajoista.

Mediakasvatuksen kysymys yhteiskunnassa on noussut 2000-luvulla keskiöön. Vuonna 2003 hallitusohjelmassa luvattiin lastensuojelun haitallisilta ohjelmilta tehostamista, ja hallitusohjelman tulevan toimintaohjelman sekä kulttuuriministerin kannanoton seurauksena käytiin akateemisen alan edustajien kesken Helsingin Sanomien sivuilla

---

¹²⁴ Esimerkiksi MTV3:n kello 20.00 alkavan televisio-ohjelman *Huuman* pikkupoikien tekemiä haastatteluosuuksia paheksuttiin vuonna 2008, sillä näiden on katsottu olleen välikäsiä aikuisten seksihuumorille, jossa huumori syntyy pikkutuhmuuksien kautta. (Bouquerel 2008, A8.)

keskustelua televisio-ohjelmista ja lasten mediakasvatuksesta. Psykologian professori Lea Pulkkinen Jyväskylän yliopistosta totesi 18. huhtikuuta huolensa lapsen kehityksen kannalta arveluttavan aineiston lisääntymisestä ja raaistumisesta mediassa, minkä seurauksena arvot ja normit muuttuvat mustavalkoisiksi, voimakas elämyksellisyys korostuu, tunteet turtuvat ja aggressiivisuus lisääntyy. Pulkkinen ehdotti, että raja lapsille sopimattomien ohjelmien esittämiseksi televisiossa siirrettäisiin kello 21:stä kello 22:een ja kannatti vanhempien aktivoimista lasten kasvatuksessa mediaan esimerkiksi aikarajoituksin. Samaisessa jutussa Mannerheimin lastensuojeluliiton pääsihteeri Eeva Kuuskoski muistutti, että väkivaltaviihteen osuus lasten ja nuorten elämässä vaihtelee paljon yksilöstä toiseen. Väkivaltaviihteeltä ei kuitenkaan voi välttyä, koska sitä vyöryy monia kanavia pitkin. (Siukonen 2003.)

Vieraskynäosiossa Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen tutkija Atte Oksanen kirjoitti 4. toukokuuta, ettei huoli lapsista ollut turha ja toivoi Karpelan toimintaohjelman menevän syvemmälle. Sensuuri, ikärajoitusten nostaminen tai lähetyssaikojen myöhentäminen eivät riitä ratkaisemaan monisyistä väkivallan ongelmaa. Kuinka lapset vastaavat väkivallan tuottamaan ahdistukseen, riippuu heidän suhteestaan muihin ihmisiin ja ympäristöön, jolloin tasapainoinen suhde omaan itseen ja toisiin ihmisiin vähentää väkivallan riskiä huomattavasti. (Oksanen 2003.) Saman kuun lopussa professori Juha Suoranta Rovaniemeltä kirjoitti lehden mielipidepalstalle vaatien mediatajua sensuurin sijaan viitaten kulttuuriministerin lausuntoihin väkivaltaviihteestä televisiossa (Suoranta 2003a).

Keskustelu on osa laajempaa ongelmavyöhytää nykyisen elämämme ehdoista, vuosia jatkuneesta arvoilmapiiirin kovenemisestä ja yliyksilöllistymisestä, joita median esitykset omilla tavoillaan heijastelevat, ehkä tuottavatkin. Kasvattajien osaan, joka kulttuuriministerillemmekin lankeaa, kuuluu itsestään selvästi kasvatushuoli. Tässä mielessä huoli median esityksistä ei ole turha etenkin, jos se johtaa kysymään laajemmin yhteiskuntamoraalimme tilaa. Valtiovallan on ilman muuta kannettava huolta siitä, millaisessa mediamaailmassa kansalaiset elävät, mutta sen keinovalikoimissa tulee olla muutakin kuin rajoittaminen. (Suoranta 2003a.)

Suorannan mukaan väkivaltaisten viihdeohjelmien sensuuri ei ole avoimen yhteiskunnan toimintaperiaate, vaan pohtiminen, mitä ihmisille halutaan näyttää ja miten he oppivat

ymmärtämään median viestejä. Suoranta painotti mediakasvatuksen roolin parantamista lähtökohtana taitojen ja tietojen lisääminen - ei kauhistus ja kieltämys. Mediakasvatus olisi ratkaisu ongelmiin. (Suoranta 2003a.) Pian Turun kauppakorkeakoulun professori Pekka Pihlanto kirjoitti mielipiteensä Suorannan kirjoitukseen. Pihlannon mukaan mediakasvatus olisi liian hidaskasvatus ongelmaan, joka ei tavoita kaikkia. Vaarana ovat ne, joita mediakasvatus ei tavoita. Pihlanto puolustaa sääntelyä ja sanktioita, kaikilla vanhemmilla ei ole mahdollisuuksia eikä välttämättä halukaan opettaa lapsiaan mediakriittisiksi. (Pihlanto 2003.)

Sensuurista puhuminen leimaa kaikenlaiset rajoitteet tarkoitushakuisesti "avoimeen yhteiskuntaan" sopimattomaksi. Ennakkosensuuria ei kaivata, mutta yhteiskunnassa tarvitaan edelleen sääntelyä ja tietyissä tapauksissa myös sanktioita. Tilannehan ei ole koskaan niin hyvä, että lähes kaikki kansalaiset kykenisivät toimimaan yhteiskunnan tai edes oman etunsa mukaisesti. Avoin yhteiskunta tarvitsee siis edelleen lainsäädäntönsä ja hallinnollisen sääntelynsä, niin epämuodikkaasta kuin tästä puhuminen onkin. Voidaan kysyä, kuka tarvitsee raakaa video- ja televisioväkivaltaa. Ainakin ne, jotka saavat siitä leipänsä. (Pihlanto 2003.)

Keskusteluun otti vielä kesäkuun puolella välissä kantaa silloisen Elokuva- ja televisiokasvatuksen keskuksen (nykyinen Metka ry) hallituksen puheenjohtaja Matti Kivihalme, joka yhtyi väkivaltaisten tv-ohjelmien poistovaatimukseen. Mediakasvatus ei yksin riitä, sillä ei voida vähentää lapsiin kohdistuvaa väkivaltaviihdettä olennaisesti. Tässä onnistutaan vain puuttamalla siihen, minkälaisia kuvaohjelmia julkisesti näytetään. (Kivihalme 2003.)

Väkivaltaviihteen näkyvyyden kannalta keskeisessä roolissa on televisio. Ohjelmatarjontaa on nykyään lähes kellon ympäri, ja monissa perheissä on useita vastaanottimia. Kun vanhemmat vielä saattavat olla töissä tai harrastuksissa erittäin myöhään, ei ole sama, mitä tv:stä tulee. On aivan turha hurskastella ikäsuosituksilla tai myöhäisillä lähetysajoilla, kun ei voida mitenkään kontrolloida, minkä ikäinen katsoja on tai mihin aikaan hän on hereillä. Ainoa ratkaisu olisi, ettei televisiossa esitettäisi voimakasta väkivaltaa sisältäviä ohjelmia. Joku voi nimittää sitä sensuuriksi, joka ei sovi avoimeen länsimaiseen yhteiskuntaan. Minä nimittäisin sitä lastensuojeluksi. (Kivihalme 2003.)

Mielipidekenttä on 2000-luvulla toiminut alan ammattilaisten keskenään ristiriitaisen kirjoittelun kehtona, jolle on mielenkiintoista ajatuksien laajuus – kuitenkin niin, että painopiste vaikuttaisi kallistuvan sääntöjen ja rajoitusten puolelle. Mediakasvatusta ei nähdä riittävänä keinona, vaan suojelullisten säännöksiin vaatimus oli myös voimakasta. Samanaikaisesti on ollut kuitenkin nähtävissä myös sääntöjen ja rajoitusten hidasta vaihtamista. Tampereen yliopiston mediakasvatuksen yliassistentti Reijo Kupiainen ja dosentti Juha Suoranta kirjoittivat heinäkuussa 2006 Helsingin Sanomien mielipidesivulla mediakasvatuksen ristiriitaisesta kentästä. Lasten ja nuorten mediakokemuksia tulisi lähestyä useista eri näkökulmista, joissa huomioidaan eri tarpeet: Lastensuojelu on oma näkökulmansa, mediatodellisuudesta kertova toinen ja lasten oman tekemisen ohjaaminen kolmas. Median käyttöä ei voida eristää muista ongelmista, vaan tulee nähdä yhteiskunnallis-sosiaalisissa yhteyksissään; ongelmat kasautuvat tietyille ryhmille. Vanhempien kasvatus toimii valtaosalla, eikä asiantuntijoiden tiedon empiiristä todistusvoimaa tarvitse odottaa kyetäkseen toimimaan oikein mediaympäristöissä. Mediakasvatuksessa tulisi pystyä puhumaan hyvästä elämästä, johon kuuluu myös keskustelu ihmisten suojelusta. Tarvitaan humanistista, yhteiskunta- ja aikalaiskriittistä tutkimusta, jossa osataan hahmotella hyvää elämää ja yhteiskuntaa. (Kupiainen & Suoranta 2006, C4.) Juha Suoranta julkaisi myös teoksen *Radikaali kasvatus* (2005) Suomessa uudesta kasvatustieteen alasta. Radikaali kasvatus tähtää oikeudenmukaiseen ja tasa-arvoiseen maailmaan, ja yhteistä sen monille suuntauksille on kriittisyys vallitsevia olosuhteita kohtaan, sekä pyrkimys yhdenvertaiseen inhimillistä kasvua tukevaan maailmaan. (Suoranta 2005, 10.) Radikaalin kasvatuksen tavoitteena on syventää kasvatukseen osallistuvien itsetuntemusta ja yhteiskunnallista tietoisuutta ja se tähtää yhteiskunnallisen ja poliittisen toimintakyvyn lisäämiseen, joka tarkoittaa esimerkiksi kriittistä lukutaitoa. (Mt. 15–16.) Suorannan teos yhdessä luvun 4.5 lopussa käsittelemäni Herkmanin kriittisen kasvatuksen kanssa osoittavat yhteiskunnallisen tietoisuuden merkityksen kasvua kotimaisessa mediakasvatusajattelussa.

Seuraavaksi analysoin viittä Helsingin Sanomien vuoden 2003 yleisönosastokirjoitusta, joista ensinnä esitän yleisen yhteenvedon havaintojeni pohjalta. Vuonna 2003 ei juuri televisio-ohjelmistoa kritisoivia kirjoituksia Helsingin Sanomissa ole, mikä on vaatinut laajaa tulkintarepertuaaria. Asia on monen summa. Ensinnä televisiomoraali on välineellistynyt etenkin kaupallisessa televisio-ohjelmistossa; ohjelmien laaja tarjonta

kohdeyleisöineen on tulkittavissa onnistuneeksi. Toisaalta myös medialukutaito ja siten ohjelmien ymmärrys on korkeampi kuin aiempina vuosikymmeninä. Kolmantena vaikuttimena voidaan ajatella ajan hengen mukaista yleistä varovaisuutta sensuurivaatimusten osalta, sekä kritiikin suuntaamisen vaikeutta kaupallisiin media-yhtiöihin, jotka eivät määritä tehtävärepertuaariinsa kansalaispalvelua. Eikä tietenkään Helsingin Sanomien omistussuhteiden merkitystä voi olla pohtimatta. Siinä missä kymmenen vuotta sitten lehden pääkirjoituksissa tyrmättiin kolme kanavaa ja kasvava uutistarjonta, on lehden omistava konserni nyt mukana omalla kanavallaan ja omilla uutisillaan. Eri medioiden välinen kilpailu on vaihtunut eri yhtiöiden väliseksi kilpailuksi, jossa yhtiöiden omistuksessa on useita viestimiä. Yhteiskunta on muuttunut kenties moralisoivia kirjoituksia vierastavammaksi, eikä televisio olekaan ehkä enää niin yhteinen ja keskeinen asia kuin aiemmin. Digitaalisen television aikakautta toisaalta vasta vuonna 2003 odotettiin, mikä on voinut vaikuttaa keskustelun hiljaisuuteen odotuksen tulkintana. Keskustelu on siirtynyt ammattilaisille, jotka käyvät keskustelua mielipidepalstan välityksellä. Siihen väliin jonkun yksittäisen ohjelman kritisointi tavalliselta katselijalta saattaa tuntua liian vaativalta.

9.1 Onko sotakin viihdettä?

Kirjoitus (Helsingin Sanomat 2.4.2003) käsittelee osiltaan Yhdysvaltojen syyskuun 2001 terroristi-iskujen jälkeisen sotaisan maailmanpolitiikan ilmentymistä television välityksellä tavalliseen suomalaiseen kotiin. Kirjoituksessa yhdistyy nykyhetkelle tyypillisesti televisio uuden median teknologian, tässä tapauksessa konsolipelien kanssa. Verrattaessa muihin medioihin, kuten lehtiin ja radioon, tapahtuu tätä yhdistämistä vähemmän. Uutta mediaakin käsiteltäessä televisio mainitaan mukana, sillä se on käsitteellistänyt esimerkiksi termin viihdeväkivalta niin selkeäksi, että sitä vertaillaan varsin yleisellä tasolla esimerkiksi täysin eriasteisella vuorovaikutuksella toimiviin konsoli- ja tietokonepeleihin. Kirjoittaja ottaa huomioon nykyihmisen empatian puutteen, jota media ruokkii. Olemme huolissamme epäkohdista, mutta hyväksymme silti väkivallan viihteenä.

*Kauhistelemme Irakin tilannetta; Bushin intoa käydä sotaa,
Saddamin diktatuuria. Lastemme sallimme pelaavan tietokone- ja*

pleikkaripelejä, joiden ainoa tarkoitus on tappaa, mieluiten mahdollisimman monta.

Lähetämme humanitääristä apua sodan uhreille samaan aikaan, kun televisionme suoltaa ilta toisensa jälkeen väkivaltaisia elokuvia ja sarjoja.

Kirjoittaja itse antaa väkivaltaa vastustavan vaikutelman, vaikkakin laskee itsensä mukaan niihin, jotka katsovat tätä ohjelmaa. Hän puhuu me-muodossa katsojista, jotka janoavat median tarjoamaa väkivaltaa viihdykkeeseen.

Meillehän väkivalta on viihdettä, josta haluamme nauttia myös silloin, kun maailmalla ei ole käynnissä sotaa, jota media haluaisi esitellä meille ylimääräisin uutislähetyksin.

Kirjoittaja huomioi virallisten tahojen, kuten puolustusvoimien esiintymistä mediassa. Siinä, missä kirjoittaja arvostelee puolustusvoimia, ei hän kykene arvostelemaan välittävää mediaa. Arvostelua ei kohdenneta uutisoinnilla katsojia tavoitteleviin motiiveihin, mikä osin kertoo kirjoittajan perehtymättömyydestä mediakriittisiin näkökulmiin.

Puolustusvoimammekin saavat välillisesti osallistua käytävään sotaan arvailemalla seuraavia siirtoja uutislähetyksissä...

Virallisista tahoista kirjoitus kärjistyy kasvaen pasifistiseksi hätähuudoksi. Teksti on rinnastettavissa 1980-luvun masentavaan ydinsodan uhkaan. Nyt asiaa ei haluta televisiosta sivuun, vaan kirjoitus on masentuneen toteava – sivistys sellaisena kuin se on länsimaissa, tulee tuhoamaan maapallon. Ratkaisua kirjoittaja ei esitä, ei sensurointia tai muutosta. Ehkä hän yrittää saada ihmiset ajattelemaan omalla kannallaan, joka pitää väkivaltaviihdettä ja sotauutisointia mielettömänä.

...Olemme totisesti tulleet kauas luolamiesajoista, jolloin neuvoteltiin nuijia heiluttelemalla ja eloonjäänyt oli voittaja.

Olemme jopa niin nokkelia ja viisaita, että *osaamme halutessamme hävittää koko ihmiskunnan maapallolta, jollei pommeilla, niin saasteilla. Hurraa me sivistyneet 2000-luvun ihmiset!*

9.2 Inhorealismia asiaohjelmissa

Kirjoitus (Helsingin Sanomat 1.3.2003) vastustaa televisio-ohjelmistossa shokkiefektien näyttämistä. Kyseessä ei ole väkivalta, vaan kirjoittajan herkän sietokyvyn ylittää ihmisruumiin veri ja sisäelimet. Kirjoittaja ei vastusta ohjelman aihetta, vaan on erittäin kiinnostunut ohjelmasta pitäen ohjelmaa muuten hyvänä ja asiallisena, mutta ei siedä kuvia, joissa näytetään liian paljon.

Katsoessani *mielenkiintoista dokumenttia* terveydenhoidosta, ruutuun rävähtää kuva avatusta potilaasta leikkaussalissa.

Veri ja sisäelimet eivät lisää asian kiinnostavuutta, vaan päinvastoin joudun jättämään ohjelman kesken.

...Jos leikkaussaleja on pakko näyttää, riittäisi, että näkee leikkaavan lääkärin selän, eikä *koko toimenpidettä*.

Kirjoittajan mielestä leikkaustoimenpiteet ovat asioita, joita ei pitäisi näyttää, vaikka ne sopisivatkin itse asiaan. Hän pitää niitä shokeeraavina tehosteina, jotka ovat ohjelmassa kiinnostuksen herättämistarkoituksessa ja olettaa, että epämiellyttävien inhorealististen kuvien tarkoituksena on synnyttää draamallisuutta. Kirjoittaja haluaa pitäytyä informatiivisessa kerronnassa ilman draamallisuutta. Hän näkee myös ohjelman sisällön sellaiseksi, josta katsojaa olisi pitänyt varoittaa ennakolta. Näin ei ollut tapahtunut.

Mielestäni tämänlaiset *sokkiefektit* haastattelujen lomassa ovat aivan *turhia*.

...Näistä "välipaloista" *ei edes etukäteen varoiteta* ja niitä *näytetään mielestäni pelkästään draaman aikaan saamiseksi*.

Kirjoitus on mielenkiintoinen verrattaessa ohjelmaa reality-tv:n ohjelmiin, jossa esimerkiksi oksennetaan tai tehdään temppeja erilaisilla ulosteilla. Kirjoittaja ei kuitenkaan kommentoi muita ohjelmia. Hänen mainitsemansa dokumentit hoitovirheistä ja silikonirinnoista sopivat Nelosen dokumenttien profiiliin. (Nelonen on näyttänyt dokumentteja erilaisista lääketieteen erikoisista ilmiöistä, kuten harvinaisista syndroomista ja luonnonoikkuina syntyneistä ihmisistä.) Kirjoittajan tekstistä voidaan tulkita, että ohjelmistossa on prime-time -ohjelmia, jotka sisältävät materiaalia, joka ylittää toisten katsojien sietokynnyksen.

Dokumentteja hoitovirheistä tai silikonirinnoista ei ole toki pakko katsoa, mutta kun *aivan tavalliseltakin kuulostava ohjelma saattaa sisältää kuvamateriaalia*, joka sopisi paremmin ammattilaisten ja asiasta kiinnostuneiden opetusohjelmiin kuin *television parhaaseen katseluaikaan*.

Kirjoittaja vaatii ohjelmien siistimistä herkkiä katsojia loukkaavista kuvista epäsuorasti miettimällä televisiokatselun lopettamista ja siirtymistä radion käyttöön.

Olisiko syytä siirtyä kuuntelemaan radiota?

9.3 Ei aikuisten ongelmia lapsille

Kirjoittaja on maininnut kirjoituksessa (Helsingin Sanomat 4.11.2003) nimensä yhteydessä olevansa kotiäiti, mikä voidaan tulkita mielipiteen merkityksen painottamisena, sillä sanat koti ja äiti yhdistävät perinteiseltä katsantokannalta yhtäaikaaisesti yhteiskunnan ja perheen peruspilarin. Kirjoittaja onkin huolissaan lapsista, joille tyrkytetään aikuisten asioita, kuten seurustelua, liian aikaisin.

Kirjoituksen aiheena ovat uudet lastenkirjat, joiden sisältö on muuttumassa lapsuutta turmelevaksi. Kirjoittaja siirtyy kirjoista televisio-ohjelmiin, jotka ovatkin hänen ensisijainen paheksunnan aiheensa. Kun kirjoissa on kuitenkin kyse melko viattomista asioista, vaikuttavat ne vakavilta, koska kirjoittaja kokee lasten kirjallisuuden lähenevän television ohjelmistoa – jonka katsoo olevan moraaliton ja vahingoittavan

lapsen kehitystä. Kirjoittajan televisiomoraali ei salli aikuisten huolien täyttämää maailmankuvaa työnnettäväksi lapsikatselijoille liian aikaisin. Ongelma on kirjoittajan mukaan monissa ohjelmissa, mistä voidaan tulkita kirjoittajan arvioivan useita ohjelmia lastensuojelulliselta näkökulmalta.

...Valitettavan *monet* nykyisistä *televisio-ohjelmista on lapsille epäsovivia ja jopa haitallisia.*

Jopa monet lapsille tarkoitetuista ohjelmista on kyllästetty aikuisten ihmissuhdeongelmien, kiireen, aggressiivisuuden ja kaupallisuuden täyttämällä maailmankuvalla.

Kirjoittajalla on lastensuojelullinen näkökulma. Hän ei ota kantaa varsinaisesti mediakasvatukselliseen keskusteluun, mutta kuitenkin tiedostaa viestinten voimakkaan vaikutuksen mallien välittäjänä lasten identiteettien rakennusaineena. Tulos on kirjoittajan mielestä huolestuttava.

Itse en myöskään pidä toivottavana *kehitystä*, jossa jo alasteikäiset lapset *pukeutuvat* kuin teini-ikäiset, *kantavat huolta* ulkonäöstään ja *puhuvat* laihduttamisesta ja seurustelusta.

Televisio-ohjelmistoon kirjoittaja ei näe kykenevänsä vaikuttamaan, vaan kieltämisen halu pyrkii rajaamaan huonot vaikutteet televisioon. Tästä voidaan johtaa ajatuksina kaksi erilaista päätelmää. Ensinnä televisio välittää nykyaikana nuorille huolestuttavia malleja. Toiseksi lastensuojelullinen tarjonta (turvalliseksi koettu kirjallisuus) on altavastaajana television tarjonnalle. Perinteisen median, kirjallisuuden, täytyisi pitää huolta, ettei se hyppää mukaan turmeluksen kelkkaan.

Kirjoittaja katsoo kyseessä olevan trendin. Tästä johdettuna kirjoittaja voi ehkä ajatella aikojen muuttuvan, ja myös television ohjelmiston muuttuvan. Sitä ennen hän haluaa lastensa mieluummin lukevan fantasiakirjoja television katselun sijasta.

Toivoisin, että *lastenkirjat pysyisivät nimenomaan lastenkirjoina*, eivätkä menisi mukaan vallitsevaan *trendiin*, jonka *tarkoituksena tuntuu olevan lähinnä lapsuuden lyhentäminen.*

Haluaisin, että *television katselun sijaan lapseni saisivat lukea kirjoja, joissa olisi kiltejä satuhahmoja ja mielikuvitusta stimuloivaa lempeää fantasiaa.*

Kirjoituksesta voidaan nähdä, että 2000-luvun alussa huoli jälkipolvista on säilynyt voimakkaana. 1970-luvun informatiivisten nuorten ohjelmien, kuten sukupuolivalistuksen, voitaisiin tulkita kirjoittajan näkökulmasta olevan ahdistavia. Lapsen pitää kokea turvallisuutta, leikkiä ja käyttää mielikuvitustaan, ennen kuin on aika astua aikuisten maailmaan. Lapsen on saatava olla lapsi, televisio pyrkii tuhoamaan kasvun nopeuttamalla kehitystä turhanpäiväisesti. Perimmäisiksi kysymyksiksi nousevat lasten kyky käyttää mediaa, ja television ja vanhempien välinen kamppailu lapsen kasvatuksesta.

9.4 Varjelua aikuisten maailmalta

Ajan toinen lastensuojelullinen kirjoitus (Helsingin Sanomat 19.11.2003) käsittelee myös televisio-ohjelmia yhdessä lasten kirjallisuuden kanssa. Lasten seurusteleminen on keinotekoista, ja lyhentää nuoruutta. Kirjoittajan mukaan huoli on varsin vakava. Television suosikkisarjan katsotaan opettavan lapsille kelvottomia malleja, joilla on moraalialue heikentävä vaikutus.

Lapsuuden lyheneminen on asia, josta mielestäni on syytäkin olla huolissaan. Aitoon ystävyteen ja kiintymykseen ei tarvita "rakkausjuttuja". Jos 6-7-vuotiaat ihastuvat teinityyliin, niin mitä he tekevät 13-vuotiaana?

*Monen pikkukoululaisen suosikkiohjelma televisiossa on Salatut elämät, joka pitää ehdottomasti nähdä joka ilta. Sarjan *omituiset ihmissuhdesekoilut* eivät voi olla vaikuttamatta lasten kuvaan elämästä.*

Toisin kuin ensimmäinen kirjoittaja, ei televisio-ohjelmia nähdä asiana, joihin ei voi vaikuttaa, vaan kirjoittaja esittää yleisen suuntaamattoman vetoituksen ohjelmiston siistimiseksi. Kirjoittaja ei ole hyökkäävä, vaan painottaa vanhempien velvollisuutta

valvoa, mitä lapset televisiosta näkevät. Kirjoittaja painottaa sääntöjä lasten suojelemiseksi vaikkapa sen sijaan, että näille opetettaisiin medialukutaitoa.

Paitsi hyviä lastenkirjoja, joissa on kilttejä satuhahmoja, lempeää fantasiaa ja monenlaisia lapsia, toivoisin myös lisää vastaavanlaisia televisio-ohjelmia.

Kaikenlaiset oudot örkit, velhot ja muut kummajaiset saisivat mielellään jäädä sivuosiin.

Eniten toivon, että vanhemmat sulkisivat television silloin, kun lapset ovat paikalla eikä ohjelma ole lapsille tarkoitettu.

Kirjoittaja ei koe lasten kieltämistä vaikeaksi tehtäväksi, kuten monet aiempien vuosikymmenien kirjoitusten vanhemmat kokivat. Televisio voidaan sulkea. Kirjoittajan käsitykset siitä, mitä lapsille voidaan tarjota, vaikuttavat selkeiltä ja lapsen parasta ajattelevilta. Televisiokieltä pyritään hyödyttämään toisella tekemisellä: kirjoja lukemalla ja mielikuvitusta vahvistamalla.

9.5 Televisiota ei tarvita

Kirjoittaja vastaa kirjoituksellaan (Helsingin Sanomat 11.9.2003) lehdessä julkaistuun artikkeliin, jossa televisiota pidetään välttämättömänä. Kirjoittaja perustelee muita ajanviettotapoja listaamalla, miten elämä ilman televisiota toimii. Kirjoitus on uudelle vuosituhatluvulle toisaalta harvinainen, sillä Suomessa televisio on mediakulttuurin keskeisin viestin ja tärkeä osa arkea.

Kirjoittaja ei vastusta yleisesti mediaa, vaan käyttää eri viestimiä hyvin monipuolisesti. Kirjoittaja arvostaa myös mediakulutukselle vaihtoehtoisia elämäntapaa, mutta kuitenkin vain silloin, kun aikaa mediankäytöstä jää yli. Hänen arvonsa eivät vaikuta olevan esimerkiksi kaupallisuutta tai kulutusta vastustavia. Enemmän kirjoittajan voi tulkita tasapainottelevan yhteiskunnan köyhempien jäsenten näkökulmassa, sillä hän vetoaa elokuvia lukuun ottamatta hyvin edullisiin medioihin.

...Meidän taloudestamme televisio sai kyytiä kesällä ja *hyvin on pärjätty ilman*: uutiset ja juorut voi lukea lehdistä, joita jaetaan nykyään myös *ilmaiseksi*. Musiikkia, keskusteluja ja kuunnelmia, ja myös uutisia, voi kuunnella radiosta.

Elokuvia esitetään lukuisissa elokuvateattereissa. Kirjoja ovat kirjastot pullollaan. *Jos jää vapaata aikaa*, on joskus ihanaa vain loikoa ja kuunnella kaupungin kohinaa tai tuijottaa käsi poskella ikkunasta ulos, kaikessa rauhassa.

Kirjoittaja nostaa esiin televisiolupamaksun ikään kuin sivulauseessa. Kuitenkin hänen kirjoituksensa viittaa vahvasti ihmisiin, joilla ei ole välttämättä rahaa laitettavaksi eri medioihin. Kirjoitus ennakoi lähitulevaisuutta, jossa kaikilla ei ole varaa käyttää kaikkia mediapalveluita.

Samalla kun vapautimme itsemme televisiosta, *vapauduimme myös lupamaksuista*.

Kirjoittajan perustelu television boikottiin ei ole moraalinen, vaan paheksunta kohdistuu ohjelmiston sisällölliseen köyhtymiseen (keskenään liian samankaltaisessa ohjelmistossa) ja uusintoihin. Kirjoittaja on oikeassa, sillä uusintojen määrä on kasvanut suhteessa ohjelmavirran kasvuun, eikä ohjelmiston todellinen tarjonta siten vastaa ohjelma-ajan kasvua.

Kuitenkin vielä 1970-luvulla oli television katselemisen asenne hyvin erilainen, sillä katsojien ajateltiin ainakin yrittävän katsoa kaikki laadukkaat ohjelmat, jolloin uusinnat tuntuivat turhilta. Nyt samainen syy tuntuu etäiseltä, sillä kaikkea televisio-ohjelmaa ei voi joka tapauksessa katsoa. Mikä 1970-luvulla tuntui vakavalta virheeltä, on päivittäistä 2000-luvulla. Kyseinen valitus osuu tavallaan oikeaan, sillä sen voidaan katsoa ottavan kantaa kasvavaan ohjelmavirtaan, jossa määrä korvaa laadun.

Ainakaan *me emme jääneet kaipaamaan lukuisten samankaltaisten tv-sarjojen uusintojen uusintoja...*

Television vastustus ei perustu moraalisiin näkökulmiin, vaan television ohjelmien yksipuolisuus on perustelun syynä. Kirjoitus on mielenkiintoinen verrattaessa edellisten vuosikymmenien television poistamisen vaatimisen perusteluihin. Kun syyt ovat ennen kaikkea olleet ohjelmalliset, vaikuttavat ne nyt olevan myös taloudelliset. Digitaalisten kanavien mahdollistaman erikoisohjelmatarjonnan myötä myös hyvinvointivaltioihin voi tulla kuiluja siinä, kenellä on varaa mitään mediaa käyttää. Televisiomedialle on varsin tavanomaista kohdeyleisön ulkopuolisille nauraminen. Missä Yleisradio pilkkaa televisiomaksun kiertäjiä, Subtv pilkkaa viihteellisen ohjelmistonsa vastustajia. Pilkka kohdistuu ihmisiin, jotka eivät käytä kyseistä mediaa. Heidän mielipiteensä eivät ole tärkeitä, eikä niitä käsitellä.

10 Televisiomoraalin muutos

Tarkastelun alla olleesta aineistosta: vuosikymmenien kehyksistä ja yksittäisten vuosien mielipidekirjoituksista, voidaan muodostaa käsitys televisiomoraalin muutoksesta. Jo kirjoitusten määrän väheneminen kertoo osin siitä, että televisio-ohjelmiston moraalinen hyväksyntä ei ole niin keskeinen asia nyt kuin kolme tai kaksi vuosikymmentä sitten. Kirjoitusten määrään vaikuttavat tietenkin monet seikat, kuten nimimerkillä kirjoittamisen poistuminen, jolloin kynnys oman mielipiteen esittämiseen saattaa kasvaa. Kaiken kaikkiaan voidaan katsoa välinpitämättömyyden ohjelmistoa kohtaan kasvaneen, sensuurivaateiden keventyneen ja yleisesti televisiomoraalin löyhentyneen. Puuttumatta varsinaiseen ohjelmistoon tarkemmin on todettavissa sellaisen ohjelma-ajan kasvu, joka aiempina vuosikymmeninä olisi katsottu esimerkiksi liian väkivaltaiseksi tai rivoksi esitettäväksi. Kirjoituksen aihepiirit muovautuvat yhteiskunnallisessa muutoksessa, ja ovat erilaisia jokaisena vuosikymmenenä, vaikka väkivaltaisen ohjelmiston paheksuntaa löytää jokaiselta tarkastelujaksolta.

Hegemoniateoriassa intressejä tuotetaan ja uusinnetaan poliittisesti ja ideologisesti. Helsingin Sanomissa julkaistuissa kirjoituksissa on luettavissa maailmankatsomuksia, joita ei yleisesti tarkastella kriittisesti, vaan ne asetetaan kyseenalaistamattomaan asemaan. Usein omien asenteiden ja tiettyjen arvoasetelmien ehdoton asettaminen valettuun muottiin ja määrääväksi tekijäksi eivät luo avointa keskustelua tai mahdollista

kehitystä. Televisiomoraalin perustuessa snellmanilaiseen sivistyskäsitykseen nousee myös perinteinen koti-uskonto-isänmaa -arvoasetelma esiin etenkin 1980-luvulle saakka. Lastensuojelun ja kasvatuksen lisäksi kristillinen maailmankuva on voimakkaasti kyseenalaistamaton, mitä perustellaan kirjoituksissa esimerkiksi sillä, kuinka paljon suomalaisista kuuluu kirkkoon. Kirjoittajat perustavat kritiikkiä myös siihen, kuinka Suomen kansa ajattelee tai miten ohjelma vaikuttaa kansan moraaliin. Siinä, missä puhe kansalaisista kuulostaa nyt osin vanhanaikaiselta, on asetelmassa näkynyt television osalta (toisin kuin taiteen kentällä) painopisteiden väistymistä. Tämä heijastaa yleistä yhteiskunnallista kehitystä. Maailman muuttumista ei voi sivuuttaa. 1970-luvun elämä Suomessa oli tietenkin muutenkin kuin televisionkatselun suhteen varsin erilaista kuin nyt. Vuonna 1970 maitoa myytiin kaupoissa pusseissa, koulua oli myös lauantaisin ja homoseksuaalisuus tuomittiin rikollisena. Siinä missä televisio on muuttunut, on yhteiskunta muuttunut monessa suhteessa paljon enemmän. Televisiomoraaliset mielipidekirjoitusten aiheet ovat sidoksissa yhteiskunnalliseen kehukseen, esimerkiksi 1970-luvulla kirjoituksissa käsiteltiin politiikkaa ja 1990-luvulla tasa-arvoa - kuten suomalaisessa yhteiskunnassa muutenkin tehtiin.

Yleisenä linjauksena on suvaitsevaisuuden lisääntyminen. Tämän perustavanlaatuisena syynä voidaan nähdä yhteiskunnan ja televisiokentän muutos, moraalin ja televisiomoraalin käsitteiden eriytyminen ohjelmiston ja yleisön sirpaloituessa, sekä yleisön kasvaminen mediaa monipuolisemmin tulkitsevaan ja ymmärtävään kulttuuriin. Tosin voidaan todeta, että vuosikymmenet kuitenkin osoittavat asteittaista heiluriliikettä, vaikka yleislinjaus on vähitellen hivuttautunut kohti suvaitsevampaa ohjelmistoa. Linjaukseni on yleistys, sillä tarkasteltavaan vuosikymmeneen mahtuu vuosia, jolloin asetelmat voivat liikkua voimakkaasti, esimerkiksi vuoden 1981 kirjoituksista ei vielä saa täyttä kuvaa vuosikymmenen puolenvälin moraalipaniikista väkivaltaisen ohjelmiston suhteen. Tätä puutetta tasoittavat vuosikymmeniä kuvaavat kehukset. Siinä, missä kehukset toimivat tarkastelun laajentavina osina, ne myös osoittavat vuosikymmenien suuntaviivat, joihin yksittäisten vuosien mielipidekirjoitukset eivät riitä.

Asenne televisio-ohjelmistoa kohtaan on vuosikymmenien aikana muuttunut. 1970-luvun erittäin poliittisesta ja informaatiopainotteisesta linjasta on tultu kolmen vuosikymmenen aikana kaupallisten yhtiöiden hallitsevalle viihdepainotteiselle linjalle,

jossa usein suuria katsojalukuja seuraavat mainostajat kertovat hyväksyttävyyden asteen. Yhtiöt, jotka omistavat myös suurimmat lehdet, eivät nostata televisionvastaista moraalista keskustelua samassa määrin kuten ennen – useinhan negatiiviset kirjoitukset olivat seurausta lehdessä julkaistusta jutusta, kuten arvostelusta. Katsojista on pyritty jalostamaan kuluttajia, jotka valikoivat suuresta tarjonnasta valittamisen sijaan. Yleisö vaikuttaa ottaneen tarjotun uuden roolin vastaan jättäen valvonnan arvioimisen televisioyhtiöille, mediatutkijoille ja viranomaisille. Siinä, missä vuonna 1970 katsottiin televisiota samojen moraalikoodien alaisena kuin todellista elämää, hyväksytään nyt televisiossa enemmän asioita, joita ei kuitenkaan tosielämässä hyväksyttäisi. Moraalisten paniikkien kulta-aika saattaa Fornäsin mukaan olla ohi. Koulujen, median ja perheiden eriytyminen tekee vaikeammaksi tuottaa kokonaisvaltaisia paniikkireaktioita. Paniikki kohdentuu tiettyihin fundamentalistisiin ryhmiin leviämättä läpi yhteiskunnan, koska julkisuudessa on myös vahvat mielipiteet paniikkeja vastaan. (Fornäs 1998, 261.) Lapsien kohdalla on suhtautuminen keventynyt ainakin erilaisten toimintaohjelmien myötä, mutta lähtökohtaisesti lapsia halutaan varjella samalla tavalla koko tarkasteltavalla ajanjaksolla, koska heidän kykynsä erottaa tosi epätodesta ja ymmärtää ohjelmien sisältö realistisesti on erilainen kuin aikuisten. Televisiokeskusteluja leimaa huoli lapsista heidän oman etunsa vuoksi. (Ks. esim. Valkonen et al. 2005, 55.)

Seuraavaksi tarkastelen tarkemmin valitsemiani mielipidekirjoituksia erilaisten teemojen valossa. Valitsemani aihealueet eivät ole kaikenkattavat, mutta tutkimuksessa esiin tulleita.

10.1 Väkivalta

Televisiopuheessa väkivallalla oletetaan olevan katsojien aggressiivisuutta lisäävä vaikutus (kuten kausaaliajattelussa, jossa televisiossa esitetyn väkivaltaohjelman antaman mallin seurauksena katsoja käyttäytyy väkivaltaisesti). Huolena ja vaarana on ennen kaikkea yhteiskunnan väkivaltaistuminen, minkä vuoksi väkivaltaista ohjelmistoa halutaan sensuroida. Väkivaltaisilta ohjelmilta pyritään suojelemaan lapsia ja nuoria – sitä vastoin aikuisten suojeleminen on koettu valinnanvapauden riistona.

Mielipidekirjoituksesta tonttufilmin väkivaltaisuudesta vuodelta 1980 voidaan vetää rinnastus nykyisiin toimintahahmoihin, mikä osaltaan osoittaa, että käsitykset myös

lastenohjelmien rajoista ovat lieventyneet. Toisaalta lastenohjelmien nykyinen laatu, jossa osa ohjelmista on nopeatempoista ja väkivaltaista, on herättänyt huolta lapsen tasapainoisesta kasvamisesta (ks. esim. Valkonen et al. 2005, 58).

Vuonna 1970 paheksuttiin sitä, että joka ilta esitetään joku väkivaltainen kohtaus. Tämä kertoo osin siitä, kuinka vähän väkivaltaa ohjelmistossa on verrattaessa nykyiseen tarjonnan määrään. Se, miten esimerkiksi katsojien turtuminen väkivaltaisiin kuviin saattaa vaikuttaa niiden suvaitsemiseen, rajautuu tutkimuksessani kuitenkin pois. Verrattaessa eri vuosikymmeniä voidaan katsoa ohjelmiston murroksen tapahtuneen 1980-luvun aikana, jolloin länsimainen jännitysviihde alkoi rikkoa vanhoja rajoja ja käsityksiä. Vuosikymmenen puolenvälin moraalipaniikki ei kyennyt kitkemään väkivaltaa pois televisiosta. 1990-luvun aikana ei väkivalta paheksuttuna aiheena nouse enää mielipidekirjoittelussa keskeisesti esiin, ja tultaessa uudelle vuosituhannelle, ei väkivaltaisiin ohjelmiin juuri puututa. Katsojat ovat tiedostavampia, he erottavat ironian ja huumorin, joille viihteellinen väkivaltaohjelmisto usein perustuu. Väkivalta on hyväksyttyä televisiossa, eikä sitä kaitse kuin lastensuojelullinen kellonaika. Kuitenkin väkivalta on säilynyt asiantuntijoiden ja poliitikkojen vetämässä televisiomoraalisessa keskustelussa keskeisimpänä yksittäisenä huolen aiheena.

Vuonna 2003 televisio-ohjelmissa on väkivaltaa sitä kaihtavien silmissä liikaa. Kritisointi kohdistuu sotauutisointiin, joka täyttää kasvavassa uutistarjonnassa eetterit. Väkivalta on osa elämää, jossa se taloudellisen supervallan johtamana sotaishana maailmanpolitiikkana kertoo ihmiskunnan toivon olevan hiipumassa.

10.2 Kielenkäyttö

Televisiodiskurssissa kielenkäytön suhteen voidaan katsoa olevan astetta suvaitsevampia kuin aiemmin - toisaalta ruman kielenkäytön analysointi tarvitsisi konkreettisia esimerkkejä ohjelmien sisältämästä kielestä, sillä nyt kielenkäyttö käsitetään samankaltaisena jokaisena ajanjaksona. Koska varsinaista rumaa kielenkäyttöä ei nimettävästi esiinny fiktiivisten ohjelmien ulkopuolella ainakaan varttuneelle yleisölle suunnatuissa ohjelmissa, ei siitä ole kirjoitettu

mielipidekirjoituksia. Esimerkiksi Miljonääri-Jussin seksipuheet vaikuttivat herättäneen pahennusta sisällöltään, ei niinkään kielenkäytöltään.

Televisio-ohjelmistosta voidaan yleistää, että asiaohjelmissa ei rumaa kieltä niinkään suvaita. Ja koska niissä ei sitä myöskään käytetä, ei valituksiin ole ollut aihetta.

Eurooppalaistunut Suomi uusine teknologian myötä tulleine sanoineen on mahdollisesti muuttanut asenteita. Kielenkäyttöön on puututtu helposti Helsingin Sanomien kriitikoiden taholta esimerkiksi urheiluselostuksien yhteydessä. Useimmat kielenkäyttöön liittyvät kirjoitukset ovat kielenhuollollisia tai esimerkiksi huonosta käännöksestä johtuvia. Kuitenkin jos yleiseltä näkökulmalta ajatellaan viihdeohjelmia, on niissä kevyempi kielenkäyttö sallittua. Yleistäen voidaan ajatella kirosanojen herättävän kiusaantumista.

Koska varsinaisesti huonoa kieltä ei juuri televisiossa asiaohjelmiin eksy, ja fiktiivisissä ja viihdeohjelmissa se hyväksytään (eri-asteisesti), vertailussa kieleen suhtautuminen ei ole kokenut niin suurta mullistusta. Kuitenkin ero vuoden 1970 ja nykyisyyden välillä on nähtävissä mielipidekirjoituksesta, jossa kirjoittaja ei hyväksynyt fiktiivisen kuvauksen huonoa kieltä ja katsoi television esityksen vaikuttavan heikentävästi yhteiskunnan kielenkäyttöön – mielipidekirjoitusta voitaisiin katsoa epätavallisen ahdasmielisenä nyt. Lisäksi arvostelu kohdistui siihen, että kysymyksessä oli nainen, joten kysymyksen kielenkäytön suhteen voidaan katsoa olevan myös sukupuolikysymys, jossa miehiltä on ennen suvaittu rivompaa kielenkäyttöä verrattavissa naisiin kuin nyt.

10.3 Seksi

Seksi televisiodiskurssissa on muuttunut todella paljon. Siinä missä vuonna 1970 sukupuolikasvatuksen katsottiin olevan jopa pornoon rinnasteista, hyväksytään nyt (oikea) kova porno kaapelissa ja seksi televisiossa. Televisiopuheessa vuonna 1970 seksiohjelman oletettiin lisäävän katsojien epäsiiveellistä käyttäytymistä ja yllyttävän raiskauksiin. Vielä 1980-luvulla videoväkivallan tiimoilla ajatus pornoelokuvien vaikutuksesta katsojaan oli samansuuntainen.

Seksin murros televisiossa tapahtui 1990-luvulla, jonka alkupuolella suhtautuminen seksuaalisuuteen suomalaisessa yhteiskunnassa yleisesti murtui - yläosattomia tarjoilijoita ja seksiravintoloita alkoi tulla samaan aikaan, kun seksielokuvat tulivat televisioon. Naisten osuus keskustelussa oli suuri. Kirjoittajat eivät pidä ohjelmia moraalittomina, vaan kritisoidavana on ohjelmien epätasa-arvo, sillä ne on suunnattu miehille – naisille suunnattua ohjelmistoa ei kuitenkaan näytetä, mikä kertoo osiltaan yhteiskunnan (ja koko länsimaiden yleensä) televisiomoraalin miehisestä näkökulmasta. Toisaalta naisten kirjoittamat mielipidekirjoitukset ovat provosoivia. Kirjoituksista voidaan tulkita kahdenlaista kieltä, jossa provosoivan ja humoristisen kielen alta paljastuu miehille suunnatun ohjelmiston kritisointi ja suvaitsemattomuus. Tämä kuvaa ajan murroksen hankaluutta käsitellä seksiä liitettynä tasa-arvokeskusteluun.

Televisiomoraalia venyttivät niin seksielokuvat, asialliset seksuaalisuutta käsittelevät keskusteluohjelmat kuin mainoksetkin herättäen kaikki runsaasti huomiota ja julkisuutta. Panu -mainoksen huono julkisuus toimi suurempana huomionantajana kuin mainostajat olivat toivoneetkaan. Asenteet alkoivat muuttua, sillä osa suvaitsemattomuudesta sai negatiivisen ironiaa ymmärtämättömän piirteen. Seksi hyväksytään myöhäisillassa ja yöllä kaupallisilla kanavilla, joille ohjelmia paheksuvat eivät myöskään eksy. Seksiohjelmia näkevät siten pääasiassa genren kohdeyleisö. Seksin on kuitenkin yleisesti katsottu edustavan huonotasoista ja halpaa viihdettä, eivätkä katsojaluvut ole koskaan olleet korkeat, vaikka esittäminen hyväksytään. Erityisesti naiskatsojille kohdennettuja seksiohjelmia ei edelleen juuri esitetä. Ohjelmat, kuten amerikkalainen fiktiosarja *Sinkkuelämää* ovat suurella menestyksellään osoittaneet aihepiirin sopivaksi kummallekin sukupuolelle. Niissä käsitellään seksiä naisille suunnattuna, ja niiden päähenkilöt ovat naisia

Vuoden 2003 mielipidekirjoituksissa seksuaalisuudesta käytävään keskusteluun voidaan löyhästi liittää televisio-ohjelmat, joiden katsotaan antavan huonoa mallia ja lyhentävän lapsuutta. Vanhemmat ovat huolissaan, että ohjelmat, joissa esitetään esimerkiksi nuorten seurustelua, valjastavat lapset löytämään seksin liian varhain. Siinä missä seksi on aikuisten ohjelmistossa vapautunut, muistuttaa lastensuojelullinen näkökulma vuoden 1970 sukupuolivalistuksen aikaansaamaa närkästystä.

10.4 Aivopesusta manipulaatio

On vaikea kohdentaa tarkkaan, milloin manipulaatio, jolla tarkoitetaan televisio-ohjelmien ennalta suunniteltua vaikutusta katsojaan, korvasi terminä aivopesun, mutta ilmeisimmin tämä tapahtui 1990-luvun taitteessa mediakasvatuksellisten näkökulmien yleistyessä. Sanojen merkitys televisiodiskurssissa ei ole juuri toisistaan eriävä. Vuonna 1970 sanaa manipulointi ei käytetty, vaan sen sijalla olivat propaganda ja aivopesu. Kielellisesti on siis siirrytty monipuolisempaan sanaan, mutta myös vähemmän voimalliseen. Manipulointisyytökset eivät vaikuta niin voimakkailta kuin aivopesusyytökset. Siinä, missä katsojan täytyy ymmärtää esimerkiksi mainosten manipulaatio, käsitetään aivopesusyytöksissä katsoja avuttomampana – toisaalta propagandan voidaan ajatella olevan helpommin huomattavissa kuin manipulaation. Verrattaessa vuotta 1970 muihin tarkastelun kohteena olleisiin vuosiin, on silloin ollut televisio-ohjelmien tekijöiden ja yleisön välillä suurin mielipiteellinen (poliittinen) kiulu. Huolena oli tekijöiden välittämä maailmankuva, jonka katsottiin ylittävän lasten ohjelmissa sietokynnyksen. Lapsia yritettiin aivopestä propagandalla haluttuihin ajatusmalleihin.

1980-luvulla propaganda-sana jäi pois mediasta politiikan vaikutuksen vähennyttyä. Televisio, kuten yhteiskuntakin, omaksui muita arvoja kuin poliittisia. Vuonna 1981 aivopesu -sana oli kuitenkin vielä yleinen televisiopuheessa. Esimerkiksi ihmisiä katsottiin aivopestävän masennukseen tai epäkelpoon arvomaailmaan, jolloin syytökset kohdistuivat fiktiivisiin ohjelmiin, ehkä vuosikymmenellä suurimpana Dallasiin. 1990-luvun myötä aivopesukin jäi yleisestä käytöstä ja tilalle tuli manipulaatio, joka sopi kuvaamaan paremmin mainoksien keinoja saada katsoja innostumaan mainostettavasta tuotteesta. Mediakasvatuksellisen puheen myötä sana manipulaatio on arkipäiväistynyt, eivätkä manipulaatiosyytökset herätä kohua. Tässä tapauksessa voidaan nähdä myös yleisön kasvaminen ohjelmatarjonnan ymmärtämisessä, kuten manipulaation hyväksymisessä lievemmissä muodoissaan, kuten mainoksissa. Piilomainonta on ollut kuitenkin kasvava ongelma. Mainonnan ja tiedonvälityksen sekoittumista ei ole hyväksytty Julkisen sanan neuvostossa.

10.5 Lastensuojelu

Lastensuojelu on käsitteenä ollut televisiossa mukana jokaisella vuosikymmenellä suhteellisen muuttumattomana. Lastensuojelu on vähitellen jäsentynyt mediakasvatuksellisten näkökulmien alaiseksi. Mielenkiinnokkojen, toimittajien ja poliitikkojen kielenkäytössä lasta suojelevia. Missä 1970 televisiontekijöitä syytetään manipuloinnista poliittisin päämäärin, on 2003 kyse lastenohjelmien huonoja malleja näyttävistä seikoista. Ohjelmisto, kuten televisiosarja *Salatut elämät*, on vanhempien mielestä rohkaissut nuoria aloittamaan seurustelun aiemmin. Asenteiden välisen vertailun konkretisoimiseen tarvittaisiin kuitenkin ohjelmien analyysia, sillä vuoden 1970 sukupuolivalistus vaikuttaa myös melko rohkealta. Ohjelmiston voidaan tulkita liikkuvan hyväksytyin rajoissa heiluriliikkeen lailla, sillä vuonna 1981 ei asian tähän puoleen liittyvää keskustelua ollut. 1990-luvulta lähtien lastensuojelullisiin asenteisiin on vaikuttanut tietokonepelien ja internetin käytön yleistymisen. Lapsi elää medioituneessa maailmassa, jossa kirjallinen kulttuuri yhdistyy tietoyhteiskunnan sovelluksiin (Valkonen et al. 2005, 91). Televisiokeskustelussa on mielenkiintoista television vertaaminen myös kirjallisuuteen.

Äitiyttä käytetään erilaisissa yhteyksissä vankistamaan mielipidettä esimerkiksi yhteiskuntaa koskevassa keskustelussa. Myös aikuisten väkivaltaviihdettä on pyritty rajoittamaan vetoamalla lastensuojeluun, vaikka ohjelmisto ei ole suunnattu lapsille. Tämän voidaan tulkita johtuvan aikuisten voimattomuudesta television edessä – lapset katsovat myös aikuisten ohjelmia. Varsinkin vuoden 1981 kirjoituksissa oli yleinen huoli televisiolla häviämisestä voimakasta.

10.6 Tasa-arvo

Tasa-arvo televisiodiskurssissa on muuttunut hyvin paljon tarkasteltavassa ajanjaksossa, sillä vuonna 1970 tasa-arvolla tarkoitettiin ensisijaisesti poliittista tasa-arvoa. Oli televisiomoraalisesti väärin käsitellä asioita poliittisesti vain yhdeltä näkökulmalta. Tämä herättikin syytökset propagandasta. Raatikaisen pääjohtajakaudella 1970-luvulla poliittista kannanottoa tasapuolistettiin.

Naisten asema television työntekijöinä, esimerkiksi toimittajina alkoi kohentua 1980-luvulla. Se, että Kymmenen uutiset otti ankkureiksi naisia, edisti myös hyvin naisten palkkaamista toimittajiksi Ajankohtaiseen kakkoseen. Television alun hyvin miehinen tuotantokoneisto alkoi murtua, kuten monet muut yhteiskunnan miesvaltaiset alat. Mutta myös katsojina naiset olivat yhtä tärkeitä kuin miehet. Voimakkaamman miesten ja naisten välisen ohjelmien sisällöllisen tasa-arvokeskustelun (sekä myös muiden vähemmistöryhmien – yhtä lailla sitten maahanmuuttajien kuin seksuaalisesti erilailta suuntautuneiden) voidaan katsoa kiihtyneen televisiossa 1990-luvulla, jolloin yhteiskunnallinen vapautuminen toi miehille suunnatun seksitarjonnan televisioon.

Nykyisen televisio-ohjelmiston voidaan katsoa edistävän tasa-arvoa, ohjelmisto on laajentunut ja yleisö hyväksyy ohjelmiston. Televisiomoraalin murtumisen positiivinen puoli eli suvaitsevaisuuden kasvu pois patriarkaalista ahdasmielisistä ajattelutavoista on tehnyt tilaa tasa-arvoisemmalle yhteiskunnalle. On kuitenkin huomattava, että vielä vuonna 2004 julkaistussa Julkisen palvelun televisio- ja radiotoiminta 2010 -esityksessä tasa-arvo puuttui julkisen palvelun määritteestä. Tasa-arvon toteutuminen televisiossa on monisyistä, sillä usein länsimaisen miehen maailmankuvalle rakentuva viihde on televisiomoraalin näkökulmasta ongelmallista. Ohjelmistosta voidaan löytää naisten eriasteista hyväksikäyttöä.

10.7 Hyvinvoiva yhteiskunta

Alasuutarin mukaan 1990-luvun taitteen suomalainen televisiomoraali ei hyväksynyt valheellista kuvaa elämästä. Televisioon kohdistuikin vaatimus, että sen tuli tarjota eettisesti kestäväällä pohjalla olevia elämän malleja. Kaupallisten kanavien tarjonnan myötä voidaan katsoa televisiomoraalin tässä suhteessa muuttuneen tarkasteltavina vuosikymmeninä, sillä eettisesti kestäväällä pohjalla olevia malleja ei odoteta tarjottavan joka ohjelmassa, vaan vaatimus on ennen kaikkea jäänyt Yleisradion kannettavaksi.

Lasten suojele haitallisilta televisio-ohjelmilta viittaa toisaalta edelleen huoleen yhteiskunnan hyvinvoinnista, koska ajattelun mukaisesti henkisesti vahingoittuvat lapset eivät välttämättä pysty kasvamaan yhteiskuntansa osallistuviksi jäseniksi. Kuitenkin

uudella vuosituhanella huolen voidaan katsoa kohdistuvan enemmän lapseen ja hänen hyvinvointiinsa yhteiskunnallisten seurausten painottamisen jäädessä taka-alalle.

Yleinen moraalit yhteiskunnassa muokkautuu. Televisiomoraali heijastuu suoraan yhteiskunnan yleisistä moraalikäsitteistä. Television odotetaan tukevan yhteiskuntaa. Vaarana katsotaan ihmisen menettävän kykynsä nähdä todellisuuden ja median välittämän kuvan ero. 1970-luvulla yhteiskunnallinen kristillinen huoli oli erittäin suurta. Television katsottiin lietsovan kirkonmenojen vastaista mentaliteettia näyttämällä samaan aikaan ohjelmaa. Kristillisiin arvoihin perustuvat järjestöt pyrkivät vaikuttamaan television ohjelmistoon. Television pelättiin lietsovan yhteiskuntaa vahingoittavaa propagandaa. Porno ja väkivaltaa näyttävän television uskottiin tuovan kaduille niin murhaajia ja raiskaajia kuin huonoa kieltä käyttäviä irstailijoitakin. 1980-luvulla television yleistä järjestystä horjuttavat ongelmat tiedostettiin edelleen: vangeista ei saa pilailia, pyhinä ohjelmiston täytyy olla siistimpää. Television tuli siis tukea vallitsevaa yhteiskuntaa. Pertti Hemánuksen mukaan televisiota oli helppo soimata pahaksi sen sijaan, että huomio kohdennettaisiin itse oikeisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin.

John Fiskin mukaan Dallas oli kuin erilaisten merkityksien supermarketti, josta katsojat rakensivat oman kulttuurisen sekoituksensa. Ohjelma tarjosi niin kapitalistisia kuin antikapitalistisia merkityksiä, patriarkaalisia siinä missä niitä vastustaviakin arvoja. (Fiske 1989, 132.) Dallas jakoi kriitikot ja yleisön kahtia. Nyt ajatellen televisiomoraalin suvaitsevaisuuden voidaan katsoa muuttuneen huomattavasti vuodesta 1981. Dallas ei herätä meissä kiinnostusta, vaan ohjelma on tylsä. Vapautuminen on osittain mustavalkoisen ajattelutavan poistumista tiedostavamman ajattelun myötä. Osin se on tarjonnan muokkaamaa, sillä nykyisessä tarjonnassa ei ohjelmiston koeta horjuttavan yhteiskuntaa. Huomio on kohdentunut esimerkiksi terveydellisiin seikkoihin, kuten ensin alkoholimainonnan lopettamiseen ja myöhemmin tupakointiin audiovisuaalisissa ohjelmissa. Mielenkiintoista on, että huumeisiin ei oteta kantaa tarkastellussa aineistossa – vaikkakin 1980-luvulla televisioyhtiö vielä sensuroi ainakin yhdestä ohjelmasta huumekohtauksen. Yksikään mielipidekirjoitus ei koskenut huumeita television ohjelmistossa. Huumeongelma on kuitenkin nyky-yhteiskuntamme suurimpia rikollisuuden aiheuttajia. Huumeidenkäyttö on yleistä fiktiivisissä televisiosarjoissa, ja sitä käsitellään usein erilaisissa keskusteluohjelmissa – televisiossa huumeidenkäyttö esitetään etupäässä rikollisena toimintana, ja sitä harvoin esitetään ihannoiden

(rajatapauksena voidaan ajatella tutkimuksessanikin sivuttua Skene -televisioelokuvaa). Muutamat todellisuuden esimerkit Suomessa ovat osoittaneet, että mikäli televisiossa esiintyvän henkilön taustalta paljastuu huumeita, hänet boikotoidaan viestimestä. Huumeongelmien käsittely on vaikeaa, mistä kertoo osin myös se, että aihetta ei ole juuri käsitelty rajoja rikkovissa tosi-tv -ohjelmissakaan. Kuitenkin vuonna 2010 ensi-iltaan tullut rovaniemeläisistä huumeiden käyttäjistä kertova dokumentti *Reindeerspotting – Pako joulumaasta* on rikkonut raja-aitoja. Elokuvalle annettu ikäraja K18 säilyi valituksen jälkeen Korkeimmassa hallinto-oikeudessa. Yle on kertonut esittävänsä dokumentin televisiossa. (Yleisradio 2010, YLE Uutiset.)

Tutkimuksessa on noussut esiin mielenkiintoinen puoli television pessimistisistä ohjelmista. Masentavat ohjelmat välittävät elämästä toivottoman kuvan ja olivat kirjoituksissa erityisesti 1980-luvun ilmiö, jolloin politiikka menetti merkitystään ja ydinsota uhkasi tuhota maapallon. Masentavat ohjelmat työpäivän jälkeen eivät välittäneet elämisen arvoista maailmankuvaa. Synkkämielinen informaatio alkoi yleisesti puuduttaa, ja yleisö etsi kevyempää vaihtoehtoa, eli viihdettä. Kulutusyhteiskunnan kaupalliset arvot saavuttivat hyväksyntää. Hyvin sotaista 2000-luvun maailmantilanne on kuitenkin aiheuttanut masennuksen ja epätoivon palaamisen ihmisten mieliin. Televisio-ohjelmien analysointi voisi osoittaa, jätetäänkö maailmanpoliittiset ongelmat kuitenkin nyt katsojille aiempaa etäisemmiksi. Ainakin vaihtoehtoja ongelmien unohtamiseen tarjotaan kiitettävästi, mikä kertoo yhteiskunnan muuttuneen poliittisesti tiedostavasta kulutusyhteiskuntaan, jota vain suuret onnettomuudet pystyvät ravistamaan.

Tarkasteltavien mielipidekirjoitusten osalta on vuosilta 1970 ja 1992 löydettävissä yhteys. Yksinäiset ja sairaat ihmiset, sekä vanhat ihmiset, eli katsojat, jotka katsovat televisiota ikkunana elämään huomioivat tarjonnan kriittisemmin. Voidaan ajatella tämän katsojaryhmän olevan kasvussa väestön ikääntymisen myötä. Heidän edustamansa televisiomoraali on lähempänä perinteistä asetelmaa, ja he ovatkin Yleisradion tarjoamien asiaohjelmien kuluttajia. On huomioitava, että myös lapsille televisio toimii avartavana näkymänä todellisuuteen.

10.8 Sensuuri

Tarkasteltavien vuosikymmenten aikana sensuurin vaatimus on vähentynyt. Televisiopuheessa sensuuria ei vaadita suoraan, mutta siihen verrannollisia vaatimuksia käytetään erottamisvaatimuksista toiveisiin rauhoittaa pyhä. Sensuurivaatimusten voi tulkita kehottavan antamaan ohjelmatekijöille eriasteisia sanktioita ohjelman tekemisestä ja lähettämisestä, eli toimimaan jälkisensuurin keinoin. Vaatimuksia tehostettiin 1970-luvun poliittisella aikakaudella uhkaamalla äänestää vaaleissa Yleisradiota vastaan, ja usein nimimerkeissä oli mukana sananakin äänestäjä. Myöhemmin vaatimuksia on tehostettu ainoastaan television katselun lopettamisen ukaasilla.

Sensuuritoimenpiteitä vaadittiin kirjoituksissa suorasukaisimmin vuonna 1970. 1981 kirjoituksissa sensuurivaatimukset ja tarkastuksien kehotukset olivat edelleen yleisiä, mutta jo varsin kierteleviä. Sensuurin vaatimus 1990-luvulla on jo erittäin marginaalista. Mistä sensuurivaatimusten vähentyminen sitten oikeastaan kertoo? Siitäkö, että nyt suhtautuminen television ohjelmistoon on kypsempää, tai sen ainakin odotetaan olevan? Medialukutaito oletetaan katsomisen yleiseksi vaatimukseksi. Sensuuria ei tarvita, koska yleisön odotetaan pystyvän käsittelemään sisältöä. Kysymys ei mielestäni ole kuitenkaan kokonaan siitä, kuinka näytettävää ohjelmistoa osataan käsitellä – vaan myös siitä, minkälaiset mielipiteet saavat ajassaan painoarvoa.

Minna Virtasen huomio, että sensuuri noudattaa hegemonian linjaa, voidaan katsoa toimivan nyky-yhteiskunnassa. Mediayhtiöiden itsesääntely Viestintäviraston tarkkailussa riittää, eikä järjestelmää ole kyseenalaistettu yleisellä tasolla. Itsesääntely on hukuttanut sensuurin näkymättömiin. Kielenkäytössä sana sensuuri merkitsee häpeällistä ja väärää toimenpidettä – johon esimerkiksi silloinen Yleisradion pääjohtaja Kiuru 1980-luvun väkivaltakeskustelussa otti ärsyyntyneenä kantaa. Keskustelu kääntyi helposti kysymykseen katsojan vapaudesta, jolloin mahdolliset suojelevat toimenpiteet nähtiin taidetta loukkaavina ja holhousmentaliteetin ilmaisuina. Sensuuria sanana kavahdetaan edelleen, ja televisioyhtiöille kavahtaminen sopii. Televisioyhtiöt katsovat edukseen, että ne toteuttavat valvonnan itse. Arvailtavaksi jää kuitenkin, kuinka paljon ohjelmiin vaikutetaan edelleen myös sensuuriin rinnasteisella tavalla. Itsesääntelyssä ratkaisuja ei tarvitse käsitellä julkisella tasolla, eikä mahdollisten sensurointien yhteiskunnallista hyväksyttävyyttä voida arvioida.

11 Televisiomoraalin kaupallistuminen - ehdottomuudesta joustavuuteen

Olen analysoinut tarkastelun kohteina olleiden vuosikymmenien yleistä kuvaa ja valittujen vuosien yleisönosastokirjoituksia. Tässä luvussa yhdistän televisiokentän normatiivisen sääntelyn tarkastelun tuloksia tutkimukseni yleisönosastokirjoitusten diskurssianalyysistä muodostamiini johtopäätöksiin. Verrattaessa lehden kirjoituksia yhteiskunnan viralliseen koodiin, on niistä löydettävissä tietynkaltaista yhteneväisyyttä: Kun kirjoitukset ovat sekä määrällisesti vähentyneet, ja niiden linja on tullut yleisesti suvaitsevammaksi, on samanaikaisesti televisio kaupallistunut ja sääntely vapautunut joustavammaksi. Eritoten poliittinen valta medioihin on huvennut. Yleisestä moraalista kumpuava eettinen käsitys siitä, mitä televisiosta on hyväksyttävää näyttää, voidaan mieltää myös välineellistyneeksi televisiomoraaliksi, jolloin suhtautumisemme ohjelmiin määrättyy niitä määrittelevien normien, kuten lähetyssaikojen välityksellä. Välineellistynyt televisiomoraali muovautuu yleisessä viestintäpoliittisessa ilmastossa, ja sen yhteys yleiseen moraaliin on vaikeajäsentäinen.

Televisiomoraalissa katsojien asenteiden voi tulkita tutkimukseni ajanjaksolla muovautuneen aiempaa hyväksyvämmäksi, joustavammaksi ja suvaitsevaisemmaksi. Hyväksytyimmällä ohjelmistolla tarkoitan sitä, että televisiosta voidaan näyttää ilman julkista paheksuntaa ohjelmaa, jota aiemmin olisi sisältönsä vuoksi paheksuttu sekä yleisön että televisioyhtiöiden taholta. Joustavammalla ohjelmistolla tarkoitan sitä, että katsojakuntakohtaisella ohjauksella tietty yleisö löytää oman kriteeristönsä täyttävää ohjelmistoa, ja kääntää pois kanavalta, jonka ohjelmatarjonnasta ei pidä. Suvaitsevaisuudella ohjelmistossa tarkoitan televisiomoraalissa sitä, että hyväksytään entistä paremmin erilaiset mieltymykset siitä, mitä televisiosta halutaan katsoa, ja mitä siellä myös esitetään.

Mielipidekirjoitukset vaikuttavat olleen koko tarkasteltavana ajanjaksona suhteellisen tiiviissä linjassa yhteiskunnan ja televisiokentän yleisiin tapahtumiin ja muutoksiin. Televisiomoraalin näkökulmasta voidaan tutkitun aineiston perusteella sanoa, että television ohjelmisto ei herätä kovinkaan voimakasta katsojapalautetta uudella vuosituohannella. 1970-luvun poliittisessa ajassa kirjoittelu oli runsasta, ja paheksunnan kynnys matalampi. Paheksunta suunnattiin suoraan ohjelman tekijöille ja tuottajille ja

jakoa tuottajien ja tavallisen kansan välillä pidettiin suurena. Kristinuskon merkitys televisio-ohjelmistoa määräävänä tekijänä on vähentynyt voimakkaimmin tarkasteltavalla ajanjaksolla, mikä heijastaa yhteiskunnan yleistä uskonnollisuuden vähenemistä. Toisaalta hartausohjelmien tarjoaminen kuuluu edelleen julkisen palvelun tehtäviin, eikä uskonnollisten tilaisuuksien televisiolähetystä saa keskeyttää mainoksin. Suomessa pidetään myös tärkeänä, ettei kenenkään henkilökohtaisia uskonnollisia tunteita loukata. Uskonnon merkityksen kuitenkin vaimetessa myös epäsiiveellisyyden tiukat rajat ovat vapautuneet muutamassa vuosikymmenessä – tämä on ennen kaikkea nähtävissä taiteen kentällä. Olennaista 1970-luvulla näyttävät olevan kirjoittajien ehdottomat kannat, jotka ovat vähentyneet siirryttäessä kohti nykyhetkeä. Samanaikaisesti poliittisen vallan asenteet viestinnän kentän itsenäisyyttä ja erityisesti Yleisradion asemaa kohtaan ovat muuttuneet pois holhouksesta vuoden 1993 lain Yleisradio Oy:stä astuttua voimaan ja kanavakilpailun alettua.

Julkisen palvelun yleisradion kädenvääntö kaupallisten toimijoiden kanssa heijastuu televisio toiminnassa televisiomoraalisiin näkökulmiin. Kaupallistumiskehityksestään huolimatta Yle on jatkanut perinteisten televisiomoraalisten arvojen toteuttamista. Televisiomoraalin perustan voidaan katsoa muuttuneen ja siten televisiomoraalin välineellistyneen vähiten julkisen palvelun kohdalla. Kun kaupallinen sektori on ajanut julkisen palvelun tehtävien kaventamista, on tilanne ajoista, jolloin Yle itse oli suvaitsematon kaupallista alaa kohtaan ja halusi rajoittaa tämän toimintaa, kääntynyt pääläelleen. Kaupallisen ohjelman ja viihteen asema sekä arvostus ovat muuttuneet. Siinä missä Helsingin Sanomien välittämä linja oli 1970- ja 1980-luvuilla erittäin viihteen vastainen, on nyt lehden omistuksessa kaupallisin ja viihteellisin valtakunnallinen analoginen televisiokanava - mikä ei kuitenkaan suoraan näytä merkitsevän sitä, että itse lehden arvot olisivat juuri muuttuneet. Yleisö on vaikuttanut ottavan muutokset vastaan suosiollisesti, eikä viihdettä vastaan hyökätä entisen lailla. Laadukkuus televisio-ohjelmistossa on edelleen arvossaan, mutta kaupallisuutta käsitellään vähän moraalisenä kysymyksenä jopa lastenohjelmien kohdalla. Televisio-ohjelmista kirjoittaminen on muokkautunut myös viihteellisten televisiolehtien myötä, kun kirjoittelun pääkohtana ovat toivomukset ja kehu, eivät niinkään kannanotot moraalisiin kysymyksiin.

Erityisesti kaupallinen televisio-ohjelmisto on muovannut televisio-ohjelmistoa siten, että vanhempien vastuu kotona valvoa lastensa katsomista on kasvanut. Lastensuojelulliset aspektit televisiotyössä – eli painotukset ja käytännön toteutus – ovat selkein osoitus siitä, minkälainen suhde televisiokanavilla on perheiden kasvatustyön tukemiseen. Vaikka epäilyksiä mediayhtiöiden pyyteettömyyteen ei juuri kyseenalaisteta, ei televisioyhtiöiden solmima lastensuojelullinen sopimus ole toimivuudeltaan vakuuttanut. Työ- ja elinkeinoministeriön alainen Kuluttajavirasto vaikuttaa toimivan määrätietoisesti asialinjallaan – vastakkainasettelussa sananvapaus häviää kuluttajansuojalle (vrt. myös Mäenpää 2002, 125). Sitä vastoin liikenne- ja viestintäministeriön Viestintäviraston toiminta on herättänyt epäilyksiä – televisio-ohjelmiston valvonnan kohdalla ongelmana voidaan nähdä etenkin rikkomuksista seuraavien toimien mitättömyys. Myös opetusministeriössä ajetaan tehokkuusnäkökohtiin pohjaten mediayhtiöiden vastuun kasvattamista ministeriön oman viraston mahdollisuuksien lisäämisen sijaan. Lastensuojelu on yhteiskunnassa keskeinen arvo, mutta sen merkitystä keskeisenä viestintäpoliittisena asiana väistellään, eikä siihen haluta varata vaadittuja resursseja.

Televisiomoraali on tarkasteltavana ajanjaksona muovautunut voimakkaasti johtuen osin tarkastelun pitkistä aikaväleistä. Ohjelmien realistisuuden vaatimus on kaventunut. Realistisen ja epärealistisen kuvauksen (esimerkiksi liioittelevan väkivallan) välinen juopa on kaventunut. Toisaalta faktan ja fiktion sekoittamisen voidaan katsoa olevan edelleen myös ongelmallista. Suosiota nauttivan tosi-tv:n ja sodankäynnin uutisoinnin laitalmiöiden välittämä inhorealismi on kuitenkin herkimmille katsojille liikaa. Todellisuuden uskottavuuskriteerit täytyvät vähemmälläkin, kaikkea ei tarvitse näyttää. Viihteellinen väkivalta on ohjelmistossa kasvanut, mutta ei herätä yhtä suurta paheksuntaa kuin 1970- ja 1980-luvuilla. ja samanaikaisesti viestimen kansakuntaa palvelevan merkityksen paine on vähentynyt kaupallisilla kanavilla. Tämä näkyy esimerkiksi toimilupapolitiikassa. Kuitenkin myös perinteiset televisiomoraaliset arvot ovat edelleen kunniaissa. Suomalainen yleisö seuraa innolla mielenkiintoista ja laadukasta ohjelmistoa ja ohjelmien laatu on Suomessa monessa suhteessa kiitettävää. Nyky-yhteiskuntamme taloudelliset ja teknologiset arvot määräävät pitkälle myös suhtautumistamme televisioon ja sen ohjelmistoon. Näemme teknologisen kehityksen tuovan meille viestimen entistä monipuolisempina vaihtoehtojen tarjoajana.

Ohjelmiston ja sen palautteen vertailussa televisiomoraali on lieventynyt. Kuitenkin televisiomoraali on monisyistä ja siten ongelmallista – eikä sitä täysin yleistäen voida käsitellä. Siinä, missä televisiomoraali on höllentynyt eri osa-alueidensa suhteen, voi sen katsoa kuitenkin vaihtelevan riippuen eri tekijöistä, kuten ohjelmatyypistä.

Lastensuojelullinen puoli on säilynyt koko tutkittavan ajanjakson aikana televisiomoraalin peruskivenä. Televisiomoraalin lieventymisen voidaan tulkita aiheuttaneen positiivisia seurauksia esimerkiksi tasa-arvokysymysten käsittelemisen suhteen. Televisiomoraalin lieventymiseen on johdateltavissa myös kysymys television valvonnasta sensuuritoimenpitein, joiden vaatimukset (lukuun ottamatta lastensuojelullisia näkökulmia) ovat tarkasteltavana ajankohtana lieventyneet. Samalla mediaa monipuolisesti käsittelevä ajattelu on kasvanut. Televisioyhtiöiden välisen lastensuojelullisen sopimuksen toimivuus ei kuitenkaan kerro vakaasta vastuun kannosta. Vastuu jää pitkälle vanhemmille. Katsojat voivat aina vaikuttaa tekemällä valituksia. Mutta mikäli ohjelma ei kerää valituksia tai kriittisiä yleisönosastokirjoituksia, pitäisikö sen olla silloin automaattisesti hyväksyttyä? Katsojäänestyksien ja -lukujen odotetaan kertovan todellisten monipuolisten mielipiteiden sijaan yleisön kannan ohjelmistosta. Asetelma passivoi yleisön ja televisioyhtiöiden välistä keskustelua. MTV3:n Jorma Sairanen kehotti jo 1980-luvun väkivaltakeskustelussa luottamaan televisio toimijoihin, ja jälleen vuonna 2003 Sairanen varoittaa tekemästä ongelmaa yksittäisistä tapauksista – se, että kaupallisen yhtiön edustajan mielestä televisioyhtiön toimintaan puuttuminen on huolestuttavaa, kertoo osiltaan kaupallisten yhtiöiden asenteiden muuttumattomuudesta ja hyssyttelyn vuosikymmenistä. Kaupalliselle kentälle moraalikysymys ei ole oleellinen. JSN on huolissaan journalismin ja mainosviestinnän sekoittamisesta, jonka todelliset ongelmat ovat vasta edessä. Kaupalliset kanavat eivät kuitenkaan katso luotettavuuden tai totuudenmukaisuuden kriteerien ulottuvan juuri uutis- tai ajankohtaisohjelmia laajemmalle. Journalismi on laaja käsite.

Se, että valtaapitävät olivat politisoituneen television aikana esillä, mahdollisti yleisön haukkujen kohdistumisen myös korkeisiin elimiin. Televisio-ohjelmiston yhteiskunnallinen merkitys on muuttunut ensinnä poliittisen vallan vähetessä viestimissä, ja toisaalta julkisuuden merkityksen kasvussa politiikassa. Nyt television välineenä voidaan katsoa toteuttavan markkinatalouden hegemoniaa, ja tavallisen katsojan on vaikeampi tietää, ketä vastaan osoittaa mieltään. Kuka on televisio-

ohjelmien ja niiden välittämien sanomien takana? Taustatekijät ovat tavoittamattomissa olevia ulkoistettuja tuotantoja tilaavia yhtiöitä, ja televisiojulkisuuden henkilöt alati vaihtuvia tähtiä. Televisiomoraali on fragmentoitunut, eikä siltä ole odotettavissa yhtenäisyyttä kuten 1970-luvulla, jolloin suurin piirtein kaikki katsoivat kaikki ohjelmat. Närkästystä herättivät sekä ohjelma-aikaa kuluttavat uusinnat – kaikkihan ohjelmat katsotaan jo ensimmäisellä näytöskerralla – että tasokkaiden ohjelmien näyttäminen yhtä aikaa, jolloin toisen katselu menetettiin. Tämä antaumuksellinen asenne kertoo ihmisten suhtautumisen vakavuudesta. Nyky-yhteiskunnassa, jossa trendi pysyvä kasvavan kulutuksen ja teknologisen kehityksen vauhdissa, sosiaaliset arvot ovat vaihtuneet individualistisiin. Nyt kasvavassa ohjelmatarjonnassa katsomiskulttuuri on keventynyt sivusilmällä seuraamiseksi syvemmän paneutumisen sijaan. Tämä lisää osin välinpitämättömyyttä ja etäännyttää välineestä. Ainakin televisiomoraaliselta kannalta voi sanoa, että katsojia ei enää kiinnosta ottaa kantaa – vaikka itse viestimen kulutus on kasvava. Vuonna 2003 vaikutti siltä, että mielipidekirjoittelu oli jäämässä asiantuntijoille, ja yleisö osallistui ennemmin uusien vuorovaikutuksellisin keinoin valitsemaan itselleen idoleita.

Yhteiskuntakehityksen vaikutus viestintäpolitiikan kentän muovautumiseen on näkynyt suunnitelmatalouden ja ulkopoliittisen varovaisuuden väistyessä markkinatalouden ja Euroopan Unionin tieltä. Vaikka kansainvälisen kaupan merkitys on tietenkin ollut koko tarkasteltavana ajanjaksona oleellinen – Suomea satoi Neuvostoliittoon huomattavan hyödyllinen kauppa (ks. esim. Wiio 2006, 72) – on globaalin markkinatalouden voittokulun myötä tämä vaikuttanut ehkä vielä enemmän television sisällön ja sen suvaitsevaisuuden muovautumiseen. Siinä, missä Neuvostoliiton vaikutus näkyi aiemmin ulkopoliittisena varovaisuutena ja samanaikaisesti informatiivinen ohjelmapolitiikka vastusti eskapistisia ohjelmia ja esimerkiksi väkivaltaa televisio-ohjelmissa, on sääntelyn vapauttaminen kansallisesta päätännästä ja vallan luovuttaminen yrityselle luonut edelleen hankalan tilanteen. Perinteiset hyvinvointi- ja sivistysnäkökulmat eivät vain saa väistää, vaan ne jopa tulkitaan alistetuiksi yrityselinekille silloin, kun näiden kahden intressit risteävät. Journalistisen kentän monimuotoisuuskehitys uusmedian mukana voidaan tulkita laaja-alaisesti positiiviseksi, kuitenkin kaupallisten toimijoiden pyrkimys alistaa toiminta oman kehityksensä mukaisesti voidaan tulkita uhaksi, jolloin vastahegemonisella toiminnalla on tilauksensa. Moraalikoodin voi nähdä monitulkintaisena ja osin normatiivisen sääntelyn kehityslinja

on eriytynyt kansalaisia mahdollisimman vakaasti palvelevasta toiminnasta yritystoiminnan ehtoja kunnioittavaksi toiminnaksi. Täten prosessin yleinen hyväksyntä on kyseenalaista, vaikka se EU:n markkinasäädöksiä toteuttaisikin. Sitä, kuinka jatkossa mahdollisiin muutoksiin reagoidaan, ei kannata ennalta liikaa ennustaa. Heiskasen näkemys on edelleen paikkansa pitävä: näkökulma, josta tarkkailemme televisiota, erittelemme sen vaikutuksia sekä pohdimme sen merkitystä, muuttuu ja vaihtuu jatkuvasti.

12 Lopuksi: Televisiomoraalin haasteita

Olen tutkimuksessani kulkenut läpi suomalaisen television historian 1970-luvulta päätyen 2000-luvun monimuotoiseen televisiokulttuuriin. En ota kantaa siihen, onko televisio-ohjelmien taso noussut vuodesta 1970, mutta joka tapauksessa kanavien ja ohjelmien määrä on kasvanut. Uusintojen ja viihteen kasvava määrä ei juuri ennusta laadukasta ohjelmistokehitystä. Esimerkiksi vuonna 2003 uusintoja oli jo lähes kolmannes, myös Ylen kanavilla uusinnat olivat kasvussa (Aslama & Wallenius 2004, 26). Nykyisin katsoja ei useinkaan saa kattavaa etukäteistietoa siitä, onko ohjelma esitetty aiemmin. Todellinen televisio-ohjelmiston kasvu on siten pienempää kuin mitä ohjelma-aikakaaviot antavat ymmärtää. Uusinoista on tullut monimuotoisempia: on pikauusintoja, perinteisiä uusintoja tai toistuvasti pyöriviä sarjoja ja elokuvia. Vuonna 2008 uusintoja oli reilu kolmannes kaikista lähetyksistä. (Lehtinen & Aslama 2009, 36.) Tarjonnan kasvu (nyt noin 1033 tuntia viikossa, vuonna 2003 397 tuntia) huomioiden uusintojen määrä on viidessä vuodessa yli kolminkertaistunut, ja uusintoja lähetetään saman verran kuin vuonna 2003 ohjelmia lähetettiin kaiken kaikkiaan.

Jatkuvassa muutoksessa elävä televisiokenttä voi synnyttää tavalliselle katsojalle kuvan, ettei kaupallisteknologiseen kehitykseen voida vaikuttaa. Usein uhkakuvissa television käyttö saattaa valjastaa katsojasta pessimistisen sohvaperunan, mikäli tämä ei löydä tarjonnasta laadukasta virikkeellistä ohjelmaa. Oli katsoja sitten aktiivinen tai passiivinen, vaikuttaa kuitenkin siltä, ettei ohjelmistosta enää jakseta välittää, kuten aikanaan uustelevisiosta kirjoittanut Heikki Hellmankin lopulta vuonna 2007 Helsingin Sanomien *Kanavalla* -kolumnissaan totesi: ”Sitä mukaa kun television tarjonta on moninkertaistunut ja katselu lisääntynyt, sen merkitys on vähentynyt. Se on television

paradoksi.” Valinnanvaraa on niin paljon, että minkä tahansa voi jättää milloin tahansa katsomatta. Päädytään yhdentekevyyteen. Hellman muistelee, että kahden kanavan kaudella vielä 1980-luvulla katsottavaa oli paljon. (Hellman 2007, D7.) Televisio-ohjelmiston merkityksen yhdentekevyyden katsojalle herättää kysymyksiä television mahdollisuuksista toimia yhteiskunnallisen muutoksen mahdollistavana kommunikaatiovälineenä. Mikäli televisiokatsoja ei odota televisiosta vastinetta ajatuksien utopia-aineksille, ei Blochin utooppinen mahdollisuus löydä vastaanottajaa. Välinpitämättömyys ja yhdentekevyyden eivät voimista kykyä haaveilla, eivätkä ole otollisia edistykselle.

Väitteet siitä, että kilpailu viihhteellistää ja samankaltaistaa ohjelmistoa ovat olleet yleisiä. Kotimaisen otostutkimuksen mukaan huolimatta Ylen notkahduksista kohti kaupallisia kilpailijoita, on ohjelmiston rakenteissa ja tarjonnan monipuolisuudessa lopulta esiintynyt vähän muutoksia, eikä ohjelmisto ole dramaattisesti yksipuolistunut - kanavat pyrkivät siis erilaistumaan (Aslama, Hellman, Lehtinen & Sauri 2007, 75). Toisaalta informatiivisten ohjelmien sisällöt ovat keventyneet tosi-tv:n elementtien tai sensaation myötä (mt. 77). Tutkimukseni loppuluvussa tarkastelen television nykyhetkeä televisiomoraalin näkökulmasta ja hahmotan, minkälaisia asioita viime aikoina televisiossa on kohdattu. Valitsemani aihepiirit liittyvät myös verrannollisina tutkimuksessa käsiteltyihin tai esiin tulleisiin teemoihin, mutta tarkastelun luonne on samalla tulevaisuutta hahmottava.

12.1 Huoli väkivallasta

Mitä ajattelemme kun huolestumme television väkivallasta nyt? Osalla katsojista huoli muistuttaa aiempia vuosikymmeniä: viihhteellistä fiktiivistä väkivaltaa ei suvaita, ja vähiten lastenohjelmissa – ei edes piirretyissä. Samalla kanavalla, jossa lapsia suojellaan, ei aikuisille ole rajoja lasten nukkumaanmenon jälkeen – väkivaltaa voidaan näyttää ja yleisö hyväksyy tämän. Väkivalta on arkipäiväistynyt televisiossa, eikä se kuulu enää vain tiettyihin ohjelmagenreihin. Urheilu voidaan liittää myös väkivaltaviihteen luokituksen alle - esimerkiksi silloin, kun kyseessä ovat *Don't try this at home* -tyylisillä sloganeilla varustetut *Wrestling* -painiohjelmat, joissa esiinnyttään käsikirjoituksen mukaan ja luodaan veristä ja väkivaltaista urheiludraamaa. Elokuva-

alalla ei tarvitse perustella enää elokuvien väkivaltaista sisältöä, vaan ne sisällytetään taiteen ilmaisunvapaudelliseen oikeuteen. Camp -henkistä roskaelokuvaa on esitetty Ylen kulttuurikanava Teemalla – ovathan nekin osa elokuvahistoriaa.

Väkivaltaviihde ei herätä suurta paheksuntaa, ja myös nuorille suunnatun väkivaltaisen ohjelmiston hyväksyntää on edistänyt fantasiagenren menestys. Siinä väkivalta on perusteltua satutarinaan kuuluvana – eli sellaisena, minkä kaltaista elokuvaa on Valtion elokuvataarkastamon historiassa aiemmin kiivaimmin vastustettu. 3D - tietokoneanimaatiotekniikan myötä hirviöiden määrä ruudulla on kasvanut uusiin ulottuvuuksiin. *Lordi*-yhtyeen menestys yleisradioyhtiöiden *Eurovision* -laulukilpailussa hyväksytti viimeistään hirviöteemat valtakunnallisesti ikärajoja katsomatta. Suomesta haluttiin viedä nyt ulkomaille sellaista viihdettä, jolta kansalaisia vielä 1980-luvulla haluttiin suojella. Suomessa aiemmin kieltämättä liian helposti kauhuun luokiteltu fantasia on nyt hyväksyttyä, ja kaupalliselle levittäjätaholle sopisi, että elokuvat soveltuisivat vielä nuoremmillekin katsojille.

Samanaikaisesti todelliset koko kansakuntaa järkyttävät tapahtumat, kuten koulusurmat Jokelassa ja Kauhajoella, muistuttavat väkivallan kauheudesta ja turhuudesta. Etenkin Jokelan tapauksessa mediaa arvosteltiin tapahtuman uutisoinnissa tapahtuneista ylilyönneistä. Televisioyhtiöiden televisiomoraaliin tapaukset vaikuttivat vähän. Nelonen otti Jokelan tapahtuman yhteydessä kantaa torstaina 8.11.2007 siirtäen sen iltaisen sarjamurhaajasta kertovan fiktiivisen *Dexter* -sarjan¹²⁵ episodin esittämisen viikolla eteenpäin. Viikko on lyhyt aika elämässä, mutta mediassa ilmeisen pitkä. Julkisissa mielenilmauksissa moraaliset kysymykset ja halu valvoa tai sensuroida – eritoten väkivaltaisia – ohjelmia ovat olleet vähemmistössä viime vuosiin saakka, mutta nähtävissä on ollut kuitenkin kasvavaa huolta. Kun tutkimukseni empiirisessä aineistossa vuosina 1992 ja 2003 oli tarkasteltavaa aineistoa, eli televisioon kohdistuvia mielipidekirjoituksia mitätön määrä, vaikuttaa tilanne muuttuneen. On huomioitava, että

---

¹²⁵ Ohjelma esitetään myöhäiseen kellonaikaan, mutta se on ollut kohun aiheuttajana mainontansa vuoksi. Helsingin Sanomat mainostaa samaan konserniin kuuluvan Nelosen ohjelmia näyttävästi lehden sivuilla, ja lehden Nyt -liitteessä 34/2007 mainostettiin ohjelmaa kuvalla, jossa keitetään päätä kattilassa. Seuraavassa liitteessä (35/2007) julkaistiin mainosta paheksuvia kirjeitä. Lehden vastaava esimies Ville Blåfield vastasi, että palaute oli oikeassa, eikä mainoksen olisi pitänyt päätyä lehteen. (Pietilä, Gröhn, Hämäläinen & Blåfield 2007, 9.) Myöhemmin Nelosella *Dexter* -sarjan lopputekstien yhteydessä kehoitettiin katsomaan kielletyt julisteet Nelosen nettisivuilta.

etenkin Helsingin Sanomien osalta julkaistavat mielipidekirjoitukset valikoidaan suuresta kirjemäärästä. Lehteen valittavat kirjoitukset ohjaavat keskustelua ja huomiota asiaan ja siten myös lehden osuutta muutokseen voidaan pohtia.

Mistä kirjoitukset sitten huolehtivat uuden vuosituhannen ensimmäisen vuosikymmenen lopussa? Yksi vaati eduskunnan ja hallituksen yhteistyötä Yleisradion kanssa väkivaltaohjelman vähentämiseksi kaikilla kanavilla televisiokanavien toimilupien myöntämisperusteiden ja lainsäädännön avulla, ja myös elokuvatarkastamon olisi mietittävä ikärajakäytänteitä. (Löyttyniemi 2008, C4.) Toinen muistutti videolain ylilyönnistä ja sivistysvaltioon kuuluvasta taideilmaisun vapaudesta. Lapsia olisi suojeltava, mutta aikuiset osaavat päättää itse, mitä haluavat katsoa. (Keko 2008, C5.) Kolmas kirjoittaja halusi rajoittaa television väkivaltaista viihdetarjontaa, koska hänen mukaansa tilastoista todettava maan väkivaltaistuminen on kasvanut. Internet vaati kuitenkin lapsilta aktiivisuutta toisin kuin televisio, eikä kirjoittaja nähnyt kenenkään häviävän, mikäli lailla rajoitettaisiin television ja konsolipelien väkivaltaista ohjelmistoa. (Schouwvlieger 2008, C4.) Neljäs kirjoittaja käsitteli lastenelokuvien liian alhaisia ikärajoja, joihin hän ei enää luottanut ja syytti elokuvatarkastamo kotimaisen elokuvateollisuuden suosimisesta (Saarikko 2009, C4). Viides kirjoittaja vastasi alkoholimainontaa käsitelleeseen kirjoitukseen huomioimalla kello 21.00 ja puolen yön välillä tulevia ohjelmia (osasta tietäen, osasta päätellen nimestä). Kirjoittajan mukaan ohjelmat aiheuttaisivat lapsessa paljon enemmän vahinkoa kuin olutmainos. Kirjoittaja oletti lasten katsovan kello 21.00 jälkeen televisiota ja mietti, pitäisikö sarjojen alkaa myöhemmin ja lasten vanhempien valvoa lasten tv-katselua tehokkaammin. (Mäkinen 2009, C6.) Esimerkkikirjoitukset edustivat näkökantoja, jotka ovat tämänkin tutkimuksen aikana tulleet tutuiksi. Kaikkia kirjoituksia yhdisti yksi yhteinen asia: huoli lapsista. Valtio (lainsäädännön ja elokuvatarkastustoiminnan) kautta nähdään voimana, joka voisi asiat korjata. Ongelmien esiin tuominen tällä tavoin voidaan kuitenkin yhdistää parinkymmenen vuoden takaisen moraalipaniikin toistumaksi ja hurskasteluksi, ja se voi pahimmillaan estää tervehdyttävän keskustelun. Median vapautumisen myötä esimerkiksi väkivaltaisen ohjelman vastaiset kannat saatetaan kuitata ahdastulkintaisena ylisuojeluna. Kun SuomiTV aloitti joulukuussa 2009 toimintansa uusimpana kotimaisena kanavana, herätti sen omistajatahojen vahva uskonnollinen tausta epäilyjä, vaikkei perhearvoja korostavan kanavan tarkoitus ollut levittää uskontoa (ks. Räikkä 2009a, C1). Journalistin toimittaja Ari Lahdenmäki katsoi kuitenkin sen, että kanava ei

lähetä lapsille sopimatonta ohjelmaa ennen kello 22.00, vievän ajatukset nimenomaisesti perustajien uskovaistaustaan (Lahdenmäki 2009, 5). Kun kanava kertoi, ettei se näytä uutisissa lapsille sopimatonta kuvamateriaalia, herätti tämä närää muissa tiedotusvälineissä – vaikka muutkin kanavat ovat sitoutuneet mahdollisuuksien mukaan soveltamaan vastaavaa käytäntöä (ks. Liite 1). Lastenohjelmat ja lasten silmille sovelias uutismateriaali eivät Helsingin Sanomien toimittajan mukaan edusta hyvää televisio-ohjelmistoa:

Kyllä vain, SuomiTV:ssä näytetään myös oikeasti hyvää ohjelmaa todellisuutta sensuroivien uutisten ja lastenohjelmien seassa (Lehmuskoski 2010, D9).

12.2 Tosi-tv ja lainsäädäntö

Televisiomoraalin välineellisyys hankaloituu, kun televisio-ohjelmassa sallitaan myös ei-fiktiiviselle ohjelmistolle laajemmat rajat kuin jos kyseessä olisi tavallinen elämän tilanne ilman televisiokameroita. Tosi-tv -ohjelmissa on esitetty realistista väkivaltaa viihteenä, esimerkiksi ampumalla pippurisumuttimella toista silmiin, mikä tekona tuomittaisiin oikeudessa pahoinpitelynä. Ohjelmassa osallistujien hyväksyntä tekee asiasta viihdettä, minkä voi katsoa kyseenalaisena oikeutuksena. Seuraavaksi käyn läpi joitain kotimaisen tosi-tv -ohjelmiston yhteydessä esiin tulleita ongelmia ja niiden käsittelyn vaikeutta.

Vuonna 2005 kehitysvammaista pahoinpidelleet nuoret kertoivat matkineensa Nelosen *Törky-torstain Extreme Duudsonit* -ohjelmaa. Sarja on sittemmin saavuttanut positiivista hyväksyntää kotimaassaan – ei ehkä kuitenkaan sisältönsä vuoksi, vaan enemmänkin kaupallisen maailmanluokan menestyksen myötä.¹²⁶ Aamulehden uutisoinnin mukaan pahoinpitelijät väittivät matkineensa, mikä kertoi median puolueellisuuden asiassa. Kiusaajien kertomus kyseenalaistettiin, vaikka heidän tekonsa muistilappujen niittaamisesta eri puolille kehoa hiusten polttamiseen olivat selkeitä jäljitelmiä

---

¹²⁶ Ohjelman nykyisestä merkityksestä kertoo myös luvussa 4.4.1 käsitelty Viestintäviraston toimintaa tarkastellut esimerkkitapausta, jossa Sanoma Television Oy perusteli yhtä Uskomattomat videot -ohjelman lähettämisaikajankohdasta vertaamalla ohjelmaa *Duudsonit* -ohjelmaan.

ohjelmasta. Asiassa ei tarvita psykologian opintoja huomatakseen mallintavan käyttäytymisen. Toimittajan televisiomoraali hyväksyy ohjelmassa todelliset teot, jotka todellisessa elämässä ovat laissa tuomittavia. Ohjelman katsoja ei saa olla hölmö; hänen oletetaan ymmärtävän ohjelma oikein - mikä tietenkin on aina mahdollista, jolloin tapauksen kiusaajat syyttävät ohjelmaa vain saadakseen anteeksiantoa teoilleen. Eräs ohjelman tekijöistä kertoi jutussa ohjelman vastustavan kiusaamista, ja painotti ohjelman viihteellisyyttä ja kaikkien osapuolten suostumusta tekoihin – mikä tekee ohjelmasta perusteluiden mukaan siis hyväksyttävän. Rohkelikkojen, kuten lehti heitä kuvailee, kerrotaan tekevän paljon kiitosta saavaa ohjelmaa, jossa ei kiroilla. Yksi ohjelmantekijöistä on valmistumassa opettajaksi ja toinen oli saanut hymypoikapatsaita koulussa. (Lehtovaara 2005, 6.) Jo Music Televisionin *Beavis ja Butthead* -ohjelma osoitti Douglas Kellnerin mukaan, että aina katsojat eivät ole niin älykkäitä, kuin heidän oletetaan olevan. Ohjelman tekijöitä puoltavat perusteet (kiroilemattomuus, hyvä koulukäytös ja opettajuus ammattina) rakentavat kuvaa yhteiskunnan tukipylväistä; sivistyneistä henkilöistä. Se, että ohjelmaa mainostavissa tuotteissa on ollut tekstit *Vitun hullu* tai *Paskaks vaan*, jätetään maininnatta, kuten myös sen analysointi, kuinka selkeästi Extreme Duudsonien esityksissä todella välittyy eri osapuolien hyväksyntä erilaisille arveluttaville teoille.

Vuonna 2006 Big Brother -ohjelmassa erästä ohjelman kilpailijaa epäiltiin kansakilpailijan seksuaalisesta hyväksikäytöstä, ja hänet myöhemmin poistettiin ohjelmasta. Tilanteen oli keskeyttänyt ohjelma tuottaja. Tapahtunut näytettiin kuitenkin tv-lähetyksessä, joka on leikattu kooste päivän tapahtumista. Tapahtuman näyttäminen voidaan kyseenalaistaa. Asiaa ei pidä sekoittaa journalismiin, jossa televisiossa näytetään toimittajan suorittama rikos, jolloin asiaan liittyy esimerkiksi ongelmallisen asian esille tuominen, kuten huumeiden ostamisen helppous. Toimittaja pyrkii tuomaan esille mahdollisen ongelman kyseenalaistettavin keinoin, josta hän kuitenkin myös kantaa seuraukset. Taiteen kentälle sijoittuneen Neitsythuorakirkon -tapaus muistuttaa toisaalta tämän kaltaista journalistista toimintaa, vaikkakaan ongelman esiintuomisesta aiheutuvaa rangaistusta Karttunen ei hyväksynyt. Hänen mukaansa taiteen ilmaisun vapauden olisi pitänyt vapauttaa hänet syytteistä.

Big Brother -ohjelmassa hyväksyttiin tulkinta, että mikäli televisio-ohjelman kuvauksissa tapahtuu rikos, voidaan tämä esittää, vaikka itse tekoa ei hyväksyttäisikään.

Suurin eroavaisuus esimerkiksi *Poliisi-TV:n* esittämiin valvontakamerakuviin rikoksista ja etsityistä rikollisista, on hyväksyttävän motiivin puuttuminen näyttämislle, sekä erityisesti rikoksen uhrin oikeuksien sivuuttaminen. Kuinka uhri rikoksen koki ja käsitteli, esitettiin osana ohjelmaa. Journalistin ohjeiden painottama ihmisarvon ja yksityisyyden kunnioittaminen ei siis kuulu tosi-television maailmaan, vaikka pykälän 30 mukaan: *Julkistakin aineistoa julkaistaessa pitää ottaa huomioon yksityiselämän suoja. Kaikki julkinen ei välttämättä ole julkaistavissa...* (Journalistin ohjeet.) Koska rikosepäily tapahtui televisioyhtiön tiloissa sen kontrolloinnin alaisuudessa, pitäisikö myös katsoa televisioyhtiön olleen tapahtumassa osallinen? Big Brother -ohjelma kertoo osaltaan sen, kuinka tosi-tv -formaattien hallinta on televisioalan ammattilaisillekin hankalaa. Big Brother on muotonsa vuoksi sen kaltainen ohjelma, että siinä voi tapahtua lainvastaisia asioita. Ongelmiin varautuminen näyttää tuotantoyhtiön puolelta puutteelliselta.

12.3 Monikulttuurisuus ja suvaitsevaisuus

Suomessa on pakolaisia ja maahanmuuttajia koskeva keskustelu ollut hyvin vilkasta viimeiset pari vuotta. Rasismin torjunnassa televisio vaikuttaisi olevan asetelmien kyseenalaistajana ja tiedon välittäjänä hyödyllinen viestin. Siinä missä Jussi Halla-aho on saanut tuomion internetissä julkaistusta kirjoituksesta, on myös televisio-ohjelmien puheilla vastuunsa ja seurauksensa. Turkulainen kaupunginvaltuutettu Olavi Mäenpää tuomittiin maaliskuussa 2009 käräjäoikeudessa sakkoihin kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Tuomio tuli eduskuntavaalien 2007 alla järjestetystä Yleisradion televisioimasta pienpuolueiden vaalitentistä, jossa Mäenpää esitti näkemyksiään, jotka halvensivat maahanmuuttajia ja pakolaisia. Selkeä jälkisensuurinen toiminto, eli ruutukasvon hyllytys tapahtui, kun Ritva Santavuori pudotettiin pois Ylen aamutelevisio-ohjelmasta *Jälkiviisaat* helmikuussa 2008. Santavuori oli jo ehtinyt tammikuussa saada huomautuksen Julkisen sanan neuvostolta¹²⁷. Santavuoren kommentit Yhdysvaltojen silloisesta presidenttiehdokkaasta Barack Obamasta olivat olleet ihmisarvoa loukkaavia. (Helsingin Sanomat 2008, C1.)

---

¹²⁷ (3859/YLE/08) Julkisen sanan neuvosto suojelee etnistä tasa-arvoa. Anteeksipyyntöt eivät poistaneet kanavan vastuuta ohjelman sisällöstä. (Mäntylä & Karilainen 2008, 41.)

Lain Yleisradio Oy:stä mukaan julkisen palvelun yhtiön ohjelmatoiminnan tulee muun muassa tukea suvaitsevaisuutta ja monikulttuurisuutta, mikä myös vaikuttaisi näkyvän ohjelmistossa monin eri tavoin. Siinä missä erityisesti kaupallisten kanavien amerikkalainen viihdeohjelmisto Frendeistä O.C:hen välttelee monikulttuurisuuden käsittelyä ja sarjoille on lähes tunnuksenomaista päähenkilöiden valkoihoisuus, on suomalainen yleisö saanut maistiaisia maahanmuuttajien näkökulmista niin fiktiivisissä sarjoissa, kuten *Poikkeustila* (Yle TV1/2007) tai *Mogadishu avenue* (MTV3/2006) kuin myös viihdeohjelmissa, kuten kohua herättänyt *Ähläm Sähläm* (Yle TV1/2006). Viimeksi mainitun juontajaparivaljakko edusti Suomen suurimpia ulkomaalaisryhmiä. Ohjelma joutui julkiseen ryöpytykseen; se ravisteli suomalaisia ja jakoi tv-katsojien mielipiteitä. Mikko Kivinen esiintyi ohjelman yksinäisenä suomalaisena esittäen rasistista bussikuljettajaa, jolle käy kalpaten ennakkoluulojen vuoksi. Ohjelman tavoite ei ollut ohjelmaa tuottaneen Tarinatalon toimitusjohtajan Kari Tervon mukaan tahallisesti provokatiivinen. Kuitenkin ohjelmaan vihastuivat monet, eikä huumoria ymmärretty esimerkiksi *Ihanin Suomi-nainen kilpailussa* -osiossa, jossa somalimiehet valitsevat ihanimman suomalaisnaisen ehdokkaiden joukosta. (Kaihovaara 2006, 18–20.) Ohjelma nauroi suomalaisten ennakkoluuloille kevyellä otteella, mutta synnytti silti reaktioita. Ennakkoluuloja käsittelevä ohjelmasarja paljasti suomalaisten suvaitsemattomuuden. Mitä ilmeisimmin arkojen aiheiden käsitteleminen, kun kritisoidaan (vaikkakin huumorilla) suomalaisia itseään, on televisiossa useille katsojille tabu.

Vähemmistöt eivät välttämättä siedä sen suvaitsevammin heitä komediallisesti käsittelevää ohjelmaa. Kun viihdesarja *Manne-tv* alkoi kesäkuussa 2007 Yle TV1:ssä, vaati Suomen Romanifoorumi ohjelman hyllyttämistä. Rasismikohu johti ohjelman nimen muuttamiseen *Romano-tv:ksi*. Sarjan käynnistämä romanikeskustelu poiki muun muassa rikosilmoituksia¹²⁸, ja sarja nosti pintaan kysymyksiä, jotka myllersivät romaniyhteisöä. (Nikkanen 2007, 4.) Ylen silloinen toimitusjohtaja Mikael Jungner tapasi Romanifoorumin edustajia ja ohjelman nimi päätettiin muuttaa nimikilpailulla (Helsingin Sanomat 2007, C3). Kohu vaimeni nopeasti, ja ohjelmasarjan tullessa myyntiin dvd:lle, syntynyttä kohua käytettiin jo hyväksi. Kansitekstissä muistutettiin tapahtuneesta nimivaihdoksesta – nimen *Romano-tv* yhteydessä luki myös *os. Manne-tv*.

---

¹²⁸ Syrjintälautakunnan päätöksen mukaan *Manne-tv* ei syyllistynyt häirintään, sillä loukkaaviksi mainitut jaksot olivat osa laajempaa ohjelmasarjaa (Helsingin Sanomat 2008, A8).

12.4 Televisioteknologiasta: Yle ja Nokia

Kun 1990-luvun alussa puhelinkeskukset digitalisoitiin, TV2 aloitti lasten ohjelman Hugo (1993–1994), jossa katsojat saattoivat osallistua peliin kodin näppäinpuhelimella. Silti interaktiivisuus ei lyönyt läpi, vaan varhaisnuorten piirissä televisiopelien suosio oli jo laskussa vuonna 1995. Vuorovaikutteisuus koettiin näennäisenä, sillä vain harvat ja valitut pystyivät osallistumaan peliin puhelimen välityksellä. Katsojien enemmistö jäi passiivisen seuraajan rooliin. (Kortti & Salmi 2007, 26.)

Kortti ja Salmi olivat oikeassa harvoista ja valituista, mutta eivät ehkä tiedäneet, että vaikka *Hugo*-ohjelmaa olikin kyllä teknisesti mahdollisuus pelata kotoa näppäinpuhelimella, soittivat kilpailijat todellisuudessa studioon rakennetusta kopista. Kukaan ei siis ollut kotonaan, vaan kaikki olivat TV2:n Tohlopin televisiokeskuksessa. Puheluiden onnistuminen ja keskustelun asiallisuus varmentui, mutta suurin syy järjestelyyn olivat ohjelman budjetti ja aikataulu. Hugo-ohjelmat eivät olleet suorina, ja niitä tehtiin useita peräkkäin samana päivänä. Tekniikan mahdollisuudet eivät siis aina merkitse parasta toteutustapaa. Tietokoneet, pelikoneet, kännykät ja internet mullistivat mediamaiseman vuosituhatlupulla. Siinä, missä televisioyleisöstä valtaosa on yli 45-vuotiaita, ja välineestä on muodostunut ikääntyvän sukupolven väline, ovat uuden median viestimet tavoittaneet nuoret ja vähentäneet näiden television katselua (ks. esim. Luukka 2007, C1). Televisio mursi jo 1980-luvulla vanhempien tiedollisen auktoriteetin lapsiltaan ja samalla kun vanhempien elämäntahti on kiihtynyt, on media valloittanut kodin. Lapsisukupolven on katsottu mukautuvan uusiin mediateknologioihin vanhempiaan nopeammin. (Ks. esim. Werner 1996, 49; Valkonen et al. 2005, 54–55.)

Mediateknologian käytössä osaamiserot ovat ehkä olemassa isovanhempien ja lastenlasten välillä, mutta vanhempien ja lasten käsittelytaidot ovat todennäköisesti tasaantumassa. Digitaalinen teknologia on kasvanut välttämättömäksi osaksi niin työelämää kuin yksityisasioiden hoitoa, esimerkiksi internetpankkien henkilökohtaisten asiakastunnusten käyttö sähköisenä allekirjoituksena on yleistynyt. Digitaalitekniikka on mahdollistanut erilaisten viestimien yhteensulautumisen ja televisiota katsellaan nyt niin tietokoneen ruudulta kuin pienestä matkapuhelimestakin. Ylen ilmaiset internet-

palvelut¹²⁹ *Yle Areena* ja *Elävä arkisto* ovat vaikuttaneet toimivilta. *YLE Passi* - palveluun voivat rekisteröityä televisiomaksun maksaneet. YLE Areenan kohdalla K-15-merkityt ohjelmat vaativat YLE Passi -tunnukset. Ilman maksettua tv-maksua ei lapsilta kiellettyjä ohjelmia voi katsoa. Television ikärajasuositukset ovat muuttuneet siten varsin helposti ehdottomiksi rajoiksi tullessaan Valtion elokuvatarkastamon (tilausohjelmalvelu) vastuualueelle. Internetissä televisio-ohjelmien välittäminen on vaikuttanut toimivan, ja myös mobiilitelevisio, eli kännykkä-televisio on tullut. Yleisradiolla on ollut keskeinen rooli teknologisessa kehitystyössä, jossa Nokia Oyj:n vaikutusta ei voida sivuuttaa. Kun lähetyksverkkoja ylläpitävä Digita avasi vuoden 2006 lopulla ohjelmaa lähettävän dvb-h -verkon, ei puhelimia, joilla televisiota voisi katsoa, ollut lainkaan markkinoilla. Nokia kertoi puhelimen tulevan myyntiin vasta, kun tarjolla olisi palveluita. (Ks. esim. Lassila 2006, B11.) Yleisradio perusti aikanaan kolmannen kanavan Nokian johdattelemana, ja yhtiön rooli oli huomattava myös television digitalisoimisessa. Kannanotot uusien teknologioiden käyttöönotossa voidaan tietenkin valjastaa palvelemaan sivistysperiä, mutta todellisuus vaikuttaa palvelevan enemmän vientiveturiamme. Esimerkiksi Kolmoskanavan tarkoitus oli suojella suomalaista televisiokenttää ulkomaiselta alemmalta viihteeltä, vaikka itse kanavan sisältöä luonnehdittiin moitintoissa ala-arvoiseksi ja väkivaltaiseksi. Nokian johdattamalla tiellä ei pennejä ole säästely ja Ylenkin budjettia on korjattu työntekijöiden saneerauksella.

Yle on toimitusjohtajavalinnoillaankin tukenut kanavan yhteyttä teknologiseen kehitykseen. Helsingin Sanomissa oli otsikko 5. toukokuuta 2008: *Yle aikoo pelastaa suomalaisuuden*, jota seuraavassa jutussa Microsoftilta Yleen siirtynyt silloinen toimitusjohtaja Mikael Jungner kertoi Ylen tehtäväksi estää suomalaisen median murskautuminen ulkomaisen massatarjonnan ja keveyden alle. Ylen täytyi siis jälleen auttaa kaupallista mediaa säilymään laadukkaana ja kotimaisena. Perustelut ovat samankaltaiset, kuin miten Kolmoskanavaa perusteltiin omana aikanaan. Jungner oli halukas antamaan Ylen omat ohjelmat mobiili-yhtiöiden käyttöön, mikäli niiden väliin ei laiteta mainoksia – mutta ohjelman alussa ja lopussa mainoksia voisi olla. Yle ei halunnut ohjelmistaan rahaa, vaan että tietoyhteiskuntakehitys edistyy. (Luukka 2008, C1.) Kaupalliset toimijat vastustivat Ylen linjoja sen pelossa, että yhtiön tunkeutuminen

---

¹²⁹ Tomi Lindblom on väitöskirjassaan *Uuden median murros Alma Mediassa, Sanoma Oy:ssä ja Yleisradiossa 1994–2004* (2009) katsonut Ylen hakeutuneen nettiin johdonmukaisella strategialla, kun taas kaupalliset mediatalot ovat haparoineet.

kaupallisella alueella väärin kilpailua. Positiivisesti yhteistyön Ylen kanssa näkivät mobiilitelevision kehittäjät. (Luukka 2008a, C3.) Myös Näräsen digi-tv:n tuloa käsitelleen väitöskirjan tutkimushaastattelussa tuli esille, että toisin kuin Ylen kaupalliset kilpailijat, Digitan ja Nokian edustajat eivät ajaneet tuolloin Yleisradion roolin keventämistä (Näränen 2006, 105–106). Vahva Yle on hyödyllisempi mediateknologiayrityksillemme, ja tämä on tietenkin myös yksi yhtiön ehdottomia valtteja markkinatalouden hegemoniassa. Jungner vaihtui uuteen toimitusjohtajaan keväällä 2010, kun Lauri Kivinen seurasi tätä siirtyen Ylen palvelukseen Nokia Siemens Networksin yhteiskuntasuhdejohtajan paikalta. Kivinen on toiminut Nokian palveluksessa 1980-luvun lopulta erilaisissa tehtävissä. Tulevaisuudessa voidaan Ylen ja Nokian yhteistyön ennustaa syvenevän.

Median tehtävän vahtikoirana on joissain visioissa, kuten Juhani Wiion kirjoittamassa Sitran *Innovaatio-ohjelman* raportissa (2006) toivottu jalostuvan edesauttamaan teknologista edistystä ja sopeutumista maailmantalouden rakenteiden muutokseen. Median tulisi palautetta antaessaan paljastaa asenteita, jotka kenties ovat muutoksen esteenä, ja median tulisi pystyä myös lisäämään oikeisiin tietoihin perustuen stressiä ja muutospainetta. (Wiio 2006, 70.) Meillä on ainainen tarve löytää paikkamme ja arvomme maailmalla isojen jaloissa, ja tämä tarve on vaatinut huomaavaisuutta historiassa niin Neuvostoliitolle kuin Nokia Oyj:lle, joista ensimmäinen halusi vaikuttaa sananvapautteen valtiovallan poliittisesti hyväksymällä ulkopoliittisella sensuurilla ja toinen rajoittaa sananvapauttamme valtiovallan poliittisesti hyväksymällä yritysten etujen valvonnalla. Nokia ajoi sähköisen viestinnän tietosuojalain (astui voimaan 1.9.2004) muuttamisen läpi eduskunnassa, siten että uudessa *Lex Nokias* työnantaja on oikeutettu valvomaan työntekijöiden sähköpostiliikenteen tunnistamistietoja automatisoidusti, eli tarkkailu ei edellytä epäilyä yrityssalaisuuksien paljastamisesta. Työnantajan oikeudet ovat poliisiakin suuremmat; poliisi ei pääse käsiksi tunnistamistietoihin, jos se epäilee yrityssalaisuuden rikkomisesta. Eduskunnan perustuslakivaliokunta päätti huolimatta kuulemiensa oikeustieteen asiantuntijoiden päinvastaisista lausunnoista, ettei laki ollut perustuslain vastainen ja sivuutti siten lausunnot herättäen kohua. (Sajari 2008, B4.) Lex Nokian tapaus osoitti, kuinka yritykset perusoikeuksia kunnioittavat, ja minkälaisessa paineessa suomalaiset poliitikot yritysten alaisuudessa ovat. Heräsi epäily, ettei perusoikeuksista oikein välitetä, mikäli kyseessä on markkinatalouden etu. Sananvapautta käytetään kyllä monin paikoin

suojelemaan yrityksiä, mutta samaan aikaan kansalaisten perusoikeuksia kavennetaan. Prosessi osoitti, että vaikka enemmistö päättäjistä on markkinatalouden hegemonian johdattelemia, löytyy maassamme myös tämän hegemonian vastustusta.

12.5 Kohti vuotta 2016

Televisioyhtiöiden toimiluvat ovat jatkettu vuoteen 2016. Julkisen palvelun television vakaus on kysymysmerkki, joka riippuu eduskunnassa tehtävistä päätöksistä niin yhtiön rahoitusmallin kuin valvonnan osalta. Näiden asioiden suhteen kaupallinen viestintäsektori on luonut painetta. Toisaalta itse kaupallisen media-alan pörssiosakekauppa mahdollistaa televisioyhtiöiden omistuspohjan vaihtumisen tiheään tahtiin, jolloin se on julkisen palvelun televisiota ailahtelevampi muutoksille. Kärjistetysti voidaan tietenkin kysyä, onko meille tässä kehityksessä lopulta suurtakaan väliä sillä, minkä nimiset kaupalliset kanavat televisiossamme näkyvät, ja ketkä ne omistavat? Onko asialla sen kummempaa vaikutusta kanavan amerikkalaisen ohjelmatarjonnan laatuun? Sanoma Oy:n vuosikymmenten pyrkimys valtakunnalliselle televisiokentälle toteutui Nelosen myötä, mutta mikäli televisiotoiminta on pahasti tappiollinen pörssiyritykselle, kuinka kauan osakkeenomistajat tilannetta suotuisasti katsovat? Kaupallisten kanavien kohdeyleisömarkkinointistrategia on kiinnostavan alkukohun jälkeen huomattu Suomessa hankalaksi – yleisöt ovat pienessä maassa pieniä. Esimerkiksi Subtv uusi ilmettään brittiläisen suunnittelutoimiston avulla vuodenvaihteessa 2008. Kanavan uudistuneella brändillä tavoiteltiin kohderyhmän (15–34-vuotiaat) venyttämistä aina 44-vuotiaisiin saakka, koska kanavan kannattavuus vaati suurempaa yleisöpohjaa. Sirpaloitunut yleisöpohja tulisi sittenkin yhdistää suuremmiksi osiksi, sillä nuorisokohderyhmä pienenee. (Länkinen 2007, C3.)

On totta, että Suomessakin 1980-luvun mediapaniikin aikakaudella mentiin suojelussa liiallisuuksiin holhoamalla aikuisia, ja vaikuttaisi siltä, että videolain aiheuttaman sensuurin muistoa ei ole elokuvatarkastamon annettu täysin hartioiltaan karistaa. Kaupallisten yhtiöiden tavoitteita palvelemaan valjastettu mediakasvatus vie kohti viestintämaailmaa, jossa aikuisten täytyy olla jatkuvasti valppaana, mikäli säännöt ja valvonta pettävät. Itsesääntelyllinen suojelusopimus toisaalta vain kiillottaa mediayhtiöiden kuvaa, toisaalta antaa niille suuren päätäntävällän, kuinka tulkita asiasta

määräävää lainsäädäntöä. On valitettavasti epäiltävä, että televisioyhtiöiden ohjelmistoa sääntelevät osastot kärsivät tehtävän kiitettävään hoitoon vaadittavista resurssipuutteista, joita ei todennäköisesti haluta korjata, ja tehtävä ehkä hoidetaan vielä aivan muunlaisen työn ohessa tai yhteydessä. Mediakasvatuksessa ihmisten (kansalaisten tai kuluttajien), opastaminen median käytössä on keskeistä. Lähtökohdiltaan oikeamieliset mediakasvattajien mielipiteet saatetaan televisiossa valjastaa voittoa tavoittelevien yhtiöiden käyttöön, jolloin mediakasvatukseen vetoaminen auttaa mediayhtiöissä samalla oman vastuunkannon vähättelyä. Median moraalisuus on alistainen pörssiyhtiön voiton tavoittelulle. Kuitenkaan ohjelmien ymmärtäminen ei ole vain katsojan mediasivistyksestä kiinni, vaan televisioyhtiöiden on ymmärrettävä, että asiassa vastuu koskettaa myös niitä itseään. Muuten ei toimilupaa pitäisi myöntää.

Olen katsonut televisiomoraalin kytkeytyvän yleiseen yhteiskunnalliseen ilmapiiriin, joka ohjautuu poliittisten kenttien välisessä gramscilaisessa hegemonisessa valtataistelussa, jossa nyt markkinoiden vapaus asetetaan tärkeimmäksi vaikuttimeksi meitä kaikkia koskevia päätöksiä tehtäessä. Voidaan ajatella, että snellmanilainen valtiokatsomus on heikentynyt teknologia-markkinatalouden arvojen tieltä, tai siitä vaietaan. Yritykset perustelevat toimintaedellytystensä parantamista osin vääristyneelläkin lainsäädännön tulkinnallaan – ja mikäli laki ei vastaa markkinatalouden tarpeita, muokataan sitä uudelleen kilpailua suojelemaan ja yksilön oikeuksia kaventamaan, kuten *Lex Nokian* tapauksessa on käynyt¹³⁰. Kuitenkin alun alkaen voidaan ajatella legitimaation Suomessa perustuneen yhteiskuntamme rakentaville moraalisisille arvoille ja näkemykselle hyvästä elämästä. Tästä on osin irtauduttu. Taiteen tehtävä niin valtataistelun esille tuojana kuin vallitsevan hegemonian kyseenalaistajanakin on tärkeä, ja sen adornolainen sovinnaisuutta kaihtava autonomia on taattava että monipuolinen keskustelu yhteiskunnassa on mahdollista. Miten televisiomoraali tulee tulevina vuosina muovautumaan, ja mikä sen merkitys tulee olemaan, jää nähtäväksi. Siinä, missä taiteen kentällä käydään jatkuvasti yhteiskunnallista arvokeskustelua, televisiossa taide toisaalta välittyy kanavan ehdoilla, ja sen yhteiskunnallinen merkitys on jopa ennustettu, jos ei päätetty jo ennen kuin

---

¹³⁰ Tästä osin kertoo se, että Elinkeinoelämän keskusliiton (EK) mielestä tietosuojavaltuutettu ei saisi tehdä tarkastuksia yrityksissä, jotka tarkkailevat lain nojalla työntekijöidensä sähköpostiliikennettä. Oikeuskansleri Jaakko Jonkan mukaan tietosuojavaltuutettu on päästettävä yrityksiin, ja asiasta on säädetty henkilötietolaissa. (Pietiläinen 2009, B5.)

ohjelma esitetään. Toisaalta kaupallistunut taidemaailma luo mediassa¹³¹ mestareita samalla lailla kuin siinä luodaan muitakin tähtiä. On jäänyt vähäiselle pohdinnalle, mikä taiteen merkitys on vallitsevassa televisiokulttuurissa ja televisiomoraalissa. Kuinka julkinen palvelu lainsäädännön (1993/1380, 7 §) määräämässä tehtävässään ”tuottaa, luoda ja kehittää taidetta” toimii?

Frankfurtin koulukunnan kriittinen teoria on kiinnostava edelleen, sillä taloudelliset suhteet määräävät yhteiskuntamme kokonaisuutta, näkemyksiä ja arvoasetelmia. Tarkastelemalla ihanteitamme ja vertaamalla tarpeitamme yhteiskunnallisiin olosuhteisiin ja poliittisiin tavoitteisiin voidaan todeta, ettemme elä yhteiskunnassa, joka vioistaan huolimatta olisi kelvollisin mahdollinen. Yhteiskuntaa selittävä ja tulevaa perusteleva kriittinen teoria auttaa tietoisuutta murtamaan sosiodikean lumeen ja etsimään vallitsevalle todellisuudelle vaihtoehtoja. Taloudellisen voiton tavoittelun ensisijaiseksi asettamisen voidaan katsoa vahingoittavan yhteiskuntaa ja heikentävän sen mahdollisuuksia kehittymiseen. Margaretha Starckin mukaan televisiolla ei ole yliluonnollisia ominaisuuksia, ja sen ohjelmisto on suuressa määrin vain yhteiskunnan tuote. Televisio ei ole syyllinen, mutta on silti syytä katsoa sen laiminlyöntejä, ja miettiä mitä se voisi tarjota. (Starck 1968, 202.) Starckin neljäkymmentä vuotta vanha huomio on edelleen ajankohtainen, sillä televisio heijastaa yhteiskuntaamme. Kuinka hyvin televisio lastensuojelua toteuttaa, on toisaalta tulosta siitä, kuinka paljon me odotamme sen lastensuojelua toteuttavan. Kuinka me television tänä päivänä näemme viestintävälineenä on keskeisempää, kuin mitä ohjelmaa televisiosta näemme.

---

¹³¹ Tosi-tv laajentuu taiteen maailmaan, kun brittiläisen taiteenkerääjä Charles Saatchin lanseeraamassa sarjassa etsitään seuraavaa huipputaiteilijaa, jolle on luvassa näyttely Saatchin Lontoon galleriassa sekä Pietarin Eremitaasissa. Saatchi on nostanut huipulle aiemminkin maailman tällä hetkellä eniten tienavia taiteilijoita, joista esimerkiksi Damien Hirst on saanut kritiikkiä kuolleiden eläinten käyttämisestä teoksissaan. (Väisänen 2009, C1.)

LÄHTEET

Tutkimuskirjallisuus

Adorno, Theodor W. 1989. Esteettinen teoria, otteita. Teoksessa *Moderni/Postmoderni. Lähtökohtia keskusteluun*. Toim. Jussi Kotkavirta & Esa Sironen. Suom. Raija Sironen. Jyväskylä: Tutkijaliitto. 2. korjattu ja täydennetty painos. s.67–87.

Adorno, Theodor W. 1995. Kasvatus Auschwitzin jälkeen. Teoksessa *Mitä on valistus?* Toim. Koivisto, Juha, Mäki, Markku & Uusitupa, Timo. Suom. Raija Sironen, Esa Sironen & Timo Uusitupa. Tampere: Vastapaino. s.227–247.

Adorno, Theodor W. 2001. The Schema of Mass Culture. Teoksessa Theodor W. Adorno. *The Culture Industry. Selected essays on mass culture*. Edited with an introduction by J.M. Bernstein. London: Routledge. s.61–97.

Adorno, Theodor W. 2001a. Culture Industry Reconsidered. Teoksessa Theodor W. Adorno. *The Culture Industry. Selected essays on mass culture*. Edited with an introduction by J.M. Bernstein. London: Routledge. s.98–106.

Ahmavaara, Yrjö. 1969. Informaatio. Tutkimus tiedotuksen logiikasta. Helsinki: Weilin+Göös.

Airaksinen, Timo. 1993. Moraalifilosofia. Helsinki: WSOY. 3. painos.

Alasuutari, Pertti. 1991. TV-ohjelmien arvohierarkia katsomistottumuksista kertovien puhetaiposten valossa. Teoksessa *Nykyajan sadut – joukkoviestinnän kertomukset ja vastaanotto*. Toim. Juha Kytömäki. Helsinki: Gaudeamus & Yleisradio. s.232–285.

Alasuutari, Pertti. 1999. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino. 3. uudistettu painos.

Alasuutari, Pertti & Kytömäki, Juha. 1991. Johdanto. Teoksessa *Nykyajan sadut – joukkoviestinnän kertomukset ja vastaanotto*. Toim. Juha Kytömäki. Helsinki: Gaudeamus & Yleisradio. s.7–28.

Allardt, Erik. 1989. Yhteiskuntamuoto ja yleisradiotoiminta. Teoksessa *Elämää kuvavirrassa*. Toim. Kalle Heikkinen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi & Oy Yleisradio Ab. s.185–200.

Althusser, Louis. 1984. Ideologiset valtiokoneistot. Suom. Leevi Lehto & Hannu Sivenius. Tampere: Vastapaino.

Ampuja, Marko. 2004. Massapetoksen äärellä: Theodor W. Adornon kulttuuriteollisuusteoria ja kulttuurintutkimus. Teoksessa *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Toim. Tuomo Mörä, Inka Salovaara-Moring & Sanna Valtonen. Helsinki: Gaudeamus. s.13–37.

- Anderzén, Matti. 1970. Yksilön oikeusturva yleisradiotoiminnassa. Teoksessa Yleisradion vuosikirja 1969–70. Toim. Yleisradion toimitusosasto. Helsinki: Oy. Yleisradio Ab. s.5–7.
- Anttila, Rauno. 2008. Kansallinen audiovisuaalinen arkisto – Valtion elokuvatarkastamo -selvitys. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:31. Helsinki: Opetusministeriö. URL <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/tr31.pdf?lang=sv> (Linkki tarkastettu 2.12.2009.)
- Aslama, Minna, Hellman, Heikki, Lehtinen, Pauliina & Sauri, Tuomo. 2007. Niukkuuden aikakaudesta kanavapaljouteen. Television ohjelmisto ja monipuolisuus 1960–2004. Teoksessa Television viisi vuosikymmentä. Toim. Juhani Wiio. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s.58-77.
- Aslama, Minna & Wallenius, Jaana. 2004. Suomalainen televisiotarjonta 2003. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 58/2004. Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö. URL http://www.lvm.fi/files/58_2004.pdf (Linkki tarkastettu 29.11.2009.)
- Aula, Maria Kaisa. 1991. Poliitikkojen ja toimittajien suhteet murroksessa? Tutkimus- ja kehitysosasto. Tutkimusraportti 5/1991. Helsinki: Oy. Yleisradio Ab.
- AV-mediapalveluiden sääntelytyöryhmä. 2008. Audiovisuaalisista mediapalveluista annetun direktiivin (2007/65/EY) implementoiminen Suomen lainsäädäntöön. Työryhmän alustava ehdotus. Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö. URL [http://www.lvm.fi/c/document_library/get_file?folderId=57092&name=DLFE-3929.pdf&title=LVM47/2008_AV-direktiivin%20voimaansaattaminen:%20tilattavien%20\(on-demand\)%20audiovisuaalisten%20mediapalveluiden%20markkinakatsaus](http://www.lvm.fi/c/document_library/get_file?folderId=57092&name=DLFE-3929.pdf&title=LVM47/2008_AV-direktiivin%20voimaansaattaminen:%20tilattavien%20(on-demand)%20audiovisuaalisten%20mediapalveluiden%20markkinakatsaus) (Linkki tarkastettu: 31.12.2009.)
- Bergholm, Timo. 1968. Teatteri ja televisiateatteri. Teoksessa Tämä on televisio. Opas suomalaisen tv:n maailmaan. Toim. Kaarle Stewen. Helsinki: Weilin+Göös. s.106–114.
- Bernstein, J.M. 2001. Introduction. Teoksessa Theodor W. Adorno. The Culture Industry. Selected essays on mass culture. Edited with an introduction by J.M.Bernstein. London: Routledge. s.1–28.
- Bloch, Ernst. 1985. Ennakoitu todellisuus – Mitä on utooppinen ajattelu ja mitä se saa aikaan. Teoksessa Ernst Bloch: Utopia, luonto, uskonto. Johdatusta Ernst Blochin ajatteluun. Toim. Keijo Rahkonen & Esa Sironen. Suom. Raija Sironen & Keijo Rahkonen. Helsinki: Kansan Sivistystyön Liitto. s.22–33.
- Bourdieu, Pierre. 1999. Televisiosta. Suom. Tiina Arppe. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Bourdieu, Pierre. 1999a. Vastatulet. Ohjeita uusliberalismin vastaiseen taisteluun. Suom. Tiina Arppe. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Bourdieu, Pierre & Haacke, Hans. 1997. Ajatusten vapaakauppaa. Suom. Kaija Kaitavuori, Rolf Büchi & Leena Nieminen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Taide.

Bourriaud, Nicolas. 2009. Relational Aesthetics. Dijon: Les presses du réel.

Cavada, Silja Lanas. 2007. TV2:n ns. dokumentaristien koulukunta 1965–1974. Uuden lajityypin uranuurtajat. Teoksessa Television viisi vuosikymmentä. Toim. Juhani Wiio. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s.218–236.

Drobnitski, Oleg. 1980. Moraalikäsité marxilaisen analyysin valossa. Suom. Antti Juntunen & Kerttu Kyhälä-Juntunen. Moskova: Kustannusliike Progress.

Eaton, Marcia Muelder. 1995. Estetiikan ydinkysymyksiä. Suom. Pekka Rantanen. Helsinki: Helsingin yliopisto/Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. 2. painos.

Elfving, Sari. 2008. Taikalaatikko ja tunteiden tulkit. Televisio-ohjelmia ja -esiintyjä koskeva kirjoittelu suomalaisissa lehdissä 1960- ja 70-luvulla. Tampere: Tampereen yliopisto. URL <http://acta.uta.fi/pdf/978-951-44-7326-5.pdf> (Linkki tarkastettu 30.11.2009.)

Engdahl, Lotta & Turja, Tuomo/Taloustutkimus Oy. 2009. Audiovisuaalisen median sääntelyn toimivuus ja kehittämistarpeet vanhempien näkökulmasta. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:25. Helsinki: Opetusministeriö. URL <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/tr25.pdf?lang=fi> (Linkki tarkastettu 11.1.2010.)

Eskola, Jari & Suoranta, Juha. 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino. 6. painos.

Fairclough, Norman. 2002. Miten media puhuu. Suom. Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino. 2. painos.

Fiske, John. 1989. Understanding popular culture. London: Routledge.

Foucault, Michel. 2000. Tarkkailla ja rangaista. Suom. Eevi Nivanka. Helsinki: Otava.

Förnas, Johan. 1998. Kulttuuriteoria. Suomennoksen toimittanut Mikko Lehtonen. Tampere: Vastapaino.

Gitlin, Todd. 1995. The Whole World Is Watching. Teoksessa Transmission –Toward a Post-Television Culture. Edited by Peter d'Agostino & David Tafler. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc. 2. painos. s. 91–103.

Gramsci, Antonio. 1979. Vankilavihkot. Valikoima. Toimittanut ja johdannon kirjoittanut Mikael Böök. Suom. Martti Berger, Mikael Böök & Leena Talvio. Helsinki: Kansankulttuuri Oy.

Gramsci, Antonio. 1982. Vankilavihkot. Valikoima 2. Toim. Mikael Böök. Suom. Martti Berger, Mikael Böök & Leena Talvio. Helsinki: Kansankulttuuri Oy.

- Gronow, Pekka. 1987. Johdanto. Teoksessa Sähköinen viestintä ja paikallinen kulttuuri. Toim. Pekka Gronow. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta. s. 7–11.
- Gronow, Pekka. 1987a. Paikallistelevio: Esittely. Teoksessa Sähköinen viestintä ja paikallinen kulttuuri. Toim. Pekka Gronow. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta. s. 15–18.
- Gylling, Heta Aleksandra. 2007. Oikeutettua sensuuria vai moraalitonta ilmaisunvapauden rajoittamista? Teoksessa Taiteen etiikka. Toim. Jari Jula. Turku: Areopagus. s.163–180.
- Haapala, Arto. 1999. Stars and Quasi-Stars: On the Importance of Being Famous. Teoksessa Aesthetics in the Human Environment. Edited by Pauline von Bonsdorff & Arto Haapala. Jyväskylä: Gummerus. s. 126–142.
- Hall, Stuart. 1992. Kulttuurin ja politiikan murroksia. Toim. Juha Koivisto, Mikko Lehtonen, Timo Uusitupa & Lawrence Grossberg. Tampere: Vastapaino.
- Hanski, Pentti. 1968. Mainos-televisio syntyy. Teoksessa Tämä on televisio. Opas suomalaisen tv:n maailmaan. Toim. Kaarle Stewen. Helsinki: Weilin+Göös. s.21–23.
- Hautakangas, Mikko. 2005. Tavikset, tunteet ja moraalit tv-viihteenä. Todellisuustelevision anatomiaa. Teoksessa Journalismikritiikin vuosikirja 2005. Toim. Juha Rahkonen. s.150–160.
- Hautala-Kajos, Kristina, Norbäck, Erkki, Paloheimo, Matti & Pietinen, Maarit. 2003. Arviointi kuvaohjelmien tarkastamista koskevan lainsäädännön vaikutuksista ja sen tavoitteiden toteutumisesta sekä alan kehitystoimista Euroopassa. Opetusministeriön julkaisuja 2003:18. Helsinki: Opetusministeriö. URL http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2003/liitteet/opm_106_opm18.pdf?lang=fi (Linkki tarkastettu 9.12.2009.)
- Hegel, G.W.F. 1978. Järjen ääni. Hegelin Historianfilosofian luentojen johdanto. Suomentanut Mauri Noro. Helsinki: Gaudeamus.
- Hegel, G.W.F. 1994. Oikeusfilosofian pääpiirteet eli luonnonoikeuden ja valtiotieteen perusteet. Suomentanut ja selityksin varustanut: Markus Wahlberg. Oulu: Kustannus Pohjoinen.
- Heiskanen, Ilkka. 1981. Television ja kansankulttuurin kehitys Suomessa. Teoksessa Televisio ja suomalainen. Toim. Risto Sinkko. Helsinki: Weilin+Göös. s. 146–183.
- Heiskanen, Ilkka. 1986. Televisio, elämäntapatutkimus ja todellisuuden määrittäminen. Teoksessa Kymmenen esseitä elämäntavasta. Toim. Kalle Heikkinen. Helsinki: Oy Yleisradio Ab. s. 93–133.
- Heiskanen, Ilkka. 1988. Miten mediäväkivallasta on keskusteltu – tulkintojen perusulottuvuudet ja kehittämismahdollisuudet. Teoksessa Televisio ja väkivalta. Suomalaisia näkökulmia. Toim. Juha Kytömäki & Seppo Paananen. Suunnittelu-tutkimusosasto. Tutkimusraportti B 5/1988. Helsinki: Oy Yleisradio Ab. s. 81–116.

Heiskanen, Ilkka. 1989. Television katselu psyykkisenä työnä ja yhteisöllisen kontrollin lähteenä ja kohteena. Teoksessa *Elämää kuvavirrassa*. Toim. Kalle Heikkinen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi & Oy Yleisradio Ab. s.114–170.

Hellman, Heikki. 1988. Uustelevisio aika? Yleisradiotoiminnan edellytykset television rakennemuutoksessa. Helsinki: Hanki ja jää Oy.

Hellman, Heikki & Sauri, Tuomo. 1988. *Suomalainen prime-time*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto/Nykykulttuurin tutkimusyksikkö.

Hemánus, Pertti. 1988. Paha vihollinen, hyvä vihollinen. Teoksessa *Televisio ja väkivalta. Suomalaisia näkökulmia*. Toim. Juha Kytömäki & Seppo Paananen. Suunnittelu- tutkimusosasto. Tutkimusraportti B 5/1988. Helsinki: Oy Yleisradio Ab. s. 117–140.

Hemánus, Pertti. 1992. Lehdistö eilen. Teoksessa *Savitauluista satelliitteihin*. Toim. Aimo Ruusunen. Helsinki: Oy Gaudeamus Ab. s.29–66.

Herkman, Juha. 2005. Kaupallisen television ja iltapäivälehtien avoliitto. Median markkinoituminen ja televisioituminen. Tampere: Vastapaino.

Herkman, Juha. 2007. *Kriittinen mediakasvatus*. Tampere: Vastapaino.

Herkman, Juha & Vähämaa, Miika. 2007. *Viestintätutkimuksen nykytila Suomessa*. Helsinki: Helsingin yliopiston Viestinnän laitos. Viestinnän tutkimuskeskus CRC. URL <http://www.valt.helsinki.fi/blogs/crc/RaporttiSuomi.pdf> (Linkki tarkastettu 2.12.2009.)

Hietala, Veijo. 1996. *Ruudun hurma – johdatus tv-kulttuuriin*. Helsinki: YLE - opetuspalvelut.

Hirvonen, Elina. 2002. Lopettakaa ajojahti! Vaikka väkisin? Teoksessa *Mediaetiikan kipupisteet*. Toim. Nordenstreng, Kaarle & Heinonen, Ari. Tampere: Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos. s.137–144.

Horkheimer, Max. 1991. Traditionaalinen ja kriittinen teoria. Teoksessa *Adorno, Theodor W., Horkheimer, Max & Marcuse, Herbert. Järjen kritiikki*. Suom. & toim. Jussi Kotkavirta. Tampere: Vastapaino. s.5–58.

Huffman, Kathy Rae. 1993. Taide, video ja televisio. Teoksessa *Video, taide, media*. Toim. Minna Tarkka. Suom. Minna Tarkka. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Taide. s.193–204.

Hujanen, Taisto. 1993. Ajankohtainen kakkonen kohtaa historiansa. *Tulkintoja TV2:n ajankohtaisohjelmista ja journalistisesta kulttuurista*. Tutkimus- ja kehitysosasto. Tutkimusraportti 9/1993. Helsinki: Oy Yleisradio Ab.

Hujanen, Taisto. 2007. *Suomalaisen television ohjelmatyypit ja lajit. Puhtauden vaalintaa ja rohkeita sekoituksia*. Teoksessa *Televisio viisi vuosikymmentä*. Toim. Juhani Wiio. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s.115–121.

Häyry, Heta. 1997. Moraalin muutos – moraalifilosofian muutos. Teoksessa Hyvä, kaunis, tosi – arvojen filosofiaa. Heta Häyry & Matti Häyry. Helsinki: Yliopistopaino. s.199–214.

Häyry, Heta & Häyry, Matti. 1997. Inhimillisten korvarenkaiden tapaus. Teoksessa Hyvä, kaunis, tosi – arvojen filosofiaa. Heta Häyry & Matti Häyry. Helsinki: Yliopistopaino. s.263–279.

Jalkanen, Anneli. 1963. Ikärajoitusten vaikutus lasten television katseluun. Helsinki: Kansalaiskasvatuksen keskus – Centralen för medborgarfostran.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. 2000. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino. 2. painos.

Jula, Jari. 2007. Johdanto. Teoksessa Taiteen etiikka. Toim. Jari Jula. Turku: Areopagus. s.7–36.

Kaitavuori, Kaija & Büchi, Rolf. 1997. Ajatuksista, kaupasta ja vapaudesta. Teoksessa Bourdieu, Pierre & Haacke, Hans. Ajatusten vapaakauppaa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Taide. s.6–10.

Kalkkinen, Marja-Leena. 1981. Tv-ohjelmien tunnistaminen, Yleisradion vai Mainos-TV:n ohjelma? Suunnittelu- ja tutkimusosasto. Sarja B 2/1981. Helsinki: Oy. Yleisradio Ab.

Kalliopuska, Mirja. 1985. Tv-väkivalta ja aggressio. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Karjalainen, Leena. 2004. Miten lakia noudatetaan? Raportti Valtion elokuvatarkastamon ja poliisin kuvaohjelmien jälkivalvontaprojektista 2004. Helsinki: Valtion elokuvatarkastamo. URL <http://www.vet.fi/dokumentit/MitenLakiaNoudatetaan.pdf> (Linkki tarkastettu 2.12.2009.)

Kellner, Douglas. 1998. Mediakulttuuri. Suom. Riitta Oittinen ja työryhmä. Tampere: Vastapaino.

Kiuru, Sakari. 1988. Kykenemmekö vastuunkantoon. Televisio ja väkivalta -seminaarin avauspuheenvuoro. Teoksessa Televisio ja väkivalta. Suomalaisia näkökulmia. Toim. Juha Kytömäki & Seppo Paananen. Suunnittelu- tutkimusosasto. Tutkimusraportti B 5/1988. Helsinki: Oy Yleisradio Ab. s. 3-7.

Kiuru, Sakari. 1992. Sähköiset suhteeni. Muistumia ja merkintöjä Kesäkadun vuosiltani. Helsinki: VAPK-Kustannus.

Kiuru, Sakari. 2001. Seula – valistajat ja viestijät infoviidakossa. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Koivunen, Anu. 1997. Yleisötutkimuksen perinteistä. Teoksessa Kanavat auki! Televisiotutkimuksen lukemisto. Toim. Anu Koivunen & Veijo Hietala. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. s. 61–64.

Koivusalo-Kuusivaara, Raisa. 2007. Lapset, media ja symbolinen vuorovaikutus. Suomalaisen, englantilaisten ja saksalaisten lasten mediasuhteen tarkastelua. Helsinki: Helsingin yliopiston Viestinnän laitos. URL <https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/5374/lapsetme.pdf?sequence=1> (Linkki tarkastettu 2.12.2009.)

Kortti, Jukka. 2007. Näköradiosta digiboksiin – Suomalaisen television sosiokulttuurinen historia. Helsinki: Gaudeamus.

Kortti, Jukka & Salmi, Hannu. 2007. Televisio eilen, tänään, huomenna. Teoksessa Television viisi vuosikymmentä. Toim. Juhani Wiio. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s.13–31.

Koski, Anne. 2007. Siirtoja kuvaruudulla. Television poliittisten ohjelmien poliittisuus 1960-luvulta nykypäivään. Teoksessa Television viisi vuosikymmentä. Toim. Juhani Wiio. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s.202–217.

Kunelius, Risto. 1998. Viestinnän vallassa. Helsinki: WSOY.

Kuvaohjelmalainsäädännön kokonaisuudistusta valmisteleva työryhmä. 2010. Uusi kuvaohjelmalainsäädäntö. Kokonaisuudistusta valmistelleen työryhmän ehdotus. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:10. Helsinki: Opetusministeriö. URL <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/tr10.pdf?lang=fi> (Linkki tarkastettu 10.5.2010.)

Kytömäki, Juha. 1999. Täytyy katsoa, jos saa katsoa. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.

Kytömäki, Juha & Savinen, Ari. 1997. Terveisiä katsojilta. Teoksessa Kanavat auki! Televisiotutkimuksen lukemisto. Toim. Anu Koivunen & Veijo Hietala. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. s. 65–88.

Kytöniemi, Timo. 1968. Televisio ja sen edeltäjät. Teoksessa Tämä on televisio. Opas suomalaisen tv:n maailmaan. Toim. Kaarle Stewen. Helsinki: Weilin+Göös. s.12–15.

Lang, Berel. 1998. Marxism: Historical and Conceptual Overview. Teoksessa Encyclopedia of Aesthetics, vol. 3. Editor in chief Michael Kelly. New York: Oxford University Press. s.185–188.

Larsen, Neil. 1998. Marxism: Marxism and Materialism. Teoksessa Encyclopedia of Aesthetics, vol. 3. Editor in chief Michael Kelly. New York: Oxford University Press. s.188–191.

Lassila, Juha. 1989. Riippumattomat televisiotuottajat. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimusyksikkö.

Lehtinen, Pauliina & Aslama, Minna. 2009. Suomalainen televisiotarjonta 2008. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 48/2009. Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö. URL http://www.lvm.fi/c/document_library/get_file?folderId=339549&name=DLFE-9716.pdf&title=Julkaisuja%2048-2009 (Linkki tarkastettu 6.12.2009.)

Lukkarinen, Vilho & Nurmimaa, Väinö J. 1988. Kun telkkari Suomeen tuli. Helsinki: Kirjayhtymä.

Lyytinen, Jaakko. 2007. Tässä ne tulevat, Kymmenen uutiset. Teoksessa Television viisi vuosikymmentä. Toim. Juhani Wiio. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s.187–201.

Malkavaara, Jarmo. 1989. "Kauneus" ja "Mahti". Taidejärjestelmän ja poliittis-hallinnollisen ohjausjärjestelmän välisten suhteiden taidekeskeistä tarkastelua. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.

Manninen, Juha & Wahlberg, Markus. 1994. G.W.F. Hegelin oikeusfilosofian synty ja asema. Teoksessa Hegel, G.W.F. Oikeusfilosofian pääpiirteet eli luonnonoikeuden ja valtiotieteen perusteet. Suom. ja selityksin varustanut: Markus Wahlberg. Oulu: Kustannus Pohjoinen. s.7–53.

Marcuse, Herbert. 1991. Filosofia ja kriittinen teoria. Teoksessa Adorno, Theodor W., Horkheimer, Max & Marcuse, Herbert. Järjen kritiikki. Suom. & toim. Jussi Kotkavirta. Tampere: Vastapaino. s.59–80.

Martsola, Riitta & Mäkelä-Rönholm, Minna. 2006. Lapsilta kielletty. Kuinka suojella lasta mediatraumalta. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Marx, Karl. 1938. Poliittisen taloustieteen arvostelua. Esipuhe. Teoksessa Marx-Engels. Valitut teokset, I osa. 1938. Toim. Akateemisen sosialistiseuran jäsenet. Helsinki: Tiede. s.120–124.

Marx, Karl. 1972. Taloudelliset-filosofiset käsikirjoitukset 1844. Suomentanut Antero Tiusanen. Moskova: Kustannusliike Edistys.

McLuhan, Marshall. 1984. Ihmisen uudet ulottuvuudet. Suom. Antero Tiusanen. Helsinki: WSOY. 3. painos.

Mikkeli, Otto. 1968. Huomispäivän televisiotekniikkaa. Teoksessa Tämä on televisio. Opas suomalaisen tv:n maailmaan. Toim. Kaarle Stewen. Helsinki: Weilin+Göös. s.64–78.

Mill, John Stuart. 2004. Utilitarismi. Suom. Kari Saastamoinen, Seppo Sajama & Marko Järvenpää. Helsinki: Gaudeamus. 2. painos.

Mustonen, Anu. 1991. Aggressio Suomen televisiossa. Tutkimus- ja kehitysosasto. Tutkimusraportti 9/1991. Helsinki: Oy Yleisradio Ab.

Muwanga, Melanie Katherina. 2005. Pane mua. Porno, aseita ja väkivaltaa. Teoksessa Jokapäiväinen pornomme. Media, seksuaalisuus ja populaarikulttuuri. 2005. Toim. Nikunen, Kaarina, Paasonen, Susanna & Saarenmaa, Laura. Tampere: Vastapaino. s.163–182.

Mäenpää, Olli. 2002. Itsesääntelystä kuluttajan suojaan ja myötäsääntelyyn? Teoksessa Mediaetiikan kipupisteet. Toim. Nordenstreng, Kaarle & Heinonen, Ari. Tampere: Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos. s.122–126.

Mäntylä, Jorma & Karilainen, Juha. 2008. Journalistietiikan kehitys Suomessa ja Euroopassa 1995–2007. Tampere: Tampereen yliopiston Tiedotusopin laitos/Journalismin tutkimusyksikkö. Julkaisuja Sarja B 49/2008.

Mäntymäki, Eeva. 2006. Hyvinvointivaltio eetterissä. Yleisradion rakentuminen populaarien diskurssien kentällä. Tampere: Tampereen yliopisto. URL <http://acta.uta.fi/pdf/951-44-6661-6.pdf> (Linkki tarkastettu 8.12.2009.)

Natri, Santtu. 2007. Wallu Valpiosta Kaarle Kimpulaiseen. Kaapelin tulokkaat toivat rosojournalismin televisioon. Teoksessa Television viisi vuosikymmentä. Toim. Juhani Wiio. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s.237–245.

Neuvonen, Riku. 2005. Sananvapaus, joukkoviestintä ja sääntely. Helsinki: Talentum.

Nieminen, Hannu, Aslama, Minna & Pantti, Mervi. 2005. Media ja demokratia Suomessa. Kriittinen näkökulma. Oikeusministeriön julkaisuja 2005:11. Helsinki: Oikeusministeriö. URL <http://www.om.fi/34539.htm> (Linkki tarkastettu 8.12.2009.)

Nieminen, Hannu & Nordenstreng, Kaarle. 2001. Sananvapaus ja viestintäpolitiikka. Teoksessa Suomen mediamaisema. Toim. Kaarle Nordenstreng & Osmo A. Wiio. Helsinki: WSOY. s. 248–262.

Nikunen, Kaarina. 1996. Ruudun sukupuoli: Kuohuntaa pinnan alla. Teoksessa Nainen viihteenä, mies viihdyttäjänä – viihtyykö katsoja? Toim. Kaarina Nikunen, Iris Ruoho & Katja Valaskivi. Yleisradion tasa-arvotoimikunnan julkaisuja Sarja A: 1/1996. Helsinki: Yleisradio Oy. s.25–41.

Noro, Mauri. 1978. Esipuhe. Teoksessa Hegel, G.W.F. Järjen ääni. Hegelin Historianfilosofian luentojen johdanto. Suom. Mauri Noro. Helsinki: Gaudeamus. s. 3-12.

Näränen, Pertti. 2006. Digitaalinen televisio. Analyysejä alkuhistoriasta, viestintäpoliittisista haasteista ja tv-järjestelmän muuttumisesta. Tampere: Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos. URL <http://acta.uta.fi/pdf/951-44-6540-7.pdf> (Linkki tarkastettu 8.12.2009.)

Ohjelmatoiminnan säännöstö. 2006. Helsinki: Yleisradio oy

Ojala, Jari, Lamberg, Juha-Antti, Uotila, Merja, Könönen, Janne & Näsi, Juha. 2005. Mediajättien historiallisen strategian jäljillä. Teoksessa Mediajättien aika. Uusia

- heikkoja signaaleja etsimässä. Toim. Jari Ojala & Turo Uskali. Helsinki: Inforviestintä, 247–269.
- Oksanen, Matti. 1981. Yleisradion ohjelmatarjonta, ohjelmien seuraaminen, ohjelmakoordinaatio ja tuotantoresurssit. Teoksessa Yleisradion vuosikirja 1980–81. Toim. Toimitusneuvosto. Tiedotusosasto. Helsinki: Oy. Yleisradio Ab. s. 21-28.
- Opetusministeriö. 1998. Elokuviennakkotarkastustoimikunnan mietintö 1998:6. Helsinki: Opetusministeriö.
- Opetusministeriö. 2004. Mediaväkivalta. Lapset ja media. Luonnos toimintaohjelmaksi 2005–2007. Opetusministeriön monisteita 2004:10 URL http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2004/liitteet/Mediavakivalta_toimintaohjelmaluonnos.pdf (Linkki tarkastettu 30.12.2009.)
- Opetusministeriö. 2009. Kulttuuripolitiikan strategia 2020. Opetusministeriön julkaisuja 2009:12 URL <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm12.pdf?lang=fi> (Linkki tarkastettu 30.12.2009.)
- Paasilinna, Reino. 1970. Ruutu on valttia. Teoksessa Näkeekö silmä – kuuleeko korva. Toim. Reino Paasilinna & Pentti Tuovinen. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto osakeyhtiö. s.85-217.
- Paasilinna, Reino. 1986. Miellyttävää väkivaltaa – näinkö Suomi menettää itsenäisyytensä? Helsinki: Otava
- Paasilinna, Reino & Saksa, Markku. 1994. Ankarat ajat – ”Vielä laulu kuuluu helvetistäkin”. Toinen painos. Helsinki: WSOY.
- Paloheimo, Matti. 2003. Seksiä ja väkivaltaa, kysymyksiä elokuvatarkastajalle. Helsinki: Like Kustannus Oy.
- Paloheimo, Pertti. 1968. Mitä yleisradiotoiminta on. Teoksessa Tämä on televisio. Opas suomalaisen tv:n maailmaan. Toim. Kaarle Stewen. Helsinki: Weilin+Göös. s.27–36.
- Palokangas, Teemu. 2007. Vain asiallista viihdettä, kiitos! Viihde osana julkista televisiopalvelua. Teoksessa Television viisi vuosikymmentä. Toim. Juhani Wiio. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s.339–353.
- Pantti, Mervi. 2004. Taistelu sydämistä ja mielistä: Stuart Hall ja kulttuurintutkimus. Teoksessa Mediatutkimuksen vaeltava teoria. Toim. Tuomo Mörä, Inka Salovaara-Moring & Sanna Valtonen. Helsinki: Gaudeamus. s.230–254.
- Patton, Michael Quinn. 1990. Qualitative evaluation and research methods. CA: SAGE Publications, Inc. 2. painos.
- Paukku, Eero. 2004. Yleisradio, julkinen palvelu ja sananvapaus. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 23/2004. Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö. URL http://www.mintc.fi/files/23_2004.pdf (Linkki tarkastettu 8.12.2009.)

Paukku, Eero. 2005. Sananvapaus televisio- ja radiotoiminnan sääntelyssä. Helsinki: Forum Iuris, Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut.

Peteri, Virve. 2006. Mediaksi kotiin. Tutkimus teknologioiden kotouttamisesta. Tampere: Tampereen yliopisto. URL <http://acta.uta.fi/pdf/951-44-6806-6.pdf> (Linkki tarkastettu 8.12.2009.)

Pietarinen, Juhani & Poutanen, Seppo. 1998. Etiikan teorioita. Helsinki: Gaudeamus. 5. painos.

Pietilä, Veikko. 1997. Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä: tutkimusalan kehitystä jäljittämässä. Tampere: Vastapaino.

Plato. 1998. From the Republic, Books II, III, X. Teoksessa *Aesthetics: The Big Questions*. Edited by Carolyn Korsmeyer. Blackwell Publishing Ltd. s.184–196.

Pohjola, Kirsi. 2009. Elokuvien ikäraajat arvokoneistona. Teoksessa *Suhteissa mediaan*. Toim. Sirkku Kotilainen. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus, Jyväskylän yliopisto. s.149–166.

Pohjolainen, Teuvo. 2001. Viestinnän oikeudellinen sääntely. Teoksessa *Suomen mediamaisema*. Toim. Kaarle Nordenstreng & Osmo A. Wiio. Helsinki: WSOY. s. 227–238.

Postman, Neil. 1985. Lyhenevä lapsuus. Suom. Ilkka Rekiaro. Helsinki: WSOY

Postman, Neil. 1987. Huvitamme itsemme hengiltä. Suom. Ilkka Rekiaro. Helsinki: WSOY.

Rahkonen, Keijo. 1985. Ernst Bloch – Toivon filosofi. Teoksessa *Ernst Bloch. Utopia, luonto, uskonto*. Johdatusta Ernst Blochin ajatteluun. Rahkonen, Keijo & Sironen, Esa (toim.) Helsinki: Kansan Sivistystyön Liitto. s.10–20.

Rajalahti, Hanna. 2006. Eläytymisestä omiin tarinoihin. Televisiosarja katsojien keskustelussa. Helsinki: Helsingin yliopiston viestinnän laitos. URL <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/viest/vk/rajalahti/elaytymi.pdf> (Linkki tarkastettu 8.12.2009.)

Ramonet, Ignacio. 2001. Median tyrannia. Suom. Jouni Kuurne. Helsinki: WSOY.

Rautiainen, Pauli. 2007. Taiteen vapaus perusoikeutena. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.

Reiners, Ilona. 1998. Materialistinen ethos. Mimesiksen jälki Theodor W. Adornon moraalifilosofiassa. Teoksessa *Etiikka ja Estetiikka*. Toim. Ilona Reiners & Anita Seppä. Helsinki: Gaudeamus. s.171–193.

Ronell, Avital. 1995. Video/Television/Rodney King: Twelve Steps Beyond The Pleasure Principle. Teoksessa *Transmission –Toward a Post-Television Culture*. Edited

by Peter d'Agostino & David Tafler. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc. 2. painos. s.105–119.

Roos, J.P. 1989. Suomalaisten televisio: Arkielämää, uhkaa ja vapautumista. Teoksessa Elämää kuvavirrassa. Toim. Kalle Heikkinen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi & Oy Yleisradio Ab. s.36–92.

Rosler, Martha. 1993. Video: utooppisen hetken hiipuminen Teoksessa Video, taide, media. Toim. Minna Tarkka. Suom. Veli-Matti Saarinen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Taide. s.149–169.

Ruoho, Iris. 2007. Suomalaisen television arvot. Julkisen palvelun televisio vastaan mainostelevisio. Teoksessa Television viisi vuosikymmentä. Toim. Juhani Wiio. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s.122–133.

Ruoho, Iris, Nikunen, Kaarina & Valaskivi, Katja. 1996. Suhteiden foorumi: Nainen, Mies ja Televisioilta. Teoksessa Nainen viihteenä, mies viihdyttäjänä – viihtyykö katsoja? Toim. Kaarina Nikunen, Iris Ruoho & Katja Valaskivi. Yleisradion tasa-arvotoimikunnan julkaisuja Sarja A: 1/1996. Helsinki: Yleisradio Oy. s.5–12.

Ruohonen, Voitto. 1997. Televisio, nostalgia ja taaksejäänyt Suomi. Teoksessa Kanavat auki! Televisiotutkimuksen lukemisto. Toim. Anu Koivunen & Veijo Hietala. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:61. s.15–32.

Räikkä, Juha. 1998. Moraalin kanssa. Esseitä hyvästä yhteiskunnasta. Kuopio: Kustannusosakeyhtiö Puijo.

Sairanen, Jorma. 1988. Elokuviin ja sarjafilmiin valinta MTV:ssä. Teoksessa Televisio ja väkivalta. Suomalaisia näkökulmia. Toim. Juha Kytömäki & Seppo Paananen. Suunnittelu- tutkimusosasto. Tutkimusraportti B 5/1988. Helsinki: Oy Yleisradio Ab. s. 223–226.

Salminen, Esko. 1996. Vaikeneva valtiomahti? Helsinki: Edita.

Salminen, Esko. 2006. Mediavallan aika. Poliitikko tiedotusvälineissä Mauno Koivistosta Tarja Haloseen. Helsinki: Edita.

Salokangas, Raimo. 1996. Aikansa oloinen. Yleisradion historia 2. osa, 1926–1996. Helsinki: Yleisradio Oy.

Salokangas, Raimo. 2007. Suomalainen televisiojärjestelmä. Julkisen palvelun ja kaupallisen television liitto. Teoksessa Television viisi vuosikymmentä. Toim. Juhani Wiio. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s.33–57.

Sarsila, Juhani. 1990. Sensuurista vanhassa Kiinassa, antiikissa ja keskiajan Euroopassa. Teoksessa Kielletyt. Toim. Kai Ekholm. Orivesi: Things to come. s.14–34.

Sedergren, Jari. 2006. Taistelu elokuvansensuurista. Valtiollisen elokuvatarkistuksen historia 1946–2006. Helsinki: SKS.

- Seppänen, Janne. 1996. Tiukka toppi ja sensuuri eli panuttaako vai uupuuko tehoa? Teoksessa *Naisen naamio, miehen maski. Katse ja sukupuoli mediakuvassa*. Toim. Marianna Laiho & Iris Ruoho. Tampere: Kansan Sivistystyön Liitto KSL r.y. s.13–32.
- Sevänen, Erkki. 1998. Taide instituutiona ja järjestelmänä. Modernin taide-elämän historiallis-sosiologiset mallit. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Simola, Juha. 2001. Elokuva, video ja uudet kuvatallenteet. Teoksessa *Suomen mediamaisema*. Toim. Kaarle Nordenstreng & Osmo A. Wiio. Helsinki: WSOY. s.166–186.
- Sisättö, Seppo. 1981. Televisio ja Suomen viestintäpolitiikka. Teoksessa *Televisio ja suomalainen*. Toim. Risto Sinkko. Helsinki: Weilin+Göös. s.31–75.
- Sisättö, Seppo & Sinkko, Risto. 1981. Johdanto. Teoksessa *Televisio ja suomalainen*. Toim. Risto Sinkko. Helsinki: Weilin+Göös. s.18–30.
- Sorjonen, Jussi. 1988. Elokuviin ja sarjafilmiin valinta Yleisradiossa. Teoksessa *Televisio ja väkivalta. Suomalaisia näkökulmia*. Toim. Juha Kytömäki & Seppo Paananen. Suunnittelu- tutkimusosasto. Tutkimusraportti B 5/1988. Helsinki: Oy Yleisradio Ab. s. 209–221.
- Soramäki, Martti. 1988. Kuvallisen viestinnän normiston muutokset. Teoksessa *Televisio ja väkivalta. Suomalaisia näkökulmia*. Toim. Juha Kytömäki & Seppo Paananen. Suunnittelu- tutkimusosasto. Tutkimusraportti B 5/1988. Helsinki: Oy Yleisradio Ab. s. 65–79.
- Soramäki, Martti. 2007. Television tuotantotalouden ja tuotantorakenteiden muutos ja sen suhde ohjelmistojen muutokseen. Teoksessa *Television viisi vuosikymmentä*. Toim. Juhani Wiio. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s.78–94.
- Starck, Margaretha. 1968. Televisio ja lapset. Teoksessa *Tämä on televisio. Opas suomalaisen tv:n maailmaan*. Toim. Kaarle Stewen. Helsinki: Weilin+Göös. s.193–203.
- Steinbock, Dan. 1986. Ritari Ässän kolme sotisopaa. Tapausanalyysi. Teoksessa *Kymmenen esseitä elämäntavasta*. Toim. Kalle Heikkinen. Helsinki: Oy Yleisradio Ab. s.153–66.
- Steinbock, Dan. 1997. Formaatti ja televisiosarjat. Teoksessa *Kanavat auki! Televisiotutkimuksen lukemisto*. Toim. Anu Koivunen & Veijo Hietala. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. s.193–205.
- Steiner, Wendy. 1995. *The Scandal of Pleasure. Art in an Age of Fundamentalism*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Stewen, Kaarle. 1968. Televisio esittää elokuvia. Teoksessa *Tämä on televisio. Opas suomalaisen tv:n maailmaan*. Toim. Kaarle Stewen. Helsinki: Weilin+Göös. s.131–139.
- Sturken, Marita. 1995. *The Television Image and Collective Amnesia: Dis(re)membering The Persian Gulf War*. Teoksessa *Transmission –Toward a Post-*

Television Culture. Edited by Peter d'Agostino & David Tafler. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc. 2. painos. s.135–149.

Suoninen, Annikka. 1993. Televisio lasten elämässä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Nykykulttuurin tutkimusyksikkö.

Suoninen, Annikka. 2007. Mitä me katsottiin ennen kuin oli Pikku Kakkosta? Lastentelevision ensimmäiset vuosikymmenet. Teoksessa Television viisi vuosikymmentä. Toim. Juhani Wiio. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s.478–507.

Suoninen, Annikka. 2007a. Television ohjelmatarjonta syksyllä 2006. Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö. URL http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=97173&name=DLFE-8112.pdf (Linkki tarkastettu 9.12.2009.)

Suoranta, Juha. 2003. Kasvatus mediakulttuurissa. Tampere: Vastapaino.

Suoranta, Juha. 2005. Radikaali kasvatus. Helsinki: Gaudeamus Kirja.

Televiisioiminta ja Yleisradio Suomessa 2010 -työryhmä. 2004. Julkisen palvelun televisio- ja radiotoiminta 2010. Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö. URL http://www.lvm.fi/files/59_2004.pdf (Linkki tarkastettu 9.12.2009.)

Tommila, Päiviö. 1980. Sensuuri ja sen tutkimisen tarve. Teoksessa Sensuuri ja sananvapaus Suomessa. Toim. Pirkko Leino-Kaukiainen. Suomen sanomalehdistön historia -projektin julkaisuja N:o 17. Helsinki: Helsingin yliopisto. s.1-2.

Tommila, Päiviö. 2001. Sanomalehdistön historia. Teoksessa Suomen mediamaisema. Toim. Kaarle Nordenstreng & Osmo A. Wiio. Helsinki: WSOY. s. 45–61.

Tuovinen, Pentti. 1970. Uusi Yleisradionäkemyks. Teoksessa Näkeekö silmä – kuuleeko korva. Toim. Reino Paasilinna & Pentti Tuovinen. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto osakeyhtiö. s.7-83.

Valaskivi, Katja. 2002. Leipää ja rinkeliä – Johdatus asian ja viihteen suhteeseen suomalaisessa televisiossa. Tiedotusopin laitos, B43/2002. Tampere: Tampereen yliopisto.

Valaskivi, Katja. 2007. Sukupuoli asian ja viihteen leikkauspisteessä. Teoksessa Television viisi vuosikymmentä. Toim. Juhani Wiio. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s.369–383.

Valaskivi, Katja, Nikunen, Kaarina & Ruoho, Iris. 1996. Vahvoja naisia ja miehenpuolikkaita. Teoksessa Nainen viihteenä, mies viihdyttäjänä – viihtyykö katsoja? Toim. Kaarina Nikunen, Iris Ruoho & Katja Valaskivi. Yleisradion tasavartotoimikunnan julkaisuja Sarja A: 1/1996. Helsinki: Yleisradio Oy. s.81–90.

Valkonen, Satu, Pennonen, Marjo & Lahikainen, Anja Riitta. 2005. Televisio pienten lasten arjessa. Teoksessa Lapsuus mediamaailmassa. Näkökulmia lasten

tietoyhteiskuntaan. Toim. Pentti Hietala, Tommi Inkinen, Marjatta Kangassalo, Riikka Kivimäki, Anja Riitta Lahikainen & Frans Mäyrä. Helsinki: Gaudeamus Kirja Oy. s. 54–91.

Valtonen, Sanna. 2004. Tiedon ja vallan kaivauksilla: Michel Foucault ja mediatutkimuksen mahdollisuudet. Teoksessa Mediatutkimuksen vaeltava teoria. Toim. Tuomo Mörä, Inka Salovaara-Moring & Sanna Valtonen. Helsinki: Gaudeamus. s.206–229.

Viestintävirasto. 2004. Televisio- ja radiotoiminnasta annetun lain lastensuojelunormiston toteutumista koskeva selvitys. Helsinki: Viestintävirasto. URL http://www.ficora.fi/attachments/suomiry/1156442803870/VV_raportti_net.pdf (Linkki tarkastettu 9.12.2009.)

Viestintävirasto. 2009. Mediakasvatus suomalaisperheissä 2009. Viestintäviraston julkaisu 11/2009. Helsinki: Viestintävirasto. URL <http://www.ficora.fi/attachments/suomimq/51qIAomQy/Mediakasvatusjulkaisu.pdf> (Linkki tarkastettu 26.4.2010.)

Virtanen, Minna. 1988. Television itsesensuuri Suomessa –Väkivaltakuvausten ja ei-toivottujen ohjelmasisältöjen säätely julki- ja piilotasolla. Tutkimus- ja suunnitteluosasto. Sarja B 10/1988. Helsinki: Oy Yleisradio Ab.

Werner, Anita. 1996. Lapset ja televisio. Tampere: Gaudeamus.

Wiio, Juhani. 2001. Televisio. Teoksessa Suomen mediamaisema. Toim. Kaarle Nordenstreng & Osmo A. Wiio. Helsinki: WSOY. s. 114–131.

Wiio, Juhani. 2006. Media uudistuvassa yhteiskunnassa. Median muuttuvat pelisäännöt. Helsinki: Sitra.

Wiio, Juhani. 2007. Television sivistysroolin muutos läpi vuosikymmenien. Teoksessa Television viisi vuosikymmentä. Toim. Juhani Wiio. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s.403–425.

Wiio, Osmo A. 1971. Yleisö ja Yleisradio. Helsinki: Weilin+Göös.

Williams, Raymond. 1981. Culture. Lontoo: Fontana Press.

Williams, Raymond. 1988. Marxismi, kulttuuri ja kirjallisuus. Suom. Mikko Lehtonen. Tampere: Vastapaino.

Williams, Raymond. 1990. Television. Technology and cultural form. Edited by Ederyn Williams. London: Routledge. 2nd edition.

Wuori, Matti. 2002. Kun julkisesta tulee yksityistä ja yksityisestä kaupallista. Teoksessa Mediaetiikan kipupisteet. Toim. Nordenstreng, Kaarle & Heinonen, Ari. Tampere: Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos. s.12–20.

Yleisradio Oy:n julkista palvelua ja rahoitusta selvittävä työryhmä. 2009. Yleisradio Oy:n julkinen palvelu ja rahoitus. Loppuraportti. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 23/2009. Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö. URL http://www.lvm.fi/c/document_library/get_file?folderId=339549&name=DLFE-7524.pdf&title=Julkaisuja%2023-2009 (Linkki tarkastettu 2.1.2010.)

Yleisradion hallintoneuvosto. 1987. Yleisradion hallintoneuvoston 20.3.1987 hyväksymät ohjelmapoliittiset periaatteet. Liite teoksessa Televisio ja väkivalta. Suomalaisia näkökulmia. Toim. Juha Kytömäki & Seppo Paananen. Suunnittelu- tutkimusosasto. Tutkimusraportti B 5/1988. Helsinki: Oy Yleisradio Ab. s.243–244.

Yleisradion vuosikirja 1969–70. 1970. Toim. Yleisradion toimitusosasto. Helsinki: Oy. Yleisradio Ab.

Yleisradion vuosikirja 1971–72. 1972. Toim. Toimitusneuvosto. Helsinki: Oy. Yleisradio Ab.

Youngblood, Gene. 1993. Kehittyvä väline: video ja kinemaattinen käytäntö. Teoksessa Video, taide, media. Toim. Minna Tarkka. Suom. Kari Hintikka. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Taide. s.13–22.

Zilliacus, Ville. 1968. Yleisradio aloittaa. Teoksessa Tämä on televisio. Opas suomalaisen tv:n maailmaan. Toim. Kaarle Stewen. Helsinki: Weilin+Göös. s.16–20.

Aineisto

Backman, Nils-Erik. 1981. Tv-väkivalta tekee lapsista koviksia. Helsingin Sanomat 25.2.1981.

Bouquerel, Milla. 2008. Tv-ohjelman puheita pidetään liian rivoina. Helsingin Sanomat 21.2.2008.

Eduskunta. 2006. HE 176/2006 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kuvaohjelmien tarkastamisesta annetun lain muuttamisesta URL <http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/vex3000.sh?TUNNISTE=HE+176/2006> (Linkki tarkastettu: 29.12.2009.)

Eduskunta. 2009. HE 14/2009 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kuvaohjelmien tarkastamisesta annetun lain muuttamisesta URL <http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/vex3000.sh?TUNNISTE=HE+14/2009> (Linkki tarkastettu: 29.12.2009.)

Eduskunta. 2009. HE 87/2009 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi televisio- ja radiotoiminnasta annetun lain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta sekä tekijänoikeuslain 25 b ja 48 §:n muuttamisesta URL

<http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/vex3000.sh?TUNNISTE=HE+87/2009> (Linkki tarkastettu: 29.12.2009.)

Eduskunta. 2009. SiVL 9/2009 vp - HE 87/2009 vp. URL
http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/sivl_9_2009_p.shtml (Linkki tarkastettu: 29.12.2009.)

Eduskunta. 2010. LiVM 2/2010 vp - HE 87/2009 vp. URL
http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/livm_2_2010_p.shtml (Linkki tarkastettu 26.5.2010.)

Elder, Karl. 1970. Täällä Suomen kotien radio- ja tv-liitto. Helsingin Sanomat 4.1.1970.

Erkkilä, Jorma & Kerkelä, Lasse. 2006. Nuori mies ilmoitti kuvanneensa videon vartijoiden väkivallasta. Helsingin Sanomat 16.11.2006.

EUR-Lex 31997L0036. URL
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31997L0036:FI:NOT> (Linkki tarkastettu 16.5.2010.)

Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999. URL
http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063/19990063_2 (Linkki tarkastettu 10.1.2010.)

FK. 2008. Suomen Filmikamari ry:n toimintakertomus 2007 URL
<http://www.filmikamari.fi/page.php?id=27> (Linkki tarkastettu: 29.12.2009.)

Heikkilä, Pauli. 1981. Video viihdettä meille kaikille. Helsingin Sanomat 31.3.1981.

Hellman, Heikki. 1987. Teoria tyhmästä televisioyleisöstä istuu syvässä. Viihdeslalom onkin viekkautta. Helsingin Sanomat 6.9.1987.

Hellman, Heikki & Sauri, Tuomo. 1997. Hybridikanavien nousukausi. Tiedotustutkimus 2/1997. s.20–39.

Hellman, Heikki. 2007. Kanavalla: Täydellinen tv-ilta. Helsingin Sanomat 3.4.2007.

Helsingin Sanomat. 1970. HS Gallup: Elokuviissa käynnistä on tullut tapa. Uskonnollisuus vähenee koko ajan. 4.1.1970.

Helsingin Sanomat. 1970a. Puolet katsojista sanoo tv-ohjelman huonontuneen. 6.1.1970.

Helsingin Sanomat. 1970b. Televisio. 21.1.1970.

Helsingin Sanomat. 1970c. Miksi Rops esiintyy kirkko aikaan? Nimimerkit Pettynyt äänestäjä & Pyhäaamun rauha. 23.1.1970.

Helsingin Sanomat. 1970d. Pyhäkoulu vai Rops. Nimimerkki Valinnan vapaus. 25.1.1970.

- Helsingin Sanomat. 1970e. Protestivaaleista kiitos Yleisradiolle. Nimimerkit Tavallinen äänestäjä, Töllöttäjä, R. Karhunen, Ei kokoomuslainen & Äänestäjä. 20.3.1970.
- Helsingin Sanomat. 1970f. Karjalaisten suurjuhla ei kelvannut televisioon. Nimimerkki Kannaksen mies. 19.6.1970.
- Helsingin Sanomat. 1981. Keskusrikospoliisi: Niskasen elokuva kiihotti miehen surma-aikeisiin. 4.6.1981.
- Helsingin Sanomat. 1981a. Uurnilla tavataan sai nuhteita. 7.11.1981.
- Helsingin Sanomat. 1981b. Dallas auttaa apatiaamme. Nimimerkit Psykiatri & Televisio on katsojia varten. 23.12.1981.
- Helsingin Sanomat. 1992. Avoin kilpailu alkaa. 28.12.1992. (Luettu Helsingin Sanomien HS Digilehden arkistosta.)
- Helsingin Sanomat. 1992a. Uutispuudutus uhkaa katsojia. 31.12.1992. (Luettu Helsingin Sanomien HS Digilehden arkistosta.)
- Helsingin Sanomat. 2006. Matti-elokuva sai 11 vuoden ikärajan. 10.1.2006.
- Helsingin Sanomat. 2006a. Elokuvatarkastamo selkiyttää ikäraajaperusteita. 24.1.2006.
- Helsingin Sanomat. 2006b. Katsotuimmat 12.–18.6. 21.6.2006.
- Helsingin Sanomat. 2006c. Katsotuimmat 20.–26.11. 29.11.2006.
- Helsingin Sanomat. 2007. Manne-tv:n nimi vaihdetaan. 29.6.2007.
- Helsingin Sanomat. 2007a. Yle ostaa amerikkalaisen HBO:n uudet sarjat ja elokuvat. 15.8.2007.
- Helsingin Sanomat. 2007b. K-15 -mainos lipsahti MTV3:n alkuiltaan. 7.11.2007.
- Helsingin Sanomat. 2008. Ritva Santavuori saa potkut Jälkiviisaista. 5.2.2008.
- Helsingin Sanomat. 2008a. Oikeuskansleri: Yle sai esittää Mannerheim-animaation. 5.7.2008.
- Helsingin Sanomat. 2008b. Syrjintälautakunta: Ylen Manne-tv ei syyllistynyt häirintään. 12.11.2008.
- Helsingin Sanomat. 2008c. Huomautus ei juuri vaikuta Big Brotheriin. 17.12.2008.
- Herkman, Juha. 2006. Terrori-iskun jäljet näkyvät tv-sarjoissa. Helsingin Sanomat 28.12.2006.
- Härkönen, Leena. 2006. Maksutelevisio leviää nopeasti. Helsingin Sanomat 8.2.2006.

- Iltalehti. 2003. JSN antoi huomautuksen koiran teurastuksesta. 7.3.2003.
- Jokelin, Renny. 2006. Miksi väkivaltaa ja pornoa sisältävien elokuvien ikäraajat liukuvat yhä alemmas? URL
<http://www.yle.fi/aohjelmat/apiste/arkisto/id27248.html> (Linkki tarkastettu: 29.12.2009.)
- Journalisti 6/2009. Numeraali. Kylmät luvut kertovat. 1 279 000. 26.3.2009.
- Journalistin ohjeet. URL
<https://www.journalistiliitto.fi/Resource.phx/sivut/sivut-journalistiliitto/pelisaannot/journalistinohjeet/uudet.htx> (Linkki tarkastettu 13.1.2010.)
- Julkisen sanan neuvosto. 2004. Julkisen sanan neuvoston päätökset vuonna 2003. URL
<http://www.jsn.fi/vuosi.asp?vuosi=2003>. (Linkki luettu 8.12.2004.)
- Julkisen sanan neuvosto. 2006. Päätös 3557A/MTV/05. URL
<http://www.jsn.fi/Default.aspx?d=721> (Linkki tarkastettu 5.3.2010.)
- Julkisen sanan neuvosto. 2009. URL
<http://www.jsn.fi/Content.aspx?d=31> (Linkki tarkastettu 30.12.2009.)
- Julkisen sanan neuvosto. 2009. Päätös 4193, 4199/YLE/09. URL
<http://www.jsn.fi/Default.aspx?d=1090> (Linkki tarkastettu 30.12.2009.)
- Junkkari, Marko. 2003. MTV3 haluaisi sijoittaa toimiluparahoja digitelevisioon. Helsingin Sanomat 14.2.2003. (Luettu Helsingin Sanomien HS Digilehden arkistosta.)
- Juutilainen, Ville. 2008. Kiistelystä lapsipornosuodatukselta tulee osittain vapaaehtoista. Helsingin Sanomat 4.4.2008.
- Jyrkiäinen, Jyrki. 1997. Televisio, radio ja sanomalehti ensi kerran saman katon alla. Tiedotustutkimus 2/1997. s.91–94.
- Jyränki, Juulia & Kalha, Harri. 2008. Taidegalleriassa pornokuva on taidetta. Helsingin Sanomat 8.6.2008.
- Kaihovaara, Riikka. 2006. Naurunalaiset. Journalisti 28.7.2006.
- Kajava, Jukka. 1981. Tuskattoman väkivallan valhe. Helsingin Sanomat 19.10.1981.
- Kajava, Jukka. 1995. Kanavalla: Hakataanhan ihmisiäkin. Helsingin Sanomat 11.5.1995.
- Kallionpää, Katri. 2007. Maksullisten tv-kanavien suosio nousee raketin lailla. Helsingin Sanomat 28.8.2007.
- Kanninen, Ermei. 2009. Mielipide: Olemme etääntyneet kauas sodistamme/ HS.fi Verkossa sanottua. Helsingin Sanomat 10.2.2009.
- Karjalan liitto. 1970. Yleisradiolle. Helsingin Sanomat 2.7.1970.

Karttunen, Ulla. 2008. Lapsipornoistuminen ja kulttuurikritiikki. *Kritiikin Uutiset* 2/2008. s. 6-10.

Keko, Timo. 2008. Elokuvia ei tule kieltää tunnekuohun vallassa. *Helsingin Sanomat* 2.10.2008.

Kerkelä, Lasse. 2003. Porno palasi televisiokanaville. *Helsingin Sanomat* 7.5.2003. - (Luettu *Helsingin Sanomien HS Digilehden* arkistosta.)

Kerkelä, Lasse. 2008. Viestimet saaneet huomautuksia rajusti aiempia vuosia enemmän. *Helsingin Sanomat* 30.8.2008.

Kervinen, Elina. 2009. EU: Yleisradiolle riippumattomat valvojat. *Helsingin Sanomat* 3.7.2009.

Keskuskauppakamari. Mainonnan eettinen neuvosto. URL <http://www.keskuskauppakamari.fi/Palvelut/Asiantuntijapalvelut/Mainonnan-eettinen-neuvosto> (Linkki tarkastettu 31.12.2009.)

Keskuskauppakamari. 2009. Mainonnan eettisen neuvoston lausunnot 2009. URL <http://www.keskuskauppakamari.fi/Palvelut/Asiantuntijapalvelut/Mainonnan-eettinen-neuvosto/Lausunnot/Mainonnan-eettisen-neuvoston-lausunnot-2009> (Linkki tarkastettu 31.12.2009.)

Kivihalme, Matti. 2003. Liian väkivaltaiset tv-ohjelmat poistettava. *Helsingin Sanomat* 14.6.2003. (Luettu *Helsingin Sanomien HS Digilehden* arkistosta.)

Kivirinta, Marja-Terttu. 2008. Lapsipornosta tuomittu taiteilija Ulla Karttunen valittaa päätöksestä. *Helsingin Sanomat* 22.5.2008.

Korhonen, Johanna. 2008. ”Neuvostosta tiukka ja kriittinen” JSN:n uusi johtaja Pekka Hyvärinen yllättyi ja innostui valinnastaan. *Journalisti* 2/2008

Korhonen, Piia. 2006. Tv-elokuvien ikärajoista saatava vaivatta tietoa. *Helsingin Sanomat* 20.12.2006.

Kotkavirta, Jussi. 2007. Vielä toteutumattomasta. *Niin & Näin* nro 54, 3/2007. s.36–39.

Kuluttajansuojalaki 1978/38. URL <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1978/19780038> (Linkki tarkastettu 10.1.2010.)

Kuluttajavirasto. 2006. Dnro 2006/70/0402. Lausunto liikenne- ja viestintäministeriölle 17.2.2006. TELEVISIO ILMAN RAJOJA –DIREKTIIVIN MUUTTAMINEN (COM(2005) 646 FINAL) URL <http://www.kuluttajavirasto.fi/File/739d219f-0dae-4f97-9001-30b1e10b8fe2/060217lausunto.pdf> (Linkki tarkastettu 30.12.2009.)

Kuluttajavirasto. 2008. Tiedote 15.10.2008. Kuluttajavirasto puuttui väkivaltaa sisältäviin mainoksiin lokakuussa 2008. Huumori ei pehmenä väkivaltaa. URL <http://www.kuluttajavirasto.fi/Page/6f180b5f-ad4e-4fb7-a02b->

e867928f04b0.aspx?refererUrl=%2f&groupId=4ac236ea-a13b-41f9-8416-248ca82aa95d&announcementId=6a419ee5-7975-4a50-919f-836fc27001da (Linkki tarkastettu 31.12.2009.)

Kuluttajavirasto. 2009. KUV/1172/48/2009. Lausunto liikenne- ja viestintäministeriölle 5.3.2009. AV-direktiivin täytäntöönpano. URL <http://www.kuluttajavirasto.fi/File/cb8c8fcf-c9f4-411a-9c9b-68f2968f8fd8/090305lausunto.pdf> (Linkki tarkastettu 8.1.2010.)

Kuluttajavirasto. 2009. KUV/7439/48/2009. Lausunto liikenne- ja viestintäministeriölle 22.9.2009. Hallituksen esitys laeiksi televisio- ja radiotoiminnasta annetun lain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta sekä tekijänoikeuslain 25 B ja 48 §:n muuttamiseksi. URL <http://www.kuluttajavirasto.fi/File/97ac44c4-c410-4243-af4f-98ec57dbfc79/090922lausunto.pdf> (Linkki tarkastettu 8.1.2010.)

Kupiainen, Reijo & Suoranta, Juha. 2006. Lasten mediakasvatuksessa vastakkainasettelut ovat turhia. Helsingin Sanomat 18.7.2006.

Kurki, Minna. 2005. Tv-ohjelma syytti Halosta simputtajaksi. Aamulehti 20.12.2005.

Lahdenmäki, Ari. 2009. Ei kahta ilman kolmatta. Journalisti 22/2009. s.4-5.

Laki kuvaohjelmien tarkastamisesta 2000/775. URL <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000775> (Linkki tarkastettu 3.1.2010.)

Laki televisio- ja radiotoiminnasta 1998/744. URL <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980744> (Linkki tarkastettu 31.12.2009.)

Laki Yleisradio Oy:stä 1993/1380. URL <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931380> (Linkki tarkastettu 31.12.2009.)

Lapsiasiavaltuutettu. 2007. Lapsiasiavaltuutetun lausunto viestintävirastolle 23.5.2007. K13-ikärajamerkinnän tv-ohjelmissa ja ko.ohjelmien esittämisajankohta. URL <http://www.lapsiasia.fi/nyt/lausunnot/lausunto/view/1394693> (Linkki tarkastettu 30.12.2009.)

Lassila, Anni. 2006. Kännykkä-tv käynnistyy joulukuussa kevyellä ohjelmatarjonnalla. Helsingin Sanomat 1.11.2006.

Lehtovaara, Riikka. 2005. Televisiossa toilailevat esikuvat tuomitsevat niittikiusaajien temput. Aamulehti 7.4.2005.

Lehmuskoski, Laura. 2010. TV-päivä. Pitkän Jussin majatalo. Helsingin Sanomat 24.3.2010.

Lillqvist, Katariina. 2008. Valkoinen Suomi suuttuu, jos Mannerheimille nauretaan. Meteli 2/2008.

- Luukka, Teemu. 2007. Nuorten tv:n katselu kääntyi kasvuun. Helsingin Sanomat 9.1.2007.
- Luukka, Teemu. 2008. Yle aikoo pelastaa suomalaisuuden. Helsingin Sanomat 5.5.2008.
- Luukka, Teemu. 2008a. Kaupalliset lehti-yhtiöt pelkäävät Ylen aikeiden vääristävän kilpailua. Helsingin Sanomat 6.5.2008.
- Länkinen, Tiina. 2007. Subtv osti uuden kanavailmeen Britanniasta. Helsingin Sanomat 2.11.2007.
- Löyttyniemi, Meri. 2008. Onko väkivaltaviihde sokea pisteemme? Helsingin Sanomat 30.9.2008.
- Markula, Siri. 2006. Suorat F1-lähetykset odotetusti maksullisiksi. Helsingin Sanomat 20.9.2006.
- Meriläinen, Reetta. 2009. Näkökulma: JSN taisi sortua lautakasan alle. Helsingin Sanomat 11.12.2009.
- MLL. 2007. Mannerheimin lastensuojeluliiton lausunto viestintävirastolle 25.5.2007. K13-ikärajamerkinnot tv-ohjelmissa. URL http://www.mll.fi/ajankohtaista/kannanotot_ja_lausunnot/?x41070=2047688 (Linkki tarkastettu 30.12.2009.)
- Moring, Kirsikka. 2008. Myös Minna Canth tuomittiin näkemättä. Helsingin Sanomat 9.1.2008.
- Mäki, Teemu. 2005. KISSA. URL <http://www.teemumaki.com/essayskissa.html> (Linkki tarkastettu 30.12.2009.)
- Mäkinen, Anssi. 2009. Tv-ohjelmat alkoholimainoksia vaarallisempia. Helsingin Sanomat 26.6.2009.
- Mäkinen, Esa. 2007. Miksi? KinoTV ei kunnioita elokuvien ikärajoja. Helsingin Sanomat 19.8.2007.
- Mäkinen, Vesa. 2009. Tv-sarjasta mallia: Äiti ja alaikäiset pojat myivät huumeita. Helsingin Sanomat 6.5.2009.
- Möttölä, Marjatta. 2006. Kanavalla: Purukumisarjat. Helsingin Sanomat 17.2.2006.
- Nieminen, Hannu. 2006. Median sääntely ja informoitu kansalainen. Suomen Eduskunnan 100-vuotisjuhlaseminaari - Demokratia ja lainsäädäntöpolitiikka 2.10.2006. URL <http://uutisruutu.eduskunta.fi/Resource.phx/ek100/tapahtumat/demokratia/nieminen.htm> (Linkki luettu 5.10.2006.)
- Nieminen, Tommi. 2008. Kuvainpallonta sai Marskin kasvot. Helsingin Sanomat 2.3.2008.

- Nikkanen, Hanna. 2007. Sketsishow käynnisti julkisen romaniriidan. Journalisti 17.8.2007.
- Nikunen, Kaarina. 1997. Parhaan katseluajan pauloissa. Tiedotustutkimus 2/1997. s.72-82.
- Nordenstreng, Kaarle. 1970. Kaupallinen televisio. Helsingin Sanomat 24.2.1970.
- Nyberg, Hannu. 2006. Ovatko elokuvien ikäraajat kohdallaan? Helsingin Sanomat 14.2.2006.
- Nykänen, Anna-Stina. 2008. Parasta lapsille. Helsingin Sanomat 2.3.2008.
- Nyyssönen, Pasi. 2005. Sensorina on kiva olla. Lähikuva 1/2005, 70-72.
- Oksanen, Atte. 2003. Lapset tarvitsevat kasvurauhan. Helsingin Sanomat 4.5.2003. - (Luettu Helsingin Sanomien HS Digilehden arkistosta.)
- Oy Yleisradio Ab Tiedotusosasto. 1970. Yleisradio ja karjalaisten suurjuhla. Helsingin Sanomat 8.7.1970.
- Paloheimo, Matti. 2007. K13 toi nyansseja ikärajasäätelyyn. Helsingin Sanomat 30.6.2007.
- Passi, Minna & Pullinen, Jussi. 2009. Syyte lapsipornolistan julkaisemisesta kaatui todistelun vaikeuteen. Helsingin Sanomat 11.3.2009.
- Pietilä, Annika, Gröhn, Elina, Hämäläinen, Heli & Blåfield, Ville. 2007. Dexter-ohjelman mainoksesta. Helsingin Sanomat, Nyt -liite 35/2007.
- Pietiläinen, Tuomo. 2009. Oikeuskansleri: Valvoja päästettävä yrityksiin tarkastamaan Lex Nokiaa. Helsingin Sanomat 26.5.2009.
- Pihlanto, Pekka. 2003. Mediakasvatus ei tavoita sitä eniten tarvitsevia. Helsingin Sanomat 3.6.2003. (Luettu Helsingin Sanomien HS Digilehden arkistosta.)
- Pääkkönen, Sirpa. 2009. Salatut elämät kirvoitti keskustelun väkivallasta. Helsingin Sanomat 4.6.2009.
- Rauhala, Osmo. 2008. Väkivallan ja taiteen ero. Aamulehti 24.2.2008.
- Räikkä, Jyrki. 2009. Maksutelevision kasvu pysähtyi. Helsingin Sanomat 28.1.2009.
- Räikkä, Jyrki. 2009a. SuomiTV uskoo lujasti perheeseen. Helsingin Sanomat 17.12.2009.
- Saarikko, Kimmo. 2009. Kotimaisten lastenfilmien ikärajoja pitäisi nostaa. Helsingin Sanomat 16.2.2009.

Sajari, Petri. 2008. Oikeusoppineiden mielestä Lex Nokia rikkoo perustuslakia. Helsingin Sanomat 20.11.2008.

Schouwvlieger, Ilari. 2008. Television väkivaltaista viihdetarjontaa olisi jo korkea aika rajoittaa. Helsingin Sanomat 14.10.2008.

Seppä, Anita. 2007. Homo aestheticus – uusliberalistisen talouspolitiikan unelma vai painajainen? Kulttuurintutkimus numero 24 (2007): 4. s. 41–45.

SES. Kotimaiset katsojatilastot 1995–2003. URL
<http://www.ses.fi/dokumentit/kotim95-03.pdf> (Linkki tarkastettu 30.12.2009.)

Silberman, Alphons. 1970. Kaupallinen tv takaa valinnan vapauden. Helsingin Sanomat 22.2.1970.

Silvo, Ismo. 1997. Tulevaisuuden televisio kotimarkkinoilla. Tiedotustutkimus 2/1997. s.86–90.

Sirén, Vesa. 2008. Lapsipornoa kritisoinut taideteos yhä esituttinnassa. Helsingin Sanomat 19.2.2008.

Sirnö, Minna. 2008. Taiteen sananvapaus = demokratian perusarvo. Puheenjohtajan palsta. Meteli 2/2008.

Siukonen, Timo. 2003. Lasten väkivaltaviihdettä rajoitetaan. Lea Pulkkinen vaatii tv:n väkivaltaohjelmien myöhäistämistä. Helsingin Sanomat 18.4.2003. (Luettu Helsingin Sanomien HS Digilehden arkistosta.)

Sorainen, Antu. 2006. Siveellisyydestä seksuaalisuuteen. Kulttuurintutkimus nro 23 (2006):3. s.29–38.

Suomen perustuslaki 731/1999. URL
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> (Linkki tarkastettu 31.12.2009.)

Suoranta, Juha. 2003a. Mediatajua sensuurin sijaan. Helsingin Sanomat 29.5.2003. - (Luettu Helsingin Sanomien HS Digilehden arkistosta.)

Tiikkaja, Samuli. 2007. Vanhemmat eivät tunne tv-ohjelmien ikärajoja. Helsingin Sanomat 5.10.2007.

VET. 2007. Tiedote 19.12.2007. Nykyisellä kuvaohjelmien tarkastuskäytännöllä yleisön tuki. URL
http://www.vet.fi/tiedotteet/vet_tiedote_2007_12_19.php (Linkki tarkastettu 4.1.2010.)

VET. 2008. Valtion elokuvatarkastamo: Asiakaskysely 2008. URL
<http://www.vet.fi/dokumentit/Asiakaskysely%202008.pdf> (Linkki tarkastettu 30.12.2009.)

VET. 2008a. Valtion elokuvatarkastamon toimintakertomus 2007. URL

http://www.vet.fi/dokumentit/Toimintakertomus_2007.pdf (Linkki tarkastettu 30.12.2009.)

VET. 2009. Valtion elokuvatarkastamon toimintakertomus 2008. URL
http://www.vet.fi/dokumentit/TOIMINTAKERTOMUS_2008.pdf (Linkki tarkastettu 5.3.2010.)

Viestinnän keskusliitto ry. 2008. Lausunto 23.4.2008 liikenne- ja viestintäministeriön asettamalle työryhmälle: Yleisradio Oy:n julkisen palvelun tehtävä ja rahoitus. URL
http://www.vkl.fi/liitetiedostot/VKL/450/472/482/080423_Lintilan_tyoryhm%5B1%5D.pdf (Linkki tarkastettu 30.12.2009.)

Viestinnän keskusliitto ry. 2009. Lausunto 27.2.2009 liikenne- ja viestintäministeriölle: AV-direktiivin täytäntöönpanosta ja toimilupakysymyksistä. URL
<http://www.vkl.fi/files/500/090227AVMS.pdf> (Linkki tarkastettu 31.12.2009.)

Viestintävirasto. 2002. 582/9220/02. Subtv Oy. Päätös tv- ja radiotoiminnasta annetun lain 19 §:n rikkomisesta. URL
<http://www.ficora.fi/attachments/suomimq/1156442568011/Madventures.pdf>
(Linkki tarkastettu 31.12.2009.)

Viestintävirasto. 2004. 300/9220/2004. Viestintäviraston kannanotto 19.3.2004. Lapsille haitalliset televisio-ohjelmat. URL
http://www.ficora.fi/attachments/suomiry/5kD3Va26m/Vivin_kannanotto.pdf (Linkki tarkastettu 30.12.2009.)

Viestintävirasto. 2004. 209/9220/2003. Miljonääri-Jussi Extra. URL
<http://www.ficora.fi/attachments/suomimq/5kyQodDDn/MiljonaariJussiExtra.pdf>
(Linkki tarkastettu 31.12.2009.)

Viestintävirasto. 2004. Tiedote 24.3.2004. Lapsille haitallisten ohjelmien rajoituskeinoja tehostetaan. URL
<http://www.ficora.fi/index/viestintavirasto/lehdistotiedotteet/2004/rajoituskeinot.html>
(Linkki tarkastettu 30.12.2009.)

Viestintävirasto. 2005. Tiedote 7.4.2005. Viestintävirasto tutki televisiomainonnan kestoja ja sijoittelua -televisiomainontaa koskevia säännöksiä on noudatettu kohtuullisen hyvin. URL
http://www.ficora.fi/index/viestintavirasto/lehdistotiedotteet/2005/mainosaika_05.html
(Linkki tarkastettu 31.12.2009.)

Viestintävirasto. 2005. Tiedote 27.6.2005. Lasten vanhemmat tyytyväisiä televisio-ohjelmien K-merkintöihin ja aikarajoituksiin. URL
<http://www.ficora.fi/index/viestintavirasto/lehdistotiedotteet/2005/k-merkinta.html>
(Linkki tarkastettu 3.1.2010.)

Viestintävirasto. 2007. Tiedote 3.10.2007. Viestintäviraston seurantatutkimus: Televisio-ohjelmien K-merkintöjen ja aikarajoitusten tunnettuudessa parantamisen varaa. URL
http://www.ficora.fi/index/viestintavirasto/lehdistotiedotteet/2007/P_43.html (Linkki tarkastettu 30.12.2009.)

Viestintävirasto. 2008. Tiedote 22.10.2008. Viestintäviraston seurantatutkimus: Televisio-ohjelmien K-merkintöjen ja lähetysaikojen tunnettuudessa edelleen parantamisen varaa. URL
http://www.ficora.fi/index/viestintavirasto/lehdistotiedotteet/2008/P_41.html (Linkki tarkastettu 30.12.2009.)

Viestintävirasto. 2008. 1618/9224/2008. Subtv Oy. Päätös tv- ja radiotoiminnasta annetun lain 19 §:n rikkomisesta. URL
http://www.ficora.fi/attachments/suomial/5D5jvoM56/Paatos_tv-ja_radiotoimintalain_19__n_rikkomisesta_Big_Brother_-Game.pdf (Linkki tarkastettu 31.12.2009.)

Viestintävirasto. 2008. Tiedote 16.12.2008. Subtv:lle huomautus Big Brotherista. URL
http://www.ficora.fi/index/viestintavirasto/lehdistotiedotteet/2008/P_45.html (Linkki tarkastettu 31.12.2009.)

Viestintävirasto. 2009. 943/9224/2009. TV Finland Oy. Päätös tv- ja radiotoiminnasta annetun lain 19 §:n rikkomisesta. URL
http://www.ficora.fi/attachments/suomial/5mBW06WXC/Huomautus_TV5_Finland_Oyj.pdf (Linkki tarkastettu 10.1.2010.)

Viestintävirasto. 2009. 1502/9224/2009. Hurjat poliisivideot -ohjelma. Päätös tv- ja radiotoiminnasta annetun lain 19 §:n rikkomisesta. URL
http://www.ficora.fi/attachments/suomimq/5m5imDqKI/Paatos_Hurjat_poliisiv_d.pdf (Linkki tarkastettu 31.12.2009.)

Viestintävirasto. 2010. 144/9224/2010. Viestintäviraston päätös televisio- ja radiotoimintalain rikkomisesta ja uhkasakon asettamisesta. URL
http://www.ficora.fi/attachments/suomiry/5omPT8KPY/Viestintaviraston_paatostelevisio-ja_radiotoimintalain_rikkomisesta_JIM.pdf (Linkki tarkastettu 29.4.2010.)

Viestintävirasto/Tutkimuskooste 2005. URL
http://www.ficora.fi/attachments/suomiry/1156442812761/Yhteenveto_lapsille_haitallisten_ohjelmien_seurantatutkimus.pdf (Linkki tarkastettu 3.1.2010.)

Virtanen, Leena. 2006. Eikö King Kongin tuska järkytä lapsia? Helsingin Sanomat 13.2.2006.

Virtanen, Leena. 2007. Pikku Kakkonen valtaa Ylen aamut. Helsingin Sanomat 29.12.2007.

Vuori, Suna. 2007. Uusi Tuntematon tappaa Suomen. Helsingin Sanomat 29.11.2007.

Väisänen, Annika. 2009. BBC aloittaa taiteen tosi-tv-sarjan. Helsingin Sanomat 28.1.2009.

Väkevä, Valteri. 2009. Katsokaa kadonnutta kuuta. Helsingin Sanomien Nyt-liite nro 4/2009. s.6-8.

Yhdistyneiden Kansakuntien Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 8/1976. URL <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760008> (Linkki tarkastettu 10.1.2010.)

Yle/Radiomafia. 2002. Lehdistötiedote 20.12.2002. Radiomafia nimesi MoonTV:n musiikkiohjelmat Vuoden tekijäksi. <http://yle.fi/radiomafia/sailio/lehdistotiedote.9.shtml> (Linkki tarkastettu 30.12.2009.)

Yleisradio. 2010. YLE Uutiset. Reindeerspotting pysyy kiellettynä alle 18-vuotialta. URL http://yle.fi/uutiset/viihde/2010/04/reindeerspotting_pysyy_kiellettyna_alle_18-vuotialta_1623884.html (Linkki tarkastettu 16.5.2010.)

Televisio

Aromaa, Jonni. 2007. Uutinen K13 -ikärajapäätöksistä. Yleisradio TV1 Uutiset 23.5.2007 klo 20.30

Loponen, Päivi. 2006. Uutinen K13 -ikärajasta. Yleisradio TV1 Uutiset 19.9.06 klo 21.50

MTV3. 2004. Kymmenen uutiset 31.3.2004 klo 22.00.

MTV3. 2004a. Kymmenen uutiset 1.4.2004 klo 22.00.

MTV3. 2007. Kuulutus ennen O.C. -ohjelmaa 20.2.2007 klo 21.05.

Nelonen. 2006. Kuulutus ennen Lost -ohjelmaa 6.7.2006 klo 21.00.

Yle TV1. 2006. Kuulutus ennen Ruutisalaliitto -ohjelmaa 12.7.2006. klo 21.40.

LIITE 1: TELEVISIOYHTIÖIDEN LASTENSUOJELULLINEN SOPIMUS 2004 & 2007

Viestintävirasto. 2004. Tv-yhtiöiden sopimus 15.3.2004. Lapsille sopimattomat ohjelmat ja tv-kanavien itsesääntely. URL

http://www.ficora.fi/attachments/suomial/1156442510292/Lapsille_haitallinen_ohjelmisto_merkinnat.pdf (Linkki tarkastettu 30.12.2009.)

Viestintävirasto. 2007. Tv-yhtiöiden sopimus 5.11.2007. URL

<http://www.ficora.fi/attachments/suomiry/5uzbsJiYD/TvyhtioidenLastensuojelusopimus2007.pdf> (Linkki tarkastettu 30.12.2009.)

YLE Televisio
MTV3
Nelonen

15.3.2004

LAPSILLE SOPIMATTOMAT OHJELMAT JA TV-KANAVIEN ITSESÄÄNTELY

Tv-yhtiöt katsovat, että itsesääntely on tehokkain tapa huolehtia lapsille sopimattomia ohjelmia koskevien säännösten toteutumisesta. Tv-kanavat tuntevat vastuunsa lapsia ja heidän vanhempiaan kohtaan ja ilmaiseksi valmiutensa kehittää itsesääntelyyn perustuvaa toimintaansa asiassa.

Kanavat ovat yhteisesti valmiita seuraaviin toimenpiteisiin kesäkaudesta 2004 alkaen:

1. Vedenjakajakellonaikojen tarkentaminen ja porrastaminen

Nykykäytäntö: K15 tai K18 -ohjelmia ei sijoiteta alkaviksi ennen klo 21:tä.

Uudet toimenpiteet:

Lähetyskellonaikoja porrastetaan niin, että erityisen haitalliset ohjelmat (K18) siirretään myöhäisemmäksi ja myös sopimattomuus pienemmille lapsille otetaan huomioon. Otetaan käyttöön ohjelmien sijoittelussa seuraavat rajoitukset:

- K18: ei ennen klo 23
- K15: ei ennen klo 21
- K11: ei arkisin ennen klo 17.

2. Tiedotuksen lisääminen

Nykykäytäntö: ohjelmatiedot varustetaan K-merkinnällä ja alkukuulutuksessa kerrotaan että ohjelma on sopimaton lapsille.

Uudet toimenpiteet (edellisten lisäksi):

- Välittömästi ohjelman alussa lähetetään lapsille sopimattomuutta osoittava K15 tai K18 –tunnus. Tunnus on yhtenäinen kaikilla kanavilla.
- Lisätään informaatiota lapsille sopimattomuuden perusteista niin että peruste mainitaan kuulutuksessa ja ohjelmatiedoissa (julkaiseminen voidaan taata vain kanavien omissa välineissä). Peruste voidaan ilmaista esim.: Ohjelma sisältää voimakkaita kohtauksia, jotka saattavat olla haitallisia lapsille (K15); ohjelma sisältää voimakkaita ja järkyttäviä kohtauksia, jotka saattavat olla haitallisia lapsille ja nuorille (K18).

3. Ennakkomainokset

Nykykäytäntö: Lapsille sopimattomien ohjelmien ennakkomainoksia ei pääsääntöisesti lähetetä ennen klo 21:tä. Jos mainoksia lähetetään aikaisempaan kellonaikaan, niiden ohjelmamateriaalin on oltava lähetysaikaan sopivaa ja mainoksessa on oltava K-merkintä.

Uudet toimenpiteet (edellisten lisäksi):

Kaikkiin kyseisten ohjelmien mainoksiin sisällytetään K-merkintä ja perustelut, miksi ohjelma on sopimaton lapsille.

4. Lapsille sopivuuden huomioon ottaminen koko ohjelmistossa

Nykykäytäntö: Itsesääntelyä on sovellettu systemaattisesti vain julkisessa levityksessä Suomessa tai ulkomailla olleisiin elokuviin.

Uudet toimenpiteet:

Kanavat ottavat käyttöön itsearviointin niin että myös ulkomaisiin sarjoihin, niiden yksittäisiin jaksoihin ja muihin ohjelmiin sovelletaan samoja sijoittelun ja tiedottamisen periaatteita.

Uutis- ja ajankohtaisohjelmissä käytäntöjä noudatetaan soveltuvin osin, koska niiden aihe- ja materiaalivalinnat perustuvat journalistisiin kriteereihin. Yhtiöt ovat sitoutuneet välttämään niissäkin tarpeetonta väkivallan näyttämistä kaikkina vuorokaudenaikoina.

5. Uudesta käytännöstä tiedottaminen

Kanavat tiedottavat uudesta käytännöstä, ikärajojen perusteista ym. tietoisuuden lähetöksissään ja mahdollisimman tehokkaasti lehdistön kautta.

6. Yhteistyö Viestintäviraston kanssa

Tv-yhtiöt näkevät hyödyllisenä Viestintäviraston roolin mediakulttuurin monitoroijana. Vuosittaiset keskustelutilaisuudet alan toimijoiden kanssa viraston teettämien selvitysten ja tutkimusten pohjalta voivat antaa positiivisia impulsseja alan kehitykseen.

Yleisradio Oy   MTV Oy   Nelonen

YLE Televisio

MTV3

Nelonen

5.11.2007

LAPSILLE SOPIMATTOMAT OHJELMAT JA TV-KANAVIEN ITSESÄÄNTELY

Tv-yhtiöt katsovat, että itsesääntely on tehokkain tapa huolehtia Lapsille sopimattomia ohjelmia koskevien säännösten toteutumisesta. Tv-kanavat tuntevat vastuunsa lapsia ja heidän vanhempiaan kohtaan ja ilmaisevat valmiutensa kehittää itsesääntelyyn perustuvaa toimintaansa asiassa.

Kanavat ovat yhteisesti valmiita seuraaviin toimenpiteisiin kesäkaudesta 2004 alkaen:

1. Vedenjakajakellonaikojen tarkentaminen ja porrastaminen

Nykykäytäntö:

K15 tai K18 -ohjelmia ei sijoiteta alkaviksi ennen klo 21:tä.

Uudet toimenpiteet:

Lähetyskellonaikoja porrastetaan niin, että erityisen haitalliset ohjelmat (K18) siirretään myöhäisemmäksi ja myös sopimattomuus pienemmille lapsille otetaan huomioon. Otetaan käyttöön ohjelmien sijoittelussa seuraavat rajoitukset:

- K18: ei ennen klo 23
- K15: ei ennen klo 21
- K11: ei arkisin ennen klo 17.

2. Tiedotuksen lisääminen

Nykykäytäntö:

Ohjelmatiedot varustetaan K-merkinnällä ja alkukuulutuksessa kerrotaan, että ohjelma on sopimaton lapsille.

Uudet toimenpiteet (edellisten lisäksi):

- välittömästi ohjelman alussa lähetetään lapsille sopimattomuutta osoittava K15 tai K18 –tunnus. Tunnus on yhtenäinen kaikilla kanavilla.
- Lisätään informaatiota lapsille sopimattomuuden perusteista niin, että peruste mainitaan kuulutuksessa ja ohjelmatiedoissa (julkaiseminen voidaan taata vain kanavien omissa välineissä). Peruste voidaan ilmaista esim.: Ohjelma sisältää voimakkaita kohtauksia, jotka saattavat olla haitallisia lapsille (K15); ohjelma sisältää voimakkaita ja järkyttäviä kohtauksia, jotka saattavat olla haitallisia lapsille ja nuorille (K18).

Lisäys 1.1.2007

Eduskunta on tehnyt lakiin kuvaohjelmien tarkastamisesta muutoksia, jotka ovat tulleet voimaan 1.1.2007. Lakimuutoksen mukaan elokuvien ikärajaluokitukseen lisätään ikäraja 13.

TV-yhtiöt ovat yhteisesti valmiita, että K13 -ikäraja otetaan käyttöön sekä elokuvissa että muissa ohjelmissa niiden periaatteiden mukaisesti, joita Valtion elokuvatarkastamo käyttää omissa luokituksissaan. K13 –merkinnällä merkityt ohjelmat sijoitetaan arkisin kello 19:n jälkeiseen aikaan (vrt. K 11 : arkisin ei ennen kello 17).

3. Ennakkomainokset

Nykykäytäntö:

Lapsille sopimattomien ohjelmien ennakkomainoksia ei pääsääntöisesti lähetetä ennen klo 21:tä. Jos mainoksia lähetetään aikaisempaan kellonaikaan, niiden ohjelmamateriaalin on oltava lähetysaikaan sopivaa ja mainoksessa on oltava Kmerkintä.

Uudet toimenpiteet (edellisten lisäksi):

Kaikkiin kyseisten ohjelmien mainoksiin sisällytetään K-merkintä ja perustelut, miksi ohjelma on sopimaton lapsille.

4. Lapsille sopivuuden huomioon ottaminen koko ohjelmistossa

Nykykäytäntö:

Itsesääntelyä on sovellettu systemaattisesti vain julkisessa levityksessä Suomessa tai ulkomailla olleisiin elokuviin.

Uudet toimenpiteet:

Kanavat ottavat käyttöön itsearviointin niin, että myös ulkomaisiin sarjoihin, niiden yksittäisiin jaksoihin ja muihin ohjelmiin sovelletaan samoja sijoittelun ja tiedottamisen periaatteita.

Uutis- ja ajankohtaisohjelmissä käytäntöjä noudatetaan soveltuvin osin, koska niiden aihe- ja materiaalivalinnat perustuvat journalistisiin kriteereihin. Yhtiöt ovat sitoutuneet välttämään niissäkin tarpeetonta väkivallan näyttämistä kaikkina vuorokaudenaikoina.

5. Uudesta käytännöstä tiedottaminen

Kanavat tiedottavat uudesta käytännöstä, ikärajojen perusteista ym. tietoisuuden lähtökohtaisesti ja mahdollisimman tehokkaasti lehdistön kautta.

6. Yhteistyö Viestintäviraston kanssa

Tv-yhtiöt näkevät hyödyllisenä Viestintäviraston roolin mediakulttuurin monitoroijana. Vuosittaiset keskustelutilaisuudet alan toimijoiden kanssa viraston teettämien selvitysten ja tutkimusten pohjalta voivat antaa positiivisia impulsseja alan kehitykseen.

Yleisradio OY

MTV Oy

Nelonen

LIITE 2: TUTKIMUSAINEISTO

Helsingin Sanomat. 1970. Sydämen kyllyydestä suu puhuu. Nimimerkki Lars-Napoleon. 8.2.1970.

Helsingin Sanomat. 1970. Seksiä ja murhia. Nimimerkki Joukko tosikkoja. 9.3.1970.

Helsingin Sanomat. 1970. Jo riittää tv. Nimimerkki A.L. 4.4.1970.

Helsingin Sanomat. 1970. Televisiosaastetta lapsille. Annikki Savolainen. 26.5.1970.

Helsingin Sanomat. 1970. Lopettakaa lasten aivopesu. Nimimerkki Veronmaksaja joka ei omista asunto-osaketta. 8.12.1970.

Helsingin Sanomat. 1981. Ohjelman viisaus? Matti Vanhanen. 18.1.1981.

Helsingin Sanomat. 1981. Hepsukukkuu vihastutti. Nimimerkki Ajatteleva äiti. 17.2.1981.

Helsingin Sanomat. 1981. Edes yksi ilta vaille ohjelmaa. Nimimerkki Ei marsilainen. 5.3.1981.

Helsingin Sanomat. 1981. Dallas on opetussarja. Nimimerkki Äidinkielen opettaja. 25.9.1981.

Helsingin Sanomat. 1981. Tonttufilmi säilytti. Nimimerkki Odotan selitystä. 4.12.1981.

Helsingin Sanomat. 1992. Naisen vartaloa saa näyttää. Nimimerkki Kaksinaismoralistien luvattu maa. 6.2.1992. - Luettu Helsingin Sanomien verkkoarkistosta.

Helsingin Sanomat. 1992. Tupakointia ylläpidetään verotuskeinona? Paavo Huttunen. 18.3.1992. - Luettu Helsingin Sanomien verkkoarkistosta.

Helsingin Sanomat. 1992. Uutiskuvan liityttävä tekstiin. Ilkka O. Koivisto, psykologian kandidaatti. 15.6.1992. - Luettu Helsingin Sanomien verkkoarkistosta.

Helsingin Sanomat. 1992. Naiskansakin kaipaa silmäniloa. Tiina Salonen. 14.7.1992. - Luettu Helsingin Sanomien verkkoarkistosta.

Helsingin Sanomat. 1992. Mainosmeteli tehty kai puolikuuroille. Eva Haitto. 7.8.1992. - Luettu Helsingin Sanomien verkkoarkistosta.

Helsingin Sanomat. 2003. Kaikkea en halua nähdä. Jonna Heinsalmi. 1.3.2003. - Luettu Helsingin Sanomien verkkoarkistosta.

Helsingin Sanomat. 2003. Sotakin meille vain viihdettä. Aila Leppänen. 2.4.2003. - Luettu Helsingin Sanomien verkkoarkistosta.

Helsingin Sanomat. 2003. Hyvin on pärjätty ilman telkkariakin. Mytty-Johanna Messmer, opiskelija. 11.9.2003. - Luettu Helsingin Sanomien verkkoarkistosta.

Helsingin Sanomat. 2003. Ei aikuisten ongelmia lapsille. Lotta Hällström, kotiäiti. 4.11.2003. - Luettu Helsingin Sanomien verkkoarkistosta.

Helsingin Sanomat. 2003. Lapsuuden lyheneminen huolestuttaa. Marketta Kovanto. 19.11.2003. - Luettu Helsingin Sanomien verkkoarkistosta.

Helsingin Sanomien yleisönosastokirjoitukset 1970.

8.2.1970, 34. "Sydämen kyllyydestä suu puhuu", nimimerkki "Lars-Napoleon".

Vakava sairauteni on pitänyt minua vuoteessa jo lähes kahden vuoden ajan. Kun en ole jaksanut keskittyä kirjallisuuteen, olen pitänyt Yleisradiota televisioineen ajanvietteen apuvälineenä ja seurannut sieltä tulleita ohjelmia. Olen nimittäin ollut siinä lapsellisessa käsityksessä, että ko. laitos edelleenkin hoitaisi tämänkaltaista palvelua yhteiskunnan hyväksi kuten silloin ennen (Repoa).

Nyt olen kuitenkin voinut todeta, että ala-arvoisempaa ohjelmaa tuskin minkään valtakunnan televisio kehtaa välittää katselijoilleen kuin tämä meikäläinen ja - itämaiset esikuvansa.

Te herrat ette varmaan ennätä seurata päivittäisiä ohjelmianne mutta kohtuudella voitaneen vaatia, että te asettaisitte alaisillenne velvoitteet huolehtimaan siitä, että ohjelmat vastaisivat tavallisen suomalaisella mentaliteetilla ja moraalikäsitteillä varustetun kansalaisen tajunnan mukaista tulkintaa.

Ohjelmannehan käsittää nykyisin: vääristeltyä historiaa, kommunistista propagandaa, saman hengen elävöittämiä "uutisia", sairasmielistä pornoa, eläimellisellä tasolla olevaa seksiä, joidenkin ansioitta pinnalle vedettyjen "Euroopan mestareiden" teatteririenauksia ja kaikenkarvaisten radikaalien provokatio-ohjelmia asioista, joita nuo poloiset suunsa soittajat itse eivät alkuunkaan tunne.

Suomen kansa käsittää nykyisin yli 4,5 miljoonaa asukasta, joten ohjelmien toteutus ei varmaan ole riippuvainen niistä paristakymmenestä fakkinaamasta, joita on nyt saatu nähdä koko television olemassaolon ajan.

9.3.1970, 21. "Seksiä ja murhia", nimimerkki "Joukko tosikkoja".

Olemme huomanneet, että lehtien yleisönosastoissa ja jopa eräissä vaalimainoksissa parjataan Yleisradiota kansan moraaliala laskevista ohjelmista. Nämä syytökset ovat lähinnä kohdistuneet ihmisen seksuaalista käyttäytymistä ja yhteiskunnallisia ongelmia käsitteleviin ohjelmiin.

Hanakasti on kynään tartuttu. Näiden suhteellisen harvojen ohjelmien lisäksi televisiossa esitetään joko murha, raiskaus, pahoinpitely tai henkinen julmuus j o k a i l t a, parhaana useampiakin.

Mihin suuntaan tämänsisältöiset ohjelmat kehittävät kansan moraaliala? Mihin elämänmuotoon ne kuuluvat? Kenellä on kaksinaismoraalia? Ihmettelee (nimimerkki)

4.4.1970, 19. "Jo riittää tv", nimimerkki "A.L."

Miksi tv:n ohjelman tuottajat eivät vieläkään käännä selkäänsä kiroilun, irstailun ja pornon ohjelmille, vaikka he hyvin tietävät, että yli 90 pros. Suomen kansasta on kristillis-siveellisen elämäntavatuksen omaavia. Yleisradio edelleen syöttää kaikkea roskaa ihmisten katseltavaksi ja kuunneltavaksi. Näimme 1.4. jälleen loistavan esimerkin "Häädön" muodossa. Kuuluttaja ei maininnut, kuka ko. tekeleen oli kirjoittanut, mutta allekirjoittanut epäilee sen kyhääjäksi jotakin toimittajaa. Lisäksi kuuluttaja lupasi, että samaa ohjelmaa tullaan edelleen jatkamaan. Mainitussa "Häädössä" kuultiin nuoren tytön syytävän jatkuvasti kiroilijoita suun täydeltä muuton aikana, aivan kuin se olisi asiaa auttanut.

Muuten olen, ja varmasti suurin osa Suomen kansasta, sitä mieltä, että on aika lopettaa tv:ssä kiroilu, sillä lapsiakin ajatellen se ei ole ihailtavaa kuultavaa. Eikö jo riitä, että sitä kuullaan aivan tarpeeksi kaduilla ja kujilla jokapäiväisessä elämässä.

Lisäksi näytettiin meille tv:ssä 2.4 tilannekuva "Pari". Senkään suhteen ei voi muuta sanoa, että aikoihin on eletty. Siinä nuoren parin sänkykeskustelua ei olisi tarvinnut tv:ssä esittää, vaan se olisi saanut jäädä heidän omaan kahdenkeskiseen sänkykamariarvoonsa.

Ettekö hyvät tv-herrat vieläkään usko, mihin johtaa moinen meno, vai tarvitaanko jälleen uudet vaalit, jolloin Suomen kansa antaa teille lopullisen muistutuksen edellä mainittujen ohjelmien järjestämisestä.

26.5.1970, 37. "Televisiosaastetta lapsille", Annikki Savolainen.

TV-1 esitti 15.5. klo 17.05 lapsille ajankohtaisohjelman, jonka nimenä oli "Mitä?" Ohjelma oli Eeva Pohjolan tekemä ja Heikki Aarvan hyväksymä. Joudun suurella murheella kysymään, minne Suomen kansa on menossa. Ohjelma oli nimittäin mitä järkyttävinkin rivoudessaan. Se oli "sukupuolivalistusta" 7-8 vuotiaille lapsille!

Monet vanhemmat olivat tuohon aikaan palailemassa ansiotyöstään, eivätkä näin ollen olleet valvomassa lastensa television katselua. Perheemme hankki television kaksi vuotta sitten. Sovimme silloin 8-vuotiaan poikamme kanssa, että hän saa katsoa lastenohjelmat. Tämän jälkeen ei kuitenkaan voi olla näin.

Mitä sitten enää voidaan televisiosta katsoa, kun lasten ohjelmien taso on laskenut nolliin? Lienee viisainta pakata kone kellarikomeroon.

Missä viipyvät hengelliset ja ihanteita kehittävät lasten ohjelmat? Kuka kantaa vastuun nuorisostamme, jos te edelleen valmistatte vastaavia ohjelmia? Kuka parantaa henkiset ja fyysiset vammat, kuka rakentaa mielisairaalat?

Eikö tämänhetkinen lakimme rankaise väkisinmakaamisesta, raiskauksesta tai yllytyksestä niihin? Eikö nykykuoro ole vaikeasti ohjattavissa ja valvottavissa jo ilman näitä haureuteen ja syntiin kehoittavia tv-ohjelmia?

Jumala on antanut meille aikojen alussa kymmenen käskyä, joita noudattaen tulee elää. Miten suhtautuvat kristityt vanhemmat tähän televisiosaasteeseen? Onko vaiettava, kun on kysymys nuorisomme kohdalla iäisyysihmisestä? Herätkää, kristityt, valvomaan!

8.12.1970, 33. "Lopettakaa lasten aivopesu" nimimerkki "Veronmaksaja joka ei omista asunto-osaketta".

Yleisradion hallintoneuvoston huomioon - lasten puolesta: Se "demokraattisissa" oloissamme ainutlaatuisen yksipuolinen sosialistinen propaganda, jota päivittäin esitetään televisiossa ja yleisradiossa, näyttää nyt huipentuneen siihen, että palopuheet solutetaan myöskin lastenohjelmiin, Tyypiesimerkkinä mainittakoon 2.12. klo 17.30 TV 1:ssä esitetty sanailu, jonka nimeksi oli keksitty "Mitä? Asiaohjelma lapsille" ja joka oli ovelasti sijoitettu juuri ennen "Joulukalenteria" ym. lapsia kiinnostavaa ohjelmaa.

Tasapuolisuus oli tästäkin "asiaohjelmasta" mahdollisimman kaukana, aikuisen korville typerän naiivissa propagandistisessa yksipuolisuudessaan mainittu tekele veti vertoja "Sirkus-Pasilassa" lauantai-iltaöisin ilveilevien "sosialistilääkärien" puheenvuoroille. Viimeksi mainituilla ei nimittäin professorintitteleistä huolimatta näytä olevan siteiksikään tekemistä tiedemieheltä odotettavan kiihkottoman objektiivisuuden kanssa, oli käsiteltävä asia mikä tahansa.

On edesvastuutonta syytää marxilaista hurmahenkisyyttä tv-ohjelmien voimalla lapsikatselijoihin. Annettakoon lapsille - kuten meille itsellemme aikanaan annettiin - mahdollisuus itsenäisen mielipiteen muodostamiseen ajallaan. Lapsiin nähden kohdistetut aivopesun yritykset ovat mitä jyrkimmin tuomittavia. Yhtä hyvin kuin sosialismin salonkievankelijoita tämä koskee mitä tahansa poliittista kuppikuntaa, joka joukkotiedotusvälineiden nimen omaan television keinoin yrittää tunkeutua lapsen maailmaan. Siihen ei nimittäin politiikka kuulu.

Helsingin Sanomien yleisönosastokirjoitukset 1981.

18.1.1981, 28. "Ohjelman viisaus?", Matti Vanhanen.

Television Ajankohtainen kakkonen lähetti 13.1 ohjelman, joka osoitti kertalyönnillä, että Suomen ulkopoliitiikan johto ei ole tabu ainakaan ohjelman toimittajalle. Mihin ohjelmalla tähdättiin ja mitä sillä tahdottiin sanoa jäi perimmiltään epäselväksi.

Ohjelma leikkoi presidentin uusimmasta kirjasta lauseen ja virkkeen mittaisia pätkiä ja esitti samanlaisia muutaman sanan lauseita ulkoministerin ja alivaltiosihteerin haastattelusta. Ohjelma ei pyrkinyt esittämään ulkopoliitiikkaamme kokonaisuutena eikä antanut Paavo Väyrykselle tai Keijo Korhoselle enempää mahdollisuutta kommentoida kuin selvittää monia ohjelmassa esitettyjä yksittäisiä väitteitä ja heittoja.

On hyväksyttävää ja aiheellista se, että kansalaiset vaativat hallitukselta esim. kehitysyhteistyömäärärahojen lisäämistä ja vastuuta kolmannesta maailmasta. Mutta kansalaisaktiivisuus ja tiedottajat tekevät siinä vaarallisen virheen jos he asettavat nämä vaatimukset vastakkain ulkopoliittisen perussuuntauksemme ja ns. perinteisen ulkopoliitiikkamme kanssa.

Johdonmukaisuus oli määre, jota ohjelmassa useasti lainatut johtajamme käyttivät. Johdonmukaisuus on se tekijä, joka tekee maamme linjasta ennustettavan, mikä lisää Pohjolan vakautta ja poistaa spekulatiomahdollisuuksia siitä, mikä on Suomen toimintalinja muuttuvassa tilanteessa.

Tuloksena Suomen omaksumasta politiikasta voidaan mainita roolimme ETYK-prosessissa ja se turvallisuusyhteisön kaltainen tila, joka on muodostunut Suomen ja Neuvostoliiton välille koko Pohjolaa vakauttavaksi tekijäksi. Suomen saavutukset ovat tietyn johdonmukaisen politiikan tulosta. Ruotsilla on omasta politiikastaan omat

saavutuksensa, mutta näitä saavutuksia enempää kuin toisistaan eroavia linjojakaan ei pidä rinnastaa eikä verrata toisiinsa.

Meidän on kyettävä asettamaan tavoitteemme idealistisestikin mutta keinojen on oltava realistisia.

En edelleenkään ymmärrä, mikä viisaus ohjelmassa oli. Minulle jäi kuva, että toimittajat halusivat väittää Paasikiven politiikan olleen erilaista kuin nykyisen johdon harjoittaman politiikan. Ohjelman sisältö ja vihjaukset olivat niin vakavaluontoisia, että odottaisin keskustelun jatkuvan, mutta kuitenkin siten, että vastuullisille henkilöille annetaan mahdollisuus esittää kokonaisuuksia eikä heidän lausunnoistaan tai presidentin kirjoituksista lainattaisi yksittäisiä toimittajan tarkoitusperiä palvelevia osia.

17.2.1981, 12. ”Hepskukkuu vihastutti”, nimimerkki ”Ajatteleva äiti”.

Torstai-illan 12.2. television viihdeohjelma Hepskukkuu teki katsojan todella surulliseksi. Ketähän tuokin vankien ja vankila-aiheen ympärille rakennettu ohjelma viihdytti?

Entä mikä mahtoi olla ohjelman vaikutus ja sanoma, kun "rakkaita vankeja" kaiken aikaa kehoitettiin karkaamaan?

Onkohan suomalaisen televisioviihteen tekemisessä jotain pahasti pielessä, kun pitää rakentaa ohjelmia, jotka saavat aikaan aivan päinvastaisen lopputuloksen eli katsoja tulee kiukkuiseksi ja surulliseksi?

5.3.1981, 13. ”Edes yksi ilta vaille ohjelmaa”, nimimerkki ”Ei marsilainen”.

Olipa taas mieltäylentävää televisio-ohjelmaa tuossa helmikuun loppupuolella, kun esitettiin "Marsin aikakirjoja". Ohjelmissa, joita tuli kolme, näytettiin kuinka maapallolla syttyy kuvitteellinen ydinsota, kuinka kaikki ihmiset kuolevat ja osa jatkaa elämää Marsissa.

Yritin yhtenä lauantai-iltana puhua 12-vuotiaalle pojalleni, että jospa katsottaisiin toiselta kanavalta viihdeohjelmaa ja jätettäisiin marsilaiset katsomatta. Mutta ei - en ole onnistunut kasvattamaan lapsiani niin hyvin, että olisin saanut tällaisessa asiassa tahtoni läpi.

Niin me sitten katsoimme tätä mahdollisimman masentavaa marsilaisohjelmaa. Ja sen jälkeen tuli vielä englantilaisen sarjaohjelman "Rikollisia naisia" yksi osa.

Aikuinen osaa katsoa tällaisia ohjelmia järjen kanssa, mutta osaavatko esimerkiksi 12 - vuotiaat? Tuntui ihan siltä kuin tämä olisi ollut jotakin aivopesua, jolla on tarkoitus saada ihmiset - varsinkin lapset - mahdollisimman toivottomiksi ja masentuneiksi.

Luulisi edes lauantai-illoiksi löytyvän iloisempia ja toiveikkaampia ohjelmia - esimerkiksi luonnosta ja eläimistä tai vaikkapa vanhoja Ohukainen ja Paksukainen - filmejä, Chaplinia tai piirrettyjä.

Voitaisiinkohan Suomessa harkita edes yhtä iltaa viikossa, jolloin televisiosta ei tulisi ollenkaan ohjelmaa?

25.9.1981, 17. ”Dallas on opetussarja”, nimimerkki ”Äidinkielen opettaja”.

Kiertokysely koulussa paljasti, että suuri enemmistö katselee Dallasia. Oli luokkia, joissa sarjaa seuranneita oli vain runsaat puolet, mutta myös sellaisia, joissa vain pari oppilasta oli tehnyt jotain muuta. Oppilaani ovat 13–15 -vuotiaita.

Väitänkin, että Dallas on television tärkein opetusohjelma tällä hetkellä. Ja mikä on opetuksen sisältö: Kiristä ja uhkaile, niin saat mitä haluat. Käytä muita ihmisiä surutta hyväksesi, niin menestyt. Jos olet mies, esiinny hyökkävänä, kovana ja tunteettomana. Jos olet nainen, tärkein tehtäväsi on olla houkutteleva ja himokas.

Aikuisen on helppo hymähtää koko ohjelma epärealistiseksi roskaksi, mutta siihen ei ole edellytyksiä arvojaan ja asenteitaan vasta muodostavalla nuorella.

Hän on nähnyt viikkokausia jokaisen aikakauslehden esittelevän sarjan henkilöitä ja lukenut sen herättäneen maailmalla suurta huomiota.

Hän viehättyy komeista autoista, upeista rakennuksista ja kauniisti pukeutuneista hauskanäköisistä ihmisistä. Hän tempautuu väkisin mukaan tähän houkuttelevaan maailmaan ja tuhoiset asenteet uivat häneen vaivihkaa.

Saatammeko me kasvattajat todella silmää räpäyttämättä seurata, miten vastuullamme olevalta nuorisolta hämmennetään tietoisuutta siitä, mikä on oikein ja mikä väärin, mikä hyvää ja mikä pahaa?

Katsojaluvut eivät saisi olla ainoa määräävä tekijä, sillä - kuten englantilainen televisiojournalisti Robin Day on sanonut - suuri yleisö katselisi televisiosta mieluiten julkisia teloituksia.

Sivistyneen yhteiskunnan olisi pystyttävä tekemään päätöksiä, joiden avulla ehkäistään ihmiseen alhaisimpiin vaistoihin vetoaminen.

4.12.1981, 19. ”Tonttufilmi säikytti”, nimimerkki ”Odotan selitystä”.

Toivon, että tv ilmoittaisi etukäteen, mitkä lastenohjelmat ovat väkivaltaisia, ettei tule jatkuvasti pettymyksiä. Lapsille oli etukäteen annettu lupa katsella Suuri tonttufilmi, ja yhtäkkiä kesken filmin kävi ilmi, että filmi ei sopinutkaan lapsille.

Aiheena oli peikkojen ja tonttujen sota, todella yllättävää! Nelivuotias alkoi vapista siinä vaiheessa, kun tonttulasta alettiin käyttää pesäpallona, mailana piikkinuija, ja hän siirtyi pois vapaaehtoisesti. Kuusivuotiaan kanssa oli vaikeampi: hänelle oli luvattu katselu, ja toisaalta katselua ei voinut jättää kesken niin ahdistavaan kohtaan.

Oli adventtisunnuntai. Toivottavasti edes jouluaaton lastenohjelmasta poistetaan peikkojen sodat, vai katsooko kukaan niitä ohjelmia etukäteen?

Helsingin Sanomien yleisönosastokirjoitukset 1992.

6.2.1992 ”Naisen vartaloa saa näyttää”, Nimimerkki ”Kaksinaismoralistien luvattu maa”.

Suuret kiitokset TV 1:lle Riitta Launiksen toimittamasta homo-ohjelmasta 24. 1. Suoraan sanoen en ymmärrä kohua, joka ohjelmasta syntyi. Onko miehen vartalo niin pyhä, ettei sitä saa näyttää ja paljastaa televisiossa, edes piirrettynä? Onko suomalaisilla miehillä niin heikko itsetunto, etteivät kestä ison peniksen näkemistä?

Jos naisista olisi tehty samankaltainen ohjelma, mitään kohua ei olisi syntynyt. Lesbopakastelua on nähty vaikka kuinka monta kertaa, mm. kesän pornoelokuvissa, jotka muistaakseni alkoivat ennen klo 21. Lapsillahan on kesällä lomaa. Ne elokuvat eivät olleetkaan mitään piirrettyjä . . .

Suuremman kohun olisi pitänyt syntyä lauantai-iltapäivänä esitetystä viihdeohjelmasta. Siinä nuoret kiltit tyttäret kuuliaisesti riisuiivat puseronsa juontajasedän niin pyytäessä. Tuli kiire selittää omille tyttärille, että naisen elämän päätarkoitus ei suinkaan ole miesten miellyttäminen.

18.3.1992 ”Tupakointia ylläpidetään verotuskeinona?” Paavo Hattunen.

Mitä hyötyä on tutkia edelleen tupakan haittavaikutuksia, jos mitään ei tehdä tupakoinnin vähentämiseksi? Tupakoinnin haitat on tutkittu ja todettu moneen kertaan. Tupakkamainonta rehoittaa. Tupakkalaki vuotaa. Televisiosta tulee kolmelta kanavalta tuntikaupalla tupakointiesimerkkejä.

Nykyiset toimenpiteet tupakoinnin vähentämiseksi ovat pelkkää näpertelyä tupakan menekin edistämisen rinnalla. Tutkimus on edelleen keskittynyt haittojen kartoittamiseen eikä tupakoinnin vähentämiseen. Koulut suhtautuvat leväperäisesti tupakointikieltojen noudattamiseen.

Tupakkavalistus aloitetaan liian myöhään. Lapsi ei ehdi saada riittävää vastustuskykyä tupakointiesimerkkien luomalle houkutuselle. Tupakointia esitetään televisiossa jopa lasten ohjelmissa. Sen sijaan tupakoinnin haitoista ei puhuta lasten ymmärrettävällä tavalla mitään.

Valtio kerää tupakalla veroja neljä miljardia markkaa vuosittain. Ainoastaan vajaa 0,5 prosenttia tupakkaverosta käytetään tupakointia ehkäisevään työhön. Tuntuu siltä, että tupakointia pidetään tarkoituksellisesti yllä verotuskeinona. Jos vaikka puolet tupakkaverosta käytettäisiin televisio-ohjelmien siivoamiseen ja uusien asiallisten ohjelmien tekoon, niin uskon, että tupakointi ei olisi enää tulevien sukupolvien ongelma.

15.6.1992 ”Utiskuvan liityttävä tekstiin”, Ilkka O. Koivisto, psykologian kandidaatti.

Televisioutisella on käytössään merkittävä etu kirjoitettuun tai pelkästään kuultuun uutiseen verrattuna: elävä kuva. Kuva havainnollistaa uutista ja tekee siitä konkreettisen. Lisäksi kuva vie ajatuksen salamannopeasti oikeaan suuntaan. Mutta yhtä nopeasti myös väärään.

Television uutis- ja kuvatoimittajat käyttävät kuvaa usein juuri niin kuin ei pitäisi: vaikeuttamaan uutisen seuraamista ja viemään ajatukset muualle. Pintapuolisesti kuva ja sana kyllä liittyvät toisiinsa, mutta todellisuudessa kumpikin kertoo omaa tarinaansa.

Kahta eri asiaa on kuitenkin lähes mahdoton tarkkailla samanaikaisesti. Sen tietävät useimmat ihmiset kokemuksesta. Silti tv-uutisten suunnittelijat näyttävät edellyttävän katsojilta yli-inhimillisiä kykyjä.

Kuvan ja sanan yhteensopimattomuuden ongelma tulee korostetusti esille ulkomaan uutisissa. Sopivaa kuvamateriaalia ei ilmeisesti ole riittävän helposti saatavilla, joten toimittajat menevät yli siitä, missä aita on matalin. Uutisjuttua visualisoimaan valitaan kansainvälisen uutistoimiston lähettämä kuvasikermä, joka ylimalkaisuudessaan sopisi lähes aiheeseen kuin aiheeseen. Uutisen todellista sisältöä ei vaivauduta miettimään tarkemmin.

Vielä pahemmaksi asian tekee se, että uutiskuvat vaihtuvat muutaman sekunnin välein, täysin eri rytmissä uutisjutun rakenteen kanssa. Tilannetta ei paranna se, että valitut kuvat ovat yleensä varsin puhuttelevia. Päinvastoin, näin katsojalle tehdään karhunpalvelus: jokainen uusi kuva vetää huomion puoleensa, ja selostuksen seuraaminen käy entistä vaikeammaksi.

Tätä menoa uutiset alkavat muistuttaa musiikkivideota. Ero on vain siinä, että monissa musiikkivideoissa kuva ja teksti sentään liittyvät toisiinsa.

Katsojan tehtävä ei ole miettiä, kuinka tv-uutisen kuvat ja selostus liittyvät toisiinsa. Työ kuuluu toimittajalle. Selostuksen on annettava vastaus niihin kysymyksiin, joita kuva herättää. Jos selostus vastaa väärin kysymyksiin, se on viisainta jättää kokonaan pois.

Jos taas sopivia kuvia ei löydy, niitä ei ole pakko esittää lainkaan. Paremman puutteessa kuvaruudussa voi mainiosti näkyä vaikka pelkkä uutistenlukija. Onhan uutisten tärkein tehtävä kertoa uutiset, ei viihdyttää.

Hyviäkin reportaaseja on. Niitä on ilo kuunnella ja katsella, ja parhaassa tapauksessa niistä jää myös jotakin mieleen. Liian usein kuitenkin uutinen menee ohi korvien pelkästään väärin kuvavalintojen vuoksi. On sääli, jos ainoa tapa ymmärtää tv-uutisia on olla katsomatta niitä.

14.7.1992 ”Naiskansakin kaipaa silmäniloa”, Tiina Salonen.

On fakta, että miehen kuin miehen silmät seuraavat ohi purjehtivaa terhakkaa povea tai kepeästi keikkuvaa peppua. Hyvin muodostunut miesvartalo lihaksikkaine käsivarsineen, kiinteine pakaroineen ja reisineen - puhumattakaan silmistä, niskasta ja ranteista - ei aiheuta terveelle naiselle vastaavanlaisia väristyksiä.

Näin tuntuu kolmoskanavan tiistai-illan erotiikkapakettien käärijä luulevan. Miksi? Näin esittelyosan, jossa plöso isäntämies kertoi maireasti hymyillen kahden tyttösen myötäilemänä silmäniloa riittävän sekä miehille että naisille. Olin iloisesti yllättynyt.

Ja sitten! Toiveikkaana television eteen viime viikon tiistaina ja tietenkin: ainut silmänilo (ainakin minulle) oli mainoskatkon aikana nähty pätkä, jossa esiintyi vihreässä trikooasussa juokseva näppärän näköinen heppu. Sama toistui viime tiistaina (hyvä Philips!).

Muistan, että erotiikkaohjelmista käytiin keskustelua jo vuosia sitten. Joku perusteli ohjelmien tuovan pirteätä lisää suomalaispariskuntien ankeahkoon arkeen - ohjelman

jälkeen on sitten mukava lähestyä puolisoa "piristysruiskeen" saaneena. Minä sain vain yliannoksen adrenaliinia.

Onko ohjelmien tarkoitus viihdyttää vain miespuolisia katsojia, sillä naiset oli jätetty kylmästi sivuun? Tarkoitetaanko mahdollisesti, että naisten tulisi ottaa käytösvinkkejä? (Ohjelman jälkeen rouva voisi isännän mieliksi pukea vaalean Helga-peruukin päähänsä, vetää vatsaa sisään ja nyrjäytellä nilkkojaan korkokengissä esiintyessään koti-Honeyta tai -Lizana, joka juuri nähtiin ruudussa? Hauskaahan sekin varmasti olisi, mutta . . .) Miksi meitä rohkeita, hyvin koulutettuja sivistyneitä ja naisellisia suomalaisnaisia pidetään melkein frigideinä tai ainakin naisiinmenevinä?

Voisiko olla totta, että suomalaismiehellä on todellakin niin huono itsetunto, että hän haluaa pitää lihaksikkaat nuoret miehet poissa naisensa silmistä - näin en voi enkä halua uskoa.

Että ei ole materiaalia - pah. Sitä kyllä riittää.

Että ei ole kysyntää - tuplapah. Esimerkkinä mainittakoon taannoinen jenkkiadonisten vierailu Suomessa. En eläessäni ole nähnyt niin paljon naisia ravintolassa - kaikki kolme iltaa olivat loppuunmyytyjä. Seurasin ihastuneen huvittuneena, miten tavalliset suomalaiset naiset nauttivat näkemästään, kirkuivat ja villiintyivät shown edetessä. (Vastaava centerfold-naishow ei ollut alkuunkaan samanlainen menestys. Suomalaismiesten väitettiin olevan pettyneitä silikonirintoihin. Miettikääpä, tuottajat, sitä.)

Eniten minua raivostuttaa se, että joudun kirjoittamaan näin itsestään selvästä asista vain siksi, että olen "heikompa sukupuolta" - edistyneessä ja tasa-arvoisessa Suomessa!

Voi pojat, alkakaa jo ymmärtää että naiskansakin kaipaa sirkushuveja.

7.8.1992 "Mainosmeteli tehty kai puolikuuroille", Eva Haitto.

Samalla kun televisiokatsojan pää sekoitetaan alati vaihtuvien irtokuvien revontuliräiskeessä, korvatkin kuuroutuvat, kun ne äkkiä ja pahaa-aavistamatta täytetään mainoskatkojen ukkosenjyrinällä.

Yksin asiaohjelmat keskeyttää välipalamusiikki, joka ei suinkaan ole kaikkien makuun. Juuri kun katsojaparka pääsee kiinni aiheeseen, ajatuksenjuoksu häiriintyy, kun "asialinjalta" tulee kovaäänistä renkutusta tai lyömäsoitinten kalinaa, joka pidentää turhaan ohjelman kestoajaa.

"Vakavankin" asiaohjelman keskeytykset ovat rassaava piirre televisiossa ja mielestäni katselijan aliarviointia. Ikään kuin aikuinen ihminen, usein eläkeikäinen, ei ilman "viihdettä" välillä pystyisi seuraamaan keskustelua tärkeistä yhteiskunnallisista kysymyksistä.

Mitä vain katsot, rauhasi häiriintyy, kun pitää pompata paikaltaan hillitsemään melusaastetta. Koemme tuollaisen kaukoputkiviruksena, kuten nuo tietokoneita

vaivaavat. Kun suuri osa katselijoista on eläkeikäisiä, ehkä mainosten rämäkyys onkin siksi, että heidät oletetaan puolikuuroiksi?

Ei seitsenkymppinen enää lähde kirkontornia maalaamaan, ja jos lähtee, ei hän siihen mainoksia tarvitse. Eikö sana menisi paremmin perille silkkiin ja samettiin käärittynä? Ei täällä tarvitse mennä revontulia Lappiin katsomaan eikä leijonia Ruovedellä ihmettelemään, kun niitten karjaisuja kuulee joka päivä omassa olohuoneessa.

Nykyihminen altistetaan joka paikassa liialliselle melulle ja ennenaikaiselle kuuroutumiselle. Onko televisionkin pakko seurata tällaista trendiä?

Helsingin Sanomien yleisönosastokirjoitukset 2003.

1.3.2003 ”Kaikkea en halua nähdä”, Jonna Heinsalmi.

Katsoessani mielenkiintoista dokumenttia terveydenhoidosta, ruutuun rävähtää kuva avatusta potilaasta leikkaussalissa.

Mielestäni tällaiset sokkiefektit haastattelujen lomassa ovat aivan turhia. Jos leikkaussaleja on pakko näyttää, riittäisi, että näkee leikkaavan lääkärin selän, eikä koko toimenpidettä.

Veri ja sisäelimet eivät lisää asian kiinnostavuutta, vaan päinvastoin joudun jättämään ohjelman kesken.

Dokumentteja hoitovirheistä tai silikonirinnoista ei ole toki pakko katsoa, mutta kun aivan tavalliseltakin kuulostava ohjelma saattaa sisältää kuvamateriaalia, joka sopisi paremmin ammattilaisten ja asiasta kiinnostuneiden opetusohjelmiin kuin television parhaaseen katseluaikaan.

Näistä "välipaloista" ei edes etukäteen varoiteta ja niitä näytetään mielestäni pelkästään draaman aikaan saamiseksi.

Olisiko syytä siirtyä kuuntelemaan radiota?

2.4.2003 ”Sotakin meille vain viihdettä”, Aila Leppänen.

Kauhistelemme Irakin tilannetta; Bushin intoa käydä sotaa, Saddamin diktatuuria. Lastemme sallimme pelaavan tietokone- ja pleikkaripelejä, joiden ainoa tarkoitus on tappaa, mieluiten mahdollisimman monta.

Lähetämme humanitääristä apua sodan uhreille samaan aikaan, kun televisiomme suoltaa ilta toisensa jälkeen väkivaltaisia elokuvia ja sarjoja. Meillehän väkivalta on viihdettä, josta haluamme nauttia myös silloin, kun maailmalla ei ole käynnissä sotaa, jota media haluaisi esitellä meille ylimääräisin uutislähetyksin.

Puolustusvoimammekin saavat välillisesti osallistua käytävään sotaan arvailemalla seuraavia siirtoja uutislähetyksissä. Olemme totisesti tulleet kauas luolamiesajoista, jolloin neuvoteltiin nuijia heiluttelemalla ja eloonjäänyt oli voittaja.

Olemme jopa niin nokkelia ja viisaita, että osaamme halutessamme hävittää koko ihmiskunnan maapallolta, jollei pommeilla, niin saasteilla. Hurraa me sivistyneet 2000-luvun ihmiset!

11.9.2003 ”Hyvin on pärjätty ilman telkkariakin”, Mytty-Johanna Messmer, opiskelija.

Reg Kennedy kirjoittaa (HS 7.9.), että televisiosta on tulossa välttämättömyys. Ikävä kyllä hän ei perustele väitettään mitenkään.

Meidän taloudestamme televisio sai kyytiä kesällä ja hyvin on pärjätty ilman: uutiset ja juorut voi lukea lehdistä, joita jaetaan nykyään myös ilmaiseksi. Musiikkia, keskusteluja ja kuunnelmia, ja myös uutisia, voi kuunnella radiosta.

Elokuvia esitetään lukuisissa elokuvateattereissa. Kirjoja ovat kirjastot pullollaan. Jos jää vapaata aikaa, on joskus ihanaa vain loikoa ja kuunnella kaupungin kohinaa tai tuijottaa käsi poskella ikkunasta ulos, kaikessa rauhassa.

Ainakaan me emme jääneet kaipaamaan lukuisten samankaltaisten tv-sarjojen uusintojen uusintoja. Samalla kun vapautimme itsemme televisiosta, vapauduimme myös lupamaksuista.

4.11.2003 ”Ei aikuisten ongelmia lapsille!”, Lotta Hällström, kotiäiti.

HS:ssa käsiteltiin 23.10. kirjamesujen lastenkirjauutuuksia. Silmiini pisti kohta: ”Päähenkilöt kiinnostuvat vastakkaisesta sukupuolesta yhä nuorempina. 1950-luvulla tyttöromaaneissa pojat olivat haaveissa, nyt lukemaan opettelevien kirjoissakin jo ihastutaan.”

Valitettavan monet nykyisistä televisio-ohjelmista on lapsille epäsopivia ja jopa haitallisia.

Jopa monet lapsille tarkoitetuista ohjelmista on kyllästetty aikuisten ihmissuhdeongelmien, kiireen, aggressiivisuuden ja kaupallisuuden täyttämällä maailmankuvalla.

Itse en myöskään pidä toivottavana kehitystä, jossa jo ala-asteikäiset lapset pukeutuvat kuin teini-ikäiset, kantavat huolta ulkonäöstään ja puhuvat laihduttamisesta ja seurustelusta.

Toivoisin, että lastenkirjat pysyisivät nimenomaan lastenkirjoina, eivätkä menisi mukaan vallitsevaan trendiin, jonka tarkoituksena tuntuu olevan lähinnä lapsuuden lyhentäminen.

Haluaisin, että television katselun sijaan lapseni saisivat lukea kirjoja, joissa olisi kiltejä satuhahmoja ja mielikuvitusta stimuloivaa lempeää fantasiaa.

Arkirealismia on lasten elämässä ihan riittämiin ilman, että sitä tarvitsee enää erikseen kirjoista lukea.

En siis halua lukea lapsilleni Risto Riitapukarista enkä Kalle Kiusaajasta vaan toivon, että saisimme lukea runsaasti myös vanhojen Kurenniemen, Lindgrenin ja Janssonin klassikoiden perinteitä kunnioittavia kirjauutuuksia.

19.11.2003 ”Lapsuuden lyheneminen huolestuttaa”, Marketta Kovanto.

Kirjailija Tittamari Marttinen kirjoittaa (HS 8.11.), että valtaosassa kotimaisista lastenkirjoista lapsisankarit saavat olla oma itsensä. Kirjat yllyttävät lapsia nauttimaan lapsuudesta.

Monissa uusissa kotimaisissa lastenkirjoissa olemmekin saaneet tutustua valloittaviin henkilöihin ja heidän seikkailuihinsa.

Valitettavasti julkaistuista lastenkirjoista vain hyvin pieni osa on kotimaista tuotantoa, pääosa teoksista on käännöksiä. Mistä tämä mahtaa johtua? Eivätkö kustantajat saa riittävästi hyviä käsikirjoituksia, vai onko ulkomaisten käännösten julkaiseminen edullisempaa?

Lapsuuden lyheneminen on asia, josta mielestäni on syytäkin olla huolissaan. Aitoon ystävyteen ja kiintymykseen ei tarvita ”rakkausjuttuja”. Jos 6-7-vuotiaat ihastuvat teinityyliin, niin mitä he tekevät 13-vuotiaina?

Monen pikkukoululaisen suosikkiohjelma televisiossa on Salatut elämät, joka pitää ehdottomasti nähdä joka ilta. Sarjan omituiset ihmissuhdesekoilut eivät voi olla vaikuttamatta lasten kuvaan elämästä.

Paitsi hyviä lastenkirjoja, joissa on kiltejä satuhahmoja, lempeää fantasiaa ja monenlaisia lapsia, toivoisin myös lisää vastaavanlaisia televisio-ohjelmia.

Kaikenlaiset oudot örkit, velhot ja muut kummajaiset saisivat mielellään jäädä sivuosiin. Eniten toivon, että vanhemmat sulkisivat television silloin, kun lapset ovat paikalla eikä ohjelma ole lapsille tarkoitettu.